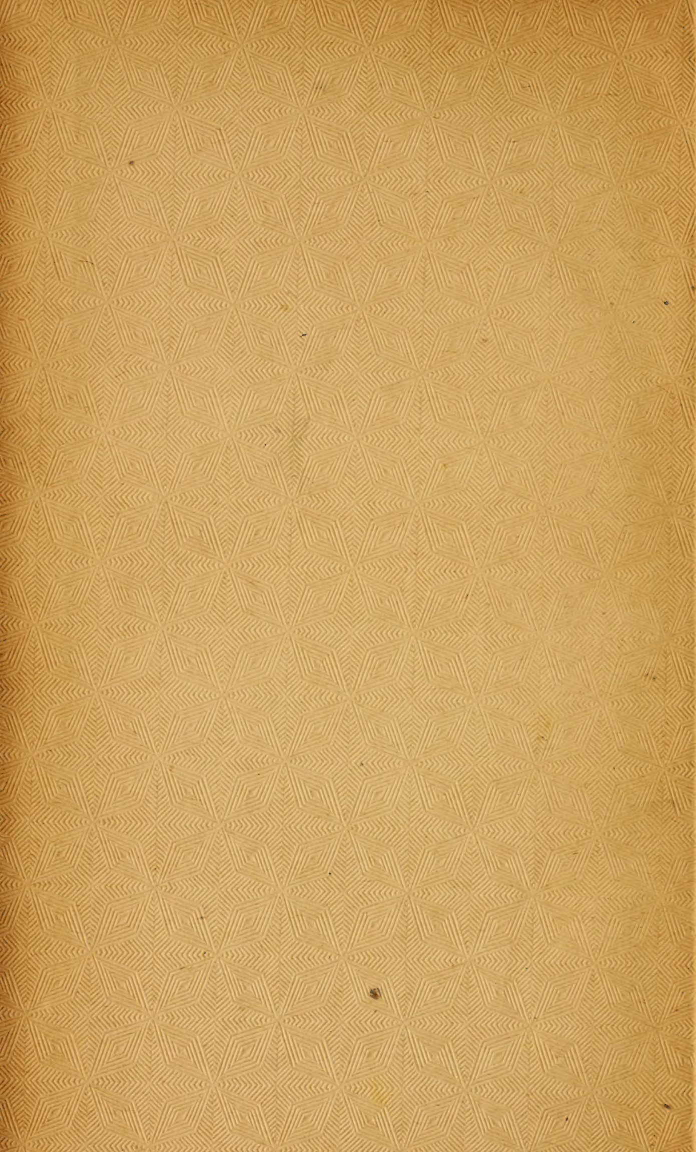
Voetius Catechisatie.

EX LIBRIS

DR.G.PUCHINGER

VOETIUS' CATECHISATIE

OVER DEN

HEIDELBERGSCHEN CATECHISMUS.

VOETIUS' CATECHISATIE

OVER DEN

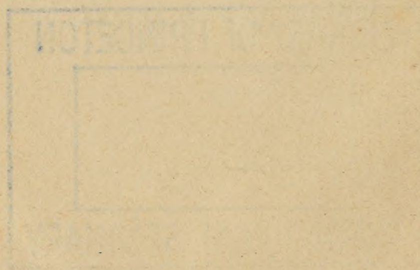
Heidelbergschen Catechismus.

Naar Poudroyen's editie van 1662 op nieuw uitgegeven, bij ons publiek ingeleid, en met enkele aanteekeningen voorzien

DOOR

Dr. A. KUYPER.

ROTTERDAM.
GEBROEDERS HUGE.
1891.

Gedrukt bij G. J. Thieme, te Arnhem.

INLEIDING.

Ten vorigen jare schreef ik een kort woord van inleiding op de nieuwe uitgave van Zions Roem en Sterkte, *de bekende toelichting van Ds. Rotterdam op onze Nederduitsche Gereformeerde Geloofsbelijdenis, die bij de Gebroeders Huge ter perse ging. Zij het mij thans vergund, eveneens Voetius' korte verklaring van den* Heidelbergschen Catechismus, *die zich gereedelijk aan de korte verklaring van de* Geloofsbelijdenis *aansluit, met een enkele historische herinnering bij ons Gereformeerd publiek in te leiden.*

Confessie *en* Catechismus *hooren bijeen. Beide leven weer op. Beide Kerkelijke formulieren beginnen weer in eere te komen. En bovenal is er een verlangen ontwaakt, om den zin, den geest en de strekking van beide stukken van kerkelijk accoord, met juistheid te leeren verstaan. Hiertoe nu is in de eerste plaats noodzakelijk, dat we ons een juiste en heldere voorstelling vormen van hetgeen in den bloeitijd van onze Gereformeerde Kerken de opvatting van Confessie en Catechismus was. Niet als lage het in iemands bedoeling, zich bij deze opvat-*

ting, als bij een soort geijkt Kerkelijk Evangelie neder te leggen. Daartoe immers weet elk Gereformeerde te goed, dat elk kerkelijk formulier ten allen tijde examinabel blijft aan de H. Schrift; alsook dat de strijd met nieuwe afdwalingen en nieuwe ketterijen, gelijk ze in onze eeuw opkwamen, telkens nieuw verweer en nadere bevestiging der waarheid noodzakelijk maakt. Maar hetgeen in elk geval vast behoort te staan, is ons uitgangspunt; en om dit vaste uitgangspunt te verkrijgen, is er geen ander noch een doeltreffender middel, dan dat we aan de groote Godgeleerden, die de Heere in den bloeitijd der Dordsche Synode aan onze Kerken schonk, afvragen, hoe zij de Formulieren onzer Kerk verstonden.

Dit onderzoek is echter dáárom voor de meeste leden der kerk onmogelijk, omdat de toenmalige Godgeleerden zich plachten te bedienen van de Latijnsche taal; en er geen denken aan is, om al deze Latijnsche werken in het Nederduitsch over te zetten. Waar nog bij komt, dat hun eigenlijke Godgeleerde werken meestal zóó breed zijn opgezet en in zoo geleerden vorm zijn gegoten, dat een gewoon lid der Kerk ze toch niet zou verstaan, ook al had hij ze vertaald voor zich.

We mogen daarom van geluk spreken, dat enkele onzer grootste mannen reeds destijds de noodzakelijkheid inzagen, om ook voor den gewonen man te schrijven. Ze leefden in de gemeenschap der heiligen en gevoelden zich daardoor gedrongen, om ook in de behoeften van den gewonen burger en landbouwer te voorzien. Hoewel meest aan onze Hoogescholen geplaatst, leefden ze toch met hart

en ziel het leven der kerk mede; verkeerden ze onder de eenvoudige lieden evengoed als onder de geleerden; en waren ze dientengevolge uitnemend wel in staat, om ook in die gemeenzamer taal te schrijven, die voor de stillen in den lande verstaanbaar was.

Tot die mannen behoorde nu ook de grootste Godgeleerde, die in den bloeitijd van het Calvinisme onder onze Gereformeerde tolken is opgestaan, de beroemde Gijsbert Voet, of gelijk hij, met een verlatijnschten naam gemeenlijk genoemd wordt: Gijsbertus Voetius. *Zijn* Kracht der Godsaligheyd, *evenals zijn* Catechisatie tegen de Remonstranten, *en zijn veelvuldige* Tractaten over den Sabbath, de Komedie *enz., zijn dan ook nog onder het vrome volk bekend en in eere. Maar wat ons volk in den regel minder goed weet is, dat we van Voetius ook eene Catechisatie op den Heidelbergschen Catechismus bezitten. Dit komt daar vandaan, dat dit werkje niet op den naam van Voetius, maar op den naam van den veel minder beduidenden* Cornelis Poudroyen *is uitgegeven en zoodoende al spoedig in vergetelheid geraakte. Eerst was dit anders. Toen heel het publiek nog wist, dat Poudroyens Catechisatie eigenlijk een Catechisatie van Voetius was, greep een ieder er naar; en niettegenstaande den tamelijk grooten omvang, beleefde het dan ook binnen ettelijke jaren niet minder dan* vier *drukken, waarvan de laatste en meest volledige in* 1662 *het licht zag. Neemt men nu in aanmerking, dat de eerste druk in* 1653, *de tweede in* 1655, *en de derde in* 1659 *verscheen, dan geeft dit in ruim acht jaren tijds vier uitgaven; iets wat voor zulk een werk en in dien tijd bijna*

ongehoord mag heeten. Later echter bedierf de naam van Poudroyen de zaak. Men vergat dat deze Catechisatie eigenlijk van den grooten Voetius was, en zoo was het werk gestuit in zijn opgang.

Toch bestaat er geen twijfel over, of Poudroyen heeft aan dit werk geen meerder aandeel, dan dat hij de gedachten van Voetius opving, in schrift bracht en ter perse zond, na ze vooraf nogmaals door Voetius zelven te hebben laten nazien en ijken. Voetius zelf spreekt dan ook van deze Catechisatie *als van een werk, waarvan hij eigenlijk zelf de vader was. Hij zegt toch in zijn* Politica Ecclesiastica I, *p.* 863: *„Welke vragen (bij de behandeling van de Heidelbergsche Catechismus) nuttig zijn uitgedacht en geformuleerd te worden, kan men zien in de Verzameling van vragen, die indertijd opgeteekend zijn op mijne Catechisatiën door Cornelius Poudroyen, die jarenlang bij mij op de Catechisatie was, en later aan deze Academie mijne lessen volgde; en die hij later met de daarbij behoorende antwoorden, gelijk ik die zelf herhaaldelijk overwogen en geformuleerd had, ter perse heeft gelegd." En om nu duidelijk te doen uitkomen, dat hij zich zelven het vaderschap in deze uitgave toekende, laat hij er terstond op volgen: „*Mij *waren hierin voorgegaan de Godgeleerden in den Palts." Poudroyen ontkent dat dan ook niet, maar getuigt zelf in zijn Dedicatie:* 1°. *dat de lijst der vragen niet van hem, maar van Voetius herkomstig is, en in* 1640 *en* 1650 *te Utrecht als een afzonderlijk boekje het licht zag; en* 2°. *dat de antwoorden op de vragen eveneens niet van zijne vinding zijn, maar ontleend werden aan het onderwijs van Voetius. Immers*

Voetius in zijne opdracht toesprekende, zegt hij: „Na dien U.Eerw. van mijner kintsheyt mijnen Catechist en Leermeester geweest zijt, en daerna in de Academie van Utrecht door uwe seer groote en neerstige devoiren, nevens Godt, mij tot hiertoe gebracht hebt, ja, de materie van deze onse Catechisatie ten principale uyt U.E. E. mont, zoo in 't Catechiseeren en Prediken, als oock in Academische lessen, dispuyten, ende andere particuliere schriften, gehaalt ende opgeteekent is, wat hebben wij dan minder kunnen doen, als U.E. E. uut een danckbaer herte weder op te dragen, hetgene van U.E. E. gekomen is." (*A.* 5,6). *Doch hier liet Poudroyen het niet bij. Toen zijn werk gereed was zond hij het aan de Classis te Gorinchem op, om het kerkelijk te laten goedkeuren; en drong er bij de Deputaten der Classis op aan, dat zij de keuring van zijn werk aan Professor Voetius zouden opdragen. Aan dit verzoek gaven de Visitatoren gehoor, en Prof. Voetius verklaarde zich bereid, er aan te voldoen. En toen heeft Voetius, naar zijn eigen verklaring, die in het Kerkelijk Consent te lezen staat, heel dit werk „punctueelicken gezift", gelijk hij het uitdrukt, en „daar het noodig was zelfs tot de minste woorden en manieren van spreken toe, zoo gecorrigeerd", dat er nu niets in bleef, dat volgens Voetius niet conform de ware voorstelling der waarheid was.*

Reeds in 1659 *toen hij dit Kerkelijk Consent onderteekende, kon men dus zeggen, dat heel het werk, gelijk het daar lag, uit het brein van Voetius was voortgekomen, en wel door een ander opgeteekend, maar daarna door hem zelve van alle feilen, vergissingen en onnauwkeurigheden gezuiverd. Maar*

hierbij bleef het niet. Toen in 1661 *de vierde druk ter perse zou gaan, heeft Ds. Poudroyen nogmaals het verzoek tot Prof. Voetius gericht, om het geschrevene op nieuw te willen overlezen, en zoo er mogelijk nog iets in was blijven staan, dat niet geheel met zijn inzicht strookte, dit te willen verbeteren. „En toen," zegt Voetius in zijn schrijven van* 4 *Maart* 1661, *„heb ik bij al mijn drukten nogmaals mij de moeite getroost, om het ten overvloede op nieuw over te lezen, te beoordeelen en te approbeeren." Niet zoo zeer om de zaken die er in voorkwamen te wijzigen, want dit deed hij slechts op een zeer enkel punt, maar om vooral „de stijl en de stelling der woorden" ten nauwste wederom te keuren en te examineeren, ten einde alle aanstoot en misverstand te voorkomen.*

De zaak staat dus zoo, dat 1°. *de vragen door Voetius zelven in schrift waren gebracht en uitgegeven; dat* 2°. *de antwoorden genomen zijn uit wat Poudroyen van Voetius gehoord en gelezen had; dat* 3°. *Voetius heel het werk nauwkeurig nagezien en verbeterd heeft eer het uit kwam; en dat* 4°. *Voetius ten overvloede in* 1661 *ten tweede male heel deze Catechisatie, zoo wat den inhoud als wat de woorden en uitdrukkingen aangaat, op het allernauwkeurigst heeft nagezien en, voorzooveel noodig, nogmaals gecorrigeerd. Feitelijk is Poudroyen dus niets dan een knappe klerk geweest, die voor Voetius de moeite van het schrijven op zich nam; maar het werk is en blijft het werk van Voetius. Iets wat vooral daaruit blijkt, dat hij niet aan Poudroyen eenig voorstel gedaan heeft, om dit of dat te wijzigen, opdat Poudroyen beslissen zou,*

wat zou blijven staan en wat veranderd zou worden; maar dat Voetius, geheel als gold het een werk van zijn eigen hand, geschrapt, bijgevoegd en veranderd heeft naar zijn eigen goedvinden. Voor ons kerkelijk publiek staat het dus volkomen gelijk, of Voetius zelf met eigen hand die antwoorden bij de vragen had geschreven, of wel dat, gelijk nu het geval was, Poudroyen de antwoorden, zoo goed hij kon, van Voetius' lippen opving, en nu zijn opstel aan Voetius zond, om het na te zien, of het wel goed was, en wat fout was, te verbeteren.

Ja, zoozeer beschouwde Voetius dezen arbeid als een werk, waarover hij zelf oppermachtig te beschikken had, dat hij in zijn brief van 4 Maart 1661 *zich nagenoeg geheel in Poudroyens plaats zet, en een verzoek doet, als uiteraard alleen de auteur zelf kon doen, om namelijk bij mogelijken herdruk* deze laatste revisie, *en niet den tekst van een der vorige uitgaven te gebruiken. Voetius rekende er dus op, dat het bij dezen vierden druk niet blijven zou, en sprak daarin blijkbaar de verwachting uit, dat de Gereformeerde belijdenis hier te lande voortdurend het hooge standpunt zou blijven innemen, waarvan Cats toespraak op de Groote Vergadering getuigenis gaf. Die hope werd intusschen niet verwezenlijkt. Het Calvinisme is kort na Voetius dood ingeslapen op zijn lauweren. Voetius' geschriften zijn in onbruik geraakt. En niet lang meer, of de ondermijning der Gereformeerde waarheid en de loswrikking van de fondamenten der Gereformeerde kerken begon. Toch school in die Belijdenis te goddelijke kracht en kleefde aan die Kerk onzer vaderen te heilige belofte, dan dat ze in dien slaap der zonde haar*

doodslaap zou vinden. Allengs kwam er dan ook weer een ontwaken. De Gereformeerde naam is weer machtig in het land geworden. En zoo is het dan niet onvoegzaam, dat thans, na ruim twee eeuwen van vergetelheid, ook deze arbeid van Voëtius weer onder den volke worde gebracht en zijn uitzicht op een vijfden druk van deze Catechisatie na een tusschenruimte van meer dan twee eeuwen, in vervulling ga.

Toch leide niemand hieruit af, dat het mij raadzaam zou voorkomen, deze Catechisatie nogmaals op onze Catechisatiën in te voeren, en onze kweekelingen deze ruim 1300 bladzijden compressen druk van buiten te laten leeren. Dat was toen ter tijd wel de bedoeling; al is kwalijk na te gaan, of er metterdaad vele kerken waren, die het onderwijs in den Godsdienst op zulk een dorren en omvangrijken leest schoeiden. Bij zeer enkele leerlingen moge dit gegaan zijn en vrucht hebben gedragen; maar voor meer algemeen gebruik is deze manier van Catechiseeren veel te uitvoerig en te breed opgezet. Wel trachtte Poudroyen hieraan tegemoet te komen, door de vragen en antwoorden in vier klassen in te deelen, zóódat de met A gemerkte vragen voor de eerstbeginnenden, die waar een B voor staat met de reeds eenigzins gevorderden, de met een C geteekende alleen voor de bijna volleerden, en de met een D voorziene vragen alleen met enkele buitengewoon knappe catechisanten behandeld werden; een methode die toen veel gevolgd werd, en die men ook in Dr. Rotterdam's Sions Roem en Sterkte terug vindt; maar toch was ook deze methode niet in staat, om de jeugd anders te maken, als ze nu nog is, en in de 17e eeuw was. Kinderen blijven kin-

deren; en al is het zeer goed mogelijk, zelfs een betrekkelijk jong kind, elke week een twintigtal korte antwoorden van buiten te laten leeren, toch wordt nooit het doel bereikt, dat ze er in een jaar duizend leeren en van deze duizend er ook maar twee honderd in het geheugen houden.

Dat men desniettemin in de 17ᵉ *eeuw een poging waagde om dat doel te bereiken, lag volstrekt niet aan zekere scholastieke dorheid van Voetius; maar moet veel meer toegeschreven worden aan de toenmalige gelegenheid der kerken hier te lande. Immers Voetius was lang de eenige niet, die zulke boekjes in de wereld hielp. Nog meer bekend zelfs was het gelijksoortig vragenboek van* Petrus de Witte; *terwijl behalve die van de Witte en van Poudroyen ook nog in gebruik waren de handboekjes over den Heidelbergschen Catechismus of naar den leiddraad van den Heidelbergschen Catechismus van Groenewegen, Hakvoordt, Knibbe, de Lantman, Montanus, Martinius Mees, Peenius, Suermond en Streso, die alle in de tweede helft der* 17ᵉ *eeuw, of omstreeks dien tijd, het licht zagen. Zelfs was deze methode van catechiseeren niet bijzonder eigen aan Voetiaansche richting; de Coccejaansche predikanten sloegen geheel denzelfden weg in, en propten de kinderhoofden letterlijk vol met allerlei mystieke en allegorische verklaringen, vervullingen der profetiën en indeelingen van de onderscheidene verbonden en bedeelingen, waaronder de Kerk volgens hen geleefd had.*

De oorzaak van dit verschijnsel lag in de toenmalige Volkskerk. Aanvankelijk vond men hier in de dagen der Reformatie, zoo in steden als in

dorpen, meestal kleine kerken, die bijna uitsluitend gevormd werden door huisgezinnen, waarin de Bijbel huisboek was, waarin traditiën leefden van wat de voorouders om des geloofswille hadden uitgestaan, en die van zelf een godvruchtige opvoeding aan het opkomend geslacht verzekerden. Maar sinds de keer in de politieke zaken was dit anders geworden. Al wat de opgaande zon pleegt te aanbidden had zich toen bij onze Kerken gevoegd. De Kerken zelve vergaten maar al te spoedig, dat haar kracht niet schuilt in het groote cijfer van haar leden, maar in haar zuivere belijdenis en godzaligen wandel; en de Overheid, die in de Roomschen kringen destijds een gevaar voor de veiligheid van de Staat zag, achtte zich zelfs gerechtigd, soms met militair geweld, den Roomschen eeredienst op menig dorp in de Gereformeerde bediening van het Woord en de Sacramenten te veranderen. Daardoor is toen het getal der Gereformeerden, dat oorspronkelijk het één tiende der bevolking niet te boven ging, al spoedig verzesvoudigd. In sommige provinciën ging zelfs nagenoeg de geheele bevolking op die wijze tot de Gereformeerde kerk over. En zoo ontstond de machtige Volkskerk.

Had men nu in die dagen op eens een volledig stel goed geoefende, degelijke predikanten tot zijn beschikking gehad, zoo zou dit nog niets geweest zijn. Maar zulk een stel predikanten had men niet, zoodat men met de ordening tot het predikambt zeer de hand moest lichten; en ook dan nog tal van mannen moest aanstellen, die niet gestudeerd hadden. Dit nu maakte, dat de kerkelijke toestanden reeds zeer spoedig bitter treurig werden, en dat de betergezinde predikanten steen

en been klaagden over den wereldzin, die in de kerken binnendrong, en over het volslagen gebrek aan goede kennis der waarheid. Reeds toen kwamen in de grootere steden de massa's bijna nooit ter kerk, en in de dorpen kerkte men nog wel, maar bij de meesten was dit meer het voldoen van een plicht, om in de kerk gezeten te hebben, dan dat het levende woord doordrong tot hun ziel. In een deel van Friesland, van Zuid-Holland, van Gelderland en op Walcheren was dit beter; maar in de overige deelen van ons land was het reeds destijds een toestand, om bij te schreien. Alleen daaruit verklaart het zich dan ook, dat reeds een halve eeuw na het doorbreken der Reformatie de ketterij van het Remonstrantisme hier te lande zoo welig wortel kon schieten. En wel heeft toen de strijd tegen de Remonstranten uitermate gunstig gewerkt, om juister denkbeelden omtrent de Gereformeerde waarheid en betere kennis van het Gereformeerde kerkrecht ingang te doen vinden, maar het kwaad voor onze kerken lag toen in den op de Dordsche Synode behaalde triomf. Had men reeds destijds, na de vaststelling der waarheid, het leunen op den Staat verleerd, en aan de Remonstranten volle vrijheid gegund, om zich op voet van gelijkheid naast de Gereformeerde kerken te organiseeren, zoo mag aangenomen, dat de historie onzer kerken een geheel ander verloop zou hebben gehad, en dat de overwinning, te Dordt behaald, in een rijk geestelijk leven vrucht zou hebben gedragen voor de eere onzes Gods en de belijdenis van zijn waarheid.

Zoo ver was men toen echter nog niet. Het scheen toenmaals nog begeerlijk en geoorloofd, om aan het lidmaatschap der Gereformeerde kerken

allerlei wereldsche voordeelen te verbinden; en dit had van zelf ten gevolge, dat duizenden bij duizenden, die niets met een Calvinistischen geest gemeen hadden, toch in de kerk bleven en prijs stelden op haar lidmaatschap. En wel beproefden toen de kerken door toepassing van den ban de Remonstranten uit haar midden te verwijderen, maar daartoe bleek de massa van schijngeloovigen te groot; en ook duldden dit de Staten niet. Alle eer zou aan de Gereformeerde kerken gegund worden. Ze zouden de Staatskerk; ze zouden de Volkskerk zijn; de overheid zou ze van geld voorzien en steunen; maar dan moest de strenge tucht ook ophouden, en de kerkeraad veel door de vingers zien. Dit was de schotel linzenmoes, waarvoor de kerken destijds haar eerstgeboorterecht hebben verkocht, en die oorzaak werd, dat de winste van de Synode van Dordt op onberekenbare geestelijke schade uitliep. Dat hiervoor gevaar bestond zagen mannen als Voetius dan ook helder in, doch ze meenden, dat het nog mogelijk zou zijn, dit kwaad te bezweren, zoo men degelijke predikanten vormde, en het volk op de school en in de catechisatie degelijker onderwees. En van daar dan ook de poging om door zulk soort van vrageboekjes, als Poudroyen onder Voetius toezicht uitgaf, de ontaarding der Volkskerk tegen te gaan. Men gevoelde dat het aan de noodige kennis haperde, maar vergat dat een inprenten van zekere stukken der waarheid in het geheugen nooit tot een betering van den toestand kon leiden, zoolang de geest in de gezinnen en in de harten twijfelziek en wereldsch bleef. Hun poging is dan ook niet *geslaagd. Hun soort boekjens zijn in het begin der* 18^e^ *eeuw spoedig in*

onbruik geraakt. Het groote lichaam der Volkskerk is innerlijk versteend. En toen nu een halve eeuw later de geest van het Rationalisme uit Duitschland en Engeland, en de geest der Revolutie uit Frankrijk, hier binnendrong, brak al spoedig die algeheele verwoesting van het kerkelijke leven uit, die uitliep op de onzalige toestanden, die onze eeuw aanschouwd heeft, en die ten deele nog voortduren.

Uit dit verband blijkt genoegzaam, hoe ondoordacht het zou zijn, indien men thans zulk één Catechisatie *als van Poudroyen nogmaals drukken liet met het doel, om ze in te voeren op onze Catechisatiën, en ze onze kinderen uit het hoofd te laten leeren. Wie van zulk een poging, na de mislukking van wat Voetius bedoelde, heil verwachtte, zou dan in elk geval een* nieuw *vrageboek van dien aard moeten opstellen, waarin de* hedendaagsche *ketterijen ontleed en bestreden werden. Maar wie wijs is, zal van al zulk pogen aflaten. Dat de kerken er op aan sturen, om den Heidelbergschen Catechismus weer zooveel mogelijk tot het gemeengoed der kerken te maken, is uitmuntend; en dat men de leden der kerk ook thuis doet zijn in onze Belijdenis en in de Dordsche Artikelen, is prijselijk; maar dan kome er ook geen tweede vrageboekje bij. Geheugenwerk heeft alleen waarde en beteekenis, in zooverre het strekt, om aan de leerlingen zekere juiste begrippen en zegswijzen bij te brengen; terwijl omgekeerd alle geheugenwerk, dat alleen dienst doet voor het opzeggen, tijdverspillen is. Kon men nu het resultaat bereiken, dat allengs, na volledig afgeloopen Godsdienstonderwijs, onze kinderen een goed deel woorden uit de H. Schrift, een goed deel*

onzer beste Psalmverzen, en bovendien nog de hoofdvragen uit den Heidelbergschen Catechismus zóó konden, dat ze dit alles als een geheugenschat in hun leven medenamen, zoo ware hiermede veel gewonnen voor den Dienst des Woords, voor de huiselijke godsdienstoefeningen en voor de bestrijding van dwaalleer en zonde. Maar verder gaan we niet. Het van buiten leeren van vragen over de Bijbelsche geschiedenis geeft niets, daar deze vragen met de daarbij behoorende antwoorden toch vergeten worden; en is, zoo de H. Schrift geregeld in huis gelezen wordt, ook overbodig. En wat de uitlegging van den Catechismus betreft, zoo is het van buiten leeren van zulk een Catechisatie *als Poudroyen in het licht zond, alleen geschikt, om ten slotte* alles *te doen vergeten, den Heidelbergschen Catechismus zelven incluis. Neen, onze kinderen moeten niet opgevoed tot kleine theoloogjes, maar tot een leven in het kindschap Gods. Verstandelijke geleerdheid baart nooit Godzaligheid, en niet in de hersenen, maar uit het hart zijn de uitgangen ook van een Christelijk leven.*

De herdruk van deze Catechisatie geschiedt dan ook met een geheel ander *doel.*

Er is namelijk in tal van Gereformeerde kringen allengs een nevel gaan zweven over de zuivere belijdenis en de kennisse der waarheid Men wil wel Gereformeerd zijn, maar men weet vaak niet, hoe toch eigenlijk de Gereformeerde lijn loopt. Daardoor nu ontstonden in tal van kerkelijke kringen soms twee, drie stroomen, die er elk zijn eigen voorstelling van de waarheid op na houden, en die vaak onderling over de waarheid strijden, zonder dat er iemand is, die licht kan laten vallen op het in dispuut zijnde stuk.

Kon men dan eens naar Utrecht gaan, en daar den ouden Voetius nog vinden, zoo zou aan zulk geschil spoedig een einde zijn; want men heeft lust aan de Gereformeerde Belijdenis en stelt in een man als Voetius nog onbepaald vertrouwen. Welnu, om, nu dit niet kan, het toch voor een ieder mogelijk te maken, om op tal van punten terstond te kunnen weten, hoe de Gereformeerde lijn liep in de dagen der Dordsche Synode, en wat Voetius over zulke stukken dacht, kan niets zoo goede diensten bewijzen als juist deze Catechisatie; althans voor wie thuis is in den Heidelbergschen Catechismus. Immers behoeft men zich dan slechts af te vragen, bij welke Zondagsafdeeling het punt, waarover men in geschil ligt, thuis hoort, en over deze Zondagsafdeeling even de breede reeks van vragen te doorloopen, om bijna altoos een kort, stellig en duidelijk antwoord te vinden op de vraag, die men in het hoofd heeft. Geraakt men dan door zoodanig gebruik van lieverlede in onze Catechisatie thuis, dan verkrijgt het steeds meer het karakter van een handboekje, waarin men met weinig moeite even na kan zien, hoe het met het een of ander leerstuk, of met de eene of andere vraag der practijk bij Voetius staat. En toont men dan het antwoord of de uitspraak van Voetius aan dengene, met wien men geschil kreeg, dan zijn we er zeker van dat in negen van de tien gevallen het geschil op eens beslecht zal zijn.

Slechts wake men daarbij tegen misbruik van dit boek. Misbruik toch zou het zijn, indien men aan de uitspraak van Voetius een onfeilbaar *karakter toekende, zijn practische regelen als gebod op gebod stapelde, en met Voetius in de hand alle*

zuiverder en verdere ontwikkeling van onze Gereformeerde Belijdenis afsneed. Wie zóó te werk ging zou Voetius gebruiken op een manier die door niemand sterker dan door Voetius bestreden en veroordeeld is. Voetius is een vijand van alle Pauselijk gezag, zoo in de belijdenis der waarheid als in het practische Christelijk leven; en hem twee eeuwen na zijn dood zulk een gezag te willen opdringen zou een schending van zijn nagedachtenis zijn. Noch Calvijn noch Voetius, maar alleen *de H. Schrift blijft de goddelijke autoriteit voor onze belijdenis en voor onze wandel. Maar wat én Calvijn én Voetius ons wel kunnen geven, is dat ze u klaar en duidelijk aantoonen, welke in den bloeitijd onzer Gereformeerde Kerken de Gereformeerde Belijdenis omtrent de waarheid Gods en het Christelijke leven was. Zoo kunnen ze dan door hun geschriften ons den dienst bewijzen, niet om de waarheid te keuren, want daarvoor blijft Gods Woord de eenige Toetssteen; maar wel om uit te wijzen, wat al dan niet in de Gereformeerde lijn ligt, en ons zoo die zuivere Gereformeerde draad weer in handen te geven, waaraan het thans levend geslacht onder de leiding van den Heiligen Geest voort kan spinnen.*

De minachting, waaraan op het laatst der vorige, en in den loop van deze eeuw, Poudroyens Catechisatie wierd overgegeven, berust voor een goed deel op onbekendheid met zijn werk; en wordt voor het overige verklaard uit vijandschap tegen de Gereformeerde waarheid.

Men moet namelijk weten, dat er in deze Catechisatie twee stukken voorkomen, die aanstoot gaven. Vooreerst de breede opsomming van allerlei wat

op den Sabbath al of niet mag gedaan worden; en ten andere een breede reeks vragen over den Vastelavond. *Bij deze vragen nu is Voetius, en op zijn voetspoor Poudroyen in een uitvoerigheid vervallen, die aan de spotzucht voedsel gaf, b.v. door de vraag, of Gereformeerde ouders op Vastelavond pannekoeken voor hun kinderen mogen bakken. En wijl nu de meeste bedillers niet wisten, dat ze eigenlijk met een werk van Voetius te doen hadden, achtten ze zich nu gerechtigd met den armen Poudroyen den draak te steken, gelijk dit nog in onze eeuw Dr. Glasius deed. Intusschen is deze lafheid door niets gerechtvaardigd. Voetius heeft volstrekt niet bedoeld, dat zijn aanduiding van hetgeen op den Sabbath al dan niet geoorloofd zou zijn, als kerkelijke wet zoude geijkt worden, maar heeft alleen willen aangeven, hoe hij persoonlijk in dergelijke gevallen handelen zou. En wat den „Vastelavond" betreft, zoo houde men in het oog, dat Poudroyen uit Heusden was, en dat Voetius te Heusden heeft gestaan. Dit deed vanzelf de aandacht vestigen op de gevaren, die in de viering van den „Vastelavond" voor de Gereformeerden school. Kinderen en min nadenkenden houden vaak van wat een prettigen avond bezorgt, en zoo werden zwakke ouders er toe verleid, om in het Roomsche Noord-Brabant, hun kinderen en dienstboden met den Vastelavond te laten meedoen. Dit misbruik nu wilde Voetius tegengaan. Hij oordeelde, dat zulks voor een Gereformeerde niet te pas kwam. En zoo nu keurde hij het ook af, dat weer andere ouders, om hun kinderen thuis te houden, hun thuis een feestmaal bereidden. Immers dit was*

toch weer een bedekt meêdoen met wat uit den Roomschen eeredienst voortvloeide en met onze Gereformeerde Belijdenis streed. Voor onze meeste lezers had dus dit aanhangsel over den „Vastelavond" veilig weg kunnen blijven. Maar waartoe het werk verminkt? Daargelaten nog, dat er ook heden nog Gereformeerde gezinnen te midden van een bijna uitsluitend Roomsche bevolking wonen, voor wie ook in deze verhandeling over den „Vastelavond" nog menige goede wenk bij de opvoeding hunner kinderen ligt.

De enkele aanteekeningen, die hier en daar bij den tekst zijn gevoegd, mogen wat hun doel en strekking aangaat, voor zich zelven spreken.

En zoo ga dan ook deze herdruk van Voetius Catechisatie *onder ons Gereformeerde volk uit, om de oude palen, die zoo veelzins verzet zijn, weder recht te helpen zetten, en alzoo die degelijke, grondige kennis van de waarheid te bevorderen, die alleen macht heeft, om onze kerken aan den wind van leering, die thans uit allerlei hoeken waait, te doen ontkomen, en ze weer te stellen tot een „pilaar en vastigheid der waarheid".*

KUYPER.

Amsterdam, 13 Juni 1891.

CATECHISATIE;

Dat is/

Een grondige ende eenvoudige Onderwijsinge over de leere des Christelicken

CATECHISMI:

Bestaende in Vragen en Antwoorden.

Tot dienst van den genen / die haer in de Catechisatie / hier te lande gebruyckelick / willen oeffenen.

DOOR

CORNELIUS POUDROYEN, *Heusdanus*,
Dienaer des Goddelicken woorts op 't Fort Crevecœur.

Den vierden druck van nieuws by den Autheur selfs oversien / van vele druckfauten verbetert / de Vragen ende Antwoorden des Catechismi / als mede de voornaemste Schriftuer-plaetsen voor de leerlingen uytgedruckt / ende met een Register van de voornaemste stucken / daer van in dese Catechisatie gehandelt wert / verrijckt.

---

2. *Timoth*. 3. 15.

Ende dat ghy van kints af de heylige Schriften geweten hebt, die u wijs konnen maken tot saligheyt, door het geloove 't welck in Christo Jesu is.

TE DORDRECHT,
Voor Abraham Andriessz, Boeckverkooper / woonende by 't Stadthuys / in 't Schrijfboeck. 1662.

AEN DEN CHRISTELICKEN LESER.

Alsoo dese Catechisatie door de E. Classe van Gorinchem in handen gestelt was eenige Predikanten, onder haer resorteerende om gevisiteert te werden, ende deselve, nevens den Auteur, my versocht hadden, het geheele werck ten naeuwsten te willen examineeren: Hebbe ick dezen arbeyt op my genomen, ende alles punctuëlicken soo gesift, ende daer het noodigh was, na vermogen, selfs tot de minste woorden ende manieren van spreken toe, soo hervormt, dat ick in den Heere vertrouwe daer inne niet en sal bevonden werden, 't gene tegen de gesonde woorden der Schrifture, ende de gemeyne Leere onser Kercken soude strijden. Eenige aenhanghselen ende digressiën, die, ten dienste van de kloeckste exercenten ende leerlingen, hier ende daer by den Autheur ingevoeght zijn, konnen met hare gronden ende allegatien der partijen ten principale, als oock alle andere controverse stucken, in onse beste Scribenten gesocht ende gelesen werden, van den Geleerden ende allen anderen, die hare gelegentheyt sulcks toelaet. Van soodanige Scribenten doen wy pertinente aenwijsinge in onse Catechisatie over den Catechismus der Remonstranten, als oock in onse andere uytgegeven Schriften. Actum tot Utrecht desen 23. Julij, 1659.

Uwen dienstwilligen in den Heere
GISB. VOETIUS.

AEN DEN CHRISTELICKEN LESER.

Alsoo dese Catechisatie door den Autheur tot den vierden druck van nieuws oversien ende ververdight, my van den Drucker behandight was, om deselve ten overvloet nochmaels te willen herlesen, oordeelen, ende approbeeren: hebbe ick, niet tegenstaende mijne geduerige occupatien in den dienst der Kercken, ende der Academie alhier, de moeyten gerne aengenomen; ende by dese occasie hier ende daer eenige poincten en redenen (doch weynige.) maer principalick den geheelen stijl ende stellinge der woorden, daer mede de vragen ende antwoorden uytgedruckt werden, ten naeuwsten wederom gekeurt ende ge-examineert: ten eynde den slechten ende ongeoeffenden alles op 't klaerste, sachtste, ende veylighste voorgestelt mochte voorkomen, ende niemant eenige occasie van twijffelinge, versteltenisse, ende misgrijpen gegeven werde. Wensche en versoecke derhalven, dat, soo dit werck na desen ergens wederom herdruckt wert, de tegenwoordige copije ende druck gevolght mochte werden. De Christelicke leser gelieve onsen geringen arbeyt ten goede te gebruycken: alsoo wy in den Heere vertrouwen, de selve niet overtolligh of ondienstigh te zijn: dewijle op het schaeven ende refineeren van diergelijcke bondige ende beknopte, nochtans eenvoudige ende klare Catechitische concepten, met recht gepast magh werden het seggen van een onder de Ouden: *De Deo etiam vera dicere periculosum est*, dat is: Het is periculeus, selfs oock de waerheyt van Godt te spreken. Soo dat men noyt te seer omsichtigh ende klaer alles tegen de misverstanden ende dwalingen, na het begrijp der eenvoudigen, ende tot hulpe van hare memorien, schicken ende formeeren kan. Actum tot Utrecht desen 4. Martij, ouden stijls, 1661.

Uwen dienstwilligen in den Heere
GISBERTUS VOETIUS,
Dienaer des Woorts, ende Professr der Theologie
tot Utrecht.

Uytgegeven, volgens d'ordre van den 55. Artijckel der Kercken-ordeninge, gerisueert, ende gearresteert in 't laetste Nationael Synode, gehouden binnen Dordrecht, Anno 1619.

Aen de Eerwaerde, Godtvruchtige, Voorsienige, Hooghgeleerde Herders ende Leeraers der Gereformeerde Kercken Jesu Christi, begrepen onder de Christelicke Synoden van Zuyd- ende Noord-Hollant.

Item, Den Eerwaerden, seer Godtsaligen, Hooghgeleerden, Wijtberoemden, D. D. Gisberto Voetio, Dienaer des Goddelicken woorts, ende Professor der H. Theologie tot Utrecht.

Eerwaerde, Godtvruchtige, Hooghgeleerde;

Daer is in ons Vaderlant, nevens de suyvere predikinge van Godes heylige Woort, een seer loffelick gebruyck ende maniere van onderwijsinge der jeught ende jonge lieden in de fundamenten der ware Christelicke Religie 't welck genoemt wort *Catechiseeren:* zijnde een mondelinge onderwijsinge, by maniere van Vragen en Antwoorden, aengaende de beginselen ende fundamenten der saligheyt. Een gebruyck het welck niet nieuw, maer oudt is: want nadien Godt niet alleen een Godt is van de volwassene, maer oock der kinderen ende jonge jeught: Genes. 17. 7. *Ende ick sal mijn verbont oprichten tusschen my, ende tusschen u, ende tusschen uwen zade na u in hare geslachten, tot een eeuwigh verbont: om u te zijn tot eenen Godt, ende uwen zade na u. Soo is 't*, dat de geloovigen oyt en oyt

haer best hebben gedaen, om de jonge jeught wel in te scherpen de leere der saligheyt, ten eynde sy Godt naer behooren kennende, oock naer behooren mochten eeren ende dienen. Soo sien wy, dat de Patriarchen (dewijle de leere der saligheyt noch niet beschreven was) hooghnoodigh geächt hebben, deselve haren kinderen mondelingh voor te dragen, wel in te scherpen, ende als van hant tot hant over te leveren, gelijck de Heere onse Godt dies aengaende van den Patriarch *Abraham* getuyght, Genes. 18. 17, 18, 19. seggende: Sal ick voor Abraham verbergen, wat ick doe, &c.? want ick hebbe hem gekent, op dat hy sijnen kinderen ende sijnen huyse na hem soude bevelen, ende sy den wegh des Heeren houden, om te doen gerechtigheyt ende gerichte. Ende niet tegenstaende naderhant de leere der saligheyt door *Mose*, den man Godts, is beschreven geworden; soo heeft daerom dit gebruyck van onderwijsen ten tijde van d'Israëlitische Kercke niet opgehouden, maer seer gefloreert: gelijck afgenomen kan worden uyt de particuliere Scholen, die de Propheten tot onderwijsinge der jeught ende jonge lieden in grooten getale hier en daer gehouden hebben, als onder anderen te sien is 1. Sam. 10. 10. en 19. 18. 2. Reg. 2. verss. 3, 5. en 4. 38. en 6. 1. In den Nieuwen Testamente is mede dit gebruyck ten tijde van de Apostelen neerstigh waergenomen geweest, gelijck *Timotheus* met sijn eygen exempel ten vollen bekent maeckt: waer van de Apostel Paulus roemt, 2. Timoth. 3. 15. dat hy van kints af de heylige Schriften geweten heeft. Gelijck oock na de tijden der Apostelen, ten tijde van de eerste primitive Kercke ende Gemeynte, sulcks is gepractiseert, blijckende uyt de distinctie ende onderscheyt, doen ter tijt gebruyckelick, van *Catechistæ* ende *Catechumeni:* zijnde *Catechistæ*, die den Catechismus, dat is, de eerste beginselen, ende fundamenten der ware Christelicke Religie, onderwesen, ende de jeught en andere verklaerden; ende *Catechumeni*, die in de selve

onderwesen wierden: gelijck *Tertullianus*, *Cyprianus*, *Eusebius* ende andere oude Schrijvers aenwijsen. Welck seer loffelick gebruyck van onderwijsen in dien tijt niet en is verstorven; maer door Godes genadige zegen, als een dauw Hermons, die nederdaelt op de bergen Zions, Psalm 133. 3. ten hedige dage op vele verscheydene Kercken der ware Religie in ons Vaderlant mede nedergedaelt is; gelijck niemant daer van kan noch sal zijn onwetende, dewelcke ons Vaderlant bewandelt heeft. Een gebruyck, daer van men niet moet oordeelen, dat 'er weynigh aen gelegen is, en dienvolgens wel magh achter wegen gelaten werden: maer het welck ten hooghsten nootsakelick is, en dat om dese navolgende redenen. 1. Om dat de Heere selfs sulcks belast ende geboden heeft, als onder anderen Exod. cap. 12. verss. 26, 27. en 13. 8. Deuter. 4. 9. en 6. 7. ende op andere plaetsen meer te sien is. Alwaer de Heere belast, dat de kinderen, ende het geheele huysgesin sullen onderwesen werden van 't gebruyck des Paesch-lams: dat de ouders den kinderen sullen voorhouden de historie van de verkondiginge der Wet: item, dat haer sal uytgeleyt ende ingedruckt werden de leere van de eenigheyt Godts, ende sijne volmaeckte liefde. 2. Om dat de eere Godts sulcks vordert: want deselve vereyscht, dat Godt niet alleen van de volwassene, maer oock van de kinderen te rechte gekent ende gepresen werde, gelijck de Psalmist te kennen geeft, Psalm 8. vers 3. Uyt den mont der kinderkens ende der suygelingen, hebt ghij sterckte gegrontvest, om uwer tegenpartijen wille, om den vyant ende wraeckgierigen te doen ophouden. 3. Om dat daer door niet alleen de jonge jeught, maer selfs oock de swacke ende eenvoudige, die nu al tot hare jaren gekomen, ende vry noch onwetende zijn in de beginselen ende fundamenten der ware Religie, mogen onderwesen werden: waer toe, neffens de publijcke verklaringe der Catechetische stucken op den Predickstoel, grootelicks helpen sal dese particu-

liere ende mondelinge onderwijsinge. 4. Om dat andersins de vyanden der waerheyt geen kleyne, maer vry groote avantagie sullen hebben, om de jonge jeught, als oock de swacke ende eenvoudige lieden te verleyden, ende van de ware leere af te trecken: want soo wanneer sy niet ter degen geoeffent ende onderwesen zijn in de Vaderlicke Wet, soo sullen sy, als los staende, der vyanden valscheden ende bedriegerijen niet bequamelick komen mercken, nochte haer na behooren konnen tegenstaen. Waerom selfs die van 't Pausdom, die andersins vyanden zijn van de kennisse ende wetenschap, ten aensien van de Idioten ende eenvoudige menschen, ettelicke jaren herwaerts dese maniere van onderwijsinge door hare Emissarissen, selfs door hare Kloppen, &c. hier en daer in de Steden onses Vaderlants insgelijcks hebben ingevoert. Maer gelijckerwijs dit gebruyck ten hooghsten nootsakelick is, als uyt de bovenverhaelde redenen kan afgenomen werden, soo is't oock niet min profijtelick. Want 1. de jonge jeught, als oock de bejaerde lieden, op dese maniere in de schole Christi geoeffent zijnde, gesterckt ende als scheutvry gemaeckt werden tegen de vyerige pijlen des Duyvels, ende sijner goddelooser instrumenten, als daer zijn de Ketters ende Perturbateurs van de gesonde leere. Ja sullen haer volkomelick konnen den mont stoppen, soo datse met schande sullen moeten wijcken en deurgaen. 2. De jonge jeught van kints af met dese onvervalschte melck van de suyvere leere der saligheyt gevoedet zijnde, sullen, tot hare jaren gekomen zijnde, bequaem zijn om den Heere haren Godt na behooren te vreesen ende te dienen: als oock om haer selven sonder afwijckinge te houden op 't padt des levens, gelijck Salomon sulcks te kennen geeft Proverb. cap. 2. verss. 8, 9. *Op dat sy de paden des rechts houden*, &c. De jonge jeught, als oock de bejaerde lieden, aldus geoeffent zijnde, sullen met meerder nuttigheyt ende profijt de predicatien, ofte 't gepredickte woort

Godts konnen aenhooren ende verstaen, als deselve als dan wetende te brengen tot sekere hooftstucken der Religie, die sy geleert hebben. 4. Hier door wort niet alleenlick de Kercke Christi vast geset, ende tegen het rijcke des Satans bewaert, maer oock grootelicks voortgeset; ja daer is een groeijen ende bloeijen van de Gemeynte, alwaer dese mondelinge onderwijsinge in vollen vigeur ende kracht is, gelijck daer van konnen getuygenisse geven die haer hier mede besigh houden. 5. Hier door wort alle dis-ordre in de Kercke ende Politie voorgekomen; ja de rechte eenigheyt der Kercke ende Politie behouden ende bewaert: want gelijck onwetenheyt alle dis-ordre veroorsaeckt, soo is 't dat wetenschap ende verstant ruste ende vrede lief heeft, als Salomon aenwijst, Proverb. cap. 2. verss. 10, 11, 12. *Als de wijsheyt in u herte sal gekomen zijn, ende de wetenschap voor uwe ziele sal lieflick zijn; soo sal de bedachtsaemheyt over u de wacht houden, de verstandigheyt sal u behouden, &c.* 6. Ende ten laetsten, soo wort hier door bekomen de saligheyt ende 't eeuwige leven, als zijnde in de ware kennisse Godts ende sijns Soons gelegen, volgens het getuygenisse Christi, Joh. cap. 17. vers. 3. *Ende dit is het eeuwige leven, dat sy u kennen den eenigen waerachtigen Godt, ende Iesum Christum, dien ghy gesonden hebt.* Waerom dan niet alleen alle getrouwe Herders ende Leeraers, voor soo veel haer mogelick ende doenlick zy, soodanige *Catechisatien* in hare Kercken ende Gemeynten behoorden in te stellen, maer oock selfs alle Godtvruchtige Schoolmeesters in hare scholen, als mede alle Godtsalige Huysvaders ende Huysmoeders in hare huysgesinnen. Op dat alsoo jonck en oudt onderwesen werdende in de wegen des Heeren, niet alleen met der daet magh bekrachtight werden de spreucke Christi, Joh. cap. 6. vers 45. *Ende sy sullen alle van Godt geleert zijn:* als mede de prophetie Joëls, aengaende de tijden des Nieuwen Testaments, Joël 2. verss. 28, 29. *Ick sal mijnen Geest uytgieten op alle*

vleesch, ende uwe sonen ende uwe dochteren sullen propheteeren, &c. Maer oock beyde jonge ende oude lieden mogen bekomen die heerlicke ende uytnemende vruchten, dewelcke uyt ende door soodanige *Catechisatien* komen te ontstaen ende verkregen werden. Doch, alsoo misschien by sommige Catechisten (insonderheyt onder de Schoolmeesters, Huysvaders, ende Huysmoeders) wel de lust ende genegentheyt zijn sal, om door soodanige *Catechisatien* de jonge jeught, ende andere jonge lieden in de grontstucken der ware Religie te oeffenen, maer by mancquement van goede stoffe ende materie, als oock by gebreck van een goede maniere van voorstellinge, aengaende de leere der saligheyt, en dat na yeders capaçiteyt ofte bequaemheyt, deselve achterwegen blijven. *Soo is 't*, dat wy, tot dienst van alle die gene, dewelcke souden mogen gesint ende genegen zijn, om andere de salighmakende leere wel in te scherpen, geresolveert hebben te beantwoorden de *Vragen over den Catechismum;* voor desen by ons uyt de Catechisatien des Hooghgeleerden en Wijtberoemden Professors *Gisberti Voetij* opgeteeckent ende uytgegeven, ende doen ter tijt om redenen onbeantwoort gelaten: welcke wy oock hier en daer naer eysch van saken vermeerdert hebben. Ten eynde eenige, die sulcks soude konnen behulpelick zijn, een seker voorschrift ende maniere van *Cathechiseeren* mochten hebben; om volgens deselve niet alleen haer selven, maer oock de jonge jeught, ende andere jonge ofte bejaerde lieden, yeder na sijn begrip en bequaemheyt, daer in naer behooren te onderrechten, ende alsoo tegen de valsheden ende verleydingen der Ketteren sterck te maken. Gelijck wy oock dies aengaende dese onse *Catechisatie* met de letteren A, B, C, D. hebben gestelt, verstaende door de letteren A en B soodanige leerlingen, die minst geoeffent zijn: ende door de letteren C en D soodanige, die tot meerder verstant ende kennisse zijn gekomen: gelijck de Hooghgeleerde ende Wijtberoemde

Professor *Gisbertus Voetius* in de voorreden van de *Vragen over den Catechismum* klaerlick te kennen geeft. Nu, dat wy dese onse *Catechisatie* U L. Eerwaerde, Godtvruchtige, Voorsienige, Hooghgeleerde Herders ende Leeraers opdragen, en moet niemant vreemt duncken: want wy sulcks niet en doen om U L. stoffe ende materie, als oock een methode van Catechiseeren te geven, ende voor te schrijven: (want wie zijn wy, dat wy U L. Leeraer zijn souden? ende wat is ons verstant ende kennisse, dat het sweven soude boven U L. verstant ende wetenschap?) Maer alleenlick, om daer mede onse hertgrondige genegentheyt ende demoedigen dienst jegens U L. (als onse mede-arbeyders in den Heere Christo zijnde) als oock jegens de Kercken Christi, over welcke de Heere U L. tot Opsienders gestelt heeft, te bewijsen. Oock sekerlick wetende, dat, gelijckerwijs U L. niet lievers noch aengenamer is, als het aenwassen ende groeijen U L. Gemeynten in de kennisse der leere, die na de Godtsaligheyt is: mede U L. niet onaengenaem sal zijn dese onse *Catechisatie*. Niemant moet oock vreemt schijnen, dat wy dese onse *Catechisatie* u Eerwaerde, seer Godtsalige Hooghgeleerde, ende Wijtberoemde Professor toe-eygenen. Want nadien U E. E. van mijne kintsheyt mijnen Catechist ende Leermeester geweest zijt, ende daer na in de Academie van Utrecht door uwe seer groote ende neerstige devoiren, nevens Godt, my tot hier toe gebracht hebt, ja de materie van dese onse *Catechisatie* ten principale uyt U E. E. mont (soo in 't Catechiseeren ende Prediken, als oock in Academische lessen, dispuyten, ende andere particuliere schriften) gehaelt ende opgeteeckent is; Wat hebben wy dan minder konnen doen, als U E. E. seer grooten arbeyt aen ons bewesen, danckelick te erkennen, ende U E. E. met een danckbaer herte weder op te dragen het gene van U E. E. gekomen is? Wilt dan, Eerwaerde, Godtvruchtige, Hooghgeleerde Dienaren Christi; ende seer Godtsalige, Hooghgeleerde

ende Wijtberoemde Professor, desen onsen arbeyt ende gifte, hoewel seer geringh ende kleyn, met een toegenegentheyt des gemoedts ontfangen. Sullen ondertusschen niet nalaten, den Heere vyerighlick te bidden voor de behoudenisse uwer persoonen, ende voor den welstant der Kercken, die U E. toebetrouwt zijn. Waer mede wy oock eyndigende U L. altesamen bevelen Gode, ende den woorde sijner genade.

V L. aller dienstbereyde in Christo,

CORN. POUDROYEN.

Actum Crevecœur, desen
21. *Ianuarij*, 1659.

Aen de Christelicke Jeught deser Nederlanden, die haer in de Catechisatien begeeren te oeffenen.

Weerde ende lieve in Christo, Daer is een seer groot quaet onder de Zonne, namelick, dat van vele menschen, of gantschlick niet, of immers seer weynigh en slappelick betracht wert, het welck aldermeest, ende ten alderhooghsten behoorde nagejaeght te worden. Het voornaemste ende principaelste daer mede de menschen in dese werelt sich behoorden te bekommeren, is de behoudenisse ende saligheyt haerder zielen, gelijck de Heere Christus klaerlick aenwijst, Matth. 6. 33. seggende: Soeckt eerst het Koninckrijcke Godts, ende sijne gerechtigheyt. Ende de Apostel Paulus, Philip. 2. vs. 12. Werckt uwes selfs saligheyt met vreese ende beven. Maer eylaas! de daeghlicksche bevindinge geeft ter contrarie te kennen, hoe dat vele menschen, ja den meesten hoop der selver, haer weynigh met de saligheyt haerder zielen zijn bekommerende, maer met Esau om een linsen koocksel, Genes. 25. vs. 34. met Hebr. 12. 16. haer eerst-geboorte-recht wech geven: en liever hebben met de vleeschelicke Israëliten de vleesch-potten, den ajuyn ende loock van Egypten, als gevoedet te werden met het hemelsche Manna: Numer. 11. 5. en met de Rubeniten, Gadditen, ende den halven stamme Manasse de bequaemheyt van het lant Jaëzer ende 't lant Gilead voor haer vee, Numer. 32. 1. als met

haer broederen te genieten den honich ende melck van het beloofde lant Canaan: ende met de Gergesenen hare swijnen als Christum. Matth. 8. 34. Als oock meer zijn houdende van den draf van dese nietige en verganckelicke dingen deser werelt, dan van de hemelsche en geestelicke goederen daer boven. Ja vele zijn soo veraert ende verbastert, datse Godt den Heere den hemel wel souden willen laten, by aldien hy haer d'aerde eeuwelick wilde beloven ende toeseggen. En die noch eenighsins lust en treck tot het geestelicke willen schijnen te hebben, zijn soo laeuw en flaeuw in 't betrachten van 't selve, soo datse seer selden haer daer mede sullen besigh houden, ende komen sullen in de tegenwoordigheyt Godes, om het goede voor hare zielen te wercken, en dit alles van wegen de liefde deser werelt, daer in sy gantschlick als versopen leggen. Daer nochtans in dese werelt, en de besittinge des selfs, de minste troost voor de ziele niet kan bekomen werden, gelijck de Prediker te kennen geeft, cap. 1. vs. 2. seggende: Ydelheyt der ydelheden, 't is al ydelheyt. Ja de mensche de werelt, met al het gene dat 'er in is, naer sijn contentement genietende, ende ondertusschen dit hemelsche ende geestelicke missende, is in den alderellendighsten ende rampsalighsten staet die oyt bedacht kan worden, volgens het getuygenisse Jesu Christi, Matth. 16. 26. Wat batet een mensche soo hy de geheele werelt gewint, ende lijdt schade sijner ziele? Of wat sal een mensche geven tot lossinge van sijne ziele? Gelijck oock het gemeyn spreeckwoort heeft, Goet verloren veel verloren, maer ziel verloren al verloren. Soo dat alle soodanige menschen op het schip van dese seer groote liefde tot de werelt, ende al het gene in de werelt is, sittende, ende dese geestelicke haven der saligheyt voorby zeylende, niet anders als een seer droevige ende jammerlicke schipbreucke sullen hebben te verwachten, daer in sy, met alle het gene daer op sy betrouwt hebben, sullen

te gronde gaen, by soo verre sy haer niet bekeeren, ende de saligheyt haerder zielen met allen ernst en yver komen te betrachten. Waerom dan alle die gene, die hare saligheyt liefhebben, de werelt de werelt moeten laten zijn, ende insonderheyt hare sorghvuldigheden ende bekommernissen moeten laten gaen over de behoudenisse ende welstant haerder zielen, wetende, ende versekert zijnde dat haer als dan het goede sal volgen, haer leef dage; datse sullen hebben de begeerten hares herten, Psalm 37. vs. 4. ende haer alles sal toegeworpen worden. Matth. 6. 33. Nu, om den welstant der ziele wel ende wettelick te betrachten, is voor alle dingen van nooden, dat men voorsien is met de ware kennisse Godes, alsoo daer in de behoudenisse ende welstant der ziele gelegen is, volgens het gene de Heere Christus segt, Joh. 17. 3. Ende dit is het eeuwige leven, datse u kennen den eenigen waerachtigen Godt, en Jesum Christum, dien ghy gesonden hebt. Want alhoewel aen d'een zijde die van 't Pausdom drijven, dat het geloove in een onwetenheyt bestaet, ende dienvolgens de wetenschap ende kennisse uyt de gemeyne lieden soecken te bannen, houdende die als voor sectarisen, die den wegh der saligheyt ter degen trachten te verstaen, ende ter contrarie voor goede Catholijcken, die simpelick maer gelooven het gene de Kercke, dat is, de Paus van Roomen gelooft, haer niet verders ergens mede bekommerende. En dat tot geenen anderen eynde, als dat de gemeyne lieden hare corruptien ende vuyligheden niet souden sien noch mercken. En aen d'ander zijde vele menschen selfs onder ons oordeelen, dat de minste wetenschap ende kennisse verre best is, haer wijs makende, dat van die gene, die vele weet, veel sal ge-eyscht worden, ende van die niet veel weet, niet veel sal ge-eyscht worden. Soo leyt nochtans de sake soodanigh, dat, by aldien dese kennisse in yemants herte niet logeert, hy oock geen staet behoeft te maken van oyt of oyt te sullen

saligh worden, gelijck uyt dit naervolgende kan afgenomen worden. 1. Om dat geen kennisse te hebben strijt uytdruckelick tegen het woort Godts, als onder andere tegen Esai. 53. 11. Door sijne kennisse sal mijn knecht, de rechtveerdige, vele rechtveerdigh maken. Joh. 17. 3. Ende dit is het eeuwige leven dat sy u kennen, &c. Rom. 10. 14. 1 Corinth. 10. vs. 15. ende 14. 20. 2 Thess. 1. vss. 8, 10. Met vlammenden vyere, wrake doende over de gene die Godt niet en kennen. 1 Tim. 2. vs. 4. 2. Tegen 't oogemerck Godts, in 't senden van sijne Propheten ende Leeraers, als oock tegen de instructie die hy haer geeft, het welck is om den volcke sijnen wille te openbaren ende bekent te maken, als te sien is Actor. 26. 17, 18. Verlossende u van dit volck, ende van de Heydenen, tot dewelcke ick u nu sende, om hare oogen te openen, &c. 3. Tegen het verbont, het welcke de Heere aengaet met alle die gene, die hy tot de saligheyt wil brengen, bestaende ten eersten in kennisse Gods ende sijner Wetten, als de Apostel aenwijst Hebr. 8. 10. seggende, Ick sal mijne Wetten in haer verstant geven, ende in hare herten sal ick die inschrijven. 4. Tegen de privilegien ende weerdigheden van Godts kinderen, dewelcke soodanigh zijn, datse zijn Propheten, Priesters, Koningen. 1. Petr. 2. 9. Van Godt geleert, Joh. 6. 45. De salvinge des H. Geestes hebben. 1. Joh. 2. 27. Alle dingen onderscheyden. 1. Corinth. 2. 15. Oordeelen. 1. Corinth. 10. 15. Ondersoecken, beproeven. 1. Corinth. 11. 28. ende 2. Corinth. 13. 5. Ephes. 5. 10. Leeraers zijn. Hebr. 5. vs. 12. In den geloove toenemen ende opwassen. Ephes. 4. 15. 1. Petr. 2. 2. 't Welck alles sonder kennisse niet en kan bestaen. 5. Tegen de ware eygenschap des geloofs, welck soodanigh is, dat 'er geen ware geloof zijn kan, daer geen kennisse ende wetenschap is, als te sien is Joh. 9. 35, 36. Jesus hoorde datse hem uytgeworpen hadden, ende hem vindende, seyde hy tot hem, Gelooft ghy in den Sone Godts? Hy antwoorde, ende

seyde, Wie is hy Heere, op dat ick in hem magh gelooven? Rom. 10. vs. 14. Ende hoe sullen sy in hem gelooven, van welcken sy niet gehoort en hebben? Titum 1. vs. 1. Waerom oock het woort, 't woort des geloofs genoemt wort, Rom. 10. 8. sonder welck geloof het onmogelick is Gode te behagen. Hebr. 11. 6. Doch wat deze kennisse belanght, daer van dient geweten, dat alle kennisse Godts niet heylsaem, noch Gode aengenaem is. Want daer is een menschelicke kennisse, ende een Goddelicke kennisse. Een menschelicke kennisse, welck een mensche bereyckt door de bloote leere van andere menschen, ende door sijn eygen vernuft ende neerstigheyt, die hy besteedt in het lesen, hooren, ende ondersoecken der saken Godes, welcke oock wel bekomen de onherborene menschen, gelijck de ervarentheyt leert. Want daer zijn vele menschen van een quaet leven, die evenwel seer geleert zijn in de menschelicke kennisse der saken Godts; ja dickwils daer in te boven gaen vele vrome ende uytverkorene kinderen Godts, soo datse van alle poincten der Religie punctueel weten te spreken, ende te discoureeren, van dewelcke de Apostel spreekt, Titum 1. 16. seggende, Sy belijden datse Godt kennen, maer sy verloochenen hem met de wercken, alsoo sy grouwelick zijn ende ongehoorsaem, ende tot alle goet werck ondeugende. Dese, nadien sy hare kennisse niet aenleggen tot de practijcke, want sy die niet bekent maken door goede wercken, soo plegen sy daer door te swellen, ende werden daer door seer opgeblasen. 1. Corinth. 8. vs. 1. De kennisse maeckt opgeblasen, maer de liefde sticht. Staende slechts door dese hare kennisse naer ydele eere, reputatie ende verhooginge: want hare kennisse en is niet sonde ende massijf, maer ydel ende opgeblasen. Dit en is de rechte kennisse Godts en de sijns Soons Jesu Christi niet, maer is slechts een gedaente der ware kennisse Godts. Dese knauwen slechts aen den bast ende schelle der Goddelicke dingen, maer komen noyt aen de kern

ende pit der selver. De Goddelicke kennisse is die kennisse, welcke Godt de Heere selfs door een bovennatuerlicke werckinge des heylighmakenden Geests sijne jonstgenooten alsoo inscherpt, dat sy komen te penetreeren, ende door te dringen tot het gevoelen ende smaeck der Goddelicke dingen, daer door dan oock in hare herten ontsteken wort een wonderlicke liefde, sucht, treck, affectie ende genegentheyt tot de bekende dingen Godes ende Christi (gelijck eene die de soetigheyt eenes dinghs ter degen nu gesmaeckt hebbende, daer door des te meer ontsteken wort in lust ende begeerte na het selve) in sulcker voegen, dat haer herte daer op gestelt is, daer aen hanght, ja sich als gesmolten vint door de vyerige begeerte en verlangen na dezelve. Soo dat de Christelicke ziele door dese kennisse der Goddelicke dingen, de forme en gedaente der dingen Godts en Christi in sich ingedruckt krijght, gelijck de Apostel Paulus te kennen geeft, Rom. 6. 17. seggende: Maer Godt zy danck, dat ghy wel dienstknechten der sonde waert, maer dat ghy nu van herten gehoorsaem geworden zijt den voorbeelde der leere, tot het welck ghy overgegeven zijt. En die aldus bevrocht worden door de kennisse der dingen Godts en Christi, die hebben een Godlicke kennisse deser dingen, en die werden geseyt van Godt geleert te zijn, Joh. 6. 45. diens leere altoos soo krachtdadigh is, dat 'er de mensche oock altoos maeckt te doen, en te betrachten 't gene hy alsoo van Godt geleert heeft. Waarom de Heere Christus wel seyt, Joh. 6. 45. Een yegelick dan, die het van den Vader gehoort ende geleert heeft, die komt tot my. Het welck mede de Apostel bekrachtight: 1. Thess. 4. 9. 10. Want ghy selve zijt van Godt geleert. om malkanderen lief te hebben, &c. 't Welck de Heere aen haer te wege brenght; 1. Mits haer doende sien, dat de Goddelicke saken gantsch seker en gewis zijn. 2. Dat by dese sekerheyt ende gewisheyt der Goddelicke zaken, de selve d'aldernutste,

profijtelickste, ende heerlickste dingen zijn, die daer uyt komen mogen, ja duysent en duysentmael beter dan al het profijt, playsier, credijt eere ende reputatie, welck ons de Duyvel, de werelt, en ons vleesch, kan presenteeren ofte aenbieden. Welcke heerlicke en voortreffelicke kennisse der Godlicke dingen hier in desen leven maer ten deele is, maer sal daer boven volkomen zijn, gelijck de Apostel Paulus aenwijst. 1. Corinth. 13. 9, 12. Want wij kennen ten deele, ende wy propheteeren ten deele: want wy sien nu door eenen spiegel in een duystere reden, &c. Nu, dese Goddelicke kenisse is het die wy hier verstaen, daer in mede de behoudenisse en welstant der ziele gelegen is. Om welcke kennisse oock te bekomen desen wegh wel neerstiglick moet ingegaen, en dese navolgende middelen gebruykt werden. 1. Dat men Godt seer vyerighlick ende ernstelick bidde om den Geest der Goddelicke kennisse ende wetenschap: want, Indien yemant van u wijsheyt ontbreeckt, dat hyse van Godt begeere, die een yegelick mildelick geeft, ende niet verwijt: en sy sal hem gegeven worden, seght de Apostel Jacobus cap. 1. vs. 5. Ontdeckt mijne oogen, dat ick aenschouwe de wonderen uwer Wet. Geeft my den wegh uwer bevelen te verstaen, op dat ick uwe wonderen betrachte, seght de Propheet David, Psalm 119. 18, 27. 2. Dat men de saken Godes ende sijns Soons Jesu Christi seer hooge komt te achten, dat men die soeckt als silver, soo sal men de vreese des Heeren verstaen, ende kennisse Godts vinden, als Salomon aenwijst Proverb. 2. 3, 4, 5. 3. Dat men sich wel oeffene in 't woort des Heeren (het welck is het woort der kennisse ende wijsheyt, 1. Corinth. 12, 8.) en dat soo in 't aenhooren, als in 't geduerigh lesen ende overleggen van het selve met David, Psalm 1. vs. 2. Maer sijn lust is in des Heeren Wet, ende hy overdenckt sijne Wet dagh ende nacht. Het welck ons sal doen groeijen als een boom, geplant aen water-

beken, die sijne vrucht geeft in sijnen tijt, Psalm 1. 3. ende ons verstandiger sal maken dan alle onse Leeraers. Psalm 119. vs. 99. Ende ten laetsten, dat men sich vlijtigh oeffene in de Catechisatien, hier te lande gebruyckelick, het welck wel is een van de voornaemste middelen die betracht moeten werden: want aldaer, door een mondelinge ende eenvoudige onderrechtinge, seer bequamelick de rechte wijsheyt ende verstant Godts ende sijns Soons Jesu Christi verkregen wort, gelijck daer van konnen getuygenisse geven, die daer van kints af in deselve geoeffent hebben, en noch dagelicks daer in oeffenen. Maer sal de oeffeninge deser Catechisatien met vrucht ende profijt geschieden, soo en is niet genoegh, dat men sich selven daer henen begeve, ende daer neder sette, maer dat men sich te voren wel prepareere ende bereyde tot het gene, het welck verhandelt sal werden, ten eynde men wel geprepareert zijnde, behoorlick magh antwoorden op het gene van den Dienaer van Godts woort, of van yemant anders, sijne plaetse bekleedende, sal voorgedragen worden. Even gelijck een scholier sijn lesse des te beter jegens den meester sal weten op te seggen, soo wanneer hy van te voren deselve by hemselven dickwils en verscheyde reysen sal overlesen hebben. Om welcke oeffeninge wel en na behooren in 't werck te stellen, niet ondienstigh wesen sal dit tegenwoordige of diergelijcke Catechiseer-boeck, daer in de rechte kennisse Godts ende syns Soons Jesu Christi klaerlick vertoont, en eenvoudelick voorgestelt wert. Het welkke wy tot dien eynde, allen den genen dien lust hebben in de Catechisatien onderwesen te werden, ende van te voren haer selven daer tegen wel te bereyden, hebben willen mededeelen. Ten eynde sy alsoo wel geprepareert en bereydet komende, niet alleen wel mogen antwoorden op het gene haer gevraeght sal werden, maer oock dagelicks daer door in de ware kennisse Godes mogen aenwassen en toenemen. In

welcke onse Catechisatie wy hier en daer wat wijtloopigh gaen, op dat den leersuchtigen geen stoffe ende materie soude mogen ontbreken, om dagelicks te gaen van kennisse tot kennisse; als oock om geen occasie te nemen van haer selven in te beelden, dat sy genoegh weten, soo wanneer sy slechts eenige weynige beginselen en fundamenten der salighmakende leere geleght hebben. Gelieft dan, weerde ende lieve in Christo, desen onsen arbeyt met eenvoudige herten te ontvangen en te gebruycken, niet twijffelende, of ghy sult daer door geholpen werden, om te beter te geraken tot het gene ghy wenscht en begeert, 't welck is de behoudenisse en welstant uwer zielen. Waer toe de Heere sijnen genadigen zegen gelieve te veleenen, Amen. Waer mede wy oock eyndigende U L. bevelen Gode, ende den woorde sijner genade.

U. L. aller dienstbereyde ter saligheyt,

CORN. POUDROYEN.

Crevecœur, desen 21.
Januarij, 1659.

CATECHISATIE

Over eenige stucken, dienende tot voorbereydinge,

NAMENTLICK VAN DE

1. HEYLIGE THEOLOGIE. 2. CHRISTELICKE RELIGIE. 3. HEYLIGE SCHRIFTURE.

VAN DE HEYLIGE THEOLOGIE.

d Vrage. Wat beteeckent Theologie?

Antwoort. Het woort Theologie beteeckent de kennisse Godts.

d V. Wat is de Theologie, ten aensien van de sake?

A. De Theologie, ten aensien van de sake, moet aangemerckt werden, voor soo veel sy is in Godt, ende voor soo veel sy is in de Creaturen, met redelick verstant begaeft zijnde [1]).

d V. Is 'er dan tweederley Theologie?

A. De Theologie, ten aensien van de sake die gekent wort, is eenderley: maer ten aensien van de forme ende manier in verscheyde subjecten wonende, soo isse verscheyden.

---

[1]) *Bedoeld is hier het onderscheid tusschen de Zelfkennisse Gods en zijn geopenbaarde Kennisse, die de onzen gemeenlijk noemen de* archetypische *en* ectypische *Godskennisse.*

d V. Wat is de Theologie in Godt aengemerckt zijnde?

A. De Theologie in Godt aengemerckt zijnde, is die kennisse ende wetenschap, daer mede Godt hem selven, ende alle andere dingen, op een goddelicke wijse ende maniere verstaet.

d V. Dese kennisse ofte wetenschap, is die Godt selfs ofte het Wesen Godes?

A. Ja. Want of ick segge, de kennisse en de wetenschap Godes ofte, de kennende ende wetende Godt, dat is een ende het selve.

d V. Is dan die kennisse ende wetenschap gemeen alle drie de Persoonen in het eenigh Goddelick wesen?

A. Ja. Want gelijck de drie Goddelicke Persoonen in onderlinge gemeenschap des Wesens seer nauwe zijn vereenight; soo is het, dat deselve oock op het nauwste ende aldervolmaeckste malkanderen kennen, ten aensien van Wesen ende Persoonen.

d V. Soudt ghy dit wel konnen bewijsen?

A. Ja. Johan. 7. 29. Seght de Heere Christus, Maer ick kenne hem, want ick ben van hem, en hy heeft my gesonden. Joh. 10. vs. 15. Gelijckerwijs de Vader my kent, alsoo kenne ick oock den Vader.

d V. Wat is de Theologie, in de redelicke creaturen aengemerckt zijnde?

A. Die kennisse ende wetenschap Godes, die Godt den redelicke creaturen heeft medegedeelt.

d V. Dese Theologie is die eenderley of verscheyden?

A. Verscheyden.

d V. Hoe veelderley isse wel?

A. Dese Theologie is van Godt den redelicke creaturen medegedeelt, of door personeele vereeniginge, of door aenschouwen, of door openbaringe.

d V. Wat is de Theologie medegedeelt door persooneele vereeniginge?

A. Die kennisse ende wetenschap, die daer is geweest in den Middelaer Jesu Christo, op een sonderlinge, ende uytstekende maniere van Godt, door de

personeele vereeniginge, aen sijne menschelicke nature medegedeelt.

d V. Hoedanigh, en hoe groot is dese Theologie in den Heere Christo wel geweest?

A. Soodanigh, ende soo groot, gelijck als tot de volmaeckte uytvoeringe van sijn Middelaerschap van nooden was.

d V. Soudt ghy de hoedanigheyt van dese Theologie in Christo wel uyt Godts woort konnen bewijsen?

A. Ja. Psalm 45. 8. seght David van de persoon Christi, Daerom heeft u, ó Godt, uwe Godt gesalft met vreughden-olie boven uwe medegenooten. Joh. 3. 34. wort geseght, Want Godt en geeft hem den Geest niet met mate.

c V. Dese Theologie, in Christo den Middelaer aengemerckt zijnde, heeft die eygentlick haer oogemerck ofte opsicht op de Goddelicke natuer, of op de Menschelicke, of op alle beyde?

A. Sy heeft haer oogemerck op de Menschelicke natuer.

c V. Waerom oock niet op de Goddelicke natuer?

A. De Goddelicke natuer en kan niet ontfangen, alsoo sy de aldervolmaeckste wijsheyt selfs is.

d V. Is alle kennisse den Heere Christo na sijne Menschelicke nature in sijne Menschwerdinge soo medegedeelt, gelijck deselve in hem geweest is, doen hy sijn Middelaers-ampt heeft beginnen uyt te voeren?

A. Neen.

d V. Bewijst dat?

A. Luce 2. 52. Ende Jesus nam toe in wijsheyt, ende in grootte, ende in genade by Godt ende de menschen.

d V. Wat is de Theologie medegedeelt *per gratiam visionis*, dat is, door genade van aenschouwen?

A. Die kennisse ende wetenschap, die Godt medegedeelt heeft den goeden Engelen, ende de zielen der afgestorven Heyligen daer boven in den Hemel, welcker Theologie eygentlick in sien bestaet.

d V. Soudt ghy dat wel uyt Godts woort bewijsen?

A. Ja: 1. Cor. 13. 12. Maer als dan sullen wy sien aengesichte tot aengesichte.

d V. Wat is de Theologie, medegedeelt door genade van openbaringe?

A. Die kennisse ende wetenschap, die Godt den menschen hier op der aerden medegedeelt heeft.

d V. Dese Theologie, is die eenderley of verscheyden?

A. Verscheyden.

d V. Hoe veelderley isse dan?

A. Tweederley.

d V. Noemt eens die tweederley Theologie, die medegedeelt is door genade van openbaringe?

A. De natuerlicke ende boven-natuerlicke Theologie.

d V. De natuerlicke Theologie, hoe veelderley is die?

A. De natuerlicke Theologie is, of inwendigh in de herten der menschen ingeschapen, ofte uytwendigh verkregen.

d V. Wat verstaet ghy door de natuerlicke Theologie, inwendigh der menschen van naturen ingeschapen?

A. Soodanige indruck, bequaemheyt, ende gaven, om Godt te kennen, dewelcke allen menschen van Godt, als een licht ende wet der nature, met de nature ingeschapen is.

d V. Kondt ghy dese natuerlicke ende ingeschapene Theologie wel uyt Godts woort bewijsen?

A. Ja: Joh. 1. 9. Dit was het waerachtige licht, het welcke verlicht een yegelick mensche, komende inde werelt. Vergeleken met Rom. 2. 15. Als die betoonen het werck der wet, geschreven in hare herten, hare conscientie mede getuygende, ende de gedachten onder malkanderen haer beschuldigende, ofte oock ontschuldigende.

d V. Wat verstaet ghy door de natuerlicke, van buyten, ende uytwendige verkregene Theologie?

A. Die kennisse ende wetenschap, die den natuerlicken mensch van Godt bekomt, door het aenschouwen, ende bemercken van de geschapene dingen Godes.

d V. Kondt ghy dese natuerlicke, van buyten, ende uytwendige verkregene Theologie, wel uyt Gods woort bewijsen?

A. Ja: Jesa. 40. vss. 26, 27, 28. Heft uwe oogen op om hooge, ende siet wie dese dingen geschapen heeft, die in getale haer heyr voortbrenght: Diese alle by namen roept, van wegen de grootheyt sijner krachten, &c. Rom. 1. 20. Want sijne onsienlicke dingen worden van dese scheppinge der werelt aen, uyt de schepselen verstaen en doorsien, beyde sijne eeuwige kracht, ende Goddelickheyt, op datse niet te verontschuldigen en souden zijn. Siet oock Psalm 19. 1. tot 8. ende Actor. 14. en 17.

d V. Wie zijn die gene, die de natuerlicke Theologie, soo alsse nu beschreven is, loochenen?

A. Socinus, ende andere diergelijcke tegensprekers die alles in twijffel trekken.

d V. Erkent Socinus geen natuerlicke Theologie?

A. Met der daedt niet, al hoe wel hy op sijne maniere, met de woorden bedriegelicken spelende, yets daer van wil schijnen te seggen.

d V. Maer waerom loochent Socinus de natuerlicke Theologie, soo als wy deselve boven hebben beschreven?

A. Om staende te houden sijne valsche leere, aengaende de Atheisterie, als dat 'er soodanige Atheisten souden gevonden werden, die in haer gemoedt gerust ende seker konnen zijn, dat 'er geen Godt in de werelt is.

d V. Souden dan soodanige menschen in de werelt zijn, die sulcks souden gelooven?

A. Neen

d V. Konnens'er niet zijn?

A. Neen, als blijckt uyt de boven-verhaelde Schrifttuer-plaetsen.

d V. Wat soud ghy seggen op het gene Paulus seght, 1. Thess. 4. 5. Gelijck de Heydenen, die Godt niet en kennen?

A. Daer wert niet gesproken van een natuerlicke,

maer boven-natuerlicke, dat is, salighmakende kennisse, welcke de Heijdenen niet gehadt hebben.

d V. Wat soudt ghy seggen op het gene David seght, Psalm 10. 4. Alle sijne gedachten zijn, dat 'er geen Godt en is?

A. David en spreeckt aldaer niet van soodanige Atheisten, die innerlick in haer gemoedt overtuiyght, seker, ende gerust souden zijn, dat 'er geen Godt en is; maer van soodanige, die Atheisten zijn in de practijcke, dat is, dewelcke haer leven soo goddelooslick aenstellen, als of 'er geen Godt in de werelt ware.

d V. Hoeverre breyt haer dese natuerlicke Theologie uyt?

A. Door dese natuerlicke Theologie kan men weten, 1. dat 'er een Godt is, ende hoedanigh dien Godt is in sijne eygenschappen: maer niet wie desen Godt is, namelick Vader, Soon, H. Geest. 2. Dat Godt moet ge-eert worden: maar niet hoe dat hy moet ge-eert worden; dat men een yeder het sijne moet geven; dat men een ander niet moet doen, 't gene men niet en wil, dat hem geschiede. 3. De algemeyne wercken Godts, als scheppinge, onderhoudinge, regeeringe, &c. maer niet de bysondere, ofte particuliere werken, dat is, de wercken der genade, als verlossinge, heylighmakinge, &c.

d V. Heeft dese natuerlicke Theologie wel eenigh gebruyck?

A. Ja.

d V. Wat voor een gebruyck?

A. 1. Sy verbindt de Heydenen om wel te doen. 2. Daer uyt soo kan men argumenteeren tegen de Atheisten, bewijsende dat er een Godt is, ende dat daer maer een Godt is; want het licht der genade en neemt niet wech het licht der nature, maer vermeerdert ende volmackt het selve.

d V. Is de natuerlicke Theologie genoeghsaem ter saligheyt?

A. Neen, als blijckt Joh. cap. 3. vs. 36. Die in den Sone niet gelooft, en sal het leven niet sien;

maer den toorne Godts blijft op hem. Ephef. cap. 2. vs. 12. Geen hope hebbende, ende sonder Godt in de werelt.

---

d V. Soude dan een eyder in sijn Religie niet konnen saligh worden?

A. Neen.

d V. Wie zijn die gene die sulcks seggen?

A. Socinus, Libertijnen, ende andere oude ende nieuwe Pelagianen, dier daer stellen, dat een yegelick kan behouden werden, als hy maer de liefde oeffent, ende gerechtigheyt werckt.

d V. Waer mede sult ghy dese menschen overtuygen, dat een yeder in sijn Religie niet saligh worden kan?

A. Soo in alle Religie de saligheyt is te bekomen, waerom belast dan Paulus, dat men wijcken sal van de gene, die de ware Christelicke Religie niet en hebben; als te sien is 1. Corinth. 5. 11. Dat ghy met soodanigen eenen oock niet en sult eten. 1. Cor. 10. 20, 21, 22. Ende ick en wil niet dat ghy met de Duyvelen gemeynschap hebt, &c. 2. Thess. 3. 14. Ende en vermenght u niet met hem. Tit. 3. 10, 11. ende 2. Joh. 10. 11. ende de Heere Christus. Matth. cap. 7. vs. 15. Maer wacht u van de valsche Propheten. Waerom seght dan oock de Heere Christus, Joh. cap. 14. vs. 6. Niemant komt tot den Vader, dan door my? Nu dan, dewelcke niet met een levendigh ende waerachtigh geloove in Christum gelooft, die en is in Christo niet; en hoe kan hy dan saligh worden? Soo is dan buyten de ware Christelicke Religie geen saligheyt. En die daer stellen, dat yeder in sijne Religie kan saligh worden, die moeten eenen wegh tot den Hemel weten te vinden, die het woort Godts niet en kent.

d V. Maer Cornelius den Hooft-man, Actor. 10. heeft het Christelick geloove niet gehadt, en is nochtans behouden geworden?

A. Cornelius heeft gehadt het Israëlitisch geloove, welck in substantie was het Christelick geloove.

d V. Maer Cornelius kende, voor des Apostels Petri onderrichtinge, Jesum den Nazarener niet?

A. Dat en doet niet tot de saeck; hy geloofde evenwel in den Messiam, die het Israëlitisch volck belooft was, al hoe wel hy voor desen tijt simpelick noch onwetende was, dat hy alreede gekomen, ende dat Jesus den Nazarenus de Messias was. 2. Soo dit soude gelden, soo sal volgen, dat de Israëlitische Kercke des Ouden Testaments niet gehadt heeft het ware salighmaeckende geloove, alsoo de selve Jesum den Nazarener, als den waren Messias in de werelt alreede gekomen zijnde, niet gekent heeft.

---

d V. Is de menschelicke reden het *principium*, ofte beginsel van de Theologie, en moet men dienvolgens niet gelooven, dan het gene voortgebracht is uyt het menschelick vernuft en verstant [1])?

A. Neen: Want 1. de menschelicke rede, ende het menschelick vernuft, welcke geweest is in natuerlicke dingen, is doot in bovennatuerlicke: 1. Corinth. 2. 14. De natuerlicke mensche en verstaet niet de dingen, die des Geests Godts zijn: Want sy zijn hem dwaesheyt, ende hy kanse niet verstaen, om datse geestelick onderscheyden worden. Siet oock 1. Corinth. 1. 23. Rom. 1. 21, 23. ende 8. 7. Ephes. 4. 17, 18. ende 5. 8. Ontrent de Goddelicke Wet is de menschelicke reden blint, ende ontrent het Euangelium enckele duysternisse. 2. De saken, dewelcke geweten moeten werden, zijn verborgentheden: Matth. 13. 11. Om dat het u gegeven is de verborgentheden des Koninckrijks der hemelen te weten. Rom. 11. vs. 33. O diepte des rijckdoms beyde der wijsheyt ende der kennisse Godts. 1. Timoth. 3. 16. Ende buyten allen twijffel de verborgentheyt der godtsaligheyt is groot,

[1]) *Onder* beginsel *der Theologie wordt verstaan wat wij thans noemen de bron of de wortel, waaruit de Godskennisse voortkomt.*

ende gaen verre te boven de capaciteyt van ons natuerlick verstant: Matth. 16. 17. Want vleesch ende bloet en heeft u dat niet geopenbaert, &c. Hoe soude dan het selve konnen zijn het beginsel van de dingen, die men moet gelooven?

d V. Wie seggen, dat de menschelicke reden het beginsel is van de Theologie?

A. De Socinianen, ende andere diergelijcke tegensprekers.

d V. Welck is dan het beginsel van de Theologie, ofte het salighmakende geloove?

A. Het woort Godts.

d V. Bewijst dat?

A. Om dat Christus, de Propheten, de Apostelen hare toehoorders niet hebben gesonden tot de menschelicke reden, maer tot het levendige woort Godts en daer uyt hebbense altijt het geloove bewesen ende verklaert; als te sien is Esai. 8. 20. Tot de wet ende tot het getuygenisse, &c. Lucc. 16. 29. Sy hebben Mosen ende de Propheten, datse die hooren. ende 24. 25, 27, 44, 45, 46. Johan. 5. 39. Ondersoeckt de Schriften, &c. Actor. 2. 16. ende 13. 27. ende 26. vss. 22, 27. ende 28. 23. 2. Tim. 3 15. 16. 2. Petr. 1. 19. Andersins soude de gantsche Theologie alleenlick natuerlick, ende in het minste niet boven-natuerlick zijn, het welck t'eenemael ongerijmt is.

d V. Wat is dan het natuerlick licht, ende de gesonde reden?

A. Een instrument.

d V. Soude men dan het natuerlick licht ofte verstant, als een instrument nevens ende onder Godts woort, in saken van geloove mogen gebruycken?

A. Ja: want de Heere den mensche dit natuerlick licht niet te vergeefs gegeven heeft; maer dat hy het soude aenleggen, om sijnen Godt te kennen, ende daer mede in ende door het woort Godts sijn saligheyt te soecken: waerom hy oock den mensche voornamentlick ende principalick met dit na-

tuerlick licht begaeft, ende van de onredelicke scheppselen afgesondert heeft.

d V. Soude men niet mogen seggen, dat het natuerlick licht, ende de gesondene reden, een tweede of minder-principale *principium* zy van de leerstucken, die behooren tot de natuerlicke Theologie?

A. Ja.

d V. Wat is de boven-natuerlicke Theologie?

A. De boven-natuerlicke Theologie kan tweesins aengemerckt worden, eensdeels in dit leven, anderdeels na dit leven daer boven in de Hemelen.

d V. Hoe velerley is de boven-natuerlicke Theologie in dit leven?

A. Tweederley, of immediate ende extraordinaris, of mediate ende ordinaris.

d V. Wat is de eerste?

A. De onfeylbare kennisse Godes in de Apostelen ende Propheten, haer immediatelick van Godt ingegeven.

d V. Wat is de tweede?

A. Die Goddelicke kennisse ende wetenschap, die de Heere inwendigh door sijnen H. Geest, ende uytwendigh door sijn woort ende Dienaren des selfs, tot sijnder eeuwiger glorie, ende des menschen saligheyt, den mensche mededeelt.

d V. Wie is de Autheur van dese Theologie?

A. Godt, dewelcke deselve inwendigh door sijnen Geest, ende uytwendigh door sijn woort in den mensche werckt.

d V. Op wat wijse ende maniere werckt de H. Geest dese boven-natuerlicke Theologie?

A. Door verlichtinge, ende door herscheppinge.

d V. De boven-natuerlicke Theologie, die alleenlick gewerckt wert van den H. Geest door bloote illuminatie ofte verlichtinge, is dat een salighmakende Theologie?

A. Neen: want de soodanige kan oock zijn in de godtloosen, gelijck in Bileam, Saul, Judas. Sulcks leert oock de dagelicksche ervarentheyt: want de

wereltsche menschen sullen menighmael beter in de Heylige Schrifture ervaren zijn, ende beter daer van weten te discoureren, als menige vrome ende oprechte Christenen.

d V. Welck is dan de salighmakende Theologie?

A. Dewelcke geschiedt door verlichtinge, ende voornamentlick door herscheppinge, ofte door den geest der wedergeboorte, dewelcke altijt vergeselschapt is met het speciale geloove, ende particuliere sekere toepassinge van de beloftenissen des Euangeliums.

d V. Magh men in dese boven-natuerlicke Theologie, door consequentien en goede gevolgen, wel argumenteeren.

A. Ja, als blijckt uyt het exempel Christi, Matth. 22. 32. Godt en is niet een Godt der dooden maer der levenden. Gal. 5. 4. Christus is u ydel geworden, die door de Wet wilt gerechtveerdight worden.

d V. Zijn de leeringen van alle de Goddelicke eygenschappen, van de Dry-eenigheyt, van de persoone Christi, fondamenteele artijckelen?

A. Ja.

d V. Wie loochenen sulcks?

A. Socinus en de Remonstranten.

d V. Is dese boven-natuerlicke ende salighmakende Theologie gelegen in de pure kennisse ende wetenschap, of in de practijcke, ofte ten deele in de kennisse ende wetenschap, ende ten deele in de practijcke?

A. Indien ghy de Theologie der Christenen in haer selven, ende haer eygen eynde aenmerckt, soo bestaet deselve in de practijck. 1 Timoth. 6 vs. 3. De leere die na de Godtsaligheyt is. Titum 1 vs. 1. Ende de kennisse der waerheyt die na de Godtsaligheyt is.

d V. Kan dan dese Theologie bequamelick beschreven worden, datse is een discipline om wel en geluck-salighlick hier ende in eeuwigheyt te leven?

A. Ja

d V. Hoe noemt den Apostel Paulus dese gantsche discipline?

A. Een verborgentheyt der Godtsaligheyt, 1 Tim. 3. 16. ende een kennisse der waerheyt, die na de Godtsaligheyt is. Tit. 1. 1.

d V. Waerom noemt hyse een verborgenheyt?

A. Om dat de meeste dingen, die daer in voorgedragen werden, door het licht der nature niet konnen uyt-gevonden ende gekent werden.

d V. Waerom noemt hyse een verborgentheyt der godtsaligheyt?

A. Om dat alle die dingen (hoedanigh sy oock zijn) eenmael erkent, ende met den geloove aengenomen zijnde, wonderlicke affecten ende genegentheden der godtsaligheyt in den mensche verwecken: want daer en wert niet geopenbaert, noch gekent in de Christelicke Religie, het welck tot dit eynde niet en strekt, namelick, om ernstelick de godtsaligheyt te oeffenen.

d V. Wat is de boven-natuerlicke Theologie na dit leven?

A. Die goddelicke kennisse ende wetenschap, die de uytverkorene kinderen Godts daer boven sullen deelachtigh werden, zijnde eyentlick in het sien ende aenschouwen van het aengesichte Godes gelegen, als boven gehoort is.

AENHANGHSEL VAN DE NATUERLICKE THEOLOGIE.

c V. Is de natuerlicke Theologie quaet?

A. Neen.

d V. Strijt de natuerlicke Theologie met de boven-natuerlicke?

A. Neen.

d V. Is de studie der Philosophie, ende der natuerlicke Theologie, tot de ware Theologie profijtelick?

A. Ja.

d V. Heeft de Theologie der School-geleerden [1]), niet tegenstaende haer gebreken, eenigh profijt?

A. Ja.

d V. Kan yemant wel zijn een kloeck ende geleert Theologant in de hedendaeghsche Controversien ende verschillen (der Atheisten, Epicureen, Naturalisten, Roomsch-gesinde, Socinianen, Remonstranten, &c.) die geheel een vreemdelingh is in de Theologie der School-geleerden, ofte immers in de Schriften van onze Theologanten, die de nuttighste dingen uyt de School-geleerde halen, ofte haer daer in navolgen?

A. Neen.

d V. Kander oock eenige kennisse der Theologie van de School-geleerden bestaen met de studie van de ware Theologie?

A. Ja.

d V. Is de studie der talen, niet tegenstaende daer soo vele ende uytnemende uytleggingen zijn, wel nootsakelick tot de grondige Theologische geleertheyt?

A. Ja: want in serieuse ende ernstige disputatien men dickwils of somwijlen tot den origenelen gront-text sijnen toevlucht moet nemen.

VAN DE CHRISTELICKE RELIGIE.

d V. Wat beteeckent het woort Religie?

A. Godtsdienst.

d V. Is 'er oock een valsch-genaemde Religie?

A. Ja.

d V. Wat noemt ghy een valsche Religie?

A. Welcke van de menschen selver versiert ende aengenomen wort, ende niet in Godts woort is gegrondet.

d V. Noemt eens soodanige valsche Religie?

---

[1]) *Onder* Schoolgeleerden *verstaat hij de dusgenaamde* Scholastieken, *gelijk Petrus Lombardus, Thomas Aquinas en anderen.*

A. De Heydensche, hedendaeghsche Jodische, Mahumetische ofte Turcksche Religie?

d V. Maer hoe veelderley is de ware Religie wel?

A. Daer is maer een ware Religie.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Ephes. 4. 5. Een Heere, een Geloove, eenen Doop.

d V. Waer in bestaet de ware Religie?

A. In rechte kennisse des eenigen waren Godts, ende in oprechten dienst des selven.

d V. Hoe moet desen dienst bewesen worden?

A. Inwendigh ende uytwendigh

d V. Hoe inwendig?

A. Met het herte, ziele, ende gemoedt.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Joh. 4. 24. Godt is een Geest, ende die hem aenbidden moeten hem in geest ende waerheyt aenbidden.

d V. Hoe moet desen dienst bewesen werden uytwendigh?

A. Met woorden ende wercken.

c V. Aen wien moeten die wercken betoont worden?

A. Aen Godt.

c V. Hoe aen Godt?

A. Van gantscher herte, van gantscher ziele, van gantschen gemoede, ende alle krachten.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Matth. 22. 37. Ghy sult lief hebben den Heere uwen Godt, met geheel u herte, ende met geheel uwe ziele, ende met geheel u verstant.

d V. Welck is nu deze ware Religie?

A. De Religie der ware Christenen.

d V. Waer uyt soudt ghy sulcks bewijsen konnen tegens den ongeloovigen?

A. Uyt de oudtheyt der selver, de Goddelickheyt des instellers, de vervullinge der voorseggingen des Ouden Testaments, de mirakelen des Ouden ende Nieuwen Testaments, van de Propheten, van Christo selve, ende van de Apostelen gedaen, uyt de vol-

maecktheyt ende over-een-stemming der Christelicker Leere, de wonderbaerlicke maniere van verbreydinge deser Leere, door slechte dienaers, midden onder de wreetste vervolgingen, besegelt met het bloet van de vrome Martelaren, eyndelick, om dat des menschen gemoedt in geen andere Religie volkomen ruste ende vasten troost vint, als in de Christelicke Religie.

d V. Maer alle die Religien, die haer selve bekleeden met den Christelicken naem, zijn die de ware Religie?

A. Neen.

d V. Welcke Religie onder de Christenen is dan de ware Religie?

A. De Religie der Protestanten ende Gereformeerden.

d V. Waerom is de Religie der Gereformeerden alleen de ware Religie, ende de andere niet?

A. Om dat de Religie van de Gereformeerde alleen in alles met Godts woort accoordeert ende over-een-komt, ende de andere daer-en-tegen tegen Godts woort zijn strijdende.

d V. Hoedanige Religien zijn dan de andere Religien, te weten, Paepsche, Remonstrantsche, Sociniaensche, Mennonitische, onder den Christenen?

A. Valsche Religien ende Secten.

d V. Soude men dan door die Religien niet konnen saligh worden?

A. Neen.

d V. Wilt ghy dan alle de luyden verdoemen, die onder die Secten en hare gemeynschap woonen?

A. Neen; want het is wat anders te seggen, dat men in, ende door de Religien niet kan saligh worden: ende wat anders te verdoemen. Het eerste kan ick sekerlick seggen: het tweede niet; want de Heere is machtigh om die luyden te bekeeren, ende tot de kennisse der waerheyt te brengen: hy heeft oock de sijne daer onder, dewelcke hy tot sijnder tijd krachtighlick roept, ende de bekeeringe geeft. Hij kan oock midden onder die Secten eenige bewaren, die

ten principalen niet en zijn van die Secten ofte valsche gesintheden.

d V. Als wy seggen dat men door de Paepsche Leere, als Paepsche Leere, niet en kan saligh worden, verdoemen wy dan alle onse Voor-ouders?

A. Geensins.

d V. Maer onse Voor-ouders hebben onder 't Pausdom geleeft, ende zijn in het Pausdom gestorven?

A. Het is wat anders te leven onder het Pausdom, ende wat anders te zijn van het Pausdom, het is oock wat anders te sterven in het Pausdom, ende wat anders te sterven in de Paepsche Leere, als Paepsche Leere.

d V. Zijn dan alle onse Voor-ouders niet van het Pausdom geweest, ende niet op sijn Paepsch gestorven?

A. Neen, gelijck afgenomen kan worden uyt den Siecken-troost, welcke de Priesters, onder die van het Pausdom, onse Voor-ouders, op het sterven leggende, quamen voor te houden, vragende den stervende, 1. Of hy niet en geloofde dat hy was een arm sondigh mensche, ende van wegen sijne sonden verdient hadde de eeuwige doot en verdoemenisse; waer op den Siecken antwoorde, Ja. 2. Of hy niet en geloofde dat hem alleen, om des bitteren lijdens ende stervens Christi, alle sijne sonden uyt enckele genade van Godt vergeven waren; waer op den Siecken insgelijcks antwoorde, Ja.

d V. Is dit de Paepsche Leere, of de Leere der Gereformeerden?

A. Niet de Paepsche, maer de Leere der Gereformeerden.

d V. Onse Voor-ouders dan op soodanige wijse ende maniere gestorven zijnde, zijn die dan op sijn Paepsch gestorven, en door de Paepsche Leere saligh geworden?

A. Neen, maer in de Leere der Gereformeerden, ende door deselve saligh geworden.

d V. Maer zijnse met de dwalingen der Paepsche Leere niet besmet geweest?

A. Het is wat anders daer mede besmet te zijn, ende wat anders daer in te volherden tot het uyterste toe, ende daer in te sterven: het eerste is wel gelooflick, namelick, dat vele, niet alle, (gelijck ten tijden Eliæ, Rom. 11. 4. Ick hebbe my selven noch seven duysent mannen overgelaten, die de knie voor het [beelt] Baal niet gebogen en hebben,) met de Paepsche dwalingen zijn besmet geweest, maar datse daer in hebben volhart tot het uyterste toe, ende daer in, sonder waer berouw ende leetwesen, ende sonder afstant van de fondamenteele ende capitaelste dwalingen, souden zijn gestorven, dat en sal geen Paepsch Leeraer konnen vast maken: ende het tegendeel hebben wy nu boven gehoort uyt den Sieckentroost, die de Paepsche Priesters onse Voor-ouders, op het sterven liggende, hebben voorgehouden.

d V. Welcke zijn de rechte kenteeckenen van de ware Christelicke Religie?

A. 1. De reynigheyt ende suyverheyt der saligh-makende Leere, volgens het voorschrift van Godts Woort. 2. Het wettigh gebruyck der H. Sacramenten. 3. Het urgeren ende voorhouden van de gehoorsaemheyt tegens Godt, na alle deelen sijner Leere, in geloove en wandel.

d V. Zijn dese ken-teeckenen alleen te vinden in de Religie der Gereformeerden?

A. Ja.

d V. Soo yemant saligh worden wil, moet die dan hem selven afsonderen van die valsche Religie daer in hy is, ende hem selven begeven tot de ware Religie der Gereformeerden?

A. Ja, volgens het gene de Heere seyt, Apoc. 18. vers. 4. Gaet uyt van haer mijn volck, op dat ghy aen hare sonden geen gemeynschap en hebt, ende op dat ghy van hare plagen niet en ontfanght.

d V. Maer soo doende soude men somwijlen sijn neeringe ende tijdtlicke welvaren ontloopen, ende hem selven ende sijn familie in groote armoede brengen?

A. In het stuck van sijn saligheyt moet men door soodanige wereltsche insichten sich selven niet te rugge laten houden: want soo yemant tot Christum wil komen, ende haet niet sijnen vader, ende moeder, ende wijf, ende kinderen, ende broeders, ende susters, ja oock selfs sijn eygen leven, die en kan mijn discipel niet zijn, seght de Heere Christus. Luce 14. 26. Men moet oock voor al ende voor eerst soecken het Koninckrijcke Godts ende sijne gerechtigheyt, ende de andere dingen (die desen leven aengaen) sullen ons toegeworpen worden: Matth. 6. 33.

d V. Maer onse Voor-ouders zijn in het Pausdom gebleven, ende evenwel saligh geworden: wat behoeve ick dan op te staen, ende het mijne te verlaten, nadien ick evenwel kan behouden ende saligh worden?

A. 1. Die genade die de Heere in die tijden der onwetenheyt onse Voor-ouders gedaen heeft, heeft hy u niet toegeseyt oock te sullen doen. 2. Men moet oordeelen, dat vele van onse Voor-ouders, door de valsche leeringen en dwalingen der Papisten, soo zijn verstrickt geweest, soo datse niet ter degen de valscheyt der Paepsche Leere hebben konnen mercken, ende mogen alsoo geoordeelt werden ten principale onwetende in en onder de Paepsche Leere geleeft te hebben, dewijle doen den Antichristischen handel soo niet ontdeckt en wierde, ende sulcke vryheyt ende ruymte van Godts woort niet en was als nu: maer ons verblijven onder het Pausdom soude nu ter tijt moetwilligh zijn: en dien knecht, die den wille des Heeren weet, ende niet en doet, die sal met vele slagen geslagen werden: Luce 12. 47. 3. Genomen, yemant die salveert uyt den brant sijn leven, ter nauwer noot ende met duysent perijckelen, 1. Cor. 3. 15. Maer selve sal hy behouden worden, doch alsoo als door vyer: sullen wy daerom in den brant willen blijven, of ons weder in den brant begeven? dat zy verre: Alsoo is het oock met dese sake gelegen.

VAN DE H. SCHRIFTURE.

a V. Welck is het boeck daer uyt men de rechte Religie moet halen?

A. Den Bijbel, ofte de H. Schrifture.

b V. Welck zijn de boecken der H. Schrifture?

A. De boecken des Ouden ende Nieuwen Testaments.

a V. Welck is het eerste boeck des Ouden Testaments?

A. Genesis.

b V. Welck is 't laetste boeck des Ouden Testaments?

A. Malachias.

a V. Welck is het eerste boeck des Nieuwen Testaments?

A. Mattheus.

b V. Welck is het laetste?

A. De Openbaringe Johannis.

a V. Hoe veel boecken Mosis zijnder?

A. Vijf.

a V. Welck zijn die?

A. Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium.

d V. Wat beteeckent het boeck Genesis?

A. De Scheppinge.

d V. Wat beteeckent het boeck Exodus?

A. Den uytgangh der kinderen Israëls uyt Egypten.

d V. Wat beteeckent het boeck Leviticus?

A. De Priesterlicke ende Levitische Ordre, ende andere Ceremonien ende Offerhanden des Wets.

d V. Wat beteeckent het boeck Numeri?

A. De tellingen der kinderen Israëls.

d V. Wat beteeckent het boeck Deuteronomium?

A. Een verhael [1]) van de Wetten in de voorgaende boecken gegeven.

b V. Wat boecken volgen na de vijf Boecken Mosis?

---

[1]) *Versta:* herhaling.

A. De Historische Boecken.

b V. Welcke zijn die?

A. Josua, Judicum, Ruth, twee boecken Samuels, twee Regum, of der Koningen, twee Paralipomenon, of der Chronijcken, Ezra, Nehemia [1]).

b V. Wat boecken volgen nu?

A. Job, Psalter, Proverbia, Ecclesiastes of Prediker, Canticum Canticorum, of Hoogeliedt.

b V. Wat boecken volgen nu?

A. Der Propheten.

b V. Hoe veel Propheten zijnder?

A. Sestien.

b V. Hoe worden die Propheten afgedeelt?

A. In twee deelen.

c V. Welck zijn die twee deelen?

A. Groote Propheten ende kleyne Propheten.

b V. Hoe veel groote Propheten zijnder?

A. Vier.

b V. Hoe veel kleyne Propheten zijnder?

A. Twaalf.

b V. Welck zijn de vier groote Propheten?

A. Esaias, Jeremias, Hezechiel, Daniel.

b V. Welck zijn de kleyne Propheten?

A. Hosea, Joël, Amos, Obadja, Jona, Micha, Nahum, Habakuk, Zephanja, Haggai, Zacharias, Malachias.

c V. Zijn alle dese Propheten van een ende deselve autoriteyt?

A. Ja.

c V. Waerom worden dan die vier groote Propheten genoemt, ende de andere twaelf kleyne Propheten?

A. Dat is ten aensien van hare meerdere ofte mindere Schriften ende Prophetien, die sy de Kercke hebben nagelaten.

a V. Hoe veel Euangelisten zijnder?

---

[1]) Ester *is hier bij vergissing uitgevallen.*

A. Vier.

a V. Welck zijn die?

A. Mattheus, Marcus, Lucas, Johannes.

b V. Wat volght na de Euangelisten?

A. De Handelingen der Apostelen.

b V. Wat volght na de Handelingen der Apostelen?

A. De Sendbrieven Pauli

b V. Hoe veel Sendbrieven Pauli zijnder?

A. Veertien.

b V. Welck zijn die?

A. De Brief Pauli tot den Romeynen, twee tot den Corintheren, Galaten, Ephesen, Philippensen, Colossensen, twee tot den Thessalonicensen, twee tot Timotheum, Titum, Philemon, Hebreen.

b V. Hoe veel algemeyne Sendbrieven zijnder?

A. Seven.

b V. Welck zijn die?

A. De Sendbrief Jacobi, twee Petri [1]), drie Johannis, ende den Sendbrief Judæ.

b V. Wat volght na dese Sendbrieven?

A. Apocalypsis of de Openbaringe Johannis.

c V. De boecken des Ouden Testaments, hoe konnen die bequamelick afgedeelt worden?

A. In drie deelen, namelick, in de boecken Mosis, Historische boecken, de Boecken Job, Davids ende Salomon, ende in de Propheten.

c V. Hoe konnen de boecken des Nieuwen Testaments bequamelick afgedeelt worden?

A. In vier deelen, namelick, in de Euangelisten, de Wercken [2]) der Apostelen, de Sendbrieven der Apostelen, ende in het Prophetisch-boeck, namelick, Openbaringe Johannis.

b V. Josua is dat een boeck des Ouden of des Nieuwen Testaments?

A. Het is een boeck des Ouden Testaments.

---

[1]) *Bedoeld is: twee van Petrus, drie van Joannes.*

[2]) *Handelingen der Apostelen.*

b V. De Handelingen der Apostelen is dat een boeck des Ouden ofte des Nieuwen Testaments?

A. Des Nieuwen Testaments.

a V. Wat boeck gaat voor Genesis?

A. Daer gaet niet voor.

a V. Wat volght na de Openbaringe Johannis?

A. Daer volght niet.

b V. Wat gaet voor Esaias?

A. Het Hoogeliedt Salomons.

b V. Wat volght na Esaias?

A. Jeremias, en soo kondt ghy alle de boecken doorvragen.

c V. Welck is de eerste Propheet des Ouden Testaments?

A. Moses.

c V. Welck is de laetste Propheet de Ouden Testaments?

A. Malachias.

c V. Zijnder oock Prophetische boecken des Nieuwen Testaments?

A. Ja.

c V. Welcke?

A. De Openbaringe Johannes.

c V. Noemt nu eens de boecken des Ouden Testaments?

A. Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium, Josua, Judicum, Ruth, &c.

c V. Noemt eens vervolgens de boecken des Nieuwen Testaments?

A. Mattheus, Marcus, Lucas, Johannes, de Handelingen der Apostelen, den Brief Pauli tot den Romeinen, &c.

b V. Hoe worden nu dese boecken genoemt?

A. Canonijcke boecken.

c V. Waerom worden dese boecken genoemt, Canonijcke boecken?

A Om datse zijn de Canon ofte regel waer na den mensche sijn geloove ende leven moet reguleeren.

c V. Wat voor boecken zijn al Canonijcke boecken?

A. De boecken des Ouden ende des Nieuwen Testaments.

c V. In hoe veel deelen worden de Canonijcke boecken gedeelt?

A. In twee, namelick, des Ouden ende Nieuwen Testaments.

c V. De boecken die buyten desen Canon ofte regel zijn, zijnse oock boecken der H. Schrifture?

A. Neen.

c V. Wie seggen dat?

A. De Papisten, welverstaende van het meerendeel der selver boecken.

c V. Hoe worden die boecken genoemt?

A. Apocryphe boecken.

c V. Wat is dat geseyt, Apocryphe boecken?

A. Verborgene boecken.

c V. Waerom zijn de boecken in de oude Kercke Apocryphe, dat is, verborgene boecken genoemt?

A. Om datse niet opentlick in de gemeynte, als een onfeylbaren regel des geloofs, voorgestelt wierden.

V. Waer uyt soudt ghy dan bewijsen, dat dese boecken tot de Schriftuer niet behooren?

A. 1. Om dat geene van dese boecken zijn geschreven van een Propheet, want sy zijn geschreven na de tijden van Malachias, die de laetste Propheet geweest is. 2. Sy zijn niet in 't Hebreeusch, maer in 't Griecks geschreven. 3. Sy zijn noyt gestelt geweest in het Register der Goddelicke boecken, dat de Israëlitische Kercke gehadt heeft, gelijck getuyght onder anderen den Joodtschen Historyschrijver Josephus; noch oock in de Registers van de eerste Christelicke Kercke, gelijck ook selfs bekent den Jesuijt Becanus in sijn Manuali ofte Hant-boecxken. 4. Om dat meest in alle dese boecken gevonden worden verscheydene onwaerachtige, ongerijmde, fabuleuse ende tegenstrijdende saken, die met de waerheyt noch Canonijcke boecken niet over een komen: gelijck

te sien is in de Voorreden van dese boecken achter den Bijbel [1]).

c V. Welck zijn nu de Apocryphe boecken?

A. Het derde ende vierde boeck Esdre, Tobias, Judith, het boeck der Wijsheyt, Ecclesiasticus ofte Jesus Syrach, het Gebedt Manassis, eenige Aenhanghselen of Byvoeghselen van Daniel ende Esther, het boeck Baruch, drie boecken der Machabeen.

b V. Het boeck Tobie is het Canonijck ofte Apocryph?

A. Apocryph.

b V. Het boeck Ezra is dat Canonijck ofte Apocryph?

A. Canonijck.

b V. Het derde ende vierde boeck Esdre is dat Canonijck ofte Apocryph.

A. Apocryph: ende soo kan men vragen van alle de boecken.

c V. Moeten de Apocryphe boecken te niet gedaen worden?

A. Neen.

c V. Is het wel dienstigh ende stichtelick, dat deselve in de Kercke de Gemeynte voorgelesen worden.

A. Neen.

d V. Waerom niet?

A. 1. Om dat de menschen allenghskens daer door souden komen te vergeten het onderscheyt tusschen de Canonijcke ende Apocryphe boecken. 2. Datse ontsticht souden worden door eenige onstichtelicke leeringen die daer in komen.

d V. Is het stichtelick, dat een Predikant op den predickstoel den volcke eenige spreucken uyt de Apocryphe boecken nevens ende onder andere texten der Schrifture voordrage?

A. Neen; 't en zy met bygevoeghde waerschouwinge ende onderscheydinge.

d V. Waerom niet?

---

[1]) *Bedoeld is de voorrede, die in de groote uitgaven van onze Statenoverzetting aan de Apocryphe Boeken voorafgaat.*

A. Om dat dan de Canonijcke boecken ende Apocryphe onder malkanderen schijnen gemenght te worden; ende alsoo het gemeene volck niet weten kån, wat boeck tot den Canon ofte regel behoort, ende wat boeck daer toe niet hoort.

d V. Mogen dese boecken wel in 't besonder gelesen worden, insonderheyt van de Studenten der Heylige Theologie.

A. Ja: want daer in werden noch gevonden vele ende fraaije dingen, dewelcke licht konnen geven de heylige antiquiteyten.

d V. Waer voor magh men dese boecken houden?

A. Voor menschelicke historien.

d V. Welcken Canon ende regel is nu volkomen, der Papisten of de onse?

A. De onse.

d V. Zijn daer niet eenige boecken uyt onsen Canon verloren gegaen?

A. Neen.

d V. Soude men met recht mogen twijffelen van eenige Canonijcke boecken, insonderheyt van den Brief tot den Hebreen?

A. Neen.

d V. Den Papistischen Canon heeft die voor hem de oudtheyt?

A. Neen.

d V. Dat de boecken des Ouden ende Nieuwen Testaments zijn Canonijcke boecken, moet men dat alleen gelooven met een historisch geloove, ofte oock met een salighmakende geloove?

A. Oock met een salighmakende geloove.

d V. Dat eenigh boeck in 't besonder, als Mattheus, Marcus, &c. ten aensien van de Leere is Canonijck, moet men dat alleen aennemen met een historisch of oock met een salighmakende geloove?

A. Oock met een salighmakende geloove.

d V. Dat eenigh boeck in 't besonder, als Mattheus, Marcus, &c ten aensien van de Schrift Canonijck is,

moet men dat [alleen] [1]) aennemen met een historisch ende salighmakende geloove?

A. Ja.

d V. De simpele onwetenheyt daer van, is die kettersch?

A. Neen.

d V. Dat eenigh boeck in 't besonder neemt Mattheus, zy het boeck van Mattheus, moet men dat oock aennemen met een salighmakende ofte alleen met een historisch geloove?

A. Alleen met een historisch geloove: te weten van die boecken, daer van de naem des Autheurs niet uytgedruckt en staet in den text.

d V. De onwetenheyt daer van is die kettersch?

A. Neen.

d V. Welck zijn de principaelste deelen ende hooftstucken van de H. Schriftuer ofte het woort Godts?

A. De Wet ende het Euangelium.

VAN DE AUTORITEYT DER HEYLIGE SCHRIFTURE.

c V. De heylige Schrift ofte dese Canonijcke boecken, van waer hebbense hare autoriteyt ende weerdigheyt?

A. Van Godt.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. 2. Tim. 3. 16. 17. Alle Schrift is van Godt ingegeven, ende 2. Petr. 1. 21. De heylige mannen hebbense gescrheven, gedreven zijnde van den Geest Godts.

a V. Heeft de H. Schrifture haer autoriteyt ende weerdigheyt van den Paus ende de Kerck?

A. Neen.

b V. Heeft de H. Schriftuer ten deele hare autoriteyt ende weerdigheyt van de Kerck?

A. Neen.

---

[1]) *Dit woord:* alleen *moet geschrapt.*

d V. Wie seggen, dat de H. Schrifture haer autoriteyt ende weerdigheyt heeft van de Kercke?

A. De Papisten.

d Tegenw. 1. Tim. 3. 15. Een pylaer ende vastigheyt der waerheyt.

A. De Kercke wort genoemt een pylaer ende vastigheyt der waerheyt, om dat Godt in sijne Gemeynte de waerheyt bevestight, ende door haer aen andere bekent maeckt, gelijck de Overheyt hare placcaten ende wetten aen pylaren ende andere vastigheden pleeght aen te slaen ende te hechten, om allen bekent te worden.

c V. Moet het getuygenisse van de Kercke daer niet by komen?

A. Neen: Joh. 5. 34. Ick en neme geen getuygenisse van een mensche.

c V. Maer of de Kerck seyde, dat boeck is Canonijck, ende dat is niet Canonijck, soude men dat moeten gelooven om dat het de Kerck seyt?

A. Neen.

c V. Waerom niet?

A. Om dat de Kercke daer in dwalen kan.

c V. Waer van daen sal ons de autoriteyt der Schriftuer bekent worden?

A. Uyt Godts woort, ende door den H. Geest.

c V. Wie versekert u, dat dat Godts woort is?

A. De H. Geest.

b V. Is dat geen geest-drijverije, als ghy seght, dat de H. Geest u dat versekert?

A. Neen.

c V. Waerom niet?

A. Om dat de H. Geest my anders niet versekert als het woort Godts: maer der Geest-drijvers vermeynden geest wil haer yet versekeren, dat buyten, of tegen Godts woort is.

c V. Wat weet ghy dat het eenen goeden geest is die u dat versekert?

A. Om dat hy my verzekert van de Goddelicke

waerheyt in de Schrifture geopenbaert, ende voorts my willigh en bereyt maekt om Godt te dienen.

d V. Maer begaen wy dan geenen circkel wanneer wy dese sake soo stellen?

A. Neen.

d V. Wie seyt ons sulcks na?

A. De Jesuyt Becanus in sijn Manuali ofte Hantboecxken, ende in een besonder Tractaet daer van geschreven.

d V. 't Schijnt nochtans soo te wesen; want gevraeght zijnde, waer uyt ghy weet ende kent de autoriteyt van de Schriftuer, soo sult ghy antwoorden, de H. Geest leert my dat: gevraeght zijnde, wat weet ghy, dat dat den H. Geest is, soo sult ghy antwoorden, om dat het de Schriftuer soo seyt?

A. Het beginsel, fondament ende oorspronck van d'een en d'ander wort hier verscheydentlick aengemerckt: want het geloove, voor soo veel het beteeckent de sake die men gelooven moet, soo is des selfs beginsel de Schriftuer; maer voor soo veel het beteeckent het werck ende de daet des geloofs, selfs 't welck innerlick geschiet in 't gemoedt des menschen, soo is des selfs beginsel en oorspronck de Heylige Geest.

d V. Hoe sal men in dit stuck van de autoriteyt der Schrifture handelen met de ongeloovige, die den Bijbel verwerpen, en hoe sal men haer hier van overtuygen?

A. Dat'er niet in de Schriftuer wort gevonden dat valsch, ongerijmt, of tegen malkanderen strijdende is: dat de Schrijvers, die dese Schrift geschreven hebben, hebben geschreven in verscheyden plaetsen, ende nochtans komense in alles over een, sonder eenige verschedenheyt noch verschil: dat'er niet in de Schriftuere is, of het is religieus ende eerlick: dat'er niet in de Schriftuere is, welck te berispen noch te bestraffen is: uyt de stijl der heylige Schriftuere, die deftigh ende uytnemende is, ende noch

tans eenvoudigh is, die van het gemeyne volck kan verstaen werden: uyt de prophetien ende voorseggingen der selver, die vervult zijn: uyt de veelvoudige vervolgingen der gener, die haer in dese Schrift hebben geoeffent, als blijckt in de Martelaeren: eyndelick, dat dese Schrift niet te niete heeft konnen gedaen werden, ja niet een vers daer van, hoe seer dat de vyanden sulcks gesocht hebben te doen; maer heeft ter contrarie altijt overwonnen.

d V. Hoe verre breyt haer de autoriteyt der Schrifture uyt?

A. De Goddelickheyt ende autoriteyt der Schrifture moet aengemerckt worden ofte als een historie, ofte als eenen regel in onsen Godsdienst, ende leven te volgen. Ten aensien van het eerste, soo breyt sy haer uyt over alle deelen van de Schrifture: ten aensien van het tweede, soo breyt de Goddelickheyt der Schrifture haer absolutelick uyt, tot de woorden ende wercken, 1. onses Godts, 2. Christi, als Godt en Mensche, 3. der Engelen: Maer aengaende der Propheten ende Apostelen woorden, die zijn onfeylbaer; daer mede sy schrijvende of sprekende, als publijcke Leeraers de Gemeynte stichten: ende aengaende hare wercken, die en zijn by of in haer selven geenen onfeylbaren regel, dan wanneer de Schrifture die approbeert.

d V. Is de Schriftuer soo wel autentijck ende Goddelick in saken van kleynder gewichte, als in andere dingen van meerder gewichte?

A. Ja.

d V. Zijn de woorden van de vrienden Jobs autentijck ende Godlick, als eenen onfeylbaren regel, om ons geloove ende leven daer na te reguleren?

A. Neen.

d V. Zijn alle de woorden Jobs in desen sin autentijck?

A. Neen: want daer zijn eenige die de H. Geest inprobeert.

c V. Is de verloocheninge Petri eenen autentijcken regel?

A. Neen.

c V. Was de brief Davids (die hy geschreven heeft aen Joab, aengaende de ombrenginge van Urias, 2 Sam. 11) autentijck [1])?

A. Neen.

d V. Zijn alle de versen ende perioden van de Schrifture autentijck?

A. Ja.

d V. Zijn de aenteyckeningen op de kant soo wel autentijck, als de woorden van den text selfs?

A. Neen.

d V. Zijn sy niet hinderlick de Goddelickheyt ende volmaecktheyt der Schrifture?

A. Neen.

d V. Zijn de tijtelen ende opschriften der boecken autentijck?

A. Ja; die gene, die in den H. text staen, ende een deel des selfs zijn; of daer van de Schrifture elders getuyght: de andere tijtelen heeft men alleen met een historische kennisse aen te nemen.

d V. Zijn de afdeylingen der boecken en capittelen, als oock de onderschrijvingen der brieven Pauli, &c. autentijck?

A. Neen.

d V. Zijn de boecken Mosis ende der Propheten, welcke wy heden ten dage hebben van haer selfs geschreven, ofte van Ezra na de Babylonische gevanckenisse herstelt?

A. Van haer selfs geschreven.

d V. Konnen Zacharias, Simeon, de Maget Maria, den eersten martelaer Stephanus, gerekent worden door den Geest Godts gedreven te zijn, ende zijn dien volgens hare woorden ende leeringen autentijck?

---

[1]) *De bedoeling is, dat deze brief wel echt was, maar dat zijn inhoud niet geldt als regel van wandel.*

A. Ja.

d V. Hebben de heylige Schrijvers somtijts geschreven [1]), niet gedreven zijnde door den Geest Godts?

A. Neen.

d V. Hebben sy dan in sommige dingen gedwaelt?

A. Neen.

d V. Is die Schriftuer, die wy heden ten dage hebben in 't Hebreeusch ende in 't Griecks, de origineele ende autentijcke Schrifture?

A. Ja.

d V. Is de Chaldeische overzettinge, als mede de Griecksche, ofte de gemeyne Latijnsche (die men Hieronymus toeschrijft) autentijck?

A. Neen.

d V. De Brief Jacobi, ende de Openbaringe Johannis, zijn dat Goddelicke Schriften?

A. Ja.

d V. Is het Euangelium Matthei, ende de Brief tot den Hebreen in 't Hebreeusch geschreven, ende het Euangelium Marci, met den Brief tot den Romeynen, in 't Latijn?

A. Neen.

d V. Is d' Apostel Paulus den Autheur van den Brief tot den Hebreen?

A. Daer zijn vele reden om ja te seggen.

d V. Is de autoriteyt des Ouden Testaments minder, als de autoriteyt des Nieuwen Testaments?

A. Neen.

d V. Zijn de Schriften des Ouden Testaments soo wel den regel van het geloove ende de goede wercken, als de Schriften des Nieuwen Testaments?

A. Ja.

d V. Wie ontkennen sulcks, of trecken sulcks in twijffel?

A. De Mennoniten ende Socinianen.

---

[1]) *T. w. in den Bijbel. Ze kunnen daarom wel andere brieven of stukken geschreven hebben in het burgerlijk leven.*

AENHANGHSEL VAN DE TWAELF ARTIJCKELEN DES GELOOFS.

c V. De twaelf Artijckelen, zijn die autentijck ofte canonijck?

A. Neen.

c V. Zijnse van de Apostelen, ofte van de Apostolische mannen beschreven?

A. Neen.

c V. Heeft elcken Apostel eenen Artijckel beschreven, of daer toegebracht?

A. Neen.

c V. Wie seggen sulcks?

A. Die van 't Pausdom.

c V. Is dit Symbolum het Catholisch, het oudtste, nu van de tijden of van de naeste tijden der Apostelen door een geduerige successie, door de Kercke met eendrachtigheyt overgelevert ende voortgeplant?

A. Neen.

b V. De twaelf Artijckelen des Geloofs, zijnse een gebedt?

A. Neen.

c V. Waerom niet?

A. Om dat men biddende Godt aenspreeckt ende yet van hem begeert: maer met dit Formulier spreeckt men tot ende voor de menschen; niet begeerende, maer antwoordende, of verklarende wat men gelooft.

b V. Is dit Formulier profijtelick, ende wel beschreven, ende accordeert het in alles met de Schriftuer?

A. Ja.

b V. Is het dan bequaem ende nuttigh om in de Christelicke Huysgesinnen, Scholen ende Kercken menighmael verhaelt ende voorgedragen te werden?

A. Ja.

c V. Begrijpt dit Formulier alle de fondamenteele leeringen?

A. Neen. Siet van dit Formulier breeder Vrage 23.

VAN DE VOLMAECKTHEYT DER H. SCHRIFTURE.

d V. Hoedanigh een volmaecktheyt der Schrifture wort alhier verstaen?

A. Dat deselve is een bequaem instrument, waer door wy genoeghsaem ter saligheyt konnen onderwesen worden, soo veel ons geloof ende Christelick leven aengaet.

b V. Is nu de Schriftuer alsoo volmaeckt?

A. Ja.

c V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. 2. Tim. 3. 15, 16, 17. Ende dat ghy van kints af de H. Schriften geweten hebt, die u wijs konnen maken tot saligheyt, &c. op dat de mensche Godts volmaeckt zy, tot alle goet werck volmaecktelick toegerust.

d V. Hebt ghy oock eenige vaste ende bondige redenen om dit stuck te bewijsen?

A. Ja.

d V. Welck zijn die?

A. 1. Om dat men van de Schriftuer niet magh afdoen noch niet toedoen: Deut. 4. 2. Ghy en sult tot dit woort, dat ick u gebiede, niet toedoen, oock daer van niet afdoen. Apoc. 22. vss. 18, 19. Indien yemant tot dese dingen toedoet, Godt sal over hem toedoen de plagen die in dit boeck geschreven zijn. 2. Om dat de Schriftuer in sich begrijpt de Wet ende het Euangelium; ende de Wet ende het Euangelium begrijpen in haer alle die dingen, dewelcke ter saligheyt nootsakelick zijn geweten. 3. Indien de Schriftuer niet volmaeckt was ter saligheyt, soo soude daer zijn een andere Leere, dewelcke de Schrijvers of niet geweten hebben, of, soo sy die hebben geweten, deselve niet hebben willen geven, oft konnen geven: het eerste toe te staen dat is valsch; het tweede (namelick dat de Schrijvers deselve niet hebben konnen geven) en dorven die van 't Pausdom niet affirmeeren.

a V. Magh men elders als uyt de Schriftuer de bevestinge des Christelicken geloofs halen, verwachten, ofte leeren?

A. Neen.

b V. Wort de Leere des geloofs ende der saligheyt oock volkomelick begrepen in 't Oude ofte Nieuwe Testament, of in beyde?

A. In beyde.

c V. Hebben die gene, die d'een of d'ander van de Canonijcke boecken niet en hebben of aen en nemen (by exempel, den brief Jacobi) de Schriftuer volmaeckt?

A. Alhoewel sy d'een of d'ander boeck voor Canonijck niet en houden, soo hebben sy nochtans de Schriftuer eenighsins volmaeckt, waer door sy tot de saligheyt konnen gebracht worden: hoewel het een gebreck is, dat men eenigh Canonijck boeck mist, of niet aen en neemt.

c V. Zijn, behalven het geschrevene woort Godts, van nooden eenige extraordinare openbaringen?

A. Neen.

c V. Is daer een ander woort Godts van binnen, ende een ander van buyten?

A. Neen.

c V. Is de Schriftuer alleen een getuygenisse van het geloove, of oock een uyterlick middel ende instrument om het geloove te geven ende te wercken?

A. Oock een instrument om het geloove te wercken.

c V. Is de Schrifture des Ouden ende Nieuwen Testaments in eenige plaetsen bedorven, kreupel ende onvolmaeckt, soo dat deselve van noode heeft de hulpe of verbeteringen van de menschen, of het onfeylbaer oordeel van de Kercke?

A. Neen.

b V. Wie seggen dat?

A. De Papisten.

b V. Heeft het Oude Testament de beloften ende toeseggingen des eeuwigen levens?

A. Ja. Hebr. 11. vss. 10/16. Want hy verwachtede de stadt die fondamenten heeft, welckers konstenaer ende bouwmeester Godt is. ende vs 16. Maer nu zijn sy begeerigh na een beter, dat is, na het Hemelsche.

d V. Wie ontkennen dit?

A. De Socinianen.

b V. Is de Schrifture daerom onvolmaeckt, om datse nu en dan met ons spreeckt op menschelicke wijse na ons verstant?

A. Neen.

b V. Wort daer door de volmaecktheyt der Schrifture ende de autoriteyt des H. Geests eenighsins vermindert?

A. Neen.

c V. Is den Brief tot den Hebreen onvolkomen, om dat den naem des autheurs daer niet boven geschreven staet?

A. Neen.

c V. Zijn de Artijckelen des geloofs vermeerdert, door dien dat het schrijven van de heylige boecken vervolgens geschiet is?

A. Neen.

b V. Heeft de Schrifture eenige tegenstrijdingen?

A. Neen.

b V. Moet men alleenlick aennemen of willen weten, 't gene in de Schrifture staet [1])?

A. Neen.

c V. Moet men in saken des geloofs niet stellen, verhandelen, voortbrengen ofte aannemen, dan het gene met effen soo veel woorden in de Schrifture staet, sonder eenige consequentien, gevolgen, besluyten ofte toepassingen te maken, ofte eenigh woort af of toe te doen?

A. Neen.

c V. Magh men dan soodanige gevolgen ende consequentien daer uyt trecken?

---

[1]) *Bedoeld is dat in zaken* buiten het geloof *de Schrift niet de eenige bron onzer kennisse is.*

A. Ja.

c V. Wie schijnen hier tegen te willen gaen?

A. Socinianen, Papisten, Wederdoopers, &c.

d V. Waer uyt sult ghy bewijsen, dat men soodanige consequentien ofte gevolgen daer uyt trecken magh?

A. Matth. 22. 32. Ick ben de Godt Abrahams, ende de Godt Isaacks, ende de Godt Jacobs; Godt en is niet een Godt der dooden, maer der levende; welcke laetste woorden niet en staen Exod. 3. 6. maer zijn als een besluyt, welck de Heere Christus treckt uyt de voorgaende woorden, waer mede hy bewijst de opstandinge der dooden tegen de Sadduceen.

d Tegenw. Die dingen, dewelcke ter saligheyt noodigh zijn geweten, die moeten soo voorgestelt worden, datse van alle verstaen ende begrepen konnen werden; niet alleen van de Geleerden, maer oock van het gemeene volck ende de slechte luyden: nadien niet alleen de Geleerden, maer oock de slechte luyden sullen saligh worden: Nu, het gene door een consequentie uyt de Schrifture wort gehaelt, en kan niet dan van de Geleerden ende verstandigen verstaen werden?

A. 1. Indien dit gevolgh goet was, soo soude het meestendeel van Godts woort den volcke niet mogen voorgestelt werden: ofte vele Articulen des geloofs en souden niet nootsakelick zijn ter saligheyt geweten, als die de verborgentheden begrijpen: want indien het gemeyne volck niet kan verstaen het gene door een consequentie uyt Godts woort wort getrocken, veel min dan het gene een misterium ende verborgentheyt is. 2. De slechte [1]) menschen, welcke de Heere tot hem roept, oogen geeft om te sien, ende een verstant om te mercken, verstaen ende begrijpen de consequentien, die die uyt Godts woort worden getrocken, als blijckt Matth. 22. 33. De scharen zijn verslagen geworden over sijne leere;

[1]) *Beteekent: eenvoudige.*

bewijsende door consequentie de opstandinge der dooden tegens de Sadduceen: het welcke niet geschieden koste, 't en zy sy Christum wel verstaen hadden.

d V. Als men soodanige consequentien ofte gevolgen uyt Godts woort treckt, vervalscht men dan Godts woort?

A. Neen.

d V. Doet men dan tegen Deuter. 4. 2. ende Apoc. 22. 18, 19, alwaer geseyt wort, dat men niet sal afdoen noch toedoen van de Schriftuer?

A. Neen.

d V. Waerom niet?

A. Om dat die consequentie in de Schriftuer gegrondet, ende daer in begrepen is; soo datse oock Schriftuer wert genaemt, Matth. 22. 29, 31. Ghy dwaelt niet wetende de Schriften, &c.

c V. Waer in is gelegen de kracht ende nuttigheyt van 't woort Godts?

A. In leeren, in aen te wijsen ende voor te stellen, welcke dingen moeten vermijdet, ende welcke moeten gedaen worden, in betuygen, vermanen, raden, dreygen.

V. Werckt de Schriftuer in ofte op den mensche als een principale oorsaeck, of op de wijse van een natuerlick instrument?

A. Neen: maer als een moreel instrument, by wege van voorstellen, aenraden, gebieden, vermanen, &c.

c V. Welck is dan de eygen daet-werckende oorsaeck des geloofs?

A. De H. Geest.

c V. Wat doet de Schriftuer?

A. Sy is het instrument, waer mede ende waer door de H. Geest werckt.

d Tegenw. Godts woort wort vergeleken bij een hamer, die den rotzsteen ontstucken slaet, Jerem. 23. 29. bij een twee-snijdende sweert, Hebr. 4. 12. by suyvere ende uytgelesene pijlen, Esai. 49. vs. 2. by sneeuw en regen, die de aerde vruchtbaer maeckt,

Esai. 55. verss. 10, 11. by het zaet, 't welck vruchten voortbrenght, Luce 8. vers 8?

A. Godts woort doet ende werckt alle dese dingen met leeren, vermanen, beschuldigen, ontschuldigen, ende de conscientien te overtuygen. Siet 1. Corinth. 14. 24. Die wort van allen overtuyght.

d Tegenw. 1. Petr. 1. 23. Die ghy wedergeboren zijt, niet uyt verganckelicken, maer uyt onverganckelicken zade, door het levende ende eeuwighblijvende woort Godts?

A. De kracht van de weder-geboorte wort het woort Godts toegeschreven; niet dat het selve ons wederbaert; (want wy moeten eerst wedergeboren zijn, eer wy ter saligheyt dat verstaen ende gebruycken konnen) maer om dat het ons dient als een instrument in de uytwerckinge der wedergeboorte, door actuële bekeeringe, geloove, ende goede wercken.

AENHANGHSEL VAN DE TRADITIEN.

c V. Verwerpen wy alle Traditien ende Kerckelicke insettingen?

A. Neen.

c V. Is daer boven het geschrevene woort Godts oock een onbeschreven woort, d'welck ons eenige noodige stucken leert, die in de Schriftuer niet en staen?

A. Neen.

d V. Wie zijn nu die gene, die de volmaecktheyt der Schriftuer loochenen?

A. De Papisten.

d V. Wat is haer gevoelen?

A. Dat boven het beschreven woort, dat is, de Schrifture, noch van noode is een onbeschreven woort, dat is, de Traditien van de Kerck.

d V. Accordeert dese Leere met Godts woort?

A. Neen, als boven gehoort is.

d V. Alle de particuliere ende omstandige gewoonten,

ordre, ende Kerckelicke ceremonien der Apostelen, zijn die nootsakelick met een gemeene ende geduerige nootsakelickheyt, dat is, of sy voor altijt verbinden?

A. Neen.

c V. Hebben de geloovigen nu in de Kercke van nooden de onbeschreven Traditien, om dat de geloovigen het onbeschreven woort door overleveringh der Patriarchen van hant tot hant gehadt ende gebruyckt hebben, voor de tijden Mosis?

A. Neen.

c V. Kan men sekerlick aenwijsen de rechte Traditien der Apostelen (indien daer eenige geweest zijn) om met een Goddelicke en onfeylbare sekerheyt deselve te konnen aennemen ende gelooven?

A. Neen.

c V. Indien sy met soodanige sekerheyt niet en konnen aengewesen werden, souden dan deselve met gelijcke genegentheyt ende eerbiedigheyt der Godtsaligheyt neffens de Schriftuer moeten opgenomen werden?

A. Neen.

d V. Heeft de Kercke des Ouden Testaments in den Canon-regel des geloofs, niet alleen de schriften des Ouden Testaments, maer oock Traditien gehadt?

A. Neen.

c V. Wie stellen boven het geschreven woort Godts, noch een onbeschreven woort, dat is, de Traditien ter saligheyt noodigh?

A. Die van 't Pausdom.

d V. Waer uyt willen sy dat bewijsen?

A. 2. Thess. 2. 15. Houdt de insettingen die u geleert zijn.

d V. Wat soudt ghy daer op antwoorden?

A. Dat Paulus alhier door sijne brief voorstelt, die selfde Leere, die hy te voren haer mondelingh geleert hadde.

d V. Hoe sal men die van 't Pausdom antwoorden, die daer seggen, dat de Schriftuer eenen halven regel van onse saligheyt is?

A. Dat het beschreven woort Godts volkomelick den mensche aenwijst alle de dingen, die hem noodigh zijn tot saligheyt sijnder ziele.

VAN DE NOOTSAKELICKHEYT DER H. SCHRIFTURE.

a V. Is de Schriftuer nootsakelick ter saligheyt?

A. Ja.

b V. Is de Schriftuer absolutelick ter saligheyt noodigh?

A. Ja, na datse Godt heeft doen schrijven, ende de Kercke voorstellen.

b V. Is de Schriftuer nootsakelick ter saligheyt, ten aensien van het bevel ende instellinge Gods?

A. Ja.

b V. Is de Schriftuer nootsakelick ter saligheyt, als een ordinaris instrument ende middel waer door Godt den mensche tot de saligheyt wil brengen?

A. Ja.

c V. Waer uyt bewijst ghy, dat de Schriftuer alsoo ter saligheyt nootsakelick is?

A. Rom. 1. 16. Ick en schame my des Euangeliums Christi niet: want het is een kracht Godts ter saligheyt, een yegelick die gelooft, eerst den Jode, ende oock den Grieck. 2. Tim. 3. 15. Ende, dat ghy van kints af de Heylige Schriften geweten hebt, die u wijs konnen maken tot saligheyt, door het geloove, 't welck in Christo Jesu is. 2. Petr. 1. 19. Ende wy hebben het Prophetische woort, dat seer vast is: ende ghy doet wel, dat ghy daer op acht neemt, als een licht schijnende in een duystere plaetse, tot dat den dagh aenlichte, ende de morgensterre opga in uwe herten.

d V. Hebt ghy geen vaste en bondige redenen, om dit stuck te bewijsen?

A. Ja.

d V. Welck zijn die?

A. 1. Om dat onsen Salighmaker Christus Jesus de menschen wijst tot de Schriftuer: Luce 16. 29. Sy hebben Mosen ende de Propheten, datse die hooren. Joh. 5. 39. Ondersoeckt de Schriften; want sy zijn 't, die van my getuygen, &c. 2. Om dat men sonder de Schriftuer geen geloove hebben kan. Rom. 10. 14. Hoe sullen sy dan hem aenroepen, in welcken sy niet gelooft en hebben? Ende hoe sullen sy in hem gelooven van welcken sy niet gehoort en hebben? vers 17. Soo is dan het geloove uyt het gehoor, ende het gehoor door het woort Godts. 3. Om dat men sonder de Schriftuer niet kan saligh worden: Joh. 20. 31. Maer dese dingen zijn geschreven, op dat ghy geloovet, dat Jesus is de Christus, de Sone Godts: ende op dat ghy geloovende het eeuwige leven hebbet in sijnen name. Siet oock Rom. 15. 4.

d V. Maer of yemant by den Turck of elders onder den ongeloovigen opgevoedt zijnde, door yemants onderwijsinge, soo veel geleert hadt, dat hy Gode diende door Jesum Christum, ende om vergevinge sijner sonden badt, oock in Christum geloofde, ende nochtans distinctelick ofte ter dege niet en weet, dat 'er sulcke Canonijcke boecken zijn, soud' die mensch daeromme verloren en verdoemt zijn?

A. Dat en seggen wy niet.

d V. Soo kan men dan sonder de Schrifture saligh worden?

A. 't En is niet geheel sonder Schriftuer: want den inhoudt ende materie van de fondamentele stucken der Schriftuer heeft hy van andere geleert, ende de Heylige Geest heeft hem deselve doen gelooven.

c V. Soude wy dan de Schrifture niet konnen missen?

A. Neen.

c V. Maer de Kercke Godts voor de tijden Mosis en heeft de Schriftuer niet gehadt; ergo soo kan men de Schriftuer missen?

A. Indien het Godt beliefde sonder de Schriftuer ons te onderwijsen, gelijck hy gedaen heeft sijne Kercke

voor de tijden Mosis, soo souden wy deselve konnen missen; maer nu en belieft het Godt niet soo te onderwijsen.

d V. Is dan dese consequentie niet goed: De Kercke Godts heeft de Schriftuer gemist voor de tijden Mosis; ergo soo konnen wy deselve oock missen?

A. Neen: soo weynigh, als of ick wilde besluyten, Indien Noach niet van doen hadde de Arcke voor den Sondtvloet; ergo oock niet, doen de Sondtvloet was: ende indien een jongh kindt niet van doen heeft vaste spijse; ergo soo heeft het deselve niet van doen, wanneer het tot meerder jaren ende ouderdom gekomen is.

d V. Heeft de Kercke Godts voor de tijden Mosis geen Schriftuer gehadt?

A. Ja, soo veel de substantie ende inhoudt belanght; want sy hadde het selfde woort Godes, dat in de Schrifture geschreven staet.

d V. Hoedanigh woort Godts heeft de Kercke doe gehadt?

A. Een onbeschrevene woort.

d V. Wie zijn die gene, dewelcke loochenen de nootsakelickheyt van de Schriftuer?

A. De Enthusiasten, of Geest-drijvers, Libertijnen, ende Papisten.

d V. Welck is het gevoelen van de Enthusiasten, ende Libertijnen ofte Geest-drijvers, aengaende de nootsakelickheyt der Schrifture?

A. Sy seggen, dat de uyterlicke Schriftuer absolutelick niet en is nootsakelick, ja oock niet profijtelick; maer dat sy alle dingen hebben uyt ende door den inwendigen Geest, welck sy noemen het inwendige Woort: waer door sy versieren, dat Godt sonder middelen werckt in haer verstant; waer van daen sy de menschen noemen Vergoddede ende volmaeckte menschen.

d V. Wat bewijs brengen sy by?

A. 2. Corinth. 3. 6. De letter doot, maer de geest maeckt levendigh.

d V. Wat soudt ghy daer op antwoorden?

A. Door de letter en verstaet den Apostel niet de Schriftuer ofte het woort Godts, maer de Wet gestelt tegens het Euangelium, welcke wel sonder de genade Godts is een doode letter, Galat. 3. vs. 10. Vervloeckt is een yegelick, die niet en blijft in alle het gene geschreven is in het boeck der Wet, om dat te doen. Rom. 4. 15. De Wet werckt toorn.

c V. Welck is het gevoelen van die van 't Pausdom?

A. Sy seggen, dat de Schriftuer niet nootsakelick is, voor soo veel als sy beschreven is, alsoo dat de Kerck deselve kan missen. Sy seggen, dat sy is onprofijtelick, om datse de Kerck hebben: ende het woort Godts, seggen sy, is geschreven in 't herte van de Kerck. Hier van daen is het, dat sy soo verachtelick van de Schrifture spreken, noemende de selve een bloote scheede, een wasse neuse, een looden regel, duysternisse, een boeck der Ketteren, &c.

d V. Wat bewijs brengen sy by?

A. Dat de Kercke voor de tijden Mosis de Schriftuer heeft konnen missen.

d V. Wat soudt ghy daer op antwoorden?

A. Dat die consequentie niet en deught, gelijck wy een weynigh te voren hebben aengewesen. En soo soude ick mogen besluyten, dat den Paus van Roomen niet nootsakelick is, om dat de Kercke somtijts sonder Paus geweest heeft; het welck nochtans die van het Pausdom niet sullen toestaen.

d V. Wat bewijs brengen sy meer?

A. Dat de Schriftuer is laetter als de Kerck.

d V. Wat soudt ghy daer op antwoorden?

A. Dat de Schriftuer laetter is, als de Kerck, ten aensien van de uyterlicke schrijvinge van Godts woort; maer niet ten aensien van het woort Godts, of de Goddelicke openbaringe des selfs.

d V. Wat bewijs brengen sy noch meer?

A. Dat de menschen de Schriftuer in verscheyden gevoelen ende meyninge trecken.

d V. Wat soudt ghy daer op antwoorden?

A. Dat en is niet van wegen de Schriftuer, maer van wegen de onwetenheyt, of boosheyt van de menschen, die de Schriftuer verdraeijen. Soo soude men oock mogen besluyten, dat men geen Wijn en moet gebruycken, om dat vele menschen droncken worden, ende haer verstant ende memorie verderven, het welcke de Papisten niet willen toestaen.

d V. Wat brengen sy noch meer by, om haer stuck te bewijsen?

A. Dat'er vele dingen in de Schriftuer swaer zijn te verstaen: 2. Petr. 3. 16. In welcke dingen sommige swaer zijn om te verstaen, &c.

d V. Wat soudt ghy daer op seggen?

A. 1. Den Apostel seyt, dat'er sommige dingen in de brieven Pauli swaer zijn, maer niet alle dingen; veel min alle de stucken van de geheele Schrift. 2. Hy en spreeckt niet van de beginselen en algemeene noodige stucken des geloofs. 3. De noodige fondament-stucken en zijn niet swaer den geloovigen, maer den genen, die in duysternisse zijn, ende met voor-oordeel of verdorven sinnen ingenomen zijn. Siet Hos. 14. 10. Wie is wijs? die versta dese dingen; wie is verstandigh? die bekennese: want des Heeren wegen zijn recht, ende de rechtveerdige sullen daer in wandelen, maer de overtreders sullen daer in vallen.

d V. De Schrifture is wel nootsakelick den kinderen, maer niet den volwassene, na het seggen der Geestdrijvers?

A. Het contrarie seyt dan David, Psalm 119. 105. U woort is een lampe voor mijnen voet. De Apostelen hebben niet geleert [1]), behalven Mosen ende de Propheten. De Schriftuer kan een mensche volmaeckt stellen: 2. Tim. 3. 17. Op dat de mensche Godts volmaeckt zy. Siet oock Phil. 3. 15. Hebr. 5. 14.

---

[1]) *Hadden geen andere Schrift, om uit te leeren dan Mozes en de Propheten.*

d V. Vallen de Papisten met de Enthusiasten ende Libertijnen, als sy het uyterlicke woort Godts genoeghsaem als verlatende, vlieden tot het inwendigh woort, geschreven in het herte van de Kerck?

A. Ja.

d V. Oock eenige hedendaeghsche Wederdoopers, als sy mercken [1]) eenen tweederley sin van de Schriftuer, één inwendigh, ende een ander uytwendigh?

A, Ja.

VAN DE KLAERHEYT DER H. SCHRIFTURE.

b V. Hebben de Propheten ende Apostelen door den last ende bevel Godts, willens ende wetens soo geschreven, datse duyster souden zijn, ende niet souden konnen verstaen werden?

A. Neen.

a V. Is dan de Schrifture klaer?

A. Ja.

c V. Hoe is de Schriftuer klaer?

A. In haer selven.

c V. Is de Schriftuer in alle plaetsen even klaer?

A. Neen.

c V. Moetse even klaer zijn?

A. Neen.

b V. Zijn daer verscheyden verborgentheden in de Schriftuer?

A. Ja.

c V. Maer is de Schriftuer klaer in die dingen ende verborgentheden, die nootsakelick ter saligheyt moeten geweten en gelooft werden?

A. Ja

c V. Konnen de slechte [2]) luyden de Schriftuer dan verstaen?

A. Ja, mits hulpe ende verlichtinge des Heyligen Geests.

---

[1]) *Spreken van.* [2]) *Eenvoudige.*

c V. Konnen sy verstaen al wat in de Schriftuer staet?

A. Neen.

c V. Souden sy sonder alle texten te verstaen wel konnen saligh worden?

A. Ja.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat de Schriftuer soo klaer is in haer selven, ende dat in die dingen, die ter saligheyt noodigh zijn?

A. Psalm 19. 8/9. De getuygenisse des Heeren is gewis, den slechten wijsheyt gevende. vs. 9. Het gebodt des Heeren is suyver, verlichtende de oogen. Psalm 119. vs. 105. U woort is een lampe voor mijn voet, ende een licht voor mijnen padt. Prov. 6. vs. 23. Want het gebodt is een lampe, ende de Wet is een licht. 2. Petr. 1. 19. Een licht schijnende in duystere plaetsen.

d V. Hebt ghy oock eenige vaste ende bondige redenen, om dit stuck te bewijsen?

A. Ja.

d V. Welcke?

A. Om dat de Schriftuer niet alleen den geleerden, maer selfs oock den ongeleerden bevolen wert te lesen: Joh. 5. vs. 39. Ondersoeckt de Schriften; want sy zijn 't, die van my getuygen Apoc. 1. 3. Saligh is hy die leest.

d Tegenw. Maer alle menschen en konnen de Schriftuer niet verstaen.

A. Dat alle menschen de Schriftuer niet verstaen, dat komt niet by foute van de Schriftuer, maer by foute van de menschen selver, namelick, van wegen haer verdorven verstant.

d V. Seggen wy, dat alle menschen de Schriftuer verstaen konnen?

A. Neen.

d V. Wie seggen wy dan dat de Schriftuer kan verstaen?

A. Die de Heere oogen heeft gegeven om te sien.

b V. Een blinde man kan die de Sonne wel sien?

A. Neen.

b V. Is daerom dan de Sonne duyster, om dat de blinde man deselve niet sien kan?

A. Neen.

d V. Wie seggen dat de Schriftuer niet klaer is?

A. Die van 't Pausdom.

d V. Wat bewijs brengen sy by?

A. 2. Petr. 3. 16. In welcke dingen sommige swaer zijn om te verstaen.

d V. Wat soudt ghy daer op antwoorden?

A. 1. D'Apostel spreeckt daer van sommige dingen, maer niet van de gantsche Schriftuer. 2. Die dingen, die op sommige plaetsen schijnen duyster te wesen, worden op een ander plaets klaer en duydelick voorgestelt. 3. D'Apostel spreeckt daer van ongeleerde ende ongestadige menschen.

Tegenw. Indien de Schriftuer klaer [1] is, soo heeft sy dan geen verklaringen van nooden, ende dien volgens soo behoeft men niet te predicken?

A. De Schriftuer en heeft geen verklaringe van nooden, ten aensien van haer selven, maer ten aensien van de onwetenheyt ende verdorven verstanden der menschen.

c V. Kan een yeder, geleerde ende ongeleerde, even wel de Schriftuer verstaen?

A. Neen.

d V. Konnen de goddeloosen ende onherborene de Schriftuer verstaen?

A. Ja.

d V. Konnen sy die verstaen met salighmakende kennisse?

A. Neen.

d V. Hoedanigh een kennisse van de Schriftuer hebben sy dan?

A. Een historische kennisse.

---

[1]) Klaer *beteekent hier: helder, doorzichtig.*

c V. Kan de Schriftuer het geloove ende de gehoorsaemheyt in de menschen wercken sonder de inwendige verlichtinge des Heyligen Geests?

A. Neen.

c V. Kan de Schriftuer vruchtbaerlick ende ter saligheyt gelesen, gehoort ende verstaen werden, sonder de inwendige verlichtinge des H. Geests?

A. Neen.

VAN HET LESEN DER H. SCHRIFTURE.

a V. Magh yeder een de Schriftuer wel lesen, hy zy geleert oft ongeleert?

A. Ja.

b V. Kan deselve met vrucht ende profijt gelesen worden van de gemeene ende slechte [1]) luyden?

A. Ja.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat yeder een de Schriftuer lesen magh?

A. Joh. 5. 39. Ondersoeckt de Schriften; want sy zijn 't, die van my getuygen, &c. Actor. 17. 11. Ende dese (namelick die van Berreen) waren edelder dan die te Thessalonica waren, als die het woort ontfingen met alle toegenegentheyt; ondersoeckende dagelicks de Schriften, of dese dingen alsoo waren. 2. Tim. 3. 16 Ende dat ghy van kints af de Heylige Schriften geweten hebt. Siet oock Psalm 1. 2. 1. Thess. 5. 20/21.

c V. Wie zijn die gene, die den gemeynen man verbieden de Schriftuer te lesen?

A. Die van 't Pausdom.

d V. Wat bewijs brengen sy by?

A. Dat de menschen de Schriftuer niet verstaen.

d V. Wat soudt ghy daer op antwoorden?

A. Dat haer Priesteren, ja selfs oock niet de geleerste Theologanten de Schriftuer niet verstonden, doen sy deselve eerst begosten te lesen.

---

[1]) *D. i.: eenvoudige.*

c V. Moet men dan de Schriftuer lesen, op dat mense leere verstaen?

A. Ja.

b V. Soude men dan van den Bisschop eerst oorlof mogen vragen om de Schriftuer te lesen?

A. Neen.

c V. Maer genomen, men vraeghde den Bisschop in Spanjen, Italien, ende andere plaetsen, daer het Pausdom alleen ende ten vollen domineert, soude hy daer toe yemant verlof geven?

A. Dat en geloove ick niet.

d V. Hebben de Bisschoppen van den Paus de macht ontfangen, om het lesen der Schriftuer yemant te vergunnen?

A. Neen.

c V. Is dan dit voorgeven van des Bisschops consent een enckel bedrogh?

A. Ja.

d V. Wat raet, als men yet leest, en niet verstaet?

A. Dan sal men gaen by die gene die het verstaen.

d V. Wat bewijs brengen die van 't Pausdom meer by?

A. Dat daer ketterijen uyt komen te ontstaen.

d V. Wat soudt ghy daer op antwoorden?

A. 1. Dat sulcks oock gebeuren kan de Leeraers van het Pausdom, die de Schriftuer den menschen voorlesen. 2. Dat komt noch en geschiet niet uyt ende door het lesen van de Schriftuer, maer by accident ende toeval, namelick, dat de menschen de Schriftuer verdraeijen. 3. De Predicatien, ja oock de Schriften van die van 't Pausdom konnen zijn een occasie van dwalinge, sonde, ergernisse (gelijckse in der daedt zijn) welcke sy nochtans de menschen niet verbieden te hooren of te lesen.

d V. Waerom verbieden die van 't Pausdom den gemeynen man de Schriftuer te lesen?

A. Om dat den menschen hare dwalingen, als van Vagevyer, Zielmissen, Aflaten, Beelden, Paus-macht, &c. niet souden bekent werden.

d V. Is het geoorloft yemant te vermanen tot het lesen van de Schrifture, nadien dat 'et beter is dat een mensche den wegh der waerheyt niet gekent heeft, als dien gekent hebbende weder afkeert van het heyligh gebodt dat hem overgegeven was, 2 Petr. 2. 21?

A. Ja.

d V. Mågh men de ongeloovigen ende goddeloosen tot het lesen der Schrifture vermanen?

A. Ja.

d V. Kan een mensche in den staet der sonde, ofte voor sijne bekeeringe, het woort Godts ter saligheyt verstaen ende recht gebruycken?

A. Neen.

d V. Kan het eene deel der Schriftuer profijtelicker gelesen worden als het ander?

A. Ja.

d V. Moet de lesinge van eenige deelen der Schriftuer, als 1. Par. cap. 1. (vss. 2, 3 &c.) de Openbaringe Johannis, het Hoogeliedt Salomons, de Propheet Zacharias, &c. nagelaten worden, om dat deselve swaer zijn te verstaen?

A. Neen.

VAN DE UYTLEGGINGE DER H. SCHRIFTURE.

b V. Moet de Schriftuer niet uytgeleyt worden?

A. Ja.

b V. Wie is de hooghste ende onfeylbare uytlegger der Schrifture?

A. De H. Geest.

b V. Is het de Paus ofte de Kerck?

A. Neen.

c V. Waerom niet?

A. Om dat de Paus ende de Kerck dwalen konnen.

d V. Maer wat weet ghy, dat ghy den rechten sin hebt?

A. Dat weet ick uyt ende door het getuygenisse des H. Geests.

c V. Hoe veelderley sin der Schrifture is'er?
A. Eenderley.

c V. Zijnder geen meer sinnen der Schrifture, als de geestelicke dingen, onder de gelijckenisse van aerdtsche dingen, worden voorgedragen?
A. Neen.

c V. Is de Schrifture gelijck een wasse neuse, soo datse in verscheyden sinnen kan getrocken worden?
A. Neen.

d V. Wie seggen dat?
A. De Libertijnen ende Papisten.

d V. Welck is den rechten sin der Schrifture?
A. De letter-sin.

d V. Laet elcke plaets der Schrifture den letter-sin toe?
A. Ja.

d V. Laet een ende deselve plaets verscheydene letter-sinnen toe?
A. Neen.

c V. Heeft de Schriftuer parabelen en gelijckenissen?
A. Ja.

c V. Is het yeder een geoorloft de Schriftuer uyt te leggen op soodanige wijse ende maniere, als hen dunckt met den sin ende meyninge Godts best over een te komen?
A. Neen.

c V. Magh yemant, volgens de Christelicke vryheyt, die dingen, dewelcke tot den eeuwigen leven door haer selven ende absolutelick niet nootsakelick zijn, na sijn eygen opinie ende goetduncken verstaen, ende vryelick of aennemen, of verwerpen?
A. Neen.

d V. Behoorde dese vryheyt niet uytgestreckt te worden, niet alleen tot de dingen dewelcke onder de Christenen zijn verschillende, maer oock, dewelcke na desen in verschil konnen getrocken werden?
A. Neen.

d V. Is dat de sekerste decisie van de verschillende stucken, dewelcke uyt de klaerste Schrifturen ende

redenen sonder tegenspreken van yemand die maer sijn gesont verstant heeft, kan geschieden?

A. Neen.

d V. Is dat de sekerste, dewelcke is uyt de Schrifture, ofte uyt de gesonde reden?

A. Die uyt de Schrifture is; met dewelcke alle reden, die gesont is, accorderen moet.

d V. Moeten alle leerstucken gehaelt werden uyt den regel der Schrifture, ofte uyt de gesonde reden?

A. Uyt den regel van de Schrifture. Doch de stucken van de natuerlicke Theologie werden voornementlick ende sekerlick gehaelt uyt de Schrifture; ende dan in de tweede plaetse mede uyt de gesonde reden.

d V. Is daerom gantsch geen verborgentheyt in het Avontmael; ende de waerachtige gemeynschap des lichaems ende des bloets Jesu Christi, is die een enckel versiersel [1]) ende een fonteyn van een grouwelicke afgoderije, om dat de verborgentheyt niet conform is de Schriftuer ende de gesonde reden?

A. Het is alles conform de Schrifture, als uyt dewelcke het geleert wert: mitsgaders soo verre conform de gesonde reden, dat het daer tegen niet en strijdet.

d V. Houden daerom de wijse ende de verstandige van saken het Avontmael voor ydelheyt, gelijck de Remonstranten voorgeven?

A. Soo eenige valsch-genaemde Wijse soo verkeert oordeelen, dat en kan de waerheyt geen recht vooroordeel geven.

V. Verbint Godts woort niemant, dan voor soo veel yemant, na alle gedane mogelicke neerstigheyt ende wetenschap, selfs gelooft, dat het verstaen moet werden?

A. Neen: want soo soude het verstant des menschen gemaeckt werden tot een mate, regel, en fondament van het geloove, ende van het woort Godes; 't welck geheel ongerijmt is.

[1]) *D. i.:* Verzinsel.

VAN DE OVERSETTINGE DER H. SCHRIFTURE.

b V. Behoort de Schrifture in de gemeyne ende bekende talen overgeset te worden?

A. Ja.

c V. Uyt wat redenen bewijst ghy dat?

A. Om dat alle menschen de Schriftuer moeten lesen, ende hare saligheyt daer in soecken: nu alle menschen en verstaen de origineele talen niet.

c V. Wie zijn hier tegen?

A. Die van 't Pausdom, dewelcke toonen geenen lust ofte yver tot het oversetten in alle gemeyne talen.

d V. Welck is het eynde ende oogemerck waerom dat die van 't Pausdom de Schriftuer niet geerne en sien in bekende talen gemeyn gemaeckt ende overgeset?

A. Om dat hare dwalingen, daer mede sy de luyden blinthocken, den volcke niet soude bekent worden, volgens Johan. 3. 10. Die quaet doet, die haet het licht, &c.

c V. Hebben wy de oorspronckelicke boecken der Schrifture, ende de rechte onvervalschte editie ofte uytgevinge der selver?

A. Ja.

c V. Het woort Godts in 't Hebreeusch ende Griecks beschreven, is dat alleen oorspronckelick ende eygen autentijck?

A. Ja.

c V. Is 'er eenige oversettinge autentijck?

A. Neen.

c V. Moet de Kerck aen een seeckere oversettinge geconstringeert ende verbonden werden?

A. Neen.

c V. Van wat autoriteyt zijn de oversettingen, van onfeylbare?

A. Neen.

d V. Hoe groot is hare autoriteyt?

A. De autoriteyt van de oversettinge is des te grooter, hoe dat den Oversetter geleerder, ende in de originele talen meerder geverseert ende geoeffent is, ende sijne oversettinge alder-eenvoudighst en suyverst, en naest uytdruckende den gront-text gemaeckt heeft.

d V. Moeten alle oversettingen tot den oorspronckelicken text wederom gebraght, ende daer aen ende daer uyt ge-examineert werden?

A. Ja, soo dickwils de gelegentheyt sulcks vereyscht.

d V. Hebben die van 't Pausdom met een gemeyn Roomsch geloove eenige autentijcke Bijbels?

A. Neen.

d V. Welcke ende hoedanige oversettinge der Schrifture behoort meest aengenomen te worden?

A. Die gene, dewelcke best met den gront-text accordeert, ende volgens dien den selven gront-text als door een afsetsel ende vertolckinge best te verstaen geeft.

d V. De gemeene luyden, die de originele talen niet verstaen hebben, lesen, ende hooren sy het rechte woort Godts?

A. Ja.

d V. Maer sy en lesen de Hebreeusche ende Grieckscsche texten niet, welcke alleen is het originele woort Godts?

A. Sy lesen die texten door vertooninge van een afsetsel ende vertolckinge: want sy hebben soodanigh een oversettinge, die met de Hebreeusche ende Grieckscsche editie over een komt.

d V. Hebben onse Kercken de waerachtige Schriftuer, ende konnen sy uyt deselve disputeeren?

A. Ja.

VAN DEN RICHTER DER VERSCHILLENDE SAKEN.

b V. Wie is de opperste ende onfeylbare Richter van verschillende saken?

A. Den H. Geest.

c V. Moet het publijcke oordeel des H. Geests eer gesocht werden in de Concilien of Kerckelicke vergaderingen, als in de Schriftuer?

A. Neen.

c V. Wort de Schriftuer te rechte geseyt d' oppersten Richter van de verschillende saken?

A. Ja, voor soo veel sy is de sententie van den oppersten Richter den H. Geest: maer eygentlick te spreken, soo is de H. Geest d' opperste Richter.

c V. Is de menschelicke reden d' opperste Richter?

A. Neen.

c V. Is onder de menschen een sichtbaren Richter van verschillende saken, de Religie aengaende, in welckers sententie ende oordeel de conscientien van alle menschen rusten moeten?

A. Neen.

d V. Is de Paus, ofte het Concilie, ofte de Kerck desen Richter?

A. Neen.

c V. Is het oordeel van de Kerck onfeylbaer?

A. Neen.

c V. Moeten alle particuliere menschen met oordeel onderscheyden die dingen, die haer publijckelick worden voorgedragen, of sy van Godt zijn ofte niet?

A. Ja: 1. Thess. 5. 21. Beproeft alle dingen. 1. Johan. 4. 1. Geliefde en gelooft niet eenen yegelicken geeste, maer beproeft de geesten of sy uyt Godt zijn. Actor. 17. 11. 1. Corinth. 10. vs 15. Oordeelt ghy 't gene ick segge.

c V. Wort hier door de besondere of particuliere geest van yeder een gestelt tot den oppersten, algemeynen, ende onfeylbaren Richter?

A. Neen.

d V. Waer uyt soudt ghy bewijsen, dat alleen de H. Geest is den oppersten Richter in verschillende saken?

A. 1. Om dat de H. Geest alleen is onfeylbaer ende de hooghste waerheyt: 1. Tim. 1. 17. Den onverderf-

felicken, den alleen wijsen Godt. 2. Om dat de H. Geest alleen van binnen de conscientie van den mensch de waerheyt kan aenraden ende overtuygen: 1. Cor. 2. 10. De Geest ondersoeckt alle dingen, oock de diepten Godts. Joh. 16. vs 13. 1. Johan. 2. 27. 3. Om dat de H. Geest is de eenighsten Richter van de geheele werelt, die behouden kan ende verderven: Jac. 4. 12. Daer is een eenigh wetgever die behouden kan ende verderven. 4. Om dat hy is een Richter, die alwetende is, die niet kan bedriegen noch bedrogen worden, noch d' een noch d' ander partije gunstigh noch toegedaen is.

b V. Heeft onse Religie vele Richters?

A. Neen.

c V. Is daer gantsch geen Kerckelick oordeel in onse Kercken?

A. Daer is een Kerckelick oordeel.

d V. Hoedanigh oordeel heeft de Kerck?

A. Een gesubordineert oordeel, dat is, een oordeel om yemant te onderrichten ende aen te wijsen, wat hy doen ofte laten moet.

d V. Komt dit oordeel alleen den Bisschoppen toe?

A. Neen.

d V. Komt de Bisschoppen, als Bisschoppen, eenigh oordeel toe door 't Goddelick recht?

A. Neen.

c V. Is de determinatie van het onfeylbaer geloove, gehecht aen den Roomschen stoel?

A. Neen.

c V. Aen wien dan?

A. Aen de Schriftuer ofte aen den H. Geest sprekende in de Schriftuer, dewelcke een sake determineert in ende door de Schriftuer.

c V. Komt de Magistraet oock toe te oordeelen?

A. Ja.

c V. Komt de Magistraet het opperste, publijcke ende voorgaende of dirigeerende oordeel toe in de Kercke?

A. Neen.

d V. Hoedanigh een oordeel heeft dan de Christelicke Magistraet?

A. Een volgende ende approberende oordeel, dat is, soodanigh een oordeel, waer mede de Magistraet approbeert ende voor goet kent, het voorgaende ende bestuerende oordeel van de Kerck.

d V. Indien yemant niet wil aennemen de Religie van sijn Overigheyt, door publijcke mandaten alle onderdanen belast [1]), omdat hy door waerachtige ende stercke redenen overtuygt is, dat het is een valsche, Kettersche ende Antichristische Religie; is die daerom schuldig aen de gequetste menschelicke Majesteyt?

A. Neen.

d V. Zijn de Euangelische of Gereformeerde schuldigh aen de gequetste Keyserlicke Majesteyt, om datse hare Religie beschermen tegen de lasteringen, ende bestrijdingen des Pausdoms?

A. Neen.

d V. Sondigen de Afgodendienaers, Ketters, Scheurmakers tegen de Magistraet, wanneer sy afgesonderde ende verboden by een komsten aenstellen, het zij heymelick, het zy openbaerlick?

A. Ja.

d V. Sondigen de Predikanten, dewelcke, tegen het verbodt van de Overheden, het Euangelium verkondigen; ende sondigen de onderdanen, die t' samenkomen, tegen het verbodt van deselve, om 't Euangelium aen te hooren?

A. Neen. Actor. 5. 29. Men moet Gode meer gehoorsaem zijn, dan de menschen.

d V. Hebben de geloovige in 't gemeyn oock geen oordeel?

A. Ja.

---

[1]) *Die door publieke bevelschriften aan alle onderdanen gelast is.*

d V. Hoe wert dat oordeel genoemt?

A. *Judicium discretionis*, dat is, het oordeel van onderscheydinge.

VAN DE OUDTVADERS ENDE KERCKELICKE SCHRIJVERS.

b V. Zyn de schriften van de Oudtvaders autentijck?

A. Neen.

c V. Zijn de schriften van de Oudtvaders een regel ende onfeylbare richtsnoer van de verklaringe der Schrifturen ofte de stucken des geloofs?

A. Neen: want het woort Godts is alleen den regel ende onfeylbare richtsnoer.

d V. Waer voor sal men dan de schriften van de Oudtvaders houden?

A. Voor Kerckelicke ende historische schriften.

c V. Hebben de schriften van de Oudtvaders wel eenigh gebruyck ende nuttigheyt?

A. Ja, ende dat ten aensien van de leere, ten aensien van de Kerckelicke historie, als oock ten aensien van de practijcke der Godtsaligheyt.

c V. Welck is de nuttigheyt, ten aensien van de leere?

A. Daer uyt soo kan men, als tot overvloet, de Papisten, die haer seer beroepen op de Oudtvaders, overtuygen van de valscheyt haerder leere.

c V. Welck is de nuttigheyt, ten aensien van Kerckelicke historie?

A. Daer uyt soo kan men weten hoedanigh dat geweest zy den staet van Godts Kercke, ende hoe de Christenen haer te dien tijde gedragen hebben.

c V. Welck is de nuttigheyt, ten aensien van de practijcke der Godtsaligheyt?

A. Daer door soo kan men opgeweckt worden, om de Godtsaligheyt te handhaven; nadien verscheyden Oudtvaders uytstekende lichten in Godtsaligheyt geweest zijn.

d V. Wie worden verstaen door de Oudtvaders?

A. De Leeraers, die geleeft hebben in de drie eerste eeuwen, oock in de vierde ende in 't begin van de vijfde eeuwen.

d V. Zijn noch heden ten dage alle de schriften van de Oudtvaders in wesen?

A. Neen.

d V. Die schriften, die heden ten dage gevonden worden, zijn die suyver, correct ende buyten questie?

A. Neen.

d V. Zijn de Oudtvaders Autheurs van alle die boecken, in welcke dat hare namen zijn voor aen gestelt?

A. Neen.

d V. Zijnder verscheyden boecken ende ceditien van de Oudtvaders, door ontrouwe der menschen hier ende daer verdorven ende vervalscht?

A. Ja.

d V. Verminderen de Rechtgesinden de autoriteyt van de Oudtvaders; houden sy weynigh van hare Schriften, ende bannen sy die uyt de Scholen?

A. Neen, voor soo veel sy met Godts woort accorderen.

d V. Zijn eenige Kercklicke Historieschrijvers autentijck?

A. Neen.

d V. Konnen die van het Pausdom, van wegen haer geloof ende tegenstellingen, zich op deselve beroepen?

A. Neen.

VAN DE LEERE DES CATECHISMI.

c V. Waer in bestaet de Leere des Catechismi?

A. In d'onderwijsinge van de eerste beginselen ende fondamenten der Christelicke Leere, gestelt ende gedaen met Vragen ende Antwoorden.

d V. Wanneer is desen Catechismus geschreven ende uytgegeven?

A. In het jaer 1563.

d V. Door wiens last ende bevel?

A. Door het bevel van den Paltz-Graef Frederick.

d V. Welck zijn geweest de eerste tegenpartijders van desen Catechismus?

A. 1. De Lutheranen: welcke Zacharias Ursinus wederleyt heeft.

2. Franciscus Balduinus, eenen weerhaen, ende een Apostaet van onse Religie, een Rechts-geleerde.

3. De Jesuijten van Worms.

4. Coppensteinius.

5. Cornhert in het boeck, welckers tijtel is, de Dolingen des Catechismi.

6. Remonstranten, in haer Consideratien over den Catechismus.

7. Angelus de Monte Bello, een Papist van Leuven.

d V. Binden wy de conscientie van de menschen aen den Catechismus, wanneer wy willen, dat de publijcke Leeraers, ende andere Opsienders der Kercken, Proponenten, Schoolmeesters, den selven sullen onderschrijven, ende alsoo door onderschrijvinge van hare hant sullen te kennen geven, in conscientie te gevoelen, dat die met Godts woort accordeert, ende over een komt; ende met eenen beloven de Leere des selven Catechismi te sullen volgen, voorstaen, en vorderen?

A. Neen.

d V. Houden wy den Catechismus voor Godts woort?

A. Neen: maer dat hy met Godts woordt over een komt.

d V. Is nu dese onderwijsinge des Catechismi nootsakelick?

A. Ja.

d V. Met wat reden soudt ghy dat bewijsen?

A. Om dat Godt niet alleen van de volwassene, maer oock van de kinderen te rechte bekent ende gepresen wil worden: Psal. 8. 3. Uyt den mont der kinderkens ende der suygelingen, hebt ghy sterckte gegrontvest.

2. Op dat de gemeynte in dese werelt mochte behouden, ende uytgebreydet werden.
3. Op dat de swacke ende eenvoudige bequamelick mogen geleert worden.
4. Op dat hier door de menschen mogen gebracht werden tot meerder verstant, om de predicatien te verstaen, ende te onthouden, leerende daer door deselve brengen tot sekere hooft-stucken der Leere des Catechismi.
3. Op dat daer door de suyverheyt ende eenformigheyt der Leere bewaert worde.

SONDAGH I. Vrage 1, 2.

Vrage 1.

Welck is uwen eenigen troost, beyde in 't leven ende sterven?

Antw. Dat ick met lijf ende ziele beyde in 't leven ende sterven, niet mijn, maer mijns getrouwen Salighmakers Jesu Christi eygen ben, die met sijnen dierbaren bloede, voor alle mijne sonden volkomelick betaelt, ende my uyt alle gewelt des Duyvels verlost heeft: ende alsoo bewaert, dat sonder den wille mijns hemelschen Vaders geen hayr van mijnen hoofde vallen kan, ja oock dat my alle dinck tot mijner saligheyt dienen moet. Daerom dat hy my oock door sijnen H. Geest des eeuwigen levens versekert, ende hem voortaen te leven van herten willigh ende bereyt maeckt.

d V. Hoe wòrt desen Sondagh afgedeelt?

A. In twee deelen.

d V. Welck zijn die twee deelen?

A. Het eynde van de Christelicke Religie, Vrage 1. ende de middelen, noodigh om tot dat eynde te komen, Vrage 2.

c V. Welck is het eynde van de Leere der Christelicke Religie?

A. De eere Godts, ende de gelucksaligheyt van den mensche.

c V. Welck is het hooghste ende voornaemste eynde?

A. De eere Godts: 1. Cor. 10. 31. Het zy dan dat ghy-lieden eet, het zy dat ghy drinckt, het zy dat ghy yet anders doet, doet het al ter eeren Godts.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat het eynde van de Religie oock gelegen zy in de gelucksaligheyt van den mensche?

A. 1. Petr. 1. 9. Verkrijgende het eynde uwes geloofs, namelick, de saligheyt der zielen.

b V. Wat moet een Christen mensche aldermeest wenschen ende begeren?

A. Dat hy salighlick leven ende sterven moge.

b V. Weet den mensche wel uyt hemselven wat hem van noode is, om salighlick te leven ende te sterven?

A. Neen.

c V. Hoe komt dat?

A. Van wegen de verdorventheyt sijner nature.

d V. Waer heeft dan Godt geopenbaert den wegh der saligheyt?

A. In de H. Schrifture.

c V. Wat leert ons de Schriftuer?

A. Wat wy gelooven ende doen moeten, willen wy salighlick leven ende sterven.

b V. Heeft de mensche troost van nooden?

A. Ja.

b V. Maer is 'er oock troost voor den menschen overigh, waer mede hy hem selven ende andere troosten kan?

d A. Ja.

V. Wat is troost?

A. Troost is een overlegginge des menschen, waer door hy tegen eenig quaet een grooter goet stellet, en also sijne vreese en droef heyt verlichtet.

b V. Is desen troost gelegen in 't vermaeck der ziele, ontstaende uyt de kennisse van natuerlicke of borgerlicke dingen?

A. Neen.

b V. Isse gelegen in de wellust des lichaems?

A. Neen.

b V. Isse gelegen in 't ontbeeren van pijne ofte droeffenisse?

A. Neen.

b V. Isse gelegen in eere ende hoogheyt deses werelts?

A. Neen.

b V. Isse gelegen in de rijckdommen?

A. Neen.

b V. Isse gelegen in een borgerlick zedigh leven?

A. Neen.

b V. Isse gelegen in de goede regeeringe der affecten ofte bewegingen, soo veel de mensche die in dit leven betrachten kan?

A. Neen.

b V. Isse gelegen in 't aenschouwen van een seker beelt des goets ende aller deughden?

A. Neen.

b V. Isse gelegen in de oeffeninge der deught; soo die in dit leven betracht wort?

A. Neen.

c V. Waerom is in desen allen den troost niet gelegen?

A. Om dat alle dese dingen zijn onvolkomen ende onseker; ende worden ofte in dit leven verloren, ofte door de doot afgebroken?

c V. Van wat troost wort hier dan gesproken?

A. Van soodanigh eenen troost, die door de doot niet te niete gemaeckt wert, maar bestendigh blijft.

d V. Waar in is desen troost gelegen?

A. Dat men Christi eygen is, ende eeuwigh sal blijven.

b V. Wie komt ghy dan toe?

A. Christus: Rom. 14. 7, 8. Want niemant van ons en leeft hemselven, ende niemant en sterft hemselven, vs. 8. Want het zy dat wy leven, wy leven den Heere, &c.

a V. Komt ghy Christus alleen toe?

A. Ja.

a V. Zijt ghy dan uwes selfs niet?

A. Neen: 1. Cor. 3. 23. Doch ghy zijt Christi, ende Christus is Godts. Joh. 17. vs. 6. Ick hebbe uwen naem geopenbaert den menschen die ghy my uyt de werelt gegeven hebt, &c.

b V. Waer 't niet beter, dat ghy uwes selfs waert?

A. Neen.

c V. Waerom niet?

A. Om dat ick dan eeuwelick soude moeten verloren gaen.

c V. Komt ghy u Ouders niet toe?

A. Ja.

d V. Hoe komt ghy dan Christo toe, ende oock uwe Ouders?

A. Mijne Ouders kome ick toe, ten aensien van de natuerlicke geboorte, ende mijnen Salighmaker Christo, ten aensien van de wedergeboorte.

a V. Komt ghy de Heyligen niet toe, als Maria, Petrus, Paulus &c.?

A. Neen.

b V. Waerom niet?

A. Om dat de Heyligen my niet verlost hebben, noch voor my zijn gestorven.

c V. Sy hebben oock veel goets gedaen, voor Godes Kereke?

A. Dat goet, datse gedaen hebben, en kan my niet toegerekent werden tot wechneminge van mijne sonden.

c V. Wie is de Meester van uwe conscientie?

A. De Heere Jesus Christus.

b V. Is het de Paus niet?

A. Neen.

b V. Is het de Predikant niet?

A. Neen.

c V. Waerom niet?

A. Om dat sy mijn Godt niet en zijn, noch mijnen Middelaer, die my verlost heeft.

a V. Waer mede zijt ghy Christi eygen?

A. Met lijf ende ziele.

c V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. 1. Cor. 6. 20. Want ghy zijt diere gekocht: soo verheerlickt dan Godt in u lichaem ende in uwen geest, welcke Godes zijn.

c V. Soude men dan het lichaem niet voor hem selven mogen behouden, ende de ziele Christo geven; ofte de ziele voor hem selven behouden, ende het lichaem Christo geven?

A. Neen.

c V. Soude men dan met Christo niet mogen deylen?

A. Neen.

c V. Moet dan beyde geheel u lichaem ende geheel uwe ziele Jesu Christo ten dienste zijn?

A. Ja.

c V. Doen dan de menschen wel, die daer roemen datse Christi eygen zijn, ende nevens Christum, dien sy seggen te dienen, den duyvel, de werelt, ende haer eygen vleesch dienen?

A. Neen.

d V. Maer konnen die menschen waerlick seggen ende haer selven versekeren, datse Christi eygen zijn, soo lange als sy soodanigh een leven leyden?

A. Neen.

b V. Waerom zijt ghy meer Christi eygen, als eens anders?

A. Om dat Christus my verlost heeft.

a V. Heeft u yemant meer verlost, als Christus?

A. Neen.

c V. Heeft Christus oock de Engelen verlost?
A. Neen.

b V. Hebben sy noyt onder het gewelt des Duyvels geweest?
A. Neen.

c V. Hoe komt de mensch onder het gewelt des Duyvels?
A. Door de sonde.

a V. Waer van heeft Christus u verlost?
A. Van alle mijne sonden: 1. Petr. 1. 18. Wetende dat ghy niet door verganckelicke dingen, silver ofte gout, verlost en zijt uyt uwe ydele wandelinge die u van de Vaderen overgelevert is. 1. Joh. 1. 7. Ende het bloet Jesu Christi sijns Soons reynight ons van alle sonde. Ephes. 1. 6, 7.

b V. Van wat sonde, erfsonden ofte dadelicke sonde?
A. Van alle beyde.

b V. Waer van heeft Christus u meer verlost?
A. Van de straffen der sonden, dat is, van de tijtlicke ende eeuwige doot ende verdoemenisse: Esai. 53. 5. De straffe, die ons den vrede aenbrenght, was op hem. Rom. 8. 1. Soo en is 'er dan nu geen verdoemenisse voor den genen die in Jesu Christo zijn. ende 34. 1. Cor. 15. 55, 56, 57.

c V. Bewijst, dat Christus ons verlost heeft van alle gewelt des Duyvels?
A. Hebr. 2. vs 14. Op dat hy door de doot te niet doen soude den genen die 't gewelt des doots hadde, dat is, den Duyvel. 1. Joh. 3. 8. Hier toe is de Sone Godts geopenbaert, op dat hy de wercken des Duyvels verbreken soude.

a V. Waer mede heeft Christus u gekocht ende verlost, met eenige verganckelicke dingen?
A. Neen.

a V. Waer mede dan?
A. Met sijn dierbaer bloet.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?
A. 1. Petr. 1. 18, 19. Wetende, dat ghy niet door

verganckelicke dingen, silver ofte gout, verlost en zijt uyt uwe ydele wandelinge, die van de Vaderen overgelevert is; maer door het dierbaer bloet Christi, als eens onbestraffelicken ende onbevleckten Lams. 1. Joh. 1. 7. Ende het bloet Jesu Christi sijns Soons reynight ons van alle sonde. Matth. 20. 28. Ende sijne ziele te geven tot een rantsoen voor vele. Actor. 20. 28. 1. Tim. 2. 6.

a V. Hoe langh zijt ghy Christi eygen; alleen in dese werelt, ofte oock in de toekomende?

A. Oock in de toekomende: Rom. 14. 7, 8. Want niemant van ons en leeft hemselven, ende niemant en sterft hemselven. Want 't zy dat wy leven, wy leven den Heere: 't zy dat wy sterven, wy sterven den Heere: Het zy dan dat wy leven, het zy dat wy sterven, wy zijn des Heeren.

b V. Sult ghy dan niet wederom in des Duyvels handen vallen?

A. Neen.

c V. Maer de Duyvel heeft macht over de sondaers: ende ghy zijt een sondaer; ergo?

A. Ick ben een sondaer; maer ick ben door Christum van mijne sonden verlost.

c V. Wat weet ghy, dat ghy eeuwelick Christi eygen sult blijven, ende niet weder in 't gewelt des Duyvels vallen; na de mael yemant eens verlost zijnde van eenige swarigheyt in dit leven, in deselve wederom komt te vallen?

A. Dat weet ick uyt de bewaringe Christi: Joh. 6. 39. Ende dit is de wille des Vaders die my gesonden heeft, dat al wat hy my gegeven heeft, ick daer niet uyt en verliese, maer het selve opwecke ten uytersten dage. ende 10. 28, 29. Ende ick geve haer het eeuwige leven: ende sy en sullen niet verloren gaen in der eeuwigheyt, &c.

a V. Is Christus sterker als de Duyvel?

A. Ja.

b V, Kondt ghy u selven niet bewaren?

A. Neen.

a V. Hoe nauw bewaert u Christus?

A. Dat niet een hayr van mijn hooft vallen kan: Matth. 10. 30. Ende oock uwe hayren des hoofts zijn alle getelt. Luce 21. 18. Doch niet een hayr uyt uwen hoofde en sal verloren gaen.

c V. Maer bewaert ons Christus soo nauw, hoe komt het dan, dat ons soo veel quaden overkomen?

A. Alle die quaden ende ellenden zijn tot onsen besten: Rom. 8. 28. Ende wy weten dat den genen die Godt liefhebben alle dingen mede wercken ten goede, &c. Genes. 50. 20. Doch Godt heeft dat ten goede gedacht.

d V. Waer staet het, dat ghy voor u hooft soo verlost zijt, dat ghy niet weder in des Duyvels handen en sult vallen; soudt ghy dat wel uit den Bijbel bewijsen?

A. Neen.

d V. Moet het daer niet in staen?

A. Neen.

d V. Waer dan?

A. In mijn hert: Rom. 10. vs. 8. Naby is het woort in uwen monde, ende in uwe herte.

d V. Wie schrijft het daer?

A. De H. Geest: Rom. 8. 16, 17. Deselve Geest getuyght met onsen geest dat wy kinderen Godts zijn, &c. Eph. 1. 14. Die het onderpant is van onse erffenisse. 2 Cor. 1. 22. Die ons oock heeft versegelt ende het onderpant des H. Geests in onse herten gegeven.

d V. Maer voelt ende oordeelt ghy niet qualick?

A. Neen.

c V. Is 't absoluet onmogelick, dat de geloovigen afvallen?

A. Neen.

c V. Is 't met conditie onmogelick, te weten, vermits de onderhoudinge ende bewaringe Godts?

A. Ja.

b V. Konnense dan geheelick ende finalick of eyndelick vervallen?

A. Neen: Joh. 10. 27, 28, 29, 30. Mijne schapen hooren mijne stemme, ende ick kenne deselve, ende sy volgen my: Ende ick geve haer het eeuwige leven, ende sy en sullen niet verloren gaen in der eeuwigheyt, &c.

d V. Wie zijn die gene, dewelcke seggen, dat de kinderen Godts geheelick ende eyndelick konnen vervallen?

A. De Papisten, Remonstranten, Mennoniten, ende Luterschen.

c V. Is Petrus niet t' eenemael afgevallen, als hij Christum verloochende?

A. Neen.

d V. Soude men niet mogen seggen, dat de geloovige sullen volharden ofse willen ofte niet, Item, datse volherden tegen haren danck?

A. Neen.

d V. Het ware geloof, heeft het die eygenschap, dat het volstandigh blijft?

A. Ja.

d V. Hoe is dan te verstaen, Sy zijn van ons uytgegaen, om datse van ons niet en waren? 1. Joh. 2. 19.

A. Dat is, datse niet hebben gehadt het ware geloof, maer een vermeynt oft geveynst geloove, of een schijn-geloof.

d V. Magh ende kan yemant versekert zijn, van sijne saligheyt in dit leven, ja dat hy gewisselick saligh worden sal?

A. Ja.

d V. Wie ontkennen dit?

A. De Papisten, Remonstranten, Mennoniten, &c.

d V. Waer uyt sal hy dat weten?

A. Uyt ende door sijn geloof.

d V. Behoeft hy daer toe geen besondere openbaringe?

A. Neen.

b V. Wie versekert u, dat ghy Christi eygen zijt, ende u soo nauwe bewaert ende bewaren sal?

A. De H. Geest: Rom. 8. 16, 17. Deselve Geest getuyght met onsen geest dat wy kinderen Godts zijn, &c. 2 Cor. 1. 22. Die ons heeft versegelt, ende het onderpant des Geests in onse herten gegeven. Ephes. 1. 14. Die het onderpant is van onse erffenisse.

b V. Hebben dan oock de kinderen Godts den Geest Godts?

A. Ja: Want soo yemant den Geest Christi niet en heeft, die en komt hem niet toe. Rom. 8. 9.

b V. Soudt ghy dat wel dorven seggen?

A. Ja.

d V. Maer een Papist sal met u spotten, als ghy seght, dat ghy den Geest Christi hebt?

A. Daer en is niet aen gelegen.

c V. Maer wat weet gy, dat dit is een Geest Christi, die u dat ingeeft ende versekert, ende niet de Geest des Satans, of u verdorven vleesch?

A. Om dat my desen Geest willigh ende bereyt maeckt, om Gode van herten te dienen: 2 Cor. 5. 15. Als die dit oordeelen, dat indien een voor allen gestorven is, sy dan alle gestorven zijn, &c. Titum 2. 14. Ende hemselven een eygen volck soude reynigen, yverigh in goede wercken. Luce 1. 73, 74.

c V. Sal de Geest des Satans, of u verdorven vleesch dat niet doen, of niet konnen doen?

A. Neen.

c V. Drijft de H. Geest yemant tot goddeloosheyt ofte ongebondenheyt des levens?

A. Neen.

d V. De versekeringe van de saligheyt, brenght die den mensche niet tot roeckeloosheyt ende sorgeloosheyt des levens?

A. Neen.

d V. Bewijst dat?

A. 1. Joh. 3. 3. Ende een yegelick, die dese hope

op hem heeft, die reynige hemselven, gelijck hy reyn is.

d V. Wie seggen, dat sulcks uyt onse leere volght?

A. Papisten, Remonstranten, Mennoniten, &c.

b V. Als ghy dan van uwe saligheyt versekert zijt, behoeft ghy noch wel goede wercken te doen?

A. Ja.

c V. Waer toe zijn die nut ende profijtelick?

A. Om daer door, als door eenen wegh, in den Hemel te geraken.

c V. Sal men dan in den Hemel niet komen, of men goede wercken doet ofte niet?

A. Neen.

d V. Hoe veel stucken ofte leden heeft dat stuck van de versekeringe der saligheyt?

A. Drie. Eerst, dat men voor het tegenwoordige seker is van den staet der genade. Ten tweeden, dat men voor het toekomende versekert is van de eyndelicke volherdinge in dien staet. Ten derden, dat men seker is van de toekomende heerlickheyt.

d V. Waerom wort desen troost nu genoemt eenen eenigen troost?

A. Om dat dien troost in den doot niet verdwijnt noch vergaet. Rom. 8. vs. 35. Wie sal ons scheyden van de liefde Christi? Om dat dien troost alleen onverwinnelick bestaet tegen alle aenvechtingen des Satans.

Vrage 2.

Hoe veel stucken zijn u noodigh te weten, op dat ghy in desen troost salighlick leven ende sterven meught?

Antw. Drie stucken. Ten eersten: Hoe groot mijne sonden ende ellende zy. Ten anderen: Hoe ick van alle mijne sonden ende ellenden verlost

werde. Ten derden: Hoe ick Godt voor sulcke verlossinge sal danckbaer zijn.

a V. Hoe veel stucken zijn u noodigh te weten, op dat ghy in desen troost salighlick leven ende sterven meught?

A. Drie.

b V. Welck zijn die drie stucken?

A. Kennisse van mijne ellende, kennisse van mijne verlossinge, ende kennisse van mijne danckbaerheyt.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat, om gelucksalighlick te leven ende te sterven, van nooden is, de kennisse van de ellende?

A. Titum 3. 3. Want oock wy waren eertijts onwijs, ongehoorsaem, dwalende, menigerley begeerlickheden, en wellusten dienende, in boosheyt ende nijdigheyt levende, hatelick zijnde, ende malkanderen hatende.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat daer toe van nooden is, de kennisse van onse verlossinge?

A. Tit. 3. 4, 5, 6, 7. Maer wanneer de goedertierentheyt Godts onses Salighmakers, ende sijne liefde tot de menschen verschenen is, heeft hy ons saligh gemaeckt, &c.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat daer toe van nooden is, de kennisse van onse danckbaerheyt?

A. Titum 3. 8. Dit is een getrouw woort, ende dese dingen wil ick dat ghy ernstigh bevestight, op dat de gene die aen Godt gelooven, sorge dragen om goede wercken voor te staen: dese dingen zijn 't die goet ende nuttigh zijn den menschen. Siet verders van dese stucken Matth. 11. vss. 28, 29. Esai 61. vss. 1, 2, 3. Psal. 130 3, 4. Ephes 2. 1, 10. ende 5 8. ende insonderheyt van de ellende, Rom. cap 1 vs. 18. tot Rom. 3. 21. van de verlossinge, Rom. 3. 21. tot Rom 12. 1. van de danckbaerheyt, Rom. cap. 12 vs. 1 tot het eynde toe.

c V. Waerom is het van noode, dat men sijn ellende

kennen moet, om wel getroost te leven ende te sterven?

A. Op dat men, kennende sijnen deerlicken ende ellendigen staet, begeerigh zy, om verlost ende getroost te werden: gelijck de kennisse der kranckheyt, den krancken maeckt een begeerte der medicijnen.

c V. Sal een mensche wel begeeren ende verlangen na sijne verlossinge, die niet en kent sijn ellende?

A. Neen; soo weynigh als een sieck mensch, niet gevoelende sijne kranckheyt, sal begeeren den Medicijnmeester.

c V. Sal oock een mensche wel ter degen Godt de Heere konnen dancken voor de verlossinge, die niet en weet noch verstaet hoe groot sijne miserie ende ellendigheyt zij, waer uyt de Heere hem verlost heeft?

A. Neen.

c V. Waerom is 't van noode, dat men sijne verlossinge uyt dese ellende ter degen leert kennen, om wel getroost te leven ende te sterven?

A. Om dat een mensche, sonder kennisse van sijne verlossinge, niet wel getroost leven noch sterven kan: want sal men getroost leven ende sterven konnen, soo moet men versekert zijn, dat men van sijn sonden verlost, ende met Godt versoent is; ende dat men om de sonden niet eeuwighlick verloren sal gaen.

c V. Waerom is 't van noode, dat de Leere van 's menschen danckbaerheyt gevoeght worde tot de Leere van 's menschen verlossinge uyt sijn ellende?

A. Op dat Godt magh ge-eert werden, ende op dat wy weten mogen de nootsakelickheyt van de danckbaerheyt, als oock op wat wijse ende maniere wy Godt moeten danckbaer zijn.

b V. Waer uyt leert ghy dese drie stucken, om salighlick te leven ende te sterven?

A. Uyt Godes woort.

c V. Is de Catechismus Godts woort?
A Neen.
c V. Komt de Catechismus met Gods woort over een?
A. Ja.

SONDAGH II. VRAGE 3, 4, 5.

VRAGE 3.

Waer uyt kent ghy uwe ellendigheyt?
Antw. Uit de Wet Godts.

d V. Hoe wort desen Sondagh afgedeelt?
A. In twee deelen.
d V. Welck zijn die twee deelen?
A. Het middel, waer door een mensche de kennisse van sijn ellende kan bekomen: ende ten tweeden, de maniere, hoe de mensche de kennisse van sijn ellende bekomt.
b V. Welck zijn de drie stucken, daer op onse Religie moet wercken?
A Kennisse van de ellende, kennisse van de verlossinge, ende kennisse van de danckbaerheyt.
b V. Van wat stuck wort hier gesproken?
A Van de ellende des menschen.
c V. Maer van hoedanigh een ellendigheyt wort hier gesproken; van een ellendigheyt voor Godt ofte voor de werelt?
A. Van een geestelicke ellendigheyt, van een ellendigheyt voor Godt
c V. Kan yemant eenighsins gelukkigh zijn voor de werelt, ende ellendigh voor Godt.
A. Ja: Exempel in den Rijckenman: Luce 16. vs. 23. Ende de rijcke stierf oock ende wert begraven. Ende als hy in de helle sijne oogen ophief, &c.

c V. Maer kan yemant zijn ellendigh na de werelt, ende geluckigh voor Godt?

A. Ja; (namelick soodanigh een, die van Godt uyt sijne geestelicke ellendigheyt verlost is) als blijckt in Lazaro: Luce 16. 22. Ende het geschiede dat de bedelaer stierf, ende van de Engelen gedragen in den schoot Abrahams.

a V. Zijt ghy oock van naturen ellendigh?

A. Ja.

a V. Zijn alle menschen ellendigh?

A. Ja.

b V. Souder niet eymant van dese ellende konnen vry zijn?

A. Neen.

c V. Waerom niet?

A. Om dat sy alle gesondight hebben, ende derven de heerlickheyt Godts: Rom. 3. 23. In welcke alle menschen gesondight hebben. Rom. 5. 12.

b V. Is Maria dan niet vry geweest van dese ellende?

A. Neen.

c V. Wie seggen sulcks?

A. De Papisten.

c V. Waer uyt soudt ghy bewijsen, dat Maria mede dese ellendigheyt is onderworpen geweest?

A. Rom. 5. 12. In welcke alle menschen gesondight hebben.

c V. Heeft Maria dan mede in Adam gesondight?

A. Ja.

b V. Is Maria van Adam voortgekomen?

A. Ja.

b V. Is Christus oock ellendigh geweest?

A. Ja: ten aensien van de straffe der sonde; ende dat om onsent wil.

c V. Is hy oock ellendigh geweest ten aensien van de verdorventheyt der sonde?

A. Neen.

c V. Waerom is Christus minder sondigh geweest als Maria, nadien hy nochtans uyt Maria geboren is?

A. Om dat de geboorte Christi eensdeels is geweest boven-natuerlick; want hy is voortgebracht sonder toedoen des mans, ende dat door medewerckinge des H. Geests: Luce 1. vs. 35. De H. Geest sal over u komen, ende de kracht des Alderhooghsten sal u overschaduwen.

b V. Is Christus niet gerekent geweest in Adam?

A. Neen.

b V. Is Christus geweest den tweeden Adam?

A. Ja: 1. Corinth. 15. vs 47. De eerste mensche is uyt de aerde aerdtsch: de tweede mensch is de Heere uyt den Hemel.

d V. Dewijl ghy soo ellendigh zijt, soudt ghy wel wenschen noyt geboren te zijn?

A. Neen.

d V. Waerom niet?

A. Om dat ick dan geen part noch deel soude konnen hebben aen die hemelsche vreught hier namaels.

d V. Magh men dan wel met waerheyt seggen, dat de mensche is het ellendighste dier ende het geluckighste?

A. Ja.

d V. Hoe soo?

A. Het ellendighste, ten aensien van de natuerlicke geboorte; het geluckighste, ten aensien van de wedergeboorte.

b V. Maer waerom noemt ghy den mensch ellendigh?

A. Om dat hy van naturen een kint des toorns is, ende doot door de misdaden: Ephes. 2. 3, 5. Ende wy waren van nature kinderen des toorns, gelijck oock de andere. vs 5. Oock doe wy doot waren door de misdaden, &c.

b V. Is de mensch ellendigh van hemselven?

A. Ja.

b V. Waer van daen komt het?

A. Van wegen sijne sonden, die hy begaen heeft.

b V. Waer in bestaat uwe ellendigheyt?

A. In mijne sonden, die ick begaen hebbe tegens mijnen Godt; ende in de straffen, die ick door mijne sonden verdient hebbe.

b V. Seght eens met twee woorden, waer in uwe ellendigheyt bestaet?

A. In de sonde, ende in de straffe van de sonde.

a V. Hoe veelderley is de sonde?

A. Tweederley, erfsonde ende datelicke sonde.

b V. Hoe veelderley is de erfsonde?

A. Tweederley, toegerekende ende inwoonende, of inklevende.

c V. Welck is de toegerekende erfsonde?

A. De sonde Adams, welcke ons van Godt rechtveerdighlick wort toegerekent, om dat wy als oorspronckelick in Adam hebben gesondight: Rom. 5. 12. In welcken alle menschen gesondight hebben.

c V. Welck is de inwoonende erfsonde?

A. Die inwendige verdorventheyt, waer mede de mensche ontfangen ende geboren wort.

c V. Waer in bestaet die?

A. In een onbequaemheyt tot alle geestelick goet, en in een genegentheyt tot alle quaet.

c V. Hoe wert dese sonde genoemt?

A. Den Ouden Adam, den Ouden Mensche, de verdorventheyt, het vleesch, het lichaem der sonde, de Wet der leden, &c.

b V. Maer ghy spreeckt hier van erfsonde, is 'er oock soodanige inwoonende erfsonde?

A. Ja.

d V. Waer uyt soudt ghy dat bewijsen?

A. Genes. 6. 5. Ende al het gedichtsel der gedachten sijns herten t'allen dage alleenlick boos was. ende 8. 21. Het gedichtsel van 's menschen herte is boos van sijner jeught aen. Job 14. 4. Wie sal eenen reynen geven uyt den onreynen? Johan. 3. 6. Het gene uyt vleesch geboren is, dat is vleesch. Psalm 51. 7. Siet ick ben in ongerechtigheyt geboren, ende in

sonde heeft my mijn moeder ontfangen. Eph. 2. 3. Van naturen kinderen des toorns, &c.

d V. Spreeckt hier David van de ongerechtigheid ende sonde van sijn moeder, ofte van sijne eygene ongerechtigheyt, waer mede hy ter werelt was gebracht, ende waer uyt de sonde van overspel ende moort, aen Urias begaen, was gesproten ende ontstaen?

A. Van sijn eygene sonde ende ongerechtigheyt, waer mede hy ter werelt was gebracht.

d V. Wie zijn die gene, dewelke seggen, dat David hier niet en spreeckt van sijne eygene sonde en ongerechtigheyt; maer van de ongerechtigheyt die sijn moeder begaen hadde?

A. De Pelagianen, Cornhertisten, Mennoniten, &c.

d V. Is het oogemerck Davids in desen Psalm den Heere voor te dragen, ende te belijden de ongerechtigheyt van sijn moeder, ofte sijne eygene ongerechtigheyt?

A. Sijne eygene ongerechtigheyt; gelijck uyt de omstandigheyt des Psalms genoeghsaem kan afgenomen werden.

d V. Hebt ghy een vaste ende bondige reden, om de erfsonde te bewijsen?

A. Ja.

d V. Welcke?

A. Uyt de dadelicke sonden.

c V. Zijn de dadelicke sonden vruchten van de erfsonde?

A. Ja.

c V. Souden daer wel dadelicke sonden zijn, soo daer geen erfsonde was?

A. Neen: Een yeder goede boom brenght voort goede vruchten, ende een quade boom brenght quade vruchten voort, Matth. 7. 17.

d V. Hebt ghy geen redenen meer om de erfsonde te bewijsen?

A. Ja, namelick, uyt de besnijdenisse, de sieckten, pijne, ja de doot van de jonge kinderen, welcke

altemael vruchten van de sonde zijn: De besoldinge der sonde is de doot, Rom. 6. 23. En dese kleyne kinderen hebben geen dadelicke sonden gedaen, dien volgens soo moet in haer zijn een inwendige verdorventheyt, waerom de Heere haer soo komt aen te tasten: Want, soude de Richter der gantscher aerde geen recht doen? Genes. 18. 25.

b V. Is de erfsonde eygentlick sonde?

A. Ja,

c V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. 1 Joh. 3. 4. Want de sonde is de ongerechtigheyt.

d V. Kan die alleen, zijnde sonder dadelicke sonden, den mensche schuldigh maken aen de eeuwige doot ende verdoemenisse?

A Ja: De besoldinge der sonde is de doot, Rom. 6. 23. Nu, de erfsonde is zonde.

d V. Is de erfsonde te gelijck een sonde, ende een straffe van de eerste sonde ende overtredinge Adams?

A. Ja.

d V. Worden wy dan tweemael de verdoemenisse onderworpen?

A. Ja.

b V. Zijn alle menschen deze erfsonde onderworpen?

A. Ja.

b V. Oock de Maget Maria?

A. Ja.

c V. Wie ontkennen sulcks?

A. De Papisten

c V. Waer uyt soudt ghy bewijsen, dat Maria erfsonde gehadt heeft?

A. Joh 3. 6. Het gene uyt vleesch geboren is, dat is vleesch. 2. Om dat Maria heeft dadelicke sonde gehadt, (ergo erfsonde) als blijckt Joh. 2. 4. alwaer sy van onsen Salighmaker bestraft wort, seggende, Vrouwe, wat hebbe ick met u te doen;

mijn ure is noch niet gekomen. 3. Om dat sy Godt noemt haren Salighmaker: Luce 1. 47. Mijnen geest verheught hem in Godt mijnen Salighmaker.

b V. Heeft onsen Salighmaker Jesus Christus oock erfsonde gehadt?

A. Neen

b V Hoe komt dat?

A. Om dat Christus ontfangen is van den Heyligen Geest; ende dat hy niet en is gerekent in de sonde ende schult van den eersten Adam.

b V. De jonge kinderkens, die eerst geboren worden, hebben die oock erfsonde?

A. Ja.

c V. Hebben sy het door imitatie ende navolginge, dat sy hare ouders dat en dat hebben sien doen?

A. Neen.

d V. Wie seggen dat?

A. De oude ende nieuwe Pelagianen.

d V. Hoe wort de erfsonde voortgeset, door het lichaem of door de ziele?

A Door alle beyde, of door den geheelen mensch van d'een tot d'ander.

d V. Wort se voortgeset door navolginge van de sonde Adams?

A. Neen.

d V. Is het dan een missen ende derven van het evenbeelt Godts, den nakomelingen Adams als een rechtveerdige straffe van wegen Adams sonde, van Godt opgeleyt?

A. Ja

d V. Is de erfsonde alleen in de lichamelicke begeerten ende bewegingen?

A. Neen.

c V. Is sy dan principalick in 't verstant ende wille?

A. Ja: Rom. 8. 7. Daerom dat het bedencken des vleesch vyantschap is tegen Godt, &c.

c V. Worden de menschen in dit leven gantschlick verlost van de erfsonde?

A. Neen.

c V. Worden sy daer van verlost door den Doop?

A. Neen

c V. Is de erfsonde dan oock noch in de herborene kinderen Godts?

A Ja.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Rom. 7. 14. Want wy weten, dat de Wet geestelick is: maer ick ben vleeschelick verkocht onder de sonde, &c Ende soo tot het eynde des capittels.

d V. Spreeckt Paulus dat daer van hemzelven als onherboren zijnde?

A Neen.

c V. Kan een onherboren mensch soo wel spreken, als Paulus daer spreeckt in dat capittel: als onder andere, Het goet dat ick wil, dat en doe ick niet; en het quaet dat ick niet en wil, dat doe ick. vs. 19?

A. Neen.

V. Hebt ghy noch eenigh bewijs meer?

A Gal. 5. 17. Want 't vleesch begeert tegen den Geest, ende den Geest tegen 't vleesch: ende dese staen tegen malkanderen, alsoo dat ghy niet en doet 't gene ghy wilt.

d V Wat verstaet Paulus hier door het vleesch?

A. De erfsonde.

d V. Die van Galatien waren se herboren of onherboren?

A. Herboren, als blijckt Galat. 6. 1. Broeders, indien oock een mensche overvallen ware door eenige misdaet, ghy die geestelick zijt, brenght den soodanige te rechte met den Geest der sachtmoedigheyt.

c V. Is de erfsonde soo in de herborene als onherborene?

A. Neen.

d V. Hoe is de erfsonde in de onherborene?

A. Daer heerscht ende domineert deselve: Joh. 8. 34. Een yegelick die de sonde doet is een dienstknecht der sonde. Rom. 6. 12, 20. Dat dan de sonde niet en heersche in uw' sterffelick lichaem, om haer te gehoorsamen in de begeerlickheden des selven lichaems. vs. 20. Want doe ghy dienstknechten waert der sonde, &c.

d V. Hoe is de erfsonde in de herborene kinderen Godts?

A. Daer heerscht se niet: Rom. 6. 17, 18. Maer Gode zy danck, dat ghy wel dienstknechten der sonde waert, maer dat ghy nu van herten gehoorsaem geworden zijt den voorbeelde der leere, tot het welck ghy overgegeven zijt: vs 18. Ende vry gemaeckt zijnde van de sonde, zijt gemaeckt dienstknechten der gerechtigheyt.

d V. Maer de herborene zijn door Christum van de sonde genesen?

A. De herborene zijn van de sonden genesen, 1. Ten aensien van de straffe 2. Ten aensien van de heerschappije der sonde.

d V. Wie zijn nu die gene, dewelcke daer ontkennen dat de herborene kinderen Godts erfsonde hebben?

A. De Pelagianen, Remonstranten, Wederdoopers, Papisten.

b V. Is 'er oock datelicke sonde?

A. Ja.

c V. Wat noemt ghy een datelicke sonde?

A. Wanneer men doet het gene Godt verbiedt, ofte laet het gene Godt gebiedt.

d V. Hoe wort dese datelicke sonde begaen?

A. Met gedachten, woorden, ende wercken.

c V. Hoe veelderley datelicke sonde zijnder?

A. Vele ende verscheyden

d V. Zijnder niet eenige besondere distinctien van sonden?

A. Ja.

d V. Welck zijn die?

A. Heerschende sonde ende niet heerschende; de sonden tegen de conscientie ende niet tegen de conscientie; de sonde uyt boosheyt ende de sonde uyt swackheyt; de vergeeffelicke, ende niet vergeeffelicke sonde, dat is de sonde in den H. Geest; de sonde tegens de natuer, ende niet tegens de natuer, &c.

p V. Wat noemt ghy een heerschende sonde?

A. Welck met een gantschen drift van den wille des menschen wort begaen sonder eenigh wederhouden, tegenstrijt, beswaringe, ende leetwesen.

d V. Vallen de herborene ende geloovige kinderen Godts in soodanige sonde?

A. Neen.

d V. Waerom niet?

A. Om dat de heerschappije van de sonde in haer is wechgenomen, ende sy en dienen de sonde niet meer met geheel haer herte: Rom. 6. 18. Ende vry gemaeckt zijnde van de sonde, &c. ende 7 vss. 17, 18, 19, 21, 23, 24. Ick dan en doe dat selve nu niet meer, maer de sonde die in my woont, &c.

d V. Maer de herten der geloovigen worden geseyt steenen herten te zijn, ende datse vleeschelick zijn, datse wechgeruckt worden van de sonde?

A. Dat de herten der geloovigen worden geseyt steenen herten te zijn, dat is alleen te verstaen ten aensien van de overblijfselen der sonde, die eertijts geheerscht heeft, ende die als noch haer eenige hardigheyt des herten toebrenght; soo zijnse oock ten deele vleeschelick: Rom. 7. vs. 14. Maer ick ben vleeschlick verkocht onder de sonde. 1. Cor. 3. vss. 1, 3 Ende ick, Broeders, en konde tot u niet spreken als tot geestelicke, maer als tot vleeschlicke. vs. 3. Want ghy zijt noch vleeschlick, &c. Ende datse wechgeruckt worden, dat geschiet niet met haren wil ende weten, maer tegens haren wil ende voorgaende voornemen: Rom. 7. 18. Want het willen is wel by my, maer het goet te doen dat en vinde ick niet.

d V. Wat noemt ghy een niet heerschende sonde?

A. Die niet geschiet met vollen ende gantschen drift van den wille, met vollen opset ende voornemen.

d V. Wat noemt ghy een sonde tegens de conscientie?

A. Wanneer yemant willens ende wetens sondight, als David ende Petrus.

d V. Wat noemt ghy een sonde niet tegens de conscientie?

A. Die begaen wort in onwetenheyt; gelijck Paulus de Leere Christi vervolghde: 1 Tim. 1. 13. Maer my is barmhertigheyt geschiet, dewijle ick het onwetende gedaen hebbe in mijne ongeloovigheyt.

d V. Wat noemt ghy een sonde uyt boosheyt?

A. Die de mensche begaet uyt enckele boosheyt, ende moetwilligheyt des herten.

d V. Wat noemt ghy een sonde uyt swackheyt?

A. Welcke de mensche begaet uyt swackheyt, het zy dat den mensche daer toe getrocken wort door d'een ofte d'ander passie, 't zy dat hy daer toe gebracht wort door een krachtige ende gedurige vleyinge ende liefkoosinge, heymelick bedrogh ende slimme streken, gelijck David van Ziba, tot dese sonde tegens Mephiboseth, gebracht wiert. 2. Sam. 16. 1, &c.

d V. Wat noemt ghy een sonde uyt onwetenheyt?

A. Wanneer yemant een sonde begaet, niet wetende dat het sonde zy.

d V. Wat noemt ghy een sonde in den H. Geest?

A. De sonde in den H Geest is een verwerpinge ende verloocheninge van het bekende geloove, ende waerheyt; daer van men overtuyght is geweest: uyt enckele verachtinge voortkomende, ende dat tot den eynde des levens, sonder eenige boetveerdigheyt, duerende.

d V. Van hoe veelderley soorte van menschen wort dese sonde begaen?

A. Van tweederley soorte van menschen, 1. Van

soodanige, dewelcke dese waerheyt niet hebben aengenomen, noch beleden; maer deselve in hare conscientien hebben gehaet, ondertusschen van deselve overwonnen zijn, soo datse niet hebben tot haerder verontschuldinge. Siet Matth. 12, 24, 31. Maer de Pharizeen dit gehoort hebbende seyden, Dese werpt de Duyvelen niet uyt, dan door Beelzebul den Oversten der Duyvelen. vs. 31. Daerom segge ick u, alle sonde ende lasteringe sal den menschen vergeven worden, maer de lasteringe tegen den Geest en sal den menschen niet vergeven worden. Joh. 9. 41. Jesus seyde tot haer, Indien ghy blint waert, soo en soudt ghy geen sonden hebben: maer nu seght ghy, wy sien: soo blijft uwe sonde. 2. Van soodanige menschen, dewelcke dese waerheyt, van deselve overwonnen zijnde, hebben aengenomen, deselve hebben toegestemt ende beleden; ende daer na van selfs deselve verlaten ende vervolgen, waer op dat siet den Apostel Paulus Hebr. 6. vss. 4, 5, 6. Want het is onmogelick, de gene die eens verlicht geweest zijn, ende de hemelsche gaven gesmaekt hebben, ende des Heyligen Geests deelachtigh geworden zijn, &c. ende soodanige worden genoemt Apostaten.

d V. Is dese sonde oock in de herborene, ende geloovige kinderen Godts?

A. Neen: 1. Joh. 5. 16, 18. Indien yemant sijnen broeder siet sondigen een sonde niet tot de doot, &c. vs. 18. Wy weten dat een yegelick die uyt Godt geboren is, niet en sondight, &c.

d V. Waerom wort dese sonde genaemt een onvergeeflicke sonde, Matth. 12. 31. Een sonde der doot, 1 Joh. 5. 16?

A. Niet om dat de swaerheyt van die sonde, de waerdigheyt van de verdiensten Christi overtreft; maer om dat Godt sijne genade hier wil staken ende eyndigen; soo dat die gene, die dese sonde doen, eyndelick gestraft worden met een blijvende blintheyt, ende verstocktheyt des herten, soo datse nimmermeer

berouw hebben, noch haer bekeeren, of bekeeren konnen. Hebr. 6. vss. 4, 6.

d V. Wat noemt ghy een sonde tegens de natuer?

A. 1. Wanneer yemant meer immediatelick ende indirectelicken een sonde begaet tegens de gemeyne regulen van de natuerlicke conscientie ende eerbaerheyt der nature; als by exempel, sijn vader ofte sijn moeder te vermoorden. 2. Tegens de natuerlicke rechten, welcke eenighsins de beesten, op hare maniere, met de menschen gemeyn hebben; als by exempel, sijn eygen jonge kinderen te verlaten, of oock te vermoorden, en Sodomitische grouwelen. 3. Hemselven te dooden; het welcke is tegen de drift ende ingevinge, niet alleen der dieren, maer selfs oock alle natuerlicke dingen gemeyn.

d V. Wat noemt ghy een sonde niet tegens de natuer?

A. Wanneer op dese wijse ende maniere niet gesondight wort.

d V. Wat zijn roepende sonden?

A. 1. Zonden in een saeck van groot gewichte, ende seer grouwelick zijnde. 2. Ongeregelde ende stoute sonden, die niet ingetoomt of bedwongen werden. 3. Universeele sonden, dewelcke met haer slepen een ongerechtigheyt tegens Godt ende tegen den naesten, ende een publijcke ontheyliginge Godts.

d V. Wat zijn participerende sonden?

A. Wanneer yemant part ende deel krijght aen een anders sonde.

d V. Wat zijn inwendige sonden?

A. Die begaen worden met gedachte ende wil.

d V. Wat zijn uytwendige zonden?

A. Die begaen worden met woorden ende wercken.

d V. Wat zijn 't voor sonden die meer geestelick zijn als vleeschelick?

A. Hoovaerdigheyt, ketterije, leugenen, nijdigheyt.

d V. Wat zijn het voor sonden die meer vleeschelijk zijn?

A. Wanneer de menschen sondigen in die dingen, die sy met de beesten gemeyn hebben.

c V. Wat zijn sonden tegens het Euangelium?

A. Wanneer yemant veracht ende verwerpt de genade ende beloften des Euangeliums: Hebr. 3. 3. Hoe sullen wy ontvlieden, indien wy op soo grooten saligheyt geen acht en nemen?

d V. Welcke sonde is grooter, tegen de Wet ofte tegen het Euangelium?

A. Tegen het Euangelium.

d V. Wat zijn hooft-sonden, of principale sonden?

A. Gierigheyt, hoovaerdigheyt, &c. waer van vele andere sonden voortkomen.

d V. Welck zijn de oorsaken van de sonde?

A. De sonde heeft eygentlick geen werckende oorsaeck, maer een ontbrekende ende misslaende ofte afwijckende oorsaeck van 't goet, ende dese is of inwendigh of uytwendigh; Inwendigh, als onwetenheyt, de swackheyt van den mensche, &c. Eyndelick, de dadelicke sonden zijn menighmael een oorsaeck van de volgende dadelicke sonden, als hoovaerdigheyt, gierigheyt: 1. Tim. 6. 10, 17. Want de geltgierigheyt is een wortel van alle quaet, &c. Uytwendigh, als de loocheninge van Godt, van de scheppinge, van de onderhoudinge ende regeeringe, of van de Goddelicke voorsienigheyt. 2. De ydele aanlockselen ende goederen deses werelts. 3. De quade raetgevingen van de Duyvel, ende sijne goddeloose instrumenten. 4. De schandeleuse ende ergerlicke daden ofte werckingen der menschen, ende eyndelick de quade woorden, lichtveerdige boecken, dichten, &c.

d V. Is Godt oorsaeck van het quaet?

A. Neen: Godt is een oorsaeck alles goets.

d V. Is de Duyvel de oorsaeck van de sonde?

A. Ja.

d V. Kan de Duyvel een mensche dwingen tot de sonde?

A. Neen.

d V. Wat doet hy dan?

A. Hy lokt ende stoockt den mensche tot de sonde, even gelijck een visscher den visch komt te vangen, met sijne bedriegelicken hame, verborgen liggende onder het aas.

a V. Ghy hebt een weynigh te voren geseyt, dat uwe *) ellendigheyt niet alleen bestaet in de sonde, maer oock in de straffe; hoe veelderley is de straffe?

A. Tweederley, tijtlick ende eeuwige straffe.

b V. Wat noemt ghy tijtlicke straffe?

A. Daer mede een mensche gestraft wort in dit leven.

b V. Hoe veelderhande zijn die wel?

A. Sommige uyterlick, sommige innerlick.

c V. Welcke zijn de tijtlicke uyterlicke straffen?

A. Honger, armoede, vermoeytheyt, pijne, siekten, mismaecktheyt, de doot: Item, verlies van goederen, goede vrienden, ballinghschap, gevanckenisse, oproer, oorloge, dieren tijt, schenden ende lasteringe der menschen, &c.

c V. Welck zijn de tijtlicke innerlicke straffen?

A. Sotheyt, rasernije, ongeduldigheyt, droeffenisse, versoeckingen, geestelicke verlatingen, het knagen en quellen der conscientie.

b V. Wat noemt ghy een eeuwige straffe?

A. Die straffe, die de menschen onderworpen zijn na dit leven in de helle.

c V. Waer in bestaet dese eeuwige straffe?

A. 1. Dat de verdoemde menschen in de helle verschoven ende verstooten zijn van het lieffelick ende vriendelick aenschijn onses Godts. 2. Datse gevoelen den toorn Godts.

---

*) Siet eygentlick van dit tweede deel der ellendigheyt Vrage 10.

b V. Verdienen alle sonden tijtlicke ende eeuwige straffe?

A. Ja.

b V. Selfs oock de alderminste?

A. Ja.

b V. Een leugen om beters wille, verdient die oock de tijtlicke ende eeuwige straffe?

A. Ja.

b V. Een sonde uyt onwetenheyt, verdient die oock de tijtlicke ende eeuwige straffe.

A. Ja.

c V. Excuseert dan niet een sonde uit onwetenheyt?

A. Sy excuseert ten deele, maer niet ten geheele.

b V. Zijnder dan geen vergeeffelicke sonden?

A. Neen, ten aensien van de sonden selfs.

c V. Wie leeren sulcks?

A. Die van 't Pausdom.

c V. Waer uyt soudt ghy bewijsen, dat alle sonden, ja selfs de minste sonden, verdienen de tijtlicke ende eeuwige straffe?

A. Deut. 27. 26. Vervloekt zy, die de woorden deser Wet niet sal bevestigen, doende deselve. Gal. 3. 10. Vervloeckt is een yegelick, die niet en blijft in al het gene geschreven is in het boeck der Wet, om dat te doen. Siet oock Rom. 6. 23.

b V. Waer uyt sal men dese sijne ellende leeren kennen?

A. Uit de Wet Godts.

c V. Waer uyt soudt ghy bewijsen, dat men sijn ellende leert kennen uyt de Wet?

A. Rom. 3. 20. Door de Wet is de kennisse der sonde. ende 7. 7. Ja ick en kende de sonde niet, dan door de Wet.

b V. Kan men sijn ellende wel volkomentlick kennen sonder de kennisse van de Wet?

A. Neen.

c V. Konnen de Heydenen hare ellendigheyt wel ten vollen kennen uyt de Wet ofte het licht der nature?

A. Neen.

b V. Konnen sy wel ten deele hare ellendigheyt daer uyt leeren kennen?

A. Ja: Rom. 2. 15. Als die betoonen het werck der Wet, geschreven in hare herten, hare conscientie mede getuygende, ende de gedachten onder malkanderen haer beschuldigende ofte oock ontschuldigende.

c V. Het licht, ofte de Wet der nature, is die oock van Godt geopenbaert ende den menschen gegeven?

A. Ja. Rom. 2. vss. 14, 15. Want wanneer de Heydenen die de Wet niet en hebben, van nature de dingen doen die der Wet zijn, &c. Rom. 1. 19. Overmits het gene van Godt kennelick is in haer openbaer is, want Godt heeft het haer geopenbaert.

d V. Hadde Adam oock een Wet voor den val?

A. Ja.

d V. Hadde hy, behalven de algemeyne morale Wet, oock een besonder ende particulier gebodt?

A. Ja.

d V. Waer staet 't selve beschreven?

A. Genes. 2. 17. Want ten dage, als ghy daer van eet, sult ghy de doot sterven.

d V. Die Wet, die hy hadde, was dat een Wet als onse Wet, ofte was het een ander?

A. Sy is in substantie, of in de gront ende hooftstucken, een Wet met de onse.

d V. Heeft Gods volck voor de tijden Mosis de Wet Gods gehadt?

A. Ja, een onbeschrevene Wet.

b V. Hoe veelderley beschrevene Wet is'er?

A. Driederley.

b V. Welck is die driederley Wet?

A. De burgerlicke Wet, de Wet der ceremonien, de Wet der seden ofte der liefde. *)

*) Van dese driederley Wet siet breeder Vrage 92.

b V. Uyt welck van dien kent ghy u ellende?

A. Uyt alle drie; maer met groot onderscheyt.

b V. Uyt welck kent gy uwe sonde specialicken en voor u eygen hooft?

A. Uyt de Wet der seden ofte der liefde.

c V. Hoe kent ghy in 't gros, dat de mensche sondigh is uyt de Wet der ceremonien?

A. Uyt alle die offerhanden ende reynigingen, waer door de onreynigheyt van den mensch wiert te kennen gegeven.

c V. Hoe kondt ghy de verdorventheyt ende sonden der menschen in 't gros leeren kennen uyt de Wet der politie, ofte uyt de burgerlicke Wet Mosis?

A. Uyt de straffen van den wereltlicken Richter: dewelcke ons leeren ende te kennen geven, dat'er verdorventheyt ende sonde is.

c V. Hoe kent ghy uwe ellende uyt de Wet der seden ofte der liefde?

A. Als ick den eysch van de Wet legge tegen mijne conscientie, ende alsoo mijn eygen onvermogen vinde, om den eysch van de Wet na te komen.

b V. Waer staet de Wet der seden ofte der liefde beschreven?

A. Exod. 20. Deut. 5.

b V. Waer in 't kort?

A. Matth. 22. 36, 37.

c V. Hoe heeft Godt sijn volck dese geboden gegeven?

A. Met donderen, blixemen, met geluyt der basuyne, roock ende donckerheyt: Exod. 20. 18. Ende al het volck sagh de donderen ende de blixemen, ende het geluyt der basuyne, ende den roockenden bergh.

d V. Waerom heeft Godt op soo een schrickelicke wijse de Wet sijn volck voorgedragen?

A. Op dat de menschen souden toesien, datse de Wet hares Godts niet overtraden.

b V. Kondt ghy de thien geboden soo wel verstaen, dat ghy alle uwe sonden daer uyt kent?

A. Neen.

b V. Kondt ghy het uyt de Wet alleen niet kennen?

A. Neen.

b V. Wat sult ghy dan by de Wet brengen, om uwe sonden uyt te vinden ende te kennen?

A. Mijn conscientie.

b V. Wat is de conscientie?

A. De conscientie is een oordeel ende getuygenisse, dat de mensch geeft van sijn eygen doen ende laten, voor soo veel het Godts oordeel onderworpen wort.

b V. Kan men dan alle sijne sonden leeren kennen uyt de vergelijckinge van ons leven ende conscientie met de Wet Godt?

A. Ja.

c V. Is de Wet dan wel profijtelick, dat mense leert onder de Christenen?

A. Ja.

c V. Heeft de Wet wel eenigh gebruyck onder 't Nieuwe Testament?

A. Ja.

d V. Maer dat misgaet ende niet volbracht wort, kan dat wel profijtelick zijn?

A. Ja.

d V. Waer toe is de Wet dan profijtelick?

A. Tot twee dingen, om ons te overtuygen van onse sonden, ende ons te besturen in ons leven ende wandel.

d V. Hoe dientse den wedergeborenen tot overtuyginge?

A. Daer op antwoort Vrage 115. Op dat wy daer door ons leven langh onsen sondelicken aert hoe langer hoe meer leeren kennen, ende dies te begeeriger zijn, de vergevinge der sonden ende de gerechtigheyt in Christo te soecken. Daer na, dat wy sonder onderlaten ons beneerstigen, ende Godt

bidden om de genade des H. Geests, op dat wy langhs soo meer na het evenbeelt Godts vernieuwet werden, tot dat wy tot de voorgestelde volkomentheyt na dit leven geraken.

d V. Soude men wel mogen seggen, dat ons de Wet ter saligheyt helpt?

A. Ja.

d V. Kan de Wet uwe conscientie gerust stellen?

A. Directelicken, ofte by haer selven niet: maer het kan eenighsins geseyt worden, dat sy daer toe helpt ende vordert, namelick, voor soo veel sy my leydt tot Christum, alwaer de rechte ruste van mijn conscientie te vinden is.

c V. Kan men wel tot Christum sonder de Wet komen?

A. Neen.

c V. Kan men wel saligh werden sonder de kennisse Christi?

A. Neen.

c V. Dese kennisse is die alle menschen ingeschapen?

A. Neen.

d V. Hoe overtuyght de Wet den onherborenen ende onbekeerlicken?

A. Alsoo, datse haer alle onschult beneemt. Waer toe dient 't gene Paulus seyt van de Wet der nature, Rom. 1. 20. Op dat sy niet te verontschuldigen en zijn.

Vrage 4.

Wat eyscht de Wet Godts van ons?

Antw. Dat leert ons Christus in eener somma: Matth. 22. Ghy sult liefhebben Godt uwen Heere, van gantscher herten, van gantscher zielen, van gantschen gemoede, ende uyt alle krachten. Dit is het eerste ende het groote gebodt. Dat ander

is desen gelijck: Ghy sult uwen naesten liefhebben als u selven. Aen dese twee geboden hanget de gantsche Wet ende de Propheten.

a V. Welck is de somma van de gantsche Wet?
A. Liefde.
b V. Hoe veelderley is de liefde?
A. Tweederley, liefde Godts, ende liefde des naesten.
c V. Is 'er dan geen derde soorte van liefde?
A. Neen.
b V. Wien moet ghy aldermeest liefhebben, Godt ofte uwen naesten?
A. Godt.
b V. Welck is de mate ofte regel van de liefde Godts?
A. Van gantscher herten, van gantscher zielen, van gantschen gemoede, ende uyt alle krachten.
c V. Waer staet dat?
A. Matth. 22. 37.
c V. Is dat met, ofte sonder mate?
A. Sonder mate.
d V. Wat moeten wy aldermeest liefhebben, Godt ofte onse saligheyt?
A. Godt.
d V. Moet men Godt alleen liefhebben, om dat hy ons goet doet?
A. Neen.
d V. Waerom dan?
A. Als Godt ende als het opperste ende volmaecktste goet.
d V. Wat moeten wy meer liefhebben, onse saligheyt ofte onsen naesten?
A. Onse saligheyt.
d V. Begint dan hier de liefde van haer selven?
A. Ja.
c V. Hoe moet dese liefde tot Godt betoont worden?
A. Inwendigh ende uytwendigh.
d V. Hoe inwendigh?

A. Met een inwendige affectie en genegentheyt tot God te hebben.

d V. Hoe uytwendigh?

A. Door een uyterlicke betooninge van dese genegentheyt, bestaende in dickwils ende geerne met Godt te spreken in onse gebeden, ende hem te gehoorsamen.

b V. Hoe moet men sijnen naesten lief hebben?

A. Als hemselven: Matth. 22. vs. 39. Ende het tweede desen gelijck, is: Ghy sult uwen naesten lief hebben als u selven, ende 7. 12. Alle dingen dan die ghy wilt dat u de menschen doen, doet ghy hen oock alsoo, &c.

b V. Wie is uwen naesten, alleen u Ouders?

A. Neen.

b V. Wie dan al meer?

A. Alle menschen.

b V. Zijn dan de Paus, de Heydenen, de Joden &c. oock onsen naesten?

A. Ja.

b V. Als soodanige menschen in noodt ofte ellende waren, soud' men dan haer wel mogen voorby gaen?

A. Neen.

c V. Hebt ghy een parabel ofte gelijckenisse hier toe dienende?

A. Luce 10. vs. 30. Ende Jesus antwoordende seyde, een seker mensche quam af van Jerusalem na Jericho, ende viel onder de moordenaers, &c.

c V. Deden dan den Priester ende Levijt qualick, dat sy dien mensch, die van de moordenaers gewondt was, voorby gingen?

A. Ja.

c V. Moeten wy dan oock de quade menschen lief-hebben?

A. Ja.

c V. Moeten wy haer quaet ende boosheyt lief hebben?

A. Neen.

d V. Wat dan?

A. Haer substantie of personen, voor so veel die van God geschapen zijn.

c V. Waerom moet ghy die quade menschen meer liefhebben, als een koe ofte paert, of eenigh ander beest?

A. Om dat sy zijn van mijn vleesch ende bloet.

c V. Waer staet dat?

A. Actor. 17. 28. Want in hem leven wy, ende bewegen ons, ende zijn wy: ende vs. 26. Ende heeft uyt eenen bloede het gantsche geslachte der menschen gemaeckt.

c V. Maer nadien de Paus, of eenigh ander geslagen ende gesworen vyant ende vervolger van Godes Woort ende Kercke, onsen naesten zijn, soude men dan tegens haer wel mogen bidden?

A. Ja.

c V. Magh men tegens haer bidden, voor soo veel sy onsen naesten zijn?

A. Neen.

d V. Hoe dan?

A. Voor soo veel sy zijn vyanden Godts, ende hartneckige vervolgers sijner Kercke.

d V. Moet men alle menschen even veel liefhebben?

A. Neen.

c V. Is den eenen mensch u naerder als den anderen?

A. Ja.

c V. Wien moet ghy meer liefhebben, u Ouders, ofte u Oom ende Moeye, &c.?

A. Mijn Ouders.

c V. Zijn u Ouders dan aldernaest?

A. Ja.

c V. Hoe komt dat?

A. Door dien dat ick mijn vleesch ende bloet van haer hebbe.

b V. Zijn u Ouders naerder als Godt?

A. Neen

b V. Wien moet ghy dan meer liefhebben Godt ofte uwe Ouders?

A. Godt.

b V. Moet ghy dan niet doen al het gene sy u belasten, alwaer het tegens Godts woort?

A. Neen.

c V. Maer ghy moet u Ouders in allen gehoorsaem zijn?

A. In alle dingen, die tegen Godt ende sijn woort niet en strijden.

b V. Wien moet ghy liever hebben, een die van de ware Religie, ofte een die van een ander Religie is?

A. Een die van de ware Religie is..

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Galat. 6. 10. Soo dan terwijl wy tijt hebben laet ons goet doen aen alle, maer meest aen de huysgenooten des geloofs.

c V. Soudt ghy wel ten gevalle van uwen evennaesten Papist, of Harminiaens, of Mennonist, &c. mogen worden?

A. Neen.

d V. Waerom niet?

A. Om dat ick mijn eygen saligheyt liever moet hebben, als mijnen naesten; ende Godt meer moet gehoorsamen, dan de menschen; Actor. 4. 19. Oordeelt ghy, of het recht is voor Godt, u-lieden meer te hooren dan Godt, ende 5. 29. Maer Petrus ende de Apostelen antwoordden, ende seyden, Men moet Gode meer gehoorsaem zijn dan de menschen.

d V. Maer hy sal seggen, soo en komt ghy Godts gebodt niet na, van de liefde die ghy uwen naesten schuldigh zijt; maer ghy haet my.

A. De liefde van onsen naesten gaet soo verre niet, noch het recht om den selven door liefde te dienen of te gehoorsamen: Dan. 3. 16. Sadrach, Mesach, ende Abednego antwoorden, ende seyden tot den Koninck Nebucadnezar, Wy en hebben niet van nooden u op dese sake te antwoorden, &c.

c V. Hoe moet de liefde tegen uwen naesten betoont werden?

A. Inwendigh ende uytwendigh.

d V. Hoe inwendigh?

A. Met een goede affectie ende genegentheyt hem toe te dragen.

d V. Hoe uytwendigh?

A. Met alle wercken der liefde aen hem te betoonen: 1. Joh. 3. vs 18. Mijne kinderkens, en laet ons niet liefhebben met den woorde noch met de tonge, maer met de daet ende waerheyt.

c V. Waer uyt soudt ghy bewijsen, dat de somma van de wet Liefde is?

A. Matth. 22. 37, 38, 39, 40. Ghy sult liefhebben den Heere uwen Godt, met geheel u herte, ende met geheel uwe ziele, ende met geheel u verstant: dit is het eerste ende het grootste gebodt. Ende het tweede desen gelijck is, ghy sult uwen naesten liefhebben, als u selven. Aen dese twee geboden hanght de gantsche Wet ende de Propheten.

Vrage 5.

Kondt ghy dit al volkomentlick houden?

Antw. Neen ick: want ick ben van naturen geneyght Godt ende mijnen naesten te haten.

a V. Kondt ghy de Wet volkomentlick onderhouden?

A. Neen.

a V. Kondt ghy Godt ende uwen naesten soo volkomelick liefhebben als de Wet van u eyscht?

A. Neen.

b V. Waarom niet?

A. Om dat ick van naturen geneyght ben Godt ende mijnen naesten te haten.

d V. Voor wien is dese vrage geschreven, voor de herborene ofte onherborene?

A. Voor de herborene ende onherborene.

d V. Zijn dan de herborene van naturen oock genegen, om Godt ende haren even-naesten te haten?

A. Ja.

c V. Haet ghy Godt?

A. Neen.

c V. Mooght ghy wel seggen, Mijnen sin, mijn voornemen, mijn lust is Godt te haten?

A. Neen.

c V. Het gene staet Rom. 1. 30. haters Godts, soude men dat van de herborene wel mogen seggen?

A. Neen.

d V. Hoe accordeert het dan met het gene de Catechismus seyt?

A. Heel wel; want Paulus spreeckt daer van een opsettelick actueel ende datelick haten; ende de Catechismus van een inwendige genegentheyt om te haten,

d V. Soudt ghy wel met der waerheyt konnen seggen, Die mensche is van naturen geneyght om Godt te haten, ende soeckt hem te behagen?

A. Ja.

d V. Maeckt eens onderscheyt?

A Hy is geneyght om Godt te haten, voor soo veel het verdorven vleesch ende de sonde noch in hem woont: ende soeckt Godt te behagen, voor soo veel hy door den Geest Godts is wedergeboren. Van het tweede doet hy professie, ende dit is sijn opset, sijnen sin ende sijn voornemen, sijn bedrijf: Rom. 7. 22. Want ick hebbe een vermaken in de wet Godts na den inwendigen mensche. Psalm 116. 1. Ick hebbe lief, want de Heere hoort mijne stemme. Maer van het eerste niet, maer tegen sijnen danck, ende tegen sijn opsettelick voornemen hanght hem dit aen ende overkomt hem: Rom. 7. 14. Want wy weten dat de wet geestelick is, maer ick ben vleeschlick verkocht onder de sonde, &c. ten eynde toe.

d V Is dit te hart gesproken van een herboren

mensch, dat hy geneyght is Godt ende sijnen naesten te haten?

A. Neen.

d V. Maer een Papist ende Remonstrant sal seggen, Ghy zijt een deughniet ende een goddeloos mensch, want ghy bekent het zelfs, ende dat seght ghy oock in uwe gebeden?

A. Dat en volght geensins, maer is veel eer een calumnie ende lasteringe: want de genegentheyt ende innerlicke verdorventheyt, die noch in de herborene overigh is, breeckt soo verre niet uyt, datse opsettelick ende met voorgaende lust soude volbracht worden, veel min datse soude heerschen.

c V. Dat sulcks niet en geschiet, door wien komt dat, door onse, ofte door de kracht des Heyligen Geests?

A. Door de kracht ende wederstant des Heyligen Geests.

b V. Is 'er dan wel wat goets in een herboren mensch?

A. Ja.

b V. Van wien heeft hy dat goet, van Godt ofte van hemselven?

A. Van Godt.

c V. Maer als wy seggen, dat wy geneyght zijn om Godt ende onsen naesten te haten, willen wy dan seggen, dat wy actuëlicken geneyght zijn tot alle actueele ofte dadelicke sonden ende schelmstucken, om die in 't werck te stellen: als by exempel, zijt ghy nu geneyght om u ouders te vermoorden, ofte de stadt in brant te steken?

A. Dat zy verre.

d V. Wie souden ons dat gaerne opdringen?

A. Papisten, Remonstranten, &c.

d V. Wat willen wy dan hier mede seggen?

A. Dat'er in ons is soodanige wortel der verdorventheyt ende quade genegentheyt, waer uyt alderley sonden ende boose stucken souden konnen voortgebracht worden, soose niet wierden ingehouden door Godts Geest ende genade.

c V. Welck is die quade genegentheyt ende verdorventheyt?

A. De erfsonde.

d V. Waer uyt soudt ghy bewijsen, dat de menschen niet alleen van naturen geneyght zijn, maer sonder de besondere genade Godes haer selven soo verderven, datse met der daet Godt ende haren naesten haten?

A. Exod. 20. 5. Der gener, die my haten. Rom. cap. 1. vs. 30. haters Godts. en vs. 31. sonder natuerlicke liefde. Titum 3. vs. 3. hatelick zijnde, ende malkanderen hatende. Joh. cap. 15. vs. 18. Soo u de werelt haet, soo weet, datse my eer dan u gehaet heeft. vers 19. Om dat ghy van de werelt niet en zijt, daerom haet u de werelt. vers 23. Die my haet, die haet oock mijnen Vader. vers 24. Indien ick de wercken onder haer niet gedaen en hadde, die niemant anders gedaen heeft, sy en hadden geen sonden: maer nu hebben sy se gesien, ende beyde my ende mijnen Vader gehaet.

c V. Is'er geen onderscheyt tusschen de quade genegentheyt der kinderen Gods, ende in den goddeloosen ende onbekeerden?

A. Ja.

d V. Welck is dat?

A. In de kinderen Godts is alleen van verre een wortel of angel, of genegentheyt om Godt te haten; ende in de goddeloosen is boven dien een naeste dispositie, of een genegentheyt om Godt te haten, ende oock eenen actuëlen ende daetlicken haet.

d V. Maer kan een mensche Godt wel haten, die het opperste goet is?

A. Ja.

d V. Haten de goddeloosen Godt, voor soo veel als hy het opperste goet is?

A. Neen.

d V. Haet hem de Duyvel directelicken, voor soo

veel hy Godt verstaet het opperste goet en perfectie te zijn?

A. Neen.

d V. Hoe haten sy hem dan?

A. Als een rechtveerdigh Richter, ende die de sonden tot sijnder tijt rechtveerdelick sal te huys soecken ende richten.

d V. Kan men oock seggen na den stijl van Godes woort, dat yemant Godt haet, die nochtans sulcks directelick niet voor en neemt, of professie daer van doet?

A. Ja: Rom. 8. vs. 7. Daerom dat het bedencken des vleeschs vyantschap is tegen Godt: want het onderwerpt sich de wet Godts niet. Psalm 68. 2. Ende sijne haters sullen van sijn aengesichte vlieden. Joh. 15. 24. Indien ick de wercken onder haer niet en hadde gedaen, die niemant anders gedaen en heeft, sy en hadden geen sonde: maer nu hebben sy se gesien, ende beyde my ende mijnen Vader gehaet.

d V. Hoe gaet sulcks toe?

A. Als sy Godes woort, eenigh gebodt der Wet, eenigh persoon der Godtheyt, Godes Kercke, &c. haten.

d V. Soud' een mensche wel soo verre konnen komen, dat hy soude professie doen, roemen ende seggen, dat hy Godt haet?

A. Ja, exempel in Pharao; Wie is de Heere, wiens stemme ick gehoorsamen soude, om Israël te laten trecken? Ick kenne den Heere niet, ende en sal oock Israël niet trecken laten, Exod. 5. 2.

d V. Waerom is het dat de Papisten, Remonstranten, en de andere heele of halve Pelagianen, geensins willen toestaen, dat de kinderen Gods van naturen souden genegen zijn, om Godt ende haren naesten te haten?

A. Om datse loochenen ende ontkennen, dat 'er eenige erfsonde, ofte overblijfsel van de verdorven nature, in de kinderen Godts gevonden wort, dewelcke met recht sonde soude mogen genaemt worden.

d V. Hoe betoonen de menschen, dat sy Godt ende den naesten haten?

A. Als sy 1. Godt niet liefhebben, ende volgens dien hem niet gehoorsamen, dewijle hy ons anders niet als sijne liefde gebiedt: Deut. cap. 32. vs. 41. Indien ick mijn glintserende sweert wette, ende mijne hant ten gerichte grijpt, soo sal ick de wrake op mijne tegenpartijen doen wederkeeren, ende mijnen hateren vergelden. 2. Een afkeer des gemoedts hebben van Godt ende Goddelicke saken, ende qualick daer tegen gesint te wesen. Sijnen naesten te haten is, 1. hem niet liefhebben, 2. vyantlick tegen hem gesint te wesen: Een yegelick, die sijnen broeder haet, is een dootslager, 1. Joh. 3. 15.

SONDAGH III. VRAGE 6, 7, 8.

VRAGE 6.

Heeft dan Godt den mensche alsoo boos ende verkeert geschapen?

Antw. Neen hy: Maer Godt heeft den mensche goet, ende na sijn evenbeelt geschapen, dat is, in ware gerechtigheyt ende heyligheyt, op dat hy Godt sijnen Schepper recht kennen, hem van herten liefhebben, ende met hem in de eeuwige saligheyt leven soude, hem te loven ende te prijsen.

d V. Hoe wort desen Sondagh afgedeelt?

A. In twee deelen.

d V. Welcke zijn die twee deelen?

A. 1. De oorsake van dese verdorventheyt ende ellendigheyt des menschen, Vrage 6.7. 2. De grootheyt van dese verdorventheyt, Vrage 8.

d V. Hoe wort dat eerste onderdeelt?

A. In twee deelen: 1. Wie de oorsaeck niet en is van onse ellendigheyt, Vrage 6. 2. Wie de oorsaeck dan is, Vrage 7.

a V. Is de mensch van naturen ellendigh ende bedorven?

A. Ja.

b V. Wie is de oorsaeck van dese sijne ellendigheyt?

A. De mensche selfs.

a V. Is Godt de oorsaeck van de ellendigheyt des menschen?

A. Neen.

b V. Godt heeft nochtans den mensche geschapen?

A. Godt heeft den mensche geschapen, maer niet bedorven.

b V. Die nu een oorsaeck is van den mensch, is die oock niet een oorsaeck van de sonde?

A. Neen.

b V. Doen Godt den mensche schiep, schiep hy doen de sonde met hem?

A. Neen.

c V. Zoo Godt den mensche niet geschapen hadde, soude hij wel gesondight hebben?

A. Neen.

c V. Volght daer uyt, dat Godt een autheur is van de sonde?

A. Neen.

b V. Volght het uyt de leere van de voorsienigheyt Godts?

A. Neen.

c V. Wist Godt niet van te voren, doen hy den mensche schiep, dat de mensche vallen soude?

A. Ja.

d V. Kost Godt den val niet beletten?

A. Ja.

d V. Hadde hy den mensche niet konnen bevestigen in sijnen staet?

A. Ja.

d V. Waerom heeft hy het niet gedaen?

A. Het heeft hem niet belieft.

d V. Volght hier uyt, dat Godt een oorsaeck is van desen val der menschen?

A. Neen.

d V. Maer die een sonde beletten kan, ende niet en doet, die is een oorsaeck van de sonde: Godt heeft de sonde konnen beletten, ende niet gedaen; ergo?

A. Die een sonde beletten kan, ende gehouden is te beletten, ende dan niet belet, die is een oorsaeck van de sonde; maer Godt en is niet gehouden de sonde te beletten; ende dienvolgens soo volght dit besluyt niet.

d V. Waerom is Godt soo wel het niet gehouden te doen, als de menschen?

A. Om dat Godt niemant onderworpen is, ende niemant yet schuldigh is: Rom. 11. 34. Want wie heeft den sin des Heeren gekent? of wie is sijn Raetsman geweest? Maer alle menschen (ja creaturen) zijn Gode onderworpen, van welcken sy een wet ontfangen hebben, om na deselve te leven.

d V. Is'er dan wel een hooger oorsaeck, als Godts wil?

A. Neen.

d V. Moet men wel hooger begeeren te weten?

A. Neen.

d V. Zoude men dan Godt wel mogen vragen, waerom hy den val heeft toegelaten?

A. Neen: O mensche, wie zijt ghy, die tegen Godt antwoort? seyt den H. Apostel Paulus, Rom. 9. 20.

d V. Heeft Godt geen reden gehadt, om den val des menschen toe te laten?

A. Ja; want Godt en doet noch en laet geen dinck geschieden, dan wijsselick ende heylighlick.

d V. Wat reden soude men den ongeloovigen, ende onschriftuerlicke tegensprekers konnen voorhouden?

A. Om aen d'een zijde, sijnen toorn te bewijsen,

ende sijne macht bekent te maken over de vaten des toorns tot het verderf toebereyt: aen d'andere zijde, om bekent te maken den rijckdom sijner heerlickheyt over de vaten der barmhertigheyt, die hy te voren bereyt heeft tot heerlickheyt; gelijck getuyght den heyligen Apostel Paulus, Rom. cap. 9. vss. 22, 23. Als oock om den mensche te leeren kennen sijn eygen swackheyt, wanneer de Heere hem alleen laet staen. Kortelick, dat quaet heeft hy willen toelaten, om daer uyt ofte op occasie van het selve, een treffelick goet voort te brengen.

c V. Waer uyt bewijst ghy, dat Godt geen oorsaeck is van des menschen val ende verdorventheyt?

A. Gen. 1. 31. Ende Godt sagh al wat hy gemaeckt hadde, ende siet het was seer goet.

c V. Kan Godt de oorsaeck van des menschen verdorventheyt zijn?

A. Neen: Sijne oogen zijn te reyn, dan dat hy het quade soude sien. Hab. 1. 13. Hoe soude van de goetheyt selver eenigh quaet konnen voortkomen? van het licht eenige duysternisse? van sulck een goede boom eenige quade vrucht? van de volmaecktheyt selfs eenige onvolmaecktheyt? Godt kan hemselven niet verloochenen, seyt de Apostel 2. Timoth. cap. 2. vs. 13. Ja hoe soude Godt rechtveerdelick de sonden konnen haten ende straffen, (volgens Psalm 5. vs. 5. Want ghy zijt geen Godt, die lust heeft aen godtloosheyt: de boose en sal by u niet verkeeren indien hy selve daer van autheur ware.

b V. Hoe heeft Godt dan in den beginne den mensche geschapen, goet ofte quaet?

A. Goet.

b V. Hoe goet?

A. Goet ende na sijn evenbeelt: Genes. 1. 26. Ende Godt seyde: Laet ons menschen maken na onsen beelde, na onse gelijckenisse: vs. 27. Ende Godt schiep den mensche na sijnen beelde, na den beelde Godts schiep hy hem.

b V. Heeft Godt oock de boomen, de beesten, ende andere creaturen, goet geschapen?

A. Ja: Godt sagh al wat hy gemaeckt hadde, ende siet het was seer goet. Genes. 1. 31.

d V. Heeft Godt voor den val het fenijn ende verscheurende beesten geschapen?

A. Ja.

d V. Warense den menschen soo quaet ende schadelick, alsse nu zijn?

A. Neen.

d V. Soudense den mensche beschadight hebben?

A. Neen.

d V. Hadden dan eenige creaturen, 't zy planten of beesten, geen vyantlicke qualiteyt tegen de nature des menschen, om die actueelick te konnen beschadigen?

A. Neen.

d V. Hoe komt datse het nu hebben?

A. Van wegen de sonde.

b V. Heeft Godt de beesten, &c. geschapen na sijn beelt?

A. Neen.

c V. Heeft hy de Engelen oock na sijn beelt geschapen?

A. Ja.

c V. Goede of quade Engelen?

A. Alle beyde.

c V. De Duyvelen oock?

A. Ja: Joh. 8. 44. Die was een menschen-moorder van den beginne, ende is in de waerheyt niet staende gebleven. Jud. vss. 6, 7. Ende die haer beginsel niet bewaert en hebben, maer haer eygen woonstede verlaten hebben, &c.

d V. Maer die zijn boos?

A. Sy zijn van Godt niet boos geschapen, maer goet.

d V. Hoe komen sy dan soo boos?

A. Door haer eygen afval.

c V. Is Christus oock, ten aensien van sijn menschelicke natuer, na het beelt Godts geformeert?

A. Ja.

c V. Schijnt dit beelt op een uytnemender wijse ende nature in den tweeden Adam, als in den eersten?

A. Ja.

c V. Heeft Godt Adam ofte Eva na sijn beelt geschapen?

A. Alle beyde.

c V. Bewijst dat?

A. Genes. 1. 27. Godt schiep den mensche na sijnen beelde, na den beelde Godts schiep hy hem: man ende wijf schiep hyse.

d V. Hoe is dan te verstaen het gene den Apostel seyt, 1 Cor. 11. 7. Want de man en moet het hoofd niet decken, overmits hy het beelt en de heerlickheyt Godts is: maer de vrouwe is de heerlickheyt des mans?

A. Dat is te verstaen ten aensien van sijn besondere macht, die hy heeft over de vrouwe, ende de vrouwe niet over hem: 1. Timoth. 2. vss. 11, 12. Een vrouwe late haer leeren in stilheyt, in alle onderdanigheyt, &c.

c V. Wat noemt ghy een beelt?

A. Een gelijckenisse ende uytdrucksel van eenige sake.

c V. Wat noemt ghy Godts beelt?

A. Een besondere ende naerdere gelijckenisse Godts.

c V. Van hoe veelderley beelt Godts spreekt de Schriftuer?

A. Van tweederley beelt Godts, van een wesentlick ende volkomen beelt Godts, ende van een accidenteele of toevallige onvolkomen beelt Godts.

d V. Wat noemt ghy een wesentlicke ende volkomen beelt Gods?

A. Het welk volkomelick heeft al het gene, wiens beelt het is.

d V. Wie heeft dit wesentlicke ende volkomen beelt Gods?

A. De eeuwige Sone Godts, onse Heere Jesus Christus, ten aensien van sijn Godtlicke natuer: Hebr. 1. 3. Dewelcke, alsoo hy is het afschijnsel sijner heerlickheyt, ende het uytgedruckte beelt sijner selfstandigheyt. 2. Cor. 4. 4. Op dat haer niet bestrale de verlichtinge des Euangeliums der heerlickheyt Christi, die het beelt Godts is.

d V. Wat noemt ghy een onvolkomen beelt Godts?

A. In het welcke alleen zijn sommige uytdrucksel en van eenige eygenschappen Godts na gelijckenisse; alsoo dat het beelt ende het afgebeelde wesentlick verschillen.

d V. Wie zijn de gene, die het beelt Godts dragen?

A. De redelicke creaturen, als Engelen ende Menschen.

d V. De Heere den mensche scheppende na sijn evenbeelt, heeft hy sijn Wesen ofte eenigh Goddelick eygenschap den mensche medegedeelt?

A. Neen.

d V. Wat heeft Godt dan gedaen?

A. Hij heeft den mensche begaeft met eenige saken ende hoedanigheden, die eenige gelijckheyt hebben met Goddelicke eygenschappen.

c V. Waer in bestaet het beelt Godts in den mensche?

A. Het beelt Godts in den mensche kan aengemerkt werden ofte na sijn gront ende fondament (ende dat is de onsterffelicke redelicke ziele) ofte na sijne forme, ende soo wert daer in aengemerckt het inwendigh ofte uytwendigh: inwendigh bestaet 't evenbeelt Godts in wijsheyt, heyligheyt ende gerechtigheyt: uytwendigh in de heerschappije over de creaturen, ende in de onsterffelickheyt.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat het evenbeelt Godts bestaet in wijsheyt ofte kennisse?

A. Coloss. 3. 10. Ende aengedaen hebt den nieuwen mensche, die vernieuwt wort tot kennisse na het evenbeelt des genen, die hem geschapen heeft.

c V. Was de kennisse in Adam volmaeckt?

A. Ja, na eysch van dien staet.

d V. Het schijnt nochtans dat Adam geen kennisse gehadt heeft, want hy wist voor den val niet dat hy naeckt was: Genes. 3. 7. Doe werden harer beyder oogen geopent, ende sy werden gewaer, dat sy naeckt waren?

A. Daer is een bloote kennisse, ende een kennisse met schaemte, ende smertigh gevoelen: Adam die heeft na den val gesien, dat hy naeckt was, ende hem moeste schamen.

c V. Heeft Adam kennisse gehadt van alle natuerlicke ende bovennatuerlicke dingen?

A. Hij heeft gekent alle die dingen, die hem in dien staet nootsakelick waren geweten.

c V. Indien Adam niet gesondight hadde, soude hy wel hebben bedrogen konnen werden?

A. Neen.

c V. Indien Adam niet gesondight hadde, soude dan alle de nakomelingen Adams in hare kintsheyt, soodanige wetenschap ende kennisse gehadt hebben, als Adam hadde?

A. Neen, exempel in Christo, den tweeden Adam zijnde: Luc. 2. vs. 52. Ende Jesus nam toe in wijsheyt, &c.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat het evenbeelt Godts bestaet in heyligheyt ende gerechtigheyt?

A. Eph. 4. vs. 24. Ende den nieuwen mensche aendoen, die na Godt geschapen is in rechtveerdigheyt ende heyligheyt.

d V. Heeft Adam gehadt alle deughden?

A. Hy heeft gehadt alle die actueele deughden, die absolutelick slaen op de heyligheyt ende gerechtig-

heyt: maer niet die presupponere de sonde ende ellendigheyt; want die waren alleen na de wortel, ende oorspronckelick in hem.

d V. Heeft Adam het vermogen gehad, om in Christum te gelooven?

A. Ja, te weten oorspronckelick; niet dat hy het geloove hadde in der daedt, want den mensche hadde noch niet gesondight.

d V. Indien Adam niet gesondight hadde, soude hy dan wel gestorven zijn?

A. Neen: Rom 6. vs. 23. De besoldinge der sonde is de doot. Genes. 2. 17. Want ten dage, als ghy daer van eet, sult ghy den doot sterven.

d V. Was de mensch soo onsterffelick, dat hy niet sterven konde?

A. Neen.

d V. Was daer dan sterffelickheyt in den mensche?

A. Ja, ten aensien van de wortel ende de verre ofte eerste beginselen; maer niet ten aensien van een naerder of naeste dispositie.

d V. Was daer nootsakelickheyt om te sterven?

A. Neen.

d V. Was hy onsterffelick na de ziele, ofte na het lichaem?

A. Na alle beyde.

d V. Is het wel geseyt. De mensch is tot sterven geschapen?

A. Neen.

d V. Is het lichaem niet uyt der aerden, ende moet het niet weder tot aerde worden?

A. Ja.

d V. Was het lichaem onsterffelick van ende door sijne innerlicke nature, ofte beginselen ende inclinatie sijner nature?

A. Neen.

d V. Hoe dan?

A. Ten aensien van de gave ende Previlegie van Godes evenbeelt, ofte ten aensien van de gave ende bewaringe Godts.

d V. Was de ziel oock soo door een gave van buyten onsterffelick, ofte was sy onsterffelick van binnen, dat is, van, by, ende door hare innerlicke nature, substantie, of wesen?

A. Op het leste seggen wij, Ja.

d V. Was Adam voor den val sieckten onderworpen?

A. Neen; want de sieckten zijn een vrucht van de sonde.

d V. Hadde Adam spijse van noode?

A. Ja.

c V. Is het evenbeelt Godts principalick of formeelick gelegen in de onsterffelickheyt ende geestelicke substantie der ziele?

A. Neen: want dan soude het evenbeelt Godts in de verdoemde in de helle zijn: het welck absurd ende ongerijmt is te seggen.

d V. Is het gelegen principalick in de figure ende gestaltenisse des lichaems?

A. Neen.

c V. Bestaet het evenbeeldt Godts oock in de heerschappije over de creaturen?

A. Ja.

c V. Over alle creaturen?

A. Ja: Genes. 1. 28. Hebbet heerschappije over de visschen der zee, ende over het gevogelte des hemels, ende over het gedierte dat op aerden kruypt.

c V. Hoe verre vertoonde haer de heerschappije des menschen over de creaturen?

A. Dat hy yegelicke soorte van creaturen hare namen heeft gegeven: Genes. cap. 2. vss. 19, 20. Ende soo als Adam alle levendige ziele noemen soude, dat soude sijn naem zijn, &c. ende selfs de alderwreetste dieren heeft gehadt onder sijne heerschappije.

d V. Heeft Adam oock heerschappije over de Engelen gehadt?

A. Neen.

c V. Heeft Eva oock heerschappije gehadt over de creaturen?

A. Ja: Gen. 1. 28. Ende Godt segende se, ende seyde tot hen, Weest vruchtbaer, ende menighvuldiget, ende vervullet de aerde, ende onderwerptse, ende hebbet heerschappije over de visschen der Zee, &c. Siet oock verss. 26, 27.

c V Was dit een gelijcke heerschappije, die Adam hadde en die Eva hadde?

A. Neen; want Adam hadde een heerschappije als man zijnde, die Eva niet en hadde.

d V. Heeft Eva mede de creaturen namen gegeven?

A. Neen; want Adam hadde de creaturen al namen gegeven, eer Eva uyt sijne ribbe geschapen wiert, als blijkt Genes. 2 vs 20. Soo hadde Adam genoemt de namen van al het vee, &c. Maer voor den mensche en vondt hy geene hulpe die als tegen hem over ware.

c V. Waer uyt soudt ghy verder bewijsen, dat Godt geen oorsaeck is van des menschen verdorventheyt?

A. Uyt het eygen eynde van het evenbeelt Godts, d'welck Godt in den mensche geschapen heeft.

d V. Welck is dat eynde?

A. Op dat hy Godt sijnen Schepper recht kennen, hem van herten lief hebben, met hem in de eeuwige saligheyt leven soude, hem te loven ende te prijsen. Genes. 2. 17. Want ten dage als ghy daer van eet, sult ghy den doot sterven. Rom. 10. 5. Want Moses beschrijft de rechtveerdigheyt die uyt de wet is, seggende: de mensche die dese dingen doet, sal door deselve leven.

d V. Was de saligheyt absolutelick Adam belooft?

A. Neen.

d V. Was hem die belooft onder conditie, namelick soo hy volstandigh ware gebleven?
A. Ja.
c V. Geeft dit eynde dat te kennen?
A. Ja.
d V. Magh men seggen, dat Godt den mensche schept ende maeckt ter verdoemenisse, als tot sijn eygen eynde?
A. Neen.

Vrage 7.

Van waer komt dan sulcken verdorven aert des menschen?

Antw. Uyt den val ende ongehoorsaemheyt onser eerster Voorouders, Adams ende Eva in 't Paradijs, daer onse nature alsoo is verdorven geworden, dat wy alle in sonden ontfangen ende geboren worden.

a V. Aengesien Godt den mensche zoo heerlick geschapen heeft, van waer komt de verdorventheyt, die in den mensche is?
A. Uyt den val ende ongehoorsaemheyt onser eerster Voor-ouders, Adam en Eva.
c V. Waer staet de historie van den val?
A. Genes. 3.
c V. Wat noemt ghy den val Adams ende Evæ.
A. De eerste sonde van Adam ende Eva begaen.
c V. Waerom wort die sonde eenen Val genoemt?
A. Om dat den mensche door dese sonde is gevallen uyt de genade Godts.
b V. Waer is desen val geschiet?
A. In het Paradijs, Genes. 3.
a V. Is Godt de oorsaeck van den val des menschen?
A. Neen.

c V. Is de voor-wetenschap Godts de oorsaeck van den val?
A. Neen.

c V. Is het besluyt Godes van den val toe te laten, ende ten goede te ordineren; en de regeeringe Godes, volgens dit besluyt, of de voorsienigheyt Godts de oorsake van den val?
A. Neen.

c V. Is Godt de oorsaeck van den val, om dat hy den mensche niet heeft gegeven die genade, waer door hy onbeweeghlick staende soude blijven in het goede; gelijck nu de Engelen ende de Salige in den Hemel in sulcken onveranderlicken staet gestelt zijn?
A. Neen.

c V. Is Godt de oorsaeck, om dat hy den val niet belet heeft?
A. Neen.

c V. Is Godt de oorsaeck, om dat hy den mensche geschapen, onderhouden ende geregeert heeft?
A. Neen.

c V. Is Godt de oorsake, om dat hy den mensche hemselven heeft gelaten?
A. Neen.

d V. Heeft hy den val gewilt?
A. Neen, ende Ja, met distinctie: Niet gewilt te doen of uyt te wercken: maar wel gewilt toe te laten, dat is, niet te verhinderen of beletten.

d V. Heeft Godt den val besloten?
A. Neen, ende Ja, als voorhenen.

d V. Heeft hy den val geapprobeert ende toegestemt?
A. Neen: maer wel geapprobeert sijne toelatinge.

d V. Heeft hy den val begaen of gewrocht?
A. Neen.

d V. Heeft Godt gewilt, besloten, geapprobeert de toelatinge van den val?
A. Ja.

c V. Heeft Godt eygentlick den mensche ontroc-

ken die genade, waer mede dat hy konde staende blijven?

A. Neen.

d V. Wat heeft Godt dan gedaen?

A. Godt is niet voortgegaen in 't geven ende medewercken van die genade; soo dat Godt, om recht te seggen, niet gegeven heeft die versterckende ende medewerckende genade, hoedanige hy den uytverkoren Engelen gegeven hadde.

d V. Heeft Godt den mensche tot den val genootsaeckt?

A. Neen.

c V. Heeft Godt den mensche versocht tot den val?

A. Neen.

c V. Heeft Godt den mensche verlaten?

A. Godt heeft den mensche verlaten, soo ghy het verlaten noemt, dat hij de versterckende ende medewerckende genade den mensche voor dien tijt niet gegeven heeft, den mensche hemselven gelaten.

d V. Maer waerom heeft Godt sulcks gedaen?

A. Om dat hy soo gewilt heeft.

c V. Wie is dan de oorsaeck van den val?

A. De mensche.

c V. Welcken mensche, Adam of Eva?

A. Alle beyde.

c V. Is de mensche de eygene oorsaeck van den val?

A. Ja.

c V. Is de mensche vrywilligh gevallen?

A. Ja.

c V. Is hy gantschelick vrywilligh gevallen?

A. Ja.

c V. Is daer eenigh dwingen ofte natuerlicke nootsakelickheyt in den val geweest?

A. Neen.

d V. Kan den val niet innerlick ende in sich selven, of ten aensien van sijne eygene oorsaeck, vrywilligh geseyt worden, ende evenwel eenighsins nootsakelick geseyt worden, ten aensien van eenigh uyterlicke opsicht?

A. Ja.

d V. Is daer eenige andere nootsakelickheyt, als de nootsakelickheyt van de onfeylbaerheyt van Godes wetenschap, ende onveranderlickheyt van sijn besluyt, daer mede hy besloten heeft den val toe te laten, ende ten goede te ordineren?

A. Neen.

d V. Wort soodanige nootsakelickheyt van den val bewesen uyt Godts woort?

A. Ja: Rom. 11. vs. 32. Want Godt heeftse alle onder de ongehoorsaemheyt besloten, &c.

c V. Heeft Adam konnen vallen?

A. Ja.

c V. Heeft hy oock konnen niet vallen?

A. Ja.

d V. Maer hoe heeft Adam konnen vallen, nadien hy van Godt geschapen was in volkomen kennisse, gerechtigheyt, ende heyligheyt?

A. Om dat hy is veranderlick geschapen, soo dat hy konde vallen.

d V. Wat onderscheyt is 'er dan tusschen den eersten staet des menschen, ende tusschen de wedergeboorte?

A. Den staet van den mensche voor den val was soodanigh, dat hy kost vallen, ja t'eenemael vervallen: maer den staet van de wedergeboorte is soodanigh, dat den mensche wel ten deele vallen kan, maer niet geheel vervallen.

c V. Wie was de aenleyder van de sonde?

A. De Duyvel.

c V. Heeft de Duyvel de mensche tot de sonde gedwongen?

A. Neen.

c V. Was dat in sijne macht?

A. Neen.

b V. Wat heeft de Duyvel dan gedaen?

A. Hy heeft den mensche met quade voorgevingen, leugenen, ende lasteringen, tegen Godt aengelockt, ende tot de sonde aengehitst.

c V. Wat instrument ofte wat listen heeft de Duyvel gebruyckt, om den mensche tot dese sonde te brengen?

A. De slange.

c V. Waerom gebruyckte hy de slange, ende niet een ander dier?

A. Om dat de slange listiger was, dan eenigh dier op den velde. Genes. 3. 1.

b V. Wie heeft de woorden Godts eerst in twijffel getrocken, ende deselve vervalscht, Eva ofte de Duyvel?

A. De Duyvel.

c V. Waer in bestont de sonde van onse eerste Voorouders?

A. In 't gemeyn soo is deselve gelegen geweest in ongehoorsaemheyt: maer in 't besonder soo schijnt daer geweest te zijn een begeerte van een hoogere uytnementheyt, te weten, hoovaerdigheyt des herten, waer op gevolght is ongeloovigheyt.

c V. Waer inne bestont de swaerheyt van de sonde?

A. In groote foute, begaen tegens Godt ende haren even-naesten.

d V. Hoe tegens Godt?

A. In ongehoorsaemheyt, ende verachtinge van sijn gebodt.

d V. Hoe tegen haren even-naesten?

A. In hem te berooven van die eeuwige geluck-saligheyt, ende te brengen in de tijtlicke ende eeuwige doot.

c V. Wat was het voor een ongehoorsaemheyt, die onse eerste Voorouders tegens Godt begaen hebben?

A. Dat sy hebben gegeten van de vrucht, daer van de Heere geseyt hadde, dat sy niet souden eten.

b V. Hoe wert de verboden boom genaemt?

A. De boom der kennisse des goets ende quaets: Genes 2. 17. Maer van den boom der kennisse des goets ende des quaets, daer van en sult ghy niet eten.

c V. Waerom wort dien boom soo genaemt?

A. Om dat de mensche door het eten van dien

boom, soude bevinden, wat goet hy daer door soude verliesen, ende in wat quaet hy soude vervallen.

b V. Wat is het voor een vrucht geweest, die op desen boom wiesch?

A. Dat weet men niet.

b V. Is het niet een appel geweest?

A. Dat is onseker.

c V. Was de vrucht des verboden booms goet?

A. Ja.

d V. Waerom verboodt dan Godt den mensche daer van te eten?

A. Om dat het hem beliefde den mensche alsoo te beproeven.

d V. Was het soo groot een quaet van de verboden vrucht te eten?

A. Ja.

c V. Hoe is het eten van de vrucht onse Voorouders bekomen?

A. Heel qualick.

c V. Wat heeft het in haer gewrocht?

A. Een onbequaemheyt tot alle geestelick goet, ende een genegentheyt tot alle quaet.

c V. Hebben sy dan daer na Godts geboden niet meer konnen houden?

A. Neen; want in onse Voorouders is opgehouden de continuatie ende onderhoudinge van dat heerlicke evenbeelt Godts, ende in de nakomelingen de schepping van het selve.

d V. Is de mensch door den val onderworpen geworden de tijtlicke ende eeuwige straffen?

A. Ja.

d V. Is de mensch door de sonde straffelick geworden?

A. Ja.

c V. Is de doot een straffe van wegen de sonde van onse eerste Voorouders?

A. Ja.

d V. Is de mensche door de sonde alleen onder-

worpen geworden de tijtlicke doot, of oock de eeuwige?

A. Oock de eeuwige doot.

d V. Kan dat bewesen worden uyt Genes. 2. 17. Want ten dage als ghy daer van eet, sult ghy den doot sterven?

A. Ja.

d V. Wie ontkennen dat?

A. De Socinianen, Remonstranten, &c.

c V. Is de substantie van den mensche door de sonde verdorven geworden?

A. Neen.

d V. Heeft Adam door den val verloren de krachten, om vroom ende Godtsalighlick voor Godt te leven?

A. Ja.

d V. Is de sonde Adams alleen Adam, ofte oock alle sijne nakomelingen schadelick geweest?

A. Oock alle sijne nakomelingen.

d V. Heeft de sonde Adams daerom alleen de nakomelingen schadelick geweest, om dat hy een exempel heeft gegeven?

A. Neen.

d V. Wie seggen dat?

A. De Pelagianen.

d V. Gaet de sonde Adams ons oock aan?

A. Ja.

b V. Oock alle menschen?

A. Ja.

c V. Wat gaet ons de sonde Adams meer aen, als de sonde van Noë, die mede onser aller vader is?

A. Om dat wy in hem sijn gerekent ende begrepen geweest, als in een algemeyne wortel ende hooft van alle participanten in dat eerste ende oude verbont der wercken.

c V. Moeten de kinderen wel de schult dragen van hare ouders?

A. Neen.

d V. Is dit dan oock onse schult, die wy selfs gedaen hebben?

A. Ja.

c V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Rom. 5. 18. Soo dan gelijck door eene misdaet de schult gekomen is over alle menschen tot verdoemenisse, &c.

d V. Hoe kan dit onse schult zijn, nadien wy daer niet geweest hebben?

A. Wy hebben daer geweest.

d V. Hoe?

A. Oorspronckelick ende moralicken, als in de gemeyne wortel, beginsel, ende vertoonende hooft van alle participanten, ende ingerekende in het eerste verbont der wercken.

d V. Wort ons de sonde Adams dan toegerekent voor soo veel Adam de persoon gepresenteert heeft van alle menschen uyt hem voortgekomen?

A. Neen; want dan soude onsen Salighmaker Jesu Christo deselve oock toegerekent werden, nadien hy is een nakomelingh Adams, voor soo veel het vleesch aengaet: Luce 3. vss. 23, 38. Actor. 17. 26. Ende heeft uyt eenen bloede het gantsche geslachte der menschen gemaeckt. Actor. 2. 30. Dat hy uyt de vrucht sijner lenden, soo veel het vleesch aengaet, den Christum verwecken soude, &c.

d V. Hoe dan?

A. Voor soo veel Adam is geweest de wortel ende het hooft van de bontgenooten; ende alsoo heeft de Heere Jesus Christus geensins in Adam geweest, noch wort in Adam alsoo niet aengemerckt, nadien hy is geweest sonder sonde: hy heeft oock soo niet konnen zijn in Adam, nadien hy is geweest den tweeden Adam: 1. Corinth. 15. vs. 45. De eerste mensche Adam is geworden tot een levendige ziele: de laetste Adam tot een levendighmakenden geest.

c V. Zijn de kleyne kinderkens oock mede schuldigh aen de sonde?

A. Ja.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Rom. 5. 14. Maer de doot heeft geheerschet van Adam tot Mosen toe, oock over die gene, die niet gesondight hadden in de gelijckheyt der overtredinge Adams.

c V. Waerom stont Adam voor alle menschen, en waerom wort de sonde Adams alle menschen toegerekent?

A. Om dat het God belieft heeft alle menschen in Adam te stellen, ende te rekenen, ten aensien van dat gemeyne verbont der wercken.

d V. Waerom heeft het God alsoo belieft?

A. Om dat het hem alsoo belieft heet.

d V. Soude Godt niet anders hebben konnen willen?

A. Ja.

d V. Moet men wel na hooger oorsaeck vragen, als men Godts wil heeft?

A. Neen.

d V. Kan men wel hooger oorsaeck geven?

A. Neen.

c V. Maer kan Godt met recht ons de sonde Adams toerekenen?

A. Ja.

d V. Is dat geen vreemde sake, dat de nakomelingen aen Adams sonden participeren ende deel hebben, die duysenden jaren na hem komen?

A. Neen.

d V. Wie seggen dat?

A. De oude ende nieuwe Pelagianen.

d V. Hebt ghy wel een gelijckenisse, daer mede ghy haer kondt overtuygen, dat het niet vreemt is?

A. Ja.

d V. Welcke?

A. Om dat door de gerechtigheyt Christi worden gerechtveerdight, die honderden, ja duyzenden jaren voor de komste Christi geweest zijn, ende over honderden of duyzenden jaren na hem komen sullen.

d V. Als dit dan niet vreemt is, moet het ander dan wel vreemt zijn?

A. Neen.

d V. Geschiet den nakomelingen Adams geen ongelijck, dat haer de sonde Adams wordt toegerekent?

A. Neen.

d V. Maer aengesien sy nu met sonden besmet zijn, konnen sy dan wel anders doen?

A. Neen.

d V. Indien alleen Eva gesondight hadde, ende niet Adam, soude dan die sonde voortgeteelt zijn op de nakomelingen?

A. Het blijckt niet.

d V. Waerom wort de sonde door Adam geseyt voortgeteelt te zijn op de nakomelingen, nadien Eva eerst gesondight heeft?

A. Om dat Adam is geweest het hooft van het verbont der wercken, ende dat de sonde in hem als vervult is geweest.

d V. Heeft den val een eynde gehadt?

A. Neen.

d V. De sendinge van het beloofde zaet, is die niet het eynde van den val?

A. Neen.

d V. Is Adam door den val t'eenemael ende gantschelick gevallen uyt Godts genade?

A. Ja.

d V. Heeft Adam verkregen vergevinge sijner sonde, door het zaet der vrouwe?

A. Ja: Genes. 3. 15. Het zaet der vrouwe zal de slange den kop vertreden.

d V. Waerom heeft Godt de menschen hope van verlossinge gedaen, ende niet de Duyvelen?

A. Alleen van wegen sijne vrije barmhertigheyt ende welbehagen.

c V. Hoe worden nu de menschen geboren ende ter werelt gebracht, sondigh ofte sonder sonde?

A. Sondigh: Psalm 51. 7. Ick ben in ongerechtig-

heyt geboren, ende in sonde heeft my mijne moeder ontfangen.

d V. Waer toe sal ons de kennisse van desen droevigen val dienen?

A. Tot opmerckinge van onse groote sonde ende overtredinge tegens Godt begaen, als oock om meer ende meer ons selven voor Godt te vernederen.

AENHANGHSEL.

d V. Den arbeyt is die een straffe van den val?

A. Ja, te weten, dien moeijelicken ende verdrietelicken arbeyt: want niet tegenstaende Adam den hof van Eden bearbeyt soude hebben, soo hy niet gesondight hadde, soo soude evenwel dien arbeyt hem niet moeijelick noch verdrietigh zijn gevallen, maer gantsch lieffelick ende aengenaem.

d V. Is de onderdanigheyt van de vrouwe tegens den man in sich selven een straffe?

A. Neen.

d V. Is de onderdanigheyt met moeijelickheyt, strijt, quellinge, ende gebreckelickheyt een straffe?

A. Ja.

d V. Hebben Adam ende Eva voor den val over de onderdanigheyt getwist?

A. Neen.

d V. Wie seggen sulcks?

A. De Joden.

d V. Is de vrouwe gevloden, om dat sy haer niet wilde onderwerpen?

A. Neen.

d V. De smerten van het baren, zijn die de vrouwe tot een straffe opgeleyt?

A. Ja.

d V. Waerom is Eva gestraft geworden, nadien dat

'er geseyt wort, datse van de slange is bedrogen geweest, 2. Corinth. 11. 3.?

A. Om dat het is geweest een vrywillige sonde.

d V. De smerten en ongemacken, die andere creaturen lijden, zijn die oock vruchten van de sonde des menschen?

A. Ja.

d V. Waar uyt blijckt dat?

A. Genes. 3. 17. Soo zy het aertrijck om uwent wille vervloeckt. Rom. 8. 22. Want wy weten, dat het gantsche, schepsel t'samen sucht ende t'samen als in barens noot is tot nu toe.

d V. Waerom voelen de onredelicke creaturen vruchten van de zonde?

A. Om den mensche.

d V. Heeft Godt den vloeck over de aerde uytgesproken, ende over de onredelicke creaturen, op dat sy in haer selven souden gevoelen de vruchten van de sonde?

A. Neen.

d V. Waerom dan?

A. Om dat den mensche daer uyt soude leeren ende gevoelen sijne sonden, die hy gedaen hadde.

c V. Is de slange oock een straffe opgeleyt?

A. Ja: Genes. 3. 14. Doe seyde de Heere Godt tot die slange: Dewijle ghy dit gedaen hebt, soo zijt ghy vervloeckt boven alle het vee, ende boven alle het gedierte des velts; op uwen buyck sult ghy gaen, ende stof sult ghy eten alle de dagen uwes levens.

d V. Is de Duyvel oock een straffe opgeleyt?

A. Ja.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Uyt die straffe, die de Heere opgeleyt heeft de slange, welcke straffe lichamelicker wijse raeckt de slange, ende geestelicker wijse den Duyvel, ende insonderheyt uyt die woorden, Ick sal vijantschap setten tusschen u ende dese vrouwe, ende tusschen uwen

zade ende haren zade, dat selve sal u den kop vermorselen, ende ghy sult het de verssenen vermorselen, Genes. 3. 15.

Vrage 8.

Maer zijn wy alsoo verdorven, dat wy gantschelick onbequaem zijn tot eenigen goede, ende geneyght tot allen quade?

Antw. Ja wy: 't En zy dan dat wy door den Geests Godts wedergeboren werden.

c V. Hoe verre is de mensche bedorven geworden door de sonde?

A. Dat hij is geneyght tot alle quaet, ende onnut tot eenigh geestelick goet.

c V. Is de mensche t'eenemael door de sonde soo verdorven, dat hy de redelickheyt ende de edele nature des menschen soude verloren hebben?

A. Neen.

d V. Is de substantie van den mensche bedorven geworden?

A. Neen.

d V. Heeft de mensche geheel ende al het evenbeelt Godts verloren, of heeft hy noch eenige vonckskens van hetselve over behouden?

A. Hij heeft noch eenige over behouden?

d V. Heeft de mensche door de sonde verloren het verstant, wille, ofte de eerste ende natuerlicke eygenschappen ofte vermogens derselver?

A. Neen.

d V. Is de natuerlicke vrymatigheyt ofte vrywilligheyt van 's menschen wil verloren?

A. Neen.

c V. Heeft de mensche dan geenen vryen wil?

A. Ja.

d V. Heeft de mensche eenen vrijen wil, om quaet te doen?

A. Ja.

c V. Heeft hy oock eenen vrijen wil, om goet te doen?

A. Ja.

c V. Wat goet?

A. Borgerlick goet.

d V. Maer heeft de mensche oock eenen vrijen wil tot geestelick goet?

A. Neen.

d V. Heeft de mensche na den val soo veel krachten over behouden, dat hy sijne eygen saligheyt souden konnen wercken, wanneer hy die krachten maer in 't werck wilde stellen?

A. Neen: Joh. 15. 5. Want sonder my en kondt ghy niet doen. 2. Corinth. 3. 5. Niet dat wy van ons selven bequaem zijn yet te dencken, als uyt ons selven: maer alle onse bequaemheyt is uyt Godt. Ephes. cap. 2. vs. 5. Oock doe wy doot waren door de misdaden, &c.

d V. Kan een mensche door ende uyt de kracht van sijne nature Godt liefhebben ende gehoorsamen?

A. Neen.

c V. Kan een mensche in den staet der sonde, sonder de besondere hulp ende bystant des H. Geests, verstaen de Goddelicke ende Hemelsche verborgentheden?

A Neen.

d V. Kan hy uyt kracht van sijn nature Godts woort ter saligheyt aenhooren ende verstaen?

A. Neen; als blijckt 1. Corinth. 1. vss. 23, 24. Doch wy prediken Christum den gekruycighden, den Joden wel een ergernisse, ende den Griecken eene dwaesheyt, &c. ende 2. 14. Maer de naturlicke mensche en begrijpt niet de dingen die des Geests Godts zijn, &c. Deut. 29. 4. Rom. 1. 16. ende 10. 4.

d V. Kan een mensche in den staet der sonde, sonder de besondere bystant ende hulpe des Heyligen Geests, uyt kracht van sijn nature de bevelen Godts gehoorsamen?

A. Neen.

d V. Kan hy de leere des Wets volkomelick verstaen?

A. Neen.

d V. Kan hy in Christum gelooven?

A. Neen.

c V. Kan hy sijn eygen herte reynigen?

A. Neen.

c V. Kan hy sich bekeeren?

A. Neen.

c V. Kan hy sich selven los maken van de dienstbaerheyt der sonde?

A. Neen.

c V. Kan hij bidden, alsoo het behoort?

A. Neen.

c V. Kan hy wel een goede gedachte hebben van hemselven?

A. Neen.

d V. Maer heeft de natuerlicke mensch gantsch geen dispositie ende bequaemheyt tot het geestelick goet?

A. Neen.

d V. Waer uyt soudt ghy bewijsen, dat de mensche van hemselven gantsch geen vrijen wil heeft tot het boven-natuerlick goet?

A. Genes. 6. 5. Ende al het gedichtsel der gedachten sijnes herten t'allen dage alleenlick boos was. ende 8. 21. Want het gedichtsel van 's menschen herte is boos van sijner jeught aen. Rom. 5. vs. 6. Want Christus als wy noch krachteloos waren, is te sijner tijt voor de goddeloosen gestorven. 2 Corinth. 3. vs. 5. Niet dat wy van ons selven bequaem zijn yet te dencken, maer onse bequaemheyt is uyt Godt. Ephes. 2. 1. Ende heeft u levendigh gemaeckt, daer

ghy doot waert door de misdaden ende de sonden. vs. 3. Wy waren van naturen kinderen des toorns, gelijck oock de andere.

d V. Wie zijn die gene, die den natuerlicken mensche eenen vrijen wil toeschrijven in 't geestelicke?

A. Papisten, Remonstranten, Mennoniten, &c.

d V. Hoe worden de menschen geseyt doot te zijn in sonden ende misdaden?

A. Dat is, datse zijn sonder eenigh leven ende beweginge in geestelicke saken.

c V. De mensche dan, als hy eenigh geestelick goet doet, van wien heeft hy dat, van hemselven ofte van Godt?

A. Van Godt: Onse bequaemheyt is uyt Godt. 2. Corinth. 3. 5. Alle goede gave, ende alle volmaeckte gifte, is van boven van den Vader der lichten afkomende. Jac. 1. 17.

a V. Als de mensche quaet doet, van wien heeft hy dat?

A. Van sich selven.

b V. Is hy dan van sich selven niet even bequaem, om het goet te willen, als het quaet.

A. Neen.

c V. Hoe komt het dan, dat'er soo vele godtsalige luyden gevonden worden, die soo veel goets doen?

A. Dat hebben sy van den Geest Godts.

c V. Hebben de onherborene oock desen Geest Godts?

A. Neen.

d V. Nochtans siet men, dat een Heyden, een Turk, een Jode, goet doen, haer huysgesinnen versorgen, haer Vaderlant voorstaen, aelmoessen geven, &c.

A. Dat is een burgerlick goet.

c V. Van wat goet wordt hier gesproken?

A. Van een geestelick goet, ende dat de eeuwige saligheyt aenkleeft.

d V. Heeft een onherboren mensche sijnen wil soo vrij, dat hy in dit borgerlick goet sonder eenigh gebreck of quetsinge is?

A. Neen.

d V. Zijn dan de beste wercken, die een onherboren mensch doet, quade ofte goede wercken?

A. Quade wercken, ende goede werken, met distinctie.

d V. Hoe zijn het quade wercken?

A. Niet ten aensien van de materie ofte het werck selfs, maer ten aensien van de forme ende maniere; om datse niet geschieden op soodanige wijse, als Godt belast heeft, namelick, uyt den geloove, ende ter eeren Godts; en wat uyt den geloove niet en is, dat is sonde. Rom. 14. 24.

d V. Zijn dan de Heydenen door hare goede wercken saligh geworden?

A. Neen.

d V. Wie seggen sulcks?

A. De Pelagianen.

d V. Kan de vrijen wille des menschen een knechtelicken ende dienstbaren wille geseyt worden?

A. Ja.

c V. In wat respect ende opsicht?

A. Ten aensien van den staet der sonde.

d V. Soude men dan mogen seggen, dat een onherboren mensche een slave ende dienstknecht is van de sonde?

A. Ja: Joh. 8. 34. Een yegelick, die de sonde doet, is een dienstknecht der sonde.

d V. Kan hy wel anders doen, dan sondigen?

A. Neen.

d V. Sondight hy oock vrywilligh, en wil hy vrywilligh het quaet?

A. Ja.

d V. Haet hy Godt?

A. Ja.

d V. Hoe, als het opperste goet?

A. Neen.

d V. Hoe dan?

A. Als een rechtveerdigh Richter.

d V. Maer hoe langh blijft de mensche soo bedorven, soo dat hy onbequaem is tot alle geestelick goet, ende geneyght tot alle quaet?

A. Tot dat hy door den Geest Godts wedergeboren wert. Joh. 3. vs. 5. Soo yemant niet geboren wert uyt water ende geest, hy en kan in het Koninckrijcke Godts niet ingaen.

d V. Wat is de wedergeboorte?

A. Een wederoprechtinge ofte opweckinge uyt den doot der sonde tot het leven der genade, door een besonder werck des Heyligen Geests.

d V. Op hoe veelderley wijse ende maniere kan de wedergeboorte geconsidereert ende aengemerkt werden?

A. Op tweederley wijse ende maniere.

d V. Welck is die tweederley wijse ende maniere?

A. De wedergeboorte kan aengemerckt werden, 1. voor soo veel die alleen begrijpt het beginsel ende het zaet, waer uyt dat daer na alle andere genaden komen te ontstaen; ende dit wert genoemt de eerste wedergeboorte. 2. Voor soo veel deselve begrijpt alle het gene wy bekomen door Christum, dat is, het gantsche werck van onse verlossinge; ende dit wort genoemt de tweede wedergeboorte.

d V. Is de wedergeboorte nootsakelick ter saligheyt?

A. Ja.

c V. Kan dan een mensche niet saligh worden, die niet wedergeboren is?

A. Neen.

d V. Bewijst dat?

A. Joh. 3. 3. 't En zy dat yemant wederom geboren worde, hy kan 't Koninckrijcke Godts niet sien. 1. Corinth. 15. 50. Doch dit segge ick, broeders, dat vleesch ende bloet het Koninckrijcke Godts niet beerven konnen.

d V. Heeft dan de mensche hem tot de genade der wedergeboorte als een beest, of als een stock ende block?

A. Neen.

d V. Wie geven ons na, dat wy sulcks seggen?

A. De huydendaeghsche Pelagianen.

d V. Hoe heeft de mensche sich in het eerste beginsel der wedergeboorte?

A. T'eenemael passive ofte lijdelick, sonder eenige actie, beweginge, ofte werckinge. 1. Corinth. 2. 14. Maer de natuerlicke mensche en begrijpt niet de dingen die des Geestes Godts zijn, &c. Ezech. 36. 26. Ende ick sal u een nieuw herte geven, ende sal eenen nieuwen geest geven in 't binnenste van u, &c. Ephes. 2. 1. Ende u heeft hy mede levendigh gemaeckt daer ghy doot waert door de misdaden ende sonden.

d V. Hoe in 't tweede beginsel der wedergeboorte?

A. Mede-werckende.

d V. Gaet in het eerste beginsel der wedergeboorte het willen des menschen voor de genade, ofte gaet de genade voor het willen des menschen?

A. De genade gaet voor het willen des menschen.

d V. Gaet de genade ende het willen des menschen alhier te samen?

A. Neen; want de mensch heeft hem alhier gantsch lijdelick.

d V. Gaet de genade ende het willen des menschen in het tweede beginsel der wedergeboorte te samen?

A. Ja.

d V. Zijnder eenige goede dispositien in den onherboren mensch, waer door de Heere bewogen wert, om hem te wederbaren?

A. Neen; als blijckt uyt Genes. 6. 5. Ende al het gedichtsel der gedachten sijns herten t'allen dage alleenlick boos was: en 8. 21. Want het gedichtsel van 's menschen herte is boos van sijnder jeught aen. Jerem. 13. 23. Matth. 7. vs. 18. Rom. 8. 5, 6, 7. Ephes. 2. 1, 2, 3, 4. Coloss. 2. 13.

d V. Wie drijven sulcks?

A. De oude ende huydendaegsche Pelagianen.

d V. Werckt de genade wederstandelick, ofte onwederstandelick?

A. Onwederstandelick.

d V. Hoe onwederstandelick?

A. Datse krachtelick werckt ende onverwinnelick.

d V. Bewijst dat?

A. Ezech. 36. 26, 27. Ende ick sal u een nieuw herte geven, ende sal eenen nieuwen geest ingeven in 't binnenste van u, &c. Ende ick sal maeken dat ghy in mijne insettingen sult wandelen, ende mijne rechten sult bewaren ende doen. Jerem. 32. 39. Ephes. 1. vs. 11. en 2. 5.

c V. Wie ontkennen dit?

A. De Pelagianen, Papisten, Remonstranten, Mennoniten, &c.

d V. Wat bewijs brengen sy onder andere by?

A. Actor. 7. 51. Ghy hartneckige ende onbesnedene van herten ende ooren, ghy wederstaet altijt den Heyligen Geest, &c.

d V. Wat soudt ghy daer op antwoorden?

A. Stephanus en spreekt hier niet van den Heyligen Geest, inwendigh werckende in de herten der Joden; maer van den geest, die door de Propheten hadde gesproken, ende oock door hem sprack; als te sien is Actor. 6. 10. Ende sy en konden niet wederstaen de wijsheyt ende den geest, door welcken hy sprack. Zach. 7. 12. En dat de Geest, sprekende door den mont van de Dienaers, kan wederstaen werden, en wort van ons niet ontkent: doch daer over is de questie niet.

d V. Is het wel soo groot een werck den mensche te herscheppen, als eerst uyt niet te scheppen?

A. Ja, noch grooter werck.

c V. Is de wedergeboorte in desen leven volmaeckt?

A. Neen: 1. Corinth. 13. 9. Want wy kennen ten deele, ende wy propheteeren ten deele.

c V. Waer salse volmaeckt zijn?

A. In den Hemel: 1. Corinth. 13. 10, 12. Doch wanneer het volmaeckte sal gekomen zijn, &c. vers.

12. Maer als dan sullen wy sien van aengesichte tot aengesichte, &c.

d V. Waer toe moet u dese leere dienen, dat ghy weet van naturen soo seer verdorven zijnde, niet dan door de hernieuwinge des Geests daer tegen kondt geholpen worden?

A. Om my selven te verloochenen ende te versaken, als oock om den Heere aen te roepen om de genade sijns H. Geests.

AENHANGHSEL.

d V. Hoe heeft Adam voor den val een vrijen wil gehadt?

A. Dat hy koste sondigen ende niet sondigen.

d V. Hoe heeft de mensche eenen vrijen wil in den staet der verdorventheyt, ofte der sonde?

A. Alleen tot quaet.

d V. Hoe hebben de herborene ende geloovige eenen vrijen wil?

A. Met sonden besmet: Rom. 7. vs. 21. Soo vinde ick dan dese Wet in my, als ick het goet wil doen, dat my het quaet bylight. vers. 19. Het goet, dat ick wil, en doe ick niet: maer het quaet, dat ick niet en wil, dat doe ick.

d V. Hoe hebben de verheerlickte eenen vrijen wil?

A. Geheel vry van het quaet, alsoo datse niet konnen sondigen.

SONDAGH IV. Vrage 9, 10, 11.

Vrage 9.

Doet dan Godt den mensche geen onrecht, dat hy in sijne wet van hem eyschet, dat hy niet doen en kan?

Antw. Neen hy: want Godt heeft den mensche alsoo geschapen dat hy dat konde doen, maer de mensche heeft hemselven, ende alle sijne nakomelingen, door 't ingeven des Duyvels, ende door moetwillige ongehoorsaemheyt, der selver gaven berooft.

d V. Hoe wort desen Zondagh afgedeelt?

A. In twee deelen.

d V. Welck zijn die twee deelen?

A. Een beantwoordinge op de tegenwerpinge tegen de voorgaende leere. Vrage 9. 2. De beschrijvinge van het tweede deel van des menschen ellende, namelick, de straffe door de sonde verdient, Vrage 10, 11.

a V. Gebiedt Godt aen alle menschen, datse sijn geboden sullen onderhouden.

A. Ja.

a V. Konnense dat wel doen?

A. Neen.

b V. Is dat dan recht, dat Godt eyscht van den mensch, dat hij niet doen en kan?

A. Ja.

c V. Maer of Godt eyschte van den mensche, dat hy na den hemel soude vliegen, en dat en kan de mensche niet doen, soude hy nochtans met recht het selve eyschen?

A. Neen.

d V. Soo hy dit niet eyschen magh, waarom oock niet het ander?

A. Om dat daer een groot onderscheyt is tusschen dit eyschen, ende tusschen het ander.

d V. Welck is dat onderscheyt?

A. Omdat het absolutelick ende simpelick den mensche onmogelick is na den hemel te vliegen, ende het andere niet.

d V. Is dan het onderhouden van de Wet niet simpelick onmogelick?

A. Neen.

d V. Heeft'er dan oyt tijt geweest, dat de mensch de Wet heeft konnen onderhouden?

A. Ja.

d V. Wanneer?

A Voor den val.

d V. Magh dan de Heere wel eyschen, daer niet en is?

A. Ja.

d V. Dat den mensche onmogelick is, en kan Godt niet eyschen: maer de Wet te volbrengen, is den mensche onmogelick; ergo?

A. Dat volght niet; want het heeft den mensche mogelick geweest.

d V. Is Godt daerom versteken van sijn recht, om dat den mensche den eysch Godts niet kan nakomen?

A. Neen.

d V. Verklaert dit een weynigh naerder met een gelijckenisse?

A. Een Schultheere en verliest daerom sijn recht niet, om rechtveerdighlick de schult te mogen eyschen van den schuldenaer, al is 't dat hij door sijne eygen schult in armoede is geraeckt, hebbende sijn goet onnuttelick doorgebracht, soo dat het hem onmogelick is de schult te betalen.

d V. Doet oock een Heer sijn knecht wel ongelijck, wanneer hy van hem eyscht, dat hy aan de tafel sal staen, om hem te dienen, niet tegenstaende dat het den knecht onmogelick is op sijne voeten te staen, hebbende de onmogelickheyt door sijne dronckenschap over den hals gehaelt?

A. Neen.

d V. Dat het nu den mensche onmogelick is de Wet te onderhouden, wiens schult is dat, Godts schult, ofte des menschen schult?

A. Des menschen eygen schult; gelijck aengewesen is op de 6. ende 7. Vrage.

d V. Kan dan de Heere van onrechtveerdigheyt niet beschuldight worden, wanneer hy van den mensche eyscht, dat hy niet doen en kan?

A. Neen.

d V. Kan hy oock van onwijsheyt beschuldight worden, wanneer hy eyscht het gene hy te voren weet, dat niet sal volgen?

A. Neen.

d V. Wie zijnse die daer drijven, dat, by aldien de mensche van hemselven geen krachten heeft, om de Wet Godts te onderhouden, dat Godt dan met recht de onderhoudinge der Wet van den mensche niet kan eyschen, ja dat Godt sulcks eyschende den mensche onrecht soude doen?

A. Papisten, Remonstranten, Mennoniten, &c.

d V. Waer uyt soudt ghy bewijsen, dat de Heere van onrechtveerdigheyt ende van onwijsheyt niet kan beschuldight worden, wanneer hy van den mensche eyscht, dat hy niet doen en kan, ofte te voren weet, dat niet en sal volgen?

A. Exod. 7. 2, 3, 4. Ghy sult spreken alles wat ick u gebieden sal, ende Aaron u broeder sal tot Pharao spreken, dat hy de kinderen Israëls uyt sijnen lande trecken late. vs. 2. Doch ick sal Pharaos harte verharden, ende ick sal mijne teeckenen ende wonderheden in Egyptenlande vermenighvuldigen. vs. 3. Pharao nu en sal ulieden niet hooren, ende ick sal mijne hant aen Egypten leggen, ende voeren mijne heyren, mijn volck de kinderen Israëls uyt Egyptenlant, door groote gerichten. Ezech. 2. 4, 5, 6. Ende dese kinderen zijn hardt van aengesichte, ende stijf van herten: ick sende u tot hen, ende ghy sult tot hen seggen: Soo seyt de Heere, Heere, Ende sy, het zy datse 't hooren sullen, ofte het zy datse 't laten sullen (want sy zijn een wederspannigh huys) soo sullen sy weten, dat een Propheet in het midden van hen geweest is, &c. Rom. 3. 5. Indien nu onse ongerechtigheyt, Godts gerechtigheyt bevestight, wat

sullen wy seggen? Is Godt onrechtveerdigh, als hy toorne over ons brenght? (ick spreke na den mensche.) Dat zy verre.

d V. Maer is het niet te vergeefs, dat de Heere sulcks van den mensche eyscht?

A. Neen.

d V. Wort de Heere in 't eyschen van de gehoorsaemheyt der Wet niet gefrustreert van sijn oogemerck en eynde?

A. Neen.

d V. Soude dan den eysch Godts noch een ander eynde, als gehoorsaemheyt konnen hebben?

A. Ja.

d V. Welcke?

A. Den mensche te brengen tot kennisse ende overtuyginge van sijne onmacht ende verdorven natuer; want door de Wet is de kennisse der sonde: Rom. 3. 20.

d V. Welck is het eynde ten aensien van de geloovigen?

A. In haer te brengen niet alleen een overtuyginge tot vernederinge, maer oock nieuwe gehoorsaemheyt; want de Wet leert, wat Godt voor de weldaet der verlossinge eyscht.

d V. Welck is het ten aensien van de goddeloosen ende ongeloovigen?

A. Datse niet sullen hebben tot haerder verontschuldinge; maer datse sullen weten, dat een Propheet onder haer geweest is; Ezech. 2. vs. 4. ende dienvolgens hare verdoemenisse rechtveerdigh zy: Rom. 1 20. Op datse niet te verontschuldigen en souden zijn.

d V. Bekomt de Heere altijt een van beyde dese eynden, wanneer hy in de Wet sulcks eyscht?

A. Ja.

c V. Maer hoe komt dat, nademael de mensch de Wet heeft konnen volbrengen, dat hy dat verloren heeft?

A. Door sijn eygene vrywillige ende moetwillige ongehoorsaemheyt: gelijck dit in 't lanck ende breede is aengewesen op de 6. ende 7. Vrage.

VRAGE 10.

Wil Godt sulcke ongehoorsaemheyt ende afval ongestraft laten?

Antw. Neen hy geensins: maer hy vertoornt hem schrickelick, beyde over de aengeborene ende werckelicke sonden, ende wil die door een rechtveerdigh oordeel, tijdelick ende eeuwighlick straffen, alsoo hy gesproken heeft: Vervloeckt zy een yegelick die niet en blijft in al dat'er geschreven is in den boeck des Wets dat hy dat doe.

a V. Wil Godt de sonde straffen?
A Ja

a V. Wil Godt niet een sonde ongestraft laten?
A. Neen.

c V. Hoe vergeeft hy ons dan alle sonden?
A. Om Christi wille.

b V. Die maer een sonde doet, is die schuldigh aen den vloek des Wets?
A. Ja.

b V. Werckt alle sonde Godts toorne?
A. Ja.

c V. Is er eygentlick toorne in Godt?
A. Neen.

c V. Wat beduyt Godts toorn?
A. Een afkeer van de sonde, en een wil ende genegentheyt om deselve te straffen.

c V. Hoe wertse hem toegeschreven?
A. Menschelicker wijse, of door gelijckenisse.

d V. Wat is Godts toorne tegen de sonde der verworpenen?

A. Een wil, genegentheyt, ende voornemen om deselve te straffen met de tijtlicke ende eeuwige doot ende verdoemenisse.

d V. Wat is Godts toorne tegen de sonde der geloovigen?

A. Een haet ende afkeer van deselve.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat Godt hem over de sonden vertoornt?

A. Psalm 5. vs. 6. Ghy haet alle werckers der ongerechtigheyt. Rom. 1. vs. 18. Want de toorne Godts wort geopenbaert van den hemel over alle goddeloosheyt ende ongerechtigheyt der menschen, als die de waerheyt in ongerechtigheyt t'onderhouden. ende cap. 2. vs. 8. Maer den genen, die twistgierigh zijn, ende die der waerheyt ongehoorsaem, doch der ongerechtigheyt gehoorsaem zijn, sal verbolgentheyt ende toorne vergolden worden. vs. 9. Verdruckinge ende benauwtheyt over alle zielen des menschen, die het quaet werckt.

b V. Hoe vertoornt hem Godt?

A. Schrickelick.

c V. Waer staet dat?

A. Psalm 76. 8. Vreesselick zijt ghy, ende wie sal voor u aengesichte bestaen, van den tijt uwes toorns af. Deuter. 4. vs. 24. Want de Heere uwe Godt die is een verteerende vyer, een yverigh Godt. Hebr. 10. vs. 31. Vreesselick is het te vallen in de handen des levendigen Godts. ende cap. 12. vs. 29. Want onse Godt is een verteerende vyer.

c V. Waer over vertoornt hem Godt soo schrickelick?

A. Over de sonden van de menschen.

b V. Over wat sonde, aengeborene ofte werckelicke?

A. Over alle beyde.

d V. Wat is aengeborene sonde?

A. De inwendige verdorvenheyt, waer door yemant

geneyght is tot alle quaet, ende onnut tot eenigh geestelick goet.

c V. Bestaet dese sonde in gedachten, woorden, of wercken?

A. Neen: maer in een inklevende of inblijvende quaede dispositie.

d V. Wat is de werckelicke sonde?

A. Wanneer een mensche doet 't gene de Heere verbiedt, ende wanneer hy laet het gene de Heere gebiedt.

d V. Hoe veelderley is de werckende sonde?

A. Menigerley. Siet eenige bysondere specien van de werckelicke sonde in de verklaringe over de 3. Vrage.

b V. Zijn alle sonden doot-sonden?

A. Ja.

b V. Zijnder dan geene veniale ofte vergeeffelicke sonden?

A. Neen.

b V. Wie seggen dat'er vergeeffelicke sonden zijn?

A. De Papisten.

b V. Der geloovigen sonden zijn die vergeeflick?

A. Ja.

c V. Hoe, zijn die vergeeflick in haer selven?

A. Neen.

c V. Hoe dan?

A. In Christo, door Godts barmhertigheyt.

a V. Soude de minste sonde, in haer selven aengemerckt zijnde, de eeuwige doot ende verdoemenisse verdienen?

A. Ja.

b V. Maer zijn alle sonden even swaer?

A. Neen.

c V. Sal een mensche dan swaerder gestraft worden die grooter sonde heeft begaen, als die gene, die mindere sonde heeft begaen?

A. Ja.

d V. Bewijst dat eens?

A. Luce 12. 47. Ende die dienstknecht, welcke geweten heeft den wille sijns Heeren, ende sich niet bereyt noch na sijnen wille gedaen heeft, die sal met vele slagen geslagen worden. vs. 48. Maer die deselve niet geweten heeft, ende gedaen heeft dingen, die slagen weerdigh zijn, die sal met weynige slagen geslagen worden.

c V. Zijn alle menschen verdoemelick?

A. Ja.

c V. Selfs oock de kleyne kinderkens?

A. Ja.

d V. De kinderen der ongeloovigen stervende in hare kintsheyt, zijn die alle verdoemt of saligh?

A. Dat laten wy staen, ende bevelen het Godt de Heere.

d V. Soude yemant vastelick behoeven te seggen, datse verdoemt zijn?

A. Neen: maer wel, datse verdoemelick zijn.

d V. Soude yemant vastelick konnen seggen, datse saligh zijn?

A. Gantschelick niet.

d V. Wat onderscheyt is 'er tusschen dootlicke sonden, ende sonden tot der doot?

A. Alle sonden zijn dootlicke sonde, maer niet een sonde tot der doot.

d V. Wat noemt ghy een sonde tot der doot?

A. De sonde in den H. Geest.

d V. Waer staet die sonde beschreven?

A Matth. 12. 31. Daerom segge ick u, alle sonde ende lasteringe sal den mensche vergeven worden; maer de lasteringe tegen den H. Geest en sal den mensche niet vergeven worden.

d V. Wat is de sonde in den H. Geest?

A. Een verwerpinge ende verloocheninge van het bekende geloove ende waerheyt, uyt enckele verachtinge voortkomende, ende dat tot den eynde des levens sonder eenige boetveerdigheyt durende. Siet van dese sonde breeder in de verklaringe over de 3. Vrage.

d V. Waerom wordt dese sonde genoemt een sonde tot der doot?

A. Om dat soodanige sonde nimmermeer vergeven wort: Matth. 12. vs. 32. Maer soo wie tegen den Heyligen Geest sal gesproken hebben, het en sal hem niet vergeven worden, noch in dese eeuwe, noch in de toekomende, ende onmogelick is van deselve zich te bekeeren. Hebr. 6. 6.

d V. Soo yemant in die sonde quam te vallen, soude Godt die wel om Christi wille vergeven?

A. Neen.

c V. Sal Christus de sijne daer voor bewaren?

A. Ja.

c V. Kan yemant hem van die sonde bekeeren?

A. Neen.

d V. Magh men wel voor die gene bidden, die dese sonde begaen hebben?

A. Neen.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. 1. Joh. 5. 16. Voor deselve sonde segge ick niet dat hy sal bidden.

d V. Magh men wel licht van yemant dencken, dat hy gesondight heeft in den H. Geest.

A Neen.

d V. Hoe soudt ghy yemant troosten, die mocht in aenvechtinge ende vreese zijn van dese sonde begaen te hebben?

A. Soo hy niet sonder droefheyt, leetwesen, ende vernederinge over de sonde is.

d V. Waer staet dat?

A. Hebr. 6. vss. 6, 9, 10. Ende afvalligh worden, die, segge ick, wederom te vernieuwen tot bekeeringe: als welcke haer selven den Sone Godts wederom kruytcigen, ende opentlick te schande maken. vs. 9. Maer geliefde, wy versekeren ons van u betere dingen, &c.

c V. De straffe, daer mede de Heere soo aengeborene, als werckelicke sonden straffen wil, hoedanigh een straffe is dat?

A. Een rechtveerdige straffe.

c V. Straft Godt dan niemant onrechtveerdighlick?

A. Neen.

c V. Kan hy dat wel doen?

A. Neen.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Genes. 18. vs. 25. Soude de Richter der gantscher aerde geen recht doen?

b V. Hoe verre gaet dese straffe Godts, over lichaem ofte over ziele?

A. Over alle beyde.

c V. Welck is de straffe Godts, die het lichaem treft?

A. Honger, armoede, arbeyt, pijne, sieckten, mismaecktheyt, ende diergelijcke.

c V. Welck is de straffe, die de ziele treft?

A. Sotheyt, raserije, ongeduldigheyt, droeffenisse, versoeckinge, ende diergelijcke.

b V. Hoe groot is dese straffe Godts?

A. Hier tijtlick, ende hier namaels eeuwighlick.

d V. Bewijst, dat Godt de sonde hier tijtlick straffen wil?

A. Deut. 28. 15, 16, 17. Daer en tegen het sal geschieden, indien ghy de stemme des Heeren uwes Godts niet sult gehoorsaem zijn, &c. soo sullen alle dese vloecken over u komen ende u treffen. Vervloeckt sult ghy zijn in de stadt, ende vervloeckt sult ghy zijn in 't velt, vervloeckt sal zijn uwen korf ende uwen back-trogh.

d V. Bewijst, dat Godt de sonde oock hier namaels eeuwighlick straffen wil?

A. Matth. 25. 41. Dan sal hy seggen tot de gene, die ter slinckerhant zijn: Gaet wech van my ghy vervloeckte in 't eeuwige vyer, 't welck den duyvel ende sijne Engelen bereyt is. Siet oock Marc. cap. 9. vss. 47, 48. 2 Thess. cap. 1. vss. 8, 9. Matth. 10. vs. 28.

d V Wat noemt ghy tijtlicke straffen?

A. Alle die wederweerdigheden, die een mensche

in desen leven overkomen, soo na lichaem als na ziele.
d V. Wat noemt ghy eeuwige straffen?
A. Die straffen, die den mensche treffen na dit leven in de helle.
d V. Waer in bestaen die straffen?
A. In verschoven te zijn van Godts aengesichte, ende in het dragen van den toorn Godts, tegen de sonde ontsteken.
c V. Is het oock seker, dat Godt de Heere de sonde soo schrickelick straffen wil?
A. Ja.
c V. Waer uyt weet ghy dat?
A. Uyt den vloeck des Wets: Deut. 27. 26. Vervloeckt zy, die de woorden deser wet niet sal bevestigen, doende deselve. Ende andere texten, alreede verhaelt.
c V. Maer waer van daen komt het, dat Godt de sonde soo schrickelick straffen wil?
A. Van wegen Godts rechtveerdigheyt.

Vrage 11.

Is dan Godt niet barmhertigh?

Antw. Godt is wel barmhertigh, maer hy is oock rechtveerdigh, daerom soo eyscht sijne gerechtigheyt dat de sonde, welcke tegen de alderhooghste Majesteyt Godts gedaen is, oock metter hooghste, dat is, met de eeuwige straffe aen lijf ende ziele gestraft werde.

b V. Neemt Godts barmhertigheyt de voorseyde straffe der sonden wegh?
A. Neen.
b V. Hoe komt dat?
A. Van wegen Godts rechtveerdigheyt.

c V. Is dese rechtveerdigheyt Godts in hem nootsakelick?

A. Ja.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Rom. 1. 32. Dewelcke, daer sy het recht Godts weten, &c. Siet oock 2. Thess. 1. 6.

d V. Godts rechtveerdigheyt, hanght die aen sijnen vrijen wille, of gaet die voor?

A. Sy gaet voor.

d V. Soude Godt wel konnen sijn gerechtigheyt versaken?

A. Neen: 2. Tim. 2. 13. Indien wy ontrouw zijn, hy blijft getrouw, hy en kan hemselven niet verloochenen.

c V. Straft Godt de sonden alleen, om dat hij het soo wil ende gedreyght heeft?

A. Neen.

d V. Is 'er dan hooger oorsaek, als Godts vrije wil ende besluyt te vinden?

A. Ja.

d V. Welck is die?

A. Godts rechtveerdigheyt, volmaeckte nature, ende hooghste macht.

d V. Is dese straffende gerechtigheyt Gode eygen, wesentlick ende natuerlick?

A. Ja.

d V. Kan Godt wel laten deselve te oeffenen tegen een sondige creature?

A. Neen.

d V. Hanght dan, en komt niet dese oeffeninge der rechtveerdigheyt tegen de sonde, van Godts vrywillige dispositie ofte voornemen?

A. Neen.

d V. Is de barmhertigheyt soo wel Gode eygen, als sijne rechtveerdigheyt?

A. Ja.

d V. Waerom wort dan geseyt, dat Godt niet en kan laten sijn recht te oeffenen tegen eenen sondaer;

en dat hij wel kan laten sijn barmhertigheyt te oeffenen tegen eenen ellendigen?

A. Om dat Godt aen geen creaturen verbonden is, om hem der selver te moeten ontfermen, maer dat alle creature aen Godt verbonden is, om sijn recht met gehoorsaemheyt of met straffe te betalen.

d V. Wat is dan het gene Jacobus seght, cap. 2. vs. 13. Want een onbarmhertigh oordeel sal gaen, over die gene die geen barmhertigheyt gedaen en heeft?

A. Dat is te verstaen niet van de barmhertigheyt Godts, maer van de barmhertigheyt des menschen tegens sijnen naesten.

d V. Kan Godt dan, volgens dese sijne rechtveerdigheyt, de sonden ongestraft laten?

A. Neen.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Exod. c. 34. vs 7. Die den schuldigen geensins ontschuldigh houdt, &c. Rom. 1. 32. Dewelcke, daer sy het recht Godts weten, namelick, dat die gene, die sulcke dingen doen, des doots waerdigh zijn. 2. Thess. 1. 6. Alsoo het recht is by Godt verdruckinge te vergelden den genen, die u verdrucken.

c V. Maer soude Godt van sijne rechtveerdigheyt niet wat mogen laten vallen?

A. Neen.

c V. Magh hij van het sijne doen wat hy wil?

A. Neen: om dat hij niet aengemerckt moet werden in dese gelegentheyt, als een particuliere; maer als de opperste Heere, ende de algemeyne Richter des werelts.

d V. Maer waerom soude Godt sulcks niet mogen doen, dewijle de menschen dat wel vermogen?

A. Het is een heel ander sake met Godt, als met de menschen; gelijck nu geseyt is.

c V. Volght hier niet uyt, dat Godt in desen deele minder is, als de menschen?

A. Neen; maer wel, dat hij meerder is.

d V. Is de kennisse van dese nootsakelicke rechtveerdigheyt, den natuerlicken mensche oock eenighsins bekent?

A. Ja: Rom. 1. 32. Dewelcke, daer sy het recht Godts weten, &c.

c V. Is dan de sonde soo grouwelick, dat Godts gerechtigheit dezelve niet kan ongestraft laten?

A. Ja.

d V. Waer aen wort de groote grouwelickheyt der sonde bekent?

A. Datse begaen wort tegens de hooghste Majesteyt Godts.

c V. Wie is dan den Wetgever, tegen wiens gebodt gesondight wort?

A. De groote Godt van den hemel.

d V. Waer aen wort de grouwelickheyt der sonde al meer bekent?

A. Aen de billickheyt des gebodts.

d V. Waer in is de billickheyt des gebodts gelegen?

A. Dat het een gebodt was, het welcke gemackelick ende licht was te onderhouden.

d V. Waer aen soude men best mogen kennen de schrickelickheyt des vloecks ende straffe Godts?

A. Om dat hy dreyght deselve te straffen aen lijf ende ziele, met de tijtlicke ende eeuwige doot.

b V. Hoe wil Godt dan de sonde straffen?

A. Met de tijtlicke ende eeuwige doot.

b V. Straft Godt de sonde aen het lichaem, ofte aen de ziele?

A. Aen alle beyde.

b V. Straft hyse hier ofte hier namaels?

A. Hier ende hier namaels.

c V. Maer soude niemant in desen leven konnen de gerechtigheyt Godts voldoen, ende alsoo verlost worden van dese straffe?

A. Neen.

c V. Soude hy soo veel niet konnen te wege brengen, dat hij eenige verlichtinge hadde van de straffe?

A. Neen.

c V. Doet dan het tijdelick verdriet geen afslagh aen de eeuwige pijnen, die de sonde verdient heeft?

A. Neen.

d V. Hoe soude een mensche konnen versterckt worden tegen de verleydinge der sonde?

A. Dat hy acht neemt op dit schrickelick dreygement Godts.

d V. Hoe soude een mensche mogen beweeght werden, om sich met alderhaest van de sonde te keeren?

A. Dat hy acht geve op de straffen, die op de sonde sullen volgen.

Het tweede Deel;

VAN DES MENSCHEN VERLOSSINGE.

SONDAGH V. VRAGE 12, 13, 14, 15.

VRAGE 12.

Aengesien wy dan, na dat rechtveerdigh oordeel Godts, tijtlicke ende eeuwige straffe verdient hebben, is 'er eenigh middel daer door wy dese straffe ontgaen mochten, ende wederom ter genaden komen?

Antw. Godt wil dat sijne gerechtigheyt genoegh geschiede, daerom moeten wy der selven, of door ons selven, of door eenen anderen volkomelick betalen.

d V. Seght my eens, hoe moet de vorige kennisse van uwe ellende op u herte wercken?

A. Dat ick trachte ende stae na een verlossinge.

d V. Waer van wort hier gehandelt?

A. Van het middel van onse verlossinge.

d V. Hoe wert desen Sondagh afgedeelt?

A. In twee deelen?

d V. Welck zijn die twee deelen?

A. Het middel van onse verlossinge, Vrage 12. 2. Door wien dit middel kan te wege gebracht werden, Vrage 13, 14, 15.

c V. Is de verlossinge wel nootsakelick?

A. Ja ten hooghsten.

c V. Waerom doch?

A. Om dat den mensche anders eeuwighlick soude moeten verloren gaen.

c V. Is de verlossinge wel mogelick?

A. Ja.

d V. Waer uyt soudt ghy dat bewijsen, dat niet tegenstaende de mensche na 't rechtveerdigh oordeel Godts, tijtlicke ende eeuwige straffe verdient heeft, evenwel sijne verlossinge uyt de ellende mogelick is?

A. Om dat de verlossinge met der daet van Godt uitgewrocht is: waer uyt dan blijckt, dat sulcks Gode mogelick was.

c V. Maer wil de rechtveerdige Godt den sondigen mensche wel een verlossinge schicken, daer hy de sondige Engelen niet gespaert heeft?

A. Ja; gelijck de uytkomste geleert heeft.

c V. Hoe komt het, dat Godt de Heere niet den Engelen, die gesondight hebben, maer den mensche een verlossinge beschickt heeft?

A. Om dat het hem alsoo belieft heeft.

c V. Konnen daer geen sekere redenen van gegeven worden?

A. Neen.

d V. Zijn dese redenen niet goet, namelick, dat de Heere den gevallenen Engelen geen verlossinge heeft gegeven, 1. om datse gevallen zijn van den allerhooghsten top der hooghte, dat is, uyt den Hemel: 2. Om dat in den val der Engelen, de gantsche natuer der Engelen niet en is verloren gegaen, gelijck wel het gantsche menschelicke geslacht?

A. Die redenen en binden niet, ende en konnen uyt Godes woort niet bewesen werden.

d V. Door wat middel sal de mensche wederom met Godt versoent, ende uyt sijn ellende verlost werden?

A. Door voldoeninge aen Godts gerechtigheyt.

d V. Wat eyscht de gerechtigheyt Godts?

A. 1. Een absolute gehoorsaemheyt, tot welcke de menschen op alle manieren verbonden zijn, als schepselen haren Schepper, ende dienstknechten haren Heere. Levit. 18. 5. Ja mijne insettingen, ende mijne rechten sult ghy houden, welck mensche deselve sal doen, die sal door deselve leven: Ick ben de Heere. Dit is 't gene Godt insonderheyt eyscht, ende daer toe is de mensche alleen verplicht, soo lange daar geen overtredinge geschiet is. 2. Straffe, als men de schuldige gehoorsaemheyt niet volkomentlick betaelt: want de Heere en kan de overtredinge van sijn Wet, ende de schendinge sijner gerechtigheyt, niet ongestraft laten, als Vrage 11. gehoort is; waerom hy oock altijd by den eysch van sijne gehoorsaemheyt, byvoeght de dreyginge van de straffe, om door vreese der selver, de menschen beter in gehoorsaemheyt te houden: Genes. cap. 2. vs 17. Want ten dage, als ghy daer van eet, sult ghy den doot sterven. Deut. 27. 26. Vervloeckt zy, die de woorden deser Wet niet en sal bevestigen, doende deselve.

d V. Wort nu na den val, door de gerechtigheyt Godts, ge-eyscht alleen een absolute gehoorsaemheyt, ofte oock straffe?

A. Beyde, niet alleen gehoorsaemheyt, maer oock

straffe, nademael de overtredinge nu geschiet is; ende niet alleen straffe, maer oock gehoorsaemheyt, tot welcke wy onsen Schepper verplicht blijven, soo lange wy redelicke schepselen zijn.

d V. Hoe wort nu dese gerechtigheyt voldaen?

A. Aengaende de gehoorsaemheyt, als men alles doet, ende onderhoudt wat de Wet gebiedt, ende nalaet watse verbiedt in alle deelen, tot allen tijden, ende in de hooghste graet van de volmaecktheyt. Aengaende de straffe, wanneer voor de overtredinge de gedreyghde ende verdiende straffe wort geleden.

c V. Maer is 'er geenen anderen wegh, om van de sonden verlost te worden, als door middel van voldoeninge?

A. Neen.

c V. Kan Godt de straffe niet quijtschelden?

A. Neen.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat Godt, behoudens sijne gerechtigheyt, de sonden ende de straffe der selver niet kan vergeven, noch quijtschelden sonder voldoeninge?

A. Exod. cap. 34. vs. 7. Die den schuldigen geensins ontschuldigh en houdt. Num. cap. 14. vs. 18. Nah. 1. 3. De Heere is lanckmoedigh, doch van groote kracht, ende hy houdt den schuldigen geensins onschuldigh. Habac. 1. 13. 2 Thess. 1. 6. Alsoo het recht is by Godt verdruckinge te vergelden den genen die u verdrucken.

b V. Godt is immers barmhertigh?

A. Het is soo; maer hy is oock rechtveerdigh.

c V. Soude Godt niet te vreden wesen, met eenige betalinge, alhoewel niet ten vollen?

A. Neen.

c V. Kan hij van sijn recht niet wat laten vallen?

A. Neen.

d V. Magh hy met ende van het sijne niet doen wat hy wil?

A. Neen: want de Heere is een algemeyne Richter des werelts, Genes. cap. 18. vs 25. Soude de Richter der gantscher aerde geen recht doen. Rom. cap. 3. vss. 5, 6. ende kan hemselven niet versaken. 2. Tim. 2. 13.

c V. Een mensche magh immers van sijn recht laten vallen?

A Het is een geheel ander sake in Godt, als in den mensche.

d V. Toont dat?

A. Een mensche kan laten vallen sijn heerschappije, die hy heeft over sijnen knecht, soo verre, dat hy gantsch naer desen geen recht meer over hem en heeft: nochtans kan Godt dat niet doen. Want gelijck een creature niet en kan niet onderworpen zijn; alsoo is het onmogelick, dat Godt niet soude zijn een Heere over de redelicke creature, dewelcke van hem dependeert, in haer wesen, onderhouden, ende alle hare werckingen.

d V. Heeft den mensche, soo doende, geen meerder macht ende vrijheyt, als Godt?

A. Neen: ende dat en kan noch macht, noch vryheyt genoemt werden.

d V. Soude Godts barmhertigheyt niet konnen maken, dat Godt wat van sijn recht afstonde?

A. Neen.

d V. Wort dan Godts gerechtigheyt, onveranderlick, ende nootsakelick uytgevoert, soo wanneer Godes Wet overtreden is?

A. Ja: 2 Thess. 1. vs. 6. Het is recht by Godt, en 2. Tim. 2. vs. 13. Indien wy ontrouw zijn, hy blijft getrouw, hy en kan hemselven niet verloochenen.

d V. Soude men niet mogen seggen, dat Godt alleen rechtveerdig is door sijnen vrijen wille, ende na het voornemen sijns willens; soo dat hij soude konnen in het tegendeel niet rechtveerdigh zijn, of geen rechtveerdigheyt oeffenen tegen de sonden?

A. Geensins. Siet breeder hier van Vrage II.

d V. Behalven Godts recht, vereyscht Godts waerheyt ook straffe voor de sonde?

A. Ja.

d V. Waer in bestaet die waerheyt Godts?

A. In het dreygement, daer mede de Heere den mensche gedreyght heeft: Genes. 2. 17. Want ten dage, als ghy daer van etet, sult ghy den doot sterven. Deut. 27. 26. Vervloeckt zy, die de woorden deser Wet niet en sal bevestigen, doende deselve.

c V. Door wien moet dese volkomen betalinge geschieden?

A. Door ons selven, ofte door eenen anderen: Ezech. 18. 4, 20. De ziele die sondight die sal sterven, Exod. 32. 33. Deut. 24. vs 16. Jerem 31. vs. 30. Rom. 8. vss. 3, 4. Want 't gene de Wet onmogelick was, dewijle sy door het vleesch krachteloos was; heeft Godt sijnen Sone gesonden, &c 2 Corinth. cap. 5. vs 21. Want dien, die geen sonde gekent en heeft, heeft hy sonde voor ons gemaeckt.

c V. Kan een van dese twee manieren bestaen, te weten, door ons selven, ofte door een anderen, dat is, of dat wy selfs in eygener persoon voldoen, of selfs niet konnende voldoen, dat een ander dan in onse plaetse voldoet?

A. Ja; als blijckt uyt de geciteerde plaetsen.

d V. Maer kan Godts gerechtigheyt wel lijden, dat een ander voor ons betale?

A. Ja; gelijck de uytkomste geleert heeft.

d V. Laet dan Godt niet van sijn recht vallen?

A. Neen.

d V. Waerom niet?

A Om dat evenwel de rechtveerdigheyt Godts ten vollen voldaen wert.

d V. Is het evenwel geen onrechtveerdigheyt in Godt, dat de ontschuldige (namelick de Heere Christus) gestraft wort in plaetse van den schuldigen?

A. In het minste niet.

d V. Wie seggen sulcks?

A. De Socinianen.

d V. Waer uyt blijckt, dat het geen onrechtveerdigheyt in Godt is?

A. Om dat de ontschuldige sich vrywilligh heeft gepresenteert als borge, om voor de schuldige te voldoen: Psal. 40. 9. Ick hebbe lust, O mijn Godt, om u welbehagen te doen.

V. Aen wien moet betaelt worden?

A. Aen Godt.

c V. Wie kent ghy schuldigh?

A. Godt.

c V. Waerom Godt meer, als eenige creaturen?

A. Om dat ick tegen Godts Wet, als des eenigen oppersten Wetgevers, hebbe gesondight. Siet Rom. cap. 3. vs 19. Ende de geheele werelt voor Godt verdoemelick zy: Jacob cap. 4. vs 12. Daer is een eenigh Wetgever, die behouden kan ende verderven.

AENHANGHSEL.

c V. In wat deel van Godts woort wort ons de verlossinge van den vloeck des Wets door de hant eens Middelaers geopenbaert?

A. In den Euangelio. Siet hier beneden Vrage 19.

d V. Wat dunckt u van de Vaders des Ouden Testaments, zijnse door haer selven, ofte door Christum den Middelaer saligh geworden?

A. Door Christum den Middelaer.

d V. Maer Christus is eerst langh na haer gekomen?

A. Sy zijn door Christum saligh geworden, die in
d de werelt komen soude.

V. Kan men wel eenighsins weten, door het licht der nature, het middel, om met Godt versoent te werden?

A. Ja, voor soo verre het middel is de voldoeninge

aen Godes gerechtigheyt: Rom. cap. 1. vs 32. Dewelcke, daer sy het rechte Godts weten, &c.

d V. Kan men weten, door het licht der nature, welcke die gene zy, door welcken dese eenige voldoeninge geschiet is?

A. Neen.

d V. Soude men niet konnen weten, dat de Sone Godts die Emmanuël is, die voor ons betaelt heeft?

A. Neen.

Vrage 13.

Maer konnen wy door ons selven betalen?

Antw. In geenderley wijse: maer wy maken oock de schult noch daeghlicks meerder.

b V. Kan ick voor mijne sonden niet betalen?

A. Neen.

b V. Kan ick voor uwe sonden niet betalen?

A. Neen.

b V. Soude den eenen mensche voor den anderen niet konnen betalen?

A. Neen.

d V. Bewijst dat?

A. Psalm 49. 8, 9. Niemant van hem sal sijnen broeder konnen verlossen: hy sal Gode sijn rantsoen niet konnen geven. Want de verlossinge haerder ziele is te kostelick, ende sal in eeuwigheyt ophouden.

b V. Kan Maria voor onse sonden niet betalen?

A. Neen.

b V. Heeft Maria niet voor haer eygen sonden betaelt, ende isse niet door haer selven saligh geworden?

A. Neen.

c V. Is Maria niet daer door behouden datse de

Sone Godts in haer lichaem heeft gedragen, ende ter werelt gebracht?

A. Neen.

b V. Hoe komt het dat wy voor ons selven niet konnen betalen voor de sonden?

A. Om dat wy de schult noch dagelicks meer maken.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Joh. 9. 2. Want hoe soude de mensche rechtveerdigh zijn by Godt. ende 15 16. Hoe veel te meer is een man grouwelick ende stinckende, die het onrecht indrinckt als water. 1. Reg 8. 46. Prov. 20. 9. Eccles. 7. 20. Jerem. 13. 32. Rom. 3. vss. 12, 13, &c. Alle zijn sy afgeweken, te samen zijn sy onnut geworden: daer en is niemant die goet doet, daer en is oock niet tot een toe, Ephes. 2. vss. 1, 5. Jac. 3. 2. 1. Joh. 1. 8.

c V. Konnen wy oock voor dese straffe wel voldoen die wy door de sonde verdient hebben?

A. Neen.

d V. Bewijst dat?

A. Om dat onse misdaet ofte sonde is een vertoorninge des oneyndelicken goets, welck verdient de eeuwige straffe en verdoemenisse; ofte een tijtlicke straffe die de eeuwige in swaerheyt ende waerdije gelijck zy.

d V. Konnen wij de eeuwige straffe niet gedragen, dat wy die doorstaen ende eenmael volkomentlick voldoen?

A. Neen: want wy souden daer nimmermeer uytkomen, wy souden wel altijt aen de rechtveerdigheyt Godts betalen, maer het soude nimmermeer af betaelt of voldaen zijn, de voldoeninge soude nimmermeer volkomen zijn, daer soude nimmermeer een overwinninge zijn, maer het soude altijt in eeuwigheyt dueren.

d V. Konnen wy oock wel dragen een tijtlicke straffe, die de eeuwige in swaerheyt ende waerdije gelijck zy?

A. Neen: want onse onvolmaecktheyt ende onvolkomentheyt is te groot, gelijck uyt de boven-geciteerde plaetsen kan afgenomen werden.

d V. Maer een man die yemant wat te kort gedaen heeft, ende hy compenseert of restitueert den selven tienmael soo veel daer tegen, soude hy daer mede niet konnen voldoen, in de menschelicke Vyerschare?

A. Ja.

d V. Is het met ons oock soo niet gelegen?

A. Neen.

c V. Wy, die tien duysent talent-ponden schuldigh zijn, souden wy niet konnen alle dage eenen stuyver af rekenen, ende afbetalen?

A. Neen.

c V. Maer souden wy door alle onse gebeden en aelmoessen niet eenigh afslagh konnen verkrijgen tot afkervinge van de schult?

A. Neen.

c V. Soudt ghy voor kleyne sonden, genomen ghy hadt op een Vrydagh vleesch gegeten, niet konnen voldoen?

A. Dat en is geen sonde: en andersins, waer het sonde, soo kan men soo weynigh voor de minste sonde voldoen, als voor de meeste.

d V. Voldoen de mensche niet voor hare sonden, wanneer sy tijtlicke ende eeuwige straffen lijden?

A. Neen: sy betalen wel soo verre, maer sy en voldoen niet.

d V. Het schijnt nochtans dat de geloovige eenighsins af betalen, ofte voldoen voor hare sonden: 2. Sam. 12. 13, 14. Ende Nathan seyde tot David, De Heere heeft oock uwe sonde wechgenomen, ghy en sult niet sterven. Nochtans, dewijle ghy door dese sake de vyanden des Heeren grootelicks hebt doen lasteren, sal oock de sone die u geboren is, den doot sterven, ende cap 24. vss. 10, 12, 13.?

A. Die straffe, die sy lijden voor hare sonden, en

is geen betalinge voor hare sonden, ende daer door en werden sy met Godt niet versoent, maer is alleen een vaderlicke kastijdinge.

d V. Wie zijn de gene, die daer leeren, dat men voor sijne sonden kan voldoen?

A. De Paepsche Leeraers.

d V. Stellen sy dese hare voldoeninge voor de sonden op eenderley wijse ende maniere, ofte op verscheyden?

A. Op verscheyden wijse ende maniere.

d V. Noemt eens de verscheydentheyt der voldoeninge van die van 't Pausdom voor de sonde?

A. Een eygen voldoeninge; ende die geschiet door een ander.

d V. Wat noemt ghy een eygen voldoeninge?

A. Die de mensche selfs in sijn eygen persoon te wege brenght?

d V. Op hoe veelderley wijse geschieden dese eygene voldoeningen, na 't gevoelen van die van 't Pausdom?

A. Of door een toegesondene straffe Godts, ofte die sy van selfs ende vrywilligh op ende over haer nemen ende halen.

d V. Hoe door de toegesondene straffe Godes?

A. Dese toegesondene straffe Godes stellen sy of in dit leven, of na dit leven: In dit leven, als daer is allerhande kruys ende wederweerdigheyt, welcke den geloovigen in desen leven naer lichaem ofte naer ziele overkomt: Na dit leven, is die straffe, die haer van Godt wort opgeleyt in het vagevyer, tot een volkomene reyniging harer sonden.

d V. Hoe meynen sy te voldoen door een vrijwillige ende van selfs opgenomene straffe?

A. Als sy haer selven kastijden ende mortificeeren: insonderheyt zijn dese drie uytstekende, te weten, aelmoessen, vasten, bidden.

d V. Hoe noemen die van het Pausdom dese wercken?

A. Boet-wercken, ofte wercken van Boete, of penale wercken.

d V. Maer aelmoessen geven, vasten ende bidden, is dat in sich selven goet, ofte quaet; een deughdelick werck, ofte een plage?

A. Goet, ende een deugdelick werck.

d V. Kan men dan voldoen voor de sonde, met 't gene in sich selven goet is, ende dat de Heere van ons eyscht?

A. In 't minste niet.

d V. Zijnder meer soorten van satisfactien, mortificatien, penale wercken?

A. Ja; als hemselven geesselen, op een steen te slapen, waken, ende bloots voets te gaan, &c.

d V. Stellen die van 't Pausdom boven dese eygene ende particuliere voldoeningen, noch niet een publijcke ende gemeene voldoeninge?

A. Ja.

d V. Welck is die?

A. Die daer geschiet door het Sacrament van penitentie; door den schat der Kercke, dat is, Indulgentien ofte Aflaten des Paus; door pelgrimagien, biechten, ziel-missen, ende voorbiddingen voor de dooden, dat is, voor de zielkens die in het vagevyer zijn.

d V. Welck is de voldoeninge, die sy stellen dat door andere geschiet?

A. De voldoeninge, die sy stellen by den Heyligen.

d V. Waer in stellen sy de voldoeninge by den Heyligen?

A. Daer in, 1. Dat de afgestorvene Heyligen, door hare voldoeningen, verdiensten ende voorbiddingen, ons met Godt versoenen. 2. Dat de heylige Martelaers eenige overtollige wercken of satisfactien hebben gedaen, die tot vergevinge ende wechneminge der zonden den menschen, door de Aflaten van den Paus, worden toegerekent. 3. Dat de afgestorvene Heyligen, beneffens Christum, oock Middelaers zijn by Godt voor ons.

d V. Stellen sy oock noch yet anders daer mede sy voor hare sonde eenighsins kunnen voldoen?

A. Ja.

d V. Welcke is dat?

A. Wije-water, gewijde keersen, reliquien van de Heyligen, geconsacreerde dingen, ofte eenige woorden ende gesten eenige kracht toeschrijvende, om de sonde wech te nemen, tegen 't gewelt des Duyvels ons te bewaren, ofte om ons de saligheyt te helpen toe te brengen.

d V. Is nu dese leere, aengaende alle dese voldoeningen voor de sonde, goet ofte quaet?

A. Quaet.

d V. Waerom quaet?

A. Om datse gantschlick tegen Godts woort strijt, gelijck uyt de boven-geciteerde plaetsen te sien is.

d V. Wort de Heere hier door oock niet gestelt een onrechtveerdigh Richter te zijn?

A. Ja: nadien hij dan de schult tweemael soude straffen, eens in ons, ende daer na oock in Christo den Middelaer?

d V. Wordt hier door oock de voldoeninge Christi te niete gedaan?

A. Ja: want als wy selfs noch konnen en moeten voldoen, ende dat Godt onse voldoeninge aanneemt, soo wort daer krachtelick mede te kennen gegeven, dat Christus niet volkomentlick voor ons voldaen heeft, het welck is tegen Gods woort, als Esai. 53. 5. Maer hy is om onse overtredingen verwondet, &c. Ende door sijne striemen is ons genesinge geworden. Rom. 5. 10. Want indien wy vyanden zijnde met Godt versoent zijn door den doot sijns Soons, &c. 1. Thess. 1. 10. Hebr. 7, 25, 26, 27. ende 10. 10, 14. 1. Petr. 2. 24. 1. Joh. 1. 7.

d V. Maer een Papist sal seggen, dat Christus ons wel heeft verlost van de doot-sonden, maer niet van de veniele ofte vergeeflicke sonden, voor dewelcke wy selfs moeten voldoen?

A. Godts woort en kent geen vergeeflicke sonden, soo als die van 't Pausdom deselve beschrijven: maer

alle sonden, in haer selven ingesien zijnde, hoedanigh sy oock souden mogen wesen, zijn doot-sonden, dat is, verdienen de eeuwige doot ende verdoemenisse. 2. Het is valsch, dat de Heere Christus noch eenige sonden onvoldaen soude hebben overgelaten, voor dewelcke wy noch souden moeten voldoen: want hy heeft voldaen voor alle onse sonden, die wy oyt of oyt gedaen mochten hebben, volgens het gene de Apostel Johannis getuyght, 1. Joh. 1. 7. Het bloet Jesu Christi sijns Soons reynight ons van alle sonden.

d V. Geeft dit den mensche eenen voet, om in alle roeckeloosheyt, goddeloosheyt ende ongebondenheyt te leven?

A. Neen; maer ter contrarie soo sullen de ware geloovigen hier door krachtelick tot alle Godtsaligheyt ende heyligheyt aengeprickelt worden; want het is onmogelick, dat soo wie Christo door een waerachtigh geloove ingeplant is, niet en soude voortbrengen vruchten der danckbaerheyt, als Vrage 64. geleert wort.

d V. Wat bewijs brengen die van 't Pausdom by om hare voldoeningen voor de sonden vast te maken?

A. Sy maken onderscheyt tusschen de schult, tusschen *reatum*, dat is, dien sondelicken ende verdoemelicken staet, daer in de mensche door de schult der sonde geraeckt ende strafwaerdigh is, ende tusschen de straffe door de sonde verdient: en seggen, dat de Heere Christus wel de schult heeft wechgenomen, maer niet *reatum*, dat is, die verschuldigingh daer door wy strafbaer zijn; die wy dan selve op soodanige wijse van voldoeninge moeten wechnemen.

d V. Wat dunckt u van dese distinctie, is die niet vast ende bondigh?

A. Het is een grove ende plompe contradictie ofte tegenstrijdigheyt: want heeft Christus de straffe ge-

dragen volgens Esai. 53. 5. De straffe die ons den vrede aenbrenght was op hem: soo heeft hy oock wechgenomen *reatum*, tot welcke de *culpa* ofte schult verbint; alsoo de straffe niet kan geseght worden wechgenomen te zijn, soo lange de *reatus*, ons tot de straffe verbindende, niet wechgenomen is, nadien dese *reatus* nootsakelick de straffe praesupponeert en vast set. 2. Soo seggen wy, dat die inwendige ende inwoonende verdorventheyt, van dage tot dage wechgenomen wort door de heylighmakinge, zijnde nochtans volkomentlick door Christi bloet wechgenomen, ten aensien van de heerschappije der selver. 3. Soo seggen wy, dat het gantsch ongerijmt is te stellen, dat de schult soude vergeven zijn sonder dese *reatus*, dat is, de verschuldiginge ende verbintenisse tot de straffe; dewijle het eene sonder het ander niet kan geschieden: Soo dat de schult wechgenomen zijnde, oock nootwendigh de *reatus* moet wechgenomen zijn: ende de *reatus* niet wechgenomen zijnde, de schult niet wechgenomen is; nadien de *reatus* mede praesupponeert ende vast set de *culpam*, dat is, de schult: want een mensche niet geconsidereert ende aengemerckt kan werden strafbaer te zijn, 't en zy oock met eenen aengemerckt werde de oorsake waerom hy strafbaer gestelt wert.

d V. Wat brengen die van 't Pausdom meer by, tot verdediginge van hare voldoeningen?

A. Sy seggen, dat de eeuwige straffe verandert is in een tijtlicke, waer door men voldoen kan.

d V. Wat seght ghy hier toe?

A. Dit is valsch.

d V. Soudt ghy het contrarie konnen bewijsen?

A. Ja: Esai. 1. 18. Al waren uwe sonden als scharlaken, sy sullen wit worden als sneeuw: Al waren sy root als carmosijn, sy sullen worden als witte wolle. Jerem. 50. 20. In die dagen, ende te dier tijt, spreeckt de Heere, sal Israëls ongerechtigheyt gesocht worden, maer sy en salder niet zijn, ende de sonde

van Juda, maer en sullen niet gevonden worden; want ick salse den genen vergeven, dien ick sal doen overblijven. Esai. 43. 25. Ick, Ick ben het, die uwe overtredingen uytdelght, om mijnent wille, ende ick gedencke uwer sonden niet. Mich. 7. vs 19. Hy sal sich onser ontfermen; hy sal onse ongerechtigheden dempen: Ja ghy sult alle hare sonden in de diepten der zee werpen.

d V. Daer dan geen sonden over behouden werden, kan daer dan wel eenige straffe over behouden worden?

A. Neen: want de straffe praesupponeert de sonde; en daer en kan geen straffe geschieden, 't zy daer een oorsake zy waerom de mensche sal gestraft worden.

d V. Maer die van het Pausdom schijnen in desen deele gelijck te hebben, want de geloovigen zijn de sonden vergeven; ende nochtans wordense in desen leven met veelderhande kruys en tegenspoet van den Heere besocht, als David, 2. Sam. 12. vss. 13, 14. ende 24. vss. 10, 12, 13. ende verscheyden andere?

A. Die besoeckingen en zijn den geloovigen geen wraeck-straffen, ende betalingen voor hare sonden; maer Vaderlicke kastijdingen, verbeteringen, tuchtingen, beproevingen ende waerschouwingen: Hebr. 12. 6. Die de Heere lief heeft, kastijt hy: ende hy geesselt eenen yegelicken sone dien hy aenneemt. Siet oock 1. Cor. 11. vss. 30, 32. Jac. 1. vss. 2, 3, 12. 1 Petr. 1. 6, 7. Hebr. 12. 6, 7. Hebr. 12. 10. Psalm 119. 71. daer door wy onsen Salighmaker gelijckformigh worden. Rom. 8. vss. 18, 29. Philip. 3. 10. met 1 Petr. 2. 21.

VRAGE 14.

Kan oock ergens een bloote creature gevonden worden die voor ons betale?

Antw. Neen: want ten eersten en wil Godt aen geen ander creaturen de schult straffen die de mensche gemaeckt heeft: Ten anderen, soo en kan oock geen bloote creature den last des eeuwigen toorns Godts, tegen de sonde dragen, ende andere creaturen daer van verlossen.

c V. Alsoo wy nu gehoort hebben, dat wij door ons selven de gerechtigheyt Godts niet konnen voldoen, moet het dan een ander doen in onse plaetse?

A. Ja.

a V. Kan oock ergens een bloote creature gevonden werden, die voor ons betale?

A. Neen.

a V. Kan dan geen creature voor ons betalen?

A. Ja.

b V. Wat is een creature?

A. Een schepsel Godts.

b V. Wat is een bloote creature?

A. Alleen een schepsel Godts.

c V. Is daer wel een creature, die geen bloote creature is?

A. Ja.

c V. Welck is die?

A. De Heere Jesus Christus.

c V. Waerom is hy geen bloote creature?

A. Om dat hy oock Godt is.

b V. Kan een oprecht mensche voor ons niet betalen?

A. Neen: te weten, die een bloot mensche is?

b V. Kan een Engel voor ons niet betalen?

A. Neen.

b V. Heeft een Engel wel sonde?

A. Neen.

c V. Hoe komt dan, dat een Engel voor ons niet betalen kan?

A. Om dat Godt aen geen ander creature de schult straffen wil die de mensche gemaeckt heeft.

c V. Waerom en wil Godt niet aen een ander creature de schult straffen die de mensche gemaeckt heeft?

A. Om dat Godts rechtveerdigheyt sulcks niet lijden en kan.

c V. De Heere heeft sijnen Sone in onse plaetse gestraft, die nochtans geen sonde gedaen heeft; heeft hy daer in niet onrechtveerdelick gehandelt?

A. Neen: en daer is een groot onderscheyt tusschen een andere creature, namelick, een Engel, ende tusschen Christum: want, Ten eersten, een Engel is van onse nature niet: Christus daer en tegen is van onse natuer, ons in alles gelijck, uytgenomen de sonde. Hebr. 2. vs. 14. en 4. 15. Ten anderen, Christus heeft hemselven vrywilligh in onse plaetse als borge gestelt. Psalm 40. vss 8, 9. Doe seyd' ick, siet ick kome: in de rolle des boecks is van my geschreven: vs. 9. Ick hebbe lust, ó mijn Godt, om u welbehagen te doen, met Hebr. 10. 7, 9, 10. Ten derden, Christus konde hemselven door sijn eygen macht redden en verlossen: maer een Engel en kan sulcks niet.

c V. Genomen de Heere wilde eenen Engel in onse plaetse straffen, soude eenen Engel voor ons wel konnen voldoen?

A. Neen.

c V. Waerom niet?

A. Hy is niet machtigh genoegh den toorn Godts te dragen ende door te dragen, ende alsoo van ons wech te nemen.

c V. Maer eenen Engel is soo sterck dat hy in eenen nacht in 't heyrleger van de Assyriers heeft verslagen hondert en vijf en tachtentigh duysent menschen, Esai. 37. 36.?

A. Het is wat anders met de menschen, ende wat anders met Godt te strijden: De last van Godes toorn heeft den Heere Christo, die Godt en mensche was,

soo swaer gevallen eer hy voor ons voldaen heeft, hoe soude dan een Engel voor Godts toorne hebben konnen bestaen?

c V. Is een Engel niet stercker als een mensch, (gelijck de Heere Christus was) en die heeftse nochtans gedragen?

A. De Heere Christus was geen bloot mensch, maer Godt en mensch in een persoon.

c V. Hoe veel naturen zijnder dan in Christo?

A. Twee.

c V. Van welcke nature quam het, dat hy den last des toorns Godts kost dragen ende overwinnen?

A. Van de Goddelicke natuer.

d V. Maer kost de Heere een bloote creature sulcke sterckte niet gegeven hebben, om den toorn Godts te dragen?

A. Neen.

d V. Hoe komt dat?

A. Om dat sulcks strijdet met Godes natuer ende perfectie.

d V. Genomen een bloote creature hadde de sterckte gehadt, om den toorn Godts te dragen; soude die straffe oock wel- weerdigh genoegh geweest zijn, om voor ons allen te voldoen ende te verdienen?

A. Neen.

d V. Soude Godt den Duyvel niet hebben konnen straffen in onse plaetse?

A. Neen.

d V. De Duyvel heeft nochtans sonde gedaen?

A. Het is soo: maer daer voor wert hy gestraft, ende niet voor der menschen sonden.

d V. Waer uyt soudt ghy bewijsen, dat Godt aen geen ander creature des menschen sonden wil straffen?

A. Genes. 2. 17. Want ten dage, als ghy daer van eet, sult ghy den doot sterven.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat een bloote creature den last des toorns Godts niet kan dragen?

A. Psalm 49. 8, 9. Niemant van hen sal sijnen broeder immermeer konnen verlossen, &c. Psalm 130. 3. Esai. 33. 14.

Vrage 15.

Wat moeten wy dan voor een Middelaer ende Verlosser soecken?

Antw. Eenen sulcken, die een waerachtigh ende rechtveerdigh mensche zy, ende nochtans oock stercker dan alle creaturen, dat is, die oock waerachtigh Godt zy.

a V. Wat voor een, ofte hoedanigh moest dan uwen Middelaer zijn?

A. Godt en Mensche.

a V. Moeste hy zijn een mensche, ofte een Engel, ofte beyde?

A. Hy moest mensch zijn.

b V. Is het evenveel wat mensch dat hy was?

A. Neen.

b V. Hoedanigh mensch moest hy dan zijn?

A. Een rechtveerdigh ende waerachtigh mensche.

b V. Moest hy oock stercker zijn dan alle creaturen?

A. Ja.

b V. Na sijn Godtheyt of na sijn Menscheyt?

A. Na sijn Godtheyt.

c V. Waerom niet na sijn Menscheyt?

A. Om dat soodanige sterckte hier verstaen wert, die een eygenschap is van de Goddelicke nature.

a V. Hoe veel naturen zijnder dan in uwen Saligh-maker?

A. Twee.

a V. Welck zijn die?

A. Goddelicke ende menschelicke natuer.

b V. Hoe veel persoonen zijn dat?

A. Een persoon.

b V. Hoe veel Middelaers zijn dat?

A. Een Middelaer.

c V. Waerom moest uwen Middelaer soodanigh zijn, dat is, Godt ende Mensch?

A. Om dat hy anders voor my niet soude hebben konnen betalen, ende my volkomentlick saligh maken.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat uwen Middelaer moest wesen Godt en Mensch?

A. Hebr. 2, 17. Waerom hy in alles den broederen moeste gelijck worden, &c.

c V. Haelt daer eens uyt, de woorden, die sijn menscheyt aenwijsen?

A. In alles den broederen moeste gelijck worden.

c V. Haelt daer eens uyt, de woorden, die sijne Godtheyt aenwijsen?

A. Daerom moeste hy, te weten, den eeuwigen Sone Godts, die in 't eerste capittel beschreven is.

d V. Wat is een Middelaer?

A. Een Middelaer in 't gemeyn is sulck een, die tusschen twee partijen ten besten spreekt, ende die gene, die oneens waren, t'samen versoent; het zy dan, dat hy alleen door goet bescheyt de partijen onderlinge doet overeendragen, het zy dan dat hy oock yet van het sijne daer toe geeft, om die partije, die verongelijckt is, te vreden te stellen.

d V. Hoedanigh een Middelaer wort hier vereyscht?

A. Soodanigh een Middelaer, die niet alleen ten besten spreeckt, maer oock de verongelijckte partije genoegh doe; soo dat alhier de Middelaer is soodanigh een persoon, versoenende Godt, die door de sonden vertoornt is, met den menschen, die schuldigh is des eeuwigen doots om der sonden wille; voldoende de rechtveerdigheyt Godts, door sijn doot ende volkomen gehoorsaemheyt, ende biddende voor de misdadige; toe-eygenende den geloovigen sijne

verdiensten, door den geloove, ende haer wederbarende door sijnen Geest; ende ten laetsten, verhoorende het suchten, ende de gebeden der gener, die hem aenroepen. Waer toe van nooden was, dat de Middelaer was waerachtigh ende rechtveerdigh mensche, ende daer beneven waerachtigh Godt, gelijck nu gehoort is, ende naerder blijcken sal in de volgende Sondagh.

SONDAGH VI. Vrage 16, 17, 18, 19.

Vrage 16.

Waerom moet hy een waerachtigh ende rechtveerdigh mensche zijn?

Antw. Om dat de rechtveerdigheyt Godts voorderde, dat de menschelicke natuer die gesondight hadde voor de sonde betaelde, ende dat een mensche selve een sondaer zijnde, niet en konde voor andere betalen.

d V. In hoe veel deelen wort desen Sondagh afgedeelt?
A. In drie deelen.

d V. Welck zijn die drie deelen?
A. 1. De Conditien, die in onsen Middelaer vereyscht worden. 2. Wie desen Middelaer is. 3. Waer uyt dat wy dat weten. Het eerste is begrepen Vrage 16, 17. Het tweede Vrage 18. Het derde Vrage 19.

d V. Hoe wort dat eerste onder deelt?
A. In twee deelen. 1. Waerom dat de Middelaer moest ware ende rechtveerdigh mensche zijn, Vrage 16. 2. Waerom dat hy oock moeste Godt zijn, Vrage 17.

b V. Hoedanigh moest uwen Middelaer zijn?
A. Godt en mensch.

b V. Waerom moest de Middelaer mensch zijn?

A. Op dat hy soude konnen lijden ende sterven.

b V. Konde de Godtheyt niet lijden ende sterven?

A. In 't minste niet.

b V. Waerom niet?

A. Om dat de Godtheyt dan verderflick ende veranderlick soude zijn, tegen het gene Paulus seght, 1. Tim. cap. 1. vs. 17. Den onverderflicken Godt: Ende den Apostel Jacob. cap. 1. vs. 17. By den welcken geen veranderinge en is, ofte schaduwe van omkeeringe.

b V. De Middelaer dan gestorven zijnde, is hy gestorven na sijn menschelicke, ofte na sijn Goddelicke natuer?

A. Na sijn menschelicke natuer.

d V. Wie zijn die gene, die seggen, dat hy is gestorven na sijn Goddelicke natuer?

A. Sommige Mennoniten.

d V. Waer uyt willen sy dat bewijsen?

A. Uyt Actor. 20. 28. Welcke hy verkregen heeft door sijn eygen bloet.

d V. Wat soudt ghy daer op antwoorden?

A. Daer wort alleen van den Apostel aengewesen, de persoon, die de gemeynte gekocht, ende verkregen heeft.

d V. Wort dan daer eygentlick niet gesproken van de Goddelicke nature?

A. Neen.

d V. Bewijst dat eens?

A. Om dat'er geseght wort, dat hy sijn gemeynte verkregen heeft, met sijn bloet.

d V. Wat dunckt u, slaet dit op de Goddelicke ofte op de menschelicke natuer?

A. Op de menschelicke natuer: want de Goddelicke natuer en heeft geen bloet, soo en kan dit dan niet na de Goddelicke natuer verstaen werden.

d V. Wort de Godtheyt volgens dit gevoelen van de

Mennoniten, by vaste consequentie ende gevolge, vernietight ende verloochent?

A. Ja.

d V. Was het oock van nooden, dat de Middelaer stierf?

A. Ja: want hy moest voor ons voldoen, door vergietinge sijns bloets, nadien sonder bloetstortinge geen vergevinge geschiet. Hebr. 9. 22. Hy moest oock sterven in onse plaetse, volgens het dreygement Godts; Genes. 2. 17. Want ten dage als ghy daer van eet, sult ghy den doot sterven, op dat hy, door sijn lijden ende doot, den mensche, die gesondight hadde, soude verlossen.

d V. Waer uyt soudt ghy bewijsen, dat de Middelaer moeste mensche zijn?

A. Hebr. 2. 11. Want, ende hy die heylight, ende sy die geheylight worden, zijn alle uyt een: om welcke oorsake hy hem niet en schaemt haer broeders te noemen, &c.

c V. Wat voor een mensche moest de Middelaer zijn, in den schijn ende bloote vertooninge; ofte uyt niet geschapen, ofte van den hemel afgekomen, gelijck de Wederdoopers seggen?

A. Geensins: maer een waerachtigh mensch, gelijck wy zijn, dat is, gesproten uyt het menschelicke geslacht, dat gesondight hadde, ende van Adam voortgeteelt was, ende alle swackheden onderworpen.

c V. Is de Middelaer soodanigh mensch geweest?

A. Ja: (doch sonder eenige sonde) gelijck blijckt uyt de deelen der menschelicke nature, daer uyt een mensche bestaet, welck zijn lichaem ende ziele.

c V. Heeft de Middelaer beyde dese deelen als mensch gehadt?

A. Ja: want sijn lichaem is gevangen, gespannen, geslagen, bespot, gekruycight, &c. ende van sijn ziele leest men Esai. cap. 53. vs. 11. Om den arbeyt sijner ziele sal hy 't sien. Matth. cap. 26. vs 38. Mijne ziele is geheel bedroeft tot der doot toe. Joh.

cap. 12. vs 27. Nu is mijne ziele ontroert. ende op verscheyden andere plaetsen.

c V. Is sijn Godtheyt niet in plaetse van de ziele geweest?

A. Neen.

c V. Maer de Middelaer schijnt sulck een mensch niet geweest te zijn, als wy zijn, want hy is geweest sonder sonde, ende wy zijn sondige menschen?

A. De sonde en is niet van de substantie ende het wesen des mensches, gelijck blijckt uyt onse eerste Voorouders voor den val, maer is van buyten de menschelicke natuer aengekomen: en de Middelaer heeft onse natuer, ende hare eygenschappen aengenomen, tot de welcke de sonde niet en gehoort.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat de Middelaer een waerachtigh mensche moest wesen?

A. 1. Om dat de beloofde Messias moest zijn het zaet der vrouwe, vertredende het hooft der slangen; onse broeder, ons hooft, ende wy sijn ledematen: Genes. cap. 3. vs 15. Ende ick sal vyantschap setten tusschen u, ende tusschen dese vrouwe, ende tusschen uwen zade, ende tusschen haren zade. Hebr. cap. 2. vs 11. Om welcke oorsake hy hem niet en schaemt haer broeders te noemen. 2. Om dat de Middelaer, die gene, die hy met Godt versoenen soude, alsoo met hemselven vereenigen moeste, dat sy souden wesen vleesch van sijnen vleesche, ende been van sijnen beene, ende leden sijns lichaems, daer van hy het hooft soude zijn: soo moest hyse dan alle in hemselven tot eenen nieuwen mensche scheppen, op dat hy mochte vrede maecken: Ephes. cap. 2. vs 15. Op dat hy die twee soude in hemselven tot eenen nieuwen mensche scheppen, vrede makende. 3. De rechtveerdigheyt Godts vereyschte dat deselve menschelicke natuer, die gesondight hadde, oock selfs voor de sonde betalen soude: Genes. cap. 2. vs 17. Want ten dage als ghy daer van eet, sult ghy den doot sterven. Ezech. 18. 20. De ziele die

sondight die sal sterven. Nu, de menschelicke natuer, die van Adam voortgeteelt is, heeft gesondight; daerom heeft oock de Middelaer moeten geboren worden uyt de nakomelingen Adams, op dat sijn doot soude gelden voor deselfde, ende op dat het selve menschelick geslacht, welck gesondight hadde, door sijn voldoeninge soude mogen verlost werden.

b V. Was het genoegh dat de Middelaer een waerachtigh mensche was?

A. Neen.

b V. Hoedanigh mensch moest hy zijn?

A. Een rechtveerdigh mensche.

b V. Soude het niet even veel geweest zijn, of hy een rechtveerdigh of onrechtveerdigh, ende sondigh mensche ware geweest?

A. Neen.

c V. Soude men niet mogen staende houden, dat hy een sondigh mensche kost geweest zijn?

A. Neen.

d V. Wat text hebt ghij hier tegen?

A. Hebr. 7. vs 26. Want soodanigh een Hoogepriester betaemde ons, heyligh, onnoosel, onbesmet, afgescheyden van de sondaren, ende hooger dan de hemelen geworden.

d V. Wie zijn die gene, die seggen, dat de Middelaer wel een sondige natuer konde aengenomen hebben?

A. Eenige scholastijcke leeraers in 't Pausdom; van welckers gevoelen de Remonstranten soo heel vreemt niet schijnen te zijn. Siet hare Apologie fol. 190.

d V. Maer behoort van de Christenen wel gedisputeert te werden, of hy een sondige natuer hadde konnen aennemen?

A. In het minste niet.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat de Middelaer een rechtveerdigh mensche moest zijn?

A. Hebr. 7. 26. Want soodanigh een Hoogepriester betaemde ons, heyligh, onnoosel, onbesmet, afgescheyden van de sondaren.

d V. Heeft de Catechismus niet een bondige reden?
A. Ja.
d V. Welck is die?
A. In gevalle de Middelaer sondigh geweest ware, soo soude hy ons niet hebben konnen verlossen, maer soude genoegh met hemselven te doen gehadt hebben, want hy soude selfs niet hebben konnen ontvlieden den toorne Godts, veel min dan soude hy ons hebben konnen verwerven de quijtscheldinge onser sonden, ende het leven verdienen.

Vrage 17.

Waerom moet hy t'samen een waerachtigh Godt zijn?

Antw. Op dat hy uyt kracht sijner Godtheyt, den last des toorns Godts aen sijner menscheyt dragen, ende ons de gerechtigheyt ende dat leven verwerven ende weder geven mochte.

b V. Is het genoegh dat de Middelaer waerachtigh ende rechtveerdigh mensche was?
A. Neen.
b V. Wat was er dan noch meer van nooden?
A. Hy moest oock Godt zijn?
b V. Waerom moest hy Godt zijn?
A. De Middelaer moest, 1. Den toorne Godts tegen de sonde dragen. 2. Hy moest ons het eeuwige leven verwerven. 3. Hy moest ons de gerechtigheyt ende het eeuwige leven weder geven.
c V. Soude hy dit oock niet hebben konnen doen soo hy maer een bloot mensche geweest ware?
A. Neen: Siet Vrage 14.
c V. Is daer eygentlick toorne in Godt?
A. Neen.

d V. Wat beteeckent dan den toorne in Godt?

A. Een haet ende afkeer van de sonde, ende een standvastigen wil, om de sonde te straffen: Psalm 5. vss. 5, 6, 7. Want ghy zijt geen Godt, die lust heeft aen de goddeloosheyt, de boose en sal by u niet verkeeren, &c.

d V. Waer in bestaet den toorne Godts te dragen?

A. Wanneer men lijdt de tijtlicke ende eeuwige doot ende verdoemenisse.

c V. Kan een bloote creatuer den last van Godts toorn wel dragen?

A. Ja.

c V. Kanse die soo dragen, dat syse doordraeght, doorstaet, voldraeght, ende uytdraget?

A. Neen.

d V. Maer kost de Heere geen creatuer daer toe stercken?

A. Neen.

d V. Die in de helle leggen, konnen, ende moeten die Godts toorn dragen?

A. Ja.

d V. Sullense die wel uytdragen, soo datse eens sullen voldaen hebben, ende verlost werden?

A. Neen.

d V. Bewijst, dat de Middelaer, als Godt, den toorne Godts moeste dragen?

A. Jesa. 63. 5, 6. Ende mijne grimmigheyt die heeft my ondersteunt, &c.

d V. Bewijst, dat hy ons de gerechtigheyt ende het eeuwige leven verwerven moeste?

A. Jer. 23. 6. De Heere onse gerechtigheyt. Hebr. 5. 9. Ende geheylight zijnde is hy allen die hem gehoorsaem zijn een oorsake der eeuwige saligheyt geworden.

d V. Bewijst, dat hy ons de gerechtigheyt ende het leven weder geven moeste?

A. 1. Corinth. 1. 30. Maer uyt hem zijt ghy in Christo Jesu, die ons geworden is wijsheyt van Gode

ende rechtveerdigheyt, ende heylighmakinge, ende verlossinge. 2. Timoth. 1. 10. 1. Joh. 4. vss. 10, 14.

b V. Heeft de Middelaer oock in sijn Godtheyt geleden?

A. Neen.

b V. Konde hy in sijn Godtheyt niet lijden?

A. Neen: siet de 16. Vrage.

c V. Heeft dan de Godtheyt stille gestaen, soo datse niet bygebracht of gedaen soude hebben tot de voldoeninge sijnes lijdens?

A. Neen.

c V. Wat heeft sy dan gedaen?

A. Ten eersten, sy heeft de menscheyt ondersteunt, ende staende gehouden in het lijden. Ten anderen, sy heeftse oock krachten gegeven, om dat lijden door te staen, en daer in te overwinnen. Eyndelick heeft sy weerdije, valeur, ende genoeghsaemheyt gegeven aen dit lijden ende dese gehoorsaemheyt; soo dat dit korte lijden des Middelaers, by Godt heeft gevalideert, tot wechneminge onser sonden, als zijnde het lijden des Soons Godts; de menschelicke natuer in eenigheyt des persoons aengenomen hebbende.

d V. Wie heeft den Middelaer dan geholpen, dat hy den toorne Godts konde lijden ende dragen?

A. Hy heeft hemselven geholpen.

c V. Na wat natuer is sulcks geschiet, na de menschelicke, ofte na de Goddelicke natuer?

A. Na de Goddelicke natuer.

a V. Moest de Middelaer alleen mensch, ofte alleen Godt zijn, ofte moest hy het beyde zijn?

A. Hy moest het beyde zijn.

b V. Moest hy beyde zijn in eenigheyt des persoons, of moesten daer twee persoonen zijn?

A. In eenigheyt des persoons, want anders souden daer twee Middelaers zijn.

b V. Indien een mensche gestorven ware, soude dat geen betalinge geweest zijn?

A. Neen.

b V. Is dat dan niet weerdigh genoegh?

A. Neen.

c V. Maer na wat natuer is hy uwen Middelaer?

A. Na alle beyde.

d V. Was'er oock een oorsake van buyten, die Christum sterckte?

A. Neen.

d V. Als de Goddelicke kracht, in ons lijden, ons sterckt, dat is, van buyten, hoe is het dan in hem van binnen?

A. Om dat hy selfs Godt is, ende sijne Godtheyt met de menschelicke natuer vereenight tot een persoon.

c V. Heeft de Vader hem gesterckt?

A. Ja.

c V. Heeft de Soon hem gesterckt?

A. Ja.

c V. Heeft de H. Geest hem gesterckt?

A. Ja.

c V. Hoe veel sterckten ende krachten zijn dat?

A. Een.

b V. Maer ghy noemt'er drie?

A. Het zijn drie persoonen, maer eenen Godt, en alsoo oock eene Godtheyt ende Goddelicke kracht.

b V. Is dan de Vader oock de Middelaer Godts ende der menschen?

A. Neen.

b V. Is het de H. Geest?

A. Neen.

c V. Hoe komt het, dat het de Vader ende de Heylige Geest niet en zijn, maer alleen de Soon, nademael sy soo wel als de Soon de menscheyt hebben gesterckt ende onderstut?

A. Om dat sy de menscheyt niet hebben aengenomen.

c V. Heeft de Middelaer voor alle onse sonden geleden?

A. Ja.

d V. Het schijnt nochtans neen, nademael hy maer soo eenen korten tijt geleden heeft, daer wy moesten lijden de eeuwige doot ende verdoemenisse?

A. Dat de Middelaer maer soo een korten tijt heeft geleden, en door dit korte lijden ons volkomentlick met Godt versoent heeft, dat is gekomen van wegen de weerdigheyt sijner Goddelicke nature, na dewelcke hy hadde ende toebracht een oneyndige kracht ende waerdigheyt, ende volgens dien te wege bracht genoeghsame voldoeninge ende verdienste. Soo dat dit lijden geweest is, het lijden des Soons Godes; ende dat dien volgens sijne verdiensten genoeghsaem, ja oneyndigh geweest zijn.

c V. Heeft hy oock met sijn gehoorsaemheyt ons het leven wedergegeven?

A. Ja: Siet de geciteerde plaetsen, 2. Timoth. cap. 1. vs. 10. Die den doot heeft te niete gedaen, ende het leven ende onverderflickheyt aen het licht gebracht door het Euangelium. 1. Joh. cap. 4. vss. 10, 14.

c V. Maer kost de Middelaer ons, die soo nietige creaturen waren, met onsen Godt vereenigen?

A. Ja.

c V. Is het niet genoegh, dat de Middelaer ons de saligheyt heeft verworven?

A. Neen.

c V. Moest hyse ons oock toepassen ende datelicken toebrengen?

A. Ja: Siet de bovengeciteerde plaetsen, 1. Corinth. 1. vs. 30. 2. Timoth. 1. 10.

Vrage 18.

Maer wie is deselve Middelaer die t'samen een waerachtigh Godt, ende een waerachtigh rechtveerdigh mensche is?

Antw. Onse Heere Jesus Christus, die ons van Gode tot wijsheyt, rechtveerdigheyt ende tot een volkomen verlossinge geschoncken is.

a V. Wie is nu desen Middelaer?
A. De Heere Jesus Christus.

a V. Wie al meer?
A. Niemant meer.

b V. Is het de Vader?
A. Neen.

b V. Is het de H. Geest?
A. Neen.

c V. Waerom is het de Vader noch de H. Geest niet, daer nochtans maer eenen Godt is?
A. Om dat'er drie onderscheydelicke persoonen zijn in het eenigh Goddelick wesen.

c V. Is dan de Vader of de H. Geest Godt de Sone?
A. Neen.

c V. Zijnse dan een ander?
A. Ja.

c V. Wat ander, een ander Godt?
A. Neen: want soo souden daer meer Goden als een zijn: maer een ander persoon.

b V. Is Maria, de Engel Gabriel, of een ander Engel, uwen Middelaer?
A. Neen.

c V. Waerem niet?
A. Om datse geen Godt en mensch zijn.

c V. Worden die twee conditien in den Middelaer vereyscht?
A. Ja: als te voren gehoort is.

b V. Zijn de Engelen Godt?
A. Neen.

b V. Zijnse menschen?
A. Neen.

b V. Is Maria Godt?
A. Neen.

b V. Is Maria mensch?
A. Ja.

c V. Is Maria soodanigh een mensch als in den Middelaer vereyscht wort?

A. Neen.

c V. Hoedanigh mensch moest de Middelaer wesen?

A. Een volkomen rechtveerdigh mensche.

c V. Is Maria soodanigh mensch geweest?

A. Neen.

c V. Is sy dan een sondigh mensch geweest?

A. Ja.

c V. Is 'er wel yemant een volkomen rechtveerdigh mensch geweest, als de Heere Christus?

A. Neen.

b V. Zijn dan alle menschen sondigh, geen uytgenomen?

A. Ja.

d V. Of ick seyde dat sulcks niet waer en was, hoe soudt ghy my overtuygen?

A. Met Rom. 3. 12, 13, &c. Alle zijn sy afgeweken, te samen zijn sy onnut geworden, daer is niemant die goet doet, daer en is oock niet tot een toe, &c. Ephes. cap. 2. vs. 3. Joh. cap. 3. vs. 6. Genes. 8. 21.

d V. Wat sullen wy dan seggen van David, Josia, Zacharia en Elisabeth: Luc. 1. 6. Ende sy waren beyde rechtveerdigh voor Godt, wandelende in alle de geboden ende rechten des Heeren onberispelick?

A. Dat is te verstaen van een rechtveerdigheyt voor de menschen, ende niet voor Godt; ende van een oprechthertige rechtveerdigheyt, die gestelt wert tegen huychelerije, ende den uyterlicken schijn: want dese alle hebben hare gebreken ende fouten gehadt: David heeft hem verloopen in Overspel en Dootslagh, 2. Sam. 12. Zacharias in ongeloovigheyt, Luce 1. Josia in eenen onnoodigen strijt aen te nemen, 2. Paral. 35. 22.

b V. Moest de Middelaer alleen rechtveerdigh mensch zijn, of oock waerachtigh Godt?

A. Oock waerachtigh Godt.

b V. Is 'er onder de Heyligen, of onder de menschen yemant die Godt ende mensche is in een persoon, ende volgens dien onse Middelaer?

A. Neen.

c V. Maer soo daer maer eenen Middelaer is, wat oordeelt ghy van de Papisten, die andere Middelaers opwerpen, nevens Christum?

A. Sy dwalen in desen deele groffelick.

c V. Wat wenden sy voor tot haerder verschooninge?

A. Dat Christus is de Middelaer van verlossinge, ende de andere Middelaers van intercessie ofte voorbiddinge.

d V. Maer is dat een goede distinctie?

A. Geensins.

d V. Hoe bewijst ghy dat?

A. 1. Om dat Godts woort nergens soodanige een onderscheyt van Middelaers en kent. 2. Die gene die onsen Middelaer is van verlossinge, is oock onsen Middelaer van voorbiddinge.

d V. Hoe bewijst ghy dat?

A. 1. Joh. 2. 1, 2. Wy hebben eenen voorsprake by den Vader, Jesum Christum den rechtveerdigen. vs. 2. Ende hy is een versoeninge voor onse sonden. met 1. Tim. 2. 5.

d V. Maer hoe soudt ghy bewijsen, dat de Heere Christus alleen uwen Middelaer is?

A. Ten eersten, uyt 1. Tim. 2 5. Daer is oock een Middelaer Godes ende der menschen, de mensche Christus Jesus. Ten anderen, om dat alleen in Christo gevonden worden de conditien, die in den Middelaer vereyscht worden: van sijn Goddelicke natuer sullen wy sien Vrage 33. ende van sijn menschelicke natuer Vrage 35.

d V. Hoe soudt ghy voor d'eenvoudige klaerlick bewijsen dat dit het oude geloof is, dat men alleen den Heere Christum moet hebben tot een Middelaer, tusschen Godt en ons.

A. Dat het woort Godts ons niemant anders voordraeght, die voor onse sonden gestorven is, als de Heere Christus.

d V. Wat dunckt u van die gene, die daar sonder

Christo, alleen door haer selven haren Godt dorven aenvallen?

A. Sy loopen op het onseker, ende slaen de locht.

d V. Wat dunckt u van die gene, die alleen den naem, ende niet de persoon ofte het ampt onses Salighmakers kennen?

A. Sy hebben een schijn-geloof, of een enckel woort-geloof.

d V. Is het dan soo groote sonde, dat men de gelegentheyt onses Heeren Jesu Christi niet ter degen betracht te weten?

A. Ja.

b V. Wie is de Middelaer der geloovigen des Ouden Testaments geweest?

A. De Heere Christus.

c V. Hoe was hy haren Middelaer?

A. Als haren borge, sullende t'sijner tijd in de werelt komen, ende alles voldoen.

c V. Hoe is hy onsen Middelaer?

A. Als die alreede gekomen is.

d V. Mogen de geloovigen des Ouden Testaments wel Christenen genaemt werden?

A. Ja.

b V. Hebben sy dan in Christum gelooft?

A. Ja: Joh. 8. 56. Abraham uwe vader heeft met verheuginge verlanght, op dat hy mijnen dagh sien soude: ende hy heeft hem gesien, &c.

b V. Waer toe is Christus u geworden?

A. Tot wijsheyt, rechtveerdighmakinge, heylighmakinge ende een volkomen verlossinge.

c V. Waer staet desen text?

A. 1. Corinth. 1. 30.

Vrage 19.

Waer uyt weet ghy dat?

Antw. Uyt den H. Euangelio, 't welck Godt selve

eerstelick in 't Paradijs geopenbaert heeft, ende namaels door de H. Patriarchen, ende Propheten laten verkondigen, ende door de Offerhanden, ende andere Ceremonien des Wets laten voorbeelden, ende ten laetsten door sijnen eenighgeboren Soon vervult.

b V. Waer uyt weet ghy dit alles?
A. Uyt den Euangelio.

c V. Kan men, uyt het licht der nature, niet weten, dat 'er een Middelaer is, ende wie desen Middelaer is?
A. Neen.

c V. Soude men Christum wel leeren kennen uyt elck versken van de H. Schrifture?
A. Neen.

c V. Wel uyt de 10. Geboden?
A. Neen.

c V. Waer uyt dan?
A. Uyt den Euangelio.

d V. In hoe veel stucken bestaet den inhoudt van de H. Schrifture?
A. In twee stucken, namelick, Wet ende Euangelium.

c V. Wat is de Wet?
A. De Wet wort genoemt, dat deel van Gods woort, waer door de mensche wort geleert ende verbonden tot een volkomene gehoorsaemheyt aen sijnen Godt.

c V. Wat beteeckent het woordeken Euangelium?
A. Een blijde boodtschap, ofte een goede ende aengename tijdinge.

c V. Wat is het Euangelium?
A. Die Goddelicke leere, waar door den geloovigen verkondight wort de volkomen verlossinge door Christum den Middelaer.

b V. Is de Wet, ende het Euangelium, alle beyde van Godt?

A. Ja.

c V. Waer staet de Wet beschreven, in de boecken des Ouden, ofte Nieuwe Testaments?

A. In alle beyde.

c V. Waer staet het Euangelium beschreven, in het Oude, ofte in 't Nieuwe Testament?

A. In alle beyde.

c V. Is het Euangelium oock geopenbaert in 't Paradijs?

A. Ja: Genes. 3. 15. Ende ick sal vyantschap setten tusschen u, ende tusschen dese vrouwe, tusschen uwen zade, ende tusschen haren zade, dat selve sal u den kop vermorselen.

c V. Staet het oock in de Propheten?

A. Ja. Esai. 7. en 9. en 53, &c.

c V. Staet het oock in de Psalmen?

A. Ja. Psalm 2. en 16. en 22. en 45. 89 en 110.

c V. Als 'er staet Genes. 3. 15. Het zaet der vrouwe sal de slange den kop vertreden, is dat Wet of Euangelie?

A. Euangelie.

d V. De Wet ende het Euangelium is dat niet een?

A. Neen.

d V. Strijdense dan tegen malkanderen?

A. Neen.

d V. Staet het Euangelium in de Wet besloten?

A. Neen.

d V. Sluyt de Wet dan het Euangelium uyt?

A. Neen.

d V. Wat doet de Wet dan?

A. Sy doet den mensche, een overtreder der Wet geworden zijnde, in, ende op hemselven desphereren, ende drijft hem, om buyten hemselven elders een Verlosser te soecken, soo hy immers niet verloren wil gaan.

d V. Wijst de Wet den mensche, die overtreden heeft, den Verlosser aen, ende maecktse bekent, wie den Verlosser is?

A. Neen: maer sy brenght den mensche zoo verre, dat hy (gevoelende sijne groote ellendigheyt, ende bemerckende sijne groote onmacht, om hemselven te helpen, ende geerne wenschende geholpen te wesen) sal beginnen om te sien, na yemant, die hem soude mogen komen helpen ende verlossen: en alsoo is de Wet, als by toeval eenighsins een manuducteur ofte aenleydster tot den verlosser Christum?

b V. Waer is het Euangelium eerst geopenbaert?

A. In den Paradijse. Genes 3. 15.

b V. Wie heeft het eerst gepredickt?

A. De Heere onse Godt.

c V. Hoe is het doen verder voortgeplant?

A. Door de Patriarchen

d V. Wat zijn Patriarchen?

A. Hoofden van de huysgesinnen, ende de geslachten der geloovigen, door dewelcke Godt sijne Kercke leerde.

d V. Welck zijn de Patriarchen, noemtse eens?

A. Adam, Seth, &c. Noach, Sem, &c. Abraham, Isaac, Jacob, Juda, Joseph, &c.

c V. Hoe is 't al verder voortgeplant?

A. Door offerhanden ende ceremonien des Wets.

d V. Wat zijn ceremonien?

A. Figuren en voorbeelden.

d V. Noemt eens een ceremonie?

A. De offerhanden des Ouden Testaments, feesten, &c.

d V. Sagen de ceremonien op Christum?

A. Ja.

d V. Bewijst dat?

A. Col. 2. 17. Welcke zijn een schaduwe van toekomende dingen, maer het lichaem is Christi.

d V. Is dan de leere van het Oude ende Nieuwe Testament een?

A. Ja.

d V. Verschilt de leere des Euangeliums in den Ouden Testamente, van de leere des Euangeliums in den Nieuwen Testamente?

A. Ja.

d V. Hoe, in substantie en wesen?

A. Neen.

d V. Hoe dan?

A. In de omstandigheden, ende de maniere van uyterlicke dispensatie ende applicatie.

d V. Hebben die van 't Oude Testament een andere morale Wet gehadt, als wy nu hebben?

A. Neen.

d V. Waer was dan de leere der Wet volmaeckter voorgestelt, in 't Oude, ofte Nieuwe Testament?

A. In alle beyde even volmaeckt, soo veel de substantie aengaet.

d V. Wie seggen, dat de Wet, in substantie ofte in den gront, volmaeckter in 't Nieuwe, als in 't Oude Testament is voorgestelt?

A. Papisten, Socinianen, Remonstranten, Mennoniten.

d V. Waer uyt willen sy dat insonderheyt bewijsen?

A. Uyt Matth. 5. 21, 27, 32, 38, 42. Ghy hebt gehoort dat tot den Ouden geseght is, Ghy en sult niet dooden, &c

d V. Wie waren de Oude, daer Christus van spreeckt, waren 't Moses ende de Propheten?

A. Neen: maer de Schriftgeleerden ende Rabijnen; welckers traditien de Joden onderhielden.

d V. Waer uyt soudt ghy dat bewijsen?

A. Uyt het voornemen onses Salighmakers, welck niet soodanigh geweest is, dat hy heeft willen verbeteren, de Wet van Moses voorgedragen, maer te verwerpen de gerechtigheyt, ende valsche leere der Pharizeen, ende de volmaecktheyt ende onvergancke-lickheyt van de Wet Mosis vast te setten, als te sien is Matth. 5. vss. 17, 19, 20. Meynt niet dat ick gekomen ben om de Wet ofte de Propheten te ontbinden, &c. 2. Om dat men nergens leest, in Godts woort, dat soodanige dingen van Mose geseght zijn, maer wel het contrarie: als by exempel vs. 43. van

sijn vyant te haten. Daer van het contrarie staet Exod. 23. 4, 5. Proverb. 25. 21.

d V. Was de Wet dan in 't Oude ende Nieuwe Testament?

A. Ja.

d V. Wat onderscheyt is'er tusschen het Euangelium in 't Oude, ende tusschen het Euangelium in 't Nieuwe Testament voorgestelt?

A. Het Euangelium in 't Oude Testament wees aen eenen Christum, die in de werelt komen soude; het Euangelium in 't Nieuwe Testament wijst aen eenen Christum, die in de werelt gekomen is.

d V. Was 'er oock onderscheyt in de omstandigheyt, ende maniere van voorstellinge?

A. Ja.

d V. Noemt eens het onderscheyt?

A. In het Oude Testament wiert het voorgestelt onder figuren ende voorbeelden: in den Nieuwen Testamente klaerder, sonder soodanige figuren ende voorbeelden: waer op siet de Apostel Paulus 2. Corinth. 3. vss. 14, 15, 16, 17, 18. Want tot op den dagh van heden blijft het selve decksel in het lesen des Ouden Testaments sonder ontdeckt te worden: het welcke door Christum te niete gedaen wort, &c.

c V. De geloovige des Ouden Testaments, zijn die door hare wercken gerechtveerdight?

A. Neen.

c V. Wie worden dan door de wercken gerechtveerdight, sy in 't Oude, of wy in 't Nieuwe Testament?

A. Noch sy, noch wy.

c V. Wierden sy niet gerechtveerdight door de onderhoudinge van de Wet Mosis?

A. Neen.

c V. Wat is het gene dat wy sien, en dat sy niet gesien en hebben?

A. Dat Christus gekomen is.

V. Zijn wij dan in dien deele in ons geloove hooger ende treffelicker als sy?

A. Ja: Luce 15. vss. 23, 24. Saligh zijn de oogen die sien 't gene ghy siet, want ick segge u, dat vele Propheten ende Koningen hebben begeert te sien 't gene ghy siet, ende en hebben 't niet gesien, &c.

c V. Is Christus den geloovigen in den Ouden Testament oock belooft?

A. Ja.

d V. Hebben sy gantsch geen geestelicke, maer alleenlick lichamelicke beloftenissen gehadt?

A. Geensins.

d V. Wie seggen sulcks?

A. De Socinianen.

d V. Is haer niet belooft het eeuwige leven?

A. Ja.

d V. Wie ontkennen sulcks?

A. De Socinianen.

d V. Waer uyt soudt ghy bewijsen, dat de Heere Christus belooft is den geloovigen des Ouden Testaments?

A. Joh. 5, 46. Want indien ghy Mosi geloofdet, soo soudt ghy my gelooven, want hy heeft van my geschreven. Siet oock Luce 24. 27 ende 44. 1. Petr. 1. 9, 10, 11.

d V. Waer uyt soudt ghy bewijsen, datse gehadt hebben geestelicke beloftenissen?

A. Levit. 26. vs. 12. Ende sal u tot een Godt zijn, ende ghy sult my tot een volck zijn: met 2. Corinth. 6. vss. 16, 17, 18. vergeleken; insgelijks Actor. 10. vs. 43. Rom. 1 vs 2. en 10. 16. 1. Petr. 1. 10.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat haer belooft is geweest het eeuwige leven?

A. Hebr. 11. 13, 14, 15. Dese alle zijn in het geloove gestorven de beloften niet verkregen hebbende, &c.

d V. Wat bewijs brengen de Socinianen by, om haer stuck staende te houden?

A. Hebr. 8. vs. 6. Ende nu heeft hy soo veel uyt-

nemender bedieninge gekregen, als hy oock eenes beteren verbonts Middelaer is.

d V. Wat soudt ghy daer op antwoorden?

A. De Apostel wil daer mede niet te kennen geven, dat de geloovigen des Ouden Testaments niet souden gehadt hebben de geestelicke beloftenissen: want soo soude hy tegen hemselven hebben gegaen, alsoo hij niet gepredickt heeft buyten Mose ende de Propheten. Actor. 26. 22. Maer hy wil daer door te kennen geven, dat de geloovigen des Ouden ende des Nieuwen Testaments niet hebben een egale ende gelijcke mate van de geestelicke openbaringe, waer van daen dese vergelijckinge van den Apostel is voortgebracht, soo datse veel eer moet gebracht werden tot de forme ende wijse, dat is, tot verscheydentheyt der Goddelicke bedieninge, als wel tot de materie ende sake selfs.

d V. Wat bewijs brengen sy meer by?

A. 2. Tim. 1. 10. Doch nu geopenbaert is door de verschijninge onses Salighmakers Jesu Christi.

d V. Wat soudt ghy daer op antwoorden?

A. De genade wort geseght geopenbaert te zijn, door de heerlicke verschijninge onses Salighmakers Jesu Christi, om datse klaerder door Christum voorgestelt is: want dit is de maniere des Geests, dat hy dickwils seyt een sake te geschieden alsse meerder vertoont wert, als te sien is Proverb. 17. vs 17. Een broeder wort in de benauwtheyt geboren. Ende dat het alhier in dese spreucke des Apostels oock soo moet genomen werden, dat geven de volgende woorden te kennen.

d V. Maer zijn de geloovigen des Ouden Testaments, die beloften ende toeseggingen, insonderheyt van het eeuwige leven, voor de komste Christi wel deelachtigh geworden, dat is, zijnse stervende in den hemel gekomen?

A. Ja: als kan afgenomen werden uyt Col. 1. 20. En dat hy door hem vrede gemaeckt hebbende, door

het bloet sijns kruyces, door hem, segge ick, alle dingen versoenen soude tot hemselven, het zij de dingen die op der aerde, het zy de dingen die in de hemelen zijn. Joh. cap. 8. vs. 56. Abraham uwe vader heeft met verheuginge verlanght, op dat hy mijnen dagh sien soude: ende hy heeft hem gesien ende is verblijdt geweest. 1 Thess. cap. 4 vs. 16. Apoc. cap. 14. vs. 13.

d V. Wie ontkennen sulcks?

A. De Papisten.

d V. Wat gevoelen sy in desen deele?

A. Dat de geloovigen des Ouden Testaments voor de komste Christi, ja voor syn doot, gestorven zijnde, in een seker Limbo, ofte Voorgeborghte van de helle zijn bewaert geworden, tot dat onsen Salighmaker is opgestaen van den dooden, ende opgevaren is, ende deselve als doen eerst met hem genomen heeft na den hemel.

d V. Waer uyt willen zij dit bewijsen?

A. Uyt Hebr. 11. 40. Op dat sy sonder ons niet en souden volmaeckt worden.

d V. Wat soudt ghy daer op antwoorden?

A. De Apostel Paulus, als hy seyt, op dat sy sonder ons niet souden volmaeckt worden, wil daer mede niet te kennen geven, dat de Vaders des Ouden Testaments gestorven zijnde, souden in een seker Limbo, ofte Voorgeborghte van de helle zijn bewaert geworden: want dat soude strijden tegen het gene de Apostel te voren van hare hope vs. 16. Maer nu zijn sy begeerigh na een beter, dat is, na het hemelsche, geseght heeft, ende tegen de belofte Christi, Matth. 5. 12. Verblijdt ende verheught u, want uwen loon is groot in de hemelen: want alsoo hebben sy vervolght de Propheten die voor u geweest zijn, als oock tegen den tijt, in welcken Paulus dit schreef, dewijle de Heere Christus als doen nu lange was opgevaren ten hemel, ende derhalven oock de Voorvaderen in den hemel, selfs na haer gevoelen, waren

gebracht. Maer dese volmakinge siet en staet op de vervullinge door de offerhande Christi, en wil de Apostel dan hier mede te kennen geven, hoe dat de geloovige des Ouden Testaments niet zijn verlost noch behouden geworden, door de offerhande Christi, buyten ons; maer dat sy en wy alle beyde verlost ende behouden zijn geworden, door een ende de selfde offerhande: siet Hebr. 10. 14. Want met eene offerhande heeft hy in eeuwigheyt volmaeckt de gene die geheylight worden: want hadde de volmaecktheyt in het Oude Testament geweest, soo soude het Nieuwe niet van nooden zijn geweest, ende sy souden hare volmakinge uyt een ander oorsaek hebben gehadt, dan wy; het welcke in alle maniere tegen het woort Godts soude strijden.

c V. Door wien is het Euangelium verder gepredickt?

A. Door de Propheten.

d V. Welck was de eerste Propheet, daer door Godts woort eerst begost beschreven te worden?

A. Moses.

d V. Weet ghy het voort te brengen, uyt de Propheten, van Christo?

A. Esai. 7. 14. Siet een Maeght sal swanger worden, ende sy sal eenen sone baren, ende sijnen name Immanuël heeten. en 9. vs. 5. Want een kint is ons geboren, een Sone is ons gegeven, &c. als oock uyt verscheyden Psalmen, boven geciteert.

b V. Door wien is dit Euangelium vervult?

A. Door den Sone Godts.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Luce 24. 44. Ende seyde tot haer, dit zijn de woorden, die ick tot u sprack, als ik noch met u was, namelick, dat het alles moeste vervult worden, wat van my geschreven is, in de wet Mosis, ende Propheten, ende Psalmen. Coloss. 2. 17. Actor. 13. 32. Hebr. 1. 1. Heeft in dese laetste dagen tot ons gesproken door den Sone. ende 7. en 8. en 9. en 10.

AENHANGHSEL.

c V. Is dit Euangelium verkondight geweest voor den val?

A. Neen.

d V. Heeft het wel konnen verkondight werden voor den val?

A. Ja: want Godt hadde een Euangelische verklaringe, ofte verkondiginge konnen doen aen Adam, niet tegenstaende hy in den staet der onnooselheyt was.

d V. Heeft Adam voor den val het geloove van Christo den Middelaer gehadt?

A. Hy en heeft het geloove van de vergevinge der sonden, ende van de genade Godts in Christo niet gehadt: want soodanigh geloove en had hy niet van doen; maer hy heeft Godt, als een autheur van genade, versoeninge, ende vergevinge der sonden gekent ende gelooft.

d V. Heeft Adam voor den val oock kracht ende vermogen gehadt, om in Christum te gelooven?

A. Ja: want alhoewel in hem het geloove van Christus den Middelaer formaliter, dat is, formelick niet en was; soo was het evenwel in hem radicaliter, dat is, na de wortel ende oorspronckelick; dewijle in hem was geestelicke wijsheyt ende verstant, ofte kennisse, welcke in haer hadde ofte begreep de wortel van het geloove: gelijck Adam niet formelick ofte actueelick in hem en hadde de daet ende deught van boetveerdigheyt, of van barmhertigheyt, maer alleenlick oorspronckelick.

d V. Begrijpt het Euangelium alleen beloftenisse, ofte oock een vastsettinge aen onze zijde des geloofs, door de liefde krachtigh?

A. Het Euangelium wort genomen ofte wat breet, ofte wat nauw ende enge: het Euangelium engh ende nauw genomen, beteekent alleen dat andere deel, namelick, de belofte en toesegginge Christi ende der

saligheyt door hem, ende alsoo wort het genoemt het woort des geloofs, het geloove des Euangeliums. Maer soo ghy het woort Euangelium wijt ende breet neemt, soo begrijpt het de toesegginge Godts, ende de vastsettinge onses plichts des geloofs ende bekeeringe, dat is, de geheele Christelicke leere: ende alsoo wort het genomen. Marc. cap. 1. vss. 14, 15. Predikende het Euangelium des Koninckrijcks Godts, &c. met cap. 16. vs. 15.

d V. Is het Euangelium voor de komste Christi alleen verkondight het Israëlitische volck, of oock den geloovigen huysgesinnen buyten het Israëlitische volck, onder den Heydenen woonende?

A. Oock den geloovigen huysgesinnen buyten het Israëlitische volk onder den Heydenen woonende.

d V. Is het Euangelium, ten tijde van de Patriarchen, duysterder, ende daer na ten tijde Mosis, ende soo voorts klaerder ende volkomender voorgestelt?

A. Ja: niet, dat ten tijde der Patriarchen geen Euangelische leere, ende schaduwen of voorbeelden souden geweest zijn, maer dat als doen de Euangelische beloften, ende toeseggingen van de genade door Christum, in ende door de volle forme van schaduwen ende figueren soo niet zijn t'samengestelt, noch beschreven geweest.

d V. Is de toerustinge ende glans, ten aensien van de Leeraers, ende de voorbeelden, schaduwen, ende uyterlicke elementen, vermindert geworden, ende allenghskens beginnen te verdwijnen, hoe dat de komste Christi meer ende meer naderde?

A. Ja: want 1. na de Babylonische gevanckenisse hielden ten meerendeel op de extraordinare Propheten, door dewelcke de Heere den ordinaren Kerkendienst heeft willen bestieren ende versterckeni. 2. Het hemelsch vyer, datse tot de offerhanden gebruyckten. 3. Soo en konnen wy niet zien, dat'er geweest is de Arcke des verbonts, met verscheydene andere dingen, waer van wy lesen Hebr. cap. 9.

d V Heeft Godt oock een verbont gemaeckt met den mensche?

A. Ja.

c V. Wat is het verbont Godts?

A. Dat verdragh ende contract, het welck Godt met de menschen gemaekt heeft, daer in hy deselve belooft eenigh goet: ende deselve wederom verbint, datse nakomen ende betoonen, die dingen, die hy van deselve eyscht.

d V. Hoe veel deelen heeft dit verbont Godts met de menschen gemaeckt?

A. Twee: een belofte ende toesegginge van eenigh goet, aen de zijde Godts, ende een verbintenisse des plichts, aen de zijde van den mensche.

d V. Hoe veelderley is dit verbont Godts?

A. Tweederley: geestelick ende lichamelick.

d V. Wat is het geestelick verbont?

A. In het welck Godt geestelicke dingen, namelick, het eeuwige leven belooft.

d V. Hoe veelderley is dit verbont wederom?

A. Tweederley: het verbont der wercken, ende het verbont der genade; of het oude ende het nieuwe.

d V. Wat is het verbont der werken?

A. Daer in de Heere den mensche belooft het eeuwige leven, in alle maniere volkomen, soo wanneer hy bewijst een gehoorzaemheyt der werken aen de Wet, met een sekere bygevoeghde dreygement des eeuwigen doots, by aldien hy de volkomen gehoorsaemheyt des Wets niet volbracht sal hebben.

d V. Met wien heeft de Heere dat verbont eerst gemaeckt?

A. Met onse eerste voorouders Adam ende Eva in den staet haerder onnooselheyt: Genes. 2. 17. Want ten dage, als ghy daervan eet, sult ghy den doot sterven.

d V. Heeft oock de Heere onse eerste voorouders eenige Sacramenten gegeven tot bevestinge van dit sijn verbont?

A. Ja.

d V. Welck zijnse geweest?

A. Den boom des levens, ende den boom der kennisse des goets ende des quaets. Genes. 2. 17. ende 3. 22.

c V. Hebben onse eerste voorouders dit verbont Godts onderhouden, of zijnse daer van afgeweken?

A. Sy zijn daer van afgeweken door ongehoorsaemheyt, ende zijn verbontbrekers geworden, ende hebben haer selven onderworpen soo de geestelicke, als lichamelicke, ende oock de eeuwige doot.

d V. Heeft de Heere dit verbont niet wederom van nieuws voorgestelt, ende verhaelt.

A. Ja: door Mosen aen het Israëlitische volck. Exod. 19. 3. ende Deut. 5. 2.

d V. Soudt ghy niet konnen eenige reden geven, waerom de Heere dit verbont aen het Israëlitische volck van nieuws voorgestelt heeft?

A. Ja: 1. Om dat de Heere door de vernieuwinge van dit verbont den mensche soude opwecken om gehoorsaemheyt te betoonen. 2. Op dat alle mont soude gestopt werden, ende de gantsche werelt voor Godt verdoemelick zy, van wegen de onbetoonde volkomene gehoorsaemheyt. Rom. 3. 19. 3. Op dat de Heere de sonde ende der selver boosheyt soude aen den dagh brengen. Rom. 3. 20. Daerom en sal uyt de wercken der Wet geen vleesch gerechtveerdight worden voor hem. 4 Op dat hy haer soude aendrijven om de vernieuwinge in het Genaden-verbont te soecken.

d V. Hebben de Israëliten oock dit vernieuwde verbont onderhouden, ende zijnse daer in staende gebleven?

A. Neen: als blijkct Hebr. 8. 9. Want sy en zijn in dat mijn verbont niet gebleven.

d V. Wat is het verbont der genade?

A. In het welcke ons Godt belooft, dat hy onsen Godt uyt genaden, om Christi wille, wil zijn, ende

wy insgelijcks soo aen hem verbonden werden dat wy sijn volck zijn.

d V. In hoe veel deelen bestaet dit verbont?

A. In twee deelen, aen de zijde Godts, ende aen de zijde van de menschen.

d V. Waer in is dit verbont Godts gelegen aen de zijde Godts?

A. In een genadige belofte ende toesegginge, waer by hy ons belooft, dat hy onsen Godt sal zijn, zonder eenige onse verdiensten ofte weerdigheyt, maer alleen om Christi wille. Kortelick, de goederen, die de Heere ons toeseyt ende belooft, zijn de goederen des eeuwigen levens, als oock middelen, die ons daer toe zijn leydende, als rechtveerdighmakinge, wedergeboorte, geloove, ende de volherdinge des selfs. Jerem. 31. vss. 32, 33, 34. ende 32. 39, 40. Waer by noch komen de goederen deses levens, waer toe sy, van wegen dit genaden-verbont, als recht krijgen. Siet 1. Corinth. 3. vss. 21, 22. Want alles is uwe, &c.

d V. Waer in bestaet het verbont aen de zijde van de menschen?

A. In een verbintenisse, waer mede Godt ons aen hem heeft verbonden, dat wy sijn volck zijn.

d V. Wat is het Godts volck te zijn?

A. Voor Godt in oprechtigheyt te wandelen: Genes. cap. 17. vs. 1. Wandelt voor mijn aengesichte ende zijt oprecht. ofte voor de oogen Godts te leven, als goede kinderen betaemt. Het welck geschiet door een krachtigh geloove ende gehoorsaemheyt des Wets jegens Godt: want door geloove wandelen wy, en niet door aenschouwen. 2 Corinth. 5. 7.

d V. Dit verbont der genade is het een of veelderley?

A. Het is een, soo ghy insiet de substantie; maer wat de maniere of forme van dispensatie ende bedieninge belanght, soo wort het genoemt oudt ende nieuw. Oudt, voor soo veel het begrijpt de versoeninge der geloovigen des Ouden Testaments met Godt, door Christum, die in de werelt komen soude. Nieuw,

voor soo veel het begrijpt de versoeninge der geloovigen des Nieuwen Testaments met Godt, door Christum, die in den vleesche gekomen is.

d V. Seght my eens, welck daer zy het onderscheyt tusschen het verbont ende Testament?

A. Het verbont beteekent alle verdragh ende contract, het gene de Heere met den mensche gemaeckt heeft, hoedanigh het oock soude mogen zijn. Maer het Testament alleenlick, dat verdragh ende contract, dat met de doot is besegelt: Hebr. 9. 16. Want waer een Testament is, daer is het noodsake dat de doot des Testament-makers tusschen kome.

d V. Kan men eygenlick seggen, dat de geheele Schriftuer bestaet in geboden ende beloften?

A. Neen: want de leeringen van Godt, van den val, van de sonde, van de straffe der sonden, de scheppinge, &c. en zijn eygentlick noch geboden noch beloften.

d V. Wort de Schriftuer dan gansch uytgeput door Wet en Euangelium?

A. Neen: want de leere van de Goddelicke natuer ende persoonen, van de scheppinge, van den val, is noch Wet noch Euangelium.

d V. Is de belofte Godts een werck dat inwendigh is, of dat uytwendigh is, dat is, een uytvoeringe van het besluyt Godts?

A. Een uytvoeringe van Godes besluyt.

d V. Zijn alle beloften, Euangelische beloften?

A. Neen: want in het oude verbont voor den val is geweest een belofte, Doet dat en ghy sult leven, dat is, ick sal u geven het eeuwige leven; maer dat en was geen Euangelische belofte; want doen en was'er noch geen Euangelium. 2. Daer zijn tijtlicke beloften, dewelcke eygentlick niet en zijn Euangelische, (want de Euangelische zijn geestelick) maer alleen aenhanghsels, toematen, ende vruchten van de Euangelische beloften.

d V. Zijn sommige Goddelicke beloften absoluyt, andere onder conditie?

A. Ja: want de beloften, Ick sal mijn Sone geven; het zaet der vrouwe sal de slange den kop vertreden; ick sal mijn Wet in het herte geven; ick sal u door mijne kracht bewaren ten eeuwigen leven; ick sal de werelt door water niet meer verderven, Gen. 9. &c. dat zijn absolute beloften. Maer beloften onder conditie, is, soo ghy in den Sone gelooft, soo sult ghy het eeuwige leven hebben: soo ghy volhert, soo sult ghy saligh worden.

d V. Zijn sommige Euangelische beloften absoluyt, ende sommige conditioneel ofte onder conditie?

A. Ja: gelijck nu verklaert is.

d V. Waer van zijn de absolute beloften?

A. Van de middelen: als daer zijn; ende ick Christus den Middelaer sal aen mijn uytverkoren geven; ende sal mijne uytverkorene geven aen Christus, om deselve te verlossen; ende ick sal aen mijne uytverkorene het geloove, ende de volhardinge geven.

d V. Waer van zijn de conditionele?

A. Van het eynde: Ick belove de gemeynschap Christi ende de vergevinge der sonden soo yemant gelooft; ick belove het eeuwige leven, soo yemant volhardet.

d V. Verschillen de beloften des Wets ende des Euangeliums?

A. Ja.

d V. Waer in verschillen se?

A. Niet daer in, dat in de Wet een ander eynde ende object is, als in 't Euangelio; maer alleen ten aensien van de middelen: want in de Wet was een conditionele belofte, in het Euangelium een absolute?

d V. Zijn de Euangelische beloften heerlicker ende uytnemender, als de beloften des Wets?

A. Ja: want de belofte des Wets heeft dese conditie, Doet dat en ghy sult leven; ende de Wet en laet geen plaetse van bekeeringe; het welck het Euangelium doet. 2. De Euangelische beloften hebben by de uytverkorene de medegaende kracht des Hey-

ligen Geests; de belofte des Wets by niemant. **3.** De Euangelische belofte omhelst de gave van volherdinge; de belofte des Wets geensins.

SONDAGH VII. Vrage 20, 21, 22, 23.

Vrage 20.

Werden dan alle menschen wederom door Christum saligh, alsoo sy door Adam zijn verdoemt geworden?

Antw. Neense: Maer alleen de gene die hem door een oprecht geloove worden ingelijft, ende alle sijne weldaden aennemen.

d V. In hoe veel deelen wort desen Sondagh afgedeelt?

A. In twee deelen.

d V. Welck zijn die twee deelen?

A. 1. Van de persoonen, die door Christum den Middelaer verlost zijn, Vrage 20. 2. Van een oprecht geloove, Vrage 21, 22, 23.

d V. Hoe wort dat eerste onderdeelt?

A. In twee stucken. 1. Wie door desen Middelaer niet verlost worden. 2. Wie dan door desen Middelaer verlost worden.

b V. Zijn alle menschen in Adam gevallen?

A. Ja.

c V. Zijnse alle door Adam in den verdoemelicken staet geraeckt?

A. Ja.

c V. Is de Heere Christus oock niet door Adam in den verdoemelicken staet geraeckt?

A. Neen.

d V. Waerom niet?

A. Om dat hy in Adam, als in het hooft ende de gemeyne stamme ofte wortel van alle bontgenooten des eersten verbonts der wercken, niet en is ingerekent geweest; maer is den tweeden Adam, het hooft ende wortel van alle bontgenooten des nieuwen genadenverbonts: 1. Corinth. 15. 45. De laetste Adam tot eenen levendighmakenden geest.

c V. Zijn alle menschen, door Adams geloove aen Godt, wederom in Adam opgerecht?

A. Neen.

c V. Zijnse alle wederom door Christum versoent ende in den staet der genade gebracht?

A. Neen.

d V. Is Christus gesonden om alle menschen saligh te maken?

A. Neen.

d V. Heeft Christus hem gestelt als een borge, ende heeft hy betaelt in de plaetse van een yeder mensch, hooft voor hooft?

A. Neen.

d V. Is Christus voor alle menschen gestorven?

A. Neen.

d V. Heeft hy voor alle menschen verdient ende verworven de rechtveerdigheyt ende het leven?

A. Neen.

d V. Is de genade Christi algemeyn?

A. Neen.

d V. Is Christus een algemeyne Salighmaker?

A. Neen.

d V. Geeft Godt even veel genade aen alle menschen?

A. Neen.

d V. Geeft Godt alle menschen soo veel genade als haer ter saligheyt noodigh is?

A. Neen.

d V. Is een yeder mensch in 't Paradijs belooft de genade ende oprechtinge in Christo?

A. Geensins.

d V. Waer uyt bewyst ghy dat?

A. Genes. 3. 15. Ick sal vyantschap setten tusschen u, ende tusschen dese vrouwe, tusschen uwen zade, ende tusschen haren zade, met Rom. 5. 19.

d V. Is de genade Godts algemeyn, gelijck de sonde algemeyn is?

A. Neen.

c V. Heeft Godt besloten alle menschen saligh te maken?

A. Neen.

d V. Is het lijden Christi genoeghsaem geweest, om alle menschen saligh te maken?

A. Met sijn lijden is niet genoeghsaemlick betaelt voor allen, dewijle hy voor allen, en in plaetse van allen 't selve niet geleden heeft; soo dat het voor allen niet genoeghsaem is; maer soude genoeghsaem hebben geweest, of hebben konnen zijn, soo hy 't selve hadde willen uytstaen ende presteren voor allen.

d V. Is het wel geseyt, Christus is voor alle menschen genoeghsaem gestorven?

A. Neen.

d V. Maer soude men mogen seggen, indien Godt het lijden ende de gehoorsaemheyt Christi daer toe hadde willen ordineeren, ende Christus ten selven eynde 't selve voor allen gepresteert hadde, als dan soude genoeghsaem geweest zijn?

A. Ja.

c V. Heeft Christus wel, na den wille syns Vaders, de intentie ofte het voornemen gehadt, om een yegelick, door sijn offerhande, met Godt te versoenen?

A. Neen: Matth. 7. 23. Ende ick sal haer opentlick aenseggen, Ick en hebbe u noyt gekent.

b V. Wat voor menschen sullen al verloren gaen?

A. Alle, die door het geloove in Jesum Christum geene vergevinge van hare sonden bekomen, ende volgens dien haer niet bekeeren.

c V. Souden dan de Joden, Turcken en Heydenen, soo sy niet gelooven in Christum, saligh worden?

A. Neen.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Joh. 3. 36. Maer die den Sone ongehoorsaem is, die en sal het leven niet sien; maer toorn Godts blijft op hem.

d V. Is dien toorn van haer wechgenomen geweest?

A. Neen.

d V. Sullen soodanige verdoemt worden, om datse niet gelooft hebben, dien het Euangelium noyt geopenbaert of gepredikt is?

A. Neen.

d V. Waer uyt wert dit bewesen?

A. Uyt Rom. 2. 12. Want soo vele als 'er sonder Wet gesondight hebben, sullen oock sonder Wet verloren gaen.

d V. Waerom sullen soodanige verloren gaen?

A. Om datse gesondight hebben.

d V. Maer sy en konnen het quaet niet laten, noch het goede doen?

A. Sy hebben het goede konnen doen.

d V. Magh Godt evenwel met recht dat van haer eysschen?

A. Ja: siet Vrage 9.

c V. Zijnder meer in Adam gevallen, of worden meer in Christo opgerecht, ende saligh gemaekt?

A. Daer zijnder meer in Adam gevallen.

c V. Welckers getal is dan grooter, der gener die verloren gaen, of die behouden worden?

A. Die verloren gaen: Matth. 7. vs. 13. Ende vele zijnder die door den selven ingaen.

d V. Soude wel het meeste deel, selfs van de gene, die uyterlick Christenen schijnen, of geroepen worden, verloren gaen?

A. Ja.

d V. Hoe bewijst ghy dat?

A. Uyt Matth. 20 16. Want vele zijn geroepen, maer weynige uytverkoren. ende 22. 14. als oock uyt de ervarentheyt.

c V. Door wien komt het, dat yemant verloren gaet?

A. Door hemselven.

c V. Door wien komt het, dat yemant behouden ende saligh wort?

A. Door Christum.

d V. Maer geschiet dese menschen, die verloren gaen, geen ongelijck?

A. Neen.

d V. Waerom niet?

A. Om dat sy selfs de oorsaeck zijn van haren ondergangh ende verdoemenisse.

d V. Is Christus oorsaeck van hare verdoemenisse, als hy haer niet wil verlossen?

A. In 't minste niet.

d V. Maer dat ick een mensche, die ick helpen konde, liet verdrincken, soude ick niet gehouden worden als een oorsaeck van sijn doot?

A. Ja.

d V. Als Godt nu de menschen laet verloren gaen, daer hy se helpen kan, wort hy dan oock niet gestelt een oorsaeck te zijn van haer verderf?

A. Geensins: want een mensche is gehouden sijnen naesten, in noot siende, te helpen, als hy hem helpen kan; maer de Heere is het niet gehouden. Siet Rom. 9.15, &c. Ick sal my ontfermen diens ick my ontferme, ende sal barmhertigh zijn dien ik barmhertigh ben, &c.

d V. Is dese leere hardt, dat yeder een niet sal saligh worden?

A. Neen.

d V. Soude de algemeyne genade troostelicker zijn?

A. Neen.

d V. Soude het beter zijn, ende een soetere leere, dat men seyde, dat alle menschen genoeghsame genade hebben tot de saligheyt, ende dat Christus voor alle gestorven is?

A. Neen.

d V. Staet onse leere in Godts woort, namelick, dat alle menschen door Christum niet wederom opgerecht, of verlost zijn?

A. Ja.

d V. Bewijst dat?

A. Matth. 7. 13, 14, 21. Want wijdt is de poorte, ende breedt is de wegh die tot het verderf leyt, ende vele zijnder die door den selven ingaen, &c. ende 22. 14. ende 25. 31. tot het eynde, uyt de beschrijvinge des laetsten oordeels.

d V. Bevestight de ervarentheyt, ende de daeghlicksche bevindinge onse leere?

A. Ja; als kan afgenomen werden uit de exempelen van Cain, Esau, Pharao, Judas, den onbekeerden Moordenaer, ende van verscheydene andere goddeloosen, die noch daeghlicks in hare goddeloosheyt voortgaen ende daer in komen te sterven.

d V. Hebt ghy noch eenige krachtige ende bondige redenen?

A. Ja.

d V. Toontse eens?

A. 1. Om dat op vele menschen leyt en blijft den toorne Godts: Joh. 3. 36. Maer die den Sone ongehoorsaem is, die en sal het leven niet sien: maer den toorn Godts blijft op hem.

2. Om dat Christus vele menschen niet heeft gekent: Matth. 7. vs. 23. Ende dan sal ick haer opentlick aenseggen, Ick en hebbe u noyt gekent.

3. Om dat Christus voor alle menschen niet heeft gebeden: Joh. cap. 17. vs. 9. Ick bidde voor haer: ick en bidde niet voor de werelt: en dienvolgens oock hemselven daer voor niet geoffert: want sijn Priesterampt bestont in offeren ende bidden, waer van het eene niet en kan zijn sonder het andere.

4. Om dat alle menschen de voldoeninge, ende de doot Christi niet wert bekent gemaeckt, het welck nootsakelick moest geschieden, soo sy alle door Christum verlost waren: want daer en kan geen geloove zijn, daer het Euangelium niet wert gepredickt: Rom. 10. 14. Hoe sullen sy in hem gelooven, van welcken sy niet gehoort en hebben; sonder welck geloove men

niet kan saligh worden: Hebr. 11. vs. 6. Sonder geloove is het onmogelick Gode te behagen. Joh. 3. vss. 16, 36.

5. Om dat dan alle menschen moesten gerechtveerdight, ende met Godt versoent zijn, 2. Corinth. 5. 18. ja oock wedergeboren, tot kinderen Godts aengenomen, krachtelick geroepen, ende tot erfgenamen des eeuwigen levens gestelt werden: want sonder dese weldaden en kan de verlossinge, door Christum te wege gebracht, den mensche niet vorderlick zijn. Maer dat en geschiet niet.

6. Om dat andersins de doot Christi vruchteloos ende krachteloos gemaeckt wort; nadien hy door sijn doot alle menschen soude verlost hebben, ende nochtans den meesten hoop liet verloren gaen. En dat yemant wil seggen, datse krachtigh genoegh geweest zy, ten aensien van de impetratie ofte verwervingen; maer niet ten aensien van de applicatie ofte toepassinge. Den selven antwoorden wy, dat dat niet met allen geseyt is: want wat kan yemant de impetratie helpen sonder de applicatie? Wat konnen die gene, die verloren gaen, profiteren by de impetratie sonder de applicatie? Behalven dat Godts woort uytdruckelick getuyght, dat die gene, die de genade Godts door Christum is geimpetreert ende te wege gebracht, oock krachtelick wert geappliceert ende toegepast: Joh. 6. 37, 39. Al wat my de Vader geeft sal tot my komen, &c. ende 10. 28. ende 17. vss. 12, 19.

7. Om dat de Heere andersins sal beschuldight werden van onrechtveerdigheyt, als eens de sonde straffende in Christo, ende dan noch eens in den mensche selfs, tegens Genes. 18. 25. Soude de Richter der gantscher aerde geen recht doen?

8. Om dat andersins de saligheyt van den mensche niet gehangen wert aen het lijden ende de gehoorsaemheyt Christi, daerse nootwendigh aen moet gehangen worden; maer aen den mensche selfs: want is de doot Christi, ende de verlossinge door hem

geschiet, de verdienende oorsake van de saligheyt, (gelijckse in der daet is) waerom worden dan alle menschen niet saligh, nadiense alle der selver deelachtigh zijn? Die gene dan, die saligh wort en behoeft Godt noch sijnen Sone, als de eygene oorsaeck, daer voor niet te dancken, maer sijn eygen selven, als hebbende beter op die genade acht gegeven, ende selve waergenomen, als die gene, die verloren gaen. En wie siet dan niet, dat niet de Heere Christus geleyt wort tot een fundament van de saligheyt, maer den mensche selfs.

9. Ende ten laatsten, om meer andere redenen voorby te gaen, om dat andersins volgen soude, dat die gene, die doen ter tijt in de helle lagen, als de Heere Christus aen het kruyce leedt ende stierf, oock door Christum, als haren borge ende Middelaer, met Godt souden versoent zijn: (alsoo sy mede zijn geweest nakomelingen Adams). Maer wat ongerijmtheyt dit sal zijn te statuëren, kan yeder een lichtelick afnemen, die maer sijn gesont verstant heeft: 't en zy dat men wil sustineeren, dat die gene, die doen ter tijt in de helle waren, onder die alle niet worden gerekent. En hoe is het dan een algemeyne genade, gaende over alle die gene, die in Adam hebben gesondigt? En zijnse daer onder begrepen, waerom zijnse dan uyt de helle niet verlost? en waerom is haer die genade niet voorgedragen? Ja waerom heeft de Heere niet uytgewacht, of sy die genade, nevens andere, souden waernemen ofte niet?

d V. Is de genade Godts stercker ter saligheyt, als de sonde Adams ter verdoemenisse?

A. Ja: Rom. 5. 15. Want indien door de misdaet van eenen vele gestorven zijn, soo is veel meer de genade Godts, ende de gave door de genade, die daer is eenes menschen Jesu Christi, overvloedigh geweest over vele.

d V. Maer uyt dese onse leere schijnt te volgen, dat

de eerste Adam stercker is, als de tweede Adam, namelick, Christus?

A. Geensins: want het is meerder kracht eenen van den doot op te wecken, ende het leven te geven, dan thien duysent te vergiftigen, ende om te brengen. 2. De overvloedigheyt van de genade en bestaet niet in 't getal van de menschen, die gevallen zijn; want dan soude volgen, dat'er meer menschen door Christum moesten opgerecht werden (genomen datse alle waren opgerecht) als 'er in Adam waren gevallen, het welck onmogelick is: Maar de overvloedigheit van de genade is daer in gelegen, dat de Heere sijne genade ende barmhertigheyt heeft getoont aen ons in sijnen Sone Christo, die het soo weynigh verdient hadden, als die gene, die verloren gaen.

d V. Wie zijn die gene, die daer drijven de algemeyne genade, dat is, dat Godt door sijnen Sone alle menschen, hooft voor hooft, niemant uytgesondert, heeft opgerecht, of wederoprechtinge bereyt, &c.?

A. De Pelagianen, Papisten, Remonstranten, Mennoniten, &c.

d V. Wat bewijs brengen sy tot dien eynde by?

A. Matth. 11. 28. Komt herwaerts tot my alle die vermoeyt ende belast zijt.

d V. Wat soudt ghy daer op antwoorden?

A. De Heere Christus en noodight aldaer tot hem niet alle menschen sonder onderscheyt, maer alleen soodanige, die met hare sonden belast zijn, ende deselve hertelick gevoelen, soeckende oock daer van ontslagen te zijn.

d V. Zijn alle menschen wel alsoo belast met hare sonden?

A. Neen: gelijck de dagelicksche ervarentheyt leert.

d V. Wat bewijs brengen sy meer by?

A. 1 Joh. 2. 2. Ende niet alleen voor de onse, maer oock voor de sonden der geheeler werelt.

d V. Wat soudt ghy daer op antwoorden?

A. De Apostel Johannes en wil daer mede niet te

kennen geven dat de Heere Christus een versoeninge is geworden voor de gantsche werelt, dat is, voor alle menschen in de werelt; (het gene nochtans in verschil staet) maer op dat die, aen dewelcke hy desen brief schrijft, Heydenen zijnde, niet en souden dencken, datse geen deel hadden aen de genade in Christo geschiet, nadien sy geen Joden waren; soo seght hy, dat de Heere niet alleen was een versoeninge geworden den Joden, maer oock selfs den Heydenen, door het woordeken ons de Joden verstaende, ende door de werelt de Heydenen.

d V. Beteeckent dan het woort werelt alhier alle, ende een yeder mensch?

A. Neen.

d V. Wat dan?

A. De Heydenen.

d V. Waer uyt soudt ghy dese verklaringe bewijzen?

A. Rom. 11. vss. 12, 15. Ende indien haren val de rijckdom is der werelt. vs. 15. Ende indien hare verwerpinge de versoeninge is der werelt.

d V. Wat bewijs brengen sy meer by?

A. 1. Tim. 2. vs. 4. Welcke wil dat alle menschen saligh worden.

d V. Wat soudt ghy daer op seggen?

A. De Apostel en spreeckt daer niet van alle en een yeder mensche, maer van allerley soorten ende geslachten van menschen, hoedanigh deselve oock souden mogen wesen, gelijck de voorgaende ende volgende woorden klaerlick zijn aenwijsende, namelick, tot de kennisse der waerheyt kome. De soodanige dan verstaet hy door dese alle, die de Heere oock wil brengen tot de kennisse der waerheyt: en die hy niet en wil brengen tot de kennisse der waerheyt, deselve wil hy niet dat saligh worden: alsoo daer niemant sonder dese salighmakende kennisse saligh worden kan, als te voren gehoort is. Maer dat de Heere alle menschen tot de kennisse der waerheyt brengen wil ende brenght, dat sal de tegenpartijders

onmogelick zijn te bewijsen. Behalven dat de tegenpartijders, met dese hare meyninge, den Heere genoeghsaem beschuldigen van onwijsheyt, onvoorsichtigheyt ende onmacht: van onwijsheyt ende onvoorsichtigheyt, als willende een sake, die hy van te voren weet, dat niet en sal geschieden; van onmacht, als willende eene sake, die hy niet en kan in het werck stellen: ('t welck alles verre moet zijn van Godt te dencken) want wil Godt vastelick ende sekerlick de saligheyt van alle menschen, hoe komt dan dat desen wille Godts niet in 't werck wort gestelt, ende alle menschen dan niet in den hemel komen? Voorwaer het moet dan haperen aen de macht Godts, als niet machtigh genoegh zijnde, om desen sijnen wille uyt te voeren: daer nochtans David seyt, Psalm 115. 3. De Heere woont in den hemel, en de hy doet alles wat hy wil. En sal oock alsoo een groote contrarieteyt, ende tegenstrijdigheyt in Godt gestelt werden, als willende yet, het welck hy of niet en wil volbrengen, of willende sekerlick, niet en kan volbrengen. Hare andere bewijsen zijn van een ende deselve nature, en dienvolgens soo willen wij deselve overgaen.

c V. Soo alle menschen niet sullen saligh worden, wat voor menschen sullen dan saligh worden?

A. Die in Christum gelooven, ende alle sijne weldaden aennemen.

c V. Waer uyt soudt ghy dat bewijsen?

A. Joh. 1. vss. 12, 13. Maer soo vele hem aengenomen hebben, heeft hy macht gegeven kinderen Godts genaemt te worden: ende 3. 16, 18, 36. Op dat een yegelick die in hem gelooft, niet en verderve, &c. Rom. 5. 17.

c V. Maer wat soudt ghy seggen van die gene, die haer selven rechtveerdigen, ende roemen leden Christi te zijn, en wandelen nochtans niet gelijck Christus gewandelt heeft, sullen die oock saligh worden?

A. Geensins.

c V. Maer sy seggen, datse oock geloovige zijn?

A. Het seggen en is niet genoegh, de daedt moeste daer by zijn: Matth. 7. 21. Niet een yegelick die tot my seght, Heere, Heere, en sal ingaen in 't Koninckrijcke der hemelen: maer die daer doet den wille mijns Vaders die in de hemelen is. Siet oock Jac. 2.

c V. Moet alle ende een yeder mensche gelooven, dat Christus voor hem, dat is, in sijne plaetse, als Middelaer ende borge gestorven is, ende dat Christi doot sijn leven is?

A. Neen.

c V. Gebieden wy een yegelick mensche hemselven sulcks te versekeren, ende te gelooven?

A. Neen.

c V. Seggen wy alle ende een yeder mensch, hooft voor hooft, absolutelick, datse sullen gelooven, dat Christus voor haer gestorven is?

A. Neen.

d V. Hoe seggen wy dan?

A. Soo sy haer bekeeren, ende in Christum gelooven, datse als dan haer sullen mogen versekeren, ende vrijelick gelooven, dat Christus voor haer gestorven is.

c V Mogen wy alle menschen het Euangelium prediken?

A. Ja.

d V. Dewijle die niet sullen saligh worden, daer Christus niet voor gestorven is, wat behoeft men dan dat den menschen te prediken?

A. Tot haerder overtuyginge: Ezech. 2. 5. Soo sullen sy weten dat een Propheet in 't midden van haer geweest is: en of de Heere daer door haer bekeeringe gave; 2. Timoth. 2 vs. 25. dewijle wy niet en weten aen wien de Heere sijn genade sal willen mededeelen.

d V. Is my daer wat aen gelegen, dat ick sekerlick wete of dese ofte die mensche sal saligh worden of niet?

A. Neen: 2. Tim. 2. vs. 25. Of Godt haer t'eeniger tijt bekeeringe gave.

c V. Maer hoe komt het, dat Godt ons die genade heeft gedaen, ende anderen niet alsoo?

A. Om dat het hem alsoo belieft heeft.

c V. Is het om dat wy beter waren als d'andere?

A. Neen.

d V. Waren wy dan alsoo slim als sy?

A. Ja.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Ephes. 2. 1, 2, 3. Ende u heeft hy mede levendigh gemaeckt, daer ghy doot waert door de misdaden ende de sonden, &c.

c V. Magh de Heere met het sijne doen wat hy wil?

A. Ja.

d V. Bewijst dat?

A. Rom. 9. 20, 22, 23. Maer doch, ô mensche, wie zijt ghy die tegen Godt antwoordt, &c.

d V. Maer als wy sien dat Godt andere die genade niet en doet, behooren wy daerom tegen Godt te twisten?

A. Geensins.

d V. Behooren wy dan hem des te meer te dancken?

A. Och ja.

Vrage 21.

Wat is een oprecht geloove?

Antw. Een oprecht geloove en is niet alleen een seker weten ofte kennisse, daer door ick 't al voor waerachtigh houde, dat ons Godt in sijn woort geopenbaert heeft, maer oock een seker vertrouwen d'welck de H. Geest door dat Euangelium in mijn herte werckt, dat niet alleen anderen, maer oock my, vergevinge der sonden,

eeuwige gerechtigheyt ende saligheyt van Godt geschoncken zy, uyt louter genaden alleen om de verdienste Christi wille.

c V. Alle geloove, is dat een goet geloove?

A. Neen.

c V. Hoe veelderley geloove is'er dan in de werelt?

A. Tweederley: een vermeynt geloove, ende een oprecht salighmakend' geloove.

d V. Wat is een vermeynt geloove?

A. Het tijt-geloove, het historisch geloove, ende het geloove van mirakelen, Matth. 13. 19, 20, &c.

d V. Waerom is dit geloove een vermeynt geloove?

A. Om dat het sich wel schoon voor doet, ende schoone dingen belooft, maer ten laetsten in den meesten noot, soo begeeft het den mensche, ende laet hem verloren gaen, als te sien is 1. Joh. 2. 19. en 1. Tim. 1. 19.

d V. Wat is een salighmakende ende oprecht geloove?

A. Daer mede dat men Christum, met alle sijne verdiensten aenneemt, ende particulierlick hemselven toepast.

d V. Hoe veel leden heeft het salighmakende geloove?

A. Twee.

d V. Welck zijn die twee leden?

A. 1. Een generale toestemminge, waer door men toestemt ende voor waerachtigh houdt, alle het gene Godt in sijn woort heeft geopenbaert: als by exempel, dat 'er een Godt, een Salighmaker is, ende dat deselve is Christus, &c. het welcke presupponeert ende voor uyt sendt, ja includeert ende insluyt een bescheyden kennisse ende wetenschap. 2. Een speciale, particuliere, ofte bysondere toestemminge, dat is, dat ick niet alleen geloove, dat 'er een Godt, een Salighmaker is, &c. maer dat Godt mijnen Godt is, ende Christus mijnen Salighmaker, applicerende ende toepassende my selven Christum, met alle sijne ver-

diensten, seggende, Heere Jesu ghy zijt mijne, uwe gerechtigheyt, heyligheyt, &c. is mijne. Waer uyt dan volght dat heerlick vertrouwen, namelick, is Godt mijnen Godt, ende Christus mijnen Salighmaker, soo magh ick volkomentlick gerust zijn: want alle mijne sonden zijn my dan vergeven, ende derhalven soo sal ick gewisselick saligh worden.

d V. Die dan het ware salighmakende geloove in Christum hebben sal, moet by dien niet wesen een generale toestemminge, daer by hy voor waerachtigh houdt, alle het gene Godt in sijn woort heeft geopenbaert, als, dat'er een Godt, een Salighmaker is, &c.

A. Ja.

d V. Presupponeert dese toestemminge, ende sendtse voor uyt de kennisse ende wetenschap, ja steltse die vast?

A. Ja: want ick en kan niet approberen noch toestemmen, 't en zy dat ick hebbe goede kennisse, ende wetenschap van de sake.

b V. Kan yemant wel in Christum gelooven sonder kennisse van hem te hebben?

A. Neen.

b V. Kan ick hem voor mijnen Salighmaker wel aennemen, als ick hem niet en ken?

A. Neen.

b V. Kan ick Godt wel gelooven, vertrouwen, liefhebben, als ick hem niet en ken?

A. Neen.

c V. Soudt ghy uyt Godts woort wel bewijsen, dat het salighmakende geloove kennisse vereyscht?

A. Ja.

c V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Esai. 53. 11. Door sijne kennisse sal mijn knecht de rechtveerdige, vele rechtveerdigh maken. Joh. cap. 9. vss. 35, 36. ende cap. 17. vs. 3. Ende dit is het eeuwige leven dat sy u kennen, &c. Rom. cap. 10. vs. 14. 2. Thess. cap. 1. vs. 10. 1. Corinth. cap. 10. vs. 15.

d V. Hebt ghy oock niet eenige vaste ende bondige redenen?

A. Ja.

d V. Welck zijnse?

A. 1. Om dat het geloove is een bewijs der saken die men niet en siet: Hebr. 11. 1. Soo wort'er dan kennisse vereyscht.

2. Om dat het gene tegen de kennisse staet, dat is, de onwetenheyt, verdoemt. 1. Thess. 4. vs. 5. ende 2. Thess. 1. 8. Met vlammenden vyere wrake doende, over die gene die Godt niet en kennen. 2. Tim. 3. vs. 7.

3. Om dat de practijcke van alle ware geloovigen is, daeghlicks meer ende meer in de kennisse toe te nemen: Ephes. 1. 18. Verlichtede oogen uwes verstants, op dat ghy mooght weten, welcke zy de hope van syne roepinge, &c. ende 5. 17. Colos. 3. 16.

4. Om dat het andersins strijt met de waerdigheyt der kinderen Godts; sy moeten oordeel geven van de saken; 1. Corinth. 10. 15. sy moeten haer geloove belijden ende beschermen; alle dingen weten ende beproeven; 1. Petr. 3. 15, 16. 1. Thess. 5. 21. haer selven ondersoecken of sy oock in den geloove zijn; 2. Corinth. 13. 5. de geesten beproeven of sy oock uyt Godt zijn; 1. Joh. 4. 1. Leeraers zijn, Hebr. 5. vs. 12. Propheten, Priesters, Koningen: 1. Petr. 2. 5, 9. Apoc. 1. 6. Hoe kan dit altemael bestaen sonder kennisse?

5. Ende ten laesten, om meer andere redenen voorby te gaen, om dat als dan het geloove der duyvelen ende verdoemde in de helle, beter soude zijn, als het geloove der kinderen Godts, alsoo het selve niet sonder kennisse is: Jacob. 2. 19. Ghy gelooft dat Godt een eenigh Godt is: ghy doet wel: de Duyvelen gelooven 't oock ende sy t'sitteren.

c V. Wat soudt ghy dan seggen van de leere der Papisten; leeren sy wel het levendige geloove, wanneer sy leeren, dat het geloove is een onwetenheyt, dat

de gemeene luyden geen kennisse behoeven te hebben, datse alles moeten op den Paep of de Kerck laten aenkomen, ende dat haer geloove goet genoegh is, als sy maer gelooven, dat de Kerck gelooft, al wetense schoon niet wat de Kerck gelooft?

A. In 't minste niet.

d V. Als de Paep ofte de Predikant sijn ziele voor u wilde te pant setten, soudt ghy het dan noch niet mogen op hem laten aenkomen?

A. Neen.

d V. Waerom niet?

A. Om dat ick selfs moet sorge dragen voor mijn saligheyt, ende in, ende van mijn eygen geloove versekert zijn: Rom 14. 5. Een yegelick zy in sijn eygen gemoet versekert. 2. Timoth. 1. vs. 12. Want ick weet wien ick gelooft hebbe, &c.

d V. Wat soudt ghy houden van zoo veel genaemde Christenen, die daer roemen van het ware geloove in Christum, ende ondertusschen gantsch geen kennisse, ofte immers gantsch weynige kennisse hebben van Godt, van Christo, ende van alle het gene ter saligheyt nootwendigh dient geweten; is haren roem ende geloove goet?

A. Geensins: ende de soodanige sullen daer na haer selven ellendighlick bedrogen vinden.

d V. Maer die veel weet, van die sal veel ge-eyscht worden, en die niet veel weet, van die sal niet veel ge-eyscht worden; het is dan beter weynige ofte geen kennisse te hebben, als veel te hebben?

A. Het is seker ende gewis, dat die gene, die veel kennisse gehadt, ende daar niet na gedaen heeft, met vele slagen sal werden geslagen; Luce 12. 47. maer daerom en sal die niet vry gaen, die geen kennisse gehadt heeft.

d V. Soude een mensche sich daer mede niet konnen troosten, dat andere menschen swaerder in de helle sullen gestraft worden als hij?

A. Soo weynigh als een misdadiger, die vast voor

het gerichte staet om te sterven, sich troosten kan, dat hy weet en siet, dat sijnen medemacker een swaerdere doot sal sterven als hy, en soo hy hem daer mede wilde troosten, soo soude dien troost gantsch sober ende mager zijn.

c V. Is het genoegh, dat een mensche heeft soo een generale kennisse ende wetenschap van alle het gene de Heere in sijn woort geopenbaert heeft?

A. Neen.

c V. Wat wort'er dan noch meer vereyscht?

A. Een particuliere toestemminge ende versekeringe.

d V. Waer in is dese particuliere toestemminge gelegen?

A. Daer in, dat ick niet alleen weet en geloof dat'er een Godt is; maer dat hy mijnen Godt is: niet alleen weet ende geloof dat de Heere Christus een Salighmaker is, een Salighmaker van andere, of van allen de sijne; maer mijnen Salighmaker.

d V. Is dese particuliere toestemming ende versekeringe eygentlick het instrument, daer door wy Christum aennemen ende ons toepassen, ende soo voor Godt gerechtveerdight worden?

A. Ja.

d V. Waerom is het niet genoegh, dat ick soo een generale kennisse ende wetenschap hebbe?

A. Om dat de Duyvelen oock sulck een geloove konnen hebben: Jac. 2. 19. Ghy gelooft dat Godt een eenigh Godt is: ghy doet wel: de Duyvelen gelooven t' oock, ende sy tsitteren.

d V. Moet ghy dan yet gelooven, dat de Duyvelen of de hypocrijten ende verdoemelingen niet konnen gelooven?

A. Ja.

d V. Is dat de particuliere ende bysondere versekeringe ende toepassende toestemminge?

A. Ja.

d V. Kan die by den Duyvel ende hypocrijten wel gevonden worden?

A. Neen.

d V. Is u geloove dan hier in van het geloove der Duyvelen, ende hypocrijten onderscheyden?

A. Ja.

c V. Magh men wel soodanige bysondere toepassende ende particuliere versekeringe, met vertrouwen hebben?

A. Ja.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Galat. 2. 20. Die my lief gehadt heeft, ende hemselven voor my overgegeven heeft. 1 Tim. 1. 13, 15. Maer my is barmhertigheyt geschiet, &c. 2. Timoth. 1. 12. Philipp. 1. 21. 2. Corinth. cap. 5. vs. 1.

d V. Dit wort van Paulo geseght; maer mogen daerom andere geloovigen dese particuliere toepassende kennisse ende versekeringe hebben?

A. Ja.

d V. Bewijst dat?

A. 1. Tim. 1. 15, 16. Dit is een getrouw woort ende aller aenneminge weerdigh, dat Christus Jesus in de werelt gekomen is om de sondaren saligh te maken, &c. 2. Corinth. 1. 4, 5.

d V. Hadde het Paulus niet door een bysondere openbaringe des Geests?

A. Neen.

d V. Waer door dan?

A. Door den gemeynen Geest des geloofs, ende den Geest Christi: Rom. 8. 9, 11, 14, 15, 16. Maer soo yemant den Geest Christi niet en heeft, die en komt hem niet toe, &c. 2. Corinth. 4. 13, 14, &c. en 13. 5. 2. Petr. cap. 1. vs. 1. Die allen ware geloovigen gemeyn is.

d V. Maer scheelt het evenwel niet?

A. Neen.

d V. Wat volght uyt dese particuliere toepassende kennisse ende versekeringe?

A. Een heerlick vertrouwen, namelick, dat alle mijne sonden om Christi wille vergeven zijn, ende dat ick derhalven sekerlick ende gewisselick sal saligh worden: 2. Tim. 1. 12. Want ick weet wien ick ge-

looft hebbe, ende ick ben versekert dat hy machtigh is mijn pant by hem wechgeleght te bewaren tot dien dagh. Ephes. c. 3. vs. 12.

d V. Kan dit vertrouwen daer wel wesen, soo wanneer dat fondament niet geleght is, namelick, Godt is mijnen Godt, Christus is mijnen Salighmaker, sijne verdiensten zijn mijne verdiensten, &c.?

A. Neen.

d V. Kan ick wel vertrouwen ende my gerust stellen, om dat mijne sonden om Christi wille zijn vergeven, ende ick dienvolgens saligh sal worden, 't en zy dat ick eerst voor uyt sende ende vast sette, dat Christus mijnen Salighmaker is?

A. Neen.

d V. Volght dit vertrouwen nootsakelick op het voorgaende?

A. Ja.

d V. Kan het een wel zijn sonder het ander?

A. Neen: want daer vast gestelt is, dat Christus is mijnen Salighmaker, daer moet nootwendigh dan volgen dat vertrouwen des herten.

d V. Maer hoe sal de sondige mensche versekert ende versterckt worden, dat hem de rechtveerdige Godt alle sijne sonden vergeven heeft?

A. Door den H. Geest: Rom. 8. 16, 17. Deselve Geest getuyght met onsen geest dat wy kinderen Godts zijn, &c.

d V. Staet het in de Schriftuer, dat ghij N. N. Christi eygen zijt, ende saligh sult werden?

A. De naem en staet 'er niet.

d V. Behoeft het daer wel te staen?

A. Neen.

d V. Staet 'er het algemeyn van alle geloovigen?

A. Ja.

d V. Meught ghy voor u selven soodanigh een besluyt daer wel uyt trecken?

A. Ja, op dese maniere: alle die haer bekeeren, ende van herten in Christum als haren Salighmaker

gelooven, die komen hem toe ende werden saligh. Maer ick bekeere my, ende geloove; ergo.

d V. Het eerste stuck staet in den Bijbel geschreven; waer staet het tweede?

A. In mijn eygen herte, daer uyt moet ick soecken ende weten, of ick waerlick geloove, ende niet uyt den Bijbel.

d V. Wie zijn nu die gene, dewelcke loochenen, dat het ware salighmakende geloove bestaet in soodanige particuliere ende bysondere toepassende versekeringe ende vertrouwen?

A. De Papisten.

d V. Welck is het gevoelen van die van 't Pausdom in desen deele: seggen sy dat het geloove is een twijffelinge?

A. Ja.

c V. Hoe moet u geloove zijn, seker ofte twijffelachtigh?

A. Seker: Jacob. 1. 6. Want die twijffelt is een bare der zee gelijck.

c V. Maer hebt ghy sulck een sterck geloove, dat ghy nimmermeer en twijffelt?

A. Neen.

c V. Moet, en meught ghy wel van een ander sekerlick weten, dat hy heeft het ware geloove sonder eenige twijffelinge?

A. Neen.

d V. Waerom niet?

A. Om dat ick in eens anders herte niet sien en kan: 1. Cor. c. 2. vs. 11. Want wie van de menschen weet het gene des menschen is.

c V. Moet, en meught ghy het seker zijn, van uselven?

A. Ja.

c V. Wat reden hebt ghy?

A. Om dat ick in mijn eygen herte kan sien, ende my selven moet beproeven: 1. Cor. 2. 11. Want wie van de menschen weet het gene des menschen is,

dan de geest des menschen die in hem is. 2. Cor. cap. 13. vs. 5. Ondersoeckt u selven of ghy in het geloove zijt, beproeft u selven.

c V. Moet ghy wel versekert zijn van de saligheyt, van uwe vrienden ofte ouders, &c.?

A. Neen.

c V. Moet de Predikant versekert zijn, dat het kint, 't welck hy Doopt, ofte die luyden, die hy het Nachtmael geeft, sullen saligh worden?

A. Neen.

c V. Konnen dan de Predikanten yemant de saligheyt absolutelick toeseggen?

A. Neen.

d V. Maer sal een Papist seggen, ghy en kondt oock geen versekeringe hebben van u selven, want het is u niet besonderlick van Godt geopenbaert; wat soudt ghy daer op seggen?

A. Hoewel het door een besondere ende extraordinare openbaringe my niet geopenbaert is, soo is het nochtans geopenbaert door de ordinare ende gemeyne openbaringe des geloofs; als te sien is Rom. 8. vss. 16, 17. Deselve Geest getuyght met onsen geest dat wy kinderen Godts zijn, &c. 2. Corinth. 4. 13, 14. Dewijle wy nu den selven geest des geloofs hebben, &c.

c V. Wat soudt ghy oordeelen van het ingewickelt geloove, het welck die van 't Pausdom stellen?

A. Dat het omstoot het rechte geloof.

c V. Magh men dan gansch geen ingewickelt geloove hebben?

A. Dat en seggen wy niet.

d V. In wat sin magh men een ingewickelt geloove hebben?

A. Dat ick in 't generale geloove waerachtigh te zijn het gene de Heere in sijn woort geopenbaert heeft.

d V. Is dat ingewickelt geloove genoegsaem ter saligheyt?

A. Neen.

d V. Welck is het gevoelen van de Remonstranten in desen deele?

A. Dat men van sijn saligheyt, ende van de volherdinge een suspens ende conditioneel geloove ende versekeringe moet hebben; ende niet verder als het beste hopen.

d V. Is dit soodanigh een hope, daer van de Apostel spreekt Rom. cap. 5. vs. 5. Ende de hope en beschaemt niet. ende 8. 24. Hebr. 6. vs 19.?

A. Geensins: want die hope en beschaemt niet, ende stelt de volkomene versekeringe vast.

d V. Wat is het dan voor een hope?

A. Een twijffelachtige hope, ende dewelcke als roock komt te verdwijnen.

d V. Is het geene vermetenheyt dat men soo een volkomen versekeringe ende vertrouwen komt te stellen?

A. In 't minste niet.

b V. Het ware oprechte geloove, waer van daen komt het?

A. Van den H. Geest. Siet hier van eygentlick Vrage 65.

b V. Hebben wy de kracht niet van ons selven?

A. Neen.

c V. Waer door werckt de H. Geest dit geloove?

A. Door het Euangelium: Rom. 10. 14, 17. Ende hoe sullen sy in hem gelooven, van welcken sy niet gehoort en hebben, &c.

c V. Waer wort het betuyght dat Christus uwen Salighmaker is?

A. In mijn hert: Rom. 8. vss. 15, 16. Maer ghy hebt ontfangen den Geest der aenneminge tot kinderen, door welcken wy roepen Abba, Vader, &c. Ephes. 3. 16, 17.

c V. Wie werckt het daer?

A. De H. Geest.

c V. Als ghy Christum ende het eeuwige leven soo in u hert hebt, kondt ghy dan wel verloren gaen?

A. Neen.

d V. Maer het herte der menschen is bedrieghlick: want vele seggen ende meynen datse wijs ende geleert zijn, en sy zijn het niet, bedriegende alsoo haer selven?

A. Het is soo; maer al is 't dat vele menschen haer bedriegen, soo kan ick evenwel hier in vast ende seker gaen: want alhoewel vele menschen haer wijs maken wijs te zijn, daer sy niet en zijn, soo en behoeft evenwel een recht wijs ende geleert man niet te twijffelen of hy wijs is ofte niet; en al is 't schoon dat vele menschen haer bedriegen, soo en volght daer niet uyt dat die hemselve oock bedriege, die waerlick de sake heeft, ende sekerlick weet dat hyse heeft.

d V. Hoedanigh is dit ware salighmakende geloove?

A. Een onverwinnelick geloove.

d V. Bewijst dat?

A. Matth. 16. vs. 18. Ende de poorten der helle en sullen deselve niet overweldigen. Joh. 10. 28. en 14. 16. en 17. 9.

VRAGE 22.

Wat is dan een Christen noodigh te gelooven?

Antw. Al wat ons in den Evangelio belooft wert, d'welcke ons de artijckelen onses algemeynen ende ongetwijffelden Christelicken geloofs in eener somma leeren.

b V. Wat moet ghy al gelooven?

A. Al wat ons in den Euangelio van Godt belooft is?

c V. Waerom moet ghy Godts beloften weten ende kennen?

A. Om dat ick anders niet kan saligh worden.

c V. Moet men alles in Godts woort even seer gelooven?

A. Ja: dewijle het alle onfeylbaer waerachtigh is, als van Godt geopenbaert.

d V. Is het alles even nootsakelick te gelooven?

A. Neen.

b V. Moet ghy oock gelooven, dat Adam gevallen is, dat 'er sonde, duyvel, helle is, &c.?

A. Ja.

d V. Hoe moet ghy alleen gelooven wat u in den Euangelio belooft wert?

A. Mits dat ick met een speciale toestemminge alle 't selve my toepasse tot rechtveerdighmakinge.

d V. Hoe moet men dan gelooven alle andere dingen, die in Godts woort staen, ende niet hooren tot de beloften des Euangeliums?

A. Met een generael geloove ende toestemminge.

d V. Soo yemant niet en wist al wat in Godts woort staet, soude die daerom verdoemt zijn?

A. Neen.

d V. Maer soo hy niet en weet ende verstaet de belofte des Euangeliums, kan hy dan wel behouden ende saligh worden?

A. Neen.

d V. Voor wien werden de beloften der genaden tot troost in den Euangelio voorgestelt?

A. Voor de ware geloovigen.

c V. Is het genoegh dat men de belofte wete, om voor een rechtgeloovige bekent te werden?

A. Neen.

c V. Wat moet 'er dan meer by zijn?

A. Hy moet deselve oock met den geloove aennemen, ende hemselven toe-eygenen.

d V. Kan yemant, die slechts wil, de beloften van de vergevinge der sonden wel aennemen, ende sijn ziele toe-eygenen?

A. Neen.

d V. Waer door sal yemant van de datelicke aengrijpinge Christi, ende de ware toe-eygeninge van de beloften der genaden, hemselven konnen versekeren?

A. Door verloocheninge van sich selven.

d V. Kan dan yemant seker zijn, den Heere Christum met den geloove waerlick aengenomen te hebben, die

niet gesint is hemselven te verloochenen, en Christum na te volgen?

A. Neen.

d V. Wat dunckt u dan van die gene, die daer onbekeerde ende moetwillige menschen zijnde, evenwel sich dorven beroemen, dat sy Christum met den ware geloove tot haren Salighmaker hebben aengenomen?

d A. Sy zijn huychelaers, ende bedriegen andere, oock haer selven: Jac. 1. 26. Indien yemant onder u dunckt dat hy Godtsdienstigh is, ende syne tonge niet in toom en houdt, maer sijn herte verleyt, deses Godtsdienst is ydel. ende 2. vss. 14, 17, 18.

d V. Maken dan de moetwillige sondaers, door den roem hares geloofs, haren staet noch erger, dan die in sich selven was?

A. Ja.

d V. Welck is dan het rechte geloove, daer tegen de poorten der hellen niet vermogen?

A. Het geloove verciert met goede wercken: want andersins is het een doot geloove: Jac. cap. 2. vs. 26. Want gelijck het lichaem sonder geest doot is, alsoo is oock het geloove sonder de wercken doot.

d V. Wat is daer van nooden, om het vertrouwen van de vergevinge der sonden wel te fundeeren?

A. Goede kennisse te hebben van Godt ende sijn woort.

d V. Wat voor een geloove hebben dan die gene, die alle het vertrouwen van de vergevinge der sonden bouwen alleen op haer eygen fantasije?

A. Een hypocrijtisch ende geveynst geloove.

Vrage 23.

Hoe luyden die Artijckelen?

Antw. Ick geloove in Godt den Vader, den almachtigen, Schepper des hemels ende der aerden. Ende in Jesum Christum sijnen eenighgeborenen

sone onsen Heere. Die ontfangen is van den Heyligen Geest, geboren uyt de Maget Maria. Geleden heeft onder Pontio Pilato, is gekruyst, gestorven ende begraven, nedergedaelt ter helle. Ten derden dage wederom opgestaen van den dooden. Opgevaren ten hemel, sittende ter rechterhant Godts des almachtigen Vaders. Van daer hy komen sal om te oordeelen de levende ende de dooden.

Ick geloove in den H. Geest. Ick geloove een heylige algemeyne Christelicke Kercke, de gemeynschap der heyligen. Vergevinge der sonden: wederopstandinge des vleeschs: Ende een eeuwigh leven.

c V. Welck is de vermaerde summa van het gene het Euangelium voorstelt te gelooven?

A. De 12. Artijckelen des geloofs.

d V. Waerom werden die bysondere geloof-stucken onser Christelicker Religie Symbolum, dat is, veltteeckenen ofte livreye, genoemt?

A. Om datse zijn als het velt-teecken ende livreye, waer door de gemeynte met hare litmaten van den ongeloovigen ende on-Christenen worden onderscheyden.

d V. Waerom worden zy Artijckelen des algemeynen geloofs genoemt?

A. Omdat alle Christenen een gemeyn geloove hebben.

d V. Waerom worden sy Artijckelen onses Christelicken geloofs genoemt?

A. Om datse begrijpen de summa van de beloften des Euangelij.

d V. Waerom worden der juist twaelf gestelt?

A. Om dat het die man, of die mannen, bij dewelcke het selve geschreven is, alsoo gelieft heeft; doch waerom het haer alsoo belieft heeft, en konnen wy niet weten, dewijle zy onbekent zijn, ende zy noyt haer selven hier over verklaert hebben.

d V. Alle stucken ende artijckelen, die wij moeten gelooven, staen die in dese 12. Artijckelen?

A. Neen.

d V. Wat begrijpen se dan?

A. Een kort sommier van eenige capitale poincten.

b V. Dese 12. Artijckelen des Geloofs, zijnse een Canonijck schrift?

A. Neen: alhoewelse met Canonijcke schriften accordeeren, voor soo veel de materie ofte den inhoudt belanght.

b V. Waer staense beschreven, soo in forma, in het Oude ofte Nieuwe Testament?

A. Noch in 't Oude, noch in 't Nieuwe Testament.

c V. Zijn sy geen deel van de H. Schriftuer?

A. Neen.

c V. Zijn sy soo wel geen deel, als het Vader ons, ende de thien Geboden?

A. Neen.

c V. Wat houdt ghy van hooger authoriteyt ende weerdigheyt, de thien Geboden, of de 12. Artijckelen des Geloofs?

A. De thien Geboden.

c V. Waerom dat?

A. Om dat deselve formeelick een stuck of een deel van de Canonijcke schrift zijn.

d V. Zijn dan de 12. Artijckelen des Geloofs Godts woort?

A. Formeelick of in forma gantsch niet, dewijlse geen boeck of een stuck en zijn van de Canonijcke schrift.

d V. Komense met Godts woort over een?

A. Ja.

d V. Zijnse dan daer uyt genomen, ende gestelt als een extract?

A. Ja.

c V. Magh men dan wel seggen, dat het een menschlick schrift is?

A. Ja.

d V. Wie hebbense geschreven?

A. Dat weet men niet.

c V. Hebbense de Apostelen geschreven, en heeft elck Apostel het sijne daer toe gebracht?

A. Neen.

c V. Wie seggen dat?

A. Die van 't Pausdom.

c V. Zijnse van de Apostelen gelesen?

A. Neen: dewijlse langh na der Apostelen tijt gestelt zijn.

c V. Magh men dese 12. Artijckelen den menschen wel voorhouden?

A. Ja.

b V. Magh men na de tijden der Apostelen soodanige formulieren wel hebben of maken?

A. Ja: 2. Tim. 1. 13. Houdt het voorbeelt der gesonde woorden, &c.

c V. Moeten wy dat soo absolutelick aennemen, om dat het de Artijckelen ons soo seggen?

A. Neen: maer om dat het in Godts woort is gegrondet.

b V. Dese 12. Artijckelen des Geloofs, zijnse een gebedt?

A. Neen.

c V. Is het wel geseyt, dat de ouders tot de kinderen seggen, bidt u geloove, verstaende dese Artijckelen?

A. Neen.

c V. Wat zijn dan dese Artijckelen?

A. Een belijdenisse ende verklaringe wat men van de Religie gevoelt ende gelooft.

d V. Is'er dan een goede opmerckinge ende een geestelick verstant, dat men de handen te samen leyt ende het postuer van bidden maeckt, als men dese Artijckelen hoort lesen, of pronuntiëren?

A. Neen.

d V. Tot wien spreeckt men in sijn gebedt?

A. Tot Godt.

d V. Tot wien spreeckt men eygentlick als men sijn geloove verklaert ofte belijdet?

A. Tot de menschen, die sulcks moghten van ons vorderen of willen weten: 1. Petr. 3. 15, 16. Ende zijt altijt bereyt tot verantwoordinge aen een yegelick die u rekenschap afeyscht van de hope die in u is.

SONDAGH VIII. VRAGE 24, 25.

VRAGE 24.

Hoe werden dese Artijckelen gedeelt?

Antw. In drie deelen: Dat eerste is van Godt den Vader, ende onse scheppinge. Dat ander van Godt den Sone, en onse Verlossinge. Dat derde van Godt den Heyligen Geest, en onse Heylighmakinge.

d V. Hoe wort desen Sondagh afgedeelt?

A. In twee deelen.

d V. Welck zijnse?

A. De afdeelinge van de 12. artijckelen des geloofs, Vrage 24. 2. Een nader openinge ende verklaringe van het eenigh Goddelick wesen en drie persoonen, Vrage 25.

a V. Hoe worden de twaelf artijckelen afgedeelt?

A. In drie deelen.

a V. Seghtse eens?

A. Het eerste is van Godt den Vader en onse Scheppinge. Het 2. van Godt den Sone en onse Verlossinge. Het 3. van Godt den Heyligen Geest en onse Heylighmakinge.

b V. Is de Vader alleen de Schepper?

A. Neen.

b V. Hebben de Sone ende Heylige Geest oock geschapen?

A. Ja.

d V. Bewijst het van den Sone?

A. Joh. 1. 3. Alle dingen zijn door het selve gemaeckt, en sonder het selve en is geen dinck gemaeckt, dat gemaeckt is. Col. 1. vs. 16. Hebr. 1. 2.

d V. Bewijst het van den Heyligen Geest?

A. Psal. 33. 6. Genes. 1. 2. Ende de Geest Godts sweefde op de wateren.

d V. Waerom wort dan de Vader de scheppinge besonderlick toegeeygent, ende waerom wort hy de eerste gestelt?

A. Om dat hy is de eerste in ordre, ende het begin van alle Goddelicke wercken.

d V. Is de scheppinge des Vaders een ander scheppinge als des Soons?

A. Neen.

d V. Is het dan een ende de selfde scheppinge?

A. Ja.

c V. Is de Soon alleen de Verlosser?

A. Neen.

d V. Heeft de Vader en de Heylige Geest ons oock verlost?

A. Ja.

d V. Bewijst van den Vader?

A. Joh. 3. 16, 17. Want alsoo lief heeft Godt de werelt gehadt, dat hy sijnen eenighgeborenen Sone gegeven heeft, &c.

d V. Bewijst van den Heyligen Geest?

A. Tit. 3. 5. Heeft hy ons saligh gemaeckt, &c. door het badt der wedergeboorte, en vernieuwinge des Heyligen Geests.

d V. Waerom wort dan de verlossinge den Soon besonderlick toegeschreven?

A. Om dat hy, als Middelaer, de verlossinge in sijne menschelicke nature uytgevoert ende te wege gebracht heeft.

d V. Is de verlossinge des Soons een andere verlossinge als des Vaders?

A. Neen.

d V. Is het dan een ende deselve verlossinge?
A. Ja: soo veel het effect des wercks aengaet.
d V. Is de Heylige Geest alleen de Heylighmaker?
A. Neen.
d V. Maeckt de Vader en de Soon ons oock heyligh?
A. Ja.
d V. Bewijst van den Vader?
A. Galat. 4. 6. Ende overmits ghy kinderen zijt, heeft Godt den Geest sijns Soons uytgesonden in uwe herten. 1. Thess. 5. 23.
d V. Bewijst van den Soon?
A. 1. Corinth. 1. 30. Maer uyt hem zijt ghy in Christo Jesu, die ons geworden is wijsheyt van Gode, ende rechtveerdigheyt, ende heylighmakinge.
d V. Waerom seght dan de Catechismus van Godt den Heyligen Geest ende onse heylighmakinge?
A. Om dat dese heylighmakinge besonderlicken toegeeygent wert den Heyligen Geest.
d V. Is de heylighmakinge des Heyligen Geests een ander heylighmakinge, als des Vaders, ende des Soons?
A. Neen.
d V. Is het dan een ende deselfde heylighmakinge?
A. Ja.
c V. Hoe veel Scheppers zijnder?
A. Een.
c V. Hoe veel scheppinge zijnder?
A. Een.
c V. Hoe veel Verlossers zijnder?
A. Een.
a V. Hoe veel verlossingen zijnder?
A. Een.
c V. Hoe veel Heylighmakers zijnder?
A. Een.
c V. Hoe veel heylighmakingen zijnder?
A. Een.
d V. Is'er evenwel gantsch geen onderscheyt tusschen de scheppinge des Vaders, ende tusschen de schep-

pinge des Soons ende des Heyligen Geests? En soo kan oock gevraeght werden van de Verlossinge des Soons, ende van de Heylighmakinge des H. Geests?

A. Ja.

d V. Is'er onderscheyt in het werck selfs?

A. Neen.

d V. Waer in is het onderscheyt dan gelegen?

A. In de bysondere personeele ordre ende maniere van werckinge, in, ende omtrent een ende het selfde werck.

d V. De wercken Godts na buyten toe, dat is, die uytgericht ende getermineert werden, dat is, strecken haer en doende zijn ontrent ende tot de creaturen, zijn die de drie persoonen gemeyn? [1])

A. Ja.

d V. Zijn de wercken Godts na binnen den drie persoonen gemeyn?

A. Neen: als in de volgende Vrage sal gehoort worden.

d V. Zijn alle de inblijvende ofte innerlicke werckingen na buyten, den drie persoonen gemeyn?

A. Ja.

d V. Welcke zijn die?

A. Het besluyt Godts, of de wetenschap, en den wille Godts van ende over de creaturen.

d V. Zijn alle de innerlicke ofte inblijvende wercken na binnen of na buyten?

A. Neen: maer sommige zijn na binnen, als de generatie des Soons, ende sommige na buyten, als de Prædestinatie.

d V. Seght my nu eens kortelick hoe de scheppinge den Vader wort toegeschreven?

A. Als de eerste in ordre, ende van hemselven scheppende, door den Soon ende den H. Geest.

d V. Hoe schept de Sone?

---

[1]) *Gemeenlyk:* uitgaande *werken genoemd, in tegenstelling met die daden Gods, die bestaan in het nemen van zijn* besluiten.

A. Van den Vader.

d V. Hoe schept de H. Geest?

A. Van den Vader ende van den Sone.

d V. Hoe verlost de Vader?

A. Door den Sone.

d V. Hoe verlost de Sone?

A. Van den Vader, door den H. Geest.

d V. Hoe verlost de Sone alleen, ende niet in gemeynschap met den Vader ende den H. Geest?

A. Als Middelaer: soo in 't verdienen, als appliceren ter saligheyt.

d V. Hoe verlost de H. Geest?

A. Door den Sone.

d V. Hoe maeckt ons de Vader heyligh?

A. Door den H. Geest.

d V. Hoe maeckt ons de Sone heyligh?

A. Door den H. Geest.

d V. Hoe maeckt ons de H. Geest heyligh?

A. Selfs persoonlick, van den Vader ende van den Sone.

Vrage 25.

Aengesien dat'er maer een eenigh Goddelick wesen is, waerom noemt ghy den Vader, den Sone, ende den Heyligen Geest?

Antw. Om dat Godt hem alsoo in sijn woort geopenbaert heeft, dat dese drie onderscheydelicke Persoonen, de eenigh, waerachtigh ende eeuwigh Godt zijn.

b V. Is'er oock een Godt in de werelt?

A. Ja.

d V. Waer uyt soudt ghy bewijsen, dat'er een Godt in de werelt is?

A. 1. Uyt de scheppinge der werelt: want daer moet een eerste oorzaeck zijn, waer van dit altemael is

voortgekomen; en soo sal men eyndelick bevinden, dat'er is een eerste oorsaeck, waer van daen sulcks alles gekomen is: Rom. 1. 19, 20. Overmits het gene van Godt kennelick is in haer openbaer is, want Godt heeft het haer geopenbaert, &c.

2. Uyt die schoone ordre, die daer is in de nature, dat is, dat dit schoon gebouw des gantschen werelts, ende een yeder deel van dien, soo sekerlick, ordentlick, ende evengeduerighlick beweeght ende geregeert wort; het welcke niet en kan geschieden, dan van een verstandige ende almachtige nature, welcke Godt is.

3. Uyt de nature ende uytnementheyt der menschelicker ziele: want een redelicke ende verstandige nature, die van een ander voortgebracht is, en kan niet als mede van een verstandige nature voortgebracht worden: want het kan niet geschieden, dat de oorsake geheelick slimmer soude zijn, als het gene van deselve voortgebracht wort. Nu, de ziele des menschen is redelick ende verstandigh, ende van een ander nature voortgebracht, soo moetse dan van een verstandige nature zijn voortgebracht, dewelcke Godt is: Job 32. vs. 8. Sekerlick de geest die in den mensche is, ende de inblasinge des Almachtigen maeckt haerlieden verstandigh. ende Psalm 94. vss. 7, 8, 9.

4. Uyt gemeyne beginselen van kennisse, ons van naturen aengeboren: gelijck daer zijn te konnen eerlicke ende oneerlicke dingen onderscheiden, tellen, rekenen, het eene uyt het andere door het verstant afnemen ende besluyten, &c. dewelcke niet konnen in ons voortgebracht zijn by gevalle, ofte van een onverstandige natuer, maer mede van een verstandige oorsaeck, welcke Godt is.

5. Uyt de natuerlicke kennisse in 's menschen ziele ingeplant, die haer t'sijner tijt openbaert: want daer en is geen volck soo barbarisch ende wildt, of sy hebben al te samen eenigh gevoelen van Religie, waer mede sy dan te kennen geven, dat'er een Godt

is: Rom. 1. vs. 19. Overmits het gene van Godt kennelick is in haer openbaer is: want Godt heeft het haer geopenbaert. Waerom oock de Oudtvader Augustinus seer wel seyt, dat men eerder soude konnen gelooven, dat in den mensche geen redelicke ziele en was, als dat'er geen Godt en soude zijn.

6. Uyt de verschrickingen ende grouwelen der conscientien, met dewelcke de goddeloosen, na datse de sonde begaen hebben, omvangen ende geslagen werden, niet wetende waer sy blijven sullen. Gelijckerwijs getuyght wert in de historien van de Keyser Caligula, dewelcke, wanneer het donderde ende blixemde, soo verveert was, ende verschrickt, soo dat hy niet en wiste waer dat hy soude blyven: waer uyt men klaerlick kan afnemen, dat'er een Godt is; want waerom souden de goddeloosen anders soo schricken ende beven?

7. Ende ten laetsten, om alle andere redenen voorby te gaen, soo blijckt het klaerlick uyt de belooningen der goeden, en de straffen der boosdoeners; gelijck de Sundtvloedt; den brant van Sodoma ende Gomorrha; 't verdrincken van Pharao ende alle Egyptenaren in de roode zee; ja de uytroeyingen van de aldermeest-bloeijende Koninckrijcken ende volckeren, getuygen genoeghsaem ende overvloedelick, dat'er zy een algemeyn ende Almachtigh Richter des geheelen werelts, welck alleen Godt is: Psalm 9. 17. De Heere is bekent geworden, hy heeft recht gedaen. ende 58. 12.

d V. Dewijle het dan seker ende gewis is, dat'er een Godt is, soo seght my nu eens wat Godt is?

A. Willen wy weten (voor soo veel ons ter saligheyt is van nooden, ende wat Godt ons van hem in sijn woort heeft geopenbaert) wat Godt is, soo moet men insien ende bemercken wat Godt is, 1. ten aensien van sijne namen. 2. ten aenzien van sijn wesen.

c V. Heeft Godt oock namen?

A. Ja.

d V. Noemt my eens de namen Godts?

A. 1. Sommige namen beteeckenen het eenigh Goddelick wesen. 2. Sommige beteeckenen de persoonen in het eenigh Goddelick wesen. 3. Sommige beteeckenen de Goddelicke eygenschappen.

d V. Noemt my eens de namen Godts, die het eenigh Goddelick wesen beteeckenen?

A. Iehova Kurios, (dat is Heere) Godt.

d V. Wort de name Iehova in Godts woort gevonden?

A. Ja. Esai. 42. 8. Ick ben de Heere, dat is mijnen naem. Psalm 83. 19. Op datse weten, dat ghy alleen met uwen Name zijt de Heere, ende op andere plaetsen: insonderheyt, Psalm 29. bestaende uyt elf verssen, daer desen naem achthien mael gevonden wort.

d V. Wat geeft desen naem te kennen?

A. Dat Godt is een eeuwigh wesen, ende sijn Zijn: Exod. 3. 14. Ick sal zijn die ick zijn sal. De Alpha ende Omega, 't begin ende het eynde, de eerste ende de laetste, die is ende die was en die komen sal, Apoc. 1. 3, 8.

d V. Is dese naem Godt alleen eygen, of kan hy oock de creaturen toegeschreven worden?

A. Desen naem is alleen Godt eygen.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Exod. 3. 14. ende 6. 2. Doch met mijnen name Heere en ben ick haer niet bekent geweest. ende 20. 2. Esai. 42. 8. Waerom oock Mose ende de Israëliten in haren Lofsanck singen, Exod. cap. 15. vs. 3. Heere is sijnen Naem.

d V. Wie zijn die gene, dewelcke seggen, dat desen naem oock de creaturen toegeschreven wort?

A. De Socinianen ende Joden.

d V. Wat bewijs brengen zy by?

A. Num. 10. 35. Het geschiede nu in 't optrecken van de Arke, dat Mose seyde: Staet op Heere, &c.

d V. Wat soudt ghy daer op antwoorden?

A. Wy seggen, 1. in 't gemeyn, dat den Godtsdienst

der Joden aen de Arcke des verbonts was gebonden: want aen, ofte by de Arcke des verbonts sprack de Heere met Mose volgens sijne toesegginge, Exod. cap. 25. vs. 22. 1. Sam. cap. 4. vs. 4. 1. Paral. cap. 13. vs. 6. Psalm 80. 20 ende cap. 99. vs. 1. Esai. 37. 16. Aldaer hadde hy gestelt de gedachtenisse sijns naems, Exod. 34. vs. 24. Deut. cap. 12 vs. 4. Derhalven heeft hy oock gewilt dat den gantschen Godtsdienst voor de Arcke des verbonts uytgevoert soude werden, Deut. cap. 12. vs. 11. Heeft oock aldaer willen aengebeden werden, Josu cap. 7. vs. 6. 2. Reg. cap. 19. vs. 15. en dit alles niet tot soodanigh een eynde, namelick, om daer mede te kennen te geven, dat de Arcke was de Jehova, maer om dat de Heere sijne bysonderlicke tegenwoordigheyt aen de Arcke gebonden heeft, ende aldaer heeft willen gesocht ende gevonden worden. 2. Soo antwoorden wy in 't particulier op de bygebraghte passagie, dat Mose met die woorden, Staet op Heere, ende laet uwen vyanden verstroyt worden, &c. niet aen en spreeckt de Arcke des verbonts, maer den waerachtigen Godt, sijn woonplaetse ende bysonderlicke tegenwoordigheyt aldaer hebbende: Psalm 132. vss. 7, 8. Wy sullen in sijne wooningen ingaen, wy sullen ons nederbuygen voor den voetbanck sijner voeten, &c. want de Arcke en konde hy alsoo niet aenspreken sonder afgoderije te begaen, als houdende ende eerende yet in plaetse van den levendigen Godt, het welck in der daet geen Godt en is. 3. De Arcke en staet niet op, noch en keert niet wederom, het welck de Heere toegeschreven wort menschelicker wijse, Psalm 68. vs. 2. 4. Moses badt alsoo, als de Arcke nu reysde ofte rustede, als yemant seyde tot den reysenden, staet op, ende tot den rustenden, keert weder. De Arcke en konde de vyanden niet verstroyen, maer dat is alleen Godts werck: Psalm 68. vs. 2. Godt sal opstaen, sijne vyanden sullen verstroyt worden. Haer ander bewijs, datse meer in dese gelegentheyt bybrengen, is van

deselve natuer, ende dienvolgens onnoodigh hier lange op te staen.

d V. Heeft dese naem eenige bysondere kracht, om eenigh quaet (door 't gebruycken van dien naem, 't zy met deselve te schrijven, ofte te spreken) wech te nemen, ende om eenige wijsheyt de menschen aen te brengen?

A. Neen.

d V. Wie drijven sulcks?

A. De Cabalisten ende Toovenaers.

d V. Kan, ende behoort dese naem uitgesproken worden?

A. Ja.

d V. Waer van komt het dan, dat sommige hier swarigheyt in vinden?

A. Dat komt van de superstitieuse Joden.

d V. De naem Godt, beteeckent die het wesen ende de nature Godts?

A. Het wesen ende de nature Godts, om dat desen naem Godt absolutelick toekomt, ende van geen creaturen genomen is: ende soo wort oock onsen wesentlicken Godt gestelt tegen soodanige, die, van naturen geen Godt zijnde, Goden genaemt worden: 1. Corinth. cap. 8. vss. 5, 6. Ende met een seker nadruck des eenigen ende waerachtigen Godts. Joh. 17. 3.

d V. Noemt eens de naem die de Goddelicke persoonen in 't gemeen beteeckent?

A. *Elohim.* Genes. 1. 26, 27.

d V. Kan men uyt de naem *Elohim* besluyten de meerderheyt der Goddelicke persoonen?

A. Ja: wel verstaende te samen gevoeght met het woort in 't getal van velen in de eerste persoon, ende de woordekens Ons, ende Sijn, in 't getal van velen, ende een: Genes. 1. 26, 27.

d V. Kan men daer uyt besluyten, dat 'er drie Goddelicke persoonen zijn, noch min noch meer?

A. Neen.

d V. Welck zijn de namen, die daer beteeckenen de eygenschappen Godts?

A. Als Godt geseyt wort te zijn een almachtigh, alwetende, rechtveerdigh, genadigh, barmhertigh, eeuwigen Godt, van welcke eygenschappen wy in 't vervolgh sullen spreken.

d V. Ghy hebt nu aangewesen wat Godt is, ten aenzien van sijn namen, seght my nu oock eens wat Godt is ten aansien van sijn wesen?

A. Wat, en hoedanigh Godt eygentlick zij, en kan niet uytgedruckt ofte volkomentlick verklaert worden; eensdeels; om dat hy oneyndigh is; eensdeels, om dat sijn wesen ons onbekent is; want niemant heeft oyt Godt gesien: Joh. 1. 18. 1. Tim. 6. vs. 16. Den welcken geen mensche gesien en heeft, noch sien en kan.

d V. Maer heeft de Heere hemselven in sijn woort niet bekent gemaeckt, voor soo veel ons ter saligheyt noodigh van hem dient geweten?

A. Ja.

d V. Hoe heeft de Heere dan hemselven in sijn woort geopenbaert?

A. Een in wesen, ende drie in persoonen.

d V. Wat wort verstaen door het Goddelick wesen?

A. De ware Godtheyt selfs: Rom. 1. 20. Want sijne onsienlicke dingen worden van de scheppinge der werelt aen, uyt de schepselen verstaen ende doorsien, beyde syne eeuwige kracht ende Goddelickheyt; waer door Godt is, dat hy is: Exod. 3. 14. dat is, eenvoudigh, geestelick, oneyndelick, overal tegenwoordigh, volmaeckt, onveranderlick, alwetende, &c.

d V. Hoe soude men op het alderkortste Godt den Heere konnen begrijpen wat hy is?

A. Dat Godt een Geest is, ofte een oneyndelick geestelick wesen; Joh. 4. vs. 24. welcke geestelick ende oneyndigh wesen Godes dan nader wort verklaert, ende beschreven door de eygenschappen Godes, daer door hy sich selven aen ons menschen heeft bekent gemaeckt.

a V. Hoe veel Goden zijnder?

A. Een: Deut. 6. 4. Hoort Israël, de Heere onse Godt is een eenigh Heere. 1. Corinth. 8. 6. Nochtans hebben wy maer eenen Godt, &c. 1. Tim. 2. 5. Want daer is een Godt.

b V. Hoe veel Goddelicke wesens zijnder?

A. Een.

b V. Hoe veel Godtheden zijnder?

A. Een Godtheyt.

b V. Hoe veel Goddelicke naturen zijnder?

A. Een.

b V. Wie is dien eenen Godt?

A. Vader, Soon, H. Geest.

b V. Maer ghy noemt 'er drie?

A. Dat zijn drie persoonen, maer eenen Godt.

b V. Is de Vader de Soon?

A. Neen.

b V. Is de H. Geest de Vader ofte de Soon?

A. Neen.

b V. Zijnse dan onderscheyden?

A. Ja.

b V. Hoe, als Godt?

A. Neen.

c V. Hoe dan?

A. Als een persoon.

d V. Wat is een persoon?

A. Een sake ofte dinck, dat van selfs bestaet, dat eenigh, levendigh, ende verstandigh is, ende dat een ander niet medegedeelt en is, noch van een ander onderhouden wert, noch een deel daer van is.

d V. Wat is een Goddelick persoon?

A. Een onderscheyden selfstandigheyt, hebbende de geheele Godtheyt in sich.

d V. Het woort selfstandigheyt, staet dat wel in Godts woort?

A. Ja: Hebr. 1. 3. Ende het uytgedruckte beelt sijner selfstandigheyt.

c V. Zijn de Vader, Soon, H. Geest, alle drie persoonen ofte selfstandigheden?

A. Ja.

c V. Zijn het alleen verscheyden benamingen, of drie namen?

A. Neen.

d V. Wie seggen sulcks?

A. Eenige Leeraers onder de Mennoniten.

c V. Waer uyt bewijst ghy dat het zijn drie persoonen ofte selfstandigheden?

A. Om dat alle dese drie persoonen toegeschreven werden, leven, verstant, wille, ende soodanige werckinge, die niet en konnen geschieden noch gedaen werden, dan van persoonen. Den Vader, dat hy de werelt heeft geschapen, onderhoudt ende alles regeert. Den Sone, dat hy gegenereert is, gesonden wort, de werelt geschapen heeft, het vleesch aengenomen, levendigh maeckt, de sonden vergeeft. De Heylige Geest, dat hy gesonden wort, Dienaren der Gemeynte stelt ende uytsendt, wederbaert, heylight, vertroost, toekomende saken te voren seght, getuyght, levendigh maeckt, regeert, &c.

c V. Zijn de Vader, Soon, H. Geest, onderscheydelicke persoonen ofte selfstandigheden?

A. Ja.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Joh. cap. 5. vs. 32. Daer is een ander die van my getuyght, ende cap. 14. vs. 16. Ende ick sal den Vader bidden, ende hy sal u eenen anderen Trooster geven, &c. ende cap. 15. vs. 26. Maer wanneer de Trooster sal gekomen zijn, dien ick u senden sal van den Vader, &c. Als oock uyt de maniere van bestaen van yeder persoon, het welck yeder persoon soo eygen is, dat het de andere persoon niet kan medegedeelt worden.

d V. Welck zijn de persoonelicke eygenschappen ende werckingen des Vaders?

A. Dat hy is van niemant, maer van hemselven, ende van hemselven werckt, ende dat hy den Sone genereert ende seyndet: Psal. 2. vs. 7. Ghy zijt mijn

Sone, heden hebbe ick u gegenereert. Hebr. cap. 1. vs. 5. Joh. 1. 14. Rom. 8. 32.

d V. Welck des Soons?

A. Dat hy van alle eeuwigheyt van den Vader is gegenereert, ende gesonden wort: Psalm 2. vs. 7. Ghy zijt mijn Sone, heden hebbe ick u gegenereert. Joh. 1. 14. Ende het woort is vleesch geworden, ende 5. 19. ende 6. 29, 38, 39, 44, 57.

d V. Welck des H. Geests?

A. Dat hy van den Vader ende van den Sone uytgaet, ende gesonden wort: Joh. cap. 14. vss. 16, 26. Ende ick sal den Vader bidden, ende hy sal u eenen anderen Trooster geven; &c. ende cap. 15. vs. 26. ende cap. 16. vs. 7. Rom. 8. vs. 9. Galat. cap. 4. vs. 6.

c V. Kan men wel seggen van den Vader, dat hy gegenereert is?

A. Neen.

c V. Kan men van den Soon wel seggen, dat hy genereert?

A. Neen.

c V. Kan men van den H. Geest wel seggen, dat hy genereert ofte gegenereert wort?

A. Neen.

c V. Zijn dit dan onmededeylbare eygenschappen, dat is, zijnse yeder persoon soo eygen, datse de andere persoon niet konnen toegeschreven werden?

A. Ja.

c V. Is het dan wat anders te genereeren, wat anders gegenereert te worden, wat anders uyt te gaen?

A. Ja.

c V. Magh men dan seggen, een ander is de Vader, een ander de Soon, een ander de H. Geest?

A. Ja.

c V. Hoe, een ander Godt?

A. Neen: een ander persoon.

c V. Magh ick seggen, Vader, Soon, en H. Geest zijn een?

A. Ja.

c V. Hoe, een persoon?

A. Neen: een Godt.

c V. Van wien wort de Vader gesonden?

A. Van niemant.

c V. Van wien wort de Soon gesonden?

A. Van den Vader.

c V. Van wien wort de H. Geest gesonden?

A Van den Vader ende van den Soon: Joh. 15. 26. Maer wanneer de Trooster sal gekomen zijn, dien ick u senden sal van den Vader, &c. met Joh. 16. 13, 14. Want hy en sal van hemselven niet spreken, &c. die sal my verheerlicken: want hy sal 't uyt het mijne nemen ende u-lieden verkondigen.

c V. Is de Soon van den H. Geest gesonden?

A. Neen.

d V. Is hy ontfangen van den H. Geest?

A. Ja.

d V. Hoe wort dat dan verstaen?

A. Ten aensien van sijne menschwerdinge.

d V. Maer heeft dat hier geen plaetse, ontfangen te zijn van den H. Geest?

A. Neen.

d V. Waer op siet dat dan?

A. Op sijne menschelicke natuer.

c V. Kan het onderscheyt der persoonen oock niet afgenomen werden uyt eenige onderscheydene manieren van werckingen.

A. Ja: Want alsoo wort het werck der Scheppinge den Vader toegeschreven, de Verlossinge den Soon, de Heylighmakinge den H. Geest. Niet dat 'er het werck verscheyden is, in 't minste niet, maer de maniere van uytrichten is verscheyden, als in de voorgaende Vrage gehoort is.

b V. Van wien werckt dan de Vader?

A. Van hemselven.

b V. Werckt de Soon ende de H. Geest oock soo niet

A. Neen.

b V. Van wien werckt de Soon?

A. Van den Vader.

b V. Van wien werckt de H. Geest?

A. Van den Vader ende van den Soon.

d V. Hebben de Vader, Soon, ende H. Geest, een ende deselve eygenschappen, of zijn alle eygenschappen de drie persoonen gemeyn?

A. Neen.

d V. Welcke eygenschappen zijn dan gemeyn, ende welcke zijn niet gemeyn?

A. De eygenschappen die het Goddelick wesen aengaen, die zijn gemeyn, maer niet die yeder persoon aengaen.

d V. Is het Goddelick wesen, ende de persoon in alle manieren een ende hetselfde?

A. Neen.

d V. Is dan het Goddelick wesen eenighsins onderscheyden van de persoon, ende de persoon van 't Goddelick wesen?

A. Ja.

d V. Waer uyt wert sulcks bewesen?

A. Om dat ick van het wesen magh seggen, dat het gemeyn is yeder een van de drie persoonen; en dat het een is: maer dit en magh ick van de persoonen niet seggen. Insgelijcks magh, en moet ick, volgens Godes woort, van de persoonen seggen, datse drie zijn, ende datse onderscheyden zijn d'een van d'ander: maer dit en magh ick van de Godtheyt niet seggen, als dewelcke een ende onderscheyden is.

b V. Welck van de drie persoonen is uwen Godt?

A. Alle drie de persoonen.

b V. Hebt ghy dan drie Goden?

A. Ick hebbe wel drie persoonen, maer eenen Godt.

c V. Is Christus oock Godt?

A. Ja: gelijck nader gehoort sal werden, Vrage 33.

c V. Is Christus Godt geweest, eer hy van Maria geboren, gekruyst, ende ten hemel opgenomen wiert?

A. Ja.

d V. Soudt ghy dat wel konnen bewijsen?

A. Ja: Joh. 8. 58. Eer Abraham was ben ick. ende 1. 1, 2. In den beginne was het woort, ende het woort was by Godt, ende het woort was Godt, &c. Coloss. 1. 16. Hebr. 1. 1, 2, 8, 10.

d V. Waer van daen hadt hy dan sijn Godtheyt?

A. Van den Vader, die door communicatie van sijn wesen, op een eeuwige, onveranderlicke, ende bovennatuerlicke wijse den Sone gegenereert heeft.

d V. Is hy de eenighgeboren Sone Godts geworden, ende alsoo genoemt ten aensien van sijne menschwerdinge, opstandinge, ende sitten ter rechterhant Godts, soo dat dit het fundament van sijn Soonschap soude zijn?

A. In 't minste niet.

d V. Wie seggen dat?

A. De Socinianen.

d V. Is sijn Soonschap gefundeert in de eeuwige generatie, ende daer bij in de opstandinge uyt den dooden, sitten ter rechterhant, gelijck de Remonstranten seggen?

A. Neen.

d V. Soude hy dan de eenighgeboren Sone Godts geweest ende gebleven zijn, al hadde hy in eeuwigheyt geen mensch geworden, of van den dooden opgestaen, &c.

A. Ja.

c V. Is Christus dan eenwesigh met den Vader?

A. Ja.

d V. Bewijst dat?

A. Joh. 10. 30. Ick ende de Vader zijn een. met Joh. 5. 18, 19. Hemselven Gode even gelijck makende. vs. 19. De Sone en kan niets van hemselven doen, 't en zy hy den Vader dat siet doen, &c.

c V. Wie is eerder, de Soon, of Maria sijn moeder

A. De Soon ende Maria, beyde.

c V. Seght my eens in wat opsicht is de Soon eerder, ende in wat opsicht is Maria eerder?

A. De Soon is eerder ten aensien van sijn Godtheyt, ende jonger ten aensien van sijn menscheyt.

c V. Is de H. Geest oock Godt?

A. Ja: gelijck nader sal gehoort worden, Vrage 53.

c V. Magh ick wel seggen, de Vader is alleen Godt?

A. Neen.

c V. Waerom niet?

A. Om dat daer door de Soon ende de H. Geest wordt uytgesloten.

c V. Magh ick wel seggen, de Vader is den eenigen, of den alleenigen Godt, de Soon is den eenigen Godt, de H. Geest is den eenigen Godt?

A. Ja.

d V. Zijn dat dan geen drie Goden?

A. Neen: want het is een ende het selfde Goddelick wesen, doch hoe dit kan wesen en bestaen, dat gaet ons verstant te boven, en daer moeten wy stil staen, dewijle Godt oneyndelick ende onbegrijpelick is, ende dewijle wy in dit leven ten deele kennen. 1 Cor. 13.

b V. Wie is meerder, Godt de Vader, ofte de Soon, ofte de H. Geest?

A. Daer en is geen meerderheyt ofte minderheyt in het eenigh Goddelick wesen.

b V. Wie is de oudste van dese drie?

A. Alle drie zijnse even oudt.

c V. Nochtans wort de Vader voor aengestelt, de Soon op de tweede plaetse, de H. Geest op de derde?

A. Dat is ten aensien van de ordre, den oorspronck ende het bestaen der persoonen.

c V. Maer de Soon is nochtans van den Vader?

A. Dat is ten aensien van die eeuwige generatie, maer die en stelt noch eerst noch laetst, noch ouder noch jonger in 't Goddelick wesen.

c V. Soude men wel mogen ofte konnen seggen, dat de Vader begonnen heeft den Sone te genereeren?

A. Neen: want de Sone is van alle eeuwigheyt gegenereert. Nu, soodanigen eeuwigheyt en heeft geen begin.

d V. Magh men seggen, dat de Soon van den Vader is, ende oock van hemselven?

A. Ja: Joh. 5. 19, 20, 26. De Sone en kan niets van hemselven doen 't en zy hy den Vader dat siet doen, want soo wat die doet, 't selve doet oock de Sone desgelijcks. Te weten, absolutelick, ten aensien van sijn wesen, ende als Godt aengemerckt. Neen, ten aensien van sijn persoon oft persoonschap aengemerckt als de Sone.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat'er meer als een persoon is in het Goddelick wesen?

A. 1 Joh. 5. 7. Want drie zijnder die getuygen in den hemel, de Vader, het Woort, ende de H. Geest. Matth. 28. 19. Deselve doopende in den name des Vaders, des Soons, ende des Heyligen Geests. 2. Corinth. 13. vss. 13. Genes. 1. 26, 27. met 3. 22. ende 11. 7. Zach. 2. 8, 10. Dan. 9. 17. O onse Godt hoort na het gebedt uwes knechts, &c. om des Heeren wille.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat'er drie persoonen zijn in 't Goddelick wesen?

A. Esai. cap. 61. vs. 1. ende cap. 63. vss. 7, 8, 9, 10. Psalm 33. vs. 6. Matth. cap. 3. vs. 16. ende cap. 28. vs. 19. Joh. cap. 14. vss. 16, 17. 2 Corinth. cap. 13. vs. 13. 1. Joh. 5. vs. 7. Want drie zijnder die getuygen in den hemel, &c.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat die drie onderscheydelicke persoonen zijn een ende deselve Godt?

A. 1. Joh. 5. 7. Ende dese drie zijn een. Deut. 6. 4. 2. Soo blijckt het oock daer uyt, om dat andersins daer meer Goden souden zijn als een, nadien in 't voorgaende gehoort is, dat yeder persoon Godt is.

d V. Kan men uyt het licht der naturen wel weten, dat er drie persoonen zijn in het eenigh Goddelick wesen?

A. Neen.

d V. Kan men dit stuck, van dat 'er maer een Godt is, wel bewijsende vinden, uyt, ende door het licht der naturen?

A. Ja.

d V. Maer is aen de leere van de drie-eenigheyt, onse saligheyt ende Godt saligheyt soo veel gelegen?

A. Ja.

d V. Wie ontkennen dit?

A. De Remonstranten.

d V. Wat seggen sy daer van?

A. Dat het zijn scholastijcke disputatien.

d V. Soo yemandt die loochent, is die een goet Christen?

A. Neen.

d V. Soudt ghy dan de Arrianen, Socinianen, &c. voor vrome ende goede Christenen konnen houden?

A. Neen.

d V. Maar behoort de Christelicke liefde dat niet te raden?

A. Neen.

d V. Is dit geen bitterheyt ende hardigheyt?

A. Neen.

d V. Is het genoegh te seggen, met de Socinianen, de Soon is Godt?

A. Neen.

d V. Wort de Magistraet oock Godt genoemt?

A. Ja: Psalm 82. 1, 6. Hy oordeelt in 't midden der Goden. vs. 6. Ick hebbe wel geseyt, ghy zijt Goden, &c.

d V. Wat moet'er dan noch meer by zijn?

A. Dat is de eeuwige, ende eenwesige Godt met den Vader.

d V. Is de Magistraet op sulcke wijse wel Godt?

A. Geensins.

d V. Wat seggen de Socinianen van den H. Geest?

A. Dat de H. Geest is de kracht, door welcke Godt werckt.

d V. Kan yemant tot Godes Kercke toegelaten werden, die niet en kent desen Godt, die drie is in persoonen?

A. Neen.

d V. Is dese leere bekent geweest in den Ouden Testamente?

A. Ja.

d V. Isse eerst bekent gemaeckt in den Nieuwen Testamente?

A. Neen.

d V. Bewijst dat?

A. Esai. 61. 1. De Geest des Heeren Heeren is op my, &c. ende cap. 63. vss. 7, 8, 9, 10. Ick sal de goedertierenheyt des Heeren melden, den veelvoudigen lof des Heeren, na alles dat de Heere ons heeft bewesen, &c. vs. 9. In alle hare benauwtheyt was hy benauwt, ende de Engel sijns aengesichts heeftse behouden, &c. vs. 10. Maer sy zijn wederspannigh geworden, ende hebben sijnen Heyligen Geest smerten aengedaen, &c. Exod. 3. 1, 2. met Malach. 3. 1. ende Esai. 63. 9. item, Esai. 6. 8. vergeleken met Joh. 12. 38. ende Act. 28. 25.

d V. Magh men de drieheyt der persoonen oock weten ende ondersoecken, in haer selven, en in hare bestandigheyt, ofte alleen in hare werckingen ontrent ons?

A. Oock in haer selven en hare bestandigheyt, voor soo veel wy daer van uyt de Schrifture weten konnen.

d V. Desen Godt, die ghy nu soo hebt beschreven, is die verdeylt in accidenten en verscheyden dingen?

A. Neen.

c V. De wille, de wijsheyt, de macht, 't leven, rechtveerdigheyt, barmhertigheyt Godts, zijn die Godt?

A. Ja.

d V. Zijn alle eygenschappen Godts wesentlicken, ende in den gront een?

A. Ja.

d V. Strijdense tegen malkanderen?

A. Neen.

d V. Strijt Godts barmhertigheyt tegen sijn rechtveerdigheyt, ende sijn rechtveerdigheyt niet tegen sijn barmhertigheyt?

A. Neen: voor soo veel dese eygenschappen in Godt zijn, maer worden van ons geconcipieert als verscheyden, ja tegenstelligh; niet in haar selven, maar ten aensien van hare verscheydene effecten ende objecten, ontrent welcke deselve verkeeren.

d V. Indien Godt een is, waerom deylen wy dan dese verscheydene eygenschappen?

A. Van wegen de swackheyt onses verstants, om dat wy 't wesen Godts anders niet konnen begrijpen.

d V. Als wy dan met onse gedachten onsen Godt soo verscheydelick begrijpen, deylen wy dan sijn wesen niet?

A. Neen.

d V. Is dan de wijsheyt Godts, ende den wijsen Godt, in den gront een ende het selve?

A. Ja.

d V. Wat doen wy dan?

A. Wy deylen onse gedachten, ende onse maniere van begrijpen is verscheyden.

d V. Zijn de wercken Godts, als besluyten, scheppen, onderhouden, &c. verscheyden van Godt?

A. Sy zijn verscheyden, ten aensien van hare effecten ende objecten; maer niet voor soo veel sy van Godt zijn.

c V. Is Godt lichamelick?

A. Neen.

c V. Is hy dan een Geest?

A. Ja: Joh. 4. 24. Godt is een Geest, &c.

c V. Kan men Godt niet begrijpen?

A. Neen.

d V. Magh men hem niet uytbeelden?

A. Neen.

d V. Waerom niet?

A. Om dat daer door het wesen Godts als eyndelick ende lichamelick voorgestelt soude werden.

b V. Soude men Godt met de oogen des lichaems niet konnen sien?

A. Neen.

d V. Bewijst dat?

A. Exod. 33. 20, 23. Hy seyde voorder, Ghy en soudt mijn aengesichte niet konnen sien: want geen mensche sal my sien ende leven. Vs. 23. Maer mijn aengesichte en sal niet gesien worden. Joh. 1. 18. Niemant heeft oyt Godt gesien, &c. 1. Timoth. 6. 16. Den welcken geen mensche gesien en heeft, noch sien en kan.

d V. Heeft Moses het wesen Godts gesien?

A. Neen: als blijckt Exod. 33. 20, 23.

d V. Moses heeft nochtans met Godt gesproken van aengesichte tot aengesichte?

A. Het is wat anders met Godt gesproken te hebben, ende wat anders het wesen Godts gesien te hebben.

d V. Wat sagh Moses van den Heere, als hy met hem sprack?

A. Zijn achterste: Exod. 33. 23. Ende wanneer ick mijne hant sal wechgenomen hebben, soo sult ghy mijne achterste deelen sien, &c.

d V. Wat wort verstaen door dat achterste des Heeren?

A. Eenigh uyterlick teecken van Godts heerlicke tegenwoordigheyt, als oock de wercken Godts.

c V. Sal men Godt sien met de oogen des lichaems na dit leven?

A. Neen.

d V. Daer staet nochtans 1. Corinth. 13. 12. dat wy hem sullen sien van aengesichte tot aengesichte?

A. Dat is niet te verstaen, dat wy na desen leven het wesen Godts met lichamelicke oogen sien sullen, maer dat wy een klaerdere, naerdere, ende familiaerdere kennisse van Godt hebben sullen.

d V. Daer staet Job 19. 27. Met dese mijne oogen sal ick mijnen Verlosser sien?

A. Daer door wort verstaen de Heere Christus, hebbende een menschelicke natuer aangenomen, die met oogen kan gesien worden.

d V. Sal dan uwen Salighmaker hier namaels met de oogen des lichaems konnen gesien worden?

A. Ja: voor soo veel hy mensch is: Joh. 19, 37. Sy sullen sien in welcken sy gesteken hebben. Actor. 1. 11. Dese Jesus die van u opgenomen is in den hemel, sal alsoo komen, gelijckerwijs ghy hem na den hemel hebbet sien henen varen.

d V. Waerom sal men het wesen Godts niet sien konnen met de lichamelicke oogen?

A. Om dat daer geen proportie ende overeenkominge is tusschen het wesen Godts ende ons gesichte: want het wesen Godts is geestelick ende oneyndigh, ende ons gesichte is lichamelick ende eyndigh: ende het oneyndige kan niet gesien noch begrepen werden van het eyndige, gelijck oock niet het geestelicke van het lichamelicke.

d V. Zijn de Engelen oock Geesten?

A. Ja.

d V. Nochtans zijn de Engelen somwijlen gesien in den Ouden ende Nieuwen Testamente?

A. Sy zijn niet gesien ten aensien van haer geestelick wesen ende natuer, maer voor soo veel sy aengenomen hebben een menschelicke gedaente.

d V. Als de mensche sterft kan men dan de ziele sien scheyden van het lichaem?

A. Neen.

b V. Is den laetsten aessem de ziele?

A. Neen.

d V. Maer gaet dat de saligheyt niet te na, dat men Godt na dit leven niet sien en sal met lichamelicke oogen?

A. Geensins.

d V. Hoe soudt ghy soodanige luyden den mont stoppen die dat seggen?

A. Om dat het treffelicker is te sien met de ziele ende het verstant, als met de oogen des lichaems.

c V. Zijn de uytverkorene Engelen, ende de zielen der afgestorvene geloovigen saligh?

A. Ja.

c V. Konnen sy met lichamelicke oogen Godt wel sien?

A. Neen: want sy hebben geen lichamelicke oogen.

d V. Wat moet men dan op al die texten antwoorden, die daer schijnen te spreken van dat uyterlick sien?

A. Die moeten verstaen werden van het sien met het verstant.

c V. Is Godt, ofte het Goddelicke wesen volmaeckt?

A. Ja.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Rom. 11. 36. Want uyt hem, ende door hem, ende tot hem zijn alle dingen, hem zy de heerlickheit in der eeuwigheyt. Amen. ende 1. Corinth. 8. 6. Nochtans en hebben wy maer eenen Godt, den Vader, uyt welcken alle dingen zijn, &c.

d V. Heeft de Heere de werelt geschapen, om dat hy deselve van doen hadde, ende wil hy daerom oock van ons ge-eert ende gedient worden, om dat hy onsen dienst, &c. van nooden heeft?

A. In 't minste niet, als blijckt Prov. 16. 4. De Heere heeft alles gewrocht om sijns selfs wille. met Actor. 17. 25. Als yet behoevende, &c. Soo dat sulcks in 't minste noch in 't meeste niet kan genomen werden als een teecken van gebreck ende onvolmaecktheyt in Godt, maer veel eer als een teecken van sijn algenoeghsaemheyt ende volheyt, den creaturen mildelick sijne goetheyt mededeelende.

c V. Is Godt eyndelick of oneyndelick?

A. Oneyndelick.

c V. Is hy over al tegenwoordigh?

A. Ja.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Jer. 23. 24. Soude sich yemant in verborgene plaetsen konnen verbergen, dat ick hem niet en soude sien, spreeckt de Heere? en vervulle ick niet den hemel ende de aerde, spreeckt de Heere? 1. Reg. 8. 27. Siet de hemelen, ja de Hemel der hemelen en souden u niet begrijpen. Psalm 139. 7, &c. Waer soude ick henen gaen voor uwen Geest? ende waer soude ick

henen vlieden voor u aengesichte? Esai. 66. 1. Actor. 17. 25, 27, 28.

d V. Is Godt in den hemel ingesloten?

A. Neen.

d V. Soude men mogen seggen, dat hy met sijn Goddelick wesen alleen in den hemel is, ende alleen met sijn kracht op der aerden?

A. Neen.

d V. Wie seggen sulcks?

A. Vorstius: dien de Remonstranten genoeghsaem voorgestaen ende gejustificeert hebben.

d V. Is Godt afgemeten ende uytgestreckt in, met, ende na eenige spatie?

A. Neen: want Godt is een eenvoudigh, geestelick, onverdeylick wesen.

d V. Indien Godt over al is, soo soude volgen, dat hy oock in vuyle ende stinckende plaetsen moeste zijn: d'welck absurd is?

A. 't En is niet absurd: want de Heere is by alle die gene die hem aenroepen, waer van sommige aen de peste, sommige in de aldervuylste vuyligheden ende stancken zijn stervende. De Heere is oock by de martelaers geweest, dewelcke in geen lieffelicke ende aengename plaetsen gelegen hebben.

d V. Wort de Heere dan met de vuyligheyt ende stanck der selver niet besmet?

A. Geensins: de Heere is by de creaturen ende schepselen, als de werckende oorsaeck, onderhoudende alle dingen, ende soose de Heere niet en onderhielt, soo souden de schepselen terstont vervallen. 2. Alhoewel de Heere is in soodanige vuyle ende stinckende plaetsen, soo en wort hy nochtans door den stanck der selver plaetsen niet besmet: ende het is gantsch lasterlick, dat men oordeelen sal, van den Heere, die een Geest is, als of hy een swack mensch was, ende door stanck ende vuyligheyt konde beleedight worden.

d V. Verklaert dit wat nader door eenige exempelen ende gelyckenissen?

A. Christus wandelde onder de sondaers, maer nochtans bleef hy heyligh, ende wiert niet van de sondige menschen ontreynight. De Engel en wort niet besmet als hy de menschen met de pest slaet. 2. Sam. 24. 15, 16. ende als hy alle de eerstgeborene in Egypten slaet, Exod. 12. 29. De Sonne, alhoewel se schijnt in de aldervuylste ende stinckenste plaetsen, wort nochtans door der selver stanck niet verontreynight, noch treckt eenige stanck ende vuyligheyt na haer.

d V. Soude de Heere by de duyvelen zijn?

A. Ja: want gelijck de Heere over al bysonderlicken by de sijne is met sijne genade ende barmhertigheyt, alsoo is hy by de duyvelen ende alle goddeloosen met sijn rechtveerdige straffe: ende niettemin met sijn Goddelick wesen ende kracht by alle beyde.

d V. Kan men de kracht Godts van sijn wesen wel afsonderen?

A. Neen.

d V. Is dan de kracht Godts, Godt selfs?

A. Ja.

d V. Is dan de destinctie der tegensprekers goet, als sy seggen, dat Godt wel over al tegenwoordigh is met sijne Goddelicke kracht, maer niet met sijn Goddelick wesen?

A. In 't minste niet, ende soo doende sal men yet in Godt stellen het welck Godt selfs niet en is, maer van het Goddelick wesen onderscheyden.

b V. Is Godt eeuwigh?

A. Ja.

b V. Wanneer heeft hy begonnen?

A. Nimmermeer.

b V. Wanneer sal hy eyndigen?

A. Nimmermeer.

c V. Met hoe veel dagen wort Godt getelt?

A. Godt wort met geen dagen getelt.

d V. Nochtans wort Godt genoemt, De oude van dagen, Dan. 7. 13.?

A. Daer door wert, by wege van gelijckenisse, te kennen gegeven ende verstaen de eeuwigheyt Godts.

c V. Is dan in Godt geen vervolgh ofte successie, geen eerste noch laetste, geen begin noch eynde?

A. Neen.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat Godt eeuwigh is?

A. Psalm 90. 2. Eer de bergen geboren waren, ende ghy de aerde, ende de werelt voortgebracht haddet; ja van eeuwigheyt tot eeuwigheyt zijt ghy Godt: Prov. 8. 23, 24, 25. Ick ben van eeuwigheyt af gesalft geweest, van den aenvanck, van de oudtheden der aerde aen, &c. 1. Timoth. 1. 17.

a V. Is Godt veranderlick of onveranderlick?

A. Onveranderlick.

c V. Is Godt onveranderlick in sijn wesen?

A. Ja.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Psalm 102. 27. Die sullen vergaen, maer ghy sult staende blijven. Esai. 40. 28. Mal. 3. 6. 1. Tim. 1. vs. 17. Den onverderffelicken Godt. Jacob. 1. 17.

c V. Is hy oock onveranderlick in sijnen wil?

A. Ja.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Num. 23. vs. 19. Esai. 14. vs. 27. en 43. 13. ende 46. 10. Jacob. 1. 17, 18. By dewelcke geen veranderinge is, ofte schaduwe van omkeeringe.

d V. Wie seggen dat de Heere veranderlick is, ten aensien van sijn wil, besluyt ende voornemen?

A. Vorstius en de Remonstranten, Mennoniten, &c.

d V. Godts wil ende Godts wesen, is dat een?

A. Ja.

d V. Kan dan de wille Godts wel veranderlick zijn, sonder dat het wesen veranderlick is?

A. Neen.

d V. Men soude nochtans seggen, dat Godt veranderlick was, want hy doet altijt het selfde niet: want dan geeft hy regen, dan sonneschijn, dan gesontheyt,

dan kranckheyt, te voren hadde hy de werelt niet geschapen, ende daer na heeft hyse geschapen?

A. Die veranderinge is niet in Godt, maer in het werck.

d V. Het heeft den Heere berouwen, dat hy den mensche gemaeckt hadde, Genes. 6. 6. ende dat hy Saul Koningh hadde gemaeckt, 1. Sam. 16.?

A. Dat berouwen wort Godt eygentlick niet toegeschreven, maer oneygentlick, en menschelicker wijse: want een mensche wort eygentlick geseght berouw te hebben van een saeck, om dat hy siet, dat deselve buyten sijn opinie ende voornemen uytvalt, als oock, om dat hy geen raet heeft geweten, om sulcks te beletten. Maer sulcks van Godt te oordeelen, soude een gantsch Godtslasterlick dinck zijn, alsoo de Heere is een alwetende Godt, die alle dingen van eeuwigheyt voorsiet, ende daer beneven een Almachtigh Godt, doende al wat hy wil: Psalm 115. 3. Onse Godt is doch in den hemel, hy doet al wat hem behaeght.

d V. Godt liet den Koningh Hiskias door den Propheet Esaiam aenseggen, dat hy sijn huys bereyden soude, ende niet leven, en nochtans is de Koningh Hiskias niet gestorven, maer sijn leven is noch vijftien jaer verlenght, Esai. 38. 1, &c. Insgelijcks heeft Godt door den Propheet Jonam den Niniviten laten prediken, dat binnen veertigh dagen Ninive soude vergaen, Jone 3. 4. en nochtans is Ninive niet vergaen?

A. In gevalle dit bewijs sal dienen tot voordeel van de tegenpartijders, om daer mede vast te setten de veranderlickheyt van Godts wille, soo moeten de tegenpartijders eerst bewijsen, dat de wille, voornemen ende besluyt Godts, geweest is, dat Hiskias sterven soude, ende Ninive vergaen; het welck voorwaer haer swaer vallen soude om te bewijsen, ende wy wel rondt uyt ontkennen. Maer seggen, dat dit alleen is een uyterlick bevel ende gebodt Godts, daer onder begrepen is een seker conditie, het zy datse

uitgedruckt is (gelijck Godt de Heere door sijn Propheten sijn volck Israël heeft laten aenseggen, datse haer bekeeren souden, of datse anders alle souden vergaen) 't zy datse verswegen wort, als Jerem. 18. vss. 7, 8, 9, 10. ende hier in dese gealligeerde plaetsen. En is 't oogemerck van dat uyterlick bevel ende gebodt Godts, of om den mensche te beproeven, ten aensien van sijn geloove ende gehoorsaemheyt jegens Godt, gelijck aen Abraham, Genes. 22. 1. of hem daer door te brengen tot bekeeringe, vernederinge ende verslagentheyt over sijne sonden, gelijck hier aen Hiskias ende de Niniviten, welck oogemerck de Heere oock altijt bekomt, gelijck uyt dit exempel Hiskias ende der Niniviten te sien is; ende de tegenpartijders het contrarie nimmermeer sullen konnen bewijsen.

a V. Heeft Godt kennisse ende wetenschap?

A. Ja.

a V. Wat voor dingen kent Godt?

A. Alle dingen.

a V. Weet hy alle dingen groot ende kleyn?

A. Ja.

b V. Weet hy oock het minste stofken?

A. Ja.

b V. Weet hy die dingen die geschiet zijn, of toekomende ende die geschieden sullen?

A. Hy weet die dingen die geschiet zijn, ende die toekomende zijn, ofte die geschieden sullen.

b V. Oock van de menschen?

A. Ja.

d V. Bewijst dat?

A. Psalm 139. 2, 3, 4. Ghy weet mijn sitten, ende mijn opstaen, &c. Esai. 40. 13, 14. Wie heeft den Geest des Heeren bestiert, ende wie heeft hem als sijn raetsman onderwesen, &c.

c V. Weet de Duyvel die dingen die geschieden sullen?

A. Neen.

d V. Maer hy voorseyt die nochtans?

A. Hy voorseyt die door gissinge ende radinge.

c V. Weet Godt yet anders of yet meer, als dat gebeurt is ende gebeuren sal?

A. Ja.

c V. Weet hy dan oock die dingen die gebeuren konnen, nochtans noyt gebeuren sullen?

A. Ja.

d V. Waer uyt bewyst ghy dat?

A. Luce 3. 8. Want ick segge u, dat Godt selfs uyt dese steenen Abrahams kinderen kan verwecken. Matth. 26. 53. Of meynt ghy dat ick mijnen Vader nu niet en kan bidden, ende hy sal my meer als twaelf legioenen Engelen bysetten.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat Godt is alwetende?

A. 1. Tim. 1. 17. Den alleen wijsen Godt.

d V. Is 'er oock een wetenschap in Godt, daer by Godt eenige toekomende ofte gebeurlicke dingen, hangende aen den vrijen wille des mensches, weet ende kent onder dese ofte gene conditien die hy niet besloten heeft?

A. Neen: want 1. Soo de Heere onder dese ofte gene conditien een sake soude weten, soo soude dat veel eer een niet weten zijn; en soo veel, als of ick seyde, soo ick morgen leve soo sal ick niet doot zijn, waer mede noch doot noch leven vast geset en wort. 2. Soodanigh een wetenschap is een versiersel: want de sake, die de Heere weet ende kent, sal geschieden, of sal niet geschieden; salse geschieden, soo wortse gebraght tot de bepaelde ende gedetermineerde wetenschap Godts: salse niet geschieden, soo wortse gebraght tot de onbepaelde wetenschap, dat is, *simplicis intelligentiæ*, ofte eenvoudige wetenschap ende kennisse (welck is die kennisse ende wetenschap daer mede de Heere weet alle dingen, die geschieden ofte gebeuren konnen) alsoo daer geen derde wetenschap ofte kennisse Godts en is. 3. Om dat volgens dese geconditioneerde wetenschap, Godt gestelt wort een sake te weten, daerom, om datse geschieden

soude; ende dat de sake niet geschieden soude, om datse Godt voorsien ende besloten heeft, het welck seer absurd ende ongerijmt is. Want soo sal hem de Heere moeten reguleeren na de saken buyten hem gestelt, ende soo sal in Godt gestelt werden *Potentia passiva*, dat is, een lijdelicke kracht; met een woort, Godt en sal geen Godt konnen geseyt worden, maer een creatuer, ende de creatuer geen creatuer, maer Godt; dewijle, volgens dit gevoelen, de creatuer niet en dependeert aen Godt, als de eerste ende opperste oorsaek, maer Godt aen de creature.

d V. Maer 1. Sam. 23. 12. vraeght David den Heere, of de Heere hem ende sijne mannen soude overleveren in de handen Sauls, waer op de Heere seyt, sy souden u overleveren. Waer uyt dat blijckt, dat Godt wat heeft voorsien ende geweten, dat geschieden soude, soo hem David met de vlucht niet salveerde, hoewel hy sulcks niet besloten hadde?

A. De Heere heeft besloten David uyt de handen Sauls te verlossen door dat middel, namelick, door het vluchten, waerom hy oock geweten heeft, dat sonder dit middel dit niet en soude geschiet geweest zijn, waerom hy oock geweten heeft, dat David uyt de handen Sauls soude verlost werden, ende dat hy dit middel van vluchten tot dien eynde soude gebruycken: leght hier by Actor. 27. 24, 31. en wert alhier dan niet anders bekent gemaeckt, als *scientia simplicis intelligentiæ*, dat is, een onbepaelde wetenschap, van die dingen, die geschieden konnen.

d V. Schynt de Heere Christus dese geconditioneerde wetenschap niet te kennen te geven Matth. 11. 21. Wee u Chorazin, wee u Bethsaida: want soo in Tyrus ende Sidon de krachten waren geschiet die in u geschiet sijn, sij souden haer eertijts in sack ende assche bekeert hebben?

A. Neen: ende dese manier van spreken is in de Schriftuer seer gebruyckelick, waer mede sy twee onmogelicke saken, met malkanderen vergelijckende,

seght de eene te sullen geschieden, de andere niet, op datse alsoo de grootere onmogelickheyt van het eene, boven 't andere vertoone. En dat dese plaetse alsoo moet verstaen worden, blijckt seer klaerlick: want soo in Tyrus ende Sidon niet anders en was geschiet, als de gedane teeckenen der mirakelen, voorwaer sy souden haer niet meerder bekeert hebben, als die gene, tot dewelcke Moses spreekt, Deut. 29. 2, 3, 4. Ende Mose riep gansch Israël, ende seyde tot hen: Ghy hebt gesien al wat de Heere in Egyptenlant voor uwe oogen gedaen heeft, aen Pharao, ende aen alle sijne knechten, ende aen sijn lant, &c. Want op dat yemant hem bekeeret, soo en is niet genoegh, dat hij teeckenen ende mirakelen sie, maer is daeren-boven van nooden, dat de Heere hem geeft een herte om te verstaen, oogen om te sien, ende ooren om te hooren. Soo dat de Heere Christus hier alleen als by exaggeratie ende vergrootinge, die van Chorazin ende Bethsaida vergelijckt by die van Tyrus ende Sidon, als of hy wilde seggen, dat die van Chorazin ende Bethsaida soo verkeert ende obstinaet zijn geweest, dat veel eer die van Tyrus ende Sidon haer souden bekeert gehadt hebben, in gevalle sy soodanige teeckenen gesien hadden; sonder nochtans vast te stellen, datse haer souden bekeert hebben. Want de Heere Christus en spreeckt niet absolutelick, maer by comparatie, vergelijckende die van Chorazin ende Bethsaida, bij die van Tyrus ende Sidon, als haer in ongeloovigheyt ende halstarrigheit te boven gaende, daerse nochtans sijne teeckenen ende mirakelen hadden gesien, ende de andere niet. Gelijck mede moet verklaert werden de meyninge Christi, dat, soo dese swijgen, de steenen haest roepen sullen: Luce 19 vs. 40.

d V. Heeft Godt oock eenen wil?

A. Ja.

d V. Wat is de wille Gods?

A. Godt selfs.

d V. De wille Godts, ofte de willende Godt, is dat een?

A. Ja.

d V. Hoe veelderley is de wille Godts?

A. Eenderley.

d V. Waerom en magh men niet seggen, dat 'er twee willen in Godt zijn?

A. Om dat 'er dan twee Goden souden zijn.

d V. Wil Godt goet en quaet, met eenen wil, op een wijse ende maniere?

A. Neen.

d V. Hoe wil Godt het goet, ende hoe wil hij het quaet?

A. Het goet wil Godt, als het selve werckende ende doende, ende het quaet als toelatende ende niet belettende, ende als by seker tusschenkomende toeval dirigerende tot een goet eynde.

d V. Het bevel Godts, is dat eygentlick de wille Godts, of is het een effect ende uyterlick werck van ende na den wille Godts?

A. Het is een effect ende werck, &c.

d V. De wille des bevels ende des welbehagens, zijn dat twee willen?

A. Neen.

d V. Strijdense tegen malkanderen?

A. Neen.

d V. Is d'een onder d'ander begrepen?

A. Ja.

d V. Leeren wy dat daer twee willen in Godt zijn, die tegen malkanderen staen?

A. Neen.

d V. Wie geven ons dat na.

A. De Remonstranten, en andere partijen, die der Pelagianen of halve Pelagianen dwalingen vernieuwen.

d V. Wat seggen wy dan?

A. Dat de wille Godts in sich selven een is, maer wort geseyt tweederley te zijn: Eerst, ten aensien van de tweederley beteeckenisse van het woort, d'welck eygentlick beteekent het welbehagen Godts; ende oneygentlicken het bevel ende openbaringe Godts. Ten

anderen, ten aensien 't gene Godt van sijn welbehagen openbaert, ende 't gene hy niet en openbaert. Ende soo wort Godes wil onderscheyden in den verborgen, ende in den geopenbaerden wil. Ten derden, zoo wort de wille Godts gestelt, niet alleen tweederley, maer veelderley, ten aensien van de saken ofte dingen die gewilt worden: niet dat de wil in Godt verscheyden is, maer de saken zijn verscheyden, ontrent welcke desen wille gaet.

d V. Het schijnt nochtans dat'er twee verscheyden, ja contrarie willen in Godt zijn: want dat Godt Petrum wil saligh maken; ende Judam verdoemen, is dat geen verscheyden wil?

A. Neen.

d V. Zijn het geen verscheyden saken, die gewilt worden?

A. Ja.

V. Wel, is dat dan geen [1]) verscheyden wil?

d A. Neen.

V. Welck is eygentlick de wille Godts?

d A. De wille des besluyts ofte des welbehagens.

V. Soudt ghy desen wille konnen bewijsen?

d A. Ja: Matth. 11. 26. Ja Vader want alsoo is geweest het welbehagen voor u. Ephes. 1. 11. Die alle dingen werckt na den raet sijns willens.

V. Wat is de wille des besluyts ofte des welbehagens?

d A. Dat welbehagen Godts, waer door hy voorgenomen heeft, wat hy tot sijnder tijt doen ofte laten wil: Psalm 115. 3. Onse Godt is doch in den hemel, hy doet al wat hem behaeght.

V. Is dese wil nu ten deele verborgen, ende ten
d deele geopenbaert?

A. Ja.

V. Waer uyt bewijst ghy dat?

d A. Deut. 29. 29. De verborgene dingen zijn des Heeren: maer de geopenbaerde zijn voor ons ende voor onse kinderen.

---

[1]) Een *is hier in* geen *veranderd*.

d V. Wat noemt ghy den verborgenen wille Godts?

A. Dien wil, die daer aengaet alle die dingen, die Godt ons niet geopenbaert heeft, daer van dat wy den sin des Heeren niet vernomen hebben, 't zy ten deele, of in eenige particuliere circumstantien, daar van Paulus spreeckt Rom. 11. 34. Want wie heeft den sin des Heeren gekent, &c.

d V. Wat noemt ghy den geopenbaerden wille Godts?

A. Dien wil, die daer vervatet de dingen, die de Heere ons geopenbaert heeft, door sijn leere, bevel, beloften, dreygementen, ende uytkomsten van saken: Matth. 10. 29, 30. En worden niet twee muschkens om een pennincksken verkocht: ende niet een van desen, en sal op de aerde vallen, sonder uwen Vader, &c. Actor. cap. 14. vs. 16. Welcke in de voorledene tijden alle de heydenen heeft laten wandelen in hare wegen.

d V. Is de verborgene wille ofte den puren wille des welbehagens, soo verre ende soo lange die niet geopenbaert is, absoluyt?

A. Ja.

d V. Behoort die wille alleen Godt toe?

A. Ja.

d V. Is se dan niet een regel voor den mensche, om na te leven?

A. Neen.

d V. Bewijst dat?

A. Deuter. 29. 29. De verborgene dingen zijn des Heeren, &c.

d V. Soude een mensche yet konnen willen, het welcke tegen den verborgenen wille Godts strijt, ende niet sondigen?

A. Ja: exempel daer van in David, 2. Sam. 7. 1. Reg. 8. 18, 19. In Paulo, Actor. 16. 6, 7.

d V. Soude oock de mensche yet konnen willen, het welcke met den verborgenen wille over een komt, ende nochtans sondigen?

A. Ja: exempel daer van in de broederen Josephs, Genes. 45. 8. ende 50. 20. In Pharao, Exod. 7. 3, 4.

In Juda den verrader, Luce 22. 22. In de Joden die Christum gekruyst hebben, Act. 2. 23. ende 4. 27, 28.

d V. Souden Judas ende de Joden, als oock Pilatus, haer selven dan niet konnen excuseren, ende souden sy daerom niet onschuldigh zijn, datse in de kruycinge Christi niet anders gedaen hebben als dat de Heere besloten hadde?

A. Geensins.

d V. Waerom niet?

A. Om dat de Heere haer sulcks niet hadde bevolen.

d V. Soude oock yemant mogen seggen, soo Godt wil dat ick sal saligh werden, soo sal ick saligh werden, laet ick dan leven soo als ick wil?

A. In het minste niet: want van den verborgenen wille Godes hebben wy niet te seggen, ja den selven mogen wy niet nasoecken, gelijck de Heere Christus dat aanwijst, Joh. 21. 23. Indien ick wil dat hy blyve tot dat ick kome, wat gaet het u aen.

d V. De geopenbaerde wille Godts, is die menighmael conditioneel?

A. Ja: het zy om de menschen te beproeven, als Abraham, Gen. 22. vs. 1. het zy tot haerder overtuyginge, of tot een ander eynde.

d V. Wat is de wille des bevels?

A. Waer mede Godt verklaert wat hy van ons wil gedaen ofte gelaten hebben, uytgedruckt in de Wet Godts: 1. Thess. 4 3, 4. Dit is de wille Godts, uwe heylighmakinge, &c. Joh. 6. 40. Ende dit is de wille des genen die my gesonden heeft, dat een yegelick die den Sone aenschouwt, ende in hem gelooft, het eeuwige leven hebbe.

d V. Alle geopenbaerden wille, of alle wil des teyckens, is die een bevel Godts, daer na wy leven moeten?

A. Neen: want door de Propheten heeft Godt vele quade stucken geopenbaert, datse geschieden souden, die niemant daerom toegelaten zijn om te doen.

a V. Is'er oock een macht Godts?

A. Ja.

d V. Hoe verre gaet die?

A. Soo verre, dat hy meer doen kan, als hy doet, ja alle mogelicke dingen dewelcke geen strijdigheyt mede brengen, hoewel deselve nimmermeer sullen geschieden, als te sien is Matth. 3. 9. Want ick segge u, dat Godt selfs uyt dese steenen kan Abraham kinderen verwecken, ende 26. 35. Marc. 10. 27. Ephes. 3. 20.

d V. Kan Godt alles, en doet hy alles het gene hy wil?

A. Ja: Psalm 115. 3. Onse Godt is doch in den hemel, hy doet al wat hem behaeght. ende 135. 6 ende Ephes. 1. 11.

d V. Als Godt alles doen kan, kan hy doen dat Ja ende Neen te gelijck waer zy?

A. Neen.

d V. Waerom niet?

A. Om dat dat strijt tegen Godts volmaecktheyt.

d V. Maer is dat geen onmacht, dat hy dat niet doen en kan?

A. Neen.

c V. Magh men wel seggen dat Godt niet liegen kan, hemselven niet versaken, niet sterven, &c.

A. Ja.

d V. Waer staet dat?

A. 2. Tim. 2. vs. 13. Hy en kan hemselven niet verloochenen. Hebr. 6. 18.

d V. Kan Godt wel yemant van sijne uytverkorene laten verloren gaen?

A. Neen.

d V. Waerom niet?

A. Om dat Godt sulcks geseyt heeft.

d V. Soude Godt niet konnen maken, dat een menschelicke natuer sulcks zijnde ende blijvende, soude oneyndelick ende over al tegenwoordigh zijn?

A. Neen.

d V. Soude Godt wel konnen maken, dat yet soude worden dat is?

A. Neen.

c V. Kan Christus dan wel uyt die Hostie, ofte uyt het broot worden, gelijck de Papisten seggen?

A. Neen.

V. Is de Heere Christus in wesen, ende al over langh geweest na sijn menschelicke nature?

A. Ja: Galat. 4. 4. Maer wanneer de volheyt des tijts gekomen is, heeft Godt sijnen Sone uytgesonden, geworden uyt een vrouwe. Joh. 1. 14. Ende het woort is vleesch geworden.

c V. Kan hy dan wel worden, of beginnen wesentlick te zijn, ofte ontstaen uyt het veranderde broot?

A. Neen: want het gene dat alreede is, hoe sal dat eerst worden?

c V. Kan Godt wel maken, dat een menschlick lichaem, zijnde in den hemel, in alle deelen van de werelt tegenwoordigh zy?

A. Neen.

c V. Kan Godt wel een mensch maken sonder menschelick verstant ende menschelicke eigenschappen?

A. Neen.

d V. Soude dit niet strijden tegen Gods almachtigheyt?

A. Neen.

d V. Soude dit veel eer een onmacht in Godt zijn, als almachtigheyt?

A. Ja.

AENHANGHSEL.

d V. Is het besluyt Godts van Godt wesentlick onderscheyden, of is het Godt selfs?

A. Het is Godt selfs: want of ghy seght het besluyt Godts, of den besluytenden Godt, dat is een. 2. Het besluyt Godts is 't willen Godts, ende het willen Godts is de willende Godt. Soo het besluyt Godts van Godt was verscheyden, soo soude daer yet in Godt zijn het welcke Godt niet en is, ende dat soude of Gode gelijck zijn, of hooger of leeger: soo het Gode gelijck

was, soo soudender als twee Goden zijn, ende soudense malkanderen beletten: soo het boven Godt was, soo soude Godt geen Godt zijn: want het gene yet boven hem heeft, dat en is het hooghste niet, soo het onder Godt is, soo soude het zijn of een Schepper of een schepsel: soo het een Schepper was, soo souden daer twee Scheppers zijn, 't welcke valsch is: soo het een schepsel was, soo soude het zijn of een substantie of een accident: soo het een substantie was, soo souden daer meer substantien ende wesens in Godt zijn: soo het een accident was, soo en soude Godt niet eenvoudigh zijn, maer gecomponeert ofte t'samengevoeght uyt een substantie ende accident, het welck absurd is.

d V. Maer daer zijn veel besluyten Godts, ende Godt is een?

A. Het besluyt Godts is een, maer de saken, die Godt wil ende besluyt, die zijn veel ende verscheyden, dewelcke van het besluyt Godts onderscheyden zijn.

d V. Is het besluyt Godts krachtigh?

A. Ja: om dat het Godt gewilt ende besloten heeft.

d V. Kan het besluyt Godts te niete gedaen werden?

A. Neen.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Esai. 46. 10. Die segge, Mijn raet sal bestaen, ende ick sal al mijn welbehagen doen. Rom. 11. 29. Want de genade-giften ende de roepinge Godts zijn onberouwelick.

d V. Is'er eenigh berouw in Godt, aengaende sijn besluyt?

A. Neen: want dat soude een teecken zijn van onwetenheyt, onmacht, onstantvastigheyt, veranderlickheyt, welck alles Godt geensins kan toegeschreven worden, als voor henen gehoort is, ende alle die plaetsen die daer spreken van eenigh berouw het welck in Godt soude zijn, die moeten oneygentlick ende menschelicker wijse verstaen werden.

V. Hanght het besluyt Godts aen eenige sake buyten

Godt, het welck geen Godt is, als aen een principale ende voornaemste oorsaeck, ofte aen een minder oorsaeck, 't zy bewegende of instrumenteele, of een voorgaende conditie?

A. Neen.

d V. Is dan het besluyt Godts absoluyt?

A. Soo ghy het absoluyt eygentlick verstaet van het willen, besluyten, vorenschicken ende ordineeren Godts, als aen geen oorsaeck ofte conditie dependerende, soo seggen wy, dat het besluyt Godts absoluyt is. Maer soo ghy het absoluyt oneygentlick neemt, te weten, voor de gewilde ende beslotene saeck, soo kan het geseyt worden geconditioneert te zijn: niet dat het de conditie van de wille Godt is, maer van de sake die Godt wil. Doch wy willen dat niet seggen, even als of geen uyterlick object ende geene conditie den wille Godts voorgeworpen wiert, want Godt wil de conditie: maer dat willen wy seggen, dat de wille Godts niet conditioneel noch geoorsaeckt is, maer de sake, die gewilt wort is een oorsake of een conditie van een ander sake, die daer van dependeert.

d V. Verklaert dit wat naerder door een gelijckenisse?

A. Godt wil den opgangh der Sonnen, ende dienvolgens oock den dagh: niet dat de opgangh der Sonne de oorsaeck is van den wille Godts, maer een oorsaeck van den dagh: soo oock het geloove tot de saligheyt dienende, is geen instrument of oorsaeck van den wille Godts, waer door de selfde wille soude voorgebracht werden; maar een instrumenteele oorsaeck van mijn saligheyt, als sonder welcke ick niet kan saligh worden: Hebr. 11. 6. Maer sonder geloove is het onmogelick Gode te behagen. Joh. 3. 16, 34.

d V. Heeft Godt het quaet besloten?

A. Godt heeft het quaet niet besloten als quaet, maer de toelatinge van het quaet, ende de ordineeringe des quaets ten goede: ende dat en is geen quaet, maer goet.

d V. Wil Godt met een besluyt alle dingen, of zijnder verscheydene besluyten Godes?

A. Godt wil met een besluyt alle dingen, want daer en is niet meer als een besluyt ende eenen wille Godts: gelijck Godt met een sien ende verstant alle dingen siet en kent.

d V. Maer is dat besluyt Godts, ick wil die ofte die saligh maken, ende het besluyt Godts, ick wil die en die laten verloren gaen, ende in sijn sonden sterven, van malkanderen niet onderscheyden?

A. Het besluyt is een, maer de sake, ontrent welcke dit besluyt verkeert, ende de effecten zijn verscheyden, als behouden te worden ende verloren te gaen.

d V. Kander onder de besluyten Godes eenige order gestelt worden?

A. Soo de besluyten Godts, voor soo veelse in Godt zijn, of als een actie Godes ende de werckende Godt aengemerckt werden, soo en is 'er geen order onder deselve: want daer is noch eerder noch later in Godt, dewijle daer maer een besluyt is, ende de Heere van alle eeuwigheyt met een sien alle dingen siet: maer de besluyten Godts oneygentlick genomen zijnde voor de saken die besloten ofte gewilt worden; soo is 'er order onder deselve.

SONDAGH IX. Vrage 26.

Vrage 26.

Wat gelooft ghy met dese woorden: Ick geloove in Godt den Vader den almachtigen Schepper des hemels ende der aerden?

Antw. Dat de eeuwige Vader onses Heeren Jesu Christi, die hemel ende aerde, met al dat'er in is, uyt niet geschapen heeft: die oock deselve

noch door sijnen eeuwigen raet ende voorsichtigheyt onderhoudt ende regeert, om sijns Soons Christi wille, mijn Godt ende mijn Vader zy, op welcken ick alsoo vertrouwe, dat ick niet en twijffele, hy en sal my met alle nootdruft des lijfs ende der ziele versorgen, ende oock alle het quaet dat hy my in desen jammerdale toeschickt, my ten besten keeren, want hy sulcks doen kan als een almachtigh Godt, ende oock doen wil als een getrouwe Vader.

d V. Hoe wort desen Sondagh afgedeelt?

A. In twee deelen.

d V. Welck zijn die twee deelen?

A. 1. Een generale kennisse ende toestemminge van desen artijckel. 2 Het particulier geloove ofte vertrouwen, dat men hebben moet, aengaende desen artijckel.

c V. Hoe veelderley zijn de Goddelicke wercken?

A. Tweederley: of na binnen, of na buyten.

d V. Wat zijn de wercken na binnen?

A. Die gaen op Godt selve, ofte termineren ende eyndigen in Godt.

d V. Noemt eens soodanige wercken?

A. Dat Godt hemselven verstaet ende wil, of hemselven ende sijne eere lief heeft. Dat de Vader genereert den Sone. Ende dat die beyde den H. Geest spireren of doen uytgaen.

d V. Wat zijn de wercken na buyten?

A. Die daer gaen op of tot de creaturen, ende in deselve termineren.

d V. De wercken Godts na buyten, hoe worden die gedeylt?

A. In innerlicke of inblijvende, ende in uyterlicke of uytgaende.

d V. Welck zijn de innerlicke?

A. De besluyten Godts, die hy van eeuwigheyt genomen heeft over en ontrent de creaturen: tot dewelcke gehoort de Praedestinatie van Engelen en menschen.

d V. Wat zijn de buyten of uytgaende wercken Godts?

A. Al wat hy in der tijt uytvoert ende datelicken werckt buyten hemselven, in, over, ende ontrent de creaturen.

d V. Hoe worden dese wercken na buyten, die uytgaende zijn, wederom gedeylt?

A. In algemeyne wercken, of wercken der nature, ende bysondere of speciale wercken, ofte wercken der genade.

c V. Noemt eens de algemeyne wercken, ofte wercken der nature?

A. Scheppinge, onderhoudinge, ende regeeringe.

d V. Hoe veelderley zijn de bysondere wercken der genade?

A. Tweederley.

d V. Welck zijnse?

A. Ontrent den Engelen, ende ontrent den menschen.

d V. Noemt de bysondere wercken der genade ontrent den uytverkoren Engelen?

A. Hare versterckinge ende vast-stellinge in het beelt Godes, ende daer op de gevolghde verheerlickinge.

d V. Noemt de bysondere wercken der genade ontrent den uytverkoren menschen?

A. De verlossinge of salighmakinge door Christum. Daer toe gehooren hare krachtige roepinge, rechtveerdighmakinge, heylighmakinge, verheerlickinge.

c V. Van wat werck Godts wort hier insonderheyt gehandelt?

A. Van de scheppinge.

d V. Wat is scheppinge?

A. De scheppinge is soodanigh eygen werck Godts, waer door Godt alles dat 'er is in den beginne gemaeckt heeft.

b V. Hoe veel scheppingen zijnder?

A. Een.

b V. Hoe veel schepselen zijnder?

A. Seer vele.

b V. Moeten der niet soo veel scheppingen zijn als 'er schepselen zijn?

A. Neen.

a V. Wie heeft de werelt geschapen?

A. Godt.

a V. Welcken Godt, Vader, Zoon, of H. Geest?

A. Alle drie.

a V. Hoe veel scheppingen zijnder dan?

A. Een.

d V. Maer ghy noemt 'er drie, die geschapen hebben?

A. Het zijn drie persoonen, werckende t'samen een scheppinge door een ende de selfde kracht.

d V. De Vader ende de Soon zijn die onderscheyden in 't werck der scheppinge?

A. Neen.

d V. De scheppinge van den Vader is dat een ander scheppinge, als de scheppinge des Soons?

A. Neen.

d V. Maken wy dan onderscheyt in het werck der scheppinge, ofte in de persoonen ende de ordre haerder werckinge?

A. In de persoonen ende ordre haerder werckinge. Siet hier van breeder Vrage 24.

d V. Maer ghy seght, de Vader genereert, ende de Soon niet; daer maeckt ghy onderscheyt, ende dat wel?

A. Dat zijn personeele wercken na binnen.

c V. Zijn die wercken onderscheyden?

A. Ja: siet Vrage 25.

d V. Bewijst dat de Vader de werelt heeft geschapen?

A. Actor. 4. 24. Heere, ghy zijt de Godt, die gemaeckt hebt den hemel, ende de aerde, ende de zee, ende alle dingen die in deselve zijn.

d V. Bewijst dat de Soon heeft geschapen?

A. Joh. 1. 1, 2, 3. In den beginne was het woort, &c. Vs. 3. Alle dingen zijn door het selve gemaeckt, ende sonder het selve en is geen dinck gemaeckt dat gemaeckt is. Col. 1. 16. Hebr. 1. 2, 10.

d V. Bewijst dat de H. Geest heeft geschapen?

A. Genes. 1. Vs. 2. Ende de Geest Godts sweefde op de wateren. Psalm 33. 6.

d V. Heeft de Vader de Soon gebruyckt als een instrument, soo dat hy even ende deselve principale oorsaeck niet soude zijn?

A. Neen.

d V. Nademael de Soon ende de H. Geest soo wel hebben geschapen als de Vader, waerom schrijft ghy dan de Vader het werck der scheppinge toe?

A. Als de eerste persoon in ordre, ende het eerste begin of den oorspronck der andere Goddelicke persoonen ende hare werckingen.

c V. Magh ick hierom wel seggen, de Vader is de eerste Schepper?

A. Neen.

b V. Is de Vader eeuwigh?

A. Ja.

c V. Hoe is de Vader eeuwigh?

A. Als zijnde sijn Goddelicke eygenschap.

c V. Is dat des Soons eygenschap oock niet?

A Ja.

d V. Bewijst dat?

A. Mich. 5. 1. Ende wiens uytgangen zijn van oudts van de dagen der eeuwigheyt. Esai. 9. 5. Joh. 1. 1.

d V. Is Christus een Vader ten aensien van hemselven?

A. Ja: na de menschelicke natuer.

d V. Soude men den Soon een Vader mogen noemen?

A. Ja: ten aensien van de creaturen.

d V. Als ghy seght onse Vader die daer zijt in de Hemelen, &c. wien verstaet ghy daer door?

A. Vader, Soon, ende H. Geest.

d V. Is de Vader eeuwigh?

A. Ja.

d V. Hoe wort dan hier verstaen, dat de eerste persoon een eeuwigh Vader is, soo de Sone ende de H. Geest oock deselve eeuwige Vader zijn.

A. De eerste persoon wort tweesins een Vader genoemt, ten aensien van de creaturen, ende ten aensien van de tweede Goddelicke persoon.

d V. Is de Soon oock soo een Vader, ende de Heylige Geest?

A. Neen: maer alleen ten aensien van de creaturen.

b V. Wie heeft al meer de werelt geschapen?

A. Niemant meer.

b V. Heeft Godt dan alleen geschapen?

A. Ja.

c V. Kan daer yemant meer scheppen?

A. Neen.

d V. Kan Godt u of my de kracht niet geven, dat wy de werelt uyt niet souden scheppen?

A. Neen.

d V. Waerom niet?

A. Om dat Godt hem selven niet en kan versaken.

d V. Als Godt dan soodanige kracht een creature mededeelde, soude hy hemselven dan versaken?

A. Ja: en dan soude de creature geen creature meer zijn: maer Godt.

d V. Kan ja ende neen wel te gelijck waer gemaeckt werden?

A. Neen.

d V. Kan een eyndelicke creatuer wel oneyndigh worden?

A. Neen.

d V. Kan een creature wel yet verderven ende verdestruëren?

A. Ja.

d V. Kanse yet uyt niet voortbrengen?

A. Neen.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat Godt alleen kan scheppen?

A. Esai. 44. 24. Ick ben de Heere die alles doet,

die den hemel uytbreyt, ick alleen, ende die de aerde uytspant door my selven, met Rom. 1. 19, 20.

d V. Gaet dit argument vast, dat de Apostel treckt uyt Rom. 1. 19, 20. Overmits het gene van Godt kennelick is in haer openbaer is: want Godt heeft het haer geopenbaert. vs. 20. Want sijne onsienelicke dingen worden van de scheppinge der werelt aen, uyt de schepselen verstaen ende doorsien, beyde sijne eeuwige kracht ende Goddelickheyt?

A. Ja.

d V. Is dit een vast bewijs voor de Godtheyt Christi, dat wy nemen uyt de scheppinge?

A. Ja.

d V. Is dit soo een groot werck Godts, dat het geen creature kan medegedeelt worden?

A. Ja.

d V. Als een Engel ofte een ander creatuer de werelt hadde geschapen, of konde scheppen, soude dan dat argument, waer mede wy de Godtheyt Christi bewijsen, wel vast gaen?

A. Neen.

d V. Seght my hoe Godt geschapen heeft?

A. Vrywilligh ende na sijn believen, niet door eenigh bedwangh ofte nootsakelickheyt, dat is, wel door sijn eeuwige ende onveranderlicke, maer nochtans allervryste ende onbedwongene wille ende besluyt: Ps. 33. 9. Want hy spreeckt ende het is'er, hy gebiedt ende het staet er. Eph. 1. 11. Die alle dingen werckt na den raet sijns willens.

d V. Heeft Godt eenigh uyterlick middel tot de scheppinge gebruyckt?

A. Neen: maer Godt heeft de werelt geschapen alleen door sijnen almachtigen wille ende woort: Psalm 33. 6. Door het woort des Heeren zijn de hemelen gemaeckt, &c. Esai. 44. 24.

b V. Waer uyt heeft Godt de werelt geschapen?

A. Uyt niet: Gen. 1. 1. In den beginne schiep Godt den hemel ende de aerde. met Hebr. 11. 3. Alsoo

dat de dingen die men siet, niet geworden zijn uyt dingen die gesien worden. ende Rom. 4. 17.

b V. Was daer yet eer de werelt was geschapen?
A. Neen.

d V. Was daer eenen tijt?
A. Neen.

d V. Is de werelt buyten den tijt geschapen?
A. Neen.

d V. Hoe sal men het dan maken met den tijt?
A. De tijt is met de werelt, als een nootsakelicke medegaende omstandigheyt, geschapen.

b V. Is de werelt van haer selven?
A. Neen.

b V. Isse van eeuwigheyt?
A. Neen.

b V. Van wien isse dan?
A. Van Godt geschapen.

c V. Waer uyt bewijst ghy dat?
A. Hebr. 11. 3. Door het geloove verstaen wy dat de werelt door het woort Godts is toebereyt. met Rom. 11. 36.

b V. Heeft Godt alles tseffens geschapen?
A. Neen.

b V. In hoe langen tijt heeft hy dan geschapen?
A. In ses dagen.

d V. Is dat eygentlick te verstaen?
A. Ja.

d V. Maer kost Godt de werelt niet in een oogenblick geschapen hebben?
A. Ja.

d V. Waerom en heeft hy het dan niet gedaen?
A. Om dat het hem niet belieft heeft.

b V. Wat schiep Godt op den eersten dagh?
A. Hemel, en aerde, ende het licht, Genes. 1. 3, 4, 5.

b V. Wat schiep Godt op den tweeden dagh?
A. Het uytspansel in 't midden der wateren, Genes. 1. 6, 7, 8.

c V. Wat was dat uytspansel?

A. De lucht, die tusschen de aerde met de zee ende wateren, ende tusschen de bovenwateren, dat is, tusschen de wolcken is.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat dese lucht met den naem van uytspansel wort genaemt?

A. Uyt Genes. 1. 20. Ende het gevogelte vliege boven de aerde, in het uytspansel des hemels.

b V. Wat schiep Godt op den derden dagh?

A. Hy scheyde de wateren van de aerde, ende schiep op de aerde het gras, ende alderhande kruyt, Genes. 1. 9. tot het 14.

b V. Wat schiep Godt op den vierden dagh?

A. Sonne, mane, ende sterren, Genes. 1. 14. tot het 20.

b V. Wat schiep Godt op den vijfden dagh?

A. Alderhande visschen ende gevogelte, Genes. 1. 20.

b V. Wat schiep Godt op den sesten dagh?

A. Eerst alle aerdtgedierten, die op der aerden kruypen of gaen, ende daer na de menschen, Genes. 1. 26, 27.

b V. Waer uyt heeft Godt Adam geschapen?

A. Uyt het stof der aerden.

b V. Waer staet dat?

A. Genes. 2. 7. Ende de Heere Godt hadde den mensche geformeert uyt het stof der aerde, met Genes. 3. 19.

b V. Wien schiep hy eerst, de man of de vrouwe?

A. De man.

b V. Waer van schiep Godt de vrouwe?

A. Uyt de ribbe des mans: Gen. 2. 21, 22. Ende hy nam een van sijne ribben, ende sloot der selver plaetse toe met vleesch. vs. 22. Ende de Heere Godt bouwede de ribbe, die hy van Adam genomen hadde, tot eene vrouwe.

b V. Waer settede Godt aldereerst de menschen, als hyse geschapen hadde?

A. In 't Paradijs.

c V. Wat gaf hy haer te gebruycken ende te genieten?

A. Alle het gene in den Paradijse was.

c V. Maer was 'er yet daer de menschen niet mochte aenkomen?

A. Ja.

c V. Wat was dat?

A. De boom der kennisse des goets ende des quaets, Gen. 2. 17.

d V. Welck was de eerste dagh van de weke doen Godt de werelt schiep?

A. De Sondagh.

d V. Hoe kondt ghy rekenen, dat het de Sondagh geweest is?

A. Om dat Godt op den sevenden dagh gerust heeft, het welck is geweest de Saterdagh.

c V. Welck was den eersten tijd des werelts, dagh ofte nacht?

A. Nacht: Genes. 1. 5. Doe was het avont geweest, ende 't was morgen geweest, de eerste dagh.

d V. Maer seght my eens waerom dat Godt ruste, was hy moede?

A. Neen.

d V. Wat beteeckent dan het rusten?

A. Dat Godt opgehouden heeft van scheppen.

c V. Wat heeft Godt geschapen?

A. Alles wat 'er is.

b V. Heeft hy de sonde geschapen?

A. Neen.

b V. Heeft hy de doot geschapen?

A. Neen.

c V. Hoe is de doot dan in de werelt gekomen?

A. Door de sonde: Rom. 5. 12. Want de besoldinge der sonde is de doot.

c V. Heeft hy de sieckten geschapen?

A. Neen.

c V. Heeft hy oock doornen ende distelen geschapen?

A. Ja.

d V. Hoe is dan te verstaen het gene staet Genes.

3. 18. Oock sal het u doornen ende distelen voortbrengen?

A. Dat, van wegen de sonde des menschen, deselve souden wassen ende vermenighvuldigen, ter plaetsen, daerse den menschen ondienstigh souden zijn, ende het gewenschte gewas van koorn ende andersins souden verhinderen.

c V. Heeft Godt daer na niet meer geschapen?

A. Neen.

d V. De zielen der menschen werden noch daeghlicks geschapen?

A. Dat en is geen nieuwe soorte van schepselen. Siet Genes. 2. 7. Ende in sijne neusgaten geblasen den adem des levens.

d V. Noë plantede eenen wijngaert; Genes. 9. 20. ergo, doen is de wijngaert eerst gevonden?

A. Dat volght niet.

d V. Daer zijn geen muyl-ezels geweest in den beginne, soo sommige bewijsen uyt Genes. 36. 24?

A. Dat woort in de originelen text kan oock anders overgeset worden. Ende genomen dat 'er muyl-ezels verstaen moeten werden, soo en zijn die geen ander soorte van gedierte, als de ezels.

d V. Heeft Godt oock alle fenijnige ende wreede beesten geschapen?

A. Ja.

d V. Waren sy voor den val des menschen fenijnigh?

A. Ja.

d V. Waren sy de menschen voor den val fenijnigh, schadelick ende wreet, gelijck sy nu den menschen zijn?

A. Neen.

d V. Waerom niet?

A. Om dat de mensche nog niet gesondight hadde.

d V. Meynt ghy dat God de creaturen geschapen heeft als se nu zijn?

A. Ja.

d V. Hoe is dan te verstaen het gene Paulus seght,

Rom. 8. vs. 20. Want het schepsel is der ijdelheyt onderworpen, &c.

A. Dat is te verstaen van eenige uyterlicke beletselen, haer toegekomen van wegen de sonde des menschen; soo dat de natuer niet soo dispoost, veerdigh, ende onverhindert is, om alles ten dienste van menschen uyt te wercken, als sy anders soude gedaen hebben.

d V. Soudt ghy wel bewijsen konnen, dat Godt belet, dat de innerlicke natuer soo vol ende perfect na buyten niet en kan wercken?

A. Ja: Genes. 3. 17, 18. Soo zy het aertrijck om uwent wille vervloeckt, &c. Deuter. 28. 23. Amos 4. 7.

b V. Heeft Godt alles geschapen goet, ofte quaet?

A. Goet.

c V. Hoe goet?

A. Seer goet, soo dat het niet en kan verbetert worden. Genes. 1 vs. 31.

d V. Waerom heeft doch Godt de werelt geschapen, hadde hy deselve van doen?

A. Neen.

d V. Tot wat eynde heeft hyse dan geschapen?

A. 1. Het uyterste eynde, waer toe alle andere sich strecken, is de eere of de grootmakinge Godes: Proverb. 16. 4. De Heere heeft alles gewrocht om sijns selfs wille. 2. Om daer door te betoonen, dat hy is een eeuwigh Godt, Psalm 90. 2. Eer de bergen geboren, ende ghy de aerde, ende de werelt voortgebracht haddet, ja van eeuwigheyt tot eeuwigheyt zyt ghy Godt, alsoo daer voor de scheppinge der werelt niet en was dan eeuwigheyt, welck Godt besat. Als oock dat hy daer mede soude betoonen te zijn een algenoeghsame Godt, een gantsch goede Godt, een gantsch wijsen Godt, een almachtigen Godt: welcke Goddelicke eygenschappen klaerlick uyt het werck der scheppinge blijcken. Siet hier van breeder, Vrage 28.

d V. Kan een kint Godts voor sich selven uyt de scheppinge wel eenigh voordeel ende profijt trecken?

A. Ja: een seer groot profijt ende voordeel.

d V. Welck is dat?

A. Siet de Antwoorde op de Vrage.

AENHANGHSEL OFTE BYVOEGHSEL VAN DE ENGELEN.

b V. Zijn de Engelen oock geschapen?

A. Ja.

c V. Wanneer, ende op den hoe veelsten dagh?

A. Het is waerschijnelick, dat, doen Godt den oppersten of den derden hemel schiep, dat hy doen de Engelen schiep: Job 38. 7. Doe de morgensterren t'samen vrolick songen, ende alle de kinderen Godts juycheden.

d V. Kan men wel buyten ende sonder de Schriftuer uyt ende door natuerlicke reden sekerlick vinden ende besluyten dat'er Engelen zijn?

A. Ja: van achteren, namelick, uyt hare werckingen.

d V. Soude men uyt de natuer, sonder de Schriftuer bewijsen konnen, dat'er goede Engelen zijn?

A. Ick en sie niet met wat vaste ende klare redenen sulcks sekerlick soude konnen bewesen werden.

d V. Zijn de Engelen edelder creature als de menschen?

A. Ja.

d V. Soude de mensche in eenigh respect konnen geseyt worden, hooger ende treffelicker te zijn dan de Engelen?

A. Ja.

d V. Wat is dat?

A. Dat de Sone Godts de menschelicke natuer heeft aengenomen, ende niet der Engelen natuer: Hebr. 2. 16. Want waerlick hy en neemt de Engelen niet aen, maer hy neemt het zaet Abrahams aen.

c V. Hebben de Engelen lichamen?

A. Neen.

d V. Wat zijn het dan?

A. Geesten: Hebr. 1. 14. Zijnse niet alle gedienstige geesten, &c.

d V. Heeft dan een geest vleesch noch been?

A. Neen: Luce 24. 39. Want een geest en heeft geen vleesch ende beenen, gelijck ghy siet dat ick hebbe.

d V. Maar sy zijn somwijlen verschenen met lichamen?

A. Die lichamen hebben sy voor eenen tijt aengenomen, ende haren dienst gedaen hebbende, deselve wederom afgeleyt.

d V. Zijn het substantien, ofte soo eenige bewegingen, dat is, dat de quade gedachten, begeerten of tochten, souden eenen quaden Engel, ende de goede gedachten, eenen goeden Engel zijn?

A. Het zijn substantien.

c V. Hebben de Engelen oock namen?

A. Ja.

c V. Wat voor Engelen worden genoemt in de Schriftuer?

A. Gabriël, Michaël.

c V. Wat seght ghy van Raphaël, in de historie van Tobias?

A. Dat boeck is Apocryph.

c V. Wat seght ghy van de Engel Uriël, daer van staet in 't derde ende vierde boeck Esdre?

A. Dat boeck is oock Apocrijph.

c V. Hoe veelderley Engelen zijnder?

A. Tweederley, goede en quade.

d V. De goede Engelen, waer door zijnse goet gebleven?

A. Door Godts genade van versterckinge.

d V. Is'er oock een verkiesinge der Engelen?

A. Ja: 1 Tim. 5. 21. Ende de uytverkorene Engelen.

d V. Zijn de goede Engelen even hoogh?

A. Daer van en is geen seker bescheyt.

d V. Wat seggen de Papisten aengaende dit stuck?

A. Sy stellen verscheyden Chooren der Engelen, d'een hooger als d'ander.

d V. Waer uyt willen sy dat bewijsen?

A. Col. 1. 16. Het zy throonen, het zy heerschappijen, het zy Overheden, het zy Machten. Eph. 1. 21. Verre boven alle Overheyt, ende Macht, ende heerschappije.

d V. Wat soudt ghy daer op antwoorden?

A. Die plaetsen konnen verstaen worden van de Engelen in 't gemeyn, welcke namen haer worden toegeschreven, om dat Godt haer menighmael komt als Koningen, welcke de throonen eygen zijn, Princen, Overheden, ende Machtige te gebruycken, om menschen, steden, ende landen te beschermen of te plagen.

d V. Gebruyckt Godt somtijts den eenen Engel tot een werck, dat uytnemender is, als het werck waer toe hy eenen anderen Engel gebruyckt?

A. Ja.

d V. Maer kan men daer om daer uyt besluyten dat den eenen Engel hooger is als den anderen, ten aensien van sijn substantie en wesen of wesentlicke eygenschappen?

A. Geensins.

c V. Hoe veel goede Engelen zijnder wel?

A. Seer veel, als te sien is Psalm 103. 21. Lovet den Heere alle sijne heyrscharen. en 68. 18. Godts wagenen zijn tweemael thien duysent, de duysenden verdubbelt. Matth. 26. 53. Ende hy sal my meer als twaelf legioenen Engelen bysetten. Luce 2. 13. Een menighte des hemelschen heyrlegers.

d V. Heeft elck mensch eenen Engel tot sijnen beschermer?

A. Neen.

d V. Daer staet nochtans, dat hare Engelen in den hemel, &c. Matth. 18. 10.?

A. Daer door wort anders niet te kennen gegeven, als dat de Engelen veerdigh en bereyt zijn om Godts bevelen te gehoorsamen, tot haerder bescherminge.

a V. Magh men de Engelen wel aenroepen?

A. Neen.

d V. Magh men Godt wel bidden, dat hy de Engelen wil senden, om ons daer door te geleyden ende te beschermen?

A. Ja.

d V. Magh men staen na familiaren omgangh, ende uyterlicke t'samensprake met de Engelen aen te stellen ende te houden?

A. Neen.

d V. Maer sy legeren haer rontom ons?

A. Dat volght evenwel niet.

d V. Ghy mooght wel tot een mensche seggen, helpt my of reyckt my de hant, waerom dan oock niet tot een Engel?

A. Dat is een geheel andere sake: want met een mensche kan ick sichtbaerlick ende gemeynsamelick, als met mijnen evennaesten spreken, ende met een Engel niet.

d V. Abraham sprack met den Engel?

A. Dat was vermits de extraordinare sichtbaerlicke verschijninge, ende de tegenwoordige aensprake der Engelen.

c V. Bewijst, dat men hem niet moet inlaten, in de handelingen ende gespreck ende het ondersoeck der Engelen?

A. Col. 2. 18. Dat dan u niemant en overheersche na sijnen wille in nedrigheyt ende dienst der Engelen.

c V. Kan men wel weten wat officie dat yeder Engel doet?

A. Neen.

c V. Kan men wel weten dat elcken Engel sijne gesette tijden, maenden, dagen, nachten, uren heeft om te regeeren?

A. Neen.

c V. Gebruyckt Godt de Engelen tot dienst der uytverkorenen?

A. Ja: Hebr. 1. 14. Zijnse niet alle gedienstige

geesten, die tot dienst uytgesonden worden om dergener wille die de saligheyt beerven sullen?

c V. Gebruyckt hy deselve als sijn instrumenten in de scheppinge of in de universeele onderhoudinge ende regeeringe der werelt?

A. Neen.

b V. Seght my nu eens wat quade Engelen zijn?

A. Duyvelen.

b V. Heeft Godt de quade Engelen soo quaet geschapen?

A. Neen.

c V. Welck is dan de oorsaeck van hare boosheyt?

A. Datse haer beginsel niet gehouden hebben: Joh. 8. 44. Ende en is in de waerheyt niet staende gebleven. 2. Petr. 2. 4. Want, indien Godt de Engelen die gesondigt hebben, niet gespaert en heeft, &c. Jude vs. 6. Ende de Engelen die haer beginsel niet bewaert en hebben, &c.

d V. Konnen wy de speciale sonde van haren val sekerlick weten?

A. Het is waerschijnelick dat het is geweest hoovaerdije.

d V. Wat is dat voor een begin geweest daer sy uyt gevallen zijn?

A. Daer in de Heere haer in den beginne bestelt hadde, te weten wijsheyt, ende heyligheyt.

c V. Wie was de oppersten van de Duyvelen, die den val aenvingh?

A. Dat weet men niet.

c V. Was sijnen naem Lucifer?

A. Neen.

d V. Hoe is dan te verstaen het gene staet Esai. 14. 12. Hoe zijt ghy uyt den hemel gevallen ô morgensterre, ghy sone des dageraets?

A. Dat is te verstaen van den Koninck van Babel.

c V. Maer lesen wy niet dat 'er een overste van de Duyvelen is?

A. Ja.

c V. Hoe is sijnen naem?

A. Beelzebub, dat is een Godt der vliegen. Matth. 12. 27.

b V. De Satan, kan hy wel quaet doen?

A. Ja.

b V. Kan hy de beesten, ende andere creaturen quaet doen?

A. Ja.

b V. Kan hy quade menschen quaet doen?

A. Ja.

b V. Kan hy goede menschen quaet doen?

A. Ja: als blijckt uyt het exempel Jobs, Job. 1. en 2. Pauli, 2. Corinth. 12. 7. Ende op dat ick my door de uytnementheyt der openbaringe niet soude verheffen, soo is my gegeven een scherpe doorne in het vleesch, namelick een Engel des Satans, dat hy my met vuysten slaen soude, &c. Christi, Luce 4. 2. Ende wert veertigh dagen versocht van den Duyvel. Petri, Luce 22. 31. Ende de Heere seyde, Simon, Simon, siet de Satan heeft u-lieden seer begeert om te siften als de terwe.

b V. Kan de Duyvel ons quaet doen aen ons goet?

A. Ja.

V. Oock aen ons lichaem ende ziele?

A. Ja.

c V. Kan hy oock quaet doen in 't geestelicke?

A. Ja.

d V. Hoe verre kan hy de geloovige hier in verleyden en beschadigen?

A. Dat hy begint te twijffelen en byna te wanhopen aen sijne saligheyt: of dat hy door een sware sonde sijne conscientie swaerliken quetse.

d V. Kan hy een geloovig mensche berooven van syn eeuwige saligheyt?

A. Neen: als blijckt Joh. 10. 28. Ende sy sullen niet verloren gaen in der eeuwigheyt, ende niemant en sal deselve uyt mijne hant rucken. Rom. 8. 34. Wie is 't die verdoemt? Christus is 't die gestorven is, &c.

d V. Magh men wel seggen de Duyvel en kan my geen quaet doen?

A. Neen.

d V. Magh ick wel gelooven, dat de Duyvel my geen quaet doen kan?

A. Neen.

d V. Heeft de mensche macht tegen den Duyvel?

A. Ja: om hem door het geloove te wederstaen, en door Godes genade eyndelicken te overwinnen: Rom. 16. 20. Ende de Godt des vredes sal den Satan haest onder uwe voeten verpletteren. Joh. 10. vs. 28. Rom. 8. 37, 38.

c V. Soude men wel met den Duyvel propoosten mogen aenhouden, ofte soecken met hem te spreken?

A. Ick en sie niet waer toe sulcks soude dienen.

d V. Magh men den Duyvel wel besweeren?

A. Neen.

d V. Dat daer een mensch is met den Duyvel beseten, soude men den Duyvel mogen gebieden, om daer uyt te gaen?

A. Neen.

d V. Waerom niet?

A. Om dat Godt ons de extraordinare macht ende gaven niet gegeven heeft, om Duyvelen uyt te werpen, sieckten te genesen, ende andere teeckenen te doen: gelijck soodanige macht ende gaven eertijts aen sommige gegeven zijn: Luce 10. 17, 18, 19. Ende de tseventigh zijn wedergekeert met blijdtschap, seggende, Heere, oock de Duyvelen zijn ons onderworpen in uwen Name, &c. Marc. 16. vss. 17, 18. 1 Cor. 12. 28, 29, 30.

d V. Kan men oock den Duyvel op soodanige wijse ende maniere wel uytwerpen?

A. Neen.

d V. Wat middelen sullen wy dan in sulcke gelegentheit tegen den Duyvel gebruyken?

A. Vasten ende bidden: Matth. 17. 21. Maer dit geslachte en vaert niet uyt dan door vasten ende

bidden, bevelende de uytkomste den wille Godes.

d V. Heeft Godt alleen dese macht, om den Satan te gebieden, ende uyt te werpen?

A. Ja: als Heere ende Meester.

d V. Maer de Apostelen ende andere hebben oock de macht gehadt ende gebruyckt?

A. Dat was een bedienende macht, door dewelcke sy geboden ofte bootschapten van Godts wegen, als sijne dienaers ende instrumenten, bysonderlick ende extraordinaris van hem daer toe gelast ende gesonden.

d V. Wie dede dan eygentlick het werck, hare of Godes kracht?

A. Godes: die haer sulcks dede gebieden of aenseggen in sijnen naem, en door sijne macht haer onfeylbaerlick assisteerde: Actor. 3. vss. 12, 13, 16. Ende Petrus dat siende, antwoorde tot het volck, ghy Israëlitische mannen, wat verwondert ghy u over dit? ofte wat siet ghy soo sterck op ons, als of wy door onse eygene kracht ofte godtsaligheyt desen hadden doen wandelen? &c.

d V. Hebben in de oude Kercke dese extraordinare gaven ende machten eenigen tijt gebleven, tot beter voortplantinge van het Christengeloove onder den Heydenen?

A. Ja.

d V. Is'er nu ter tijt niemant die dese macht heeft?

A. Neen, dat wy weten: of men moest het deughdelicken, ende met der daet bewijsen.

d V. De Papisten seggen nochtans, dat sy den Duyvel konnen uitdrijven?

A. Het seggen ende roemen is niet genoegh.

d V. Maer alle het gene van haer geseght wort, aengaende het uytdrijven der Duyvelen, soude dat versiert ende gelogen zijn?

A. Ten meestendeele.

d V. Of het quam, dat'er ergens yet geschiede, hoe soude dat toegaen?

A. Sy werpen den Duyvel uyt, door den Duyvel.

d V. Hoe geschiet dat?

A. De Duyvel kan willens wijcken, voor dien tijt, om haer te bedriegen.

d V. Soud' gy hier van eenigh exempel tot bewijs konnen bybrengen?

A. Ja: Siet Actor. 19. 13, 14. Ende sommige van de omswevende Joden, zijnde Duyvel-besweerders, hebben haer onderwonden den name des Heeren Jesu te noemen over die gene die boose geesten hadden, &c. Matth. 12. 27.

d V. Gebruycken sy somwijlen den Duyvel tot een hulpe, ende nemen sy den eenen Duyvel tot hulpe om alle de andere uyt te drijven?

A. Ja: ende dit blijckt uyt hare boecken, die sy schrijven van de konste ende maniere, om de Duyvelen te besweeren ende te bannen.

c V. Magh men des Duyvels hulp wel gebruycken?

A. Neen.

c V. Maer soude men van den Duyvel wel mogen raet vragen, of yet van hem willen leeren?

A. Neen.

SONDAGH X. Vrage 27, 28.

Vrage 27.

Wat verstaet ghy door de voorsichtigheyt Godts? [1])

Antw. De almachtige ende tegenwoordige kracht Godts, door welcke hy hemel ende aerde, mitsgaders alle creaturen, gelijck als met sijner hant noch onderhoudt, ende alsoo regeert, dat loof ende

---

[1]) Voorsichtigheyt *bedoelt hier en vervolgens wat wij* Voorzienigheid *noemen.*

gras, regen ende drooghte, vruchtbare ende onvruchtbare jaren, spijse ende dranck, gesontheyt ende kranckheyt, rijckdom ende armoede, ende alle dingen, niet by gevalle, maer van sijner Vaderlicker hant ons toekomen.

d V. In hoe veel deelen wort desen Sondagh afgedeelt?
A. In twee deelen.

d V. Welck zijn die twee deelen?
A. 1. De leere van Godts voorsienigheyt, Vrage 27. 2. De practijck, de nuttigheyt ende profijt van de leere van Godts voorsienigheyt, Vrage 28.

c V. Is 'er oock een voorsienigheyt Godts?
A. Ja.

d V. Zijnder eertijs menschen geweest, dewelcke in, ende ontrent de leere van Godts voorsienigheyt gedwaelt hebben?
A. Ja.

d V. Welck zijnse geweest?
A. De Epicureen, de Stoische, ende Peripatetische Philosophen.

d V. Wat gevoelden de Epicureische Philosophen?
A. Die waren van soodanigh een gevoelen, datse loochenden eenige voorsienigheyt Godts te zijn in dese benedenste deelen der werelt.

d V. Wat gevoelen de Stoische Philosophen?
A. Deselve hebben, in plaetse van de voorsienigheyt Godts, versiert een volkomene nootsakelickheyt of nootdwangh van alle dingen en bewegingen, bestaende in de nature der dingen selve, die niet alleen alle andere dingen, maer oock Godt selve soude onderworpen zijn, welcke nootsakelickheyt sy *fatum* genoemt hebben.

d V. Wat gevoelden de Peripatetische Philosophen?
A. Deselve hebben versiert, dat Godt wel alle dingen doorsiet ende verstaet, en nochtans alle dingen niet en regeert en beweeght: maer dat hy alleen de

hemelsche bewegingen verweckt, ende door deselve dese benedenste deelen der nature kracht geeft om yets te doen.

d V. Maer zijn heden ten dage noch onder de genaemde Christenen, menschen dewelcke dwalen in ende ontrent de leere van Godts voorsienigheyt?

A. Ja.

d V. Welck zijn die?

A. 1. Soodanige menschen, dewelcke bekennen, dat Godt met sijn voorsienigheyt gaet over de groote dingen, maer niet over de kleyne, als zijnde al te geringe sake, dan dat Godt hem daer mede soude bemoeijen. 2. De Remonstranten, Wederdoopers, die van het Pausdom, ende andere, maken oock questie tegen onse leere van Godts voorsienigheyt, over de vrywillige actien ende werckingen van de menschen.

d V. Waer uyt soudt ghy bewijsen, dat'er een voorsienigheyt is?

A. Actor. 17, 25, 28. Alsoo hy selve allen het leven, ende den adem ende alle dingen geeft. vs. 28. Want in hem leven wy, ende bewegen ons, ende zijn wy. Matth. 10. 29. En worden niet twee muschkens om een pennincksken verkocht? ende niet een van desen en sal op de aerde vallen, sonder uwen Vader. Ephes. 1. 11. Die alle dingen werckt na den raet sijns willens. Als oock uyt de ordeninge der nature, dat is, de bequame schickinge, vervolginge aller dingen, bewegingen ende tijden, ende de onderhoudinge van alle soorten der creaturen. Ende daer beneven, om alle andere redenen voorby te gaen, soo bewijsen het de bewaringen en bestieringen van burgerlicke regeeringen: want de oprechtinge, bescherminge, ende versettingen der Koninghrijcke, ende politien is een groot deel van de voorsienigheyt Godes, als te sien is. Dan. 4. 14. Prov. 8. vs. 15. Door my regeeren de Koningen.

c V. Wat verstaet ghy door de voorsienigheyt Godts?

A. Die kracht Godts, waer door de Heere alles onderhoudt ende regeert.

c V. Wat is dese kracht Godts, een inblijvende of buytenwerckende werckinge?

A. Een buytenwerckende werckinge.

c V. Het besluyt Gods, daer mede hy van alle eeuwigheyt besloten heeft de werelt te scheppen, is dat een inblijvende ofte een uytgaende werck?

A. Een inblijvende werck.

c V. Doen hy de werelt schiep, is dat een inblijvende ofte uytgaende werck?

A. Een uytgaende werck.

c V. Dat Godt besloot niet te laten regenen in de tijden Achabs, was dat een inblijvende of uytgaende werck?

A. Een inblijvende.

d V. Dat Godt besloten heeft u te scheppen op soo eenen tijt, is dat een inblijvende of uytgaende werck?

A. Een inblijvende.

d V. Maer dat hy u op soo eenen tijt geschapen heeft, is dat een inblijvende ofte uytgaende werck?

A. Een uytgaende werck.

d V. De Catechismus, alhier beschrijvende de voorsichtigheyt Godts, beschrijftse dat innerlick besluyt Godts?

A. Neen.

d V. Beschrijft se dan de uyterlicke wercken Godts, in ende over dese geschapene werelt?

A. Ja.

c V. Wat kracht is de voorsichtigheyt Godes?

A. Een almachtige ende overal tegenwoordige kracht Godts

d V. Moet het zijn een almachtige kracht Godts?

A. Ja: want om alle creaturen in haer wesen te onderhouden, ende om deselve te regeeren, daer toe is niet min noodigh een almogende kracht, als om deselve uyt niet te scheppen.

d V. Moet het oock zijn een overal tegenwoordige kracht Godts?

A. Ja: want die gene, die selve yet sal doen ofte wercken ontrent de schepselen, die moet by haer tegenwoordigh· zijn.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat dese kracht Godts een almachtige kracht is?

A. Esai. 50. 2, 3. Is mijne hant dus gantsch kort geworden, dat sy niet verlossen kan? of en is 'er in my geen kracht om te redden, &c. Hebr. 1. 3. Ende alle dingen draeght door het woort sijner kracht.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat deze kracht Godts een over al tegenwoordige kracht is?

A. Ps. 139. 1, 2. Heere ghy doorgront ende kent my. Ghy weet mijn sitten, ende mijn opstaen, &c. Prov. 15. 3. Esa. 15. 16. Act. 17. 22. Hebr. 4. 13. Ende daer en is geen schepsel onsichtbaer voor hem.

a V. Wie regeert alles?

A. Godt.

a V. Welcken Godt, de Vader, Soon, of de Heylige Geest?

A. Alle drie.

b V. Zijn daer dan drie regeerders?

A. Soo ghy verstaet drie Goddelicke persoonen die regeeren, soo antwoorden wy ja, anders seggen wy neen

c V. Regeeren de Engelen de geheele werelt?

A. Neen: maer sy dienen den regeerenden Godt.

c V. Soude Godt sijn macht haer niet konnen overgeven?

A. Neen.

c V. Wat regeert Godt?

A. Hemel ende aerde, mitsgaders alle dingen die daer zijn ende wesen hebben, ofte geschieden, ende gedaen ofte gelaten worden.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Neh. 9. 6. Ghy zijt die Heere alleen, ghy hebt gemaeckt den Hemel, den Hemel der hemelen, ende al haer heyr, &c. Esai. cap. 45. Vs. 7. Ick formere het licht, ende scheppe de duysternisse, ick make

den vrede, ende scheppe het quaet, ick de Heere doe alle dese dingen. Actor. 17. 25. Alsoo hy selve allen het leven, den adem ende alle dingen geeft.

c V. Regeert Godt onder de aerde oock?

A. Ja.

d V. Alwaer Godt is, regeert hy daer?

A. Ja.

c V. De almachtigheyt Godts ende Godt, is dat een?

A. Ja.

c V. Daer de almachtigheyt Godts is, is Godt daer oock?

A Ja.

b V. Seght mij eens regeert Godt kleyne, of groote dingen?

A. Kleyne ende groote dingen.

b V. Regeert Godt oock de sprinckhanen, muysen, vliegen, mieren, &c.?

A. Ja.

c V. Bewijst dat?

A. Joël 2. 25. Alsoo sal ick u-lieden de jaren vergelden, die de sprinckhanen, de kever, ende de kruytworm, ende de rupse heeft afgegeten, mijn groot heyr dat ick onder u gesonden hebbe.

c V. Regeert hy oock het stof in de lucht?

A. Ja: Exod. 8, 16. Seght tot Aaron, Streckt uwen staf uyt, ende slaet het stof der aerde, dat het tot luysen worde.

c V. Regeert hy oock de hayren onses hoofts?

A. Ja: Matth. 10 30. Ende oock uwe hayren des hoofts zijn alle getelt.

c V. Soo menigen lap of draet als 'er is aen onse kleederen, soude Godt die oock regeeren?

A. Ja.

c V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Deut. 8. 4. Uwe kleedinge en is aen u niet veroudet, ende uwe voet en is niet geswollen dese veertig jaer. ende 29. 5. Neh. cap. 9. Vs. 21. Dan. 3. 27.

c V. Regeert hy oock de luysen?

A. Ja: Exod. 8. 16.

c V. Waer uyt bewijst ghy, dat de alderkleynste dingen hangen aen Godes voorsienigheyt?

A. Matth. c. 6. vss. 26, 28, 30. Aensiet de vogelen des hemels dat sy niet zaeijen, noch maeijen, noch versamelen in de schuren, ende uwe hemelsche Vader voedt nochtans dezelve, &c. en 10. 29. En worden niet twee muschkens om een pennincksken verkocht, ende niet een van desen en sal op de aerde vallen, sonder uwen Vader. Deut. 28.

d V. Is dat niet te slecht ende geringh gesproken van de voorsienigheyt Godts?

A. Neen

d V. Maer betaemt dat Godts voorsienigheyt, dat sy besigh soude zijn ontrent die slechte ende kleyne dingen?

A. Ja.

d V. Is'er wel wat aen gelegen?

A. Ja.

d V. Kan men daer in insonderheyt bespeuren de wijsheyt ende wetenschap Godes?

A. Ja: gelijck uyt een kleyn dingh van een konstenaer gemaeckt, sijn konst meerder sal blijcken als uyt een groot werck.

d V. Is dat spreeckwoort goet, de groote dingen regeert Godt, maer met de kleyne laet hy de fortuyn begaen?

A. Neen.

b V. Regeert Godt oock de Engelen?

A. Ja.

c V. Wat voor Engelen regeert Godt, goede of quade?

A. Alle beyde.

c V. Soude Godt dan de Duyvelen mede regeeren?

A. Ja.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat Godt de goede Engelen regeert?

A. Job 1. 6. Daer was nu een dagh, als de kin-

deren Godts quamen om sich voor den Heere te stellen: Hebr. 1. 14. Zijnse niet alle gedienstige geesten, &c.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat hy de quade Engelen, dat is, Duyvelen regeert?

A. Job 1. 12. En de Heere seyde tot den Satan: Siet al wat hy heeft zy in uwe hant, alleen aen hem en strekt uwe hant niet uyt. Matth. 8. 31.

b V. Regeert Godt oock de menschen?

A. Ja.

c V. Goede, ofte quade?

A. Alle beyde.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat de Heere goede menschen regeert?

A. Psalm 33. 18. Siet des Heeren ooge is over de genen die hem vreesen. ende 34. 8.

d V. Waer uyt bewijst gy, dat hy de boose en godtloose menschen regeert?

A. Matth. 5. 45. Want hy doet sijne Sonne opgaen over boose ende goede, ende regent over rechtveerdige ende onrechtveerdige.

c V. Streckt Godts voorsienigheyt oock over de vrywillige actien ende werckingen der menschen?

A. Ja.

c V. Is dan des menschen wille de voorsienigheyt Godts onderworpen?

A. Ja.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Prov. 21. 1. Des Koninghs herte is in de hant des Heeren als waterbeken: hy neyght het tot al dat hy wil. Psalm 33. 15.

d V. Behoudt de mensche evenwel sijnen vrijen wil?

A. Ja.

d V. Maeckt men soo doende geen stocken en blocken van de menschen?

A. Neen.

d V. Wiens wille is boven, Godts wille, ofte des menschen wille?

A. Godts wille.

d V. Wie zijn die gene, dewelcke loochenen dat de Heere oock met sijn voorsienigheyt gaet over en ontrent de vrywillige actien ende werckingen der menschen?

A. De oude ende huydendaeghsche Pelagianen.

d V. Regeert Godt oock de sondige gedachten van den mensche?

A. Ja.

d V. Regeert hy oock de sondige wercken der menschen?

A. Ja.

d V. Regeert hy dan alle quaden ende sonden?

A. Ja.

c V. Werckt Godt ontrent het quaet?

A. Ja.

c V. Is Godt een oorsaeck van het quaet?

A. Neen.

c V. Is hy een aensoecker van het quaet?

A. Neen.

c V. Drijft hy den mensche tot het quaet?

A. Neen.

c V. Gebiedt hy het quaet?

A. Neen.

c V. Geeft hy den mensche in 't herte om quaet te doen?

A. Neen.

c V. Wie is dan de oorsaeck van het quaet, ofte van wien komt het quaet?

A. Van den duyvel, ende van den mensche.

b V. Is Godt de oorsake van alles goets?

A. Ja.

c V. Als Godt ontrent het quaet werckt, ende het selve regeert, volght daer uyt, dat hy een autheur daer van is?

A. Neen.

d V. Alle wercken die geschieden, komen die alleen van de creaturen?

A. Neen.

d V. Hoe veel oorsaken zijnder dan?

A. Twee, namelick, de eerste ende de tweede.

d V. Wie is de eerste oorsaeck?

A. Godt

d V. Wie is de tweede oorsaeck?

A. De creature.

d V. Werckt Godt altijt met de creaturen?

A. Ja.

d V. Wel hoe sullen wy het dan maken als de mensche sonde doet?

A. De sonde is van den mensche.

d V. Werckt dan Godt daer mede?

A. Godt werckt ontrent de sonde.

d V. Als een mensche onbehoorlick ende ongerijmt spreeckt, of met de hant yet onbehoorlicks uytricht; soude Godt daer mede in wercken?

A. Ja.

d V. Wat werckt Godt dan?

A. Godt werckt daer alle het goet, dat daer by of ontrent is.

d V. Waer uyt soudt ghy bewijsen, dat Godt in of met alle wercken werckt?

A. Actor. 17. 25, 28. Alsoo hy selve allen het leven, ende den adem, ende alle dingen geeft. Exod. 3. vss. 4, 5, &c. ende 4. 11. Job 1. 21. Esai. 10. 5.

d V. Waer uyt soudt ghy bewijsen, dat Godt met sijne voorsichtigheyt gaet selfs over ende ontrent de sondige wercken der menschen?

A. Genes. 45. 8. Nu dan, ghy en hebt my herwaerts niet gesonden, maer Godt selve, die my tot Pharaos vader gestelt heeft, ende 50. 20. Ghylieden hebt het quaet tegen my gedacht: doch Godt heeft dat ten goede gedacht. Exod. 4. 21. 2. Sam. 16. 10. 1. Reg. 22. 20. Luce 22. 22. Ende de Sone des menschen gaet wel henen, gelijck besloten is: doch wee dien mensche door welcken hy verraden wort. Actor. 2. 23. ende 4. 27.

d V. Soude ick Godt mogen toeschrijven dat Christus is overgelevert?

A. Ja.

d V. Maer sal ick Godt toeschrijven het verraden van Judas, het onrechtveerdigh overleveren van Pilatus &c?

A. Neen.

d V. Die heele geschiedenisse ende uitkomste t'samen genomen, is die van Godt, ende kan die Godes voorzienigheyt toegeschreven worden?

A. Ja.

d V. Loopt daer yet onder van den duyvel ende van de boose menschen?

A. Ja.

d V. 't Gene van den duyvel en de boose menschen daer onder loopt, sal ick dat Godt toeschrijven?

A. Neen.

d V. Maer sy hebben dat niet konnen doen sonder Godt?

A. Dat is soo: maer daerom en kan haer quaet ende de sonde Godt niet toegeschreven werden: want het is heel wat anders te seggen, dat het quaet niet heeft konnen geschieden sonder Godt, ende wat anders, dat Godt dat quaet soude hebben gedaen ofte gewrocht.

d V. Hoe komt het, dat de mensche qualick, ende Godt wel doet in ende ontrent soo een sondige sake?

A. Om dat Godt werckt een verscheyden werck, op verscheyden maniere, ende tot verscheyden eynden.

d V. Wat werck is het dat Godt werckt ontrent de sonde als sonde, formelick soo aengemerckt; is het eygentlick te spreken een werck?

A. Neen.

d V. Wat is het dan?

A. Het is een toelatinge, dat is niet te verhinderen, ende niet te wercken tot verhinderinge.

d V. Daer komt een dief die neemt yemants goet, is dat wel gedaen?

A. Neen.

d V. Maer is Godt ontrent dat werck?

A. Ja.

d V. Die sonde die de dief doet, doet die Godt oock?

A. Neen.

d V. Wat doet hy dan?

A. Godt laet die sonde toe

d V. Het uytsteken van des diefs hant, laet Godt dat alleen toe?

A. Neen: voor soo veel die beweginge in haer selven ende materialicken aengemerckt wort.

d V. Wat doet hy dan?

A. Hy werckt mede als de eerste ende algemeyne oorsaeck in de welcke wy leven, bewegen, ende zijn. Actor. 17. 28.

d V. Wat doet hy ontrent dese sondelicke beweginge ofte dieverije?

A. Godt stelt dat quaet mate ende pale, soo dat het niet verder uyt en breeckt, als het hem belieft toe te laten; en daerenboven soo doet Godt het quaet boven sijn natuer, ende boven of buyten de meeninge van die gene die sondight, uytvallen tot een goet eynde, werckende alsoo uyt dat quaet eenigh goet; niet, dat het quaet in, ende door sich selven eenigh goet medebrenght, in 't minste niet, maer om dat Godt *per accidens*, ende als by seker toeval ende overkomen of tusschenkomen van sijne goetheyt, uyt dat quaet wat goet weet te halen, namelick, dat quaet dirigerende ende bestierende tot straffe van de goddeloosen, of tot kastijdinge van sijn kinderen, of tot hare vernederinge, of andersins.

d V. Die ongerechtigheyt, die dat uytsteken van de hant bykomt of aenkleeft, is die van Godt?

A. Neen: maer Godt laetse toe.

d V. Maer hoe kan Godt dit soo regeeren sonder sonde?

A. Heel wel.

d V. Toe te laten, is dat sonde doen.

A. Neen.

d V. Het quaet mate ende pale te setten, dat het niet verder uyt en breeckt, is dat sonde doen?

A. Neen.

d V Het quaet te ordineren ende te stieren tot een goet eynde, of op occasie van dat quaet eenigh goet te wercken, is dat sonde?

A. Neen.

d V. Kan Godt het quaet beletten?

A. Ja: Actor. 17. 28. Want in hem leven wij, ende bewegen ons, ende zijn wy.

d V Waerom en belet hy 't niet?

A. Om dat het hem niet en belieft.

d V. Is Godt gehouden alle quaet te beletten?

A. Neen.

d V. Wie zijn die gene, die niet recht ende volkomentlick leeren hoe, ende dat de Heere de sonde regeert?

A. De Remonstranten, Roomsch-gesinden, &c.

d V. Waerom loochenen sy dit; seggense, dat hier uyt sal volgen, dat Godt een autheur van de sonde is?

A. Ja: en dat sonder de minste waerschijnelickheyt.

d V. Maer het schijnt nochtans, dat Godt den mensche het quaet ingeeft 2. Sam. 16. 10. De Heere heeft geseyt, Vloeckt David?

A. Dit moet alsoo niet verstaen werden, even als of Godt Simei hadde geheeten ende belast David te vloecken; ja als of de Heere hem dien vloeck hadde ingegeven in 't herte: want soo soude de Heere gestelt worden een autheur van het quaet ende de sonde te zijn, het welck grouwelick is van Godt te dencken. Maer hier door wil David niet anders te kennen geven, als dat de Heere desen vloeck Simei hadde toegelaten ende niet belet ('t welck hy volgens syne groote kracht ende mogentheyt hadde konnen doen, soo het hem belieft hadde) ende den selven toegelaten zijnde, ten goede geordineert, ende geregeert ten besten van David, om hem daer door te tuchtigen ende te kastijden van wegen sijne begane sonde van overspel, met Bathseba de huysvrouwe van Urias, als oock van wegen den dootslagh begaen aen Urias selfs: 2. Sam. II. ten

eynde hy daer door moghte gebracht werden tot dieper gevoelen van sijne sonden, ende beteringe des levens. Waer toe dient aengemerckt dat het woort seggen, gebieden, bevelen, somwijlen beteeckent ordineren, regeeren, schicken, bestieren, als Psalm 42. 9. ende 133. 3. Ende alsoo moet oock verklaert werden het gene wy lesen Genes. 45. 8. ende 50. 20.

d V. Exod. 9. 12. Wort geseght, dat de Heere Pharaos herte verstockte, dat hy na Mose ende Aaron niet en hoorde?

A. Hier uyt kan niet besloten werden dat de Heere een autheur soude zijn van de sonde; want de Heere eygentlick niet geseyt wert een oorsaeck te zijn van verstockinge als verstockinge, maer hy laet die verstockinge ende verhardinge toe, ende en belet noch en bedwinght den Satan niet, noch en stopt niet die fonteyne der sondelicker corruptie die in den mensche is, noch en vermorwt het herte van den mensche niet; maer laet den mensche hemselven, waer op dan de verstockinge ofte verhardinge komt te volgen. Ende alsoo is 't, dat gesegt wort, dat de Heere het herte van Pharao verstockt heeft; niet, dat de Heere het herte Pharaos hardt gemaeckt heeft, op dat hy niet na Mose noch Aaron soude hooren; maer dat hy de verstocktheyt van Pharao niet heeft belet, noch den Satan heeft bedwongen, noch Pharaos herte heeft verlicht, maer heeft hem sich selven gelaten, ordinerende door sijn wonderlicke voorsichtigheyt dese verstockinge van Pharaos herte tot grootmakinge sijns naems, ende tot een sware besoeckinge over den godtloosen Pharao ende de Egyptenaren. En dat van wegen de mishandelingen, daer mede sy de kinderen Israëls mishandelt hadden: haer alsoo op haren eygen kop vergeldende, het gene sy andere hadden aengedaen. Siet Exod. 4. 21. ende 5. 24. met Rom. 9.

d V. Heeft Godt van alle eeuwigheyt besloten alle quaet toe te laten dat in der tijt geschiet?

A. Ja.

d V. Soude een mensche hem niet konnen excuseeren dat hy na Godts besluyt gedaen heeft?

A. Neen: als blijckt Luce 22. 22. Ende den Sone des menschen gaet wel henen, gelijck besloten is: doch wee dien mensche door welcken hy verraden wert. Actor. 2. 23. Matth. 18. 7. Esai. 10. vss. 5, 6, 7.

d V. Maer of yemant soo goddeloos ware, dat hy seyde, ick ben daer toe gepredestineert, wat soudt ghy antwoorden?

A. Dat hy dan oock vervolgens gepredestineert was tot de rechtveerdige straffe, soo hij daer inne volherdet.

c V. Regeert Godt oock het loof ende gras?

A. Ja: Matth. 6. 30. Indien nu Godt het gras des velts, &c. alsoo bekleedt.

c V. Regeert hy de boomen, kruyden, bloemen, vruchten, ende allerley gewas der aerden?

A. Ja: Psalm 104. 13, 14, 15. Hij drenckt de bergen uyt sijne oppersalen: de aerde wort versadight van de vrucht uwer wercken, &c. Matth. 6. 28.

c V. Regeert hy den regen ende drooghte?

A. Ja: I. Reg. 17. 1. Indien dese jaren dauw, ofte regen zijn sal, 't en zy dan na mijn woort. ende 18. 41. Amos 4. 7. Jac. 5. 17.

c V. Regeert hy vruchtbare ende onvruchtbare jaren?

A. Ja: Lev. 26. 4, 5, 19, 20. Deut 28. 12, 23, 24. Actor. 14. 17. Ons regen ende vruchtbare tijden gevende.

c V. Regeert hy spijse ende dranck?

A. Ja: Psalm 104. 13, 14, 15.

c V. Regeert hy gesontheyt ende kranckheyt?

A. Ja: Exod. 15. 16. Lev. 26. 16. Deut. 28. 21, 22. 1. Sam. cap. 2. vs. 6. Job 1. 21. ende 5. 18.

c V. Regeert hy rijckdomme ende armoede?

A. Ja: 1 Sam. 2. vs. 7. Job 1 vss. 20, 21. met cap. 42. 10. Prov. 22. 2.

c V. Regeert hy de sterren ende planeten?

A. Ja: Jos. 10. 12. Job 9. 7. Esai. 38. 8.

c V. Regeert hy de wolcken, wint, donder, blixem, onweder, hagel, sneeuw?

A. Ja: Job 28. 26. Psalm 104. 7.

c V. Regeert hy oock den tijt van 's menschen leven?

A. Ja: Job 14. 6. Psalm 31. 16. Actor. 10. 23.

c V. Regeert hy het houwelick?

A. Ja: Genes. 24. Uyt het exempel van Rebecca; ende Genes. 29. uyt het exempel van Jacob ende Rachel. 2. Om dat Godt vast geset heeft de voortteelinge des menschelicken geslachts, ende de continuatie van sijne Kercke, dienvolgens oock het houwelick, als zijnde een middel hier toe noodigh, sonder welke dese voortteelinge niet en magh geschieden.

c V. Regeert hy de uytkomsten van oorlogen?

A. Ja: Siet Psalm 33. ende 44. ende 46. ende 48. Prov. 21. 31. Het paert wort bereyt tegen den dagh des strijts: maer de overwinninge is des Heeren. De Heere heeft oock tot verscheyden reysen het Israëlitische volck voorseyt, dat hy de vyanden in hare handen soude geven.

d V. Zijnder geen dingen die by geval geschieden?

A. Ja.

d V. Zijnder dingen die by geval geschieden, ten aensien van Godt?

A. Neen.

d V. Ten aensien van wien is het dan?

A. Ten aensien van de menschen, ende andere tweede oorsaken.

d V. Waerom niet ten aensien van Godt?

A. Om dat Godt alle dingen besluyt ofte te voren schicket, ende volgens dien sekerlick voorwetet ofte voorsiet.

d V. Regeert dan oock Godt die dingen, die ten aensien van de menschen meest by geval geschieden?

A. Ja.

d V. Soude men dan eenighsins mogen seggen, dat alle gebeurlicke dingen nootsakelick geschieden?

A. Ja.

d V. Hoe? absolutelick, of alleen in seker uyterlick opsicht?

A. Ten aensien van seker opsicht.

d V. In wat respect ende opsicht?

A. Ten opsicht van Godt, ende sijne regeeringe, volgens den raet sijns willes.

d V. Dat ghy sit, gaet, staet, is dat nootsakelick ofte gebeurlick?

A. Gebeurlick, ende nootsakelick.

d V. Hoe is 't gebeurlick, ende hoe is 't nootsakelick?

A. Gebeurlick ten aensien van my, ende nootsakelick ten aensien van Godt.

d V. Maer genomen, ghy reyst ergens henen, ende ghy krijght ondertusschen een ongeluck, moest ghy daer nootsakelick zijn, ofte was het gebeurlick?

A. Alle beyde: doch in verscheyden opsicht.

d V. Soude men dan wel mogen seggen, die mensche moest daer zijn, dat 't niet te min gebeurlick soude zijn?

A. Ja: Siet Luce 24. 26. En moeste de Christus niet dese dingen lijden, ende alsoo in sijne heerlickheyt ingaan? 1. Cor. 11. 19. Want daer moeten oock ketterijen onder u zijn.

d V. Soude men dan wel mogen seggen, ick hebbe een goede ofte quade fortuyn gehadt?

A. Het is een Heydensche maniere van spreken: daerom is het best die te laten. Andersins het quaet verstant ende het misbruyck wechgenomen zijnde, soude men ten goede konnen verklaren.

d V. Is 'er wel geval ende ongeval, geluck ofte ongeluck in de gebeurlicke dingen hier beneden?

A. Ja.

d V. Wat is fortuyn?

A. Een geval, dat den mensche onversiens ende buyten sijne intentie overkomt.

d V. Hoe kan fortuyn en geval bestaen met de onveranderlicke voorsienigheyt Godes?

A. Heel wel: want het geval, of mislucken is ten aensien van de tweede oorsake.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat Godt regeert de dingen die ten aensien van de menschen by geval geschieden?

A. Exod. 21. 12. 13. Prov. 16. 33. Het lot wort in den schoot geworpen: maer het geheel beleyt daer van is van den Heere. Matth. 10. 29, 30. Matth. 18. 7. ende 26. 54. Luce 24. vs. 46. 1. Cor. 11. 19.

d V. Maer volght uyt dese onse leere van de voorsienigheyt Godts, over ende ontrent alle dingen in de werelt, selfs gebeurlicke ende casuële dingen, het *Fatum Stoicum*, dat is, der Stoische Philosophen Noodt-dwangh?

A. In 't minste niet: want dese nootsakelickheyt die wy stellen, verschilt gantschlick van der Stoische Philosophen Noodt-dwangh. 1. Om dat dese nootsakelickheyt geseyt wort voort te komen van wegen het besluyt en de wille Godts, waerom oock sy nootsakelick van ofte aen Godt dependeert; maer de nootsakelickheyt der Stoische Noodt-dwangh is Godt selfs, na het gevoelen van de Stoische Philosophen, onderworpen. 2. De nootsakelickheyt der Stoischen Noodt-dwangh, ontstaet uyt de saken selfs onder malkanderen en tot malkanderen; maer de nootsakelickheyt, die wy stellen, en hanght niet aen de saken ende dingen, dewelcke, in haer selven ingesien zijnde, ten deele hebben een natuerlicke kracht, datse op dese ofte gene maniere haer hebben konnen, na dat het den Heere goet dunckt; ten deele oock een vrymatigheyt of vrywilligheyt. Ende daer van daen is het, dat deze nootsakelickheyt niet genoemt wert een absolute nootsakelickheyt, maer een nootsakelickheyt, die voortkomt van wegen het besluyt en de wille Godts.

AENHANGSEL.

c V. Wat middelen gebruyckt Godt in 't onderhouden ende regeeren der dingen dezer werelt?

A. Ordinare ofte gemeensame [1]) ende extraordinare ofte seltsame middelen.

d V. Wat verstaet ghy door de gemeensame middelen?

A. Soodanige instrumenten ende werckingen der voorsienigheyt Godts, welcke door de scheppinge in sich hebben sekere kracht ende virtuyte, om yet sulcks te wege te brengen, daer toe deselve gebruyckt werden.

d V. Wat verstaet ghy door de seltsame extraordinare middelen?

A. Soodanige saken ende oorsaken, welcke door de scheppinge niet en hebben ontfangen sulcken kracht om uyt te voeren ende te wege te brengen, 't gene Godt buyten ende boven de algemeyne ordre in de nature gestelt, door haer, of ontrent haer, nu wil uytwercken.

d V. Maer konnen de gemeensame ende ordinare middelen hare kracht wel uytbreyden, ten goede van andere, sonder Godts segen?

A. Neen.

d V. Waerom werckt Godt somtijts sonder middelen, of door extraordinare middelen?

A. Om te betoonen sijne groote mogentheyt; soo dat hem evenveel, ja even licht is te helpen ofte yet te doen sonder middelen ofte door middelen.

d V. Wat moeten wy hier uyt leeren?

A. Godts eere te verbreyden, als mede, dat men hier uyt klaerlick kan afnemen ende verstaen dat 'er een Godt is.

c V. Regeert Godt de Heere alle sijne schepselen op eenderley wijse?

A. Neen.

d V. Waerom regeert Godt de Engelen ende menschen op een ander wijse dan de reste van de schepselen?

---

[1]) Gemeensame *is wat wij* gewone *noemen.*

A. Om dat hy die tot redelicke schepselen gemaekt heeft

d V. Waer in bestaet het onderscheyt der regeeringe Godes over de Engelen en menschen, ende over de andere schepselen?

A. Dat hy haer, nevens hare natuerlicke krachten ende genegentheden, sijne geboden geeft, waer na hy wil, dat sy hem sullen dienen ende aenkleven.

d V. Hoe maeckt Godt de Heere aen den menschen kennelick den regel des levens, daer na sy haer selven moeten schicken ende reguleren?

A. Door sijn woort.

d V. Nademael Godt de Heere eenen regel des levens sijne redelicke schepselen heeft gegeven, is 'er dan oock eenigh onderscheyt tusschen de wercken der redelicke schepselen, en der gener die met geen reden begaeft zijn?

A. Ja.

d V. Maer is het wel mogelick, dat eenigh schepsel den wille ofte het besluit, voornemen, raet ende intentie sijns Scheppers soude konnen verhinderen?

A. Neen.

d V. Aangesien dan dat de menschen, als se tegen Godts geopenbaerden wille ende bevel doen, evenwel sijn voornemen en welbehagen niet om en stooten; waerom wert het haer dan noch tot sonde gerekent?

A. Om dat Godes geopenbaerden wille des bevels haer alleen een regel van haer leven is.

d V. Moet dan een mensche hem te vreden houden met Godts geopenbaerden wille, ofte met het bevel des Heeren, sonder de verborgene dingen Godts te ondersoecken?

A. Ja: Deut. 29. 29. De verborgene dingen zijn voor den Heere onsen Godt, &c.

d V. Is het dan een goddeloos seggen, Heeft Godt besloten dat ick sal saligh worden, soo sal ick saligh worden, ick leve soo ick wil: ende heeft hy besloten,

dat ik sal verdoemt zijn, soo moet ick verdoemt sijn, al leefde ick noch soo wel?

A. Ja.

d V. Waer door worden deze menschen verleyt tot dese onbesuystheyt?

A. Dat sy den verborgenen wille Godts, den regel haers bedrijf maken willen.

d V. Evenwel, wat kan een mensche anders denken, als hy hoopt, dat Godt van eeuwigheyt besloten heeft wat van den mensche worden sal?

A. Hy moet evenwel doen het gene de Heere hem in sijn woort gebiedt, ende laten het gene de Heere hem verbiedt.

Vrage 28.

Waer toe dient ons dat wy weten, dat Godt alles geschapen heeft, ende noch door sijne voorsichtigheyt onderhoudet?

Antw. Dat wy in alle tegenspoet geduldigh, in voorspoet danckbaer zijn mogen, ende in allen dat ons noch toekomen kan, een goet toeversicht hebben op onsen getrouwen Godt ende Vader, dat ons geen creature van sijner liefde scheyden sal, aengesien dat alle creaturen alsoo in sijner hant zijn, datse tegen sijnen wille, hen noch roeren, noch bewegen konnen.

b V. Is dese leere van de scheppinge aller dingen, ende van Godes voorsichtigheyt oock nootsakelick?

A Ja

b V. Waer toe strecktse dan?

A. Tot mijnen troost, ende vermaninge.

b V. Hoe dient dese leere tot uwen troost?

A. Door dese leere wert ick geleert geduldigh te zijn in tegenspoet, ende danckbaer te zijn in voorspoet,

en daerbeneven voor het toekomende alle mijn betrouwen van alle creaturen af te trecken, ende alleen op Godt te stellen.

b V. Kondt ghy hier door vermaent werden om geduldigh te zijn in tegenspoet?

A. Ja.

c V. Hoe?

A. Dat ick weet, dat alle het gene my overkomt, my dat overkomt van de hant des Heeren.

c V. Maer daer worden u veel dingen van de menschen aengedaen?

A. De menschen zijn niet anders als instrumenten in de hant Godts. Esai. 10. 5, 15.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat alle het quaet, het welck u in desen leven overkomt, van de hant ende regeringe des Heeren komt?

A. Genes. 45. 5. Nu dan, ghy en hebt my herwaerts niet gesonden maer Godt selve, &c. Job 1. 21. De Heere heeft gegeven, de Heere heeft genomen, &c. 2. Sam. 16. 9, 10. Psalm 39. 10.

d V. Hoe kondt ghy u daer mede troosten, dat ghy weet, dat alle het gene u in dese werelt overkomt, van de hant des Heeren overkomt?

A. Dat sulcks my van den Heere wort opgeleyt tot mijnen besten, ende op dat hy tegens my sijn Vaderlick herte ende liefde soude betoonen: Rom. 8. 28. Ende wy weten dat den genen die Godt liefhebben alle dingen medewercken ten goede. 1. Corinth. 11. vs. 32. Hebr. 12. 6. Want dien de Heere lief heeft kastijdt hy.

b V. Moet ghy oock hier door danckbaer zijn in voorspoet, ende wanneer het u wel gaet?

A. Ja.

c V. Hoe sult ghy dat best doen?

A. Wanneer ick Godts weldaden erkenne, ende hem daer voor danckbaerheyt bewijse.

c V. Soudt ghy my wel konnen seggen waer uyt de danckbaerheyt ontstaet ofte voortkomt?

A. Uyt aenmerckinge van het goet dat my geschiet is.

c V. Alle geluck en voorspoet, vruchtbaerheyt, spijse ende dranck, rijckdom ende gesontheyt, &c. komt dat van Godt?

A. Ja: Psalm 127. 2. 't Is te vergeefs dat ghylieden vroegh op staet, late opblijft, etet broot der smerten: 't is alsoo dat hy 't sijnen beminden als in den slaep geeft. Prov. 10. 22. De segen des Heeren die maeckt rijck.

d V. Komt het dan by den mensche toe, namelick by sijn gauwigheyt, neerstigheyt, &c. of hy veel heeft ofte niet?

A. Neen: Eccles. 9. 11.

c V. Is het dan wel van nooden, dat de mensche neerstigh in sijn beroep is?

A. Ja: Genes. 3. 19. In 't sweet uwes aenschijns sult ghy broot eten. Ephes. 4. 28. 2. Thess. 3. 10, 12.

d V. Maer het leyt niet aen den mensche of hy wat hebben sal ofte niet, wat behoeft hy dan soo te wroeten ende te slaven?

A. De Heere wil de middelen gebruyckt hebben, ende door de middelen, op de middelen, immers niet sonder de middelen, segenen.

d V. Soude men dan den Heere versoecken, als men geen middelen, van den Heere verordineert, en gebruyckte, maer alles op Godt liet aenkomen?

A. Ja.

d V. Als men dan de middelen gebruyckt ende voorspoedigh wort, moet men de middelen sulcks toeschrijven?

A. Neen: maer den Heere, die in, met ende door die middelen werckt, ende den mensche voorspoedigh maeckt. 1. Corinth. 3. 6, 7.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat men Godt danckbaer moet zijn in voorspoet?

A. Deut. 8. 10. Joël 2. 26. 1 Thess. 5. 18. Danckt Godt in alles.

d V. Maer seght my eens kortelick waer in dese danckbaerheyt tegen Godt bestaet?

A. In hem met herte ende monde te roemen ende te prijsen, van wegen alle het groote goet dat de Heere ons gedaen heeft, als oock in een gedurige betrachten der ware godtsaligheyt.

b V. Moet men hier door oock bewogen werden, om alle sijne vertrouwen van alle creaturen af te trecken, ende alleen op Godt te stellen?

A. Ja.

c V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. 1. Petr. 5. 7. Werpt alle uwe bekommernissen op hem, want hy sorght voor u. Psalm 37. 3, 4, 5.

c V. Waerom moet ghy soo een vast toeversicht hebben op uwen Godt?

A. Om dat ick versekert ben, dat Godt my door sijne Goddelicke voorsichtigheyt uyt alle quade helpen sal, ende alles tot mijnen besten keeren.

c V. Zijt ghy hier door oock versekert, dat ghy noyt van Godt sult verlaten worden, om eyndelick af te vallen ende verloren te gaen?

A. Ja.

d V. Waer uyt bewijst ghy dese uwe versekertheyt?

A. Rom. 8. 35, 38. Wie sal ons scheyden van de liefde Christi, &c.?

d V. Wat hebt ghy voor vastigheyt van dese voorsichtigheyt Godts voor het toekomende?

A. Om dat de Heere alle creaturen soo in sijne hant heeft, soo datse sonder sijnen wille haer niet roeren noch bewegen en konnen.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Actor. 17. 28. Want in hem leven wy, ende bewegen ons, ende zijn wy. Rom. 8. 31. Soo Godt voor ons is, wie sal tegen ons zijn? Prov. 21. 1.

AENHANGHSEL.

d V. Is de leere van de scheppinge ende voorsienig-

heyt Godts oock nootsakelick te gelooven om de eere Godts?

A. Ja.

d V. Indiense nootsakelick is te gelooven om de eere Godts, soo yemant dan loochent de scheppinge, ende voorsienigheyt Godts, loochent hy dan alle de eygenschappen Godts?

A. Ja.

d V. Als men dan erkent dese voorsichtigheyt Godts, wort dan Godt de eere gegeven van alwetentheyt, almachtigheyt, &c.?

A. Ja.

d V. Wort dese alwetentheyt, in 't werck der scheppinge, ende in dese voorsichtigheyt over alle dingen gespeurt ende aengemerckt?

A. Ja.

d V. Hoe betoont Godt door sijne voorsichtigheyt, dat hy is een alwetende Godt?

A. Wanneer hy sich bemoeyt met de binnenste gedachten, ende met de alderheymelickste dingen.

d V. Betoont Godt door sijne voorsichtigheyt, dat hy is een almachtigh Godt?

A. Ja.

d V. Hoe doet hy dat?

A. Wanneer hy alles soo staende houdt ende beweeght: Hebr. 1. 3. Ende alle dingen draeght door het woort sijner kracht. Act. 17. 28. Want in hem leven wy, ende bewegen ons, ende zijn wy.

d V. Betoont Godt in 't werck der voorsienigheyt, dat hy een rechtveerdigh Godt is?

A. Ja.

d V. Hoe doet hy dat?

A. Wanneer hy segent die sijne wetten betrachten ende naerkomen; en daerentegen strenghlick straft, die daer tegen doen.

d V. Betoont Godt door sijn voorsichtigheyt, dat hy is een barmhertigh Godt?

A. Ja.

d V. Hoe doet hy dat?

A. Om dat hy middelen geeft ende bestuert, waer door den armen mensche beyde in het geestelick ende in het tijdelick kan behouden werden.

d V. Betoont Godt door sijne voorsichtigheyt, dat hy is een al-onderhoudende Godt?

A. Ja.

d V. Hoe doet hy dat?

A. Wanneer hy alle de geschapene dingen soo krachtelick staende houdt, ende alles doet ende uytvoert: Ephes. 1. 11. Die alle dingen werckt na den raet sijns willens. Psalm 115. 3. Onse Godt is doch in den hemel, hy doet al wat hem behaegt.

d V. Betoont Godt door sijne voorsichtigheyt, dat hy is een albeleydende Godt?

A. Ja.

d V. Hoe doet hy dat?

A. Wanneer hy alle dingen t'samen doet wercken ten goede van sijne kinderen: Rom. 8. 28. Ende wy weten dat den genen die Godt liefhebben, alle dingen medewercken ten goede, &c.

d V. Betoont hy dat hy is een getrouwe Godt?

A. Ja.

d V. Waer door doet hy dat?

A. Wanneer hy nakomt sijne dreygementen ende beloften.

d V. Alle het gene dan dat Godt te voren in de Schriftuer gesproken heeft, vervult hy dat alle dage met sijne hant in de regeeringe des werelts?

A. Ja.

d V. Wat leert ghy daer uyt, dat Godt almachtigh is?

A. Mijn vertrouwen op Godt te stellen.

d V. Wat leert ghy daer uyt, dat hy alwijs is?

A. Dat Godts raet is de beste raet die ick moet volgen.

d V. Wat leert ghy daer uyt, dat Godt een ijverig Godt is over sijn eere?

A. Hem gedurigh voor oogen te hebben, ende met vreesen ende beven voor hem te wandelen.

d V. Wat leert ghy daer uyt, dat hy is een rechtveerdigh Godt?

A. Aen de dreygementen des Heeren te gedencken.

d V. Wat leert ghy daer uyt, dat hij is een barmhertigh Godt?

A. Niet afkeerigh te zijn van den Heere; maer mijn toevlucht tot hem te nemen.

d V. Wat leert ghy daer uyt, dat hy is een alonderhoudende Godt?

A. Dat ick niet en kan doen, 't en zy dat de Heere my geduerigh onderhoude.

d V. Wat leert ghy daer uyt, dat hy is een albeleydende Godt?

A. Godts albeleydende hant aen te mercken.

d V. Wat leert ghy daer uyt, dat hy is een getrouwe Godt?

A. Neerstelick de woorden des Heeren te ondersoecken, ende op sijne beloften te steunen.

SONDAGH XI. Vrage 29, 30.

Vrage 29.

Waerom wert de Sone Godts, Jesus, dat is, Salighmaker genaemt?

Antw. Om dat hy ons saligh maeckt, ende van onse sonden verlost. Daer beneven, dat by niemant anders eenige saligheyt te soecken of te vinden is.

d V. Hoe wort desen Sondagh afgedeelt?

A. In twee deelen.

d V. Welck zijn die twee deelen?

A. 1. Waerom de Sone Godts Jesus, dat is, Salighmaker genaemt wert, Vrage 29. Ofse in Jesum ge-

looven, die hem alleen voor den volkomen Salighmaker niet en houden, Vrage 30.

d V. Hoe veel namen heeft de Sone Godts?

A. Twee, namelick, Jesus, Christus.

a V. Welck is uwes Salighmakers voornaem?

A. Jesus.

d V. Welck is sijnen toenaem?

A. Christus.

d V. Wat beteeckent de name Jesus?

A. Salighmaker, of Godt de Salighmaker, of de saligheyt Godts.

b V. Wie heeft hem dien naem gegeven?

A. Godt, door den Engel.

c V. Waer staet dat?

A. Matth. 1. 21. Ende ghy sult sijnen naem heeten Jesus. Luce cap. 1. vs. 31. ende 2. 21.

d V. Waerom heeft Godt sijnen Sone desen naem gegeven?

A. Om dat dese naem alderbequaemst uytdruckt sijn eygen ende besonder werck, waer toe de Vader hem in de werelt gesonden heeft, ende het welck hy soude uytrechten.

c V. Hoe luydt dese naem in 't Hebreeusch.

A. Jehoschuah.

d V. Hoe luydt die een weynigh bekort of gecontraheert?

A. Jesuah, Josua, Ezra 3. 2. Zach. 3. 1.

d V. Is dat een ende deselve naem, met den naem Jesus, die wy hebben in 't Nieuwe Testament?

A. Ja.

d V. Bewijst dat?

A. Hebr. 4. 8. Want indien Jesus haer in de ruste gebracht heeft, soo en hadde hy daer na niet gesproken van eenen anderen dagh. Accor. 7. 45. Welcken oock onse Vaders ontfangen hebbende, met Jesu gebracht hebben in 't lant dat de Heydenen besaten, &c.

b V. Is'er dan wel yemant meer geweest die desen naem gehadt heeft?

A. Ja.

b V. Wie?

A. Josua de sone Nun.

c V. Wie al meer?

A. Jesus Bethsamita, 1. Sam. 6. 14. Josua de overste van Jerusalem, 2. Reg. 23. 8. Jesus de Hoogepriester, Zach. 3. 1.

c V. Maer en is'er geen onderscheyt tusschen dese mannen, die dese namen gedragen hebben, ende tusschen onsen Salighmaker?

A. Ja.

d V. Welck is het onderscheyt?

A. 1. Sy hebben desen naem ontfangen ende gekregen door den wille der menschen; onsen Salighmaker door het onveranderlick besluyt des Vaders. 2. Sommige hebben den naem gehadt als voorbeelden onses Salighmakers; onsen Salighmaker daerentegen als de ware ende voorgebeelde Salighmaker.

c V. Was Josua een voorbeelt van onzen Salighmaker?

A. Ja.

c V. Soudt ghy my wel konnen seggen waer in dat dat voorbeelt bestont, of hoe Josua de sone Nun een voorbeelt was?

A. Dat hy het volck Israëls heeft verlost van tijtlicke swarigheden; de Heere Christus beyde van tijtlicke ende geestelicke: Josua heeft Israël geleyt in een aertsch Canaan; de Heere Christus in een hemelsch.

b V. Heeft Josua de sone Nun in het Oude Testament de eeuwige saligheyt der zielen verworven ende gegeven?

A. Neen.

b V. Heeft hij de kinderen Israëls verlost van hare sonden?

A. Neen.

b V. Heeft hy se gebracht in de rechte, de eyndelicke, ende de eeuwige ruste?

A. Neen.

c V. Waer staet dat?

A. Hebr. 4. 8. Want indien Jesus haer in de eeuwige ruste gebracht heeft, &c.

b V. Waer heeft hyse dan in gebracht?

A. In 't beloofde lant.

b V. Wie heeftse dan gebracht in de rechte ruste?

A. De Heere Jesus Christus, Hebr. 4. 8.

b V. Seght my nu eens, waerom dat de Sone Godts Jesus, dat is, Salighmaker genaemt wert?

A. 1. Om dat hy ons saligh maeckt, ende van alle sonden verlost. 2. Om dat by niemant anders eenige saligheyt te soecken ofte te vinden is.

a V. Wie behoudt u dan van uwe sonden?

A. Jesus Christus.

a V. Wie verlost u van uwe sonden?

A. Jesus Christus.

b V. Wie verlost u van de erfsonde?

A. Jesus Christus.

b V. Wie verlost u van de dadelicke sonden?

A. Jesus Christus.

a V. Wie verlost u al meer van de sonde?

A. Niemant niet.

a V. Van wat sonden verlost u Maria?

A. Van geene sonde.

a V. Van wat sonden verlost u de Paus met sijne aflaten, van de erfsonde, ofte van de dadelicke sonden?

A. Van geen van beyde.

b V. Verlost u de Paus niet van de vergeeflicke sonden?

A. Daer en zijn geen vergeeflicke sonden in haer selven.

b V. Van wat sonden verlost u den Doop?

A. Van geen sonden.

b V. Van wat sonden verlost u het Nachtmael?

A. Van geen sonden.

b V. Zijn dan de Sacramenten niet noodigh?

A. Ja.

c V. Wat doense dan?

A. Sy beteeckenen ende versegelen de vergevinge der sonden in Christo.

b V. Is de Bijbel uwen Salighmaker niet?

A. Neen.

b V. Is hy daerom onnoodigh?

A. Neen.

d V. Maeckt ons Godts woort, de Kerckedienaren, ende de Sacramenten niet saligh, volgens Rom. 1. 16. Tit. 3. 5. Actor. 22. 16. 1 Timoth. 4. 16.?

A. Eygentlick niet, maer oneygentlick, namelick, als instrumenten.

a V. Van wat sonden verlossen wy ons selven?

A. Van geen sonden.

c V. Maken wy dan ons selven niet saligh, volgens Psalm 2. 12.?

A. Neen.

d V. Waer uyt soudt ghy bewijsen, dat de Heere Christus onse Salighmaker is?

A. Matth. 1. 21. Want hy sal sijn volck saligh maken van hare sonden. met 1. Joh. 1. 7. Ende het bloet Jesu Christi sijns Soons reynight ons van alle sonde. Hebr. 7. 25. 1. Timoth. 2. 5.

d V. Waer uyt soudt ghy bewijsen, dat de Heere Christus alleen u saligh maeckt?

A. Esai. 63. 3. Ick hebbe de persse alleen getreden, ende daer en was niemant van de volcken met my, &c. Joh. 14. 6. Ick ben de Wegh, ende de Waerheyt, ende het Leven. Niemant komt tot den Vader dan door My. Act. 4. 12. Ende de saligheyt en is in geenen anderen. Want daer en is oock onder den hemel geenen anderen naem, die onder de menschen gegeven is, door welcken wy moeten saligh worden. en 15. 11. 1. Cor. 3. 11. 1. Tim. 2. 5.

c V. Wort Maria dan door dese plaetsen uytgesloten?

A. Ja.

d V. Het schijnt nochtans dat Maria mede saligh maeckt, want sonder haer soude Christus niet geweest hebben?

A. Daer uyt en volght evenwel niet datse ons oock saligh maeckt.

d V. De eere die de Soon toekomt, komt die oock de Moeder toe?

A Neen.

d V. Houden de Papisten in sommigen respect ende opsicht meer van Maria als van Christus?

A. Ja.

d V. Toont dat eens?

A. Om datse in hare rosen-hoeykens (soo sy 't noemen) vijftighmael het Ave Maria bidden, daerse maer vijfmael het Paternoster spreken: ende om datse in haren noot dickwijls meer roepen tot Mariam als tot Christum.

d V. Is Maria niet barmhertiger als Christus?

A. Dat zy verre.

d V. Nochtans seggen sommige Paepsche Leeraers, dat Christus den throon der barmhertigheyt aen sijne Moeder overgegeven, ende den throon der rechtveerdigheyt voor hemselven behouden heeft?

A. Dat is een blasphemie.

d V. Hoe soo?

A. Om dat'er van Christo expresselick geschreven staet Hebr. 2. 17. Op dat hy een barmhertigh ende getrouwe Hoogepriester soude zijn, &c. ende Hebr. 4, 15, 16. Want wy en hebben geenen Hoogenpriester, die niet en kan medelijden hebben met onse swackheden, &c. Laet ons dan met vrymoedigheyt toegaen tot den throon der genade, op dat wy barmhertigheyt mogen verkrijgen, &c.

d V. Wie is het fondament van de Kercke?

A. De Heere Christus: 1. Cor. 3. 11. Want niemant en kan een ander fondament leggen dan 't gene geleght is, het welck is Jesus Christus.

d V. Kan yemant de Salighmaker wel zijn, die het fundament niet en is?

A. Neen.

d V. Maer is yemant het fundament van de Kerck gelijck het de Heere Christus is?

A. Neen.

d V. Moet de Salighmaker niet Godt en mensch zijn?

A. Ja. Siet vrage 16, 17.

d V. Is yemant wel Godt en mensch als de Heere Christus?

A. Neen. Siet Vrage 18.

d V. Wie is de Salighmaker geweest in 't Oude Testament?

A. De Heere Christus: Actor. 10. 43. Desen geven alle de Propheten getuygenisse, &c. ende 15. 11. Hebr. 13. 8. Jesus Christus is gisteren ende heden deselve ende in der eeuwigheyt.

AENHANGHSEL VAN DEN NAME JESUS.

d V. Waerom worden de namen den menschen gegeven?

A. 1. Om den eenen mensch van den anderen te konnen onderscheyden; het welck ten hooghsten noodigh is, sullen de menschen met malkanderen omgaen ende handelen, ende alle confusie ende verwarringe geweert werden. 2. Om yet te beteekenen, waer door die gene, die sulcke name draeght, ofte oock andere menschen souden mogen vermaent werden van eenige sake die haer dienstigh is. Hierom siet men dat alle de bescheydenste volckeren, gelijck de Griecken, Romeynen, ende insonderheyt de Israëliten ofte Joden, soodanige namen altijd hebben gebruyckt, dewelcke beteeckenden, of een sake die voorleden was, gelijck daer geweest zijn de namen van Isaac, Jacob, Moses, Gerson, Ephraim, Manasse, &c. ofte die toekomende was, gelijck daer waren de namen van Eva, Abraham, Salomon, Johannes, &c.

d V. Waerom is de Sone Godts eenen naem gegeven?

A. 1. Op dat hy door sijnen naem van andere menschen moghte onderscheyden worden: want alhoewel hy na sijne Goddelicke natuer van andere

niet en behoeft onderscheyden te worden, nadien hy de eenigh-geborene Sone Godts is, die geen broeders heeft na sijn Goddelicke natuer; soo is 't nochtans van nooden geweest na sijne menschelicke natuer, op dat men sijn persoon recht soude kennen, het welck ten hooghsten nootsakelick is, sal men in hem gelooven, ende door hem saligh worden: Joh. 17. 3. Ende dit is het eeuwige leven dat sy u kennen den eenigen waren Godt, ende Jesum Christum dien ghy gesonden hebt. 2. Om te beteeckenen wat hy doen soude, wat werck hy soude verrichten, ofte wat weldaden dat men van hem soude hebben te verwachten.

d V. Heeft den naem Jesus wel eenigh ander gebruyck meer, als om te beteeckenen onsen Salighmaker?

A. Neen.

d V. Magh men desen naem niet aen den hals hangen tegen de pest?

A. Neen.

d V. Magh men den selven schrijven ofte pronuntiëren tegen het gewelt ende quellingen des Duyvels?

A. Neen.

V. Kan men met desen naem de Duyvelen uytwerpen en uytdrijven?

A. Neen.

c V. Is de Duyvel soo verveert voor desen naem, dat hy deselve niet hooren of verdragen kan?

A. Neen.

c V. Kan hy die naem wel selfs noemen?

A. Ja: Marc. 5. 7. Wat hebbe ick met u te doen Jesu ghy Sone Godts des Alderhooghsten.

d V. Wie seggen, dat de Duyvel voor desen naem verveert is?

A. De Papisten.

d V. Is hy verveert voor den Salighmaker?

A. Ja.

b V. Wel, is de Salighmaker ende de naem niet een dingh?

A. Neen.

c V. Kan men met desen naem Jesus geen teeckenen doen?

A. Neen.

c V. Magh men dien naem wel op de deuren schrijven, of in briefkens by hem dragen, of aen den hals hangen tegen alle quaet ende spoocksel des Duyvels?

A. Neen.

d V. Wie doen dat?

A. De Papisten.

d V. Tegen wat gebodt strijt dat?

A. Tegen het eerste, ende tegen het derde gebodt.

d V. Moet men den hoet niet aflichten, ofte de knyen buygen voor desen naem, als men die hoort noemen?

A. Neen.

d V. Wat wil dan seggen het gene staet Philip. 2. 10. Op dat in den naem Jesu sich souden buygen alle knye der gener die in den hemelen zijn?

A. Daer wordt te kennen gegeven, niet die uyterlicke eerbiedigheydt, die men aen den uyterlicken naem soude betoonen moeten; maer dat den Saligh-maker Jesu alle eere ende dienst, of ten minsten alle subjectie moet bewesen worden, ende alles voor hem swichten.

d V. Wort dan aldaer door den naem verstaen de Heere Christus selve?

A. Ja: gelijck in de eerste bede, Uwen naem worde geheylight, Godt selve verstaen wort. Siet hier beneden, Vrage 122.

Vrage 30.

Gelooven dan die oock aen den eenigen Salighmaker Jesum, die haer saligheyt ende welvaert by den Heyligen, by hen selven, ofte ergens elders soecken?

Antw. Neen sy: maer sy verloochenen met 'er daedt den eenigen Heylant ende Salighmaker Jesum, of sy schoon sijns met den monde roemen: want van tween een, ofte Jesus en moet geen volkomen Salighmaker zijn: ofte die desen Salighmaker met waren geloove aennemen, moeten alles in hem hebben dat tot harer saligheyt van noode is.

d V. Wie worden hier van den Christelicken Catechismo wederleyt?

A. 1. In 't gemeyn, die gene, die niet en weten noch gelooven dat de Heere Jesus Christus zy de Salighmaker der werelt. 2. In 't particulier, die gene, die niet en gelooven dat de Heere Christus is den eenigen Salighmaker, dat is, dat hy alleen volkomelick saligh maeckt, maer meynen dat de salighmakinge, ofte een deel der selver, by yemant anders te vinden, als by haer selven, by den Heyligen, ofte ergens elders.

d V. Wie zijn die gene, die gantschlick den Heere Christum verwerpen, ofte hem voor den waren Salighmaker der werelt niet erkennen?

A. De Turcken, Heydenen, Joden, &c.

d V. Soude men de Joden konnen overtuygen dat de Heere Christus zij de ware Messias ende Salighmaker der werelt?

A. Ja.

d V. Waer mede?

A. Om dat in Christo zijn alle die conditien ende eygenschappen, die te voren van den waren Messias in den Ouden Testament voorseyt waren.

d V. Welck zijn die conditien ende eygenschappen?

A. De Messias moest zijn het zaet der Vrouwe, Genes. 3. 15. hy moest geboren werden van een maget, Esai. 7. 14. hy moest wesen uyt den geslach-

ten Juda, Genes. 49. 10. 2. Sam. 7. 12, 16. Mich. 5. 1. ende uyt den huyse of de familie Davids, Matth. 22. vs. 42 met 2 Sam. 7. 12. Psalm. 132. 11. hy moest geboren worden te Bethlehem, Mich. 5. 1. met Matth. 2. 5, 6. hy moest geboren worden heel arm, Zach. 9. 9. hy moest geboren worden staende den tweeden Tempel, Hagg. 2. 7, &c. hy moest geboren worden eer de Joden volkomentlick haer heerschappije ende regeeringe quijt waren, Genes. 49. 10. hy moest geboren worden ten tijde van de vierde Monarchie, ende ten eynde van tseventigh weken, Dan. 9. vs. 21, 22, &c. welcke tseventigh weken vervatten 490. jaren.

d V. Zijn nu alle dese conditien ende eygenschappen in den Heere Christo te vinden?

A. Ja.

d V. Toont dat?

A. De Heere Christus is het zaet der Vrouwe, Galat. 4. 4. hy is geboren van een maget, Luce 1. 27. hy is geboren uyt den stamme Juda, Hebr. 7. 14. huyse ende geslachte Davids, Actor. 2. 30. Rom. 1. 3. Matth 1. 1. hy is geboren te Bethlehem: Matth. 2. vss. 5, 6. Luce 2. 4. hy is geboren heel arm: Luce 2. vs. 7. hy is geboren staende den tweeden Tempel, want hy heeft tot verscheyden reysen, nu dertigh jaren oudt geworden zijnde, in den Tempel geleert gelijck de Euangelisten aenwijsen, ende lange na Christi Hemelvaert is eerst door de Romeynen den Tempel verdestrueert: hy is geboren eer de Joden noch volkomelick hare heerschappije quijt waren, Joan. 18. vers 31. hy is oock geboren ten tijde van de vierde Monarchie, ende ten tijde van de 70. weken, want hij is geboren als Augustus Keyser te Roomen was, ende ontrent de 42. jaren geregeert hadde: Luce 2. 1. ende liepen nu de 70. weken, dat is 490. jaren ten eynde. Soo dat de Messias ontrent desen tijt moet gekomen zijn, soude Godes woort ende beloften vast staen.

d V. Maer genomen de Messias waer doen gekomen, hoe sal men de Joden overtuygen dat het onsen Jesus is, ende niemant anders?

A. Om dat 'er voor of na, of ontrent dien tijt, niemant aengewesen kan werden, op wien allen de wonderlicke dingen souden passen, die in de Schriften des Ouden Testaments, het geslachte, de ontfanckenisse, de geboorte, het leven, de leere, de mirakelen, de doot, de opstandinge des Messiæ geschreven zijn; als oock van het invoeren ende uytbreyden van sijn Religie ende geestelick Koninckrijcke, van de bekeeringe der Heydenen, ende de verstootinge der Joden.

d V. Wie zijn nu die gene, die niet en gelooven dat de Heere Christus zy den eenigen Salighmaker, maer meynen dat de saligheyt in een ander buyten Christum ten deele te vinden is?

A. De Remonstranten, Wederdoopers, Papisten.

d V. Soecken de Remonstranten, Wederdoopers, &c. hare saligheyt volkomentlick in Christo?

A. Neen.

d V. Soeckense dan ten deele oock by haer selven?

A. Ja: te weten in haer eygen krachten, ende in haer eygen wercken.

d V. Toont dat?

A. 1. Om datse de wedergeboorte ofte heylighmakinge, ofte geheelick ofte ten deele toeschrijven hare eygene krachten, ende niet de krachtige werckinge des H. Geests. 2. Om datse drijven, dat de Heere Christus door sijn lijden ende sterven ons den hemel alleen soo verre heeft geopent, dat de Vader op nieuws wederom met ons kan handelen, maer niet dat hy ons de gerechtigheyt ende 't eeuwige leven verdient heeft. 3. Om datse het recht tot het eeuwige leven door hare eygene wercken meynen te verkrijgen; ende niet alleen door de gehoorsaemheyt ende verdiensten Christi.

d V. Hoe soecken die van 't Pausdom hare saligheyt by haer selven?

A. 1. Wanneerse de rechtveerdighmakinge stellen of in haer eygen wercken, ende niet in de verdiensten Christi; ofte ten deele in de verdiensten Christi, ende ten deele in haer eigen wercken. 2. Om datse selve voor hare sonden ten deele willen voldoen. 3. Om datse mede haer verlaten op de voldoeningen, verdiensten, en voorspreken der Heyligen.

d V. Soecken sy oock niet hare saligheyt by den Heyligen?

A. Ja.

d V. Wie houdt ghy voor Heyligen?

A. Maria, Petrus, Paulus, &c.

d V. Wie houden de Papisten voor Heyligen?

A. Alle die in den Almanach staen, ende van den Paus gecanoniseert zijn.

d V. Hoe soecken sy haer saligheyt by den Heyligen?

A. 1. Wanneerse de Heyligen aenbidden, ende aenroepen om hulpe ende bystant. 2. Wanneerse gelooven, dat de Heylige eenige overtollige wercken hebben gedaen, dewelcke haer dienen konnen tot wechneminge van hare sonden, door de aflaten van den Paus, &c. 3 Wanneerse steunen op de gebeden der Heyligen; door dewelcke sy op ende om haer verdiensten, yet by Godt voor de aenbidders souden verwerven.

d V. Hoe soecken sy hare saligheyt ergens elders?

A. In wijewater, gewijde keerssen, reliquien van de Heyligen. Siet verders van de verdiensten ende voldoeningen der Papisten voor de sonden, door haer selven by den Heyligen ende ergens elders, Vrage 13. alwaer wy in 't breede van deselve gehandelt hebben.

b V. De Catechismus vraeght, of die gene, die sulcks doen, in Christum gelooven, wat seght ghy?

A. Neen: maer sy verloochenen Christum.

b V. Soudt ghy dan mogen seggen tot een Papist, &c. ghy verloochent Christum den eenigen Salighmaker?

A. Ja.

c V. Maer sy moghten seggen dat het een groote leugen, of calumnie is?

A. Het seggen en helpt niet, de daedt moet daer by zijn.

c V. Hoe verloochenen sy Christum, plat af, ende klaer uyt, met expresse ende klare woorden, of formelick ende directelick?

A. Neen.

c V. Hoe dan, indirectelick of by consequentie of gevolge, of met der daedt?

A. Ja.

c V. Wat seggen of doen sy dan, waer uyt sulcks soude moeten volgen?

A. Om datse hem niet houden voor haren volkomen Salighmaker, als nu gehoort is. Want een van beyde moet waerachtigh wesen, of Jesus en moet geen volkomen Salighmaker zijn; of, is hy een volkomen Salighmaker, soo moeten die gene, die hem daer voor houden, ende met den ware geloove aennemen, alles in hem hebben dat tot haerder saligheyt van nooden is. Het eerste te seggen, is den Heere Christum genoeghsaem verloochenen. Het tweede strijt met de meyninge der Papisten, &c. want is hy een volkomen Salighmaker, waerom loopen sy dan buyten hem tot haer selven, of tot andere.

d V. Soude dat een misdaet of schult van verloocheninge zijn, ende soo mogen genaemt worden, als men dat by gevolgh doet?

A. Ja.

d V. Willen de Papisten ende andere dwalende wel weten, dat dit hier uyt volght?

A. Neen.

d V. Maer als sy niet weten willen dat sulcks daer uyt volght, zijnse dan vry van alle dwalinge of afgoderije?

A. Neen.

d V. Soude men yemant met soodanige consequentien ende gevolgen mogen beswaren?

A. Ja: Galat. 5. 2, 4. Siet ick Paulus segge u, soo ghy u laet besnijden, dat Christus u niet nut en sal zijn. Christus is u ydel geworden die door de Wet wilt gerechtveerdight worden, ghy zijt van de genade gevallen.

d V. Wort hier gesproken van de Papisten?

A. Neen: maer van die van Galatia.

d V. Is het een ende deselve sake?

A. Ja.

d V. Maer of een Papist seyde, ick doe het alle beyde, baet'et niet het schaet altijt niet, is dien regel wel goet?

A. Neen.

d V. Konnen dese dingen wel accorderen?

A. Neen.

d V. Hoe moet een Papist gevraeght worden volgens de Catechismum?

A. Of hy Christum alleen houdt voor sijnen Salighmaker.

d V. Als hy seyt, dat hy Christum niet alleen voor sijnen Salighmaker houdt, wat sult ghy dan doen?

A. Ghy sult seggen, dat hy Christum verloochent.

d V. Als hy seyt, Ja, wat sult ghy dan seggen?

A. Dat hy dan sijn saligheyt alleen by Christum moet soecken, ende niet by hemselven, by den Heyligen, ofte ergens elders.

d V. Verloochenen de Joden ende Turcken Christum oock?

A. Ja.

d V. Wat onderscheyt is'er tusschen het verloochenen van de Joden ende Turcken, ende tusschen het verloochenen der Papisten, &c.?

A. De Joden ende Turcken verloochenen Christum den Salighmaker met expresse ende klare woorden, de Papisten, &c. by gevolgh ende met der daedt.

d V. Als de Papisten nu sulcks doen, is dat een doot-sonde?

A. Ja.

d V. Tegen wat gebodt strijt het?
A. Tegen het eerste gebodt.

c V. Konnen die gene, die Christum verloochenen, wel saligh worden?
A. Neen.

c V. Kan een yeder in sijn Religie wel saligh worden?
A. Neen.

c V. Konnen dan de Papisten door dat Paepsch geloove wel in den Hemel komen?
A. Neen.

d V. Verdoemen wy hier mede alle de Papisten?
A. Neen.

d V. Willen wy hier mede seggen dat niemant in de Paepsche Kercke, ofte onder het Pausdom woonende, kan saligh worden?
A. Neen.

d V. Willen wy dan seggen dat niemant door de Paepsche leere, als Paepsche leere, kan saligh worden?
A. Ja.

c V. Mogen wy het Pausdom, als Pausdom, wel verdoemen?
A. Ja.

c V. Is het dan wel geseyt van d'onse, ick verdoeme niemant?
A. Neen.

d V. Magh men wel absolutelick seggen, ghy N. N. zijt verdoemt?
A. Neen: maer wel met conditie, soo ghy N. N. sulcks zijt ende blijft, ende soo ghy u niet en bekeert, soo gaet ghy verloren.

d V. Magh men seggen, dat alle die gene, die in het Paepsche geloof leven ende sterven, ende soo sy haer niet bekeeren, verdoemt zijn?
A. Ja.

d V. Is dat niet te hardt gesproken?
A. Neen.

d V. Maer verdoemen wy soo niet alle onse vooronders, die in 't Pausdom geleeft hebben?

A. Neen.

d V. Zijnse alle Paepsch geweest, ende soo gestorven?

A. Neen.

d V. Onse voorouders dan, die saligh zijn geworden, ende die gene, die noch in 't Pausdom mochten saligh worden, worden die door het Pausdom saligh, of door het ware Christendom?

A. Door het ware Christendom.

d V. Moet men dan onderscheyt maken tusschen een die onder het Pausdom woont, ende tusschen een die van 't Pausdom is?

A. Ja: Siet verder wat tot dese materie is dienende in het begin op het stuck van de Christelicke Religie.

d V. Seght my nu eens kortelick welck dat daer dan zy het rechte geloove, daer door men alleen kan saligh worden?

A. Het welck Christum alleen erkent ende houdt voor sijnen Salighmaker, ende alles in hem soeckt ende vint wat tot sijnder saligheyt van nooden is.

d V. Welck geloove is nu soodanigh?

A. Alleen het geloove der Gereformeerden ende Protestanten, ende der gener, die in den gront ofte in 't fondament daer mede accorderen.

d V. Willen wy dan alle die andere menschen na de helle wijsen?

A. Neen: maer die sake bevelen wy Godt, hem biddende, dat de Heere haer oogen wil openen, haer bekeeren, ende haer geven het ware geloove in Christum, ten eynde sy met ons mogen behouden worden; gelijck wy oock vastelick vertrouwen, dat hy tot sijner tijt, 't zy vroegh, 't zy laet, krachtelick sijne schapen sal roepen, die hy van alle eeuwigheyt ten eeuwigen leven heeft verkoren.

SONDAGH XII. Vrage 31, 32.

Vrage 31.

Waerom is hy Christus, dat is een Gesalfde genaemt?

Antw. Om dat hy van Godt den Vader verordineert is, ende met den H. Geest gesalvet tot onsen hooghsten Propfeet ende Leeraer, die ons den verborgen raet ende wille Godts, van onser verlossinge volkomelick geopenbaert heeft: ende tot onsen eenigen Hoogenpriester, die ons met de eenige offerhande sijns lichaems verlost heeft, ende ons met sijner voorbiddinge stedes voortredet by den Vader: ende tot onsen eeuwigen Koninck, die ons met sijn woort, ende Geest regeert, ende ons by de verworvene verlossinge beschut ende behoedt.

d V. Hoe wert desen Sondagh afgedeelt?

A. In twee deelen.

d V. Welck zijn die twee deelen?

A. 1. Waerom de Sone Godts Christus, dat is, Gesalfde, genaemt wert, Vrage 31. 2. Waerom wy geloovigen, van hem Christenen genaemt werden, Vrage 32.

a V. Welck zijn de twee namen van onsen Salighmaker?

A. Jesus, Christus.

a V. Wat is Jesus geseyt?

A. Salighmaker.

a V. Wat is Christus geseyt?

A. Gesalfde.

b V. Hoe wort dien naem genoemt in het Oude Testament?

A. Messias.

b V. De namen Messias ende Christus, hebben die eenderley beteeckenisse?

A. Ja: Joh. 1. 42. Wy hebben gevonden den Messiam, 't welk is, overgeset zijnde, Christus.

c V. Waerom wort de Sone Godts Christus, dat is, Gesalfde genaemt?

A. Om dat hy van Godt den Vader verordineert is, ende met den Heyligen Geest gesalft.

c V. Beteeckent dan het woort salven, yemant ordineeren tot het ampt, ende yemant oock bequaem maken?

A. Ja.

c V. Bequaem maken ende verordineeren, is dat een dinck?

A. Neen.

b V. Na wat nature is Christus gesalft?

A. Na alle beyde.

c V. In wat beteeckenisse neemt ghy dan het salven?

A. In beyde: te weten van verordineeren ende bequaem maken.

c V. In hoe veel beteeckenisse is hy gesalft na sijn menscheyt?

A. In alle beyde.

c V. In hoe veel na sijn Godtheyt?

A. In een.

c V. Welck is de beteeckenisse?

A. Dat hy van den Vader verordineert is.

c V. Magh ick wel seggen dat hy na de Godtheyt is gesalft, dat is bequaem gemaeckt?

A. Neen.

c V. Waerom niet?

A. Om dat de Godtheyt niet en kan ontfangen, of bequaem gemaeckt worden: maer de volmaecktheyt selfs is.

c V. Kan de Godtheyt wel yet ontvangen, het gene sy niet en heeft?

A. Neen.

b V. De Sone Godts is gesalft, dat is, bequaem gemaeckt, is dat te verstaen na de menscheyt ofte na de Godtheyt?

A. Na de menscheyt.

b V. Hy is gesalft, dat is, verordineert, is dat te verstaen na sijn menscheyt, ofte na sijn Godtheyt?

A Na alle beyde.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat Christus gesalft is, dat is, verordineert?

A. Psalm 2. 6. Ick doch hebbe mijnen Koningh gesalft over Zion, den bergh mijner heyligheyt.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat hy is bequäem gemaeckt?

A. Psalm 45. 8. Daerom heeft u, o Godt, uwe Godt gesalft met vreughden-olie boven uwe medegenooten. met Hebr. 1. vs. 9 Esai. 61. 1. Joh. 3. 34. Actor. 4. 26.

b V. Maer nadien de Heere Christus na beyde naturen gesalft is, is hy oock na beyde onsen Middelaer?

A. Ja.

b V Doet elcke nature het sijne?

A. Ja.

c V. Toont dat eens in de offerhande Christi aen het kruys?

A. De menschelicke nature heeft hy opgeoffert, ende daer in heeft hy totter doot toe geleden ende gehoorsaemt; ende de Goddelicke nature heeft de menschelicke nature krachten ende weerdigheyt gegeven.

c V. Toont het in sijne opstandinge?

A. De menschelicke nature is opgeweckt, ende de Goddelicke nature heeft opgeweckt.

c V. Toont het in sijn Hemelvaert?

A. De menschelicke natuer is opgevaren, ende de Goddelicke natuer heeft opgenomen, of opgeheven.

b V. Waer mede is Christus gesalft?

A. Met den H. Geest.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Esai. 61. 1. De Geest des Heeren Heeren is op my, om dat de Heere my gesalft heeft.

c V. Wat is met den H Geests gesalft te worden?

A. De gaven des H. Geests ontfangen, ende daer door bequaem gemaeckt te worden.

c V. Is Christus gesalft met uyterlicken olie?

A. Neen.

d V. Daer staet nochtans Psalm 45. 8. dat hy is gesalft met vreughden-olie?

A. Door den vreughden-olie wort verstaen de H. Geest.

d V. Waerom wort de H. Geest by olie vergeleken?

A. Van wegen de gelijckenisse ende overeenkominge die daer is tusschen den H. Geest ende den olie.

d V. Welck is dese overeenkominge?

A. 1. Gelijck de olie des menschen zenuwen ende leden, die verdrooght ende verstijft zijn, wederom rasch, veerdigh, ende bequaem maeckt tot de wercken waer toe men deselve moet gebruycken: alsoo maeckt de H. Geest de krachten onser zielen, die andersins verstijft, ende ondeugende zijn tot eenigh goet, bequaem tot de wercken onses ampts.

2. Gelijck de welrieckende olie den mensche een schoone gestalte geeft, welrieckende ende aengenaem maeckt, als staet Psalm 104. vs 15. Alsoo werden aengenaem Gode ende den menschen alle die gene, die met de gaven des H. Geests rijckelick begaeft zijnde, haer ampt door deselve getrouwelick uytvoeren.

d V. Wie wierden al gesalft in 't Oude Testament?

A. Propheten, Priesters, Koningen.

d V. Bewijst van de Propheten?

A. 1. Reg. 19. 15, 16, 19.

d V. Bewijst dat van de Priesters?

A. Lev. 8. 12, 13. Num. 3 3.

d V. Bewijst van de Koningen?

A. 1. Sam. 9. 16. ende 16. 13, 14. 1. Reg. 1. 39. 2 Reg. 9. 6.

d V. Wat is het voor olie geweest daer de Priesters mede gesalft wierden?

A. Siet daer van Exod. 30. 23.

d V. Tot wat eynde wierden de Propheten &c. gesalft met dien welrieckende olie?

A. 1. Om daer mede bekent te maken, dat de persoon, die gesalft wierde, tot dat ampt toege-eygent, wettelick beroepen, ende alsoo in 't selve bevestight wierde. 2. Dat deselve persoon daer mede van de gaven, bystant, hulpe ende leydinge des H. Geests in de bedieninge sijns ampts, versekert ende versegelt wierde. 3. Dat deselve in dit ampt gestelt zijnde, het selve neerstelick moeste bedienen, ende de gaven besteden, ten besten ende ten dienste van de geheele gemeynte.

d V. Wie wierden besonderlick Gesalfde genaemt in den Ouden Testamente?

A. De Koningen. 1 Sam. 12. 3. Psalm 84. 10. ende 89. 39.

d V. Was dese salvinge van sommige Koningen, oock van den Hoogenpriester, niet een voorbeelt op Christum, die insonderheyt desen naem van Gesalfde draeght, als te sien is 1. Sam. 2. 10. Psalm 2. 2. Joh. 1. 42. ende 3. 28.?

A. Ja: immers onder den Koningen van David ende Salomon.

b V. Waer toe is Christus gesalft?

A. Tot Propheet, Priester, ende Koningh.

a V. Hoe veel ampten zijnder dan in Christo?

A. Drie.

a V. Welck zijn die?

A. Het Prophetisch-ampt, Priesters-ampt, ende het Koninchklick-ampt.

a V. Is Christus een Propheet?

A. Ja: Deut. 18. 15, 18. Eenen Propheet, uyt het midden van u, uyt uwe broederen, als my, sal u de Heere uwe Godt verwecken, &c. met Actor. 3. 22, 23. Esai. 61 1.

b V. Is Christus een Propheet als de Propheten des Ouden Testaments zijn geweest?

A. Neen.

c V. Wat Propheet is Christus dan?

A. De hooghste Propheet: 1. Petr 5. vs 4. Ende als de Overste Herder verschenen sal zijn. Matth. 17. 5 Joh. 3 34

c V Is hy niet een Propheet als Moses?

A. Neen.

d V. Daer staet nochtans Deut. 18. 18. Een Propheet als u sal ick hen verwecken?

A. Dat is te verstaen, dat hy sijn volck oock alsoo den wille sijns Vaders soude bekent maken, gelijck Moses gedaen hadde.

d V. Wat was het ampt van een Propheet?

A. Het volck den wille Godes leeren, ende toekomende dingen openbaren.

d V. Heeft Christus het volck geleert?

A. Ja.

d V. Bewijst dat?

A. Joh. 1 18. Die in den schoot des Vaders is, die heeft hem ons verklaert. ende 15. 15. Want al wat ick van mijnen Vader gehoort hebbe, dat hebbe ick u bekent gemaeckt. Luce 4. 18. Matth 5. vss. 1, 2, &c.

d V. Heeft hy oock toekomende dingen geopenbaert?

A. Ja: Siet Matth. 23. ende 24. Luce 19. ende 21.

d V. Op hoe veelderhande manieren leert Christus?

A. Op tweederhande maniere, namelick, uyterlick ende innerlick.

d V. Kan yemant meer uyterlick leeren als Christus?

A. Ja.

d V. Kan yemant meer innerlick leeren als Christus?

A. Neen.

d V. Wat is innerlick leeren?

A. Het verstant door den H. Geest verlichten, oock den wille neygen ende krachtelick veranderen, ende de menschen doen gelooven.

d V. Na wat natuer leert hy innerlick?

A. Na de Goddelicke natuer.

d V. Magh ick wel seggen, Christus de Middelaer doet het?

A. Ja.

d V. Magh ick wel seggen, Christus de Mensch doet dat?

A. Ja.

d V. Magh ick wel seggen, de Menscheyt doet dat, of hy doet dat naer de menscheyt, of hy doet het als mensch?

A. Neen.

c V. Leert Christus uyterlick in sijn eygen persoon, of door sijn Dienaren?

A. Alle beyde.

c V. Leert Christus nu uyterlick in sijn eygen persoon?

A. Neen: dat heeft hy gedaen doen hy hier op aerden was. Matth. 4. 17, 25. Hebr. 1. 1.

c V. Hoe leert Christus nu, ende sal leeren tot aen het eynde der werelt?

A. Door sijn woort ende sijne Dienaren: Matth. 28. 19. Gaet dan henen, onderwijst alle de volckeren. Ephes. 4. 8, 12.

d V. Kan men ende moet men oock eenigh onderscheyt maken tusschen het uyterlick leeren Christi hier op aerden in sijn eygen persoon, ende tusschen het leeren van andere gemeyne Leeraers?

A. Ja.

d V. Hoe leerde Christus?

A. Onfeylbaer.

d V. Wel hebben de Propheten ende Apostelen oock niet onfeylbaer geleert?

A. Ja: 2. Petr. 1. 21. Maer de heylige menschen Godts van den Heyligen Geest gedreven zijnde, hebbense gesproken. 1. Cor. 7. vs. 40.

d V. Wat onderscheyt is'er dan tusschen het leeren Christi, ende tusschen het leeren van de Propheten ende Apostelen?

A. Christus hadde dese onfeylbaerheyt van binnen, ende van hemselven; te weten uyt ende van sijn eygene Godtheyt die het de menschheyt ingaf ende openbaerde: maer de Propheten ende de Apostelen haddense van buyten, namelick, van den Heere

Christo, door sijne besondere bystant ende ingevinge.

b V. Wie leeren al meer van buyten, als Christus, de Propheten, ende de Apostelen?

A. De Predikanten.

c V. Maeckt eens onderscheyt tusschen het leeren van de Propheten en Apostelen, ende tusschen het leeren van de hedendaeghsche Predikanten?

A. De Propheten ende Apostelen leerden onfeylbaer; de Predikanten feylbaer.

d V. Als de Predikanten feylbaer zijn, feylen sy dan altijt?

A. Neen.

d V. Als sy Godts woort volgen, feylen sy dan wel?

A. Neen.

d V. Maer sy konnen feylen, doense niet?

A Ja.

d V. Kosten de Propheten ende Apostelen wel feylen?

A. Neen: 2. Petr. 1. 21 Joh. 16. 13. Maer wanneer die sal gekomen zijn, namelick de Geest der waerheyt, hy sal u in alle waerheyt leyden.

d V. Hebben de Apostelen de gave van onfeylbaerheyt altijt gehadt?

A. Neen: Siet Matth. 16. ende 28. Luce 24.

d V. Wanneer hebben syse ontfangen?

A. Op den Pincxsterdagh, Joh. 16. 13.

d V. Hoe leert Christus inwendigh?

A. Door verlichtinge des H. Geests, waer door hy ons verstant alsoo verlicht ende opent, dat wy, het gene geschreven is ende gepredickt wort, konnen begrijpen ende verstaen, en aennemen: Psal. 119. vss 18, 19. Luce 24. 32, 45. Ende sy seyden tot malkanderen, En was ons herte niet brandende in ons, als hy tot ons sprack op den wegh, ende als hy ons de Schriften opende? vs. 45. Doe opende hy haer verstant, op dat sy de Schriften verstonden.

d V. Bedient de Heere Christus noch tegenwoordigh in den hemel sijn Prophetisch-ampt?

A. Ja: dewijle hij noch daeghlicks uytstoot sijne

Herders en Leeraers, die ons den wille Godts openbaren ende bekent maken, Ephes. 4. 11, 12.

b V. Waer is Christus meer toe gesalft?

A. Tot een Priester.

a V. Is Christus dan een Priester?

A. Ja.

c V. Bewijst dat?

A. Psalm 110. 4. Ghy zijt Priester in der eeuwigheyt na de ordeninge Melchizedeks.

b V. Na wat ordeninge is Christus Priester, na de ordeninge Melchizedeks of Levi?

A. Na de ordeninge Melchizedeks, Psalm 110. 4. Hebr. 7.

c V. Wat is Melchizedek voor een geweest?

A. Een Priester des Alderhooghsten, een Koninck van Salem, Genes. 14. 18. met Hebr. 7. 1, 2, 3.

c V. Wiens soon is het geweest?

A. Dat weet men niet

d V. Heeft hy geen vader of moeder gehadt?

A. Ja.

d V. Waerom seyt dan de Schriftuer dat hy is geweest sonder vader, sonder moeder, &c. Hebr. 7. 1, 2, 3.?

A. De Schriftuer spreeckt sulcks, om dat het niet geopenbaert en is, wie sijn vader, moeder, ende geslacht geweest is, dat is, dat sijn geslacht in de Schriftuer niet gerekent staet, gelijck wel van andere Priesteren, Koningen, ende voorbeelden Christi.

c V. Wat moest een Priester doen, ofte welck was het ampt van een Priester?

A. Offeren en bidden: Hebr. 5. 2. Ende om der selver swackheyt wille, moet hy, gelijck voor 't volck, alsoo oock voor hemselven, offeren voor de sonden, Levit. 16. 2.

b V. Heeft Christus dat gedaen in alle beyde dese deelen?

A. Ja.

a V. Wat heeft Christus geoffert: het bloet van stieren ende bocken?

A. Neen.

c V. Bewijst dat?

A. Hebr. 9. 12. Noch door het bloet der bocken ende kalveren, maer door sijn eygen bloet, eenmael ingegaen in het heylighdom, &c.

a V. Wat heeft Christus dan geoffert?

A. Hemselven.

c V. Bewijst dat?

A. Joh. 17. 19. Ende ick heylige my selven voor haer. Titum. 2. vs. 14. Die hemselven voor ons gegeven heeft.

a V. Waer heeft Christus hemselven voor ons geoffert?

A. Aen het kruys.

a V. Wie was de Priester?

A. Christus.

a V. Wie was de Offerhande?

A. Christus.

a V. Wie was de Autaer?

A. Christus.

a V. Was het kruys den Autaer niet?

A. Neen.

c V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Om dat de Autaer heyliger is als de offerhande, ende de offerhande heilight: Math. 23. 19, 20. Want wat is meerder, de gave, of den altaer die de gave heylight?

c V. Kander dan wel eenen anderen Autaer zijn als Christus?

A. Neen.

b V. Voor wien heeft Christus hemselven geoffert?

A. Voor die gene, die in hem gelooven: Joh. 17. vss. 19, 20. Ende ick heylige my selven voor haer, &c.

b V. Heeft hy sulks niet gedaen voor alle menschen?

A. Neen: Joh. 17. 9. Ick bidde niet voor de werelt, &c.

b V. Konnen de Papen Christus wel offeren?

A. Neen.

c V. Kander wel een ander Priester zijn als Christus?

A. Neen.

c V. Waerom niet?

A. Om dat de Priester soo weerdigh ende soo veel soude moeten zijn als Christus.

c V. Soude dat dan wel konnen bestaen?

A. Neen.

c V. Maer genomen het kost bestaen, kan het wel geschieden?

A. Neen.

b V. Hoe menighmael is Christus geoffert?

A. Eenmael.

b V. Hoe menighmael offeren hem de Papen na haer seggen?

A. Soo menighmael als sy Misse doen.

c V. Doen sy hier door (soo veel in haer is) de offerhande Christi te niet?

A. Ja.

d V. Heeft Christus eenige nasaten in sijn Priesterlick-ampt?

A. Neen.

d V. Waerom niet?

A. Om dat hyse niet van doen heeft.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Hebr. 7. 24. Maer dese, om dat hy in der eeuwigheyt blijft, heeft een onverganckelick Priesterschap. ende c. 9. vss. 12, 26, 28. ende 10. 11, 12.

d V. Deught dan de Paepsche Misse niet?

A. Neen: want sy is een verloocheninge van de eenige offerhande Christi. Siet Vrage 80.

d V. Wat gaf aen de offerhande Christi aen het kruys weerdigheyt ende kracht?

A. De Godtheyt Christi.

d V. Na wat natuer is Christus Priester?

A. Na beyde naturen.

d V. Na wat natuer de Autaer?

A. Eygentlick of ten principale na de Godtheyt.

d V. Na wat natuer de offerande, die geoffert wert?

A. Eygentlick na de menscheyt.

b V. Ghy seght dat Christi Priester-ampt bestaet in

offeren ende bidden, heeft Christus oock voor ons gebeden?

A. Ja.

c V. Bewijst dat?

A. Joh. 17 9, 10. Ick bidde voor haer, &c.

b V. Bidt hy nu noch voor ons, in den hemel zijnde?

A. Ja.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Rom. 8. 35. Die oock voor ons bidt. 1. Joh. 2. 1. Wy hebben een voorsprake by den Vader, Jesum Christum den rechtveerdigen.

c V. Hoe gaet dat bidden toe, leyt hy daer op sijn knijen voor sijnen Vader?

A. Neen.

d V. Wat doet hy dan?

A. Hy vertoont geduerighlick sijne offerhande, die hy voor ons aen 't kruyce te wege gebracht heeft, aen sijnen hemelschen Vader, begeerende dat de Vader om deselve, alle geloovigen, voor dewelcke deselve gedaen is, in genade wil aennemen.

b V. Is Christus oock gesalft tot een Koningh?

A. Ja.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Psalm 2. vs. 6. Ick doch hebbe mijnen Koninck gesalft over Zion den bergh mijner heyligheyt. Hebr. 1. 8. met Psalm 45. 7. Zach. 9. 9.

b V Waer in bestaet sijn Konincklick-ampt?

A. In de onderdanen te regeeren en te beschermen.

b V. Wat doet hy als Koningh?

A. Hy regeert sijn volck.

b V. Hoe regeert hy sijn volck, ofte waer mede regeert hy?

A. Uytwendigh door sijn woort, door het selve ons sijnen wille bekent makende, ende wat ons ter saligheyt noodigh dient geweten ende gedaen. Inwendigh door sijnen Geest, door den selven onse herten verlichtende, om sijne wetten, die hy ons in sijn woort

voorschrijft, te verstaen, ende tot gehoorsaemheyt bequaem makende ende buygende: Psal. 119. 36. Neyght mijn herte tot uwe getuygenisse.

b V. Wat doet hy meer als regeeren?

A. Hy beschut ende bewaert sijn volck: Matth. 16. 18. Ende op desen Petra sal ick mijn gemeynte bouwen, ende de poorten der helle en sullen deselve niet overweldigen. Joh. 10. 28. Ende ick geve haer het eeuwige leven, ende sy en sullen niet verloren gaen in der eeuwigheyt, &c.

b V. Waer tegen beschut hyse?

A. Tegen alle gewelt haerder vyanden.

c V. Waer in bedient Christus tegenwoordigh sijn Koninckklick-ampt?

A. Dat hy als een Koninck heerscht over alle sijne vyanden, ende sijn volck regeert met sijn woort ende Geest, ende haer oock beschut ende bewaert tegen alle gewelt haerder vyanden, soo geestelicke als lichamelicke.

c V. Is Christus alleen dien eenigen Koningh?

A. Ja.

d V. Mogen dan daer wel meer Koningen zijn?

A. Ja.

d V. Wat onderscheyt is 'er dan tusschen het Koninckrijcke Christi, en deser Koningen?

A. Christi Koninckrijck is een hemelsch Koninckrijck, het hare aertsch: Christi is geestelick ende innerlick, ende het hare vleeschelick ende uyterlick: Christi Koninckrijck is een onverganckelick Koninckrijck, Luce 1. 33. het hare verganckelick.

d V. Hoe komt het dat Christi Koninckrijck niet verganckelick is?

A. Om dat het niet is van dese werelt.

c V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Joh. 18. 36. Mijn Koninckrijck is niet van hier.

Vrage 32.

Maer waerom wort ghy een Christen genaemt?

Antw. Om dat ick door den geloove een lidtmaet Christi, ende alsoo sijner salvinge deelachtigh ben, op dat ick sijnen name bekenne, ende my selven tot een levendigh danck-offer hem offere, ende met een vrije ende goede conscientie in desen leven tegen de sonde, ende den Duyvel strijde, ende hier namaels in eeuwigheyt met hem over alle creaturen regeere.

a V. Welck is onsen naem daer mede wy genoemt worden in 't stuck van Religie?

A. Christenen.

c V. Waer komt die naem van daen?

A. Van Christo.

c V. Hoe zijn de geloovigen eertijts in den Ouden Testamente genoemt geworden, ende van de ongeloovige onderscheyden?

A. Kinderen Godts, kinderen Abrahams, Israëliten, Joden, Besnedene, het volck ende het erfdeel Godts.

c V. Hoe zijnse eertijts genoemt in den Nieuwen Testamente?

A. Discipelen, geloovige, broeders ende susters, heylige, ende ten laetsten Christenen.

d V. Waer zijn de Christenen soo eerst genoemt?

A. Te Antiochien: Actor. 11. 26 Ende dat de discipelen eerst te Antiochien Christenen genaemt wierden.

d V. Wort dese naem oock niet op andere plaetsen der Schrifture gevonden?

A. Ja: Actor. 26 28. Ende Agrippa seyde tot Paulum, Ghy beweeght my byna een Christen te worden. 1 Petr. 4. 16. Maer indien yemant lijdt als een Christen.

b V. Worden wy oock niet na den name Jesu genoemt?

A. Neen.

b V. Mogen wy wel Jesuijten genoemt worden?
A. Neen.

c V. Waerom niet?
A. Om dat sulcks een nieuwigheyt is, ende sonder Schrifture: ende om dat de Heere Jesus alleen kan saligh maken.

c V. Maer waerom mogen en willen wy van Christo alleen Christenen genaemt werden?
A. Om dat Christus ons Hooft is.

b V. Is hy 't alleen?
A. Ja.

a V. Wat is Christus geseyt?
A. Gesalfde.

b V. Worden wy dan oock gesalfde genaemt?
A. Ja.

c V. Waer van daen komt dat?
A. Dat wy Christi salvinge deelachtigh zijn.

d V. Zijnder dan meer Christi ende Salighmakers.
A. Neen.

d V. Waer uyt bewijst gy, dat wy de salvinge Christi deelachtigh zijn?
A. 2. Cor. 1. 21, 22. Maer die ons met u bevestight in Christo, ende die ons gesalft heeft is Godt, &c. 1. Joh. 2. 20, 27. Doch ghy hebt de salvinge van den Heyligen, &c. vs. 27. Ende de salvinge die ghy-lieden van hem ontfangen hebt.

d V. Hoe zijn wy Christi salvinge deelachtigh?
A. Door afbeeldinge ende gelijckenisse.

d V. Zijn wy in specie de salvinge deelachtigh die Christo toekomt?
A. Neen.

d V. Hoe dan?
A. Door gelijckenisse.

d V. Zijn wy de salvinge Christi deelachtigh, gelijck wy de Goddelicke nature deelachtigh zijn, 2. Petr. 1. 4.?
A. Ja.

d V. Hoe zijn wy de Goddelicke nature deelachtigh,

eygentlick of oneygentlick, ende door gelijckenisse?
A. Door gelijckenisse?
d V. Is de gelijckenisse de sake selfs?
A. Neen.
d V. Een schilderije, die de man gelijckt, is die de man selfs?
A. Neen.
b V. Waer toe zijn wy gesalft?
A. Tot Propheten, Priesters, ende Koningen.
a V. Zijn wy dan Propheten, Priesters, ende Koningen?
A. Ja.
c V. Zijn wy van de ordeninge en selfde soorte daer Christus van is?
A. Neen: want hy is alleen de hooghste Propheet, Priester, ende Koninck.
d V. Zijn wy dan eygentlick geseyde Propheten, Priesteren, Koningen?
A. Neen.
d V. Hoe dan?
A. Geestelicke, ende volgens dien door eenige gelijckenisse soo geseyt: 1. Petr. 2. 5, 9. Soo wordet ghy oock selve, als levende steenen, gebouwt tot een geestelick Huys, tot een heyligh Priesterdom, om geestelicke offerhanden op te offeren, &c.
d V. Wat doen wy als Propheten?
A. 1. Dat wy den wille Godts verstaen. 2. Den selven getrouwelick ende stantvastelick belijden ende bekennen: Matth. 10. 32. Een yegelick dan die my belijden sal voor de menschen, &c. Actor. 2. 17. Coloss. 4. 6. 1. Petr. 2. 9. ende 3. 15. 3. Dat wy deselve oock andere openbaren, leeren, onderwijsen, vermanen, op dat sy mede tot de kennisse der waerheyt mogen gebracht werden; Luce 22. 32. Ende als ghy eens sult bekeert zijn, soo versterckt uwe Broeders. Rom. 15. 14, 15. 1. Thess. 5. 14. Hebr. 3. 13.
d V. Waer in is het onderscheyt gelegen tusschen Christi Prophetisch-ampt ende het onse?

A. Hier in, 1. dat Christus den Geest heeft niet met mate, Joh. 3. vs. 34. ende de Auteur is van alle Prophetien; maer wy hebben elck maer eenige portie van gaven, namelick, der kennisse, des wijsheyts, der Prophetie, ende dese gaven hebben wy van hem. 2. Dat hy krachtelick leert, ende door den H. Geest de herten buyght, maer wy zijn alleen uyterlicke instrumenten. 2. Cor. 5. 20.

b V. Zijn alle geloovige oock Priesters?

A. Ja.

d V. Bewijst dat?

A. Esai. 61. 6. 1. Petr. 2. 5, 9. Tot een heiligh Priesterdom, &c. vs. 9. Maer ghy zijt een uytverkoren geslachte, een Konincklick Priesterdom. ende 5. 10.

b V. Zijnse Priesters na de ordeninge Melchizedeks of Levi?

A. Na geen van beyde.

c V. Wat zijn sy dan voor Priesters?

A. Geestelicke Priesters.

c V. Zijn sy eygentlick Priesters, of door gelijckenisse?

A. Door gelijckenisse.

c V. Wie zijnse, dewelcke neffens Christum eygentlick Priesters willen hebben?

A. De Papisten.

c V. Wat doen wij als Priesters?

A. Offeren ende bidden.

b V. Wat offerhanden offeren wy, lichamelicke of geestelicke?

A. Geestelicke offerhanden.

b V. Zijn het soen-offeren of danck-offeren?

A. Danck-offeren.

c V. Waer uyt soudt ghy bewijsen, dat het geestelicke offerhanden sijn?

A. 1. Petr. 2. 5. Om geestelicke offerhanden op te offeren.

d V. Soude men mogen seggen dat het uyterlicke ende eyentlicke danck-offeren zijn, gelijck in het Oude Testament?

A. Neen.

d V. Waerom niet?

A. Dat waren uyterlicke danck-offeren, ende en konden niet bestaen alleen in de innerlicke ende geestelicke betrachtinge des herten: maer de onse zijn geestelicke danck-offeren, ende konnen oock alleen haer wesen ende forma hebben in het pure inwendige; te weten, als het uytwendige daer niet by gedaen kan worden.

b V. Hebben wy wel Mis-Priesters?

A. Neen.

b V. Wie hebben die?

A. De Papisten.

b V. Doen sy daer in tegen Godts woort?

A. Ja.

d V. Bewijst dat?

A. Hebr. 7. 24, 25, 26, 27. Maer dese om dat hy in der eeuwigheyt blijft, heeft een onverganckelick Priesterschap, &c. Siet oock de 80. Vrage.

d V. Waer in zijn de geestelicke offerhanden gelegen, die wy Gode offeren?

A. Dat men Gode op-offert 1. den geheelen Christenmensche, dat is, dat wy lijf en ziele, welcke beyde des Heeren zijn, tot sijnen dienst in gewillige gehoorsaemheyt op-offeren. Rom. 12. 1. 2. Onse gebeden ende dancksegginge. Hose. 14. 3. Hebr. 13. vs. 15. 3. Onse goederen tot aelmoessen. Phil. 4. 18. Hebr. 13. 16. 4. Ons leven voor de getuygenisse ende belijdenisse der waerheyt, des noot zijnde Phil. 2. 17. 2 Tim. 4. 6.

d V. Seght my nu eens kortelick waer in het onderscheyt gelegen zy tusschen Christi Priesterschap, ende tusschen het Priesterschap der geloovigen?

A. 1. Christi offerhande is een soen-offer; onse offerhanden zijn alleen danck-offers. 2. Christi offerhande is volmaeckt; de onse is onvolmaeckt, en met sonden besmet. 3. Christi offerhande verdient voor Godt, ende is voor Godt vermogende, om haer eygen

waerdigheyt; de onse daerentegen noch en verdienen niet, noch en behagen Godt niet om haer selfs wille, maer alleen om, ende van wegen Christi offerhande, waer door sy geheylight worden. Hebr. 13. 15.

b V. Zijn alle geloovigen oock Koningen?

A. Ja.

c V. Bewijst dat?

A. 1. Petr. 2. 9. Maer ghy zijt een Konincklick Priesterdom. Apoc. 1. 6. Ende die ons gemaeckt heeft tot Koningen.

b V. Zijn sy van de selfde specie of soorte Koningen als Christus?

A. Neen.

b V. Wat doen de geloovigen hier als Koningen?

A. Tegen de sonde ende den Duyvel strijden.

d V. Bewijst dat?

A. Galat. 5. 17. Want het vleesch begeert tegen den Geest, ende de Geest tegen het vleesch. Rom. 6. vss. 12. 13. Eph. 6. 10. Jacob. 4. 7. 1. Petr. 5. 9.

d V. Waer moetense meer tegen strijden?

A. Tegen de werelt, dat is, tegen de boose ende goddeloose menschen in de werelt, die de Christenen of met hare verleydingen, ofte met gewelt tot sondigen soecken te brengen: 1 Cor. 15. 32. Soo ick na den mensche tegen de beesten gevochten hebbe te Ephesen, ende 2. Cor. 11. 26.

d V. Hoe sullen sy desen strijt aenvangen ende volbrengen?

A. Met een goede ende vrije conscientie: 1. Tim. 1. 18, 19. In deselve den goeden strijt strijdet, houdende het geloove ende een goede conscientie.

d V. Zijn het dan wel goede Christenen, die haer voor Christenen uytgeven, ende ondertusschen soo godtlooslick ende ongebonden leven?

A. In 't minste niet.

d V. Wat sullen de geloovige hier namaels doen als Koningen?

A. Met Christo in alle eeuwigheyt over alle creaturen heerschen ende regeeren.

d V. Bewijst dat?

A. Luce 22. 29, 30. Ende ick verordineere u het Koninckrijck, gelijckerwijs mijn Vader my dat verordineert heeft. vs. 30. Op dat ghy etet ende drincket aen mijne tafel ende mijn Koninckrijck, ende sittet op throonen, oordeelende de twaelf geslachten Israëls. 2. Timoth. 2. 12. Rom. 8. 17. Apoc. 3. 21.

d V. Wat zijn het voor creaturen, daer over sy heerschen sullen?

A. De Duyvelen ende goddeloose menschen.

d V. Seght eens kortelick, waer in het onderscheyt gelegen is tusschen Christi Koninckliek-ampt, ende tusschen het Koninckliek-ampt der geloovigen?

A. 1. Het Koninckrijcke Christi komt hem erflick toe, want hy is de eygene ende natuerlicke Sone Godts; Hebr. 3. 6. als oock te sien is Vrage 33. maer ons door het recht van aenneminge. 2. Hy is een Koninck aller creaturen, ende insonderheyt sijner gemeynte: wy en zijn geen Koningen der Engelen, ende der gemeynte, maer alleen der andere creaturen, oock der goddeloosen, ende der Duyvelen, want wy sullen de goddeloosen ende boose Engelen veroordeelen, 1. Corinth. 6. vss. 2, 3. 3. Hy overwint de vyanden door sijn eygen macht; wij door, ende in hem, dat is, door sijne genade ende hulpe, Joh. 16. 33. 4. Hy regeert de gemeynte, met den scepter sijns Geests ende woorts de herten bewegende, ende in ons weder oprechtende het verlorene beelt Godts; wy en konnen den Heyligen Geest niet geven, maer zijn alle dienaers der uyterlicke stemme, ende der ceremonien, gelijck te sien is Matth. 3 vs. 11. 1. Cor. 3. 5. Hy maeckt ons oock sijne gaven deelachtigh tot uytvoeringe van dit ons ampt noodigh: want hy maeckt ons niet alleen door het geloove sijner weldaden deelachtigh, maer stort oock uyt over ons verscheydene gaven des Heyligen Geests.

AENHANGHSEL VAN DEN NAEM CATHOLIJCK, &c.

b V. Wat naem geven de Papisten haer selven?
A. Catholijcke.
b V. Magh men haer met waerheyt ende eygentlick Catholijcken noemen?
A. Neen.
d V. Waerom niet?
A. Om datse geen Catholijcken zijn.
d V. Wat beteeckent dan het woort Catholijck?
A. Algemeyn.
c V. Waer uyt kan men de rechte Kercke kennen?
A. Datse is de Catholijcke Kercke.
b V. Is de Paepsche ofte Roomsche Kercke de Catholijcke Kercke?
A. Neen.
d V. Waerom niet?
A. Om dat sy een bysondere factie met den Paus ofte den Roomschen stoel maeckt, ende een bysondere afscheydinge ofte secte in de leere tegen het algemeyn Christelick geloof.
b V. Wie zijn dan rechte Catholijcke?
A. Wy.
d V. Maer sy seggen, dat ons dien naem niet toe en komt, hoe sult ghy haer dan overtuygen dat wy het zijn, ende niet sy?
A. 1. Om dat wy alleen Christum voor ons Hooft houden. 2. Om dat wy de algemeene leere der Schrifture aennemen, ende geen particuliere secten of afwijckingen. 3. Om dat wy 't met de ware algemeyne Apostolische Kercke houden, ende ons niet en binden aen eenige particuliere factie, plaetse, natie, persoonen.
c V. Magh men de Papisten wel Papisten noemen?
A. Ja.
c V. Maer doen wy haer dan geen ongelijck?
A. Neen.

d V. Waerom niet?

A. Om dat sy den Papa of den Paus voor haer Hooft houden.

d V. Maer sy hooren dien naem niet geern?

A. Daer hebben sy geen reden toe. Hare geleerden erkennen dien naem.

d V. Hoe soudt ghy haer dan noemen ten alderschoonsten, dat ghy haer niet en stoort?

A. Roomschgesinde, of die van de Roomsche Kercke, of Roomsch-Catholijck, of Catholijck Romeyn, of de geseyde of gepretendeerde Catholijcken.

c V. Soude men wel absoluyt mogen seggen, dat die in 't Pausdom geen Christenen zijn?

A. Neen.

b V. Magh mense wel absoluyt Catholijcke noemen?

A. Neen.

c V. Hoe dan?

A. Roomschgesinde, of de geseyde of gepretendeerde Catholijcken, &c.

c V. Is dit een scheuringe, een sect ende factie?

A. Ja.

c V. Maken sy dan scheuringe, ende een bysondere secte?

A. Ja.

d V. Waer uyt soudt ghy dat bewijsen?

A. Uyt den naem, ende uyt de daedt.

c V. Hoe uyt den naem?

A. Om dat Roomsch te zijn, is een factie, die haer aen een besonder Hooft, Bisschop, Kercke, natie ende plaetse vast maeckt.

d V. Hoe bewijst ghy 't uyt de daedt?

A. Om dat sy een besonder sectarisch geloof ende Religie hebben.

c V. Hebben sy dan een nieuw geloof?

A. Ja.

d V. Sy seggen nochtans datse het oude geloof hebben?

A. Het is met seggen niet te doen, het moet in der daedt blijcken.

d V. Hebben sy soodanigh een oudt geloove, dat voor een hondert jaer of twee, ofte drie, of vier, of meer alhier publijck geleert is?

A. Ja.

b V. Zijt ghy oock van dat geloove?

A. Neen.

b V. Is dat wel het oude geloove?

A. Neen.

b V. Hebt ghy noch een ouder?

A. Ja.

c V. Wat geloove is dat?

A. Het geloove der Apostelen, ende der Apostolische Kercke, welcke de oudtste is.

b V. Willen wy wel Geusen genoemt werden?

A. Neen.

d V. Wat is Geus geseyt?

A. Een guyt, of fielt, of bedelaer.

d V. Waer van daen hebben wy dien naem eerst gekregen?

A. Doen de Edelen, ten tijde van de Gouvernante Madame de Parma, een request overgegeven hadden, Anno 1566. als blijckt uyt de Historien.

b V. Willen wy wel Calvinisten genoemt worden?

A. Neen.

b V. Waerom niet?

A. Om dat Calvinus ons hooft niet en is.

d V. Maer, seggen sy, ghy hebt uwe leere van Calvinus; ergo soo zijt ghy Calvinisten?

A. Wy hebben onse leere van Calvinus niet.

d V. Van wien dan?

A. Uyt Godts Woort.

d V. Maer, seggen sy, ghy gevoelt in de stucken der Religie als Calvinus?

A. Dat is soo, maer daerom en is hy ons hooft niet.

c V. Mogen wy wel Paulinen ofte Paulisten genoemt werden?

A. Neen.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. 1. Cor. 1. 12. Ende dit segge ick, dat een yegelick van u seght, Ick ben Pauli, &c.

d V. Wy houden het nochtans met Paulo, en dat in alles, doen wy niet?

A. Ja.

d V. Mogen wy dan niet genoemt worden, daer mede wy het houden, ofte diens discipelen wy zijn?

A. Neen.

d V. Souden wy dan oock wel Gomaristen mogen genoemt worden, om dat wy dat gevoelen hebben, het welck Gomarus nevens andere staende gehouden heeft tegen de nieuwigheden van Arminius?

A. Neen.

SONDAGH XIII. Vrage 33, 34.

Vrage 33.

Waerom is hy Godts eenighgeboren Sone genaemt, soo wy doch oock Godts kinderen zijn?

Antw. Daerom dat Christus alleen de eeuwige natuerlicke Sone Godts is: Maer wy zijn om sijnent wille, uyt genaden tot kinderen Godts aengenomen.

d V. Hoe wort desen Sondagh afgedeelt?

A. In twee deelen.

d V. Welck zijn die twee deelen?

A. 1. Waerom Christus wort genoemt de eenighgeborene Sone Godts, dewijle wy oock Godts kinderen zijn, Vrage 33. 2. Waerom Christus wort genoemt onsen Heere, Vrage 34.

c V. Op hoe veelderley wijse wort yemant een sone genaemt onder de menschen?

A. Op tweederley wijse, eygentlick ofte oneygentlick.

d V. Hoe wort yemant eygentlick een sone genaemt?

A. Yemant wort eygentlick onder de menschen een

sone genaemt, die van sijne ouders door generatie sijn wesen ende nature heeft ontfangen, en soodanige wort genoemt een eygen sone, Genes. 4. 25, 26. Matth. 4. 21. Galat. 4. 22. Want daer is geschreven dat Abraham twee sonen hadde, &c.

d V. Hoe wort yemant oneygentlick een sone genaemt?

A. Die van yemant een bysondere gunst, vaderlicke liefde, sorge ende weldaden aen ziele ende lichaem heeft ontfangen; niet zijnde van hem natuerlicke gegenereert, als te sien is Matth. 9. 2. Ende Jesus haer geloove siende, seyde tot den geraeckten, Sone, zijt wel gemoet, uwe sonden zijn u vergeven. Act. 7. 21. 1 Cor. 4. 14, 17.

c V. Heeft Godt oock kinderen?

A. Ja.

c V. Op hoe veelderley maniere?

A. Op tweederley maniere, eygentlick, of oneygentlick.

c V. Wie is eygentlick een Sone Godts?

A. De Heere Christus.

c V. Is het yemant meer?

A. Neen: Joh. 1. 18. Niemant heeft oyt Godt gesien: de eenighgeboren Sone die in den schoot des Vaders is die heeft hem ons verklaert.

c V. De geloovigen zijn die oock Godts kinderen?

A. Ja.

c V. Hoe wordt dan Christus alleen Godts Sone genaemt?

A. Christus is de eygen-natuerlicke, eenighgeborene ende eeuwige Sone Godts, maer de geloovige zijn kinderen Godts door aenneminge.

b V. Is Christus Godts Sone uyt genaden?

A. Neen.

b V. Is hy het door aenneminge?

A. Neen.

c V. Is hem het Soonschap uyt gunste geschoncken?

A. Neen.

d V. Is hy in den raet, wille ende besluyt Godts daer toe geordineert?

A. Neen.

d V. Is hy de Sone Godts, en wort hy alleen soo genoemt, om dat hy van Maria is geboren ende in de werelt gekomen, opgeweckt uyt den dooden, verheven ter rechterhant Godts, &c.

A. Neen.

d V. Wie sustineren sulcks?

A. De Socinianen.

d V. Is ende wort hy Godts Sone genaemt om sijne eeuwige generatie, uyt, en in de substantie des Vaders, ende te gelijck om 't gene de Socinianen seggen?

A. Neen.

d V. Wie leeren sulcks?

A. De Remonstranten.

c V. Wat voor een Sone Godts is Christus dan?

A. De natuerlicke ende eygene Sone Godts.

d V. Is hy dan, en soude hy de Sone Godts geweest zijn, al was hy in eeuwigheyt geen mensch geworden?

A. Ja.

d V. Wat is dat geseyt, dat hy een natuerlicke Sone Godts is?

A. Dat hy op een eeuwige, onuytsprekelicke, ende boven-natuerlicke wijse gegenereert is door mededeelinge van het eenigh Goddelick wesen van den Vader: Psal. 2. 7. Ghy zijt mijn Sone, heden hebbe ik u gegenereert. Hebr. 1. 5. Joh. 5. 26.

d V. Is dat meer, als of hy een Sone was door aenneminge?

A. Ja.

c V. Is hy een beelt dat de Vader even gelijck is?

A. Ja: Hebr. 1. 3. Dewelcke alsoo hy is het afschijnsel sijner heerlickheyt, ende het uytgedruckte beelt sijner selfstandigheyt.

c V. Is hy een wesentlick ende substantiële beelt Godts, of een accidentueele beeltenisse?

A. Een wesentlicke ende substantiële beelt Godts.

c V. Is hy een waerachtigh, eeuwigh, even-gelijckwesigh Godt met den Vader?

A. Ja.

d V. Bewijst, dat Christus een Sone Godts is?

A. Rom. 8. 3. Heeft Godt, sijnen Sone sendende, &c.

d V. Bewijst, dat hy is de natuerlicke Sone Godts?

A. Hebr. 1. vs. 3. Ende het uytgedruckte beelt sijner selfstandigheyt.

d V. Bewijst, dat hy is de eenighgeborene Sone Godts?

A. Joh. 1. 18. De eenighgeboren Sone die in den schoot des Vaders is, &c.

d V. Bewijst, dat hy is de eeuwige Sone Godts?

A. Esai. 9. 5. Vader der eeuwigheyt. Prov. 8. vss. 22, 23, 24. Mich. 5. 1. Joh. 1. 1. ende 17. 5.

d V. Maer Christus wort genoemt de Sone der liefde; ergo niet de natuerlicke Sone Godts?

A. Dat en volght niet.

d V. Hoe is dat dan te verstaen?

A. Dat is te verstaen van de liefde die mede gaet ende volght: ende niet de liefde die in ordre voorgaet, waer uyt ende waer door de Sone vrywillighlick soude gegenereert zijn ende het Soonschap ontfangen hebben: gelijck het toegaet met onse verkiesinge, roepinge, wedergeboorte, ende aenneminge tot kinderen.

c V. Hoe wort yemant een sone Godts; doch geen eygene of geen natuerlicke?

A. Door genade.

d V. Hoe veelderley is de genade?

A. Tweederley, of die de saligheyt aenkleeft, of die de saligheyt niet aenkleeft.

d V. Noemt eens de genade die de saligheyt niet aen en kleeft?

A. De genade van scheppinge, ende de genade van eenige besondere verhoogingh.

d V. Noemt eens de genade die de saligheyt aenkleeft?

A. De genade van versterckinge, ende aenneminge.

c V. Hoe wort Adam een Sone Godts genaemt?

A. Ten aensien van de scheppinge.

c V. Zijn alle menschen, soo goede als quade, ten aensien van de scheppinge, Godts kinderen?

A. Ja: Genes. 6. 2. Dat Godes sone de dochteren der menschen aensagen. Deut. 32. 6.

c V. Hoe wort de Magistraet Godts Sonen genaemt?

A. Ten aensien van eenige verhoogingh, macht, ende bysondere authoriteyt, die sy van Godt hebben ontfangen.

d V. Bewijst dat?

A. Psalm 82. 6. Ick hebbe wel geseyt, Ghy zijt Goden.

c V. Hoe worden alle de Engelen, soo goede als quade, Godts Sonen genaemt?

A. Ten aensien van de scheppinge.

d V. Hoe worden de Engelen, die staende gebleven zijn, Godts Sonen genaemt?

A. Ten aensien van de genade van versterckinge.

c V. Waer uit bewijst ghy dat de Engelen Godts kinderen genaemt werden?

A. Job 1. 6. ende 38. 7.

b V. Hoe worden alle geloovigen Godts Sonen genaemt?

A. Door genade van aenneminge.

b V. Zijn de geloovige kinderen Godts door Godes genade, of door aenneminge om Christi wille?

A. Door beyde.

c V. Wat onderscheyt is 'er tusschen ons en Christum?

A. Christus is de natuerlicke Sone; wy door aenneminge.

c V. Wat onderscheyt is 'er tusschen ons ende de Engelen?

A. De Engelen zijn Sonen Godts door genade van versterckinge; wy door genade van aenneminge.

c V. Hadden de Engelen geenen Salighmaker van nooden?

A. Neen.

c V. Waerom niet?

A. Sy waren niet gevallen.

d V. Is Christus niet als Middelaer tusschen beyden gekomen, om haer de versterckende genade te verwerven ende toe te brengen?

A. Dat en kan uyt Godes woort niet bewesen worden.

d V. Is 'er onderscheyt tusschen den staet der goede Engelen, soo alsse nu is, ende tusschen haren eersten staet, daer inne sy na Godts beelt geschapen zijn?

A. Ja: want te voren konden sy vallen, maer nu en konnen sy niet vallen.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat de geloovigen tot kinderen Godts zijn aengenomen?

A. Joh. 1. 12. Maer soo vele hem aengenomen hebben, dien heeft hy macht gegeven kinderen Godts te worden. Rom. cap. 8. vss. 14, 16, 17. Galat. 3. 26.

b V. Ghy seght, dat wy kinderen Godts zijn door genade van aenneminge: wel seght my dan eens, wat dat wy van ons selven ofte van naturen zijn?

A. Kinderen des toorns.

c V. Waer uyt blijckt dat?

A. Ephes. 2. 1, 2, 3. Ende u heeft hy mede levendigh gemaeckt, daer ghy doot waert door de misdaden ende de sonden, &c

d V. Zijn wy soo van naturen gelijck Godt ons eerst geschapen heeft?

A. Neen.

d V. Hoe dan?

A. Boos ende verdorven.

d V. Zijn wy dan van de eerste rechtschapen nature vervallen?

A. Ja: Siet Vrage 6. ende 7.

d V. De eeuwige Verkiesinge, en Prædestinatie tot de aenneminge tot kinderen, is dat een sake met de aenneminge tot kinderen?

A. Neen, als te sien is Ephes. 1. 5.

b V. Wie is uwen Vader, de Vader, of Soon, of de H. Geest?

A. Alle drie. Matth. 6. 9.

c V. Maer wort de eerste persoon niet in een bysonder respect ende opsicht onsen Vader genoemt?

A. Ja.

d V. Welck is dat?

A. Dat van hem begint die werckinge, daer mede wy aengenomen werden tot kinderen Godts.

b V. Om wiens wille heeft hy ons aengenomen?

A. Om Christi wille.

b V. Wie heeft ons dat recht verworven, dat wij tot kinderen Godts zijn aengenomen?

A. De Heere Christus.

c V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Joh. 1. 12, 13. Maer soo vele hem aengenomen hebben, dien heeft hy macht gegeven kinderen Godts te worden, &c.

c V. Die een kint Godts is, is die oock een erfgenaem?

A. Ja: Rom. 8. 17. Ende indien wy kinderen zijn, soo zijn wy oock erfgenamen, &c

d V. Waer van is hy een erfgenaém?

A Van het eeuwige leven: Rom. 8. 17. Soo wy anders met hem lijden, op dat wy met hem verheerlickt worden.

d V. Seght my nu eens, welck dat daer is het oogemerck van den Catechismus in desen Sondagh?

A. Vast te setten de ware Godtheyt onses Salighmakers

d V. Is dan de Heere Christus oock de waerachtige Godt met den Vader ende den H. Geest?

A. Ja

d V. Kan dat hier uyt desen Sondagh klaerlick afgenomen werden?

A. Ja.

d V. Op wat wijse?

A. Om dat hy is de eeuwige ende natuerlicke Sone Godts.

d V. Kan yemant wel zijn de eeuwige ende natuer-Sone Godts, die geen Godt is?

A. Neen.

d V. Soude dit eenighste genoegh konnen zijn tot overtuyginge van alle die gene, die de Godtheyt Christi loochenen?

A. Ja.

d V. Hebt ghy evenwel, tot overvloet boven dit, eenige krachtige argumenten ende bewijsredenen tot vastsettinge van de Godtheyt Christi?

A. Ja.

d V. Welck zijn die?

A. De bewijsredenen zijn genomen. 1. Van de Goddelicke namen ende tijtelen, welck alleen den waren Godt worden toegeschreven. 2. Van de Goddelicke eygenschappen. 3. Van de Goddelicke werckingen. 4. Van de Goddelicke eere ende dienst.

d V. Welck is het eerste argument ofte bewijsreden dat ghy hebt voor de Godtheyt Christi?

A. Dat selve is genomen van de Goddelicke namen ende tijtelen, die alleen den eenigen waren Godt toegeschreven worden, ende nochtans den Heere Christo toege-eygent worden.

d V. Welck zijn die Goddelicke namen ende tijtelen, die Christo gegeven werden?

A. Dat hy genoemt wert de waerachtige Godt, 1. Joh. 5. 20. de groote Godt, Tit. 2. 13. Godt over al te prijsen in der eeuwigheyt, Rom. 9. 5. Jehova, de Heere onse gerechtigheyt, Jerem. 23. 6. de Sone des alderhooghsten Godts, Luce 1. vs 32. de eygene Sone Godts, Rom. 8. 32. de eenighgeborene Sone des Vaders, Joh. 1. vs 14. die is, ende die was, ende die komen sal, Apoc. 1. 4, 8. de Heere Davids, Psalm 110. 1. de Vorst des levens, Actor. 3. 15. de Richter der levendigen ende dooden, Actor. 10. 42. de Heere der heerlickheyt, 1. Corinth. 2. 8. de

Heere van den hemel, 1. Cor. 15. vs. 47. de Overste der Koningen der aerde, Apoc. 1. 5. de Koninck der Koningen, ende Heere der Heeren, Apoc. 17. 14. ende 19. 16.

d V. Hoe kondt ghy hier uyt besluyten, dat de Heere Christus de waerachtige Godt is met den Vader?

A. Om dat dese namen ende eertijtelen niemant anders als den levenden Godt konnen toegeschreven worden.

d V. Nochtans soo worden Moses ende de Overheden oock Godt genoemt: want daer staet Exod. 4. 16. dat Moses Äärons Godt sal zijn: ende Psalm 82. 6. Ick hebbe wel geseyt, Ghy zijt Goden: ende 1. Corinth. 8. 5. seght Paulus, dat'er vele Goden zijn; wat seght ghy dan daer toe?

A. Christus en wort op soodanige wijse en maniere geen Godt genaemt, gelijck Moses ende de Overheden, want hy is de eeuwige Godt, als gehoort is, maer de Overheden worden alleen Goden genoemt door gelijckenisse, ten aensien van haer ampt, het welck sy hier van Godts wegen bekleeden.

c V. Welck is het tweede argument ofte bewijsreden?

A. Dat is genomen van Goddelicke eygenschappen, die den Heere Christo toegeschreven worden.

d V. Welck zijn die Goddelicke eygenschappen?

A. Hy wert genoemt almachtigh, Apoc. 1. 8. eeuwigh, Mich. 5. vs 1. Esai. 9. 5. Joh. 8. 52. over al tegenwoordigh, Matth. 18 vs 20. ende 28. 20. Joh. 3. 13. alwetende, Joh. 2. 25. Matth. cap. 13. vs 25. Joh. 16. 30. ende 21. 17. onverandelick, Hebr. 1. vss. 10, 11, 12.

c V. Konnen dese eygenschappen niemant anders toegeschreven worden als den eenigen waerachtigen Godt?

A. Neen.

c V. Welck is 't derde argument ende bewijsreden?

A. Dat is genomen van de Goddelicke werckingen, die den Heere Christo toegeschreven worden.

d V. Welck zijn die Goddelicke werckingen?

A. Scheppinge, Joh. 1. vss. 1, 3. met Col. 1. 16. Hebr. 1. 10. Psalm 33. 6. onderhoudinge, Hebr. 1. 3. Joh. 5. 17. verlossinge 1. Cor. 1. 30. Tit. 3. 5. de gemeynte vergaderen, Joh. 10. 14, 16. den Kerckendienst instellen, ende daer toe Dienaers senden, Joh. 20. vs. 21. Ephes. 4. 11. deselve met noodige gaven versien, Luce 21. vs 15. Sacramenten instellen, Matth. 28. 19. den H. Geest senden en geven, Joh. 15. 26. het geloove geven ende verlichten, de sonden vergeven, de werelt oordeelen, de doode opwecken, ende het eeuwige leven geven, &c.

c V. Konnen yemant dese werckingen wel toegeschreven worden, die geen Godt is?

A. Neen.

d V. Welck is u vierde argument ende bewijsreden?

A. Dat is genomen van de Goddelicke eere ende dienst, die den Heere Christo moet bewesen worden.

d V. Welck is die?

A. Men moet hem eeren gelyck men den Vader eert, Joh. 5. 23. Psalm 2. 11, 12. men moet in hem gelooven, Joh. 14. 1. hem aenbidden, Actor. 7. 59. 2. Corinth. 13. 13. Hebr. 1. 6. in sijnen naem gedoopt werden, Matth. 28. 19. voor hem moeten alle knijen buygen, Phil. 2. 9, 10. Rom. 14. 10, 11.

d V. Kan of magh dese Goddelicke eere ende dienst aen yemant ter werelt, het zy boven in den hemel, of hier beneden op der aerden, die geen waerachtigh Godt is, bewesen werden?

A. Geensins: Matth. 4. 10. Doe seyde Jesus tot hem, Gaet wech Satan, want daer staet geschreven. Den Heere uwen Godt sult ghy aenbidden, ende hem alleen dienen. Apoc. 22. 9.

d V. Als nu sulcks den Heere Christo moet bewesen werden, wort dan daer uyt niet krachtelick bewesen dat hy waerachtigh Godt is?

d A. Ja.

c V. Maer is aen het stuck van de Godtheyt Christi wel wat gelegen?

A. Ja.

c V. Is het niet alleenlick een dispuyt onder de Geleerden?

A. Neen.

d V. Wie seggen sulcks?

A. De Remonstranten.

d V. Soo Christus niet en was de Sone Godts van naturen, kost hy dan wel Godt zijn?

A. Neen.

c V. Als de Heere Christus geen Godt was, kost hy dan onsen Salighmaker wel zijn?

A. Neen: Siet hier boven Vrage 17.

d V. Wie zijn die gene, die de ware Godtheyt Christi ontkennen ende loochenen?

A. De Socinianen.

d V. Welck is het gevoelen van de Socinianen aengaende de Godtheyt Christi?

A. Dat Christus niet en is eeuwigh Godt van naturen, of een eenwesigh Godt met den Vader, maer dat hy alleen Godt, ende de Sone Godts genoemt wert, ten aensien van sijn Middelaersampt, ende sijne verhooginge in der tijt hem toegekomen.

d V. Hoe yveren de Remonstranten tegen dese grouwelicke ketterije?

A. Dat kan men eenighsins afnemen, uyt de Catechisatie over haren Catechismus, Vrage 13. ende 30. ende 85.

d V. Maer wort Christus genoemt Godt, ende de Sone Godts, ten aensien van sijn menschwerdinge, ende middelaerschap?

A. In 't minste niet, maer ten aensien van sijn eeuwige geboorte of generatie uyt de substantie sijns Vaders, en ten aensien van sijn eeuwigh Goddelick wesen.

d V. Welck is het principaelste ende voornaemste bewijs der Socinianen tegen de Godtheyt Christi?

A. Joh. 10. 34. Jesus antwoorde tot haer, En is 'er niet geschreven in uwe Wet, Ick hebbe geseght, Ghy zijt Goden? Daer uyt datse willen besluyten dat den Sone Godts te zijn, niet anders en soude beteeckenen als het ampt Christo van den Vader opgeleght; ende dat Christus hemselven noemt den Sone Godts op sulcke wijse ende maniere als de Magistraten Goden genoemt werden. Psalm 82. 6.

d V. Wat soudt ghy daer op antwoorden?

A. De Heere Christus en verklaert niet met dese woorden op wat wijse ende maniere hy is, ende seght te zijn de Sone Godts, maer hy wil alleen de Joden overtuygen van hare boosheyt, die hem als een grouwelick lasterstuck voorwierpen, dat, dewijle hy een mensche was, seyde Godts Sone te zijn. Want hy wil de Joden alleen overtuygen, dat, als hy Godt seyde sijn Vader te zijn, dat hy daer mede niet yet quam voor te dragen, daer aen de Joden haer kosten ergeren, alsoo seer gebruyckelick was in de Wet dese maniere van spreken, van Goden ende kinderen Godts te zijn eenige menschen toe te eygenen. Christus wil dan hier mede seggen, wel aen, laet het soo wesen, laet ick een bloot mensche zijn gelijck ghylieden wilt, waerom wort ghy soo vertoornt, ende oordeelt dat ick lastere, dat ick my noeme Godts Sone te zijn, als of ick my eenen nieuwen ende ongehoorden tijtel gave, nadien in onse Wet gebruyckelick is Goden te noemen dewelcke van Godt tot een bysonder ampt zijn uytgesonden, om het selve te bedienen. Maer hier kan geensins uyt besloten worden het gene de Socinianen daer uyt besluyten willen.

b V. Wat bewijs brengen sy meer by?

A. Actor. 2. vs. 36. Dat Godt hem tot een Heere ende Christum gemaeckt heeft.

d V. Wat soudt ghy hier toe seggen?

A. Hier en kan in 't minste niet uyt bewesen werden, dat de Heere Christus soude een Sone Godts zijn uyt genade, ende ten aensien van sijn Middelaers-

ampt hem van sijnen Vader opgeleyt. Want 1. Godt heeft hem tot een Heere ende Christum gemaeckt, dat selve en behoort niet, noch en wort niet geseyt van de Godtheyt Christi; maer beteeckent de heerschappije ende regeeringe des Middelaers, als Middelaer. 2. Het woort maken en geeft niet anders te kennen van Christo den Middelaer (te weten na sijn Godtheyt) als te openbaren: want een sake wort geseyt te geschieden wanneerse van nieuws of meerder vertoont ende geopenbaert wort, als te sien is Rom. 1. 4. Die krachtelick bewesen is te zijn de Sone Godts.

Vrage 34.

Waerom noemt ghy hem onsen Heere?

Antw. Om dat hy ons met lijf ende ziele van alle onse sonden, niet met gout ofte met silver, maer met sijnen dierbaren bloede gekocht, ende van alle gewelt des Duyvels verlost, ende ons alsoo hem tot een eygendom gemaeckt heeft.

a V. Wie is onsen Heer?

A. Christus.

b V. Is 'et de Vader ende de H. Geest oock niet?

A. Ja.

b V. Waerom wort Christus dan bysonderlick onsen Heere genoemt?

A. Om dat Christus bysonderlick, ende in sijn eygen persoon de menscheyt aengenomen hebbende, ons verlost heeft.

b V. Heeft Christus dan eenige bysondere heerschappije over ons, die de Vader noch de H. Geest over ons niet en hebben?

A. Ja.

c V. Maer heeft Christus daer door de Goddelicke heerschappije verloren?

A. Neen.

d V. Is Christus onsen Heer als Godt, met den Vader ende den H. Geest, of als Middelaer?

A. Alle beyde.

d V. Is het een sake, Heere te zijn als Godt, ende als Middelaer?

A. Neen.

d V. Welck is hooger, Heere te zijn als Godt, ofte als Middelaer?

A. Als Godt.

d V. Is dan de Middelaer als Middelaer, ende sijne macht onder de heerschappije Godts?

A. Ja.

d V. Kan ick dan wel seggen, dat Christus minder is als de Vader, ja als hemselven?

A Ja

d V. Hoe is hy minder, ten aensien van sijn Goddelicke natuer absolutelick genomen, of aengemerckt zijnde?

A. Neen.

d V. Is in de Goddelicke natuer wel minder ende meerder?

A. Neen.

d V. Hoe is hy dan minder als de Vader of als hemselven?

A. Als Middelaer.

d V. Moet men den Middelaer Christum aenroepen, niet tegenstaende hy minder is als de Vader?

A. Ja: wel verstaende dat het fondament ende eygen oorsake van dese Goddelicke eere niet en is sijne minderheyt; maer sijne evenwesige of selfwesige Godtheyt, die hy heeft met den Vader.

d V. Soo en wort hy dan niet aengeroepen als Middelaer?

A. Neen: indien men eygentlick, distinctelick, ende gepast spreken wil.

d V. Waerom niet?

A. Om dat hy als Middelaer minder is als den Vader ende als hemselven; behalven dat het woordeken als

een restrictie ende bepalinge maeckt tot het gene, na het welcke de Heere Christus als Middelaer is, ende alsoo nootwendigh, als Middelaer aengeroepen wordende, oock als mensch sal aengeroepen werden, dewijle sijn Middelaers-ampt is na de Goddelicke ende na de menschelicke nature, ende Christus niet als Middelaer kan werden geconsidereert 't en zy met eenen sijne menscheyt geconsidereert werde; ende sijne menscheyt niet geconsidereert werdende, hy oock niet als Middelaer kan werden aengemerckt, alsoo hy Middelaer is, niet alleen na sijn Goddelicke, maer oock na sijne menschelicke natuer, als zijnde Godt ende mensch in een persoon.

d V. Maer soude men seggen mogen, met de Remonstranten, dat hy, als Middelaer, met een leeger of minder religieuse aenbiddinge, ende als Godt met een hooger ende meerder aengebeden wort?

A. Neen: daer is maer een religieuse aenbiddinge, volgens de Schrifture. Siet de Catechisatie over den Remonstrantsen Catechismus, Vrage 30. ende 85.

d V. Is Christus, ten aensien van sijn Middelaer-ampt, een ander Heer als Godt is?

A. Ja

d V. Die Majesteyt, die Christus heeft als Godt, wort die niet medegedeelt aen de menschelicke natuer?

A. Neen.

d V. Kan de Goddelicke natuer haer eigenschappen wel mededeelen aen de menschelicke natuer?

A. Neen

d V. Kan daer wel communicatie zijn van die twee naturen, ende hare respective eygenschappen in de persoon?

A. Ja.

d V. Seght my eens kortelick, hoe is Godt uwen Heer, ende hoe is Christus uwen Heer?

A. Godt is mijnen Heer, om dat hy my geschapen heeft, onderhoudt ende regeert, ja door Christum verlost heeft: Christus is mijnen Heer bysonderlick,

om dat hy de verlossinge heeft te wege gebracht, ende persoonlick sijn bloet vergoten heeft.

d V. Zijt ghy dan Christi eygen.

A. Ja.

b V. Waerom zijt ghy hem eygen?

A. Om dat hy my gekocht ende verlost heeft.

c V. Wat is dat geseyt, dat hy ons gekocht heeft, hoe gaet dat toe?

A. Dat is, dat hy ons tot sijn eygen volck verkregen heeft.

c V. Waren wy Godt te voren niet eygen, gelijck alle andere creaturen?

A. Ja.

c V. Wel hoe heeft hy ons dan gekocht, ende tot sijn eygendom gemaeckt?

A. Hy heeft ons gekocht ter saligheyt.

d V. Waer staet dat?

A. 1. Cor. 6. 20. Want ghy zijt dier gekocht.

c V. Waer van heeft hy u gekocht?

A. Van de sonden.

d V. Bewijst dat?

A. 1. Joh. 1. 7. Ende het bloet Jesu Christi sijns soons reynight ons van alle sonde. Coloss. 1. 14. Ephes. 1. 7.

c V. Waer meer van?

A. Van het gewelt des Duyvels.

d V. Bewijst dat hy u verlost heeft van 't gewelt des Duyvels?

A. Hebr. 2. vss. 14, 15. Op dat hy door den doot te niet doen soude den genen die 't gewelt des doots hadde, dat is den Duyvel. 1. Petr. 1. 18, 19. Apoc. 12. 8, 9.

b V. Waer mede heeft hy u gekocht?

A. Met sijn bloet: 1. Petr. 1. 18, 19. Wetende dat ghy niet door verganckelicke dingen, silver ofte gout verlost en zijt, &c. maer door het dierbaer bloet Christi, &c.

c V. Tot wat eynde heeft hy u gekocht?

A. Om hem te roemen ende te prijsen.

d V. Bewijst dat?

A. Titum 2. 14. 1. Petr. 2. 9. Maer ghy zijt een uytverkoren geslachte, &c. op dat ghy soudet verkondigen de deughden der gener die u uyt de duysternisse geroepen heeft tot sijn wonderbaer licht. Ephes. 1. 7.

SONDAGH XIV. Vrage 35, 36.

Vrage 35.

Wat is dat geseyt die ontvangen is van den H. Geest, geboren uyt de Maget Maria?

Antw. Dat de eeuwige Sone Godts, die waerachtigh Godt is ende blijft, ware menschlicke nature, uyt den vleesche ende bloede der Maget Maria, door de werckinge des Heyligen Geests, aengenomen heeft, op dat hy oock dat ware zaet Davids zij, sijnen broederen in alles gelijck, uytgenomen de sonde.

d V. Hoe wort desen Sondagh afgedeelt?

A. In twee deelen.

d V. Welck zijn die twee deelen?

A. 1. De menschwerdinge Jesu Christi, Vrage 35. 2. De vrucht ende nuttigheyt van dese sijne menschwerdinge, Vrage 36.

a V. Hoe veel naturen zijnder in uwen Salighmaker?

A. Twee, Goddelicke ende menschelicke natuer.

b V. Is uwen Salighmaker Godt van alle eeuwigheyt?

A. Ja.

b V. Is hy oock mensch van alle eeuwigheyt?

A. Neen.

c V. Is hy dan mensch geworden?
A. Ja.
c V. Wanneer?
A. In de volheyt des tijts.
c V. Bewijst dat?
A. Galat. 4. 4. Maer wanneer de volheyt des tijts gekomen is, heeft Godt sijnen Sone uytgesonden, geworden van een vrouwe, &c.
a V. Wie is mensch geworden?
A. De Heere Christus.
b V. Hoe beschrijft hem de Catechismus?
A. De eeuwige Sone Godts.
a V. Is de Vader ook geen mensch geworden?
A. Neen.
a V. Is dan de Vader geen Godt?
A. Ja.
c V. Wel, nademael de Vader oock Godt is, waerom is hy dan oock geen mensch geworden?
A. Om dat het verscheyden persoonen zijn.
b V. Zijnse dan niet een?
A. Ja.
b V. Zijnse een persoon?
A. Neen.
b V. Wat zijnse dan?
A. Een Godt?
a V. Is de H. Geest Godt?
A. Ja.
a V. Is de Sone Godt?
A. Ja.
a V. Is de Sone mensch geworden?
A. Ja.
a V. Is de H. Geest mensch geworden?
A. Neen.
b V. Wel, is hy een Godt met den Soon, hoe kan dan de Soon mensche geworden zijn, ende de H. Geest niet?
A. Om dat hy deselve persoon niet en is, maer een ander ofte onderscheyden persoon.

d V. Maer moest de Soon nootsakelick mensch worden, ende en kost de Vader noch de H. Geest geen mensch werden?

A. Wy seggen, dat wy het geleerdelick niet en weten, oock niet en willen weten, om dat het Godt niet en heeft willen openbaren: ende de redenen, dewelcke van sommige bygebracht worden, van dat de Soon moest mensch werden, ende dat de Vader noch de H. Geest niet en kost mensch werden, en konnen ons geen sekerheyt geven. Het is ons genoegh, dat wy sekerlick weten, dat Godt gewilt heeft, dat de tweede persoon soude mensch werden; ende dat ten aensien van dit besluyt geen ander persoon konde werden.

b V. Wat is de Sone geworden?

A. Mensch.

b V. Is hy een ware mensch, of soo een schijn of gelijckenisse van een mensch?

A. Een ware mensch.

b V. Is hy een ware mensch geworden gelijck wy zijn?

A. Ja.

c V. Is hy dan een sondigh mensch geworden?

A. Neen: Hebr. 4. 15. Maer die in alle dingen, gelijck als wy, is versocht geweest, doch sonder sonde. ende 7. 26. Want soodanigh een Hoogepriester betaemde ons, heyligh, onnoosel, onbesmet, afgescheyden van de sondaren.

d V. Soo en is hy dan geen ware mensch geworden gelijck als wy zijn, want wy zijn sondigh?

A. Dat volght niet.

d V. Waerom niet?

A. Om dat de sonde niet en is van het wesen, noch en behoort nootsakelick tot het wesen der menschelicker nature, maer een quaet accident ende corruptie van den mensche.

d V. Toont dat eens?

A. In onse eerste Voorouders voor den val, dewelcke ware menschen waren, ende nochtans met de sonde niet besmet.

d V. Maer die en is geen ware mensch, die geen menschelick persoon is: nu, Christus is dat niet; ergo?

A. Dat volght niet.

d V. Neemt dat de menscheyt Christi niet wech?

A. Geensins.

d V. Waerom niet?

A. Om dat sijne menschelicke natuer subsisteert of bestaet in de Goddelicke persoon.

d V. Waerom heeft Christus geen menschelicke persoon aengenomen?

A. Om dat daer dan twee persoonen in Christo souden zijn.

d V. Kan dat niet zijn?

A. Neen.

d V. Waerom niet?

A. Om dat daer dan twee Middelaers souden zijn.

d V. Een persoon te zijn, komt dat toe de Goddelicke ofte menschelicke natuer?

A. Het komt toe alle beyde naturen.

d V. Bestaen die twee naturen in een persoon?

A. Ja.

d V. Is het van naturen, of uyt vrijen wille ende uyt genade, dat de persoon Christi de persoon is van de Goddelicke natuer?

A. Van naturen.

d V. Is het van naturen, of door vrijen wille ende genade, dat de persoon Christi de persoon is van de menschelicke natuer?

A. Door vrijen wille ende genade.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat Christus een ware mensch geworden is?

A. Uyt de wesentlicke deelen van den mensche.

d V. Welck zijn die?

A. Ziele ende Lichaem.

b V. Heeft Christus een lichaem gehadt?

A. Ja: gelijck blijckt uyt sijne mishandelingen ende kruycinge die de Joden hem hebben aengedaen.

b V. Heeft hy oock een menschelicke ziele gehadt?

A. Ja.

e V. Bewijst dat?

A. Matth. 26. 38. Mijne ziele is geheel bedroeft tot der doot toe. Luce 23. 46. Vader in uwe handen bevele ick mijnen geest. Joh. 12. 27. Nu is mijne ziele ontroert.

c V. Is de Godtheyt geweest in plaetse van de ziele?

A. Neen.

d V. Kost de Godtheyt wel wesen in plaetse van de ziele?

A. Neen.

d V. Waerom niet?

A. 1. Om dat dan de Heere Christus geen waerachtigh mensche soude geweest zijn. 2. Om dat de Salighmaker niet alleen moest lijden in sijn lichaem, maer selfs oock in de ziele, dewijle onse ziele gesondight hebbende, verdient hadde gestraft te worden. Nu, de Godtheyt kan niet lijden, als Vrage 16. wert aengewesen.

b V. Als de Sone Godts mensch wiert, is hy doen oock Godt gebleven?

A. Ja.

b V. Als het water in Cana Galilea, Joh. 2. in wijn veranderde, bleef het doen water?

A. Neen.

b V. Is de Godtheyt door de menschwerdinge verandert?

A. Neen.

b V. Is de Godtheyt daer door niet vermeerdert?

A. Neen.

b V. Is de Godtheyt onveranderlick?

A. Ja.

b V. Is hy gebleven dat hy te voren was?

A. Ja.

d V. Gelooven dat de Mennoniten wel?

A. Neen.

d V. Wat is dan haer gevoelen hier van?

A. Dat de Godtheyt in de menscheyt is verandert.

d V. Het schijnt nochtans soo te zijn, want daer wat toe komt, dat verandert. Nu, tot de Godtheyt Christi komt de menscheyt; ergo, &c.

A. Dat argument en deught niet, maer moet soo gestelt werden, daer wat toe komt, ende niet blijft het gene dat'er te voren was, daer is veranderinge; maer hier blijft niet dat 'er te voren was: dat ontkennen wy, ende sulcks sullen de Mennoniten in eeuwigheyt niet bewijsen.

d V. Maer heeft de Sone Godts de gedaente Godts, ofte yet der selver verloren?

A. Neen.

d V. Hoe is hij dan vermindert ende vernietight geweest, Philipp. cap. 2. vs. 7.?

A. Ten aensien dat hy de menschelicke natuer heeft aengenomen: Hebr. 2. 7. Ghy hebt hem een weynigh minder gemaeckt dan de Engelen, &c.

b V. Waer van daen heeft Christus sijn vleesch, heeft hy het uyt de geschapene elementen?

A. Neen.

c V. Heeft hy het uyt den hemel gebracht?

A. Neen.

d V. Hy wort nochtans genoemt het broot dat uyt den hemel gekomen is, Joh. 6. 33, 38. ende dat niemant in den hemel opgevaren is, dan die uyt den hemel nedergekomen is, Joh. 3. 13.?

A. Daer door wort te kennen gegeven de persoon, die na sijne Goddelicke natuer in den hemel was, eer hy mensche wiert, ende de menschelicke nature aennam.

c V. Is de Godtheyt de stoffe ende materie van sijn menschheyt.

A. Neen.

c V. Is het Woort de materiale oorsaeck van sijn vleesch?

A. Neen.

c V. Is de Vader de materie van het vleesch Christi?

A. Neen.

c V. Is het de Heylige Geest?

A. Neen.

b V. Waer van daen heeft Christus dan sijn vleesch?

A. Van Maria.

c V. Heeft hy het uyt het vleesch ende bloet Mariæ, of is hy maer door haer henen gegaen, gelijck het water door een geut, ende de strale der Sonne door een glas?

A. Hy heeft uyt haer vleesch en bloet.

d V. Wie seggen, dat hy maer door haer henen gegaen is, &c.?

A. De Mennoniten.

d V. Hoe soudt ghy haer best konnen overtuygen?

A. Indien het soo was, soo soude hy dan niet zijn de vrucht des buycks Mariæ.

d V. Moest hy dat zijn?

A. Ja.

d V. Waerom?

A. Om dat hy anders niet en kost zijn onsen broeder, Hebr. 2. 11. noch het zaet der vrouwe, Genes. 3. 15. noch het zaet Abrahams, Rom. 9. 5. Hebr. 2. 16. noch het zaet Davids, Rom. 1. 3. noch de vrucht der lendenen Davids, Actor. 2. 30. en dienvolgens niet de ware Messias ende Salighmaker.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat Christus is de vrucht des buycks Mariæ?

A. Luce 1. 42. Ende gesegent is de vrucht uwes buycks. Rom. cap. 1. vs. 3. Van sijnen Sone die geworden is uyt den zade Davids na den vleesche. Gal. 4. 4. Hebr. 2. 14. Om dat oock in Maria gevonden wert alle het gene by een vrouwe wesen moet, dewelcke een waerachtige moeder van eenigh kint wesen sal, dat is, het kint te ontfangen, te dragen, ende te baren. Siet Luce 1. 31. ende 2. 6, 7.

c V. Is hy dan mensch geworden, ende gegenereert gelijck andere menschen: uytgenomen dat het was sonder toedoen eenes mans, alleen door de miraculeuse werckinge des H. Geestes?

A. Ja.

c V. Waer uyt kondt ghy dat bewijsen?

A. Hebr. 2. 14. Overmits dan de kinderen vleesch ende bloet deelachtigh zijn, soo is hy oock der selver desgelijcks deelachtigh geworden, &c.

b V. Wie is de vader Christi?

A. Niemant.

b V. Heeft Christus wel een vader na sijn menscheyt?

A. Neen.

b V. Was Joseph sijn vader?

A. Neen.

d V. Maria seght nochtans Luce 2. 48. U vader ende ick hebben u met anghst gesocht?

A. Dat is te verstaen sijn vader, alsoo men meynde, ende sijn behouwde vader. Luce 3. 23.

b V. Heeft Christus oock een moeder na sijn Godtheyt?

A. Neen.

b V. Wat was Maria, als Christus sijn vleesch uyt haer aennam, vrouwe ofte maeght?

A. Maeght. Luce 1. 27.

c V. Maer hoe kost dit dan toegaen, nademael Maria een maget was?

A. Dit is geschiet op een boven-natuerlicke wijse, namelick, door kracht ende werckinge des H. Geests?

c V. Waer uyt bewijst ghy, dat Christus is ontfangen in ende van de maget Maria door de werckinge des H. Geests?

A. Luce 1. 35. De Heylige Geest sal over u komen, ende de kracht des Alderhooghsten sal u overschaduwen, &c

d V. Is dit de oorsaeck, waerom dat de Sone Godts sonder sonde is geboren; ende is van dese oorsaeck een ander ende de aldereerste oorsaeck, om dat Christus in Adam niet gesondight hadde, mits hy, als den tweeden Adam, in den eersten Adam, als het hooft ende de gemeyne stamme, wortel, ende het representatijf van het verbont der wercken, ende alle participanten des selfs, niet en is ingerekent

geweest, ende alsoo vry is van die algemeyne sonde ende algemeyne schult, daer aen wy alle deelachtigh zijn, (Rom. cap. 5. vs. 12. tot 20.) consequentelick vry moeste zijn, ende niet onderworpen die algemeyne corruptie ende dien doot der sonde, die Adam ende ons allen, zijnde in hem participanten in het verbont der wercken van wegen die eerste overtredinge des selven verbonts, overgekomen is: gelijck sulcks hier boven geleert wert, Vrage 6. ende 7.?

A. Ja.

c V. Kan dan wel bestaen 't argument van de Mennoniten, seggende, dat Christus een sondigh mensch soude geweest zijn, soo hy sijn vleesch ende bloet van Maria hadde?

A. In 't minste niet, en dat om redenen nu geseyt.

c V. Welck is het werck 't welcke de H. Geest in ende ontrent de ontfanckenisse Christi gedaen heeft?

A. 1. De Heylige Geest heeft de menschelicke nature Christi geschapen, de ziele uyt niet scheppende, ende het lichaem formeerende uyt de substantie ende zade der maget Maria, deselve sonder toedoen des mans vruchtbaer makende boven de ordeninge der nature. 2. Hy heeft deselve geheylight ofte afgescheyden gehouden van alle besmettingen der sonden, daer Maria mede besmet was. 3. Vereenight met de persoon des Soons Godts in eenigheyt des persoons, terstont van den eersten oogenblick op welcke de ziele in het lichaem is ingestort, ende hy alsoo een mensch geweest is: soo dat des menschelicke nature noyt heeft bestaen by haer selven, maer altijt in de persoone des Soons Godts, met deselve persoonlick vereenight zijnde.

d V. Seght nu, hoe dat dese menschwordinge Christi is toegegaen, is het geschiet door veranderinge, dat de Godtheyt in de mensheyt verandert zy?

A. Neen.

c V. Kan de Godtheyt wel veranderen?

A. Neen.

d V. Is het geschiet door vermenginge van Godtheyt ende menschheyt?

A. Neen.

c V. Is het geschiet door verwisselinge, dat de eene nature in plaetse van de andere gekomen is?

A. Neen.

c V. Is het geschiet, gelijck een arm man rijck wort, ende een rijck man arm?

A. Neen.

c V. Hoe is 't dan geschiet?

A. Door aenneminge.

d V. Waer staet, dat het geschiet is door aenneminge?

A. Phil. 2. 7. De gestalte eens dienstknechts aengenomen hebbende. Hebr. 2. 14, 16. Overmits dan de kinderen des vleeschs ende bloets deelachtigh zijn, soo is hy oock desgelijcks derselver deelachtigh geworden. vs. 16. Want waerlick hy en neemt de Engelen niet aen, maer hy neemt Abrahams zaet aen.

d V. Wat is aenneminge te seggen?

A. Dat hy yet heeft tot sijn persoon aengenomen, ende met sich vereenight, het gene hy te voren niet en hadde.

d V. Hoe gaet dat toe?

A. Dat de menschelicke natuer is vereenight met de Goddelicke, en dat in eenigheyt des persoons.

c V. Is dat een vereeniginge der twee naturen?

A. Ja.

d V. Is het een vereeniginge der twee naturen, tot een natuer: gelijck de vereeniginge van ziele ende lichaem in een mensche?

A. Neen.

d V. Hoe ende waer toe zijn ende blijven dan die twee natueren vereenight?

A. Tot een persoon.

d V. Heeft de natuer een natuer, of de persoon een natuer aengenomen?

A. De persoon heeft een natuer aengenomen.

c V. Is het een wesentlicke; of een accidenteelicke

of toevallige vereeniginge, gelijck yemant een kleet aenneemt, ende met sijn lichaem vereenight?

A. Een wesentlicke.

c V. Is het een onverkeerlicke vereeniginge?

A. Ja.

d V. Is het een onverscheydelicke vereeniginge?

A. Ja.

d V. Heeft de Sone Godts, die natuer aennemende, met sijn Goddelicke natuer vereenight?

A. Ja: te weten tot een persoon, ende niet tot een natuer.

d V. Gaet de aenneminge der menschelicker nature voor, of gaet de vereeniginge der selver met de Goddelicke nature voor?

A. De aenneminge gaet voor: te weten in ordre, maer niet in tijt.

c V. De menschlicke natuer, bestaet die op haer selven?

A. Neen.

d V. Isse dan een adjunct, ofte yet bygevoeght tot de tweede Goddelicke persoon, om in deselve te bestaen?

A. Ja.

d V. Magh ick dan wel seggen, Godt is mensch?

A. Ja.

c V. Zijn die twee naturen van malkanderen onderscheyden?

A. Ja.

c V. Heeft de Godtheyt de menscheyt hare eygenschappen niet medegedeelt?

A. Neen.

c V. Heeft de menscheyt de Godtheyt hare eygenschappen niet medegedeelt?

A. Neen.

c V. Heeft yeder natuer hare eygenschappen behouden?

A. Ja.

d V. Wie zijn die gene, dewelcke seggen, dat de Godtheyt de menschheyt eenige eygenschappen medegedeelt heeft?

A. De hedendaegsche Luterschen.

d V. Kan de Godtheyt aen de menscheyt hare eygenschappen wel mededeelen?

A. Neen.

d V. Waerom niet?

A. Om dat Godt hemselven niet en kan versaken, 2. Tim. cap. 2. vs 13. 2. Om dat de menscheyt als dan geen menscheyt meer soude zijn, maer Godtheyt: en soo soude Christus, de Sone Godts, niet aengenomen hebben een menschelicke, maer een Goddelicke natuer, so soo soude de menscheyt in een Godtheyt verandert worden.

d V. Wat reden kondt ghy van dese consequentie geven?

A. Om dat de eygenschappen Godes van het wesen der Godtheyt, ende van malkanderen, wesentlick ende reëlick niet onderscheyden zijn; soo dat die het eene door communicatie soude hebben, die soude het andere oock moeten hebben.

c V. Is Christus dan niet na sijne menschlicke nature over al tegenwoordigh geweest?

A. Neen.

d V. Bewijst dat?

A. Joh. 6. 15. Ontweeck wederom op den bergh, hy selve alleen. vs. 24. Doe dan de schare sagh dat Jesus aldaer niet en was. vs. 25. Ende als sy hem gevonden hadden over de zee, &c. ende cap. 11. vs. 21. Marc. 6. 53

d V. Dat is geweest doen hy was in den staet sijner vernederinge; maer heeft de Goddelicke natuer de menschelicke hare eygenschap van over al tegenwoordigheyt niet medegedeelt in den staet haerder verhooginge, als Christus was opgestaen van den dooden?

A. Neen.

d V. Bewijst dat?

A. Luce 24. 31. Ende hy quam wech uyt haer gesichte. Actor. 1. vs. 3. Hemselven levendigh vertoont heeft met vele gewisse kenteeckenen, &c.

d V. Doen was hy noch niet opgevaren; maer is de menschelicke nature niet over al tegenwoordigh geworden door ende na de hemelvaert?

A. Neen.

d V. Bewijst dat?

A. 1. Om dat hy voorseght heeft, dat hy soude wechgaen ende de werelt verlaten. Joh. 16. 18. ende 17. 11. 2. Om dat hy waerlick opgenomen is. Luce 24. 51. Actor. 1. 9. 3. Om dat hy hem nu in den hemel onthoudt. Actor. 3. 21. De reden waerom, siet Hebr. 8. vss. 3, 4, 5. 4. Om dat hy ten jonghsten dage sal wederkomen om te oordeelen, niet eerder. Matth. 24. 30. Joh. 14. 3. Actor. 3. 21. 2. Corinth. 5. 10. Phil. 3. 21. 2. Thess. 1. 7.

c V. Heeft de Goddelicke natuer de menschelicke niet medegedeelt de eygenschappen van alwetenheyt?

A. Neen.

d V. Bewijst dat?

A. Luce 2. 25. Ende Jesus nam toe in wijsheyt. Marc. 13. 32. Maer van dien dagh en die ure en weet niemant, noch de Engelen die in den hemel zijn, noch de Sone, dan de Vader.

c V. Is de menschelicke nature niet medegedeelt de eygenschap van almachtigheyt?

A. Neen.

d V. Bewijst dat?

A. 1. Om dat hy sijnen Vader heeft aengeroepen ende gebeden in sijn lijden, als den Almachtigen, dat hy hem helpen en verlossen wilde, soo het mogelick ware. Matth. 26. vs. 39. met Hebr. 5. 7. 2. Om dat hy sijnen Vader heeft aengeroepen, als hy mirakelen doen soude. Marc. 6. 41 Joh. 11. 41. 3. Om dat hy uytdruckelick voor de Joden betuyght heeft, dat hy van hemselven (namelick, als mensch) niet kost doen. Joh. 5. 19.

d V. Maer zijn de eygenschappen der naturen niet vereenight?

A. Ja.

d V. Hoe, in een natuer?
A. Neen.
d V. Hoe dan, in een persoon?
A. Ja.
b V. Magh ick wel seggen, die sterffelicke is de onsterffelicke Godt?
A. Ja.
c V. Magh ick wel seggen, Godt de mensch heeft de werelt geschapen?
A Ja.
c V. Magh ick wel seggen, de menscheyt heeft de werelt geschapen?
A Neen.
c V. Magh ick wel seggen, Godt is vernedert, gekruyst, gestorven, begraven, &c.?
A. Ja: Actor. 20. vs. 28. Om de gemeynte Gods te weyden, welcke hy (te weten Godt) verkregen heeft door sijn eygen bloet.
c V. Maer magh ick sulcks van de Godtheyt seggen?
A. Neen.
c V. Magh ick seggen, de persoon des Soons heeft geleden?
A. Ja.
c V. Hoe, na wat natuer?
A. Na de menschelicke natuer.
c V. Is yeder natuer een natuer op sich selven bestaende?
A. Neen.
b V. Maken dan die twee naturen in Christo, een persoon?
A. Ja.

AENHANGHSEL, &c.

c V. Waer, ende op wat plaetse is Christus geboren?
A. Te Bethlehem in het Joodsche lant. Mich. 5. 1. met Matth. cap. 2. vs. 5.
c V. Wanneer is hy geboren?

A. In de volheyt des tijts, Galat. 4. 4. als de scepter van Juda soude wechgenomen werden, Gen. 49. 10. staende den tweeden Tempel, Hagg. 2. 7, &c. ten eynde van de 70. weken, Dan. 9. 24. als Augustus Keyser was, Luc. 2. 1. als Herodes Koninck was, Matth. 2. 1. als Cyrenius over Syrien Stadthouder was, Luce cap. 2. vs. 2. Hier soude konnen gehandelt werden tegen de Joden, dat de Messias gekomen is, ende dat de Heere Christus de ware Messias is: doch hier van hebben wij gesproken Vrage 30.

a V. Waer is Christus in geleyt, als hy geboren was?

A. In een kribbe. Luce 2. 7.

b V. Was dese kribbe van hout ofte van steen?

A. Het blijckt niet.

b V. Heeft Christus in de kribbe gelegen in 't midden van twee beesten, ende van deselve beaessemt?

A. Het blijckt niet, hoewel de Papisten sulcks sustineeren: immers plachten te schilderen.

b V. Is de herberge binnen oft buyten Bethlehem geweest?

A. Binnen Bethlehem.

c V. Is de stal buyten de herberge geweest, ende van deselve afgesondert?

A. Het blijckt niet.

b V. Heeft Maria Christum gebaert met besloten lichame?

A. Neen.

b V. Heeftse hem gebaert sonder pijne ende smerten?

A. Dat en staet in Godts woort niet.

d V. Wie zijn de gene, die oordeelen, dat Maria Christum gebaert heeft met gesloten lichame, ende sonder smerten?

A. De Papisten.

d V. Soudt gy die van 't Pausdom het contrarie wel konnen bewijsen?

A. Ja: 1. Hebr. 2. 14. Soo is hy oock desgelijcks der selver deelachtigh geworden: vergelijckt dit met

Luce 2. 22, 23. 2. Om dat Maria selfs de sonde is onderworpen geweest. 3. Om dat Maria, volgens Godts woort, van andere menschelicke smerten niet vry geweest is, Luce 2. vs. 35, 48. De Papisten selfs spreken veel van seven weën, die Maria soude gehadt hebben, ende datse in een beswijmenisse soude gevallen zijn, wanneer sy haren Sone aan den kruyce sagh hangen: wat vreemdigheyt sal het dan zijn, te seggen, datse Christum met pijne ende smerte gebaert heeft.

d V. Het schijnt nochtans, datse sonder smerte ende pijne moet gebaert hebben, want sy wondt het kindeken in doecken, ende leyde het neder in de kribbe?

A. 1. Een ander kan dit alles gedaen hebben: want het gene yemant door een ander doet, wort gehouden, als van hem selfs gedaen, 2. Sam. 12. vs. 9. Joh. 4. 1. 2. Genomen, sy heeft dit alles selfs gedaen, soo kan evenwel sulcks daer niet uyt besloten werden; want de Heere kan haer gesterckt hebben, ende krachten gegeven; gelijck men heden ten dage siet, dat verscheyden kraemvrouwen, in tijt van noot of ongelegentheyt, soodanigh werck selfs bestellen, ja dickwijls in een dagh of twee uytgaen, of door het huys gaen, haer werck doen, &c.

c V. Is dit de geboorte Christi niet te nagesproken, als men seght, dat Maria met smerte gebaert heeft?

A. In het minste niet; soo weynigh, als ofse sonder smerte gebaert hadde.

a V. Wat zijn het voor Koningen geweest, die gekomen zijn te Jerusalem, om den nieuwgeboren Koninck te soecken?

A. Het zijn geen Koningen, maer Wijsen geweest. Matth. 2. 1.

b V. Waer zijnse van daen gekomen, uyt Morenlant?

A. Dat en staet'er niet; maer alleen, datse gekomen zijn uyt het Oosten, Matth. 2. 1.

b V. Hoe veel zijnder geweest, zijnder geen drie geweest?

A. Dat weet men niet.

c V. Soude men niet konnen besluyten, dat'er drie geweest zijn, uyt de schatten, die sy gegeven hebben, namelick gout, wieroock, myrrhe?

A. Neen, want een alleen konde alle dese schatten wel uytgereyckt hebben.

b V. Is de jonghste van de drie niet swart geweest?

A. Het blijckt niet.

b V. Hebbense, wederkeerende naer haer lant, het Euangelium Christi gepredickt?

A. Godts woort en spreeckt'er niet van.

c V. Zijn hare lichamen tegenwoordigh niet te Keulen, ofte te Milanen te vinden?

A. Het zijn niet anders als rechte fabulen, welcke die van het Pausdom, aengaende dit alles, gedroomt hebben.

d V. Die sterre, die de Wijse verschenen is, is dat een nieuwe sterre geweest, ofte in den beginne geschapen, soo datse nochtans niet te voorschijn geweest is, ofte een Comete?

A. Het schijnt dat het is geweest een extraordinaris lichtende lichaem in de locht; om dat het de plaetse, daer Christus was, distinctelick aengewesen, ende de Wijsen geleydet heeft.

d V. Hoe hebben de Wijse uyt de verschijninge der sterre, konnen weten, dat de Koninck ende Messias, die den Joden belooft was, geboren was, hebben sy dat uyt de sterre konnen sien?

A. Geensins.

d V. Waer door dan?

A. Door een besondere openbaringe Godts, nadien haer niet t'eenemael onbekent en waren de beloften van den Koninck der Joden, gelijck uyt hare woorden genoegh kan afgenomen werden; want sonder dese openbaringe ende verlichtinge Godes voor sijnen Geest, en kan niemant komen tot de kennisse Christi, als te sien is Rom. 10. vs. 17. 1 Corinth. 2. 14.

d V. Maer hoe hebbense uyt de sterre konnen afnemen, dat hy op dien tijt geboren was?

A Daer wort een boecxken gevonden sonder naem, [1]) het welck fabuleert, dat de sterre hadde de gedaente van een kleyn kint, en boven haer de gelijckenisse van een kruys, gebiedende den Wijsen, datse reysen souden. Maer wy seggen met den Oudtvader Augustinus, datse dat vernomen hebben door een bysondere openbaringe Godes: want daer na zijnse oock van Godt vermaent, datse niet weder souden keeren tot Herodem. Matth. 2. 12.

Vrage 36.

Wat nuttigheyt overkomt ghy door de heylige ontfanginge ende geboorte Christi?

Antw. Dat hy onse Middelaer is, ende met sijne onschult ende volkomen heyligheyt, mijne sonden, daer in ick ontfangen ende geboren ben, voor Godts aengesicht bedeckt.

d V. Heeft de leere van Christi menschwerdinge wel eenige nuttigheyt?

A. Ja.

c V. Wat is het voor een nuttigheyt?

A. Dat Christus onse Middelaer is.

c A. Maer gaet dat al vast?

A, Ja.

c V. Waer uyt weet ghy dat?

A. Uyt de menschwerdinge.

d V. Hoe uyt de menschwerdinge Christi?

A. Om dat die gene, die mijnen Middelaer soude zijn, ende my met Godt versoenen, moest waerachtigh ende rechtveerdigh mensche ende Godt zijn in eenigheyt des persoons: dat hy Godt is, heeft in de voorgaende Sondagh gebleken, dat hy met eenen waerachtigh ende rechtveerdigh mensche is in eenig-

---

[1]) *Wij zouden zeggen: Er bestaat een boekje, zonder naam van schrijver, enz.*

heyt des persoons, blijckt alhier in desen Sondagh uyt sijne menschwerdinge.

c V. Is dese leere van Christi menschwerdinge nootsakelick ter saligheyt?

A. Ja.

c V. Soude men dan niet konnen saligh worden, als men die verwerpt?

A. Neen.

c V. Doet dat wel tot de saligheyt, dat men weet ende gelooft, hoe Christus mensch geworden is?

A. Ja.

c V. Is 't dan niet genoegh, dat men maer simpelick gelooft, dat hy mensch geworden is, latende de rest varen?

A. Neen.

d V. Wie seggen dat?

A. De Mennoniten ende Remonstranten.

c V. Die de oorspronck van Christi vleesch tegenspreken, houden die de grondige kennisse van den rechten Middelaer?

A. Neen: want sal ick weten of ick den rechten Middelaer hebbe ofte niet, soo moet ick sekerlick weten waer den Middelaer van daen gekomen is.

c V. De leere van Christi menschwerdinge, dient die tot troost?

A. Ja.

d V. Welck is die?

A. Dat hy met sijne onschult ende volkomene heyligheyt alle mijne sonden voor Godts aengesicht bedeckt.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Joh. 17. 19. Ende ick heylige my selven voor haer. 1. Cor. cap. 1. vs. 30. Die ons geworden is wijsheyt van Gode, ende rechtveerdigheyt, ende heylighmakinge. Hebr. 7. 26, 27. Want soodanigh een Hoogepriester betaemt ons, heyligh, onnoosel, onbesmet, afgescheyden van de sondaren, &c.

SONDAGH XV. VRAGE 37, 38, 39.

VRAGE 37.

Wat verstaet ghy by dat woordeken Geleden?

Antw. Dat hy aen lijf ende ziele, den gantschen tijt sijns levens, op der aerden, maer insonderheyt aen het eynde sijns levens, den toorn Godts, tegen de sonde des gantschen menschelicken geslachts gedragen heeft, op dat hy met sijn lijden, als met den eenigen soen-offer, ons lijf ende ziele van de eeuwige verdoemenisse verlost, ende ons Godts genade, gerechtigheyt ende dat eeuwige leven verworve.

d V. Waer van wort hier gesproken?
A. Van het lijden Christi.

d V. Hoe wort desen Sondagh afgedeelt?
A. In twee deelen.

d V. Welck zijn die twee deelen?
A. 1. Van het lijden Christi in het gemeyn, Vrage 37. 2. Van het lijden Christi in 't particulier ende bysonder, Vrage 38, 39.

a V. Wie heeft geleden?
A. De Sone Godts.

b V. Heeft de Vader niet geleden?
A. Neen.

b V. Christus en de Vader is nochtans een, doense niet?
A. Ja, namelick een Godt, maer niet een persoon.

b V. Is yemant van de drie persoonen mensch geworden, als de Sone?
A. Neen.

b V. Kan dan yemant wel meer geleden hebben, als de Sone?
A. Neen.

a V. Hoe veel naturen zijnder in Christo?
A. Twee, Goddelicke ende menschelicke natuer.

a V. Na wat natuer heeft Christus geleden?
A. Na de menschelicke natuer.

a V. Heeft de Godtheyt geleden; of heeft hy in ende na sijn Godtheyt geleden?
A. Neen.

b V. Wel Christus is immers Godt?
A. 't Is soo; maer hy is oock mensch.

d V. Is daer swarigheyt in gelegen, soo ick seyde, dat hy na sijne Godtheyt geleden hadde?
A. Ja.

d V. Wat voor swarigheyt?
A. Dat dan de Godtheyt soude veranderlick ende sterffelick zijn.

c V. Kan ick wel seggen, Christus Godt heeft geleden?
A. Ja.

c V. Maer magh ick wel seggen, Christi Godtheyt heeft geleden?
A. Neen.

c V. Magh ick wel seggen, Godt heeft in den vleesche geleden?
A. Ja.

d V. Daer staet Actor 20. 28. Godt heeft sijn Kercke met sijn bloet gekocht?
A. Dat is te verstaen van de persoon die Godt ende mensche is, maer niet ten aensien van de Goddelicke natuer ofte Godtheyt; want de Godtheyt heeft geen bloet, die is een geest, Joh. cap. 4. vs. 24. ende een geest en heeft noch vleesch noch been, als Christus seght Luce 24. 39. en dienvolgens geen bloet.

b V. Is Christus onsen Middelaer na beyde naturen?
A. Ja.

c V. Wat heeft de Godtheyt tot dit lijden gedaen?
A. 1. De Godtheyt heeft de menscheyt ondersteunt ende krachten gegeven. 2. Sy heeft oock valeur, weerdigheyt ende prijs gegeven aen dit lijden.

d V. Is de Godtheyt de menscheyt alleen soo een

steunsel ende kracht geweest, gelijckse allen creaturen is, diese krachtelick ophoudet, ende onderhoudet?

A. Neen.

d V. Hoe is dit dan te verstaen?

A. Alsoo, dewijle het lichaem ende de ziele Christi is even het eygen lichaem, ende de eygene ziele des Soons Godts, nadien deselve persoonlick in den Sone Godts met de Godtheyt vereenight zijn; soo is het gebeurt, dat, van wegen de innerlicke, ende naeuwe vereeniginge der twee naturen, soo swaren last de menschelicke natuer opgeleyt, van deselve heeft konnen gedragen werden.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat Christus in sijne menschlicke nature heeft geleden?

A. 1. Petr. cap. 3. vs. 18. Die wel is gedoodet in het vleesch. ende 4. vs. 1. Dewijle dan Christus voor ons in 't vleesch geleden heeft, &c.

c V. Uyt hoe veel wesentlicke deelen bestaet de mensche?

A. Uyt twee deelen, namelick, ziele ende lichaem.

d V. Wat is een menschelicke ziele?

A. Een geest of een geestelick wesen ende substantie van Godt in den mensche geschapen. Genes. 2. 7. Zachar. 12. 1.

d V. Kan men de ziele wel sien?

A. Neen.

d V. Is het den aessem, die uyt des menschen mont gaet, als hy sterft?

A. Neen.

b V. Heeft Christus geleden in sijn ziele, of in sijn lichaem, of in alle beyde?

A. In alle beyde.

c V. Bewijst dat Christus in sijn lichaem geleden heeft?

A. Dat blijckt uyt de Euangelische historien, als oock 2. Cor. 8. 9. 1. Petr. 2. 24. Die selve onse sonden in sijn lichaem gedragen heeft op het hout.

c V. Bewijst dat hy in sijn ziele geleden heeft?

A. Esai. 53. vs. 11. Om den arbeyt sijner ziele sal

hy 't sien. Matth. 26. vs 38. Mijne ziele is geheel bedroeft tot der doot toe. ende 27. 46. Joh. 12. 27.

d V. Hebt ghy oock niet een krachtige reden, om te bewijsen, dat Christus in sijn ziele geleden heeft, ja moest lijden?

A. Ja.

d V. Welck is die?

A. Om dat wy beyde in lichaem en ziele gesondight hadden, ende dienvolgens beyde ons lichaem ende ziele des doots schuldigh, soo moeste dan oock voor beyde betaelt ende geleden werden, beyde moesten zy verlost worden: 1 Corinth. 6. 20. 't welcke niet en konde geschieden, 't en ware dan dat beyde ziele en lichaem leedt de straffe der sonde. Derhalven soo heeft de Middelaer ende Verlosser Jesus Christus, beyde in ziele ende lichaem de straffe voor de sonde niet alleen willen, maer moeten besueren, soude ons lichaem ende ziele andersins verlost zijn.

d V. Wie zijn de gene, die ontkennen, dat Christus directelick ende immediatelick in sijn ziele geleden heeft.

A. Die van 't Pausdom.

d V. Wat is haer sustinue in desen deele?

A. Dat het al te slecht ende te geringh van onsen Salighmaker is gesproken, dat men seggen soude, dat hy in sijn ziele geleden heeft.

d V. Wat soudt ghy hier op antwoorden?

A. 1. Dat het woort des Heeren sulcks wel duydelick getuyght, ende derhalven wy sulcks gelooven moeten. 2. Is het niet te gering noch te slecht van onsen Salighmaker gesproken, dat men seyt, dat hy is in de werelt gekomen, ende de menschelicke nature heeft aengenomen; soo en is het oock niet te geringh ende te slecht van hem gesproken, dat men seyt, dat hy in sijn ziele geleden heeft. 3. Dat dan, volgens het gevoelen van die van 't Pausdom, de ziele niet verlost is: want heeft Christus in sijn ziele niet geleden, zoo heeft hy de straffe, die onse ziele verdient hadde, niet wechgenomen, dewijle in, ende na deselve

deelen moeste geleden worden, na dewelcke de mensche gesondight hadden: en is onse ziele niet verlost door Christum, wat raet dan voor ons om behouden ende saligh te worden.

c V. Wanneer, ende hoe lange heeft Christus geleden?

A. Den gantschen tijt sijns levens.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Psalm 22. 7. Maer ick ben een worm ende geen man, &c. Esai. 53. 2, 3. Hy en hadde geen gedaente noch heerlickheyt, &c. Hy was veracht, ende de onweerdighste onder de menschen, een man van smerte, ende versocht in kranckheyt, &c. Gelijck oock de Euangelische historien van den loop zijns levens sulcks genoeghsaem bekent maken.

c V. Wanneer heeft hy allerswaerst geleden?

A. Op het eynde van sijn leven.

d V. Heeft Christus te voren in sijn ziele geleden?

A. Ja: als te sien is Luce 12. vs. 50. Maer ick moet met eenen doop gedoopt worden: ende hoe worde ick geperst tot dat het volbracht zy. Joh. cap. 12. vs. 27. Nu is mijne ziele ontroert, &c.

d V. Wat heeft hy op het laetste geleden in sijn ziele?

A. Den toorn Godts.

d V. Waer in bestaet het lijden der zielen, der gener die in de helle zijn?

A. Daer in, 1. datse berooft zijn van het lieffelick aenschijn Godts. 2. Datse gevoelen ende dragen den toorne Godts.

d V. Is Christus oock verlaten geweest van sijnen Vader?

A. Ja.

d V. Bewijst dat?

A. Matth. 27. 46. Mijn Godt, mijn Godt, waerom hebt ghy my verlaten?

d V. Hoe is dese verlatinge Christi toegegaen, nadien de Godtheyt van de menscheyt niet kan scheyden?

A. Dat is, dat hy voor dien tijt niet heeft gevoelt noch gesmaeckt het lieflick aenschijn ende invloeijen

der Godtheyt, met vreughde ende troost in sijne menschelicke ziele.

d V. Is dan Christus niet gantschlick van sijnen Vader verlaten geweest?

A: Neen.

d V. Is hy verlaten geweest ten aensien van de vereeniginge der beyder naturen?

A. Neen.

d V. Is hy verlaten geweest ten aensien van de gunste ende liefde sijns Vaders?

A. Neen.

d V. Is hy verlaten geweest ten aensien van sijn geloove ende vertrouwen op de gunste ende liefde sijns Vaders?

A. Neen. Matth. 27. 46.

d V. Hoe dan?

A. Ten aensien van den smaeck ende het gevoelen van de gunste ende liefde sijns Vaders.

d V. Heeft de Godtheyt dan niet uytgegoten ende uytgestort de Goddelicke gunste ende liefde?

A. Ja: maer de menscheyt heeft voor dien tijt dese liefde ende gunste Godts niet ontvangen noch gevoelt, van wegen, ende door het tusschenkomen onser sonden, ende des lijdens om onse sonden: gelijckerwijs als in een Eclipsis van de sonne, de sonne wel haer licht geeft ende krachten uytvloeyt, maer wy evenwel, van wegen 't gene tusschen beyde staet, haer licht ende stralen soo niet gevoelen noch gewaer worden: ofte, gelijck als in den slaep des menschen, alhoewel de ziele vereenight is met het lichaem, ende in de oogen, ooren, &c. eenige werckinge doet, nochtans de werckingen der ziele niet gevoelt noch gewaer en worden in de oogen, ooren, &c. om te sien ende te hooren: waerom oock sommige uit de Oudtvaders dese verlatinge Christi door gelijckenisse genoemt hebben eenen soeten slaap der Goddelicke nature.

d V. Heeft Christus oock den toorne Godts geleden?

A. Ja.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Matth. 26. en 27. Marc. 14. en 15. Luce 22. ende 23. Joh. 18. ende 19.

c V. Maer is'er eygentlick toorn in Godt?

A. Neen.

d V. Waerom niet?

A. Om dat'er geen veranderinge des gemoedts in Godt is. Malach. 3. vs. 6. Want ick de Heere en worde niet verandert. Jac. 1. 17. By welcken geen veranderinge is, ofte schaduwe van omkeeringe.

d V. Wat beteeckent dan den toorne in Godt?

A. 1. Een mishagen het welck Godt aen de sonde heeft, ende een voornemen ofte wille om de sonde rechtveerdighlick te straffen: Joh. 3. vs. 36. Maer de toorn Godts blijft op hem. 2. Een uytvoeringe van dit sijn voornemen, ofte de datelicke straffe selfs: Matth. 3. 7. Ghy adderen gebroedsels, wie heeft u aengewesen te vlieden van den toekomenden toorn? Luce 21. 23.

d V. In wat beteeckeninge wordt de toorn Godts alhier genomen?

A. In de tweede beteeckeninge, namelick, voor de straffe selfs, die wy menschen door de sonde verdient hebben, soo tijtlicke als eeuwige.

b V. Waer tegen was desen toorn Godts?

A. Tegen de sonden.

b V. Tegen wat sonden?

A. Tegen alle sonden, hoedanigh sy oock souden mogen wesen.

c V. Tegen welcker menschen sonden?

A. Tegen de sonden der ware geloovigen, of der uytverkorene.

c V. Heeft hy geleden voor yeder mensch hooft voor hooft?

A. Neen.

d V. De Catechismus seyt nochtans, dat hy geleden heeft den toorne Godts, tegen de sonde des gantschen menschelicken geslachts?

A. Dit kan tweesins verstaen worden. 1. Of dat dese uytbreydinge tot het gantsche menschelicke geslachte, by den toorne Godts die ontsteken was tegen de sonde van alle menschen, gevoeght werde: ende niet by het dragen Christi van den toorne Godts; als of hy als borge in plaetse van yeder mensche hem gestelt, ende hare sonde op hem soude genomen hebben. 2. Of dat het gantsche menschelicke geslachte alhier beteeckent, alderhande menschen, of alle soorten van menschen: gelijck het woort alle, Rom. 11. 31. 1. Tim. 2. 4. Dat is, niet voor alle ende een yeder mensche; maer voor allerley soorten, conditien, ende natien uyt het gantsche menschlicke geslacht, die in hem gelooven sullen, Esai 53. 4, 5, 6, 7. Joh. 1. 12. Maer soo veel hem aengenomen hebben, dien heeft hy macht gegeven kinderen Godts te worden, namelick, die in sijnen name gelooven. 1 Petr. cap. 2. vs. 24. Siet verders hier van, Vrage 20.

d V. Waerom spreeckt de Catechismus soo, en waerom en seytse niet veel liever, tegen de sonden van alle geloovigen?

A. 1. Om de grootheyt ende overvloedigheyt van dit lijden Christi voor te dragen, als dat hy niet geleden heeft, voor een sonde alleen, noch voor een mensche alleen, noch voor eene natie, maer voor alle de sonden, die soo veel ontallicke duysenden van menschen gedaen hebben, ende in sijnen Name gelooven. 2. Op dat yeder een, wie hy oock zy, jonck of oudt, rijck of arm, Koninck of ondersaet, Jode of Heyden, die maer waerlick in Christus gelooft, hemselven soude konnen versekeren, dat hem de verdiensten Christi toekomen, geloovende vastelick dat in Christo Jesu niet en is Grieck ende Jode, besnijdenisse ende voorhuyt, Barbare ende Scytha, dienstknecht ende vrije, maer Christus alles in allen. Coloss. 3. 11.

c V. Heeft Christus dan alleen geleden voor de geloovigen?

A. Ja.

c V. Is hij alleen haren Salighmaker?

A. Ja.

c V. Heeft Christus voor hemselven niet geleden?

A. Neen.

d V. Maer hoe kan het bestaen met de rechtveerdigheyt Godts, dat hy, die onnoosel ende onschuldigh is, voor ons, die wy schuldigh zijn, gestraft is?

A. Heel wel. Siet Vrage 12.

c V. Is hy dan onse borge geworden?

A. Ja.

d V. Stont hy dan in onse plaetse?

A. Ja.

d V. Mocht hy dan met recht, van Godt, om onser sonden wille, gestraft worden?

A. Ja.

d V. Moet een borge dan dragen het gene die soude moeten dragen daer voor hy borge geworden is?

A. Ja.

d V. Heeft hy alles geleden dat wy moesten lijden?

A. Ja: soo veel de substantie ofte het wesen der straffe, ende de valeur ofte de weerdije der selver aengaet.

c V. Heeft hy geleden tijtlicke ende eeuwige straffe?

A. Ja.

d V. Het schijnt nochtans anders te zijn, want wy moesten eeuwighlick lijden, en Christus heeft maer soo eenen korten tijt geleden?

A. Dit is gecompenseert met de weerdigheyt sijns lijdens.

d V. Waer van daen quam dese waerdigheyt?

A. Om dat hy was de Sone Godts.

c V. Tot wat eynde heeft Christus geleden?

A. Om ons te verlossen van de eeuwige doot ende verdoemenisse, ende alsoo vervolgens door sijne volmaekte gehoorsaemheyt aen ende na de Wet Godts het eeuwige leven te verwerven.

c V. Is de doot Christi alleenlick een exempel geweest, gelijck de doot der Martelaren?

A. Neen.

d V. Wie seggen dat?

A. De Socinianen.

d V. Dit schijnt nochtans de Apostel Petrus te kennen te geven: 1. Petr. 2. 21. Dewijle oock Christus voor ons geleden heeft, ons een exempel nalatende, &c.

A. Christus heeft oock geleden om ons een exempel te geven ende na te laten, maer dat en is het voornaemste ende principaelste niet.

c V. Heeft dan de doot Christi een grooter kracht, als datse alleen ons een exempel soude zijn?

A. Ja.

d V. Wat kracht heeftse?

A. Dat hy ons daer door als een rantsoen ende voldoeninge verlost heeft van de eeuwige doot ende verdoemenisse.

c V. Heeft dat wel gedaen de doot der Martelaren?

A. Neen.

c V. Hebben sy door hare doot, haer selven konnen verlossen van hare sonden?

A. Neen.

c V. Alle het gene sy dan gedaen hebben, hebben sy dat gedaen door kracht van 't lijden ende sterven Jesu Christi?

A. Ja.

b V. Heeft Christus door sijn doot ons wat verdient?

A. Ja.

d V. Heeft hy Godt yet verworven ende verdient?

A. Neen.

d V. Wie seggen, dat hy Godt yet verworven heeft?

A. De Remonstranten

d V. Wat is het gevoelen van de Remonstranten in desen deele?

A. Sy seggen, dat Christus door sijn lijden ende sterven heeft verworven by den Vader, dat de Vader nu wederom met de menschen magh handelen, ende een ander verbont oprichten: soo dat wy door Chris-

tum alleenlick gestelt soude zijn in soo eenen staet, daer in Adam was voor den val.

d V Wat soudt ghy daer toe seggen?

A. Dat dat heel absurd ende ongerijmt is: want soo soude Christus niet ons, maer den Vader yet verdient hebben. Soo soude oock niet de Heere Christus, maer de mensche selfs de oorsake zijn van sijn saligheyt: want Adam en hadde voor den val geen recht tot het eeuwige leven, noch en konde 't selve niet besitten, 't en zy ende voor al eer hy de Wet voldaen hadde.

d V. Maer heeft dit lijden Christi gantsch geen opsicht tot Godt?

A. Ja.

d V. Hoe wort dat genoemt?

A. Voldoeninge.

d V. Is dat tweederley lijden, ten aensien van Godt, ende ten aensien van ons?

A. Neen.

d V. Is het dan een lijden?

A. Ja.

d V. Hoe wort het dan genoemt ten aensien van Godt?

A. Voldoeninge.

d V. Hoe ten aensien van ons?

A. Verdienste ende verwervinge.

c V. Aen wien heeft Christus voldaen?

A Aen Godt.

c V. Wie is de schultheer?

A. Godt.

c V. Wie zijn de schuldenaers?

A. De menschen.

c V. Welck is het rantsoen?

A. Alle het lijden Christi.

d V. Ghy seght, dat aen Godt voldaen is, maer wy waren des Duyvels gevangenen; ergo, soo moest aen den Duyvel voldaen worden?

A. Dat volght niet.

d V. Was Godt dan de opperste Heere ende Rechter, ende de Duyvel als de pijniger ende executeur?

A. Ja.

d V. Is dese verlossinge geschiet door rantsoen, ofte door gewelt?

A. Door rantsoen.

d V. Bewijst dat?

A. Matth. 20. 28. Ende sijne ziele te geven tot een rantsoen voor vele.

d V. Bewijst, dat Christus heeft voldaen voor alle onse sonden?

A. Hebr. 5. 7. ende 7. 20, 27. ende 9. 14. 1. Joh. 1. 7. Ende het bloet Jesu Christi sijns Soons reynight ons van alle sonde.

d V. Bewijst, dat hy ons lijf ende ziele van de eeuwige verdoemenisse verlost heeft?

A. Rom. 8. 1. Soo en is'er nu geen verdoemenisse voor den genen die in Jesu Christo zijn, &c. ende 35. Galat. 3. 13.

d V. Is dan de voldoeninge Christi volmaeckt ende volkomen?

A. Ja.

c V. Behoeven wy dan wel wat te voldoen?

A. Neen.

d V. Soude men niet mogen seggen, dat dese voldoeninge is na een genadigh verdragh?

A. Neen.

c V. Heeft hy dan precijslick, ende tot den laetsten quadrantpenninck toe betaelt?

A. Ja.

d V. Hoe soudt ghy bewijsen, dat het is geweest een volkomene voldoeninge, ende niet na een genadigh verdragh?

A. Esai. 53. 4, 5, 6. Waerlick hy heeft onse kranckheden op sich genomen, ende onse smerten die heeft hy gedragen, &c.

d V. Kost oock de gerechtigheyt Godts wel een halve voldoeninge voor de sonden lijden?

A. Neen.

d V. Kan men dan oock hier uyt vastelick bewijsen, dat het is geweest een volkomen voldoeninge?

A. Ja.

d V. Maer Godt vergeeft ons alle onse sonden om niet; ergo, soo heeft Christus niet voldaen?

A. Dat volght niet.

d V. Is het ten aensien van Christo om niet, ofte een volle betalinge?

A. Een volle betalinge.

d V. Is het ten aensien van ons een volle betalinge ofte om niet?

A. Om niet: Rom. 3. 24. Ende worden om niet gerechtveerdight, &c.

d V. Is te voren niet betaelt voor de sonden?

A. Neen.

d V. Daer staet nochtans in 't Oude Testament, dat waren oock offerhanden voor de sonde?

A. Dat is te verstaen, dat het figuren ende voorbeelden waren van de volkomene offerhande Christi.

d V. Waer op sagen de offerhanden in den Ouden Testamente?

A. Op Christum: Coloss. 2. 17. Welcke zijn een schaduwe van toekomende dingen, maer het lichaem is Christi.

d V. Hebt ghy een bewijs, dat het bloet van stieren ende bocken de sonden niet heeft wech genomen?

A. Hebr. 9. 12. Noch door het bloet der bocken ende kalveren, maer door sijn eygen bloet, &c.

d V. Wat heeft ons Christus door sijn lijden verworven?

A. Godts genade, gerechtigheyt, ende vervolgens het eeuwige leven, mits daer by komende de volle onderhoudinge der Wet.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat Christus door sijn lijden Godes genade ende gunste voor ons verworven heeft?

A. Rom. 5. 8, 9, 10, 11. Maer Godt bevestight sijne liefde tegen ons, dat Christus voor ons gestorven is, als wy noch sondaers waren, &c.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat hy ons heeft verworven Godts gerechtigheyt?

A. Rom. 5. 19. Alsoo sullen oock door de gehoorsaemheyt van dien eenen vele tot rechtveerdige gestelt worden.

d V. Bewijst, dat hij ons heeft verworven het eeuwige leven?

A. Rom. 5. 21. Op dat gelijck de sonde geheerscht heeft tot de doot, alsoo oock de genade soude heerschen door rechtveerdigheyt tot het eeuwige leven, door Jesum Christum onsen Heere. Hebr. 5. 8, 9.

d V. Heeft Christus dan meer te wege gebracht door sijn lijden, als dat hy ons soude alleenlick gestelt hebben in den staet daer in Adam was voor den val, gelijck sommige willen voorgeven?

A. Ja.

d V. Heeft hy ons dan, behalven de verlossinge van de sonden, van den vloeck des Wets, ende van de eeuwige doot, oock verworven het recht tot het eeuwige leven, dat is, dat wy, van wegen Christi verdiensten, daer toe recht hebben, dat het ons toekomt, ende stervende, sekerlick sullen saligh worden?

A. Ja.

d V. Hadde Adam dat wel voor den val?

A. Neen: maer hy moest eerst de Wet voldoen, soude hy daer toe konnen geraken: Genes. cap. 2. vs. 17. Want ten dage, als ghy daer van etet, sult ghy den doot sterven. met Galat. cap. 3. vss. 10, 12, 13.

d V. Moeten wy nu noch de Wet volbrengen tot rechtveerdighmakinge des levens?

A. Neen.

d V. Heeft Christus dan alles voor ons volbracht ende voldaen?

A. Ja: Rom. 8. vs. 3. Want 't gene de Wet onmogelick was, dewijle sy door het vleesch krachteloos was, heeft Godt sijnen Sone sendende in gelijckheyt des sondigen vleeschs, ende dat voor de sonde, de sonde veroordeelt in het vleesch.

d V. Is onsen staet dan, daer in wy door Christi verdiensten gestelt zijn, vry hooger ende treffelicker, als de staet daer in Adam was voor den val?

A. Ja: want Adam en was voor den val niet gekomen tot het gene, daer toe wy door Christum gebracht zijn, als nu gehoort is.

d V. Wat soudt ghy oordeelen en houden van dat nieuw verbont, het welck de Vader (volgens het gevoelen van de Remonstranten) op ende van wegen de verdiensten Christi, met de menschen soude gemaeckt hebben?

A. Godts woort en spreeckt van sulck een nieuw verbont niet.

d V. Maer waer in is doch, naer haer gevoelen, dit nieuw verbont gelegen?

A. In een nieuwe gehoorsaemheyt, ende onderhoudinge van de Euangelische geboden, welcke van haer (alhoewel bedecktelick) geleyt werden, als een oorsaeck van de rechtveerdighmakinge: want by aldien yemant dese Euangelische geboden niet heeft onderhouden, nochte dese nieuwe gehoorsaemheyt betracht, soo en konnen sy soodanige mensch de saligheyt, noch de vergevinge der sonden niet toeseggen, alhoewel hy na deselve met ware boetveerdigheyt, ende oprechte tranen des berouws, soude zijn snackende ende verlangende; gelijck Poppius, een Remonstrant, in sijn boeck, genaemt De Siecken-troost, te kennen geeft. En is dit in der daedt niet anders, als accordeerende met het gevoelen van die van 't Pausdom, namelick, dat de goede wercken het eeuwige leven verdienen, dan alleenlick met dit onderscheyt, dat die van 't Pausdom sulcks rondt uyt seggen, ende de Remonstranten sulcks doen bedecktelick, ende met een goet gevolge.

d V. Kan soodanigh een verbont, bestaende in een nieuw verbont, ende onderhoudinge van de Euangelische geboden, niet bestaen?

A. Neen.

d V. Waerom niet?

A. Om dat hier door niet Christus, met sijne bloedige verdiensten ende volle gehoorsaemheyt, maer de mensche selfs, gestelt wert een oorsaeck van de saligheyt te zijn; want dat dese saligh wort, komt daer niet van daen, dat Christus voor dese geleden ende alle gehoorsaemheyt der Wet volbracht heeft; maer komt daer van daen, dat dese de Euangelische geboden heeft onderhouden ende Gode gehoorsaemt.

d V. Heeft de Heere Christus oock wel eenige nieuwe ende Euangelische geboden, ons geboden ende verordineert na te komen, dewelcke voor desen volgens de Wet Godts niet geweest en zijn?

A. Neen.

d V. Christus seght nochtans: Joh. 13. vs. 34. tot sijne Discipelen, Een nieuw gebodt geve ick u, dat ghy malkanderen lief hebt.

A. Dit gebodt en was niet nieuw ten aensien van sijn wesen en natuer; maer nieuw, om dat het van Christo vernieuwt wiert.

d V. Bewijst dat?

A. Joh. cap. 2. vs. 7. Broeders ick schrijve u geen nieuw gebodt, maer een oudt gebodt, dat ghy van den beginne gehadt hebt, &c. 2. Joh. vs. 5. Niet als u schrijvende een nieuw gebodt, maer het gene wy gehadt hebben van den beginne. En leght hier by Matth. 22. 39.

Vrage 38.

Waerom heeft hij onder den Rechter Pontio Pilato geleden?

Antw. Om dat hy onschuldigh onder den wereltlicken Rechter veroordeelt zijnde, ons daer mede van den strengen oordeele Godts, dat over ons gaen soude, bevrijde.

a V. Onder wien heeft Christus geleden?

A. Onder Pontio Pilato.

d V. Wat is Pilatus voor een geweest?

A. Een Heyden ende Romeynschen Stadthouder, van den Keyser over het Joodsche volck gestelt, als te sien is Joh. 18. vs. 35. ende Joh. 19. 12.

b V. Hoe heeft de Heere Christus geleden onder Pontio Pilato, schuldigh ofte onschuldigh?

A. Onschuldigh.

c V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Matth. 27. 18, 19, 24. Want hy wist dat sy hem door nijdigheyt overgelevert hadden, &c. Luce 23. 4, 14, 22. Joh. 18. 38. ende 19. 6.

c V. Waerom heeft Christus onder den Richter Pontio Pilato geleden?

A. Om onsent wille.

c V. Wat voor een profijt ende voordeel konnen wy daer uyt scheppen?

A. Dat wy te meer versekert souden zijn, dat wy hier namaels, voor sijnen throon ende gerichte staende, sullen vry gesproken werden.

c V. Is dit dan de reden, waerom de geloovige ten jonghsten dage sullen voor het gerichte Christi vry gesproken werden?

A. Ja.

Vrage 39.

Heeft dat yet meer in, dat hy gekruyst is geweest, dan oft hy met een ander doot gestorven ware?

Antw. Ja 't: want daer door ben ick seker, dat hy de vervloeckinge die op my lagh, op hem geladen heeft: want de doot des kruyces van Godt vervloeckt was.

d V. Op wat wijse wierden de misdadigers eertijts ter doot gebracht?

A. Op verscheyden wijse ende maniere, als steenigen, onthalsen, worgen, verdrencken, kruycigen, &c.

b V. Wat doot is de Heere Christus gestorven, syn eygen of een geweldige doot, ende die hem van andere is aengedaen?

A. Een geweldige doot, ende die hem van andere is aengedaen.

a V. Is Christus dan niet op sijn bedde gestorven van d'een ofte d'ander sieckte, ofte ouderdom?

A. Neen.

a V. Wat soorte van violente doot is Christus aengedaen? [1])

A. Hy is gekruyst.

b V. Wie zijn die gene die Christum gekruyst hebben?

A. De Joden, sijn eygen volck: Joh. 1. 11. Hy is gekomen tot de sijne, ende de sijne en hebben hem niet aengenomen.

c V. Waerom kruysten de Joden Christum?

A. Van wegen hare nijdigheyt, waer mede hare overste principalick, Marc. 15. 10. tegen Christum ingenomen waren; ende de reste van wegen hare onwetenheyt ende ongeloove, 1. Corinth. 2. vs. 8. Luce. 23. 34.

c V. Is dan de kruycinge geweest de aldersmadelickste doot?

A. Ja.

c V. Is het oock een seer pijnlicke ende wreede doot geweest onder alle dooden?

A. Ja.

d V. Toont dat?

A. Om dat die gene, die gekruyst wierden, aen het kruyce wierden uytgereckt ende aen handen ende voeten genagelt, ende bleven alsoo aen den kruyce hangen, het welck niet sonder een uytermate groote pijne ende smerte heeft konnen toegaen.

---

[1]) Violente *wil zeggen: geweldadig.*

b V. Hoedanigh is dit kruys geweest, ofte van wat fatsoen, daer aen de Heere Christus is gehangen geworden?

A Dat blijckt niet: al is 't dat die van 't Pausdom hier van veel schrijven, en als seker haer volck doen gelooven.

b V. Waerom heeft de Heere Christus willen, ja moeten gekruycight worden?

A. Tot onsen grooten troost.

b V. Heeft het dan yet meer in, als of hy een ander doot gestorven ware?

A. Ja.

c V. Wat troost geeft u dit?

A. Hier door ben ick versekert, dat hy de vervloeckinge, die op my lagh, op hem geladen heeft.

c V. Hoe zijn wy dat seker?

A. Uyt de vervloeckinge des kruyces.

c V. Waer staet het, dat het kruys van Godt vervloeckt was?

A. Deut. 21. 23. Want een opgehangene is Gode eenen vloeck. Galat. 3. 13.

d V. Heeft Christus dan die vervloeckinge, die op ons lagh, op hem genomen?

A. Ja.

d V. Bewijst dat?

A. Galat. 3. 13. Christus heeft ons verlost van den vloeck der Wet, een vloeck geworden zijnde voor ons, &c.

d V. Heeft Christus alsoo, die eeuwige vervloeckinge wechnemende, ons een eeuwige zegen in plaetse gebracht?

A. Ja: Ephes. 1. 3. Die ons gezegent heeft met alle geestelicke zegeninge in den hemel in Christo.

SONDAGH XIV. VRAGE 40, 41, 42, 43, 44.

VRAGE 40.

Waerom heeft Christus hem tot in den doot moeten vernederen?

Antw. Daerom dat van wegen der gerechtigheyt ende waerheyt Godts, niet anders voor onse sonden en konde betaelt werden, dan door de doot des Soons Godes.

c V. Waer van wort hier gesproken?
A. Van de vrucht ende nuttigheyt des lijdens Christi.
d V. Hoe wert desen Sondagh afgedeelt?
A. In twee deelen.
d V. Welck zijn die twee deelen?
A. 1. Van de nuttigheyt des lijdens Christi, Vrage 40, 41, 42, 43. 2. Van het lijden Christi in sijn ziele, Vrage 44.
d V. Hoe wort dat eerste onderdeelt?
A. In twee deelen, namelick, 1. van de genade van rechtveerdighmakinge. 2. Van de genade van heylighmakinge.
a V. Wie heeft geleden?
A. Christus.
a V. Waer voor heeft hy geleden?
A. Voor de sonden.
a V. Voor wiens sonden?
A. Voor de sonden van de ware geloovigen.
b V. Is Christus gestorven voor de sonden van alle menschen?
A. Neen.
d V. Is Christus voor hemselven gestorven?
A. Neen.
d V. Waerom niet?

A. Om dat hy geen sonde gehadt heeft.

d V. Maer hoe heeft Christus voor onse sonden konnen betalen, soo doch den eenen mensch voor den anderen niet en kan betalen?

A. Christus is Godt en rechtveerdigh mensch in een persoon, ende geordineert tot onsen Middelaer.

d V. Hadde hy de macht ende het recht daer toe?

A. Ja.

d V. Wat straffe moest voor de sonde geleden worden?

A. Tijtlicke ende eeuwige straffe.

d V. Heeft Christus tijtlicke ende eeuwige straffe geleden?

A. Ja.

a V. Heeft Christus oock de doot geleden?

A. Ja.

a V. Is hy dan waerlick gestorven?

A. Ja: Matth. 27. 50. Ende Jesus wederom met een luyde stemme roepende gaf den geest.

b V. Op wat dagh van de weeck is Christus gestorven?

A. Des Vrydaghs.

b V. Wat ure van den dagh was het?

A. Ten drie uren des namiddaghs.

b V. Op wat ure wiert hy dan gekruyst?

A. Van ontrent ten twaelf uren des middaghs tot drie uren des namiddaghs.

c V. Wat is 'er al geschiet doe Christus stierf?

A. Siet Matth. 27. Marc. 15. Luce 23. alwaer verscheyden mirakelen ende wonderheden verhaelt worden.

d V. Maer wat is sterven.

A. Sterven is eygentlick een beroovinge of dervinge des levens, door een dadelicke scheydinge der levendighmakende ziele van het lichaem.

c V. Christus stervende, is hy gestorven na de menschelicke of Goddelicke natuer?

A. Na de menschelicke natuer: 1. Petr. 3. 18. Die wel is gedoot in het vleesch.

c V. Kost hy na de Goddelicke nature niet sterven?

A. Neen: 1. Tim. 1. 17. Den onverderffelicken Godt.

d V. Christus stervende ten aensien van sijn menschlicke natuer, is 'er doen oock niet geschiet eenige scheydinge der persoonelicke vereeniginge van Goddelicke ende menschelicke natuer?

A. Neen: want die persoonelicke vereeniginge is onscheydelick, ende sal in eeuwigheyt onscheydelick blijven.

d V. Bewijst, dat'er geen scheydinge is geweest van de Goddelicke en menschelicke natuer?

A. Om dat de gescheydene ziele evenwel is gebleven de ziele des Soons Godts, ende het doode lichaem desgelijcks het lichaem des Soons Godts: Psalm 16. vs. 10. Ghy en sult niet toelaten dat uwe Heylige de verdervinge sie.

d V. Maer nadien de Godtheyt met de menscheyt is vereenight gebleven, hoe heeft dan de menscheyt konnen sterven?

A. De Godtheyt heeft soo verre de menscheyt haer selven gelaten ofte verlaten, datse heeft konnen sterven.

a V. Wat doot is Christus gestorven?

A. Hy is gekruyst.

d V. Waerom is Christus gestorven?

A. Om dat hy anders voor onse sonden niet konde betalen.

d V. Waerom niet?

A. Van wegen Godts gerechtigheyt ende waerheyt.

d V. Dat Christus gestorven is, is dat geen bewijs genoegh, dat hy heeft moeten sterven?

A. Ja.

d V. Sal Godt wel een sake te vergeefs doen?

A. Neen.

d V. Soo Christus niet nootsakelick hadde moeten sterven, soude de Vader dan sijnen Sone wel met de doot gestraft hebben?

A. Neen.

d V. Is dese reden dan niet krachtigh genoegh tot overtuyginge van die gene, die seggen, dat Godt wel de menschen hadde de sonden konnen vergeven,

sonder sijnen Sone met de doot te straffen; ende van soodanige, die daer drijven haer genadigh verdrăgh, gelijck daer zijn de Remonstranten?

A. Ja.

d V. Beschuldigen dan dese menschen Godt stilswijgens, als dat hy een sake gedaen heeft, die hy, mits behoudende sijn recht ende waerheyt, wel anders hadde konnen doen?

A. Ja.

d V. Moet men sulcks van Godt wel seggen?

A. Gantschelick niet.

d V. Heeft het wel anders konnen geschieden, ten aensien van Godes onveranderlick besluyt?

A. Neen.

c V. Wat redenen stelt de Catechismus, waerom de Heere Christus de doot heeft moeten sterven?

A. Godts gerechtigheyt ende waerheyt vereyschte sulcks.

c V. Wat eyscht Godts recht?

A. De doot.

c V. Bewijst dat?

A. Rom. 1. 32. Dewelcke daer sy het recht Godts weten, namelick, dat de gene die sulcke dingen doen, des doots weerdigh zijn.

d V. Kan Godt sulcken recht afstaen?

A. Neen.

d V. Waerom niet?

A. Om dat hy dan hem selven soude versaken. Siet hier van breeder Vrage 11. en 12.

c V. Eyscht Godts waerheyt oock, dat de sonde moest met de doot gestraft worden?

A. Ja.

d V. Bewijst dat?

A. Genes. 2. 17. Want ten dage, als ghy daer van eet, sult ghy den doot sterven.

c V. Kan Godt wel in sijne waerheyt feylen?

A. Neen.

c V. Kan de waerheyt Godts wel verandert worden?

A. Neen: Esai. 46. 10. Die segge, Mijn raedt sal bestaen, ende ick sal al mijn welbehagen doen.

Vrage 41.

Waerom is hy begraven geworden?

Antw. Om daer mede te betuygen dat hy waerachtelick gestorven zy.

a V. Christus gekruycight ende gestorven zijnde, is hy aen het kruys blijven hangen?

A. Neen.

a V. Waer is hy dan gebleven?

A. Hy is begraven.

c V. Waer staet de historie van Christi begravinge?

A. Matth. 27. 57, &c. ende Joh. 19. 38.

c V. Wie zijn die gene, die Christum begraven hebben?

A. Joseph van Arimathea ende Nicodemus.

c V. Waren dat slechte luyden, na de werelt te rekenen?

A. Neen: want Joseph van Arimathea was een Raetsheer, Marc. 15. vs. 43. ende Nicodemus een Overste der Synagoge, Joh. 3. 1, 10.

c V. Hoedanigh was Joseph van Arimathea ten aensien van het geestelicke?

A. Een rechtveerdigh man, een Discipel Christi, verwachtende het Koninckrijcke Godts, ende die niet bewillight hadde in den goddeloosen raedt ende handel van de Joden, Matth. 27. vs. 57, &c. Marc. 15. 42, &c. Luce 23. 50, 51.

c V. Hoedanigh was Nicodemus?

A. Een Discipel Christi, die te voren des nachts tot Christum gekomen was, Joh. 3. 2.

b V. Waer hebben sy Christum begraven, binnen of buyten Jerusalem?

A. Buyten Jerusalem.

b V. Waer daer?

A. In eenen hof.

c V. Waerom hebben sy Christum niet begraven in den Tempel, in 't hooge Choor, ofte recht voor den Predickstoel, of in de hooghste ende beste plaetse van hare Synagogen?

A. Om dat het geen manier was by de Joden.

c V. Waer begroeven de Joden hare dooden?

A. Buyten de steden; immers buyten hare Synagogen, ende Godtsdienstige vergaderplaetsen.

b V. Is het evenveel waer men begraven wort, in of buyten de Kerck, binnen de stadt of buyten de stadt?

A. Ja.

b V. Is de aerde in de Kercke niet heyliger als buyten de Kerck?

A. Neen.

d V. Wie heeft dat ingevoert, dat men de luyden in de Kerck begraeft?

A. Die van 't Pausdom.

d V. Waerom worden de luyden by de Papisten in de Kerck begraven?

A. 1. Om dat men te beter soude gedencken voor haer te bidden. 2. Om datse te beter van den Duyvel souden bevrijt zijn. 3. Ende om datse te beter der Zielmissen, Getijden ende andere diensten souden deelachtigh zijn.

b V. Magh men wel voor de dooden bidden?

A. Neen.

b V. Staet het nergens in Godts woort, dat men voor de dooden moet ofte magh bidden?

A. Neen.

d V. Indien de Duyvel het lichaem eenigh quaet wilde ende konde doen, soude hy het soo wel niet konnen vinden in de Kerck als buyten de Kerck?

A. Ja.

d V. De Zielmissen ende andere Missen, oock de Getijden, &c. zijn dat nuttige diensten voor de dooden?

A. Neen.

d V. Zijnse dan goet voor den levenden?

A. Neen.

d V. Zijn dan dese voorwendingen van de Papisten te vergeefs?

A. Ja.

b V. In wiens graf is Christus geleyt?

A. In 't graf van Joseph van Arimathea.

b V. Wat was dat voor een graf?

A. Een nieuw graf, dat in een steenrotse was uytgehouwen.

c V. Was het dienstigh, dat Christus in een nieuw graf geleyt wierde?

A. Ja: op dat men te sekerder zijn moghte, dat hy opgestaen was, ende geen ander.

d V. Heeft dit wel eenige bedenckinge?

A. Ja.

d V. Wat bedenckinge heeft het?

A. Soo hy in een graf was geleyt geweest, daer een ander te voren in hadde gelegen, soo souden de vijanden konnen seggen hebben, dat een ander was opgestaen, ende niet Christus.

d V. Met wat schijnredenen soudense dat hebben konnen seggen?

A. Siet 2. Reg. 13. 21. Alwaer verhaelt wort, dat de Israëliten eenen man willende begraven, ende siende de bende der Moaviten komen, den man wierpen in 't graf van den Propheet Eliza, ende die doode man, het gebeente van den verstorvenen Propheet aenrakende, werd terstont levendigh, ende rees op sijne voeten.

c V. Wat deden Joseph van Arimathea en Nicodemus tot de begravinge Christi?

A. Sy hebben het lichaem Christi in seer fijne linnen doecken gewonden, ende met seer kostelicke specerijen toegemaeckt. Joh. 19. vss. 39, 40.

b V. Waerom is de Heere Christus begraven?

A. Om dat men sekerlick soude weten, dat hy waerachtelick gestorven was.

b V. Was dit dan een bewijs van sijn doot?

A. Ja: want men begraeft geen levendige, maer doode menschen.

d V. Is Christus onder het gewelt des doots geweest?
A. Ja.
d V. Is Christus oock verrot geweest?
A. Neen.
d V. Was dat te voren gepropheteert?
A. Ja: Psalm 16. 10. Ghy en sult niet toelaten dat uwe Heylige de verdervinge sie.
d V. Is 't lichaem Christi oock eenighsins verandert geweest?
A. Ja: maar niet tot dissolutie of verrottinge.
d V. Kost hy wel van de doot altijt of eenen langen tijt gehouden worden?
A. Neen: Actor. 2. 24. Alsoo het niet mogelick en was dat hy van deselve doot soude gehouden worden.

Vrage 42.

Soo dan Christus voor ons gestorven is, hoe komet dat wij oock moeten sterven?

Antw. Onse doot en is geen betalinge voor onse sonden, maer alleen een afstervinge der sonden, ende eenen doorgangh tot den eeuwigen leven.

a V. Moeten alle menschen sterven?
A. Ja.
d V. Bewijst dat?
A. Hebr. 9. 27. Ende gelijck het den mensche geset is eenmael te sterven.
d V. De geloovigen, die ten jonghsten dage leven, sullen die oock eerst sterven?
A. Neen: maer sy sullen verandert worden, welcke veranderinge haer wesen sal in plaetse van sterven. 1. Corinth. 15. 52.
b V. Voor welcke sonden betalen de geloovigen met hare doot, voor de vergeeflicke ofte voor doot-sonden?
A. Voor geen van beyde.

c V. Genomen, wy konden het doen, is 'er wel wat overigh voor ons om te betalen?

A. Neen.

d V. Maer wy zijn sondigh, ende in den hemel en sal niet onreyns inkomen: Apoc. 21. ergo?

A. Wy zijn van onse onreynigheyt gesuyvert door Christi bloet ende Geest: 1. Corinth. 6. 11. Maer ghy zijt afgewassen, maer ghy zijt geheylight, maer ghy zijt gerechtveerdight in den name des Heeren Jesu, ende door den Geest onses Godts.

c V. Heeft Christus ten vollen voor ons betaelt?

A. Ja: 1. Joh. 1. 7. Ende het bloet Jesu Christi sijns Soons reynight ons van alle sonde.

d V. Waerom moeten wy dan sterven?

A. Onse doot en is geen betalinge voor de sonden.

c V. Is onse doot geen straffe?

A. Neen: te weten geen straffe eygentlick van wrake, of geen rechtveerdige wraeck-straffe.

c V. Wat is 't dan?

A. Een afstervinge der sonden, Hebr. 4. 9, 10. ende eenen doorganck tot in 't eeuwige leven. Joh. 5. 24.

c V. Was Judas doot geen betalinge voor de sonde?

A. Neen: voor soo veel daer mede afbetaelt ende Godts gerechtigheyt volkomelick voldaen sou worden.

c V. Wat is'et dan geweest?

A. Een straffe ende wrake over de sonden.

c V. Nademael dan dat alle menschen moeten sterven, wat onderscheyt is 'er tusschen het sterven der geloovigen, ende tusschen het sterven der godloosen?

A. De doot der geloovigen is eenen doorganck in 't eeuwige leven; ende de doot der goddeloosen eenen doorganck in de eeuwige doot ende verdoemenisse.

a V. Waer komen de geloovigen als sy sterven, in den hemel, ofte in de helle?

A. In den hemel.

a V. Waer komen de goddeloosen als sy sterven, in den hemel, of in de helle?

A. In de helle.

b V. Is 'er dan geen vagevyer?
A. Neen.

c V. Wie seggen dat?
A. De Papisten.

b V. Wanneer komen de zielen der geloovigen in den hemel?
A. Terstont, soo haest als sy gestorven zijn.

b V. Blijvense niet eenigen tijt onderwegen?
A. Neen.

b V. Gaense eerst niet wat wandelen?
A. Neen.

b V. Moetense eerst geen pelgrimagie doen?
A. Neen.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat de zielen der geloovigen, soo haest sy uyt den lichame scheyden, terstont na den hemel gaen?

A. Joh. 5. vs. 24. Maer is uyt de doot overgegaen in het leven. Luce 23. vs. 43. Ende Jesus seyde tot hem, Voorwaer segge ick u, heden sult ghy met my in 't Paradijs zijn.

d V. Nadien de doot der geloovigen soo troostelick is, hebben sy dan reden om daer na te verlangen?

A. Ja. Siet Luce 2. vs. 29. Rom. 7. vs. 24. met Phil. 1. 21. 2. Corinth. 5. 2. Apoc. 22. 20.

Vrage 43.

Wat verkrijgen wy meer voor nuttigheyt uyt de offerhande ende doot Christi aen 't kruys?

Antw. Dat door sijne kracht onsen ouden mensche met hem gekruyst, gedoot, ende begraven werde, op dat de boose lusten des vleeschs in ons niet meer en regeeren, maer dat wy ons selven hem tot een offerhande der dankbaerheyt opofferen.

d V. Welcke is de tweede nuttigheyt, die wy krijgen uyt de doot Christi?

A. Dat wy hoe langer hoe meer van onse sonden worden geheylight ende gesuyvert.

b V. Is de heylighmakinge noodigh?

A. Ja.

b V. Is de rechtveerdighmakinge noodigh?

A. Ja.

c V. Kan yemant wel in den hemel komen, sonder dat hy hem bekeert, ende heylight?

A. Neen: Hebr. 12. 14. Ende de heylighmakinge sonder welcke niemant den Heere sien en sal.

c V. Kan hy dan van hemselven hem bekeeren?

A. Neen.

c V. Door wiens kracht geschiet dat dan?

A. Door Christi kracht.

c V. Dat Godt yemant bekeert of de genade der bekeeringe geeft, om wiens wille doet hy dat?

A. Om Christi wille.

c V. Wien geeft hy dat?

A. Den uytverkoren.

c V. Geeft hy dat dan wel yemant, die van Christi volck niet en is?

A. Neen.

c V. Waer in bestaet de afstervinge onser sonden?

A. In de kruycinge ende doodinge der selver, soo datse in ons niet meer heerschen noch de overhant hebben, ende dat wy deselve hoe langer hoe meer haten ende vlieden.

c V. Wat is den ouden mensch?

A. De sonde, ofte het vleesch met alle sijne quade lusten ende begeerlickheden. Rom. 6. vs. 6. Ephes. 4. 22. Als oock den ouden Adam, de verdorventheyt, het lichaem der sonde.

c V. Hoe wert de oude mensche in ons gekruyst, gedoot, ende begraven?

A. Wanneer de sonde ende de boose lusten des selfs in ons niet meer heerschen noch regeeren.

c V. Geschiet dit door de rechtveerdighmakinge of door de heylighmakinge?

A. Eygentlick door de heylighmakinge.

b V. Wie heeft ons de genade ende den geest der heylighmakinge verdient ende verkregen?

A. Christus.

c V. Bewijst, dat Christus ons niet alleen de rechtveerdighmakinge, maer oock de heylighmakinge door sijne verdiensten verkregen heeft?

A. 1. Cor. 1. 30. Die ons geworden is wijsheyt van Gode, ende rechtveerdigheyt, ende heylighmakinge, ende 6. 11. Maer ghy zijt geheylight. Joh. 17. 19. Ende ick heylige my selven voor haer.

d V. Welck is dan de schuldige plicht van alle die gene, die daer roemen dat Christus voor haer gestorven is?

A. Een vroom ende Godtsaligh leven te leyden.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Rom. 6. 4. Alsoo oock wy in nieuwigheyt des levens wandelen souden. Gal. 5. 24. Maer die Christi zijn, hebben het vleesch gekruyst met de bewegingen, ende begeerlickheden. 2 Cor. c. 5. vs. 14.

Vrage 44.

Waerom volght daer, Nedergedaelt ter Hellen?

Antw. Op dat ick in mijne hooghste aanvechtingen versekert zy, ende my gantschelick vertrooste, dat mijn Heere Christus, door sijne onuitsprekelicke benauwtheyt, smerten, verschrickinge, ende helsche quale, in welcken hy in sijn gantsche lijden, maer insonderheyt aan 't kruys, gesoncken was, my van der helscher benauwtheyt ende pijne verlost heeft.

a V. Heeft Christus geleden voor onse sonden?
A. Ja.
a V. Wat heeft hy geleden?
A. Den toorn Godts.
a V. Waer in heeft hy geleden, in ziel of in lichaem?
A. In alle beyde.
b V. Wat heeft Christus in sijn ziele geleden?
A. De helsche pijnen ende smerten.
b V. Is Christus plaetselick gedaelt in de helle?
A. Neen.
b V. Is hy gegaen na het Voorgeborghte van de helle?
A. Neen.
b V. Waer gingh de ziele doense scheyde van het lichaem?
A. Na den hemel.
c V. Waer staet dat?
A. Luce 23. 43. Heden sult ghy met my in 't Paradijs zijn.
d V. Wat wort door het Paradijs verstaen?
A. De derde Hemel.
d V. Bewijst dat?
A. 2. Corinth. 12. 2, 4. Dat de soodanige opgetrocken is geweest tot in den derden Hemel, &c.
d V. Wort daer door niet verstaen het Voorgeborghte van de helle?
A. Neen.
d V. Is 'er oock een Voorgeborght van de helle?
A. Neen.
c V. Hoe veel wegen zijnder, ofte hoe veel plaetsen der zielen na dit leven?
A. Twee, Hemel ende Helle.
d V. Bewijst dat?
A. Matth. 7. 13, 14. Gaet in door de enge poorte: want wijdt is de poorte, ende breedt is de wegh die tot het verderf leyt, ende vele zijnder die door den selven ingaen, want de poorte is enge, ende de wegh is nauwe, &c. met 25. 46.
d V. Hoe veel plaetsen stellen die van 't Pausdom?

A. Sommige vier, ende sommige vijf.

d V. Teltse eens op?

A. Hemel, Helle, het Voorgeborghte van de helle, daer de Outvaders in geweest zijn tot de doot Christi, het Voorgeborghte der jonge kinderen, die sonder doop sterven, ende het Vagevyer.

d V. Konnen sy dese vijf wegen wel uyt Godts woort bewijsen?

A. Neen.

d V. Wat is hare leere ontrent het Voorgeborghte van de helle?

A. Dat de geloovigen des Ouden Testaments zijn bewaert geworden in een plaetse ontrent de helle tot de doot Christi.

d V. Wat volck is 'er nu, na haer gevoelen?

A. Niemant.

d V. Hoe komt dat?

A. Sy seggen datse Christus alle daer uyt verlost heeft.

d V. Wat is haer fondament ende reden datse stellen, dat de Outvaders geweest zijn in 't Voorgeborghte van de helle?

A. Sy seggen, dat Christus noch niet betaelt hadde, en dat dienvolgens niemant kost in den hemel komen, voor al eer Christus betaelt hadde.

d V. Maer konnen sy wel bewijsen, dat Christus eerst actuëlick moeste sterven tot voldoeninge voor de sonden, eerder yemant in den hemel ingaen konde?

A. Neen.

d V. Wat brengen sy voor bewijs by, om haer stuck staende te houden?

A. Hebr. 11. 40. Op dat sy sonder ons niet en souden volmaeckt worden.

d V. Wat soudt ghy daer op seggen?

A. Het woort volmaekt worden, beteeckent betaelt te worden door de offerhande Christi aen 't kruys voor hare ende onse sonden.

d V. Zijn dan de geloovigen des Ouden Testaments

vry geweest, ende bevrijdt van de helle, ende in den hemel gekomen, alhoewel Christus noch niet geleden ende betaelt hadde?

A. Ja.

d V. Hoe zijnse vry gegaen?

Als onder cautie ende borgh-tocht.

d V. Wat brengen de Papisten verder by, om haer stuck te bewijsen?

A. 1. Petr. 3. 18, 19. Maer levendigh gemaeckt door den Geest, vs. 19. In den welcken hy oock henen gegaen zijnde, den geesten die in de gevanckenisse zijn gepredickt heeft.

d V. Wat soudt ghy daer op antwoorden?

A. Door den Geest, door den welcken Petrus seyt dat Christus levendigh gemaeckt is, wort verstaen de Godtheyt Christi, en niet sijne ziele.

d V. Staet 'er, dat Christus gepredickt heeft den geesten die in de gevanckenisse waren, of die daer in zijn.

A. Die daer in zijn; dat is in de helle.

d V. Wien verstaet ghy door dese geesten, de Oudtvaders des Ouden Testaments?

A. Neen.

d V. Wie dan?

A. Die stoute ende moetwillige zielen der godtloosen ten tijden Noah: gelijck sulcks blijckt uyt vs. 20.

d V. Door wien heeft Christus dese moetwillige sondaren gepredickt?

A. Door den Predicker Noë.

d V. Heeft hy dat niet gedaen immediatelick in sijn eygen persoon?

A. Neen.

d V. Seght my eens kortelick wat daer zy de meyninge des Apostels Petri?

A. Voor oogen te stellen de straffe van de eerste werelt.

d V. Wat bewijs brengen sy noch meer by?

A. Psalm 16. 10. Want ghy sult mijne ziele in de helle niet verlaten.

d V. Wat seght ghy daer op?

A. Door het woort helle kan hier verstaen worden het graf, of helsche smerten ende qualen.

d V. Hoe bewijst men, dat door het woort helle, het graf verstaen kan worden?

A. Gen. 42. 38. Soo soudet ghy mijne grauwe hayren met droeffenisse ten grave doen nederdalen. Psalm 6. 6. Wie sal u loven in 't graf. ende 16 10.

d V. Hoe bewijst ghy, dat door de helle verstaen kan werden de uyterste pijne ende benauwtheden des gemoedts?

A. 1. Sam. 2. 6. Hy doet ter helle nederdalen, ende hy doet weder opkomen. Psalm 18. 6. Banden der helle omringhden my, &c. ende 30. 4.

d V. Hoe wort het woort helle, in desen artijckel, Nedergedaelt ter hellen, genomen?

A. Niemant kan seker bewijsen, wat den Autheur van desen artijckel, die t' eenemael onbekent is, met dit woort heeft willen seggen. Maer soo hy conform de Schriftuer te verstaen is, ende soo hy behoorde te spreken, is het naest te seggen, dat het lijden Christi in sijn ziele alhier beteeckent wert.

d V. Soude men desen artijckel conform de Schrifture niet moeten, of immers mogen verstaen, van de eygentlicke en plaetselicke nederdalinge der ziele Christi, in de plaetse der verdoemden, ofte immers in het voorgeborghte der hellen?

A. Gantschelick niet: want voor eerst, daer is geen voorgeborght der hellen. Ten anderen, soo de Heere Christus plaetselick in de helle gegaen waer, soo moet hy daer gegaen zijn of om te lijden, of om te triumpheeren; niet om te lijden, want dat wiert al in sijn doot volbracht; Joh. 19. 30. niet om te triumpheeren, want het geheel ongerijmt soude wesen, dat hy sijne triumphe ende verheerlickinge soude aenvangen in de plaetse van de alderuyterste smaetheyt ende ellende. 2. Is hy na de helle gegaen, soo moet hy gegaen sijn, of na sijn Godtheyt, of na sijn

menscheyt; niet na sijn Godtheyt, want na deselve is hy overal tegenwoordigh; niet na sijn menscheyt, want het lichaem was in 't graf, ende de ziele in 't Paradijs. Luce cap. 23. vss. 43, 46. met 2 Cor. 12. 2.

d V. Bewijst, dat Christus de helsche pijnen ende benauwtheden geleden heeft?

A. Matth. 26. 37, 38. Begon hy droevigh ende seer beanghst te worden. Doe seyde hy tot haer, Mijne ziele is geheel bedroeft tot der doot toe. Luce 22. 43, 44. Ende van hem wiert gesien een Engel uyt den hemel, die hem versterckte. Ende in swaren strijdt zijnde badt hy te ernstiger. Ende sijn sweet wiert gelijck druppelen bloets, die op de aerde afliepen. Matth. 27. 46. Mijn Godt, mijn Godt, waerom hebt ghy my verlaten. ende Hebr. 5. 7.

d V. Wat nuttigheyt ende troost kan een geloovige ziele scheppen uyt het nederdalen Christi ter helle, ofte uyt het lijden sijner ziele?

A. Dat ick in mijne hooghste aenvechtinge versekert zy, &c. dat de Heere Christus door sijne onuytsprekelicke benauwtheyt, &c. my van der helscher pijne ende benauwtheyt verlost heeft.

d V. Behoort dan een geloovige ziele in de uyterste benauwtheden ende pijnen altijt goets moets te wesen, ende niet te murmureeren tegen Godt?

A. Ja: hare oogen altijt slaende op de helsche smerten ende benauwtheden Christi, om harent wille geleden.

SONDAGH XVII. Vrage 45, 46, 47, 48.

Vrage 45.

Wat nuttet ons de opstandinge Christi?

Antw. Ten eersten, heeft hy door sijne opstandinge de doot overwonnen, op dat hy ons de gerechtigheyt, die hy door sijne doot ons verworven

hadde, konde deelachtigh maken. Ten anderen, werden wy oock door sijne kracht opgeweckt tot een nieuw leven. Ten derden, is de opstandinge Christi een seker pant onser saliger opstandinge.

d V. In hoe veel deelen bestaet de staet des Middelaers-ampts Christi?

A. In twee, namelick, in vernederinge ende verhooginge.

d V. Wat behoort tot den staet der vernederinge?

A. Geleden onder Pontio Pilato, gekruyst, gestorven ende begraven, nedergedaelt ter helle.

d V. Wat behoort tot den staet der verhooginge?

A. Ten derden dage weder opgestaen van den dooden, opgevaren ten hemel, sittende ter rechterhant Godts, van waer hy komen sal om te oordeelen de levendige ende de dooden.

d V. Waer van wort hier gehandelt?

A. Van Christi Opstandinge, ende van sijn Hemelvaert.

d V. In hoe veel deelen wort dezen Sondagh afgedeelt?

A. In twee deelen.

d V. Welck zijn die?

A. 1. De Opstandinge Christi uyt den dooden, Vrage 45. 2. De Hemelvaert Christi, Vrage 46, 47, 48.

c V. Waer staet de historie van de opstandinge Christi beschreven?

A. Matth. 28. Marc. 16. Luce 24. Joh. 20.

d V. Wat is opstaen?

A. Opstaen ofte oprijsen wort eygentlick geseght van een sake die gevallen is ende weder opgerecht wort.

d V. Wat is opstaen van den dooden?

A. Wanneer een lichaem, het welck door de afscheydinge der ziele gelijck als gevallen was, door de vereeniginge der selve ziele met het selve lichaem weder levendigh gemaeckt ende opgerecht wort.

d V. Wat wort te kennen gegeven door het opstaen Christi van den dooden?

A. Dat het selve lichaem Christi, het welck aen den kruyce gehangen heeft, ende in 't graf geleyt was, door den doot ofte door de scheydinge der ziele gevallen zijnde, wederom is levendigh geworden door de vereeniginge der ziele met het selve lichaem.

a V. Wie is opgestaen van den dooden?

A. De Sone.

a V. Is de Vader niet opgestaen?

A. Neen.

b V. De Vader ende de Soon zijn immers een?

A. Dit is te verstaen ten aensien van het Goddelicke wesen, ende niet ten aensien van de persoon.

b V. Na wat natuer is Christus opgestaen?

A. Na de menschelicke natuer.

b V. Waerom niet na de Goddelicke nature?

A. Na deselve is hy niet gestorven geweest.

b V. Kan de Godtheyt wel sterven?

A. Neen.

b V. Wie heeft Christum opgeweckt?

A. Hy selfs.

b V. Door wiens kracht is hy opgestaen?

A. Door sijn eygen kracht: Joh. 10. 17, 18. Daerom heeft my de Vader lief, overmits ick mijn leven aflegge, op dat ick 't selve wederom neme, &c.

b V. Is hy oock opgestaen door de kracht des Vaders?

A. Ja: Ephes. 1. 20. Die hy gewrocht heeft in Christo, als hy hem uyt den dooden heeft opgeweckt.

b V. Hoe veel opweckers zijn dat?

A. Een.

b V. Is dan de kracht des Vaders, ende de kracht des Soons, een ende deselfde kracht?

A. Ja.

b V. Welckers kracht was de grootste, des Vaders of des Soons?

A. Beyder even groot: als zijnde een en de selve kracht.

d V. Is hy door een ander kracht opgeweckt?

A. Geen ander als sijn eygen.

d V. Was het dan geen vreemde kracht?

A. Neen.

d V. Is hy opgeweckt door sijn eygen kracht alleen, of oock door eens anders kracht?

A. Oock door eens anders kracht: want de kracht, die sijn eygen, of sijns persoons kracht is, dat is, de kracht ende de Godtheyt van de tweede persoon, is sijn alleen niet, maer oock des Vaders ende des Heiligen Geests, dewelcke andere ende onderscheyden persoonen zijn, als de Sone.

c V. Die kracht, daer mede Christus opgeweckt is, is dat een kracht van binnen of van buyten?

A. Van binnen.

c V. Maer is het een kracht van binnen of van buyten, daer mede wy sullen opgeweckt worden?

A. Van buyten.

d V. Bewijst, dat Christus opgestaen is?

A. Matth. 28. 5. Actor. 2. 24, 32. Welcken Godt opgeweckt heeft, de smerten des doots ontbonden hebbende, &c. 1. Corinth. cap. 15. vs. 4. Ende dat hy is opgeweckt ten derden dage, na de Schriften.

b V. Wanneer, of op den hoe veelsten dag is Christus opgestaen?

A. Ten derden dage. 1. Corinth. 15. 4.

b V. Wat dagh van de weeck was het?

A. De eerste dagh der weke, die de dagh des Heeren, ende Sondagh genaemt wert.

b V. Wat stonde van den dagh was het, des morgens, of des middaghs, of des avonts?

A. Des morgens. Siet Matth. 28. Marc. 16. Luce 24. Joh. 20.

b V. Hoe lange hadde Christus in 't graf gelegen?

A. Drie dagen.

c V. Drie volle dagen?

A. Neen; maer eenen heelen dagh, ende twee stucken van dagen.

d V. Hoe seyt dan Christus, Matth. 12. 40. gelijck Jonas, &c. nademael Christus maer eenige uren van den eersten ende tweeden dagh heeft in 't graf gelegen?

A. Hy seyt dat op soodanige maniere, als doen gebruyckelick was onder de Joden; want drie dagen, drie nachten, zijn drie natuerlicke dagen, bestaende uyt 24. uren.

d V. Wat manier van spreken is dat, hoe noemen dat de Geleerden?

A. *Synechdoche*, dat is, dat men een deel neemt voor sijn geheel, ofte het geheel voor een deel.

b V. Wanneer stierf Christus?

A. Vrydaghs naer middagh ten drie uren.

b V. Wanneer wiert hy begraven?

A. Des Vrydaghs avonts voor Sonne ondergangh.

b V. Wanneer stont hy op?

A. Des Sondaghs morgens, als het begon te lichten. Matth. cap. 28. vs. 1.

c V. Van dat Christus begraven wiert, tot dat de Sonne ondergingh, was dat den eersten dagh?

A. Ja: want de Joden begonden den natuerlicken dagh, bestaende in vier-en-twintig uren, te rekenen van den eenen avont tot den anderen.

c V. Van Vrydaghs avonts, ofte van den avont na den Vrydagh, tot den avont na den Saterdagh, is dat geweest de tweede dagh?

A. Ja.

c V. Van Saterdaghs avonts, of van den avont na den Saterdagh, tot in den morgenstont, is dat de derde dagh?

A. Ja.

d V. Behoorden dan desen avont ende desen nacht, tot den eersten dagh der weke, die wy nu den Sondagh, ende den dagh des Heeren noemen?

A. Ja.

c V. Saterdagh, is dat geweest de tweede dagh?

A. Ja.

b V. Wie bewaerde het graf?

A. De krijghsknechten.

c V. Op wat wijse ende maniere is Christus opgestaen?

A. Op een gantsch heerlicke ende victorieuse wijse: want de aerde beefde, ende eenen Engel quam van boven &c. Siet Matth. 28. ende de andere Euangelisten.

d V. Hoedanigh is Christus opgestaen?

A. Gantsch verheerlickt na lichaem ende ziele.

d V. Maar is de menschlicke natuer soo verheerlickt opgestaen, datse hare natuerlicke eygenschappen heeft in 't graf gelaten, ende aengenomen de Goddelicke, als van onsienlickheyt, over al tegenwoordigheyt, &c.?

A. Neen.

d V. Wie drijven sulcks?

A. De Luterschen.

c V. Heeft dan de menschelicke nature hare natuerlicke eygenschappen behouden?

A. Ja.

c V. Is Christus dan opgestaen, het graf gesloten zijnde ende blijvende?

A. Neen.

c V. Is hy dan gegaen door den steen?

A. Geensins.

c V. Kan het eene lichaem wel gaen door het ander?

A. Neen.

c V. Moet dan het eene lichaem het ander wijcken?

A. Ja.

c V. Maer kost de Heere niet, volgens sijne almachtigheyt, maken dat Christus opstont, het graf met den steen gesloten blijvende?

A. Neen.

d V. Is dit de almachtigheyt Godts niet te kort ende niet te na gesproken?

A. Neen.

d V. Is dat veel eer de almachtigheyt Godts te na gesproken, als men seght, dat de Heere sulcks doen konde?

A. Ja.

d V. Toont dat?

A. Om dat als dan de almachtigheyt soude strijden tegen de nature, het wesen ende absolute volmaecktheyt Godts, als hem konnende versaken, tegen 2. Tim. 2. 13. Hy en kan hemselven niet verloochenen.

d V. Kan Godt, volgens sijne almachtigheyt, een mensch verdestruëren en vernietigen?

A. Ja.

d V. Maer kan Godt, volgens sijne almachtigheyt, een mensch verdestruëren, en dat hy een ware mensch sal blijven?

A. Neen.

d V. Kan Godt, volgens sijne almachtigheyt, wel uyt steenen kinderen Abrahams verwecken?

A. Ja. Matth. 3. 9.

d V. Maer kan Godt, volgens sijne almachtigheyt, wel uyt de steenen kinderen Abrahams verwecken, soo datse te gelijck sullen zijn kinderen Abrahams ende steenen?

A. In 't minste niet

d V. Soude daer mede gestelt worden, dat ja ende neen te gelijck waer souden zijn?

A. Ja: het welck voorwaer een groote onvolmaecktheyt soude in Godt stellen, ende een verloocheninge van sich selven.

d V. Kan Godt niet alles doen wat hy wil?

A. Ja: Psalm 115. 3 Onse Godt is doch in den hemel, hy doet al wat hem behaeght.

d V. Maer wil Godt sulcks doen?

A. Neen: ende sal het contrarie in eeuwigheyt niet bewesen worden.

d V. Kan Godt sulcks wel willen?

A. Geensins: want de Heere en wil niet doen het gene met sijne nature strijt, ende gelijck hy niet en wil doen 't gene met sijn nature soude strijden, ja niet en kan willen, alsoo en kan hy oock niet doen het gene met sijn nature strijt, gelijck dit geen kleyne, maer vry een groote tegenstrijdigheyt in Godt is stellende.

c V. Wanneer is Christus dan opgestaen?

A. Na dat de Engel de steen van het graf hadde afgewentelt.

c V. Konde Christus den steen niet wechdoen door sijne Goddelicke kracht?

A. Ja.

d V. Waerom heeft hy hier toe dan den dienst van den Engel gebruyckt?

A. Om dat het hem soo gelieft heeft.

d V. Waer in is dan de verheerlickinge deser opstandinge Christi, soo na lichaem als na ziele, gelegen?

A. In sekere qualiteyten ende hoedanigheden, daer mede de menschelicke nature, soo na lichaem als na siele, is begaeft geworden; gelijck de salige opstandinge medebrenght, 1. Corinth. 15. 42, 43, 44. Na den lichame, als hebbende afgeleyt alle swackheden, als honger, dorst, vermoeytheyt, sterffelickheyt. Na de ziele, als ontslagen zijnde van alle menschelicke swackheden, die deselve is onderworpen geweest, doch sonder sonde, ende voorsien van alle sulcke treffelicke gaven, als eenigh schepsel hebben kan. Na ziele ende lichaem te gelijck, als hebbende oock heerschappije over levendige ende dooden. Rom. 14. 9. Matth. 28. vs. 18.

d V. Maer moest Christus nootsakelick opstaen van den dooden?

A. Ja.

d V. Was het niet genoegh, dat hy gestorven was?

A. Neen.

d V. Waerom niet?

A. 1. Om dat sulcks voorseyt was, Genes. 3. 15. ende 22. 18. Psalm 16. 10. Want ghy sult mijne ziele in de helle niet verlaten: ghy sult niet toelaten dat uwe heylige de verdervinge sie. Matth. cap. 12. vs. 29. en 17. vs. 23. ende op andere plaetsen. 2. Om sijn ampts wille, het welcke hy volkomentlick niet soude hebben konnen uytrechten, indien hy niet en was van den dooden opgestaen: want hy moeste

niet alleen sterven, maer oock de doot overwinnen, Hose. cap. 13. vs. 14. Hy moest, als Middelaer, Godt en mensche, een eeuwigh Koninckrijck hebben, Psalm 45. 7. Luce 1. 33. Hy moest, sijne offerhande hier op aerde gedaen hebbende, ingaen in het heylige der heyligen, dat sonder handen gemaeckt is, Hebr. 9. vs. 24. aldaer moest hy verschijnen voor Godt, als een eeuwigh Priester, Hebr. 5. 6. Het welck hy alles niet soude hebben konnen doen, in gevalle hy in de doot ware gebleven.

c V. Moeste hy oock nootsakelick opstaen om onsent wille?

A. Ja.

c V. Hebben wy dan eenigh profijt ende voordeel by sijn opstandinge, die wy niet gehadt souden hebben, soo hy niet was opgestaen, en die wy nootsakelick moesten hebben, souden wy konnen saligh worden?

A. Ja.

c V. Hoe veel vruchten ende nuttigheden stelt de Catechismus, die wy scheppen uyt de opstandinge Christi?

A. Drie.

c V. Welck zijn die?

A. De genade van rechtveerdighmakinge, de genade van heylighmakinge, ende een seker pant onser saliger opstandinge.

c V. Wat nuttigheyt heeft de rechtveerdighmakinge door de opstandinge Christi?

A. Om dat hy anders de doot niet soude hebben overwonnen.

c V. Van wat doot verstaet ghy dat?

A. Van de tijtlicke ende eeuwige doot.

c V. Souden wy niet hebben konnen gerechtveerdight worden, soo Christus niet was opgestaen van den dooden?

A. Neen.

c V. Was hy niet gestorven om onser sonden wille?

A. Ja: Rom. cap. 4. vs. 25. Welcke overgelevert is om onse sonden.

c V. Als Christus stierf voor de sonden, hadde hy doen niet genoeghsaem betaelt?

A. Ja.

c V. Moest hy evenwel opstaen van den dooden?

A. Ja.

c V. Waerom?

A. Hy moest opstaen om onser rechtveerdigheyt wille: Rom. 4. 25. Ende opgeweckt om onse rechtveerdighmakinge.

c V. Was dan sijn opstandinge een deel van de voldoeninge, of een vereyschte voorgaende conditie tot deselve?

A. Neen: maer sy was een nootsakelick gevolgh ende teecken van de voldoeninge; als oock een nootsakelick middel ende conditie om de voorschreven voldoeninge te appliceren.

c V. Zijn wy dan hier door volkomentlick versekert, dat Christus ten vollen betaelt heeft?

A. Ja: want soo daer noch een eenige sonde was onbetaelt overgebleven, soo soude die eenige sonde machtigh genoegh geweest zijn onsen Salighmaker in 't graf te houden.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat Christus de doot heeft overwonnen?

A. Actor. 2. 24. Alsoo het niet mogelick en was dat hy van de selve doot soude gehouden worden. Hose. 13. 14. met 1. Corinth. cap. 15. vs. 14.

c V. Wat nuttigheyt geeft de opstandinge Christi tot de heylighmakinge?

A. Dat wy opgeweckt worden tot een nieuw leven.

c V. Wat is dat opgeweckt te worden tot een nieuw leven?

A. Wedergeboren of vernieuwt te werden.

d V. Wat is de wedergeboorte?

A. Een opweckinge uyt den doot der sonden, ende een verkrijginge van een nieuw leven.

d V. Wat is dat nieuw leven?

A. Dat bestaet in gerechtigheyt ende heyligheyt.

d V. In hoe veel stucken bestaet de bekeeringe des menschen?

A. In twee, in de afstervinge des ouden, ende opstandinge des nieuwen mensches.

d V. Hoe wort die volbracht door de opstandinge Christi?

A. Als een seker teecken, dat wy, uyt kracht van Christi doot oock opgeweckt worden uyt den doot onser sonden, ende nieuwe menschen worden gemaeckt.

d V. Hoe kan de doot Christi yemands herte veranderen?

A. Om dat de opweckende genade ende levendighmakenden Geest, door sijn doot ende gehoorsaemheyt ons verworven is.

d V. Werckt hy door sijnen Geest een ander hert in den mensche?

A. Ja.

d V. Waer uyt bewijst ghy, de opstandinge Christi hier toe dient?

A. Rom. 6. 4. Wy zijn dan met hem begraven door den doop, in den doot, op dat gelijckerwijs Christus uyt den dooden opgeweckt is tot de heerlickheyt des Vaders, alsoo oock wy in nieuwigheyt des levens wandelen souden. Coloss. cap. 2. vss. 12, 13. 1 Petr. 1. 3.

b V. Welck is de derde nuttigheyt?

A. Dat wy hebben een seker pant onser saliger opstandinge.

a V. Wie sullen al opstaen?

A. Alle menschen.

a V. Sullen de geloovigen opstaen?

A. Ja.

a V. Sullen de goddeloosen oock opstaen?

A. Ja.

c V. Wat onderscheyt is er dan?

A. De geloovige sullen hebben een salige opstandinge, ende de goddeloosen een onsalige.

c V. Waer toe sullen de geloovige dan opstaen?

A. Tot hare saligheyt.

c V. Waer toe sullen de goddeloosen opstaen?
A. Tot hare verdoemenisse. Joh. 5. 29.

b V. Maer sult ghy met de geloovigen opstaen, of met de goddeloosen?
A. Met de geloovigen.

b V. Wat weet ghy dat?
A. Om dat Christus, dien ick met den geloove aenneme, opgestaen is.

b V. Wat onderpant hebt ghy daer toe?
A. Om dat Christus opgestaen is als mijn Hooft.

c V. Is Christi doot ende opstandinge alleen een exempel van onse eerste ende tweede opstandinge?
A. Neen.

c V. Zijnse dan een oorsaeck van onse opstandinge?
A. Ja.

d V. Bewijst dat?
A. 1. Corinth. 15. 16, 17, 18, 19, 20, &c. 1. Thess. 4. 14. Want indien wy gelooven dat Jesus gestorven is, ende opgestaen, alsoo sal oock Godt de gene die ontslapen zijn in Jesu weder brengen met hem.

c V. In wat jaer ofte in wat tijt sult ghy opstaen?
A. Dat weet men niet.

c V. Kan men het wel weten?
A. Neen.

c V. Behoeft men het wel te weten?
A. Neen.

Vrage 46.

Wat verstaet ghy daer mede, Opgevaren ten hemel?

Antw. Dat Christus voor de oogen sijner Jongeren van der aerden ten hemel is opgeheven, ende dat hy ons ten goede daer is, tot dat hy wederkomt, te oordeelen de levendige ende de dooden.

d V. Waer staet de historie van Christi hemelvaert?
A. Luce 24. 50, 51. Actor. 1. 9, 10.

a V. Wie is opgevaren?
A. Christus: Joh. 3. 13. Ende niemant is opgevaren in den hemel, dan die uyt den hemel nedergekomen is, namelick, de Sone des menschen, die in den hemel is.

b V. Na sijn ziele, of na sijn lichaem?
A. Na alle beyde.

b V. Na sijn menscheyt, of na sijn Godtheyt?
A. Na sijn menscheyt.

b V. Is de Godtheyt dan over al?
A. Ja.

b V. Maer heeft de Godtheyt niet met allen daer toe gedaen?
A. Ja.

c V. Wat heeftse daer toe gedaen?
A. Sy heeft de menscheyt opgeheven ende doen bewegen van d'eene plaets na d'ander.

c V. Hoe is dat opvaren toegegaen?
A. Hy is geheven ende bewogen, door kracht der Godtheyt, van der aerden na den hemel.

c V. Is hy lichamelick, plaetselick, ende eygentlick, of geestelick ten hemel gevaren?
A. Lichamelick, &c.

c V. Is het niet te verstaen, dat hy alleenlick gelijck Capernaum (Matth. 11.) tot den hemel is verheven?
A. Neen.

d V. Is het alleen eene veranderinge geweest van staet en conditie?
A. Neen.

d V. Wie seggen dat?
A. De hedendaeghsche Luterschen.

d V. Hoe soudt ghy haer konnen wederleggen?
A. Om dat het door veranderinge van plaetse geschiet is.

d V. Is het dan eygentlick ende plaetselick geschiet?
A. Ja: mits in de Schrifture plaetse van waer, ende

waer na toe, oock waer door, of boven welcke hy gegaen is, aengewesen wert.

d V. Hoe soude dat plaetselick te verstaen zijn, alsoo boven den hemel geen plaetse is?

A. Daer is plaetse.

d V. Bewijst dat?

A. Joh. 14. 1, 2. Ick ga om u plaetse te bereyden, &c.

d V. Als hy dan opvoer, is hy dan op der aerden niet gebleven?

A. Neen.

b V. Waer van daen is Christus opgevaren?

A. In 't gemeen van der aerde. In 't particulier van den Olijfbergh. Actor. 1. 12.

b V. Hoe hiet het vleck, dat op desen Olijfbergh was?

A. Bethanien. Luce 24. 50.

b V. Waer henen voer Christus?

A. Na den hemel.

c V. Hoe wort dien hemel meer genoemt in de Schrif tuer?

A. Het Paradijs, de derde Hemel, de Hemel der hemelen, &c. 2. Corinth. 12. 2. 1. Reg. 8.

c V. Waer door is Christus gevaren, of wat was het middel-spatie of plaetse?

A. De locht ende het firmament.

c V. Kan men uyt dese drie klaerlick bewijsen, dat Christus plaetselick is ten hemel gevaren?

A. Ja.

d V. Waer staet het dat Christus door of boven de hemelen is doorgegaen?

A. Hebr. 4. 14. Die door de hemelen doorgegaen is.

c V. Is Christus terstont ten hemel gevaren, als hy was opgestaen van den dooden?

A. Neen.

c V. Hoe langh was hy dan noch op der aerden?

A. Veertigh dagen. Actor. 1. 3.

c V. Waerom is de Heere Christus noch veertigh dagen op der aerden gebleven na sijne opstandinge?

A Om dat het hem soo belieft heeft: hoewel dat

men eenighsins seggen kan, dat hy soo lange gebleven is, om sich volkomentlick aen sijne discipelen te vertoonen, ende haer te onderrechten, aengaende de dingen des Koninckrijcks Godts. Siet Actor. 1. 3.

d V. Op wat ure van den dagh is Christus opgevaren?

A. 't Is onseker.

c V. Is yemant na lichaem ende ziele voor Christus in den hemel gevaren?

A. Ja.

d V. Wie?

A. Henoch. Genes. 5. 24. met Hebr. 11. 5.

d V. Waerom wort dan de Heere Christus geseght de eerstelingh der gener die ontslapen zijn, ende die opgevaren zijn. 1. Cor cap. 15. vs. 20, &c.?

A. Dat en is niet te verstaen van den tijt, als of niemant anders voor hem niet opgestaen ende opgevaren was; maer dat is te verstaen, dat hy door sijn eygen kracht, ende als ons Hooft, is opgestaen, &c. 1. Corinth. 15. 23. Coloss. 1. 18.

c V. Wat dede Christus effen voor sijn opvaren?

A. Hy heeft sijne discipelen gesegent. Luce 24. 51.

d V. Doe Christus sijne discipelen segende, maeckte hy doen niet een kruys over sijne discipelen, met sijne handen?

A. Neen.

d V. Wie seggen dat?

A. De Papisten.

c V. Wat gelaet of gesten heeft hy gehouden?

A. Doe hy haer segende, soo hief hy sijne handen om hooge na den hemel. Luce 24. 51.

d V. Wat is'er noch meer aen te mercken in Christi hemelvaert?

A. Dat een wolcke hem wech nam van hare oogen. Actor. 1. 9.

d V. Is dat een waerachtige wolcke geweest?

A. Ja.

b V. Wie warender by, als Christus opvoer?

A. Sijne discipelen.

b V. Was Judas daer oock by?
A. Neen. Siet Matth. 27. 5.

b V. Wat geselschap heeft Christus met hem na den hemel genomen?
A. Niemant.

c V. Zijn de Outvaders des Ouden Testaments met Christo niet opgevaren gelijck de Papisten droomen?
A. Godts woort maeckt in het minste daer van geen gewagh

b V. Wie quamen by de Apostelen, als Christus opvoer?
A. Twee Engelen.

d V. Daer staet nochtans Mannen, waerom wordense soo genaemt?
A. Om datse quamen in menschelicke gedaente.

d V. Wat seydense tot de Apostelen?
A. Siet den text Actor. 1. 10, 11.

d V. Waer het niet beter dat Christus hier op aerden was gebleven?
A. Neen.

d V. Waerom niet?
A. Om dat hy ons daer is ten goeden, ende tot onsen besten. Joh. 16. 7. met Hebr. 8. 2.

c V. Wat doet hy daer dan voor ons?
A. Hy bidt daer voor ons. Rom. 8. 35. 1. Joh. 2. 1.

b V. Hoe lange sal Christus in den hemel blijven?
A. Tot den jonghsten dagh toe: Actor. 3. 21. Welcken de hemel moet omvangen tot de tijden der wederoprechtinge aller dingen.

b V. Hoe seggen de artijckelen des Geloofs?
A. Als hy komen sal om te oordeelen de levendigen ende de dooden. Actor. 17. 31. Phil. 3. 20. leght hier by Joh. 14. 3.

c V. Sal hy dan noyt voor dien tijt weder komen?
A. Neen. Actor. 3. 21.

c V. Komt hy, of vertoont hy hem niet altemets op der aerden?
A. Neen.

d V. Wie leeren dat?
A. De Papisten.

d V. Wat seggen sy?
A. Dat hy lichamelick, doch onsienlick tegenwoordigh is, soo menighmael als men Misse doet. Dat hy oock somwijlen aen dese of gene haerder Sancten extra-ordinaerlick verschenen is.

d V. Hoe seggen sy, dat hy in den hemel ende in de Misse kan zijn?
A. Sy drijven dat Christus na sijne menschelicke nature op vele plaetsen te gelijck tegenwoordigh is.

d V. Kan dat wel zijn?
A. Neen.

d V. Maer Godt is almachtigh?
A. Dat soude onmacht zijn.

d V. Waerom onmacht?
A. Om dat Godt te gelijck ja ende neen soude waer maken.

d V. Men moet gelooven sonder sien, ende met sijne sinnen niet te werck gaen?
A. Men moet met sijn sinnen te werck gaen in de dingen die gesien konnen worden.

d V. Hoe soude men de Papisten hier inne eenvoudelick wederleggen?
A. Dat hy sal wederkomen soo gelijck hy opgevaren is.

d V. Bewijst dat?
A. Actor. 1. 11. Dese Jesus die van u opgenomen is in den hemel, sal alsoo komen, gelijckerwijs ghy hem na den hemel hebbet sien henen varen.

d V. Als Christus dan komen sal om te oordeelen, sal hy dan alleen komen onplaetslick ende onsienlick?
A. Neen.

d V. Hoe dan?
A. Plaetselick, sienlick, ende lichamelick.

d V. Tot hoe verre sal hy afkomen, of na beneden komen?
A. Tot in de locht. 1. Thess. 4. 17.

d V. Sal hy dan gesien worden.
A. Ja. 1. Joh. 3. 2. Matth. 24. 30. Apoc. 1. 7.

VRAGE 47.

Is dan Christus niet by ons tot aen 't eynde der werelt, alsoo hy ons belooft heeft?

Antw. Christus is waerachtigh mensch ende waerachtigh Godt, na sijner menschelicker nature is hy niet meer op aerden, maer na sijner Godtheyt, Majesteyt, genade, ende Geest, en wijckt hy nimmermeer van ons.

a V. Waer is Christus nu na sijne menscheyt?
A. In den hemel.
a V. Is hy dan na sijne menscheyt niet op der aerden?
A. Neen.
c V. Bewijst dat?
A. Joh. 16. 28. Wederom verlate ick de werelt, ende ga henen tot den Vader. Coloss. 3. 1.
d V. Is Christus dan niet by ons?
A. Ja.
d V. Hoe is hy by ons?
A. Na sijne Godtheyt, ende na sijnen Heyligen Geest ende genade.
c V. Is Christus na sijne Godtheyt niet over al, soo wel by de goddeloosen, als by ons?
A. Ja: als te sien is 1. Reg. 8. 27. Jer. 23. 24. En vervulle ick niet den hemel ende de aerde spreeckt de Heere?
c V. Wat is 'er dan voor onderscheyt tusschen ons ende haer?
A. Hy is by de geloovigen met sijne besondere genade, ende by de goddeloose alleen met sijne macht, rechtveerdigheyt ende straffe, ende daerentusschen komende een algemeyne weldadigheyt. Matth. 5. vs. 45.

d V. Bewijst dat Christus met sijne genade ende Geest by den geloovigen is?

A. Esai. 54. 8, 10. Maer met eeuwige goedertierentheyt sal ick my uwer ontfermen, seyt de Heere uwe Verlosser, &c. Matth. 18. ende 28. 20. Joh. 14. 16, 23.

Vrage 48.

Maer soo de menscheyt niet overal en is daer de Godtheyt is, werden dan die twee naturen in Christo niet van een ander gescheyden?

Antw. Gantschelick niet: want mitsdien de Godtheyt onbegrijpelick, ende overal tegenwoordigh is, soo moet volgen datse wel buyten haer aengenomen menscheyt is, ende persoonelick met haer vereenight blijft.

b V. Blijven die twee naturen altijt vereenight in Christo?

A. Ja.

b V. Wordense noyt van malkanderen gescheyden?

A. Neen.

c V. Waerom worden die naturen niet gescheyden?

A. Om dat de Godtheyt overal is daer de menscheyt is.

c V. Maer de menscheyt is niet overal daer de Godtheyt is; ergo, soo isse van de Godtheyt gescheyden?

A. Dat volght niet.

d V. Daer uwe ziele is, is daer elck lidt van u lichaem?

A. Neen.

d V. Daer elck lidt van u lichaem is, is daer de ziele?

A. Ja.

d V. Wort dan de vereeniginge niet gescheyden tusschen de ziele ende het lidt?

A. Neen.

d V. Soo daer twee saken vereenight waren, even eyndelick en even wijdt uytgestreckt, als de ziele ende het lichaem des menschen, soude dan de unie gescheyden worden, soo het eene niet en was daer het ander is?

A. Ja.

d V. Wel waerom wortse hier niet gescheyden?

A. Om dat het niet en is een ende de selfde reden.

d V. Wat onderscheyt is 'er dan?

A. Lichaem ende ziele is eyndelick.

d V. Is de menscheyt Christi eyndelick?

A. Ja.

d V. Is de Godtheyt eyndelick?

A. Neen: maer oneyndelick.

d V. Is de Godtheyt dan altijt daer de menscheyt is?

A. Ja.

d V. Behoeven dan die twee naturen wel gescheyden te worden, al is 't dat de menscheyt niet en is daer de Godtheyt is?

A. Neen.

d V. Waer is de vereeniginge van beyde naturen?

A. Daer boven in den hemel.

d V. Maer heeft de Goddelicke natuer de menschelicke natuer hare eygenschappen medegedeelt, soo dat de menschelicke nature nu is, waer de Godtheyt is?

A. Neen.

d V. Kan dat wel geschieden?

A. Neen.

d V. Wie seggen, dat de menschelicke nature Christi te gelijck in den hemel ende op der aerden kan zijn?

A. De Papisten ende Luterschen.

d V. Hoe soudt ghy haer wederleggen?

A. 1. Om dat Godt hemselven dan soude verloochenen, tegen 2. Tim. 2. 13. 2. Om dat als dan de menscheyt geen menscheyt meer soude zijn, maer Godtheyt, ende alsoo twee oneyndige, ende dienvolgende meer Goden of Godtheden souden zijn, als een.

SONDAGH XVIII. VRAGE 49, 50.

VRAGE 49.

Wat nuttet ons de Hemelvaert Christi?

Antw. Ten eersten, dat hy in den hemel voor dat aengesicht sijns Vaders onse Voorspreker is: Ten anderen, dat wy ons vleesch in den hemel tot een seker pant hebben, ende dat hy als dat Hooft onse ledematen oock tot hem sal nemen: Ten derden, dat hy ons sijnen Geest tot een tegenpant sendet, door welckers kracht wy soecken dat daer boven is, daer Christus is sittende ter rechterhant Godts, ende niet dat op der aerden is.

d V. Hoe wert desen Sondagh afgedeelt?

A. In twee deelen

d V. Welck zijn die twee deelen?

A. 1. De nuttigheden, die wy scheppen uyt de Hemelvaert Christi, Vrage 49. 2. Het sitten ter rechterhant Godts, Vrage 50.

c V. Hebben de geloovigen wel eenigh profijt ende voordeel daer by, dat Christus ten hemel gevaren is?

A. Ja.

c V. Hoe veel nuttigheden stelt de Catechismus, die de geloovigen scheppen uyt Christi Hemelvaert?

A. Drie.

c V. Welck is de eerste nuttigheyt?

A. Dat hy in den hemel voor het aengesichte sijns Vaders onse voorspraeck is.

d V. Bewijst dat?

A. Rom. 8. 35. Die oock voor ons bidt. 1. Joh. 2. 1. Wy hebben eenen voorsprake by den Vader, Jesum Christum den rechtveerdigen.

d V. Wat is dat geseyt, dat hy onse voorspraek is?

A. Dat hy vertoont, ende altijt versch is, de kracht van sijn bloedige verdiensten, dat om der selver wille alle uytverkorene in genaden aengenomen mochten werden, &c. Hebr. 9. 24. ende 12. 24.

c V. Leyt Christus dan daer boven in den hemel op sijn knijen.

A. Neen.

c V. Spreeckt hy daer formelick, ende uytet sijne gebeden, gelijck hy hier op der aerde dede?

A. Neen.

d V. Behoeft hy dan geen sprake te geven ende te uyten?

A. Neen.

c V. Heeft Christus, hier op aerden zijnde, voor ons gebeden, ende dat formelick ende uyterlick?

A. Ja.

d V. Bewijst dat?

A. Joh. 17. 9. Ick bidde voor haer.

d V. Badt Christus hier op der aerden, soo gelijck als hy nu voor ons bidt in den hemel?

A. Neen: want op der aerden zijnde, badt hy voor ons in forma, ende uyt kracht van sijne offerhande welcke hy noch doen soude: nu bidt hy uyt kracht van sijne offerhande, die voor ons gedaen is.

a V. Bidden Maria, Petrus, Paulus, &c. voor ons?

A. Neen.

a V. Wie dan?

A. Christus.

b V. Waerom Christus?

A. Om dat hy onsen Advocaet, Voorspraeck ende Middelaer is

b V. Hebben wy geen Advocaten en Voorsprekers meer als Christus?

A. Neen.

c V. Wie seggen het contrarie?

A. De Papisten.

d V. Wat seggen sy dan?

A. Dat de Heylige daer boven in den hemel, nef-

fens Christum, onse voorspraken, ende patroonen zijn, waerom sy oock deselve soo devotelick ende yverigh in tijt van noot of andersins, komen aen te roepen: ja menighmael meer Mariam in haren noot aenroepen, als Christum.

d V. Konnen de Heyligen onse voorspraken wel zijn?

A. Neen.

d V. Waerom niet?

A. Om dat niemant van deselve voor ons gestorven zijnde, voldaen ende verdient heeft.

d V. Kan dan niemant zijn onsen Advocaet ende Voorspraeck, die voor ons niet gestorven is, noch voor ons voldaen ende verdient heeft?

A. Neen.

d V. Behoeven sy het oock wel te zijn?

A. Neen.

d V. Is dan sijn voorbiddinge krachtigh genoegh voor ons?

A. Ja.

d V. Maer als men hier in dese werelt een groot Heer ofte Vorst spreken wil, soo sal men soo plotselick niet tot dien Heer loopen; maer men sal eerst sijne dienaers spreken ende versoecken door deselve acces en toegangh; moet het hier mede oock soo niet gaen?

A. Neen.

d V. Wie seggen sulcks?

A. De Papisten.

d V. Hoe soudt ghy haer wederleggen?

A. Om dat Christus begeert dat wy tot hem sullen komen. Matth. 11. 28.

d V. Maer sal Christus ons wel verhooren?

A. Och ja: Joh. 6. 37. Ende die tot my komt en sal ick geensins uytwerpen.

d V. Is de voorbiddinge Christi wel soo krachtigh, datse van sijnen Vader verhoort ende aengenomen wert?

A. Ja: want nadien de Heere Christus altijt verhoort

is doen hy hier noch op aerden was in den staet van sijn vernederige, als te sien is Joh. 11. 42. hoe veel te meer daer boven in den hemel, nu hy is in den staet van sijne verheerlickinge.

d V. Hebben wy dit Advocaetschap ende voorbidden Christi wel van doen?

A. Ja.

d V. Waerom doch?

A. Van wegen onse onweerdigheyt, swackheyt, ende daeghlicksche sonden.

d V. Stilt de Heere Christus den toorn sijns Vaders, ende maeckt hy onse saken daer boven weder effen met sijne voorbiddinge, die wy met onse sonden oneffen gemaeckt hebben?

A. Ja.

d V. Is dit dan niet eenen grooten troost voor ons, die wy Godts kinderen zijn, dat wy Christum hebben tot onsen Advocaet en Voorspreker?

A. Ja. Siet Rom. 8. 34, 35.

b V. Welck is de tweede nuttigheyt, die wy scheppen uyt de hemelvaert Christi?

A. Dat wy ons vleesch tot een seker pant hebben in den hemel, als dat wy daer oock komen sullen.

c V. Welck is ons vleesch?

A. De Heere Christus.

c V. Waerom wort hy ons vleesch genoemt?

A. Om dat hy, als onse Borge ende Middelaer, het selve van ende uyt Maria om onsent wil heeft aengenomen.

a V. Waer sult ghy varen als ghy sult sterven?

A. In den Hemel.

a V. Sult ghy in 't Vagevyer niet komen?

A. Neen: want daer is geen Vagevyer.

a V. Niet in de helle?

A. Neen.

a V. Waer dan?

A. In den Hemel.

b V. Wat weet ghy dat?

A. Om dat mijn vleesch in den Hemel is.

b V. Wat hebt ghy voor een fundament?

A. Om dat Christus in den Hemel is.

b V. Wat is Christus?

A. Hy is mijn Hooft.

b V. Is yemant meer u Hooft?

A. Neen.

b V. Is Petrus, de Paus, &c. u Hooft?

A. Neen.

c V. Daer het Hooft is, moeten daer de ledematen oock zijn?

A. Ja.

c V. Hebt ghy een text, om dit u fundament vast te maken.

A. Joh. 14. 2. Ick gae henen om u plaetse te bereyden. Eph. 2 vs. 6. Ende heeft ons medegeset in den Hemel in Christo Jesu.

c V. Magh men dan wel versekert zijn van sijn saligheyt?

A. Ja.

c V. Hoe wilt ghy de Papisten, ende andere, die dese sekerheyt loochenen, overtuygen?

A. Om dat anders Christus, het Hooft van sijn ledematen, ende de ledematen van haer Hooft souden gescheyden zijn ende blijven.

c V. Kan dat wel zijn?

A. Neen: Rom. 8. 11, 34, 35. Joh. 14. 3. Ende sal u tot my nemen, op dat ghy oock zijn meught daer ick ben.

b V. Welck is de derde nuttigheyt?

A. Dat hy sijnen Geest tot een tegenpant sendet.

d V. Heeft hij te voren sijnen Geest niet gegeven?

A. Ja: Joh. 20. 22. Ende als hy dit geseght hadde blies hy op haer, ende seyde tot haer, ontfanght den H. Geest.

d V. Hoe staet 'er dan, dat hy den H. Geest geeft na ende door sijn hemelvaert?

A. Dat is, dat hy den Geest in overvloediger mate heeft uytgestort dan te voren.

V. Waer uyt bewijst ghy de derde nuttigheyt?
A. Joh. 14. 16, 17. Ende ick sal den Vader bidden, ende hy sal u eenen anderen Trooster geven, &c. ende 16. 7.

Vrage 50.

Waerom wert daer toe geset sittende ter rechterhant Godts?

Antw. Dat Christus daerom ten hemel gevaren is, op dat hy hemselven daer bewijse als dat Hooft sijner Christelicker Kercke, door welcke de Vader alle dingh regeert.

b V. Hoe veel handen heeft Godt?
A. Godt heeft geen handen.
b V. Heeft Godt eygentlick een rechterhant?
A. Neen.
b V. Godt de Heere wort nochtans een rechterhant toegeschreven, als Psalm 110. 1. ende 118. 16.?
A. Dat is oneygentlicker wijse.
c V. Kan het niet eygentlick verstaen worden?
A. Neen.
c V. Waerom niet?
A. Om dat Godt een geest is, Joh. 4. 24. ende een geest heeft noch vleesch noch been. Luce 24. 39.
V. Wat wort dan door de rechterhant Godts verstaen?
A. De heerlickheyt ende kracht Godts.
d V. Wat beteeckent het sitten, of staen, of stellen, of verheffen ende verhoogen, ter rechterhant Godts?
A. Dat hy is verheven tot macht ende heerlickheit.
d V. Wat is dat voor een macht en heerlickheyt?
A. Een macht en heerlickheyt, die hy gewrocht heeft in Christo, als hy hem uyt den dooden opgeweckt heeft.
d V. Waer staet dat?
A. Ephes. 1. 20, &c.

d V. Wat is geseyt, het Hooft te zijn van de Kercke?
A. Dat hy, van wegen het recht der verlossinge de geestelicken Heere ende Koninck der gemeynten is.
a V. Wie is het Hooft van de Kerck?
A. Christus.
d V. Bewijst dat?
A. Ephes. 1. 22. Ende heeft hem der gemeynte gegeven tot een Hooft boven alle dingen. en 4. 15. ende 5. 23.
b V. Is het de Vader niet?
A. Niet in soodanigen opsicht, als het de Soon is, die het alleen is, voor soo veel hy de Middelaer is.
b V. Is het de Overigheyt niet?
A. In geender maniere.
b V. Is de Predikant het Hooft van de Kerck?
A. Neen.
b V. Is de man het Hooft van de vrouwe?
A. Ja.
b V. Is de geloovige vrouwe een lidtmaet van de Kerck?
A. Ja.
d V. Wel soo is de man het Hooft van de Kerck?
A. Dat volght niet.
d V. Hoe is dan de man het Hooft van de vrouwe?
A. Voor soo veel als hy de man des wijfs is, ende in de huyshoudinge, of in het huysregiment.
d V. Hoe is de Overigheyt ons Hooft?
A. Voor soo veel als wy burgers, ondersaten ende ledematen zijn van de politie.
d V. Is de Overigheyt dan ons Hooft niet voor soo veel wy ledematen Christi ende sijner Kercke zijn?
A. Neen.
d V. Is de Paus het Hooft van de Kercke?
A. Neen.
d V. Wie seggen sulcks?
A. De Papisten.
d V. Met wat argument soudt ghy bewijsen, dat de Paus het Hooft van de Kerck niet en is?

A. Om dat hy niet en sit ter rechterhant Godts.

d V. Is het dan een ende deselve sake, te sitten ter rechterhant Godts, ende gestelt te zijn tot het Hooft van de Kercke?

A. Ja.

d V. Bewijst dat?

A. Ephes. 1. 20, 21, 22. Die hy gewrocht heeft in Christo, als hy hem uyt den dooden heeft opgeweckt, &c. vs. 22. ende heeft hem der gemeynte gegeven tot een hooft boven alle dingen.

d V. Hebt ghy eenigh bewijs meer?

A. Ja.

d V. Welck is dat?

A. Om dat de Paus niet en is het fundament, 1. Corinth. 3. 11. de Bruydegom, Joh. 3. 29. de Koninck, Psal. 2. 6. ende de gemeynte niet verlost heeft met sijn bloet, niet en is gestelt over alle de leden, deselve niet en regeert, krachten geeft, noch over al is daer de leden zijn, maer sijn sitplaetse te Roomen houdt.

d V. Moeten dan by het Hooft van de Kerck soodanige dingen gevonden worden?

A. Ja.

d V. Hebt ghy noch eenigh bewijs meer?

A. 1. Om dat het Hooft dan de sonde soude onderworpen zijn, als oock de dwalinge, 't welck ongerijmt is. 2. Om dat de Kercke dickwijls sonder Hooft soude zijn, wanneer de Roomse stoel vacant is, of wanneer de Paus komt te sterven, &c.

d V. Maer kan de Paus na de distinctie van die van 't Pausdom het ministeriale, dat is, bedienende of ondergestelde Hooft niet zijn?

A. Neen.

d V. Waerom niet?

A. Om dat een lichaem dan twee hoofden soude hebben.

d V. Soude hy geen stadthouder Christi zijn konnen, gelijck Koningen en Heeren hare stadthouders hebben?

A. Neen.

d V. Waerom niet?

A. Om dat de Heere Christus hem niet van doen heeft, alsoo hy selfs over al by sijn gemeynte met sijn geest ende genade tegenwoordigh is. Matth. 28. 20.

d V. Waer uyt willen de Papisten bewijsen, dat de Paus het hooft is?

A. Sy seggen dat Petrus het Hooft geweest is, ende dat de Paus is de successeur ende navolger des Apostels Petri.

d V. Is Petrus het Hooft geweest van de andere Apostelen, ende van de geheele Kercke?

A. Neen.

d V. Heeft de Heere Christus den Apostel Petrus eenige previlegie, preminentie ende weerdigheyt boven de andere Apostelen gegeven?

A. Neen.

d V. Kan sulcks niet bewesen worden uyt Matth. 16. 18, 19. Ende ick segge u oock, Ghy zijt Petrus, ende op desen Petra sal ick mijn gemeynte bouwen, &c.?

A. Neen: want ten eersten, wert door het woort Petra niet verstaen de Apostel Petrus, maer Christus, die de rechte Petra ende steenrotse is, waer op dat hy sijn gemeynte gebouwt heeft. Ten anderen, die bedienende macht van te sluyten ende te ontsluyten heeft Christus den Apostel Petrus alleen niet gegeven, (gelijck oock sulcks uyt desen text niet en kan bewesen werden) maer oock aen alle Apostelen, als te sien is Joh. 20. 22, 23. met 2. Cor. 5. 18, 19, 20.

d V. Kan sulcks oock niet bewesen werden uyt Joh. 21. 15, &c.?

A. Neen: want ten eersten, dat Christus hier Petrum alleen aenspreekt, is alleen ten aensien van de herstellinge sijns ampts, nadien hy meer als de andere Apostelen soo leelick was gevallen, ende hem niet als een Apostel hadde gedragen: waerom hy oock bysonderlick in dit sijn ampt moest herstelt worden. Ten anderen, het gene Christus hier den Apostel

Petro belast, dat is oock het ampt van de Apostelen als te sien is Matth. 28. 29. Want dat de Heere Christus daer eygentlick noemt leeren, dat noemt hy hier oneygentlick weyden ende hoeden, ende is allen Dienaren gemeyn, gelijck te zien is 1. Petr. 5. 2. Ten derden, Petrus heeft oock hier uyt geensins konnen of willen besluyten, dat hem de Heere Christus gestelt hadde tot een Monarch ende Hooft van de andere Apostelen, gelijck blijckt volgens sijn eygen getuygenisse, 1. Petr. 5. vers 1. Ick die een mede-Ouderlingh ende getuyge des lijdens Christi ben. Ten vierden, dat oock die van het Pausdom door de schapen willen verstaen de Apostelen, ende door de lammeren de gemeynte, is enckele dwaesheyt, alsoo hier mede de Heere Christus niet anders wil te kennen geven, als dat de Apostel Petrus soude weyden ende hoeden al wat tot de gemeynte Godts soude gehooren: ende in Godts woort werden door de schapen altijt verstaen die geleert worden, en niet die nevens malkanderen leeren. Ja selfs by die van het Pausdom en zijn de Bisschoppen geen schapen, maer hoeders der schapen.

d V. Soo Petrus het hooft geweest ware, souden dan de Apostelen geen swack hooft hebben?

A. Ja: als blijckt Matth. 16. 23. Maer hy hem omkeerende seyde tot Petrum, Gaet wech achter my Satana, ghy zijt my een aenstoot; &c. ende 26. 70, &c. Galat. 2. 11, 12.

d V. Genomen, Petrus was het hooft geweest (het welck hy niet geweest is) kan dat de Paus wel tot sijnen voordeele trecken?

A. Neen.

d V. Maer de Paus seyt, dat hy des Apostels Petri successeur ende navolger is, ende dat Petrus dese macht aen den stoel van Roomen gehangen ofte eeuwighlick ende erffelick vast gemaeckt heeft, dewijle hy daer als opperste Bisschop heeft geseten?

A. Men kan genoegh seggen, maer seggen is geen

bewijs; maer laet haer eens bewijsen, ten eersten, dat Petrus boven andere Apostelen soodanige macht van Christo heeft ontvangen. Petrus sal haer selfs den mont stoppen. 1. Petr. 5. 1. Ick die een mede Ouderling ben. Ten tweeden, laet haer eens bewijsen dat Petrus dese macht gehadt hebbende, deselve heeft konnen vinden ende vast maken aen soodanige menschen ende volckeren, plaetsen ende Kercken, als het hem belieft heeft. Ten derden, dat hy te Roomen is geweest. Ten vierden, dat hy daer heeft geseten als de opperste geestelicke Monarch, heerschende ende gebiedende over alle Kercken, selfs over de Apostelen. Ten vijfden, dat hy te Roomen is gestorven. Ten sesten, dat aen Roomen daerom dese previlegie is gegeven, om dat hy te Roomen is gekruycight. Ten sevensten, dat de Pausen altijt Petro met een onverbroken successie ende ordre zijn gevolght. Ten achtsten, dat de Pausen van dit recht niet konnen vervallen, niet tegenstaende sy een goddeloose leere ende leven komen te voeren. Dese ende diergelijcke dingen moeten eerst van haer zijn vast geset ende bewesen, eer sy konnen vast setten, dat de Paus het Hooft is; het welck sy in eeuwigheyt niet sullen noch konnen doen.

d V. Wat is de Paus dan?

A. De Antichrist.

d V. Waer uyt soudt ghy dat bewijsen?

A. 2. Thess. cap. 2. vs. 4. Die hem tegenstelt ende verheft boven al dat Godt genaemt ofte als Godt ge-eert wort, &c.

d V. Wat seght Paulus daer dat de Antichrist, gekomen zijnde, doen soude?

A. Dat hy hem tegenstelt ende verheft boven al dat Godt genaemt, ofte als Godt ge-eert wort, alsoo dat hy in den Tempel Godts als een Godt sal sitten, hemselven vertoonende dat hy Godt ware.

d V. Doet dit de Paus?

A. Ja: gelijck de sake selfs genoeghsaem bekent

maeckt: want hy stelt hem in de plaetse Christi, hy verheft hemselven tegen ende boven Godt, want hy maeckt wetten ende breeckt wetten na sijn welgevallen: hy kan van sonde geen sonde maken, ende andere grouwelicke dingen meer.

d V. Behoort het sitten ter rechterhant Godts tot het Middelaersampt Christi?

A. Ja.

d V. Heeft Christus altijt ter rechterhant sijns Vaders geseten?

A. Wat belanght Christi persoon absolutelicken na de Godtheyt aengemerckt, deselve heeft altijt evengelijckheyt der macht, majesteyt ende eere met den Vader gehadt: maer Christi persoon aengemerckt als Middelaer, deselve en is niet altijts in dese eere ende macht (die wy de rechterhant Godes noemen) geweest.

d V. Na wat natuer is Christus geseten ter rechterhant Godts?

A. Na beyde.

d V. Is dat van beyde de naturen even eens, of op een maniere te verstaen?

A. Gantschlick niet.

c V. Wat onderscheyt is 'er dan?

A. De menscheyt heeft yet in der daet ende reëlick ontfangen, datse te voren niet en hadde.

d V. Wat heeft hy ontfangen na sijn menschelicke natuer?

A. Meerder glorie, macht ende heerlickheyt.

c V. Heeft hy na sijne menschelicke natuer ontfangen oneyndelickheyt ende over al tegenwoordigheyt?

A. Neen.

d V. Die gaven die hy na sijne menschlicke natuer ontfangen heeft, zijn die minder of meerder, of gelijck de gaven, die de Engelen ontfangen hebben?

A. Meerder.

d V. Doen Christus hier op aerden was, was hy doen in alle manieren heerlicker als de Engelen?

A. Neen: maer in verscheyden respecten minder:

Hebr. 2. 7. Ghy hebt hem een weynigh minder gemaeckt dan de Engelen.

b V. Wat heeft de Godtheyt ontfangen?

A. De Godtheyt heeft niet ontfangen.

b V. Is de Godtheyt daer door niet vermindert noch vermeerdert?

A. Neen.

b V. Kan de Godtheyt wel verminderen ofte vermeerderen?

A. Neen.

c V. Hoe wort Christus dan geseght geseten te zijn na sijne Godtheyt ter rechterhant Godts?

A. Dat is, dat de glorie sijner Godtheyt van nieuws op een meerder ende ruymer wijse verklaert, ende meer ende meer geopenbaert is, als te voren in den staet sijner vernederinge.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Joh. 17. 5. Ende nu verheerlickt my Vader by u selven, met de heerlickheyt die ick by u hadde, eer de werelt was. met Rom. cap. 1. vs. 4. Die krachtelick bewesen is te zijn de Sone Godts, na den Geest der heylighmakinge uyt de opstandinge der dooden.

SONDAGH XIX. Vrage 51, 52.

Vrage 51.

Wat nuttigheyt brenght ons nu dese heerlickheyt onses hoofts Christi?

Antw. Eerstelick, dat hy door sijnen H. Geest in ons sijne lidtmaten de hemelsche gaven uytgiet. Daer na dat hy ons met sijne macht tegen alle vyanden beschut ende bewaert.

d V. Hoe wort desen Sondagh afgedeelt?

A. In twee deelen.

d V. Welck zijn die twee deelen?

A. 1. De nuttigheden die wy scheppen uyt het sitten Christi ter rechterhant Godts, Vrage 51. 2. Van het laetste oordeel, Vrage 52.

b V. Hoe veel nuttigheden schept ghy uyt de heerlickheyt Christi?

A. Twee.

b V. Welck is d'eerste?

A. Dat hy in ons, sijne ledematen, de hemelsche gaven uytgiet.

c V. Wat verstaet ghy door het woort ledematen?

A. De geestelicke ende eygene onderdanen Christi daer hy het Hooft van is.

c V. Wie zijn de ledematen?

A. De geloovigen.

c V. Warender geen gaven gegeven eer Christus ten hemel voer?

A. Ja.

d V. Hoe staet 'er dan dat hyse geeft sittende ter rechterhant Godts?

A. Dat is, dat hyse overvloediger geeft, als hy te voren gedaen heeft.

d V. Wat bewijs hebt ghy, dat het uytstorten der gaven, op de gemeynte, een vrucht is van de heerlickheyt Christi?

A. Actor. 2. 33. Hy dan door de rechterhant Godts verhooght zijnde, ende de belofte des H. Geests ontfangen hebbende van den Vader heeft dit uytgestort dat ghy nu siet ende hoort.

c V. Soude Christus sijne gave niet hebben uytgestort soo hy niet en was ten hemel gevaren?

A. Neen: Siet Joh. 16. 7. Want indien ik niet wech en ga, soo en sal de Trooster tot u niet komen, &c. Ephes. 4. 8. Daerom seght hy, als hy opgevaren is in de hooghte, heeft hij de gevangenisse gevangen genomen, ende heeft den mensch gaven gegeven.

d V. Wat zijn die gaven die Christus over ons uytgiet?

A. Geestelicke gaven, tot de saligheyt dienende.

d V. Wat zijn die gaven die hy uytgoot over de Apostelen?

A. Extraordinare gaven, van onfeylbare wetenschap in de leere der saligheyt, van mirakelen te doen, met verscheyden talen te spreken, &c.

d V. Hebben wy die oock te verwachten?

A. Neen.

d V. Waerom niet?

A. Om dat Godt ons sulcke gaven niet belooft heeft, ende deselve zijn extraordinaris ende op sekere tijden gegeven geweest.

d V. Hebben wy deselve nu ofte altijts van nooden?

A. Neen: want doen diendense tot plantinge ende vastsettinge der Kercke Christi, en nu is de Kercke Christi geplant en vast geset.

d V. Zijn dan de mirakelen geduerige teeckenen waer aen men de ware Kercke kennen kan, als die van het Pausdom drijven?

A. In 't minste niet.

b V. Welck is de tweede nuttigheyt?

A. Dat hy ons tegen alle onse vyanden beschut ende bewaert.

b V. Wie zijn onse vyanden?

A. De Duyvel, de werelt, ons eygen vleesch.

b V. Wie bewaert ons tegen deselve?

A. Christus.

b V. Waer mede bewaert hy ons?

A. Met sijn macht.

b V. Sullen wy dan noyt den Duyvel in de kaecken vallen, ende t'eenemael onder sijn gewelt geraken?

A. Neen.

b V. Zijn wy soo sterck van ons selven?

A. Neen.

b V. Waer van daen komt dese onse sterckheyt?

A. Van Christo.

d V. Waer mede sult ghy u dan troosten tegen uwe machtige vyanden?

A. Met de bewaringe Christi.

d V. Bewijst, dat Christus u bewaert?

A. Matth. cap. 16. vs. 18. Ende de poorten der helle en sullen deselve niet overweldigen. Luce cap. 22. vss. 31, 32. Joh. 10. vs. 28.

Vrage 52.

Wat troost u de wederkomste Christi om te oordeelen de levendigen ende de dooden?

Antw. Dat ick in alle droeffenisse ende vervolginge, met opgerechten hoofde even den selven, die hem te voren om mijnent wille voor Godts gerichte gestelt, ende al den vloeck van my wechgenomen heeft, tot eenen Rechter uyt den hemel verwachte, die alle sijne ende mijne vyanden in de eeuwige verdoemenisse werpen, maer my met alle uytverkorenen tot hem in de hemelsche blijdtschap, ende heerlickheyt nemen sal.

a V. Staet'er oock een oordeel te verwachten?

A. Ja.

d V. Oordeelt oock Godt van te voren?

A. Ja.

d V. Hoe wort dat oordeel genoemt?

A. Een particulier oordeel.

b V. Hoe wort dat oordeel genoemt, dat te verwachten staet?

A. Een algemeyn oordeel.

c V. Hoe veelderley oordeel is'er dan?

A. Tweederley: een particulier ende algemeyn.

d V. Maer soo daer een particulier oordeel is, waerom sal Godt dan noch een algemeyn ordeel houden?

A. Op dat ziel ende lichaem te samen opentlick mogen geoordeelt worden.

d V. Waer uyt soudt ghy bewijsen, dat'er een algemeyn oordeel staet te verwachten?

A. Matth. 26. 64. 2. Corinth. 5. 10. Want wy alle moeten geopenbaert worden voor den Rechterstoel Christi 1. Thess. 4. 14.

d V. Waer staet de beschrijvinge van dit oordeel?

A Matth. 25. 31. tot het eynde.

b V. Wie sal oordeelen?

A. Christus.

c V. Sullen de Vader ende de H. Geest oock oordeelen?

A. Ja.

d V. Is Godt een Richter van de werelt?

A. Ja. Genes. 18. 25.

d V. Hoe sal dan Christus alleen oordeelen, ende de Vader of de H. Geest niet?

A. Christus sal alleen oordeelen als Middelaer.

d V. Dat oordeel, het welck Christus houden sal met alle menschen, sal dat oock het oordeel zijn van den Vader ende van den H. Geest?

A. Ja: dewijle Godt sal oordeelen door den Middelaer.

d V. Heeft Christus die macht, om te oordeelen als Middelaer, van hemselven?

A. Neen.

d V. Wie heeft hem dan die macht gegeven?

A. De Vader.

d V. Bewijst dat?

A. Joh. 5. 22. Want oock de Vader en oordeelt niemant, maer heeft alle het oordeel den Sone gegeven. Actor. 17. 31.

d V. Sullen de geloovigen mede oordeelen?

A. Luce 22. 12. 1. Corinth. 6. 2. En weet ghy niet dat de heilige de werelt oordeelen sullen, &c.? Matth. 19. 28.

d V. Sullen de Apostelen sitten op eygentlicke en sichtbare throonen?

A. Neen.

d V. Sullen de Engelen oock oordeelen?

A. Ja.

d V. Hoe seght ghy dan, dat Christus alleen sal oordeelen?

A. Hy sal oordeelen als Middelaer.

d V. Sullen de Engelen ende de geloovigen oordeelen met een ende deselve macht als Christus?

A. Neen.

d V. Kan yemant deselve macht in specie om te oordeelen wel medegedeelt worden?

A. Neen.

d V. Hoe is dan te verstaen het gene staet Apoc. 3. 21. Die overwint, ick sal hem geven met my te sitten in mijnen throon, &c.?

A. Dat is te verstaen, dat Christus sijne heerlickheyt ende macht in 't oordeelen sijne geloovige door gelijckenisse sal deelachtigh maken; gelijck hy haer maeckt tot Propheten, Priesters ende Koningen.

d V. Wat sullen de geloovigen dan eygentlick tot dit oordeel doen?

A. Sy sullen het oordeel Christi toestaen ende voor goet kennen.

b V. Na wat natuer sal Christus oordeelen?

A. Na alle beyde.

c V. Waerom na alle beyde?

A. Om dat hy Middelaer is na alle beyde.

b V. Hoe sal hy oordeelen na sijne menschelicke nature, sienlick of onsienlick, plaetselick of onplaetselick; lichamelick of onlichamelick?

A. Sienlick, lichamelick, plaetselick, &c.

b V. Hoe is Christus opgevaren?

A. Sienlick, lichamelick, plaetselick.

c V. Sal hy soo wederkomen?

A. Ja.

b V. Bewijst dat?

A. Actor. 1. 11. Dese Jesus die van u opgenomen

is in den hemel, sal alsoo komen gelijckerwijs ghy hem na den hemel hebbet sien henen varen.

b V. Van waer sal hy komen?

A. Uyt den hemel.

c V. Waer henen of waer na toe sal hy komen?

A. In de wolcken.

b V. Welck is de plaetse daer het oordeel sal gehouden worden?

A. De lucht.

d V. Waer staet dat?

A. 1. Thess. 4. 14. Den Heere te gemoete in de lucht.

d V. Is dat niet in de plaetse daer Christus nu is?

A. Neen.

d V. Wat noemt ghy dan lucht?

A. Die plaetse, die van der aerde tot de wolcken, ende boven deselve haer uytsteeckt.

d V. Weet men niet in wat quartier of gewest van de locht het zijn sal?

A. Neen.

d V. Sal het niet zijn boven Jerusalem of boven het dal Josaphats?

A. Dat weet men niet.

d V. Staet sulcks Joël 3. 12. De Heydenen sullen sich opmaken, ende optrecken na 't dal Josaphats?

A. Neen.

d V. Spreeckt de Propheet aldaer van het uyterste ende laetste oordeel?

A. Neen.

d V. Waer van spreeckt hy?

A. Van een particulier oordeel, ende straffe, die de Heere oeffenen soude over de vyanden sijner Kercke, van wegen de verstroyinge, die sy over sijn volck ende erfdeel gebracht hadden. Siet vs. 2.

c V. Wanneer sal het laetste oordeel zijn?

A. Ten jonghsten dage.

c V. Wanneer sal de laetste dagh wesen?

A. Dat weet men niet.

d V. Hoe komt dat, dat wy dat niet en weten?
A. Godt heeft ons dat niet willen openbaren.

d V. Waer staet dat?
A. Marc. 13. vs. 32. Maer van dien dagh ende ure en weet niemant, &c.

d V. Hoe is dat te verstaen, dat Christus dat niet heeft geweten, weet hy niet alle dingen?
A. Ja. Joh. 21. 17.

d V. Hoe seyt Christus dan, noch oock de Sone des menschen?
A. Dat is te verstaen, ten aensien van sijn menschelicke natuer, ende dat voor dien tijt in den staet sijner vernederinge.

c V. Soude men niet mogen ondersoecken ende vernemen wanneer het wesen sal?
A. Neen.

c V. Kan men het wel weten uyt Godts woort?
A. Neen.

c V. Niet uyt de Sterren?
A. Neen.

d V. Soude men het niet mogen gelooven, soo yemant seyde sulcks uyt een bysondere openbaringe te hebben?
A. Neen: Siet 2. Thess. 2. 1, 2.

d V. Maer soude men het ten naesten by niet weten konnen?
A. Neen.

d V. Soude men niet weten konnen 't jaer, de maent, de weke, dagh ofte stonde van den dagh?
A. Neen.

d V. Soude men niet konnen weten of het des daeghs ofte des nachts beginnen sal?
A. Neen.

d V. Soude dat niet konnen bewesen werden uyt Matth. 25. vs. 6. ende 1. Thessal. 5. 2.?
A. Neen.

d V. Wat wort dan daer door te kennen gegeven?
A. Dat hy onverwacht ende onversiens komen sal, en als men daer minst op denckt.

d V. Waer toe dient het, dat wy den tijt niet weten konnen van het laetste oordeel?

A. Tot wederlegginge van de Chiliasten, die uyt Apoc. 20. 4, 5. willen bewijsen, dat de Martelaers duysent jaren te voren sullen opstaen, ende dat dan 't laetste oordeel sal zijn. Als oock tot wederlegginge van die van 't Pausdom, dewelcke seggen, dat drie jaren en een half, voor het vergaen van de werelt, de Antichrist sal komen ende domineren.

d V. Maer hoe dient dit tot wederlegginge van dese opinien?

A. Om dat men als dan soude konnen weten wanneer het laetste oordeel zijn soude.

d V. Is dat niet tegen Marc. 13. 32. ende Actor. 1. 7.?

A. Ja.

d V. Maeckt dat geen sorgeloose menschen, dat wy seggen, dat wy dat niet en weten, ja niet gelooven dat het soo haest geschieden sal?

A. Neen.

d V. Waerom niet?

A. Om dat niemant versekert is van de ure van sijn sterven, het welck hen oordeels genoegh is, want na dat yemant sterft, daer na sal de vergeldinge ten jonghsten dage in het oordeel staen.

d V. Melt de Schriftuer niet eenige teeckenen van het laetste oordeel?

A. Ja.

d V. Welck zijn die teeckenen die als van verre sullen voorgaen?

A. De bekeeringe der Joden, Rom. 11. 25. ende de predikinge des Euangeliums door de geheele werelt.

d V. Welck zijn die teeckenen die effen van te voren sullen geschieden, ende als sullen mede gaen?

A. Siet Matth. 24. ende Luce 21.

d V. Zijn die teeckenen eygentlick ofte oneygentlick te verstaen, daer van de Heere Christus aldaer spreeckt?

A. Eygentlick.

d V. Sal onder dese teeckenen oock zijn de verschij-

ninge des kruyces Christi, gelijck de Papisten oordeelen?

A. Neen: maer door het teecken des Soons des menschen kan verstaen worden de Sone selfs.

c V. Hoedanigh sal de komste Christi ten oordeele zijn, soo gelijck als doen hy in de werelt quam ende de menschlicke nature aennam?

A. Neen.

d V. Hoedanigh een komste was dat?

A. In vernederinge, Phil. 2. 7. ende met belastinge van onse sonden. Hebr 9. 28.

d V. Hoedanigh sal dese komste dan zijn?

A. Met heerlickheyt, Matth. 25. 31. ende sonder sonde. Hebr. cap. 9. vs. 28.

c V. Wat voor geselschap sal de Heere Christus medebrengen?

A. De heylige Engelen.

d V. Wat sullen de Engelen doen?

A. Siet Matth. 25. 32. 1 Corinth. 15. 52. 1. Thess. 4. 16.

a V. Wie sullen al geoordeelt worden?

A. Levendige ende dooden.

b V. Sullen de doode als doode geoordeelt worden?

A. Neen: maer als levendige. 1. Thess. 4. 16.

b V. Sullen geloovige ofte ongeloovige geoordeelt worden?

A. Geloovige ende ongeloovige. Matth. 25. 32.

b V. Sullen de jonge kinderkens der geloovigen, die sonder doop sterven, oock geoordeelt worden?

A. Ja.

c V. Aen wat zijde sullen sy gestelt worden?

A. Aen de rechter zijde.

d V. Kan men hier uyt niet wederleggen het voorgeborghte van de jonge kinderkens, die sonder doop sterven, tegen die van 't Pausdom?

A. Ja.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat alle menschen voor den rechterstoel Christi moeten verschijnen?

A. 2. Cor. 5. 10. Want wy alle moeten geopenbaert werden voor den rechterstoel Christi, &c.

b V. Sullen de Engelen oock geoordeelt worden?

A. Ja: 1. Cor. 6. 3. En weet ghy niet dat wy de Engelen oordeelen sullen?

c V. Wat voor Engelen, goede of quade?

A. Quade.

c V. Soo sullen dan de Duyvelen oock geoordeelt worden?

A. Ja.

d V. Maer Joh. cap. 16. vs. 9. staet, dat de Duyvel sijn oordeel al heeft?

A. Dat is te verstaen ofte van de veroordeelinge in sijne conscientie, ofte van sijn particulier oordeel.

d V. Wat omstandigheden sullender zijn?

A. De dooden sullen eerst opstaen.

d V. Wat sal dan zijn van die gene die leven sullen?

A. Wat aengaet de geloovigen die sullen verandert worden; 1. Cor. cap. 15 vs. 53. maer of de goddeloose oock sullen verandert worden, of datse eerst sullen sterven, daer van melt Godts woort niet: soo laten wy dat daer staen.

d V. Wat wort door die veranderinge verstaen, is dat geseyt datse andere menschen sullen worden?

A. Neen: maer datse andere, dat is, geestelicke qualiteyten ende hoedanigheden sullen bekomen.

d V. Sullen alle menschen dan niet sterven?

A. Neen.

d V. Maer alle menschen is eens geset te sterven, ende daer na het oordeel. Hebr. 9. 27.?

A. Dat is te verstaen van alle menschen in 't generael, uytgenomen die gene die ten jonghsten dage sullen leven, ende noch eenige andere.

c V. Weet ghy wel yemant, die niet gestorven is?

A. Ja: Enoch, Hebr. 11. 5. Van Elias kan men oock seer waerschijnlick het selve seggen.

d V. Soude het wel vreemt sijn, soo men seyde, dat de goddeloosen eerst sullen sterven?

A. Neen.

c V. Wat ordre van proceduren sal Christus houden in 't oordeelen?

A. Hy sal scheydinge maken tusschen de goddeloosen ende tusschen de vrome, gelijck de Herder de schapen uyt de bocken scheyt, ende de schapen sal hy tot sijn rechter, ende de bocken tot sijn slinckerhant stellen.

d V. Waer staet dat?

A. Matth. 25. 32, 33, &c.

d V. Wat saken sullen daer verhandelt worden?

A. Woorden, gedachten, wercken.

d V. Wat zijn die boecken die daer geopent sullen worden?

A. Daer door wert te kennen gegeven en verstaen, dat de wercken, woorden en gedachten sullen voor den dagh komen, uytwijsende het boeck van Godts woort ende wetenschap aen d'een zijde, ende het contra-boeck van yeders conscientie aen d'ander zijde.

d V. Sullen alle particuliere daden met hare circumstantien geoordeelt worden?

A. Ja: 2 Cor. 5. 10. Op dat een yegelick wech drage 't gene door het lichaem geschiet, na dat hy gedaen heeft, het zy goet ofte quaet.

d V. Oock alle woorden die gesproken zijn, het zy goet ofte quaet?

A. Ja: als blijckt Matth. 12. 37. Want uyt uwe woorden sult ghy gerechtveerdight worden; ende uyt uwe woorden sult ghy geoordeelt worden.

d V. Sullen oock de gedachten, selfs de minste, geoordeelt worden?

A. Ja.

d V. Zijn de gedachten dan niet tolvrij?

A. Neen.

d V. Sal yeders sententie in 't particulier ende in het bysonder geuytet werden, of salder oock een generale sententie uytgesproken werden?

A. Oock een generale sententie.

d V. Hoedanige sententie salder uytgesproken worden?

A. Tot de goddeloose sal hy seggen, Gaet wech ghy vervloeckte in 't eeuwige vyer, dat bereyt is den Duyvel ende sijne Engelen. Ende tot de geloovigen sal hy seggen, Komt ghy gesegende mijns Vaders, be-erft dat Koninckrijck, 't welck u bereyt is van de grontlegginge der werelt. Matth. 25. 34, 41.

d V. Sal dese uytgesprokene sententie terstont sonder eenigh vertreck ter executie gestelt worden?

A. Ja: als te sien is Matth. 25. 46. Ende dese sullen gaen in de eeuwige pijne: maer de rechtveerdige in dat eeuwige leven.

d V. Hoe langh sal het oordeel wel duren?

A. Dat weet men niet.

c V. Wat sal Christus doen na het oordeel?

A. Heerschen ende triumpheeren over alle sijn vyanden.

d V. Sal hy hem noch dragen als een Middelaer?

A. Ja.

d V. Sal hy alsdan sijn Middelaers-ampt, specialick sijn Koninckliek-ampt, gantschelick afleggen?

A. Neen: maer alleen ten aensien van de maniere van regeeringe, als oock ten aensien van de uytvoeringe sijns Prophetisch-ampt, na den eysch ende gelegentheyt der strijdende Kercke. Siet 1. Cor. 15. 26.

b V. Wat troost geeft u de leere van het laetste Oordeel?

A. Dat Christus als dan my met alle uytverkoorne tot hem in de hemelsche vreughde ende blijdschap nemen sal?

c V. Als men dan in kruys ende swarigheyt is, waer mede sal men hem troosten?

A. Met de komste Christi ten oordeele.

d V. Wat troost is dat voor u, dat Christus oordeelen sal?

A. Om dat hy is onsen Salighmaker ende Broeder.

d V. Zijn wy dan daer uyt ten volle versekert dat dat oordeel tot onsen besten sal gehouden worden?

A. Ja.

d V. Moet men na den dagh van 't laetste oordeel wel verlangen?

A. Ja.

d V. Bewijst dat?

A. Luce 21. 28. Als nu dese dingen beginnen te geschieden soo siet om hooge, ende heft uwe hoofden opwaerts, om dat uwe verlossinge naby is. 2. Petr. 3. 12. Apoc. 22. 20.

d V. Sal het dan eenen geluckigen dagh zijn voor de Godtsalige?

A. Ja.

d V. Waer in bestaet het?

A. Datse sullen opgenomen werden in den hemel, en de volle heerlickheyt met lichaem en ziele genieten.

d V. Zijn de zielen der geloovigen te voren in den hemel?

A. Ja.

d V. Hoe wort'er dan geseght, dat de geloovigen ten jonghsten dagh met Christo sullen opgenomen werden?

A. Dat is te verstaen ten aensien van de vervullinge, aengaende ziele ende lichaem.

d V. Sal dan eerst de volmaeckte blijdtschap ende heerlickheyt zijn, wanneer lichaem ende ziele weder vereenight sullen zijn?

A. Ja.

b V. Sal dese dagh oock geluckigh zijn voor de goddeloose?

A. Neen.

c V. Waerom niet?

A. Om datse sullen gaen na de eeuwige doot ende verdoemenisse.

b V. Sullen sy dan gaen van d'een doot in de andere?

A. Ja.

b V. Van een mindere in een meerdere?

A. Ja.

b V. Van een tijtlicke in een eeuwige?

A. Ja.

c V. Sullen sy dan noyt daer uyt verlost werden?

A. Neen.

d V. Bewijst dat?

A. Matth. 25. 46. Ende dese sullen gaen in de eeuwige pijne. 2. Thess. 1. 9. Apoc. 20. 10.

d V. Behooren dan de menschen door het aenmercken van het laetste oordeel niet bewogen te werden, om afstant te doen van hare sonden, ende haer tot den Heere te bekeeren?

A. Och ja, 2. Cor. 5. 10, 11. soo sy andersins ten jonghsten dage die gantsch schrickelicke sententie willen ontgaen, die over alle onboetveerdige sal uytgesproken werden.

SONDAGH XX. Vrage 53.

Vrage 53.

Wat gelooft ghy van den H. Geest?

Antw. Eerstelick, dat hy t'samen met den Vader ende den Sone waerachtigh ende eeuwigh Godt zy. Ten anderen, dat hy oock my gegeven is, dat hy my door een oprecht geloove Christi ende aller sijner weldaden deelachtigh make, my trooste, onde by my eeuwighlick blijve.

a V. Waer van wort hier gehandelt?

A. Van Godt den H. Geest.

c V. Hoe wort dese Sondagh afgedeelt?

A. In twee deelen.

d V. Welck zijn die twee deelen?

A. 1. Wort gehandelt van de persoon des Heyligen Geests. 2. Wort 'er gehandelt van sijn bysondere werckinge.

d V. Hoe wort dat eerste onderdeelt?

A. In vier ledekens.

d V. Welck zijn die?

A. 1. Dat de H. Geest een persoon is ofte selfstandigheyt. 2. Dat hy is een onderscheyden persoon van den Vader ende van den Sone. 3. Dat hy is een Goddelicke persoon, dat is, een ende deselve eeuwige waerachtige Godt met den Vader ende den Sone. 4. Dat hy is een Goddelicke persoon, uytgaende van den Vader ende van den Sone.

a V. Hoe veel persoonen zijnder in de Godtheyt?

A. Drie.

a V. Welck zijn die drie?

A. Vader, Soon, ende H. Geest.

b V. Zijn dat maer drie verscheyde benamingen?

A. Neen.

c V. Wie seggen sulcks?

A. Onder den Mennoniten, Dirck Philips in sijn Hantboecxken.

a V. Welcke persoon is eerst?

A. De Vader.

c V. Hoe eerst?

A. In ordre van bestaen.

b V. Welck is de eerste in tijdt?

A. Geen van drijen.

b V. Welck is de treffelickste persoon in de Godtheyt?

A. Sy zijn alle drie even treffelick.

c V. Maer is de H. Geest niet minder als de Vader of de Sone, om dat hy de derde wort gestelt?

A. Neen.

a V. Zijn die drie persoonen drie Goden?

A. Neen.

b V. Zijn 't drie Goddelicke naturen?

A. Neen.

b V. Zijn 't drie onderscheydene wesens?

A. Neen.

b V. Wat zijn die drie dan?

A. Drie onderscheydelicke persoonen.

d V. Hoe kan dat zijn dat die drie een zijn?

A. Om dat Godt oneyndelick is.

d V. Bewijst dat dese drie een zijn?

A. 1. Joh. 5. 7. Want drie zijnder die getuygen in den Hemel, de Vader, het Woort, ende de Heylige Geest: ende dese drie zijn een.

b V. Maer ghy seght dat 'er drie persoonen zijn, is de H. Geest oock een persoon?

A. Ja.

d V. Wie seggen dat hy geen persoon is?

A. De Socinianen.

d V. Wat gevoelen de Socinianen van den Heyligen Geest?

A. Dat het is de kracht Godts, of een sekere qualiteyt ende hoedanigheyt Godes in ons, daer door Godt in ons is werckende.

d V. Waer uyt soudt ghy bewijsen, dat de Heylige Geest een persoon is?

A. Uyt de persoonelicke eygenschappen ende werckingen die den Heyligen Geest toegeschreven werden.

d V. Wat is het dat hem toegeschreven wert?

A. Dat hy leeft ende levendigh maeckt, Joh. 6. 63. Rom. 8. 2. dat hy verstant heeft ende alle dingen doorsoeckt, 1. Corinth. 2. 10. leert, 1. Corinth. 13. macht heeft, Ephes. 3. 16. eenen wil heeft, 1. Corinth. 12. 11. werckt, idid. in alle waerheyt leyt, Joh. 14. 16 getuyght, Johan. 15. 26. Rom. 8. 16. toekomende dingen te voren seght, Joh. 16. 13. voor ons bidt, Rom. 8. 26. vertroost, &c.

d V. Zijn dit eygenschappen van een persoon?

A. Ja: ende 't is onmogelick dat alle dese werckingen ende eygenschappen een accident of toevallige sake konnen toegeschreven werden

d V. Waer uyt soudt ghy verder bewijsen, dat de H. Geest een persoon is?

A. 1. Daer uyt, dat men in den naem des H. Geests gedoopt wort, Matth. 28. vs. 19. 2. Dat hy wort versocht, bedroeft, &c. Esai. 63. 10. Ephes. 4. 30. 3. Dat hy is verschenen in aengenomene uyter-

licke gedaenten, Matth. 3. 16. Act 2. 2, 3. welck alles van toevallige saken niet kan geseyt worden.

d V. Wort oock het wesen Godts, van wegen dit gevoelen der Socinianen, ende die haer volgen, niet grootelicks gekrenckt?

A. Ja

d V. In wat maniere?

A. Om dat als dan het wesen Godes soude bestaen uyt een substantie ende accident, ende dienvolgens niet eenvoudigh, maer gecomponeert ende alle veranderingen onderworpen soude zijn: nadien een sake uyt een substantie ende accident bestaende ofte t'samengevoeght zijnde, de veranderinge onderworpen is: en dit alles tegen Godts woort, als te sien is Johan. 4. 24. Mal. 3. 6. Jac. 1. 17. By welcken geen veranderinge en is, ofte schaduwe van omkeeringe.

d V. Wat brengen de Socinianen by, om te bewijsen dat de Heylige Geest geen persoon is?

A. Haer principaelste bewijs is wel, dat de Heylige Geest geseght wort de kracht ende macht Godes, daer door de Heere dit ofte dat komt uyt te voeren, gelijck sy onder andere uyt Esai. 63. 11, 12. willen bewijsen, ende dat hy dienvolgens geen persoon is.

d V. Wat soudt ghy daer op antwoorden?

A. In 't gemeyn soo wort door de kracht Godes verstaen, 1. Het eenigh Goddelick wesen ofte Goddelickheyt van alle de drie persoonen, waer mede de gantsche Drie-eenigheyt werckt ende krachtigh is. 2. Soo wort door de kracht Godes verstaen een sekere selfstandigheyt ofte persoon in het eenigh Goddelick wesen. Derhalven soo seggen wy, dat de kracht des Vaders, wesentlick genomen, geen onderscheyden persoon is; maer dat de kracht des Vaders, persoonlick genomen, hoedanigh de Heylige Geest is, een persoon is, gelijck de Heere Christus, Johan. 15. ende 16. alsoo den Heyligen Geest beschrijft. Uytdruckelick aldaer getuygende, dat de H. Geest van den Vader ende Sone is onderscheyden, als onder

andere, Hy en sal van hemselven niet spreken. Johan. 16. 13. Hy sal het uyt het mijne nemen, vs. 14. Want dat niet van den Vader, dat is, van de kracht des Vaders kan verstaen worden, nadien de Vader niet geseght wort yet van den Sone te nemen, noch van den Soon te spreken; maer spreeckt van hemselven. Even gelijck de wijsheyt Godts, wesentlick genomen, beteeckent een wesentlicke eygenschap Godts, ende consequentelick Godt selve: maer persoonlick genomen, beteeckent het een onderscheyden persoon, te weten Godt den Sone, 1. Cor. 1. 24. met Prov. 8. 22, &c. Luc. 11. 49. In 't particulier, wat dese plaetse Esai. 63. 11. 12. aengaet, soo seggen wy, dat alhier niet anders wert verstaen ende te kennen gegeven, als het heyl, hulpe ende bystant, welcke de Heere neffens ende behalven het senden sijnes Heyligen Geestes, aen de Israëliten heeft betoont ende bewesen.

c V. Welck is het tweede dat in het eerste deel is waer te nemen?

A. Dat de Heylige Geest is een onderscheyden persoon van den Vader ende van den Sone.

a V. Is de Heylige Geest dan een ander?

A. Ja.

a V. Wat ander, een ander Godt?

A. Neen.

a V. Wat dan, een ander persoon?

A. Ja.

c V. Waer staet het dat de Heylige Geest een ander is van den Vader ende van den Sone?

A. Johan. 14. 16, 17. Ende ick sal den Vader bidden, ende hy sal u eenen anderen Trooster geven, &c.

d V. Waer door wort de Heylige Geest onderscheyden van den Vader ende van den Sone?

A. Door sijn personeele eygenschap.

c V. Welck is de personeele eygenschap des Heyligen Geests?

A. Dat hy van den Vader ende van den Sone uytgaet.

c V. Welck is de personeele eygenschap des Vaders?

A. Dat hy van niemant is, ende den Sone gegenereert heeft.

c V. Welck is de personeele eygenschap des Soons?

A. Dat hy van den Vader is door generatie.

c V. Welck is het derde, dat hier staet aen te mercken?

A. Dat de Heylige Geest een Goddelick persoon is.

b V. Is de Heylige Geest dan een ongeschapen en Goddelicke, of een geschapene persoon?

A. Een ongeschapene ende Goddelicke persoon

b V. Is hy dan geen creatuer ofte schepsel?

A. Neen.

b V. Is hy dan de Schepper en eeuwige Godt selfs?

A. Ja.

b V. Is hy evengelijck Godt met den Vader ende met den Zone?

A. Ja.

c V. Is hy een Godt door genaden?

A. Neen.

c V. Waer uyt soudt ghy bewijsen, dat de Heilige Geest Godt is?

A. Uyt vier verscheydene soorten ofte ordeningen van argumenten.

d V. Welck is het eerste?

A. Dat hy uytdruckelick Godt genoemt wert.

d V. Bewijst dat?

A. Actor. 5. 3, 4. Ende Petrus seyde, Anania, waerom heeft den Satan uw' herte vervult dat ghy den Heyligen Geest liegen soudet, &c. vs. 4. Ghy en hebt de menschen niet gelogen, maer Gode. Esai. 6. 8, 9. Daer na hoorde ick de stemme des Heeren, &c. met Actor. 28. 25.

d V. Welck is het tweede?

A. Dat hem Goddelicke eygenschappen toegeschreven worden.

d V. Bewijst, dat de Heylige Geest Goddelicke eygenschappen toegeschreven worden?

A. Van den Heyligen Geest wort getuyght, dat hy eeuwigh is, Genes. 1. 2. oneyndigh, Psal. 139. 1, 7. alwetende, ofte van oneyndige wijsheyt, Actor. 1. 16. 1. Cor. 2. 10. almachtigh, Esai. 11. 2. Psal. 33. 6. 1. Corinth. 12. vs. 11. van onfaelgeerlicke waerheyt. Johan. 16. 13.

d V. Welck is het derde?

A. Dat hem Goddelicke wercken toegeschreven worden.

d V. Bewijst dat?

A. Hem wort de scheppinge toegeschreven, Genes. 1. vs. 2. Job cap. 33. vs. 4. Psalm 33. 6. van hem wort getuygt, dat hy vruchtbaer maeckt, Matth. 1. 20. Luce 1. 35. hem wort toegeschreven de herscheppinge der uytverkoornen, Joh. 3. 5. als oock de salighmakinge: want hy geeft hier toe de noodige middelen, eyndelick het eeuwige leven. Rom. 8. 11.

d V. Welck is het vierde?

A. Dat hem wort toegeschreven Goddelicke eere ende dienst.

d V. Bewijst dat?

A. In sijnen name wert men gedoopt, Matth. 28. vs. 19. men moet in hem gelooven, Joh. 14. 16. men moet hem aenbidden, 2. Corinth. 13. 13.

d V. Staet'er dan niet een tittel van de aenbiddinge des H. Geests in Godts woort, gelijck de Remonstranten seggen in hare Apologie f. 1. a. f. 6 ?

A. Dit is gantsch valsch, als uyt dese geciteerde plaetsen te sien is. Behalven dat 'er dese gronden van aenbiddinge staen, dat men Godt moet aenbidden, ende dat de H. Geest Godt is: waer uyt van selfs volght, dat hy moet worden aengebeden

d V. Soo de H. Geest Godt is, moet men dan oock ik hem gelooven, ende hem eeren als Godt?

A. Ja.

d V Die gene dan, die loochenen dat de Heylige Geest Godt is, konnen die wel het rechte geloove hebben, of de rechte kennisse Godts?

A. Neen.

c V. Welck is het vierde van het eerste deel?

A Dat de H Geest uytgaet van den Vader ende van den Sone

b V. Van wien is de H. Geest?

A. Van den Vader ende van den Sone.

c V. Is de H. Geest niet geboren van den Vader?

A. Neen.

d V. Waerom niet?

A. Om dat 'er maer eenen Sone Godts is. Joh. 1. 18.

c V. Magh ick wel seggen, dat de H. Geest van hemselven is?

A. Ja: voor soo veel het absolute Goddelick wesen aengaet, 't welck hy gemeyn heeft met den Vader ende den Sone.

c V. In wat respect ende opsicht is hy dan van den Vader ende den Sone?

A. In opsicht van sijn persoon ofte maniere van bestaan.

c V. Hoe is hy van den Vader ende den Sone?

A. Door uytgaen.

d V. Wanneer heeft hy begonnen uyt te gaen?

A. Hy heeft niet begonnen uyt te gaen, maer gaet van alle eeuwigheyt uyt.

d V. Staet het expresselick in Godts woort, dat de H. Geest van den Vader uytgaet?

A. Ja: Joh. 15. 26. Maer wanneer den Trooster sal gekomen zijn, &c. die van den Vader uytgaet.

d V. Waer staet het, dat hy van den Sone uytgaet?

A. Joh. 16. 14, 15. Want hy sal 't uyt het mijne nemen, en sal 't u verkondigen. ende 15. 26. Dien ick u senden sal van den Vader, &c. die sal van my getuygen.

d V. Staet het daer met expresse woorden, dat hy van den Sone uytgaet?

A. Neen

d V. Hoe bewijst ghy het daer dan uyt?

A. Door goede consequentie ende gevolgh.

d V. Seght de woorden eens daer uyt sulcks eygentlick bewesen worden?

A. Hy sal 't van 't mijne nemen: ende sal 't u verkondigen, die sal getuygen van my, Joh. 15. vs. 26. Doet hier by, dat hy soo wel de Geest des Soons wort genaemt, als de Geest des Vaders. Galat. 4. 6.

d V. Maer Esai. 61. 1, &c. staet, de Geest des Heeren, &c. en Luce 1. 35. De H. Geest, &c. ergo, soo is Christus van den H. Geest, en niet de H. Geest van Christo?

A. Dat volght niet.

d V. Hoe is dat dan te verstaen?

A. Dat is te verstaen, ten aensien van de menscheyt Christi.

c V. Wat is het werck van den H. Geest?

A. Dat hy my het geloove geeft, ende de weldaden Christi deelachtigh maeckt, &c.

d V. Dien goeden Geest die ghy hebt van verstant, van gebedt, is dat den H. Geest?

A. Neen.

c V. Is u geestelick verstant, of u gebedt, of u geloove uwen Godt, of de H. Geest?

A. Neen.

c V. Moet men dan onderscheyt maken tusschen den gever en de gave?

A. Ja

c V. Wort dan de gave van den H. Geest onderscheyden?

A. Ja.

d V. Bewijst dat?

A. 1. Corinth. 12. 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11. Ende daer is verscheydentheyt der gaven, doch het is deselve Geest, &c. vs. 11. Doch dese dingen werckt een ende deselve Geest.

d V. Maer soo de gave die in u is, de H. Geest niet en is, waerom wort het dan Geest genoemt?

A. Om dat de H. Geest dat in my werckt.

d V. Hoe wort de H. Geest geseght u te troosten?

A. Voornamentlick, als hy my versekert dat Christus met alle sijne weldaden my geschoncken is, en dienvolgens, dat Godt de Heere met my versoent is, ende dat ick uyt enckele genade hebbe bekomen de vergevinge der sonden, ende het eeuwige leven om Christi wille.

b V. Hoe langh blijft de H. Geest by ons?

A. Eeuwighlick.

c V. Kan dan die gene, die een tempel van den Heyligen Geest is, daer na weder een tempel of een kint des Duyvels worden?

A. Geensins.

d V. Wie seggen dat?

A. De Remonstranten.

d V. Waer uyt bewijst ghy het contrarie?

A. Joh. cap. 14. vss. 16, 17. Op dat hy by u blijve in der eeuwigheyt, &c.

SONDAGH XXI. Vrage 54, 55, 56.

Vrage 54.

Wat gelooft ghy van de H. algemeyne Christelicke Kercke?

Antw. Dat de Sone Godts, uyt den gantschen menschelicken geslachte, hem een gemeynte tot den eeuwigen leven uytverkoren, door sijn Geest ende woort, in eenigheyt des waren geloofs, van den beginne der werelt tot aen het eynde, vergadert, beschermt ende onderhoudt: ende dat ick der selver een levendigh lidtmaet ben, ende eeuwigh sal blijven.

c V. Waer van wort hier gehandelt?
A. Van de algemeyne Christelicke Kercke.

d V. Hoe wort desen Sondagh afgedeelt?
A. In twee deelen.

d V. Welck zijn die twee deelen?
A. 1. Soo wort gehandelt van de algemeyne Christelicke Kercke, Vrage 54. 2. Van de weldaden die Godt sijn gemeynte toebrenght, Vrage 55, 56.

d V. Hoe wort dat eerste onderdeelt?
A. In twee deelen, namelick, 1. Wat verstaen wort door de H. algemeyne Kercke. 2. Wat een yeder Christen mensche voor sijn particulier daer van moet gelooven, ende hemselven toepassen.

a V. Is 'er oock een Kerck?
A. Ja.

b V. Is de Kerck een steenenhuys ofte gebouw?
A. Neen.

b V. Wat noemt ghy dan de Kerck?
A. De gemeynte Godts: 1. Petr. 2. 5. Soo wordet ghy oock selve als levende steenen gebouwt tot een geestelick huys, &c.

c V. Wat is de gemeynte Godts?
A. De vergaderinge der geloovigen.

b V. Is de Paus ofte de Bisschop de Kerck, of kan hy de Kercke genaemt werden?
A. Neen.

d V. Wie seggen dat?
A. Eenige Roomsche Leeraers.

d V. Kan een mensch alleen de Kercke wel zijn?
A. Neen: want de Kercke is een menighte of een vergaderinge.

c V. Wie behooren al tot dese Kercke?
A. De geloovigen.

c V. Behooren daer toe niet alle menschen?
A. Neen.

d V. Wortse daerom niet algemeyn genoemt?
A. Neen.

d V. Waerom wortse dan algemeyn genoemt?

A. Catholijck ofte algemeyn wortse genoemt, of ten aensien van de Religie, als hebbende de gemeyne Christelicke leere ende belijdenisse, volgens het algemeyn gevoelen der Propheten ende Apostelen, ende niet van dese ofte gene secte: of ten aensien van de algemeynheyt der gener die dese leere belijden, zijnde ende werdende vergadert uyt het gantsche menschlicke geslachte door Christi woort ende Geest, in eenigheyt des waren geloofs, en dat van den beginne der werelt, tot aen het eynde.

d V. Is de gantsche ware Kercke op der aerden, of isse oock ten deele in den hemel?

A. Sy is oock ten deele in den hemel.

d V. Wat Kercke is in den hemel?

A. De triumpheerende Kercke.

d V. Waerom wort die Kercke een triumpheerende Kercke genoemt?

A. Om dat deselve is verlost ende ontlast van alle strijt ende swarigheyt, daer mede deselve hier op aerden gedruckt wiert, ende nu in volkomene vreughde ende heerlickheyt daer boven in den hemel is.

d V. Worden de Engelen altijt onder dese Kercke gerekent?

A. Neen

d V. Hoe is dan te verstaen, het gene staet Hebr. cap. 12. vss. 22, 23. Tot de algemeyne vergaderinge ende gemeynte der eerstgeborene, &c.?

A. Dat is te verstaen, voor soo veel sy zijn Dienaers Christi, en mededienstknechten der geloovigen, Apoc. 22. 9.

c V. Is de strijdende Kercke oock in den hemel?

A. Neen.

d V. Is die dan alleen op der aerden?

A. Ja.

d V. Waerom wort die Kercke een lijdende ende strijdende Kercke genoemt?

A. Ten aensien van hare vyanden die haer veel strijts aenbrengen.

b V. Welcke zijn die vyanden?
A. De Duyvel, de werelt, ende het vleesch.

d V. Alle die in de Kercke hier op aerden zijn, zijn die waerlick van de Kercke?
A. Neen.

d V. Hoe wort dan de Kerck onderscheydentlick aengemerckt?
A. Sienelick ofte onsienlick

d V. Zijn daer dan, ende moeten daer gelooft werden twee Kercken, een onsienlick ende ander sienlick?
A. Neen; maer het is eene Kercke, die ten aensien van hare tweederley gedaente tweesins wort aengemerckt ende onderscheyden.

d V. Hoe, en in wat maniere wortse onsienlick genoemt?
A. Ten aensien van haer geloove ende de inwendige geestelicke gemeynschap met Christo, 1. Corinth. 2. 11. ende onder malkanderen. 1. Corinth. 12. 12, 13.

d V. Hoe, en in wat maniere wortse sienlick genoemt?
A. Ten aensien van de uyterlicke professie ende de oeffeningen der Religie in de uyterlicke gemeynschap ende vergaderinge der Kercken; ende consequentelick ten aensien van de menschen die haer tot dese Kercke begeven.

c V. Kan de Kerck wel dwalen?
A. Ja: te weten yeder particuliere Kercke.

c V. Kan de geheele Kercke te gelijck wel dwalen in de fundamenten des geloofs?
A. Neen: want dan soude Christus geen Kercke ende geen rijcke op aerden hebben, tegen Matth. 28. 19. Ende siet ick ben met ulieden alle de dagen, tot de voleyndinge der werelt. Luce 1. 33. Ende hy sal Koningh zijn in der eeuwigheyt, ende sijns Koninckrijcks en sal geen eynde zijn.

d V. Waerom wort dese Kercke genoemt een heylige Kercke?
A. Niet ten aensien van eenige volmaeckte heylig-

heyt, die sy inwendigh van haer selven soude hebben, want soo isse vuyl ende leelick; Ephes. 2. 1, 2, 3. maer ten aensien eerst van een heyligheyt, die haer van buyten is aengekomen, namelick, de heyligheyt Christi, welcke haer door den geloove wert toegerekent, 1. Corinth. 1. 30. Ten tweeden, ten aensien van de beginselen van een inklevende heyligheyt, mits datse door den H. Geest Godts wedergeboren ende geheylight is. 1. Corinth. 6 11.

d V. Waerom wort dese Kercke genoemt de Christelicke Kercke?

A. Van wegen haer Hooft Christus.

d V. Wie versamelt ofte vergadert de Kercke?

A. Christus de Sone Godts.

d V. Is de Vader ende de H. Geest hier van uitgesloten?

A. Neen.

d V. Hoe wort het den Soon besonderlick toegeschreven?

A. Als Middelaer.

d V. Waeruyt bewijst ghy, dat Christus de Kercke ende gemeynte vergadert?

A. Joh. 10. vs. 16. Ick hebbe noch andere schapen die van dese stalle niet en zijn: dese moet ick oock toebrengen, &c. Ephes. 1. vs. 10. Om in de bedeelinge van de volheyt der tijden wederom alles tot een te vergaderen in Christo, &c.

d V. Vergaderen de Predikanten de Kerck niet?

A. Ja.

d V. Vergaderen sy de Kerck voor haer of voor Christo?

A. Voor Christo.

a V. Zijnse Hoofden van de Kercke?

A. Neen.

b V. Zijnse Dienaers, Ambassadeurs ende gesanten van Christus?

A. Ja.

c V. Waer uyt soudt ghy dat bewijsen?

A. 1. Corinth. 5. 20. Soo zijn wy dan gesanten van Christi wege, &c. ende 1. Corinth. 4. 1.

a V. Wie is dan het Hooft van de Kercke?
A. De Heere Christus.

a V. Is hy het alleen?
A. Ja.

a V. Is de Paus het Hooft niet?
A. Neen

a V Wat is hy dan?
A. De Antichrist. Siet hier breeder van voor henen, Vrage 50. [1])

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat niet de Paus, maer de Heere Christus het Hooft is van de Kercke?
A. Ephes. 1. 22. Ende heeft hem der gemeynte gegeven tot een hooft boven alle dingen. ende 5. 23. 1. Corinth 3 11.

c V. Is Christus alleen het Opperhooft; maer de Paus het ministeriale ofte bedienende Hooft?
A. Neen: Godts woort en kent soodanige distinctie niet.

c V. Is de Paus de Vicarius ofte stadthouder onses Salighmakers?
A. Neen.

c V. Heeft de Heere Christus wel een stadthouder van doen?
A. Neen.

c V. Waerom niet?
A. Om dat de Heere Christus over al by sijn Kercke ende gemeynte tegenwoordigh is. Matth. 28. 20. ende 18. 20

c V. Kan de Paus niet Christi stadthouder żijn, ende het Hooft van de Kercke?
A. Neen.

d V. Waerom niet?
A. Om dat de Paus alleen sijn residentie houdt binnen Roomen, ende alsoo dan alle die andere volkeren, daer de Paus niet en is, sonder Hooft souden zijn.

---

[1]) *Dit stuk is in de Belijdenis onzer kerken niet tot beslissing gebracht.*

d V. Moet dan het Hooft over al zijn daer de ledematen zijn?

A. Ja. Siet noch verscheyden andere redenen, Vrage 50. waerom de Paus het Hooft van de Kercke niet kan zijn.

d V. Wie is eygentlick Christi stadthouder, die hy hier gebruyckt tot regeeringe van sijn gemeynte?

A De H. Geest.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Joh. 14. 16, 17. Ende ick sal den Vader bidden, ende hy sal u eenen anderen Trooster geven, op dat hy by u blijve in der eeuwigheyt. vs. 17. Namelick den Geest der waerheyt, &c. ende 16. 13.

b V. Waer uyt vergadert de Heere Christus sijn Kerck ende gemeynte?

A. Uit den gantschen menschelicken geslachte.

d V. Vergadert hy deselve niet uyt de beesten?

A. Neen.

d V. Daer staet nochtans, predickt het Euangelium allen creaturen, Marc. 16. 15.?

A. Door de creaturen worden de menschen verstaen.

d V. Kan de Kerck niet uyt de beesten bestaen?

A. Neen.

d V. Waerom niet?

A. Om datse geen redelick verstant hebben.

d V. Soude men dan den onvernuftige dieren het Euangelium mogen prediken?

A. Neen.

d V. Wie dede dat?

A. Franciscus; die voor den raven, den ezel, den wolf, de swaluwen predickte.

d V. Wat voor lieden vergadert de Heere Christus tot dese Kercke ende gemeynte?

A. Alleen die gene, die Godt van alle eeuwigheyt, omsijns selfs wille, ten eeuwigen leven heeft uytverkoren.

d V. Is'er oock een verkiesinge?

A. Ja: gelijck in 't aenhangsel van de verkiesinge hier na breeder sal aengewezen werden.

b V. Waer door vergadert Christus sijn Kercke ende gemeynte?

A. Door sijn Geest en Woort: gelijck oock breeder sal aengewesen werden in 't aenhangsel van de roepinge.

b V. Waer toe vergadert Christus sijn Kercke ende gemeynte?

A. In eenigheyt des waren geloofs.

c V. Die van de ware Kercke zijn, moeten die dan een geloof hebben?

A. Ja.

d V. Dat men nu dan een vergaderinge maeckte van ons, van de Papisten, van de Socinianen, van de Remonstranten, van de Anabaptisten, &c. soude dat een bequame Kerck ende gemeynte zijn?

A. Neen.

d V. Alle die gene dan die van de gemeynte zijn, moeten die in het verstant van alle texten ende puncten van de Schriftuer over een komen?

A. Neen.

d V. Is het dan noodigh dat 'er ten minsten eenigheyt is in de fundamenteele ende nootsakelicke stucken ter saligheyt?

A. Ja.

d V. Konnen wy wel kerckelicke gemeynschap houden met de Papisten, Socinianen, Mennoniten, Remonstranten?

A. Geensins.

d V. Waerom niet?

A. Om dat sy ende wy verschillen in eenige 't zy minder 't zy meerder fundamenteele stucken des geloofs.

d V. Noemt eens eenige van deselve?

A. De vrijen wille ten goede in den natuerlicken mensch; door de wercken den hemel te verdienen; dat de mensch geen erfzonde heeft; dat men voor de sonden kan voldoen.

d V. De Fransche, Duytsche, Schotsche, Nederlantsche, ende andere Kercken, genaemt Gereformeerde, konnen die geseyt worden eene Kercke te zijn?

A. Ja: ten aensien van eene leere diese belijden.

b V. Wanneer heeft Christus sijn Kercke beginnen te vergaderen?

A. Van den beginne der werelt.

c V. Hoe langh sal dese vergaderinge duren?

A. Tot den eynde toe.

c V. Wanneer salse eyndigen?

A. Ten jonghsten dage.

c V. Laet Christus het by de vergaderinge blijven?

A. Neen.

c V. Wat doet hy noch meer, volgens het seggen des Catechismi?

A. Hy onderhoudt ende bewaert sijne Kercke.

d V. Bewijst dat?

A. Matth. 16. 18. Ende de poorten der helle en sullen deselve niet overweldigen. Joh. 10. 27, 28, 29, 30. Myne schapen hooren mijne stemme, &c. vs. 28. Ende sy en sullen niet verloren gaen in der eeuwigheyt, &c.

c V. Wat gelooft ghy van dese Kercke, dat noch de Duyvel, noch de werelt, noch eenigh hypocrijt gelooft?

A. Dat ick een levendigh lidtmaet daer van ben, ende eeuwigh sal blijven.

c V. Kondt ghy dan versekert zijn van uwe saligheyt?

A. Ja.

d V. Gevoelt en siet ghy niet qualick?

A. Neen.

d V. Magh een mensche wel versekert zijn van sijn saligheyt?

A. Ja.

d V. Is dat niet een groote verhooveerdinge, presumtie, ende vleeschelicke sorgeloosheyt?

A. Neen.

d V. Is dat een waer nederigh gemoedt, het welck niet en wil versekert zijn van de saligheyt, maer daer aen wil twijffelen ofte het beste hopen?

A. Gantsch niet.

d V. Maer staet het wel in Godts woort dat ghy voor u persoon sult saligh worden?

A. Gronden ende beginselen staen daer, waer op men de particuliere applicatie bouwen magh, alhoewel niemants eygen naem daer staet.

d V. Moet daer niet staen yeders naem ende het getuygenis van yeders particulier geloove?

A. Neen.

d V. Waer moet dan dit particuliere getuyghnis staen?

A. In mijn herte: Rom. 10. 8. Naby is het woort in uwen monde, ende in uw' herte.

d V. Wie schrijft het daer?

A. De H. Geest.

d V. Bewijst dat?

A. Rom. 8. 16, 17. Deselve geest getuyght met onsen geest dat wy kinderen Godts zijn, &c. 2. Cor. 1. 22. Eph. 1. 14.

d V. Als de H. Geest dan in mijn hert daer van my versekeringe doet, ende ten vollen overtuyght, magh en moet ick het dan niet gelooven?

A. Ja: ende het contrarie te doen soude een specie zijn van de grootste ongeloovigheyt.

d V. Wie zijn die gene, dewelcke loochenen dat een mensche in dit leven van sijn saligheyt magh en kan versekert zijn?

A. De Papisten, Remonstranten, Mennoniten, &c.

d V. Wat oordeelen de Papisten van dit stuck?

A. Die seggen, dat men moet twijffelen aen sijn saligheyt: waerom sy oock den gemeenen luyden leeren seggen, datse niet en weten waerse varen sullen.

d V. Wat is de oorsaeck, dat die van 't Pausdom den menschen aen hare saligheyt leeren twijffelen?

A. Ten eynde sy hare valsche leere van het versierde vagevyer in sijn volkomen vigeur ende kracht mogen houden, ende alsoo door dat middel haer selven ende hare Kloosters der Monicken, hare Capittelen der Canonicken, ende hare andere clergije mogen verrijcken, door de goederen ende middelen der af-

stervenden. Nadien sy de schrickelickheyt van dit haer vagevyer seer swaer op het herte van de menschen leggen, als dat'er geen onderscheyt is tusschen de helle ende haer vagevyer, als alleenlick, dat 'er uyt de helle geen verlossinge zijn sal, ende uyt het vagevyer wel: ende daer beneven, hoe dat yemant in sijn afsterven meer gelts aen de Monicken-Kloosters, Canonicken-Capittelen, ende andere Geestelicken komt te legateeren, hoe dat hy des te eerder uyt dese pijne ende brant sal verlost worden.

d V. Wat raet dan met die arme Papisten die geen gelt en hebben?

A. Daer is het seer ellendigh mede gestelt: want die konnen haer in 't minste tegen dit Paepsche vagevyer niet troosten, nadien sy geen gelt hebben.

d V. Wat oordeelen de Remonstranten ende Mennoniten van dit stuck?

A. Sy seggen, dat men het beste daer van moet hopen, ende stellen alleen een conditioneele sekerheyt, steunende op de conditie van hare eygen gehoorsaemheyt, ende het houden der geboden.

d V. Is dit de Christelicke hope, daer Paulus van spreeckt Rom. 5. 5.?

A. Neen: want die hope, daer van Paulus aldaer spreeckt, is niet anders als een volkomene versekeringe ende vastsettinge van de saligheyt, waerom oock Paulus getuyght dat dese hope niet en beschaemt Maer de hope van de Remonstranten ende andere twijffelaers is soodanige een hope, dewelcke in der daet niet anders is als een volkomene twijffelinge ende onsekerheyt; ende en gaet niet vaster als de vreese, daer mede men vreest de verdoemenisse, op conditie van ongehoorsaemheyt.

d V Kan men oock volkomentlick vast setten de volherdinge der kinderen Godts ter saligheyt?

A. Ja.

d V. Konnen de ware kinderen Godts geheelick ende al verloren gaen?

A. Neen.

d V. Konnen de kinderen Godts in sonden vallen?

A. Ja.

d V. Maer konnen sy vervallen, ende van kinderen Godts, kinderen des Duyvels worden?

A. Geensins.

d V. Wie drijven sulcks?

A. De Papisten, Remonstranten, Mennoniten, &c.

d V. Waer uyt soudt ghy bewijsen, dat de ware kinderen Godts niet geheelick konnen vervallen?

A. Joh. 10. 28, 29, 30 Ende sy en sullen niet verloren gaen in der eeuwigheyt, &c. Rom. 8. 38, 39. Want ick ben versekert dat noch doot, &c. ons sal konnen scheyden van de liefde Godts die daer is in Christo Jesu. Joh. 4. 14.

d V. Hebt ghy niet eenige krachtige redenen, daer door de volherdinge der Heyligen ten vollen vast geset wort?

A. Ja.

d V. Welck zijn die?

A. 1. Het onveranderlick besluyt Godts ter saligheyt. Esai. 14. vs. 24. ende 46. 10. 2. Het nieuw verbont het welck Godt met ons in Christo gemaeckt heeft, het welck oock onverbrekelick is, ende in eeuwigheyt sal bestaen, Jerem. 31. vss. 32, 33. ende 32. 38, 39, 40. Ezech. 36. vss. 25, 26, 27. Hose. 2. vs. 22. volgens welck verbont de Vader, Soon, ende Heylige Geest toesien ende sorge dragen, dat de geloovigen niet geheel en al verloren gaen, want de Vader de geloovigen niet wil versoecken boven haer vermogen, 1. Cor. 10. 13. hy sal in haer het goede begonnene werck voleyndigen tot op den dagh Jesu Christi, Phil. 1. 6. Siet oock Joh. 10. 29. Joh. 15. 2. 1. Petr. 2. 12. De Sone geeft de geloovigen sijn vleesch te eten, ende sijn bloet te drincken tot haerder versterckinge, Joh. 6. 54, 55, &c. ende 11. 25. Siet oock Luce 22. 32. Joh. 10. 28. ende 17. 20. Ephes. 2. 5, 6. De Heylige Geest blijft eeuwigh by

haer, ende leyt haer in alle waerheyt, Joh. 14. 16, 17. Siet oock Ephes. 4. vs. 30. ende 1. 13, 14. 3. De gelegentheyt des waren geloofs, welck soodanigh is, dat het onverwinnelick is, Joh. cap. 7. vs. 38. Joh. 11. 25, 26. Rom. 6. 9, &c. 1. Petr. 2. 3, 4, 5. 4. De roepinge Godes, die onberouwelick is, Rom. 11. 29. 5. De salige hope, die niet en beschaemt, Rom. 5. 5. 6. De nauwe bewaringe Godes, 1. Petr. 1. 5. 7. De Sacramenten, die de Heere heeft verordineert, om ons te zijn sekere segelen ende panden van onse saligheyt.

d V. Dit is alles wel soo lange als de mensche hemselven door de sonde niet en werpt uyt de gunste ende genade Godes?

A. Een waerachtigh kint Godts en sal soo verre niet sondigen, dat hy sich geheel ende al soude werpen uyt de gunste ende genade Godes.

d V. Bewijst dat?

A. 1 Joh. 3. 9. Een yegelick die uyt Godt geboren is, die en doet de sonde niet. ende 5. 18.

d V. Nochtans soo heeft David, Salomon, Petrus, &c. soo swaerlick gesondight?

A. 't Is wat anders te sondigen, ja swaerlick te sondigen, ende wat anders soo te sondigen, dat men geheel en al, van wegen de sonde, komt te vervallen van de genade ende gunste Godes: dat de geloovigen sondigen konnen, ja soo nu en dan swaerlick sondigen, dat en wort by ons niet ontkent, noch daer over en is de questie niet; maer de questie is, ofse soo sullen sondigen, datse, van wegen hare sonde, t'eenemael sullen verloren gaen, dat wort by ons wel ront uyt ontkent, ende zijn de tegenpartijders niet machtigh dit te bewijsen. Maer wy seggen, dat, soo wanneer een ware kint Godts in d'een ofte d'ander sware sonde komt te vallen, de Heere als dan het selve in de sonde niet laet leggen, maer het selve genadelick de hant biedt, ende door

sijnen Geest uyt den slaep der sonde op helpt, als in David, Salomo, Petro, &c. te sien is.

d V. Nochtans staet'er, 1. Joh. 2. 19. dat'er eenige van ons zijn uytgegaen?

A. Dat is te verstaen niet van soodanige, die waerlick van ons geweest zijn, (want de soodanige sullen altijt by ons blijven, gelijck selfs de Apostel getuyght, seggende: Want indien sy uyt ons geweest waren, soo souden sy met ons gebleven zijn;) maer van soodanige die haer selven voor sulcke hebben uytgegeven, ende die wy meynden soodanige te zijn, ende ondertusschen het in der daet niet en zijn, noch het ware geloove gehadt hebben, maer alleen een geveynst geloove.

d V. Soude men niet mogen seggen, dat de geloovige sullen volherden ofse willen ofte niet, item, volherden tegen haren danck?

A. In 't minste niet: want alle die volharden, die hebben ende bekomen door Godts genade, den wil om te volherden, den wil ende den sin om weder te keeren, soo sy in leere of leven afgeweken zijn.

AENHANGHSEL, &c.

c V. Hoe veel ware Kercken zijnder?

A. Een ware Kercke.

c V. Nochtans is in alle plaetsen ende steden van ons lant een ware Kercke Christi; ergo, soo zijnder meer Kercken als een?

A. Dat zijn particuliere Kercken, ende eenige deelen of deeltjens van de algemeyne Kercke: maer daer is maer een algemeyne ware Kercke.

d V. Waer uyt soudt ghy bewijsen, dat'er maer een ware Kercke Christi is?

A. Eph. 4. 4, 5. Een lichaem is het, ende eenen geest, gelijckerwijs ghy oock geroepen zijt tot eene hope uwer beroepinge. vs. 5. Een Heere, een geloove, eenen Doop.

c V. Welck zijn de onfeylbare merckteeckenen, door welcke een vergaderinge onderkent wert een ware Kercke of een deel van de ware Kercke te zijn?

A. De suyvere predicatie van Godts woort, of de waerheyt des geloofs; als oock de bedieninge der Sacramenten na de instellinge Christi, ende de oeffeninge der kerckelicke discipline.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat de suyvere predicatie van Godts woort, ofte de waerheyt des geloofs het rechte merckteecken zy?

A. Joh. 10. 16, 27. Ende sy sullen mijne stemme hooren. vs. 27. Mijne schapen hooren mijne stemme. ende Ephes. 2. 20.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat de bedieninge der Sacramenten, na de instellinge Christi, het rechte merckteecken zy van de ware Kercke?

A. Matth. 26. vss. 26, 27, 28. Ende als sy aten nam Jesus het broot, &c. Luce 22. 19, 20. met 1. Cor. 11. 23, &c. Want ick hebbe van den Heere ontfangen 't gene ick oock u overgegeven hebbe, dat de Heere Jesus in den nacht in welken hy verraden wiert, het broot nam, &c. Matth. 28. 19. Gaet dan henen, onderwijst alle de volckeren, deselve doopende, &c.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat de oeffeninge der kerckelicke discipline het rechte merckteecken zy van de ware Kercke?

A. Matth. 18. 15, 16, 17. Maer indien uwen broeder tegen u gesondight heeft, gaet henen ende bestraft hem tusschen u ende hem alleen, &c.

d V. Soude dan daer geen ware Kercke zijn, alwaer dese twee laetste merckteeckenen niet werden gevonden?

A. Daer een welgestelde Kercke is, daer moetense nootsakelick nevens de leere van Godts woort oock gevonden worden; maer wat belanght een Kercke die eerst geplant wort, ofte die onder het kruys sit, of andersins door twisten, verstroyinge belet

wort, deselve soude soo nu en dan dese twee merckteeckenen niet hebben konnen, ten aensien van de actuële bedieninge der Sacramenten, of de oeffeninge der discipline, al hoe welse voor dien tijt van de possessie of het besit der selver niet t'eenemael berooft is, ten aensien van haer belijdenisse, verstant, intentie, wenschen, streven, om soodanigen gebruyck of actuële exercitie te hebben ende te betrachten.

d V. Maer kander wel een ware Kercke zijn, het zy datse is welgestelt, of niet welgestelt, in 't openbaer ofte onder het kruys, alwaer het woort Godts, ende de suyvere belijdenisse van de gronden des waren geloofs niet gehouden wert?

A. Neen.

d V. De Paepsche merckteeckenen zijn die seker?

A. Neen.

d V. Is de liefde niet het merckteecken der Kercke?

A. Neen.

d V. Is de oudtheyt het merckteecken der Kercke?

A. Neen: voor soo veel deselve by die van 't Pausdom gedreven wert, even soo weynigh als een oude ende verkanckerde siekte kan geseght werden een merckteecken te zijn van een welgestelt lichaem: want de oudtheyt sonder waerheyt en is niet, maer veel eer wat nieuws, gelijck sekerlick is de oudtheyt daer de Papisten soo seer van roemen; maer de algemeene oudtheyt simpelick soo genomen van de Goddelicke waerheyt ofte het rechte geloof, is in der daet een goet bewijs van de waerheyt der Kercke.

d V. Zijn de mirakelen het merckteecken van de ware Kercke; soo dat daer geen ware Kercke is alwaer geen mirakelen gedaen worden?

A. Neen: en wat belangt de mirakelen die de Apostelen gedaen hebben, die zijn soodanigh geweest, datse te boven gingen de gantsche nature, waer by de vermeynde mirakelen van die van 't Pausdom niet zijn te vergelijcken. 2. Die dienden tot voortplantinge, bevestinge, ja verzegelinge van de ware

religie, ende het ware geloove in Christum, 't welcke nu niet meer van nooden is, nadien de Heere de salighmakende leere genoeghsaem door teeckenen ende mirakelen bekrachtight heeft: en soude het zijn veel eer een teecken van ongeloovigheyt, in desen tijt noch te willen loopen tot mirakelen; waerom oock de Oudtvader Augustinus soodanige luyden, die nergens anders als van mirakelen roepen, noemt Miriones, dat is, die altijt wat wonders willen. Behalven dat de meesten hoop der mirakelen, die by die van 't Pausdom soo hooge werden verheven, niet anders zijn als enckele verdichtselen ende versierselen; of soo daer in der waerheyt yet wonders somwijlen mochte geschiet zijn, dat is geweest of door menschen konst, of door hulpe ende toedoen des Satans: gelijck by ende onder den Heydenen vele soodanige dingen geschiet zijn; oock by den Toovenaers, Ketteren, Antichrist. Deuter. 13. vs. 2, 3. Actor. 8. vss. 9, 10, 11. 2. Thess. 2. 9. Apoc. 13. 13, 14.

b V. Is de Roomsche Kercke de algemeyne Kercke?

A. Neen.

b V. Sy seggen nochtans dat hare Kercke de algemeyne Kercke is?

A. Haer seggen en is niet waerachtigh.

c V. Maer geeft eens redenen waerom de Roomsche Kercke niet en is de algemeyne ware Kercke?

A. Om dat 'er maer een ware Kercke is.

c V. Welck is die?

A. Onse Kercke.

c V. Wat weet ghy dat onse Kercke de ware Kercke is, ende niet de Roomsche Kercke?

A. Om dat het geloove van onse Kercke in alles met de Schriftuer over een komt.

c V. Komt de Roomsche Kercke in alles met de Schrifture over een?

A. Geensins.

d V. Wat is de Roomsche Kercke dan?

A. Een Antichristische afvallige Kercke.

d V. Soude men dan buyten ons geloove ende religie niet konnen saligh worden?

A. In 't minste niet.

d V. Indien de Roomsche Kercke niet en is de ware Kercke, zijn dan alle onse voorouders voor de tijden der reformatie verloren?

A. Dat en seggen wy niet: want soo vele als haer van hare sonden bekeert, ende een oprecht vertrouwen op den Heere Jesum gestelt hebben, zijn behouden geworden.

d V. Is'er dan noch eenigh overblijfsel van Godes volck onder het Pausdom geweest?

A. Ja: gelijck ten tijden van Elias onder de Baäliten ende afvallige Israëliten, Rom. 11. 4, 5. Oock onder de afvallige Koningen ende Priesteren in Juda, Esai. 8. 18. Ezech 9. 4.

d V. Is het Pausdom de Kerck, of de Kerck het Pausdom?

A Neen.

d V. Is'er dan geen saligheyt in 't Pausdom, of Antichristendom?

A. Niet in 't Pausdom als Pausdom.

d V. Is'er geen Kercke, of zijnder geen schapen Christi geweest ten tijden des Pausdoms, of onder de tyrannije des Pausdoms?

A. Ja.

d V. Zijn onse voorouders dan alle verdoemt?

A. Geensins.

d V. Hoe zijnse dan saligh geworden?

A. Door het ware geloove in Christum, gebouwt op het fundament der Propheten ende Apostelen. Siet hier van breeder, Vrage 30.

b V. Moet men van de Roomsche Kercke scheyden?

A. Ja.

c V. Waerom?

A. Om hare verderffelicke dwalingen, ende grouwelicke afgoderije.

d V. Tot wat Kerck sal men hem dan begeven?

A. Tot onse Kerck.

c V. Waerom tot de onse?

A. Om datse de ware Kercke is.

d V. De Papisten seggen, dat onse Kercke de ware Kercke niet is, nadien daer vele secten in zijn?

A. Wy ontkennen dat 'er secten in onse Kercke zijn; maer wel dat in de hare secten ende factien ende verdeeltheden zijn, die noyt vereffent en worden, als tusschen de Jesuijten ende de andere ordren, tusschen de Dominicanen ende Franciscanen, tusschen de Universiteyt van Parijs ende het Roomsche Hof, met sijnen aenhanck.

d V. Maer seggen sy by ons zijn Remonstranten, Mennoniten, &c.

A. Die selve zijn soo weynigh van onse religie, als de Papisten, onder ons woonende, van onse religie zijn: want alhoewel sy woonen in dese ofte in andere landen, gelijcker oock Joden woonen, soo zijnse nochtans daerom van onse Kercke niet.

d V. Heeft onse Kerck altijt geweest?

A. Ja.

d V. De Papisten seggen, datse voor Luthers tijden niet geweest is?

A. Dat is valsch.

d V. Hoe soudt ghy bewijsen, dat onse Kercke voor Luthers tijden geweest is?

A. Om dat de ware Kercke altijt moet op der aerden zijn, en nadien onse Kercke de ware Kercke is, soo is 't dan seker ende gewis, datse altijt op der aerden geweest is, ende dienvolgens voor de tijden van Luther.

d V. Kan het wel geschieden, dat de ware Kercke op der aerde niet soude zijn?

A. Neen.

d V. Hoe soo?

A. Om dat dan Christus, die het Hooft is, hier op aerden sonder ledematen ende sijn geestelick rijck soude zijn.

d V. Kan dat wel geschieden?

A. Neen.

d V. Bewijst dat?

A. Matth. 16. 18. met Luc. 1. 33. Ende sijns Koninckrijcks en sal geen eynde zijn.

d V. Maer soudt ghy niet, tot overtuyginge van de Papisten, eenige luyden konnen noemen, die voor Luthers tijden geleeft, en in den gront van onse religie geweest zijn?

A. Ja: namelick, de Waldensen, ende Hussiten, als oock alle die vrome ende Godtsalige Martelaers, die van die van 't Pausdom soo ellendighlick om 't leven zijn gebracht. Behalven dat in Grieckenlant, ende voorts in Asia ende Africa van de tijden der Apostelen geweest zijn, ende noch zijn verscheydene Kercken die niet onderworpen zijn geweest het Roomsche ofte Pauselicke gebiedt.

d V. Zijn die Kercken Paepsche Kercken geweest?

A. Neen: Want al hoe wel by deselve geweest mochten zijn verscheyden dwalingen met eenige Roomsche dwalinge accorderende, soo veel de materie aengaet; nochtans is by haer het Pausdom niet geweest *formaliter*, dat is, ten aensien van de forme der religie ende Kercke; soo weynigh als de hedendaeghsche Luterschen in Duytschlant konnen geoordeelt worden Papisten te zijn, al is het datse eenige dingen met de Papisten gemeyn hebben. Want het zijn by haer geen fundamenten des geloofs geweest; behalven dat by haer niet geweest is de opperste macht des Paus, den Beeldendienst, het Vagevyer, het Nachtmael onder een gestalte, de Indulgentien, de Jubileen, &c. oock dat de Leecken den Bibel niet soude mogen lesen: welck nochtans al te samen artijckelen zijn van de Paepsche religie. Verders, soo seggen wy, datse in de principale fundamenten van onse religie geweest zijn, niet tegenstaende de fundamenten doorgaens by haer soo volkomen ende klaer niet voorgestelt ende beleden zijn, als heden ten dage by ons.

d V. De Papisten seggen, dat de Waldensen Manicheen geweest zijn; ergo, dan niet onse Kercke?

A. Dat is valsch: en zijnse daerom Manicheen, om datse de Pauselicke macht en authoriteyt verworpen hebben, soo moeten wy, nevens alle Kercken in Oosten, oock Manicheen zijn, alsoo wy in 't minste van sijne macht niet en houden.

d V. De Papisten seggen, datse den Doop verworpen hebben?

A. Sy hebben den Doop in sich selven niet verworpen, maer den Paepschen Doop.

d V. De Papisten seggen, datse geleert hebben, dat alle vleeschelicke wercken geoorloft waren?

A. Dat is een gansch openbare lasteringe: Doch siet van den Waldensen ende Albigensen de volkomene Historie, uytgegeven door Jan Paul Perrijn, met een aenhanghsel van Balth. Lydius.

d V. Magh men hemselven afsonderen ende afsnijden van een Kercke, die men volgens ende uyt Godts woort oordeelt de ware Kercke niet te zijn?

A. Ja.

d V. Is dan alle afsonderinge ende afscheydinge geoorloft?

A. Neen.

d V. In wat geval ende gelegentheyt soude men dan van dese ofte gene Kercke mogen scheyden?

A. 1. Wanneer een Kercke een valsche leere ende dienst begaet in de fundamenteele stucken der saligheyt, ende alsoo ketters is: of datse den afgodischen dienst exerceert, als dan moet men absolutelick ende simpelick sich afsonderen van soodanigh een Kercke, mits wy als dan onse conscientie niet souden suyver kunnen behouden, maer nootsakelick der selver sonde soude moeten deelachtigh werden. 2. Oock dan, wanneerder d'een of d'ander dwalinge in de Kercke is, hoewel niet fundamenteel, dewelcke wy gedwongen souden worden deelachtigh te werden, soo wy in deselve

blijven wilden ende alsoo onse conscientie niet suyver en reyn bewaren konnen.

d V. Die gene, dewelcke in soodanige gevallen sich afsondert van de Kercke, is die dan een scheurmaker?

A. In 't minste niet.

d V. Zijn, noch konnen wy voor scheurmakers ende Ketters gerekent werden, omdat wy ons afgescheyden hebben van de Roomsche Kercke, ende hare dwalingen hebben verworpen?

A. Geensins.

d V. Waren wy sulcks gehouden te doen?

A. Ja.

d V. Bewijst dat?

A. Apoc. 18. vs. 4. Gaet uyt van haer mijn volck, &c. 2. Cor. cap. 6. vss. 14, 45, 16, 17. Rom. 16, 17.

AENHANGHSEL VAN DE VERKIESINGE.

b V. Is'er oock een Predestinatie ofte verkiesinge?

A. Ja.

d V. Waer staet dit woort Predestineren en verkiesen?

A. Ephes. 1. 4, 5. Gelijck hy ons uytverkoren heeft in hem, &c. vs. 5. Die ons te voren verordineert heeft, &c Rom. 8. 29, 30. Want die hy te voren gekent heeft, die heeft hy oock te voren geordineert, &c

d V. De verkiesinge, Predestinatie, voor-ordeninge, voornemen, ordineringe of stellinge ter saligheyt, beduyden die in effect een saeck?

A. Ja.

d V. Wat is de verkiesinge?

A. Het besluyt Godes, daer mede hy van alle eeuwigheyt heeft besloten sekere menschen ter saligheyt door sijn genade te brengen.

b V. Wie is die gene die verkiest?

A. Godt.

b V. Wanneer verkiest Godt?

A. Van alle eeuwigheyt.

c V. Magh men seggen eer de kinderen geboren zijn?

A. Ja: Rom. 9. 11, 12. Want als de kinderen noch niet geboren en waren, &c.

c V. Waer staet het dat Godt de sijne verkoren heeft voor de grontlegginge der werelt, dat is, van alle eeuwigheyt?

A. Matth. cap. 25. vs. 34. Komt ghy gesegende des Vaders, be-erft dat Koninckrijck 't welck u bereyt is van de grontlegginge der werelt. Ephes. 1. 4.

d V. Maer 2. Thess. 2. 13. seght Paulus, dat ons Godt van den beginne verkoren heeft tot de saligheyt, ende Johannis Apoc. 17. 8. van de grontlegginge der werelt, het welck niet en kan verstaen worden van de eeuwigheyt, want het gene van eeuwigheyt is, dat is sonder begin, maer van den beginne, dat is, een weynigh na den beginne, gelyck deze woorden genomen worden, Joh. 8. vs. 44. en 1. Joh. 3. 8.?

A. Het is een manier van spreken in de Schrifture seer gebruyckelick, datse seght een sake te geschieden, wanneerse vertoont ende geopenbaert wert, als onder andere te sien is Prov. 17. 17. Ende een broeder wort in de benauwtheyt geboren. En op soodanige wijse ende maniere gebruyckt de Schrifture dese plaetse, als willende daer mede voor dragen niet het besluyt Godts selfs aengaende de verkiesinge, maer veel eer de openbaringe ende vertooninge, ofte uytvoeringe van dat besluyt Godts, als siende op die heerlicke ende uytnemende belofte aen Adam na den val gedaen, aengaende het zaet der vrouwe, Gen. 3. 15. alwaer een merckelick onderscheyt van Godt gestelt wort tusschen de verkorene ende verworpene.

b V. Worden alle menschen verkoren?

A. Neen.

b V. Is'er dan niet een algemeyne verkiesinge over alle menschen?

A. Neen.

d V. Wie gevoelen dat?

A. De Remonstranten, Mennoniten, &c.

d V. Soude dat dan wel een verkiesinge konnen genoemt worden?

A. In 't minste niet.

c V. Wie worden dan verkoren?

A. Alleen die in der tijt effectuëlicken ter saligheyt gebracht worden.

d V. Bewijst dat?

A. Ephes. 1. 4. Gelijck hy ons uytverkoren heeft in hem voor de grontlegginge der werelt, op dat wy souden heyligh ende onberispelick zijn voor hem in de liefde. met Rom. 8. 29, 30.

c V. Waerom verkiest Godt haer boven andere?

A. Om dat het hem alsoo belieft.

d V. Is dan de hooghste ende opperste oorsaeck van de verkiesinge, Godts pure, loutere, ende eenighste wil ende welbehagen?

A. Ja.

d V. Bewijst dat?

A. Ephes. 1. 5. Die ons te voren verordineert heeft tot aenneminge tot kinderen door Jesum Christum in hemselven na het welbehagen sijns willens. Rom. 9. 15, 16.

c V. Gaet 'er niet yet voor de verkiesinge, waerom Godt den mensche verkiest?

A. Neen.

c V. Is in het verkiesen niet eenigh aensien des geloofs, of gehoorsaemheyt, of bekeeringe, ofte volherdinge?

A. Neen.

c V. Is dan niet yet van desen een voorgaende oorsaeck waerom Godt verkiest?

A. Neen.

c V. Is het ten minsten niet eenige voorgaende conditie waer op Godt verkiest?

A. Neen.

d V. Wie seggen sulcks?

A. De Remonstranten, Mennoniten, &c.

c V. Volght de verkiesinge op het geloove, of hanghtse daer aen, of volght het geloove de verkiesinge ende is een vrucht der selver?

A. Het geloove volght de verkiesinge, ende is een vrucht der selver.

c V. Heeft ons Godt verkoren om dat wy geloofden, of op dat wy gelooven souden?

A. Op dat wy gelooven souden.

d V. Bewijst dat?

A. Ephes. 1. 4. Op dat wy souden heylighlick ende onberispelick zijn voor hem in der liefde.

d V. Isse dan om het geloof of tot het geloof?

A. Tot het geloof.

c V. Heeft Godt ons eerst lief gehadt, of hebben wy Godt eerst lief gehadt?

A. Godt heeft ons eerst lief gehadt, 1. Joh. 4. 10.

c V. Is dese verkiesinge Godes dan absoluyt of met conditie?

A. Absoluyt.

d V. Wie stellen de verkiesinge met conditie?

A. De Remonstranten.

d V. Hoedanigh een verkiesinge stellen sy dan?

A. Sy seggen, dat de Heere den mensche verkiest onder soodanige conditie soo de mensche gelooft, ende daer in volherdt tot den eynde toe.

d V. Kan dit wel bestaen?

A. Neen.

d V. Waerom niet?

A. Van wegen verscheyden ongerijmtheden, die hier uyt sullen volgen, als, 1. dat Godt niet de eerste, maer de tweede oorsaeck sal zijn, ende sichselven na dese sal moeten reguleeren. 2. Dat dese verkiesinge dan eygentlick niet sal zijn het besluyt ende wille Godes, maer veel eer een krachteloos willen of wenschen, welck is een teecken van onvolmaecktheyt. 3. Dat in Godt is soo een generale besluyt ende wetenschap, ende een voortgangh van het eene tot het

andere, sonder een vast geset eynde; daer nochtans de Heere alle dingen met alle hare omstandigheden, niet soo in 't wilde henen, maer tot het uyterste distinctelick weet ende verstaet, ja oock te gelijck en al in de selfde bepaelt ende vast set. 4. Dat als dan de vrije genade ende barmhertigheit Godts niet en sal zijn de opperste ende hooghste oorsaeck van de verkiesinge, maer yet dat in den mensche is, te weten de gehoorsaemheyt, ofte het geloove des mensches ende de volherdinge des selfs, tegen Rom. 9. 15, 16, 18, 23. Want hy seght tot Mosem, ick sal my ontfermen diens ick my ontferme, ende sal barmhertigh zijn dien ick barmhertigh ben, &c.

c V. Gaet dese verkiesinge dan vast ende seker?

A. Ja.

c V. Isse onveranderlick?

A. Ja.

c V. Kan het getal der uytverkorenen vermindert of vermeerdert worden?

A. Neen: 2. Tim. 2. 19. Evenwel het vaste fundament Godts staet, &c.

c V. Staet de verkiesinge vast, 't zij dat men gelooft ofte niet en gelooft, goet ofte quaet doet?

A. Neen.

c V. Magh men soo wel spreken?

A. Geensins.

c V. Is dese verkiesinge alleen tot de saligheyt, ende niet te gelijck tot de genade, ofte alleen tot 't eynde, namelick, het eeuwige leven, of oock te gelijck tot de middelen, te weten, tot het geloove ende goede wercken?

A. Te gelijck oock tot de genade ende tot de middelen.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Ephes. 1. 4. Op dat wy souden heyligh ende onberispelick zijn voor hem in der liefde. Rom. 8. 29, 30.

c V. Zijnder dan twee verkiesingen ende Predestinatien van yeder mensch, of een?

A. Een.

d V. Is het dan niet een gantsch grouwelicke lasteringe van de Remonstranten, &c. datse seggen, dat uyt de leere van de verkiesinge volght, of de mensche die verkoren is goet doet ofte niet, dat hy evenwel sal saligh worden?

A. Ja.

d V. Sal een waerachtigh kint Godts wel sulcke woorden spreken, of sulcke gedachten in sijn herte voeden?

A. Geensins.

d V. Is de verkiesinge niet geschiet om Chisti wille als de verdienende oorsaeck?

A. Neen.

d V. Bewijst dat?

A. 1. Om dat Christus de Middelaer het middel is waer door Godt ons de saligheyt toebrenght; waerom hy wel in de Schriftuer genaemt wordt de verdienende oorsaeck van onse saligheyt, ende de uytvoeringe van de verkiesinge, als Rom. 3. 24. Col. 1. 14. maar niet de oorsaeck van de verkiesinge. 2. Om dat het Middelaers-ampt Christi, ende de verlossinge soodanigh een werck is, daer mede de gerechtigheyt Godts genoegh gedaen werde, 't welck voorwaer door het woort verkiesinge niet te kennen gegeven wert. Want dewijl het wat anders is een Middelaer te zijn, ende een oorsaeck van onse saligheyt, Hebr. cap. 5. en wat anders een oorsaeck van de verkiesinge te zijn; soo is het seker ende gewis, dat Christus wel is de verdienende oorsaeck van de saligheyt, maer niet van de verkiesinge. Het welck soo veel is, als of ick seyde, dat Christus wel is het fundament ende de oorsaeck van de uytvoeringe van het besluyt Godts, aengaende de verkiesinge, maer niet de oorsaeck van de verkiesinge, dat is, van het eeuwigh ende absoluyt besluyt Godes.

d V. Wie zijn die gene, die daer drijven, dat Godt ons heeft verkoren om Christi wille, als een verdienende oorsaeck; ende daer uyt met eenen besluyten, dat het geloove is de conditie der verkiesinge?

A. De Remonstranten.

d V. Wat bewijs brengen sy by?

A. Ephes. 1. 4. Gelijck hy ons uytverkoren heeft in hem, dat is, in Christo.

d V. Wat soudt ghy daer op antwoorden?

A. Dat de Apostel daer mede niet wil te kennen geven, dat Christus, als Middelaer, soude zijn de oorsake en het fundament van de verkiesinge; maer dat Christus is de verdienende oorsaeck van alle geestelicke segeningen; en dat wy verkoren zijn, om dat ons deselve in hem souden toegebracht worden: want wy niet geseyt worden verkoren te zijn, om dat wy in Christo waren, maer op dat wy souden in hem zijn: gelijck oock het woordeken gelijck bekent maeckt; soo dat de sin van dese woorden, aen de voorgaende vast zijnde, is: Hy heeft ons gesegent met alle geestelicke segeninge in Christo, gelijck hy ons verkoren heeft daer toe, namelick, op dat hy ons segenen soude met alle geestelicke segeninge: welck nu daer in gelegen is, te weten, op dat wy souden heyligh ende onberispelick zijn voor hem in der liefde.

d V. Om wat oorsake ende reden is het dat de Remonstranten dit stuck drijven?

A. Om alsoo daer door des te beter vast te maken haer voorgesien geloove, het welck sy stellen een oorsaeck of een conditie te zijn van de verkiesinge. Want heeft ons Godt verkoren in Christo, als een verdienende oorsaeck van de verkiesinge, soo heeft hy ons oock aengesien in Christo als geloovige, en alsoo sal het geloove als een fundament ende oorsake, waer op Godt in de verkiesinge gesien heeft, geleyt worden.

d V. Magh, en kan yeder geloovige seker zijn van sijne verkiesinge?

A. Ja.

d V. Bewijst dat?

A. 1. Thess. 1. 4. Wetende, geliefde broeders, uwe verkiesinge van Godt. ende 5. 9. Ephes. 1. 4. 2. Corinth. 13. 5.

d V. Kan men dese versekeringe halen uyt de vruchten van de verkiesinge?

A Ja.

d V. Welck zijn de vruchten van de verkiesinge?

A. Siet Galat 5. vs. 22. Maer de vrucht des Geests, is liefde, blijdschap, vrede, &c.

d V. Daer dan soodanige vruchten zijn, magh men dan hemselven van sijne verkiesinge versekeren?

A. Ja.

d V. Is het genoegh, dat ick versekert ben van mijne eygen verkiesinge?

A. Ja: Hab. 2, 4. Maer de rechtveerdige sal door sijn geloove leven.

d V. Moet ick oock niet versekert zijn of dese of gene menschen oock verkoren zijn tot de heerlickheyt ende tot de genade?

A. Neen: dewijle ick niet seker en moet of kan zijn van de vruchten der verkiesinge in den mensche. Siet 2. Tim 2. 25. met 1. Cor. cap. 2. vs. 11.

d V Zijn dan die menschen ten hooghsten te beschuldigen, die haer selven in dese gelegentheyt met andere menschen soo komen te bemoeijen, ende Godt genoeghsaem als rekenschap willen afvorderen, waerom dat hy meer dese als gene verkoren heeft?

A. Ja.

d V. Moeten wy Godt niet liever dancken, dat hy ons verkoren heeft, ende moeten wy het overige Gode bevelen?

A. Ja.

d V. Maer is dese Leere niet een oorsaeck van goddeloosheyt?

A. Geensins.

d V. Wie seggen dat?

A. De Remonstranten.

c V. Is dese onse Leere niet schrickelick ende hert?

A. In 't minste niet.

c V. Isse dan soet, troostelick ende stichtelick?

A. Ja.

d V. Magh en behoort die in Godts gemeynte geleert te worden?

A. Ja.

d V. Is'er oock een verwerpinge?

A. Ja.

d V. Wat is de verwerpinge?

A. Dat besluyt Godts, daer mede Godt van alle eeuwigheyt besloten heeft sekere menschen tot de saligheyt ende genade niet te brengen, maer om hare sonden rechtveerdighlick te verdoemen.

d V. Welck is de oorsaeck van dese verwerpinge?

A. Het welbehagen Godes.

d V. Bewijst dat?

A. Rom. 9. 22. Ende of Godt willende sijnen toorn bewijsen, ende sijne macht bekent maken, met lanckmoedigheyt verdragen heeft de vaten des toorns tot het verderf toebereyt.

d V. Is de sonden de eygene, volle en naeste oorsaeck van het onderscheyt der verwerpinge, ofte van het besluyt daer mede Godt desen niet en verkiest, maer voorby gaet ende verwerpt?

A. Neen.

d V. Hoe wort de sonde dan aengemerckt in het stuck der verwerpinge?

A. Als een oorsake der verdoemenisse.

d V. Verdoemt Godt de onschuldige?

A. Neen.

c V. Verdoemt Godt dan alleen op en van wegen de sonde?

A. Ja.

c V. Kan Godt yemant wel verdoemen, 't en zy op ende van wegen de sonde?

A. Neen.

c V. Wil hy oock yemant wel verdoemen sonder aenmerckinge van de sonde?

A. Neen.

c V. Doet hy het oock wel?

A. Neen.

d V. Maer kan Godt yemant wel verwerpen sonder aenmerckinge van sonde, als een voorgaende ende verdienende oorsaeck van sijn vry besluit?

A. Ja.

d V. Verwerpt Godt oock sekere menschen sonder aenmerkinge van de sonde, als een voorgaende oorsaeck van sijn besluyt?

A. Ja.

d V. Bewijst dat?

A. In gevalle de sonde een oorsaeck was van de verwerpinge, soo souden wy al te samen verworpen moeten zijn, alsoo wy, die wy van Godt verkoren ende tot syne kinderen aengenomen zijn, al te mael gesondight hebben, ende nevens den verworpene voor Godt verdoemelick zijn. Rom. cap. 3. vss. 19, 23. Ephes. 2. vs. 3.

d V. Is dan de verwerpinge ende verdoemenisse niet een?

A. Neen.

d V. Zijnse dan van malkanderen onderscheyden?

A. Ja: gelijck alle innerlicke voornemen ende eeuwigh besluyt Godts van de uyterlicke executie, in der tijt geschiet, onderscheyden moet werden.

d V. Toont dat?

A. De verwerpinge is een innerlicke daet ofte besluyt Godts, daer mede de Heere besloten heeft sekere menschen voorby te gaen, ende tot de genade ende heerlickheyt niet te brengen, maer om haerder sonden rechtveerdelick te verdoemen tot betooninge van de heerlickheyt sijner rechtveerdigheyt. De verdoemenisse daarentegen is een uyterlicke daet Godes, daer mede hy sijn besluyt uytvoert, ende de menschen na ende om de sonden, sonder eenige bekeeringe begaen, datelick met tijtlicke ende eeuwige straffe straft.

d V. Daer de verwerpinge voorgaet, sal daer de verdoemenisse sekerlick ende nootsakelick volgen?

A. Ja.

d V. 't Gene dan een oorsake is van de verdoemenisse, is 't selve oock niet een oorsaek van de verwerpinge, dat is, van Godes oppersten wille ende besluyt?

A. Neen.

d V. Wert dan de verdoemenisse veroorsaeckt door het besluyt Gods, ende is de mensche buyten alle schult?

A. Geensins.

d V. Hoe heeft haer de verdoemenisse ten opsicht van het besluyt Godes?

A. Het is een seker gevolgh.

d V. Soudt ghy dit niet wat nader door een sekere gelijckenisse konnen vertoonen?

A. Ja: als een exempel, alle die dingen, die Godt te voren siet ende weet, datse geschieden sullen, deselve gebeuren nootsakelick: want andersins soude sijn wetenschap bedrogen werden: nochtans is Godt geen oorsaeck van alle die dingen, die hy te voren siet en weet: want hy voorsiet sekerlick de sonde, ende 't en kan of 't sal anders niet gebeuren, of de sonde sal volgen op het voorweten Godes; en nochtans soo is het voorsien Godts geen oorsaeck van de sonde, noch de sonde een effect van het voorsien ende voorweten Godes, maer alleen een nootsakelick gevolgh.

c V. Doet Godt in dese verwerpinge geen onrecht?

A. Neen.

d V. Bewijst dat?

A. Rom. 9. 14, 15. Wat sullen wy dan seggen? Is'er onrechtveerdigheyt by Godt? dat zy verre.

d V. Hoe en wil hy dan niet den doot des sondaers?

A. Dat is, dat hy geen lust noch vermaeck heeft in 't quaet des menschen, als quaet, ofte in des sondaers verderf, als verderf, maer wel in de straffe, als een goet ende eere der rechtveerdigheyt: even gelijck een Rechter geen vermaeck noch lust heeft in 't quaet of de swarigheyt, die den misdadiger

wordt aengedaen, maer wel voor soo veel aengaet de maintenue van het Recht ende de Justitie.

d V. Welck is de suffisante reden en het fundament van verantwoordinge deser leere van de verwerpinge?

A. Godes absoluten vrijen wil ende welbehagen, ende sijne absolute ende opperste macht. Rom. 9. 15, 18, 19, 20, 21, 22.

d V. Is Godt alle menschen, of yemant sijne bysondere genade schuldigh?

A. Neen.

d V. Heeft hy dan een vrije, absolute, ende opperste macht?

A. Ja.

d V. Bewijst dat?

A. Rom. 9. 18, 19, 20, 21. Soo ontfermt hy hem dan diens hy wil, ende verhardt dien hy wil, &c. ende 11. 35.

c V. Zijnder meer uytverkorene, of meer verworpene?

A. Meer verworpene, dewijle dat'er meer door de sonde verloren gaen, als door Christi genade saligh worden. Matth. cap. 7. vss. 13, 14. ende 22. 14. Psalm 147. vss. 19, 20. Actor. 14. 16. met Ephes. 2. 12.

c V. Magh men dese leere van de verwerpinge in Godts Kercke wel leeren?

A. Ja.

d V. Dient dit tot meerder opweckinge van danckbaerheyt, ende troost voor de ware geloovigen?

A. Ja.

d V. Hoe?

A. Dat, alhoewel het de ware geloovige hier soo qualick hebben, ende de goddeloosen daer en tegen soo wel, nochtans de geloovige hier na sullen saligh worden, ende de goddeloosen eeuwighlick verloren gaen, ende Godt haer niet heeft voorby gegaen, gelijck de andere, daer hy sulcks hadde konnen doen, maer na sijne vrije ende pure genade heeft verkoren: 1. Thess. 5. 9. Want Godt en heeft ons niet gestelt tot toorn, maer tot verkrijginge der saligheyt, door onsen Heere Jesum Christum.

AENHANGHSEL VAN DE ROEPINGE.

b V. Is'er oock een roepinge Godes?

A. Ja: Rom. 8. 30. Ende die hy te voren geordineert heeft, dese heeft hy oock geroepen.

c V. Wat is de roepinge?

A. De roepinge is soodanigh een werck Godes, daer mede hy alle uytverkorene ten eeuwigen leven in der tijt krachtelick vergadert tot Christum, ende haer geeft het ware geloove in hem, op datse met hem mogen vereenight ende saligh worden: Joh. 10. 16. Ick hebbe noch andere schapen die van desen stal niet en zijn, dese moet ick oock toebrengen, &c. en 1. Petr. cap. 2. vss. 4, 5. Ephes. 4. vss. 12, 13.

c V. Hoe veelderley roepinge is'er?

A. Tweederley roepinge.

c V. Welck is die tweederley roepinge?

A. Een uyterlicke roepinge, ende een innerlicke roepinge.

d V. Welck is de uyterlicke roepinge?

A. Die roepinge, die daer geschiet door voorstellinge van het woort Godts.

d V. Wat is de innerlicke roepinge?

A. Die roepinge, die daer inwendigh geschiet door den H. Geest ende genade der wedergeboorte.

d V. Is het licht der naturen, sonder het Euangelium, een salighmakende roepinge?

A. Neen.

d V. Is de uyterlicke roepinge door het woort genoeghsaem ter saligheyt?

A. Neen.

d V. Wat is'er dan noch meer van nooden?

A. Een inwendige krachtige roeping des Geests.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat'er boven het uytwendige voordragen en voorstellen des Euangeliums een inwendige ende krachtige roepinge van nooden zy?

A. Rom. 8. 28. 1. Cor. 3. 4, &c. 2. Tim. 2. 25. Actor. 16. 14. Ende een sekere vrouwe, met name Lydia een purperverkoopster van de stadt Thyatiren, hoorde ons: welcker herte de Heere heeft geopent, dat sy acht name op het gene van Paulo gesproken wiert.

d V. Waer in is de inwendige roepinge des H. Geests gelegen?

A. In een verlichtinge des verstants, ende buyginge van den wille des genen die geroepen wort, soo dat hem de beloftenissen des Euangeliums niet alleen worden voorgedragen, ende hy deselve verstaet; maer oock deselve krachtelick met den ware geloove omhelst ende aenneemt, ende insgelijcks met der daet betoont: Joh. 6. vs. 45. Daer is geschreven in de Propheten, Ende sy sullen alle van Godt geleert zijn. Ephes. 1. 17, 18.

c V. Sullen alle krachtigh-geroepene gewisselick bekeert worden?

A. Ja.

c V. Wederstaet yemant die roepinge?

A. Neen.

c V. Kan hy die wel wederstaen?

A. Neen.

d V. Hoe is dan te verstaen, het gene staet Actor. 7. 52.?

A. Dat en is niet te verstaen van de krachtige ende inwendige werckinge des H. Geests in ende binnen de herten der menschen, even als of sy die hadden wederstaen; maer van den Geest, die tot haer spreeckt door den mont van sijne Dienaren; gelijck sulcks verstaen kon werden uyt cap. 6. 8, 10. met Zach. 7. 12.

d V. Welck is wel het eerste werck dat de H. Geest doet in en ontrent een mensche die hy bekeert ende brenght tot het ware geloove in Christum?

A. Het steenen herte uyt den mensche wech nemen, en hem een vleeschen herte geven, Ezech. 36. 26. Dat is, van hertneckigh ende onwilligh, gewilligh ende buyghsaem maken, &c.

d V. Daer dan in 't aldereerste, soo wanneer de Heilige Geest een mensche bekeert, &c. de onwilligheyt, hertneckigheyt, ja wederstandelickheyt, om soo te spreken, door den Geest Godts wort wech genomen, kan daer dan noch met waerheyt geseght worden, een wederstandelickheyt te zijn, ten aensien van de krachtige werckinge des Geests?

A. Geensins.

d V. Wie zijn die gene, dewelcke seggen, dat de Heylige Geest, hoewel krachtelick trachtende den mensche te bekeeren, ende hem te brengen tot het ware geloove in Christum, kan wederstaen werden, soo wanneer de mensche die krachtige werckinge des Geests niet en wil plaetse geven?

A. De Remonstranten, Mennoniten, &c.

c V. Is de uyterlicke roepinge altijt ende over al vergeselschapt met de krachtige roepinge ende innerlicke werckende genade Godes?

A. Neen.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Matth. 22. 14. Want vele zijn geroepen, maer weynige uytverkoren.

c V. Is'er een inwendige roepinge sonder het woort?

A. Neen.

d V. Bewijst dat?

A. Rom. 10. 17. Soo is dan het geloove uyt het gehoor, ende het gehoor door het woort Godts.

d V. Moet dan de uyterlicke roepinge met de inwendige vergeselschapt zijn, ende de inwendige met de uyterlicke, in gevalle de mensche sal beheert werden, ende gebracht tot het ware geloove in Christum?

A. Ja.

d V. Soude de natuerlicke mensche het woort Godts ter saligheyt niet konnen aenhooren?

A. Neen.

d V. Bewijst dat?

A. Rom. 8. 7. Daerom dat het bedencken des vleeschs vyantschap is tegen Godt, &c. 1. Cor. 2. 14, 15. Maer

de natuerlicke mensche en begrijpt niet de dingen die des Geests Godts zijn, &c.

d V. Wie zijn die gene, dewelcke seggen, dat de natuerlicke mensche Godts woort ter saligheyt kan aenhooren?

A. De Remonstranten, Mennoniten, &c.

d V. Is 'er een uyterlicke roepinge die formeelick ende na Godes intentie niet en is ter saligheyt, maer alleen tot overtuyginge?

A. Ja.

d V. Bewijst dat?

A. Ezech. 2. 5. Ende sy, het zy datse hooren sullen, ofte het zy datse het laten sullen, want sy zijn een wederspannigh huys, soo sullen sy weten, dat een Propheet in 't midden van hen geweest is.

d V. Zijn de uytverkorene onmondige kinderen der geloovigen oock geroepen?

A. Neen.

d V. Zijnse dan niet wedergeboren ofte geheylight?

A. Ja: want sy zijn Christi eygen, ende volgens dien hebben den Geest Godts. Rom. 8. 9.

c V. Welck is de bewegende oorsaeck van dese krachtige roepinge?

A. Godts genade, het welbehagen sijns willens, sijn eygen voornemen: Ephes. 1. 9. Ons bekent gemaeckt hebbende de verborgentheyt sijns willens na sijn welbehagen. 2. Timoth. 1. 9. Rom. cap. 8. vs. 28.

d V. Zijnder eenige goede dispositien in den mensche, waer door Godt bewogen wert hem boven andere krachtelick te bekeeren, ende te geven het ware geloove in Christum?

A. Neen.

d V. Bewijst dat?

A. Genes. 6. 5. ende 8. 21. Jer. 13. 23. Matth. 7. 18. Rom. 8. vss. 5, 6, 7. Joh. 8. 34. Eph. 2. 1, 2, 3, 4. Ende u heeft hy mede levendigh gemaeckt, daer ghy doot waert door de misdaden ende sonden, &c. Coloss. 2. 13.

d V. Werckt de mensche met Godt niet in 't stuck

van dese sijne krachtige roepinge tot het geloove in Christum, &c.?

A. Soo ghy dit werck Godts insiet, ten aensien van het eerste moment ende oogenblick, voor soo veel de mensch noch t'eenemael is buyten den staet der genade, soo seggen wy, dat de mensch in 't minste daer met Godt niet en werckt, maer sich selven t'eenemael passive ofte lijdelick heeft, als blijckt 1. Cor. 2. 14. Maer de natuerlicke mensche en begrijpt niet de dingen die des Geests Godts zijn, &c. Genes. 6. 5. Jerem. 17. 9. Ezech. 36. 26. Rom. 8. 7. Ephes. 2. 1. Maer soo ghy dit werck Godts insiet, ten aensien van het tweede moment en oogenblick, voor soo veel de mensche nu alreede bekeert is, ende het geloove bekomen heeft, soo seggen wy, dat de mensche met Godt mede-werckt, in welcken opsicht de mensche geseyt wort sijn saligheyt te wercken, Philipp. 2. 12. de heylighmakinge na te jagen, Hebr. 12. 14 sich te bekeeren, Esai. 1. 16. 17. in Godt te gelooven, Joh. 14. 1. ja moet nootsakelick medewercken, want niet Godt, maer de mensche sich formeelicken bekeeren moet, niet Godt, maer de mensche selve moet gelooven, &c. alhoewel hy sulcks niet en doet, of doen en kan uyt ende van hemselven; maer alleen uyt ende door de genade Godts. 1. Cor. 15. 10. Doch door de genade Godts ben ick dat ick ben. ende 2. Cor. 12. vs. 11. Phil. 2. 13.

d V. Maer waerom kan de mensche soo wel in 't eerste moment niet mede-wercken, als in het tweede?

A. Om dat de mensche in 't eerste moment aengemerckt zijnde, gantsch doot is, ende sonder de minste geestelicke beweginge, Eph. 2. 1. ende in het tweede geeft hem de Heere genade ende kracht om mede te wercken, ende uyt te voeren al het gene tot sijner saligheyt is van nooden, soo dat hy dan alles machtigh is, door Christum, die hem kracht geeft. Phil. 4. 13.

d V. Wie zijn die gene, die daer drijven dat'er eenige

dispositien zijn in den natuerlicken mensch, daer op de Heere sien soude in 't stuck van de wedergeboorte ende roepinge tot het geloove in Christum. Als oock, dat de natuerlicke mensch selfs in 't eerste moment ende oogenblick van sijn krachtige roepinge tot het ware geloove met Godt soude mede-wercken?

A. De oude ende nieuwe half-Pelagianen.

d V. Waerom drijven dese menschen sulcks?

A. Om staende te houden haer verkeert gevoelen, aengaende het vermogen ende de krachten, die den natuerlicken mensch na den val soude hebben over behouden in 't stuck van sijn saligheyt.

d V. Welck is wel haer voornaemste bewijs in desen deele?

A. Jer. 4. 4. Besnijdt u den Heere, &c. ende Ezech. 18. 31.

d V. Wat soudt ghy daer op antwoorden?

A. 1. Godt vermaent de menschen om sulcks te doen, op dat hy haer aenwijse hoedanigh sy moeten zijn, niet dat sy haer selven soodanigh maken konnen. 2. Godt de Heere vermaent de menschen tot dese of gene dingen, dewelcke hy oock selfs doet ende in den mensche werckt, gelijck de Apostel bekent maeckt Philip. 2. 12, 13. Gelijck oock onsen Salighmaker aenwijst, Johan. 14. 1. belastende sijne discipelen, nadien sy in Godt geloofden, datse oock in hem souden gelooven. Nochtans is die sententie niet valsch, dewelcke bevestight, dat niemant kan tot hem komen, 't en zy dat hem de Vader trecke, Johan. 6. 44. want het geloove is een gave Godts, Phil. 1. 29.

Vrage 55.

Wat verstaet ghy door de gemeynschap der Heyligen?

Antw. Eerstelick, dat alle ende elcke geloovige aen den Heere Christo, ende alle sijne schatten

ende gaven gemeynschap hebben. Ten anderen, dat elck hem moet schuldigh weten sijne gaven ten nutte ende ter saligheyt der anderen lidtmaten, gewillighlick ende met vreughden aen te leggen.

a V. Is'er dan oock een gemeynschap der Heyligen?
A. Ja.

b V. Wie worden door dese Heyligen verstaen, de Paepsche gecanoniseerde Sancten ende Sanctinnen?
A. Neen.

c V. Wie dan?
A. De ware geloovige, het zy datse noch in den vleesche wandelen, het zy datse alreede opgenomen zijn in den hemel tot de geesten der volkomene Heyligen: 1. Corinth. 1. 2. Den geheylighden in Christo Jesu. Hebr. 12. 23.

b V. Hoe veelderley gemeynschap der Heyligen is 'er wel?
A. Tweederley.

c V. Welck is die tweederley gemeynschap der Heyligen?
A. 1. Die gemeynschap, die de ware geloovigen hebben met Christo. 2. Die gemeynschap, die de ware geloovigen hebben onder malkanderen, als leden van een lichaem.

b V. Welcke gemeynschap gaet voor, ende is de principaelste, die is met het hooft, of die is met de ledematen?
A. Die met het hooft is.

b V. Welck is dan de mate ende regel, de eerste van de tweede, of de twee van de eerste?
A. De eerste van de tweede.

c V. Hoe hebben de geloovigen gemeynschap met Christo?
A. Als sijne ledematen.

c V. Wat is dat voor een gemeynschap, een geestelicke, of lichamelicke?
A. Een geestelicke.

c V. Hebben dan de ware geloovige, als lidtmaten Christi, gemeynschap aen alle sijne goederen ende gaven soo verre hare saligheyt sulcks vereyscht, en dat ten aensien van dat geestelick houwelick het welck Christus met haer heeft aengegaen?

A. Ja.

d V. Bewijst dat?

A. 1. Corinth. 3. 21, 22, 23. Niemant en roeme op menschen: want alles is uwe, &c. Doch ghy zijt Christe, ende Christus is Godts. ende cap. 12. 13. Rom. 8. 32.

b V. Waer in bestaet de gemeynschap der geloovigen onder malkanderen?

A. Dat elck hem moet schuldigh weten, sijne gaven ten nutte, ende ter saligheyt den anderen lidtmaten gewillighlick ende met vreughde aen te leggen.

c V. Hoe verre gaet die gemeynschap?

A. Datse hare gaven moeten aenleggen tot hulpe, stichtinge, en saligheyt van haren naesten.

c V. Moet men oock niet gemeynschap van goederen hebben?

A. Neen.

d V. Wie zijn dat, die dat stellen?

A. Seker secte der Mennoniten, genaemt de Huttersche.

d V. Waer uyt willen sy dat bewijsen?

A. Actor. 2. 44. Ende alle die geloofden, waren by een, ende hadden alle dingen gemeyn. ende 4. 32. Ende niemant en seyde, dat yet van 't gene hy hadde, sijn eygen ware.

d V. Wat soudt ghy daer op antwoorden?

A. Dat is te verstaen niet van het besitten of van den eygendom, maer van het confereeren of van het gebruyck eeniger goederen in tijt van noot, ende in sekere gelegentheyt, gelijck 't doen was, ende dat in de Kercke te Jerusalem, waer van de voortplantinge des Euangeliums moeste beginnen. Maer dit en past daerom niet op 't verwerpen van eygendom

sijner goederen, in allen Kercken, in allen tijden, plaetsen en occasien.

d V. Soudt ghy dit niet eenighsins konnen bewijsen uyt de omstandigheden van den text?

A. Actor. 5. 4. Soo het gebleven ware, en bleef het niet uwe? En verkocht zijnde, en was het niet in uwe macht?

Vrage 56.

Wat gelooft ghy van de vergevinge der sonden?

Antw. Dat Godt om 't genoeghdoen Christi wille, aller mijner sonden, oock mijner sondelicker aert, daer mede ick al mijn leven lanck te strijden hebbe, nimmermeer en wil gedencken, maer my uyt genaden de gerechtigheyt Christi schencken, op dat ick nimmermeer in 't gerichte Godts en kome.

a V. Is'er oock een vergevinge der sonden?

A. Ja.

b V. Wat gelooft ghy van de vergevinge der sonden?

A. Siet de vrage.

a V. Wie vergeeft de sonden?

A. Godt.

a V. Wie al meer?

A. Niemant.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat Godt alleen de sonden vergeeft?

A. Esai. 43. 25. Ick, Ick ben 't die uwe overtredingen uytdelght, &c. Psal. 130. 3. Soo ghy Heere de ongerechtigheden gade slaet: Heere wie sal bestaen? ende 32. 2. Marc. 2. 7.

a V. Konnen de Apostelen ende Predikanten de sonden niet vergeven?

A. Neen.

d V. Hoe is dan te verstaen het gene staet Matth. 16. 19. ende Johan. 20. 23.?

A. Dat is, dat sy sulcks doen als dienaers van Christi wegen, en uyt Christi name.

d V. Waer uyt blijckt dese verklaringe?

A. 2. Corinth. 5. 18, 19, 20. Jerem. 1. 9. 10. Siet hier van breeder Vrage 84.

c V. Wat gevoelen de Leeraers van 't Pausdom aengaende de vergevinge der sonden?

A. Dat sy macht hebben van Godt ontfangen om absolutelick de sonden te vergeven.

c V. Is dit haer gevoelen schriftmatigh?

A. Neen: als blijckt uyt de geallegeerde plaetsen; waer by noch kan gedaen worden Matth. 6. 9, 12.

d V. Waerom konnen de menschen hier op aerden absolutelick de sonden niet vergeven?

A. Om dat sy sulcks niet machtigh genoegh en zijn, nadien niet tegen haer eygentlick, maer tegen de hooghste Majesteyt Godts gesondight wort, dewelcke oock door de sonde ten hooghsten wort geledeert ende gequetst; en by den welcken het dienvolgens alleen leyt, om de sonde, tegen sijn hooghste Majesteyt begaen, te vergeven en quijt te schelden.

d V. Een mensche verongelijckt zijnde, moet nochtans sijnen naesten vergeven het ongelijck dat hem is aengedaen?

A. Het ongelijck, voor soo veel als het een sonde is, en vergeeft de mensche niet, noch kan oock 't selve niet vergeven, maer dat hanght alleen aen den Heere. Maer een mensche vergeeft sijnen naesten de verongelijckinge, voor soo veel hy daer door is geinjurieert ende geledeert. Met een woort, hy vergeeft niet de sonde, maer de injurie, of het ongelijck, onrecht, spijt ende leet, dat hem door en van wegen die sonde is aengedaen.

b V. Om wiens wille, of waerom vergeeft Godt de sonden?

A. Om Christi wille.

b V. Is'er anders geen middel tot vergevinge?
A. Neen.

b V. Soude Godt de Heere de sonden niet vergeven, om de goede wercken, die de menschen doen?
A. Neen.

c V. Wie seggen dat?
A. De Papisten.

c V. Kan yemant wel goede wercken doen, die de sonden niet vergeven zijn?
A. Neen.

d V. Moet dan een mensche eerst zijn gerechtveerdight en vry gesproken van sijn sonden, eer dat hy goede wercken kan doen, die Gode in Christo behaeghlick zijn?
A. Ja. Siet hier van breeder Vrage 60.

d V. Gaet dan de rechtveerdighmakinge voor de heylighmakinge?
A. Ja, ten aensien van de ordre: want ten aensien van den tijd zijnse gelijck; maer wat de ordre aengaet, soo gaet de rechtveerdighmakinge voor, ende als dan volght de heylighmakinge; want eerst wort een mensche gerechtveerdight, ende gerechtveerdight zijnde, soo wort hy geheylight, ende oeffent danckbaerheyt door nieuwe gehoorsaemheyt.

b V. Waerom vergeeft Godt ons de sonden alleen om Christi wille?
A. Om dat de Heere Christus alleen onse Borge ende Middelaer is.

d V. Waer staet dat?
A. Hebr. 7. 22. Van een soo veel beter verbont is Jesus borge geworden. Joh. 14. 6. ende Actor. 4. 12. 1. Tim. 2. 5.

b V. Wat voor sonden vergeeft Godt?
A. Alle sonden.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?
A. Esai. 43. 25. Mich. 7. 19. 1. Johan. 1. 7. Het bloet Jesu Christi sijns Soons reynight ons van alle sonde.

b V. Vergeeft Godt dan erfsonden ende dadelicke sonden?

A. Ja.

b V. Vergeeft hy oock alle kleyne sonden?

A. Ja.

c V. Maer is het wel noodigh dat Godt de kleyne sonden vergeeft?

A. Ja.

c V. Waerom?

A. Om dat de mensche selfs om een kleyne sonde soude verloren gaen.

d V. Bewijst dat?

A. Rom. 6. 23. Want de besoldinge der sonde is de doot.

c V. Verdienen dan de minste sonden de eeuwige doot ende verdoemenisse?

A. Ja.

c V. Waerom?

A. Om datse strijden tegen de hooghste ende oneyndige Majesteyt Godes.

d V. Wat nut ende profijt hebt ghy uyt de vergevinge der sonden?

A. Dat ick nu nimmermeer in 't gerichte Godts sal komen.

c V. Sullen dan de ware geloovige niet geoordeelt worden ten jonghsten dage?

A. Ja: 2. Corinth. 5. 10. Want wy alle moeten geopenbaert worden voor den rechterstoel Christi, &c.

c V. Hoe seght ghy dan dat ghy nimmermeer in het gerichte Godts sult komen?

A. Dat is, dat ick wel sal geoordeelt, maer niet veroordeelt worden.

AENHANGHSEL VAN DE VOLDOENINGE VOOR DE SONDEN.

a V. Kan een mensche voor sijne sonden niet voldoen?

A. Neen.

b V. Wie seggen dat?

A. De Papisten.

d V. Op hoe veel manieren konnen sy voldoen, na haer gevoelen?

A. Op verscheyden manieren, in dit leven door Bedevaerden, Zielmissen, Aflaetsbrieven, Aelmoessen, Vasten, hemselven te geesselen, &c. ende na dit leven in 't Vagevyer. Siet Vrage 13 ende 30.

d V. Strijt dit ergens tegen?

A. Ja.

d V. Waer tegen strijt het?

A. Tegen de voldoeninge Christi.

b V. Heeft Christus dan ten vollen voldaen?

A. Ja.

d V. Bewijst dat?

A. 1. Joh. 1. 17. Het bloet Jesu Christi sijns Soons, reynight ons van alle sonde. Hebr. 10, 16, 17, 18.

b V. Heeft hy niet yet overigh gelaten daer voor wy noch voldoen moeten?

A. Neen: Siet hier van breeder Vrage 13.

d V. Maken sy dan hier door de voldoeninge Christi te niet soo veel in haer is?

A. Ja: Siet soodanige consequentie gemaekt Galat. 2. vs. 21. ende 5. 2, 4.

d V. Soude men geen Aflaten mogen halen by den Paus?

A. Neen.

d V. Oock geen absolutie by den Biechtvader?

A. Neen.

d V. Oock geen Zielmissen koopen of besteden?

A. Neen.

d V. Waerom niet?

A. Om dat sulcks alles strijt tegen de volmaeckte voldoeninge Christi.

SONDAGH XXII. VRAGE 57, 58.

VRAGE 57.

Wat troost geeft u de opstandinge des vleeschs? Antw. Dat niet alleen mijn ziele na desen leven van stonden aen tot Christum haer hooft sal opgenomen worden: maer oock dit mijn vleesch door de kracht Christi opgeweckt zijnde, wederom met mijner ziele vereenight ende den heerlicken lichame Christi gelijckformigh sal werden.

d V. In hoe veel deelen wort desen Sondagh afgedeelt?

A. In twee deelen.

d V. Welck zijn die twee deelen?

A. 1. Wort gehandelt van de opstandinge des vleeschs, Vrage 57. 2. Wort gehandelt van het eeuwige leven, Vrage 58.

a V. Moeten alle menschen sterven?

A. Ja.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Hebr. 9. 27. Ende gelijck het den mensche geset is eenmael te sterven, &c.

b V. Sterft al wat aen den mensche is?

A. Neen.

a V. Is de ziele ook sterffelick?

A. Neen.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat de ziele onsterffelick is?

A. Eccles. 12. 7. Ende de geest weder tot Godt keere die hem gegeven heeft. Matth. cap. 10. vs. 28. En vreest u niet voor de gene die het lichaem dooden, ende de ziele niet en konnen dooden.

d V. Wie zijn die gene, dewelcke seggen, dat de ziele van ende in haer nature sterffelick is?

A. De Socinianen.

d V. Hoedanigen substantie is de ziele?

A. De ziele is een geest, ofte een geestelick wesen, of substantie.

d V. Waer uyt bestaet de ziele, uyt de aerde, vyer, locht, of water.

A. Uyt geen van alle desen.

d V. Waerom niet?

A. Om datse geestelick is.

d V. Is de ziele blauw, of root, of ront, of vierkant, of langh, of breet, &c.?

A. Geen van allen.

d V. Waerom niet?

A. Om dat dit al te samen zijn lichamelicke accidenten. [1])

d V. Soude men de ziel wel in stucken kunnen snijden?

A. Neen.

d V. Kan mense wel verbranden?

A. Neen.

d V. Hoe gaet het dan toe met de zielen die in de helle zijn?

A. Die worden met geen lichamelick of eygentlickgeseyde vyer geroost of gebrant.

d V. Wat wort dan door het helsche vyer ende brant verstaen?

A. Ten aensien van de ziele, de wroeginge, knaginge, ende tormenten der conscientie, van wegen het gevoelen van Godts toorn: of nu het lichaem t'sijner tijt door een materiale vyer zal gepijnight worden, dat willen wy daer laten, alsoo het selve uyt Godes woort niet vast en kan bewesen werden: en willen het evenwel niet tegenspreken; maer alleenlick en willen wy 't niet aennemen voor een vast stuck

[1]) *Bijkomende eigenschappen.*

der Theologie, veel min voor een nootsakelick Artijckel des geloofs.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat de ziele een geest is, ofte een geestelick wesen?

A. Psalm 31. vs. 6. In uwe hant bevele ick mijnen geest. Luce cap. 23. vs. 46. Actor. 7. 59. Hebr. 12. 23.

b V. Waer komen de zielen als de menschen sterven?

A. In de helle ofte in den hemel.

b V. Wat zielen gaen na den hemel?

A. De zielen der geloovigen: Joh. 5. 24. Maer is uyt den doot overgegaen in 't leven.

b V. Wat zielen gaen na de helle?

A. De zielen der goddeloosen: Actor. 1. 25. Daer van Judas afgeweecken is, dat hy henen ginge in sijn eygen plaetse.

a V. Hoe veel plaetsen der zielen na dit leven zijnder dan?

A. Twee.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Matth. 7. 13, 14. Gaet in door de enge poorte: want wijt is de poorte, &c.

a V. Is er dan geen derde plaetse, namelick het vagevyer?

A. Neen.

a V. Wie seggen dat'er een vagevyer is?

A. De Papisten.

c V. Welck is het krachtighste bewijs het welck die van het Pausdom tot vastsettinge van haer vagevyer bybrengen?

A. Sy seggen, dat de mensche onreyn is, ende nadien daer niet in den hemel kan komen het gene onreyn is, volgens Rom. 8. vs. 8. 1. Corinth. 15. 50. Apoc 21. 27. ergo, soo moet'er zijn een derde plaetse, alwaer de zielen, uyt de lichamen scheydende, gereynight worden, hetwelck is het vagevyer.

d V. Wat soudt ghy daer toe seggen?

A. De ziele wordt hier op aerden gereynight ende gevrijet door Christi bloet volkomentlick, ten aensien

van de verdoemende; ende door Christi Geest volkomentlick, ten aensien van de heerschende macht der sonde; ende ten laetsten wort sy gereynight, wanneer ten vollen door de doot afgeleyt worden alle besmettinge ende vuyligheden der sonden, waer mede sy is besoetelt, soo lange sy noch in den lichame is.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. 1. Joh. 1. 7. Het bloet Jesu Christi sijns Soons reynight ons van alle sonde. 1. Corinth. 6. 11. Maer ghy zijt afgewassen, maer ghy zijt geheylight, maer ghy zijt gerechtveerdight in den name Jesu Christi, ende door den Geest onses Godts.

d V. Laet Christus niet yet overigh daer van de mensche in 't vagevyer moet gereynight en gesuyvert worden?

A. Neen: want andersins en soude hy niet konnen geseght worden, ons volkomentlick gereynight ende afgewasschen te hebben van onse sonden, gelijck nochtans de Schriftuer klaerlick getuyght.

d V. Waer uyt soudt ghy bewijsen, dat'er geen vagevyer en is?

A. Luce cap. 23. vs. 43. Ende Jesus seyde tot hem, Voorwaer segge ick u, heden sult ghy met my in 't Paradijs zijn. met 2. Corinth. cap. 12. vss. 2, 4. Joh. cap. 5. vs. 24. Apoc. cap. 14. vs. 13. Saligh zijn de dooden die in den Heere sterven: Ja seght de Geest, Op dat sy rusten mogen van haren arbeyt: ende hare wercken volgen met haer.

c V. Is het Paepsche vagevyer oock niet seer nadeeligh de voldoeninge Christi?

A. Ja.

c V. In wat maniere?

A. Dat alsoo de Heere Christus gestelt wort maer ten halven ende ten deele voor ons voldaen te hebben, ende dat tegen het uytgedruckte woort Godts 1. Joh. cap. 1. vs. 7. ende Joh. 19. vs. 30. Doe Jesus dan den edick genomen hadde, seyde hy, het is volbracht.

d V. Wanneer gaen de zielen der geloovigen na den hemel, ende der ongeloovigen na de helle?

A. Van stonden aen, soo haest als de mensche gestorven is.

d V. Bewijst dat?

A. Joh. 5. vs. 24. Maer is van den doot overgegaen in 't leven. Apoc. 14. 13. Saligh zijn de dooden die in den Heere sterven, sy rusten van haren arbeyt, &c.

b V. Blijft de ziele niet eenigen tijt, ende en wandeltse niet hier op der aerden, of in de lucht, of in 't water?

A. Neen.

c V. Wie seggen dat de zielen noch eenigen tijt wandelen, ende den levenden verschijnen?

A. De Papisten.

c V. Slapen de zielen der geloovigen daer boven in den hemel?

A. Neen.

d V. Wie seggen sulcks?

A. Eenige Mennoniten: doch de Remonstranten seggen, dat de zielen der geloovigen niet buyten haer wercken [1]) het welck byna anders niet schijnt te seggen, als datse slapen.

d V. Hoe sult ghy dese luyden in desen deele overtuygen?

A. 1. Dat als dan de blijdschap van dit leven heerlicker ende uytnemender soude zijn als van 't toekomende leven, het welcke strijt met het seggen Pauli: Phil. 1. 21, 23. Want het leven is my Christus, ende sterven is my gewin, &c. 2. Om datse niet en slapen in dit leven; ergo, oock niet in 't toekomende leven.

d V. Welck is dan het bedrijf van de zielen der geloovigen daer boven?

A. Godt te loven ende te dancken, Apoc. 5. 11, 12.

[1]) *Niet naar buiten werken.*

c V. Hoe langh blijven de zielen der geloovigen in den hemel?

A. Tot den jonghsten dagh toe?

c V. Sullen sy noyt wederkomen voor dien tijt om de levendige te onderrechten?

A. Neen.

b V. Komen de zielen uyt de helle niet weder?

A. Neen.

d V. Bewijst, dat de zielen niet wederkeeren?

A. Luce 16. 26. Ende boven dit alles tusschen ons ende tusschen u-lieden is een groote klove gevestight, soo dat de gene die van hier tot u willen overgaen, niet en souden konnen, noch oock die daer zijn, van daer tot ons overkomen.

d V. Nochtans leest men, 1 Sam. 28. 14. dat Samuel na sijn doot aen Saul is verschenen?

A. Dat is de rechte Samuel niet geweest.

d V. Wat was het dan?

A. De Duyvel in Samuels schijn.

d V Maer Jesus Syrach cap. 46. 23. verstaet het van den waren Samuel?

A. Dat boeck is Apocrijph.

d V. Nemen wy dat wel aen?

A. Neen.

d V. Wat zijn stalkeerssen?

A. Het zijn soo eenige schijnselen ende vlammekens in de lucht, die den menschen soo nu en dan onverwacht voorkomen.

d V. Zijn het niet de zielen die in het vagevyer zijn, of der kinderen die sonder doop sterven?

A. Neen.

d V. Wie plegen sulcks te meynen?

A. Vele slechte leecken in het Pausdom.

b V. Waer varen de zielen der kinderen der geloovigen die sonder doop sterven?

A. Na den hemel.

c V. Gaense niet na het voorgeborchte van de helle?

A. Neen.

c V. Wie seggen dat?

A. De Papisten.

d V. Wat zijn de geesten ofte verschijningen der afgestorvene?

A. Spoockselen van de Duyvelen.

b V. Zijn het hare zielen niet?

A. Neen.

b V. Zijn het hare lichamen niet?

A. Neen.

b V. Zijn het niet de geheele menschen?

A. Neen.

d V. Wat is het dan?

A. Het is de Duyvel in haren schijn.

d V. Kan of wil Godt den Duyvel wel toelaten om soo te verschijnen?

A Ja.

a V. Moet men voor de afgestorvene zielen wel bidden?

A. Neen.

b V. Kan het gebedt wel qualick te pas komen?

A. Ja: in die gelegentheyt komt het niet te pas.

d V. Hoe soudt ghy doen als ghy by het Lijck waert daer de Papisten bidden?

A. Niet bidden, ende de andere vermanen van insgelijcks niet te willen bidden, alsoo het gebedt daer gantsch niet te pas komt.

b V. Hebben de zielen [1]) geen voorbiddinge van nooden?

A. Neen.

c V. Waerom niet?

A. Om datse zijn ter plaetse alwaerse blijven moeten.

d V. Bewijst dat?

A. Luce 16. 26. Soo dat de gene die van haer tot u willen overgaen, niet en souden konnen, noch oock die daer zijn, van daer tot ons overkomen.

b V. Hoe sal het gaen met de lichamen der geloovigen, sullen sy vergaen?

---

[1]) *De afgestorven zielen.*

A. Neen.

b V. Wat sal dan van deselve werden?

A. Sy sullen weder opstaen.

c V. Wanneer sullen sy weder opstaen?

A. Ten jonghsten dage, als Christus sal komen in de wolcken des hemels, om te oordeelen de levendige ende de dooden.

d V. Bewijst dat de geloovigen weder sullen opstaen?

A. 1. Thess. 4. vs. 16. Ende die in Christo gestorven zijn, sullen eerst opstaen. 1. Corinth. 15. 52.

c V. Sullen de goddeloosen oock weder opstaen?

A. Ja.

d V. Wat onderscheyt is'er dan tusschen het opstaen der geloovigen, ende tusschen het opstaen der ongeloovigen?

A. De goddeloosen zullen opstaen ter verdoemenisse, ende de geloovige ten eeuwigen leven.

d V. Waer staet dat?

A. Joh. 5. 29.

c V. Sal het selfde lichaem weder opstaen?

A. Ja.

d V. Bewijst dat?

A. Job 19. 25, 26, 27. Want ick weet, mijn Verlosser leeft, &c. vs. 27. Den welcken ick voor my aanschouwen sal, ende mijne oogen sullen sien, ende niet een vreemde. 1. Corinth. 15. 53, 54. Want dit verderflicke moet de onverderflickheyt aendoen, &c.

d V. Is 'er wel wat aen gelegen, dat deselve lichamen sullen opstaen.

A. Ja.

d V. Is dat wel een opstaen der lichamen, als een ander lichaem geschapen wort?

A. Neen.

d V. Soude het tegen Godts rechtveerdigheyt niet strijden, dat een ander lichaem soude opstaen?

A. Ja.

d V. Hoe, en in wat maniere?

A. Om dat een ander lichaem soude gestraft wor-

den het welck het niet verdient hadde, ende dat een ander soude gekroont worden hetwelck niet gestreden hadde.

d V. Bewijst dat?

A. 2. Corinth. 5. 10, 11. Want wy alle moeten geopenbaert worden voor den rechterstoel Christi, op dat een yegelick wechdrage 't gene door 't lichaem geschiet na dat hy gedaen heeft, het zy goet, het zy quaet.

d V. Kan dit met Godts rechtveerdigheyt wel bestaen?

A. In 't minste niet.

d V. Maer de Apostel seyt nochtans, 1 Corinth. 15. vs. 20. Dat vleesch en bloet het Koninckrijcke Godts niet be-erven konnen?

A. Door vleesch ende bloet en wort niet verstaen het lichaem des menschen, maer de verdorventheyt die ons hier aenhanght.

d V. De Apostel seght oock, 1. Corinth. 15. 40, 44, 46. dat het sullen zijn hemelsche ende geestelicke lichamen?

A. Dat is te verstaen, niet ten aensien van de substantie ofte het wesen des lichaems, maer ten aensien van de qualiteyten ende hoedanigheden des selfs, als verderflickheyt. sterffelickheyt, &c.

d V. Maer hoe is 't mogelick, dat de lichamen, die verrot ende tot stof ende assche zijn geworden; ja die van de visschen zijn gegeten, ende in de substantie van de visschen zijn verandert, weder sullen opstaen?

A. By den menschen is dit onmogelick, maer by Godt is alles mogelick. Psalm 115. 3. Luce 18. 27.

d V. Sal dit dan geschieden door de almachtigheyt Godts?

A. Ja.

d V. Is het een ander kracht de dooden op te wecken, die tot stof ende assche vergaen zijn, als de werelt uyt niet te scheppen?

A. Neen 't.

d V. Soo dan de Heere, volgens sijn almachtigheyt de werelt uyt niet heeft weten te scheppen, soude hy dan oock niet machtigh genoegh zijn om de dooden weder levendigh te maken?

A. Ja.

d V. Hebben de geloovige des Ouden Testaments oock kennisse ende wetenschap gehadt van de opstandinge der dooden?

A. Ja.

d V. Bewijst dat?

A. Ezech. 37. 2, 3, &c. Ende hy dede my by deselve voor by gaen, geheel rontom; ende siet daer waren seer vele op den gront der valleije, ende siet sy waren seer dorre, ende hy seyde tot my, menschen kint, sullen dese beenderen levendigh worden, &c. Dan. cap. 12. vs. 2. Ende vele van die, die in het stof der aerden slapen, sullen ontwaken. ende Matth. 22. 31, 32.

c V. Door wiens kracht sullen de dooden opstaen, door haer eygen kracht?

A. Neen.

c V. Door wiens kracht dan?

A. Door Christi kracht.

d V. Bewijst dat?

A. 1. Thess. 4. 16. Want de Heere sal met een geroep, met de stemme des Archangels, ende met de basuyne Godts neder dalen van den hemel, &c.

d V. Is dit de oorsaeck, waerom dat de opstandinge der dooden door het licht der naturen niet kan uytgevonden werden?

A. Ja.

b V. Hoe sullen de lichamen opstaen, onsterffelick ende onverderffelick; of sterffelick ende verderffelick?

A. Onsterffelick ende onverderffelick.

c V. Sal het lichaem, als het verresen is, een lichaem blijven?

A. Ja.

d V. Sal het niet in plaets van een lichamelicke substantie een geestelick worden?

A. Neen.

d V. Hoe is dan te verstaen het gene Paulus seyt, 2. Corinth. 15. vss. 40, 44, 46. Ende daer zijn hemelsche lichamen, ende daer zijn aertsche lichamen, &c.

A. Dat is te verstaen, ten aensien van de geestelicke qualiteyten ende hoedanigheden, daer mede dat lichaem sal aengedaen worden, afleggende alle het gene dat sterffelick ende verderffelick is.

c V. Die gene, die hier mismaeckte lichamen gedragen hebben, sullen die oock met sulcke mismaeckt-heyt opstaen?

A. Neen: want dat is verderffelick, ende een seker quaet het welcke dat lichaem in desen leven is onderworpen geweest.

d V. In hoedanigen ouderdom sullen de lichamen opstaen?

A. Het is onseker, doch is eenighsins geloofliek, datse in soodanigen ouderdom sullen opstaen, die best met de hemelsche volmaecktheyt is over-eenkomende.

c V. Hoe sal u lichaem verheerlickt worden?

A. Dat het, met de selfde ziele wederom vereenight zijnde, opgenomen sal werden in de hemelsche heerlickheyt, ende alsoo den heerlicken lichame Christi gelijckformigh sal worden.

d V. Waer staet dat?

A. Phil. 3. 21.

Vrage 58.

Wat troost schept ghy uyt den artijckel van 't eeuwige leven?

Antw. Dat, nademael ick nu 't beginsel der eeuwiger vreught in mijn herte gevoele, ick na desen leven volkomene saligheyt besitten sal, die

geen ooge gesien, noch geen oore gehoort heeft, noch in geen menschen herte gekomen is, en dat om Godt daer in eeuwighlick te prijsen.

a V. Is'er oock een eeuwigh leven?

A. Ja.

a V. Hebben dat alle menschen te verwachten?

A. Neen.

b V. Wie dan?

A. De ware geloovigen.

d V. Kan men hier wel weten hoe het in 't eeuwige leven sal toegaen?

A. Neen.

b V. Magh een Christen mensch versekert zijn van sijn saligheyt?

A. Ja.

c V. Waer uyt kan hy dat weten?

A. Uyt de beginselen van 't eeuwige leven.

c V. Welck zijn de beginselen van het eeuwige leven?

A. Het gevoelen van de rechtveerdighmakinge, ende daer door vrede, blijdtschap in Godt. &c. Item, liefde, &c.

c V. Wat troost schept ghy uyt den artijckel van het eeuwige leven?

A. Dat ick na desen leven volkomene saligheyt besitten sal.

c V. Waer door weet ghy deses troosts van volkomene saligheyt versekert?

A. Door den H. Geest: Rom. 8. 16, 17. Deselve Geest getuyght met onsen geest dat wy kinderen Godts zijn, &c.

c V. Hoedanigh sal die volkomene saligheyt zijn?

A. Deselve is ons nu onuytsprekelick.

d V. Bewijst dat?

A. 1. Corinth. 2. 9. Maer gelijck geschreven is, 't Gene de ooge niet en heeft gesien, ende de oore niet en heeft gehoort, ende in 't herte der menschen niet en is opgeklommen, 't gene Godt bereyt heeft dien die hem liefhebben.

c V. Tot wat eynde sal u dese saligheyt gegeven worden?

A. Om Godt eeuwighlick te loven ende te prijsen.

d V. Maer hoe sal een mensche best gaende gemaeckt worden, om na dit eeuwige leven te verlangen?

A. Dat hy by hem selven ter degen overwege, 1. de plaetse daer hy na dit leven sal gebracht worden. 2. Het geselschap dat hy daer vinden sal. 3. De vreughde die hy daer genieten sal. 4. De geduersaemheyt van dese vreughde.

c V. Welck ende hoedanigh is de plaetse?

A. De derde Hemel, het Paradijs, 2. Cor. 12. 3, 4. De stadt die fondamenten heeft, welcker konstenaer ende bouwmeester Godt is, Hebr. 11. 10. Een plaetse die seer heerlick ende uytnemende is: want de Heere toont aldaer sijne hemelsche heerlickheyt ende magnificentie, waerom sy genoemt wert de throon Godes, Esai. 66. 1. ja de klaerheyt Godes verlicht deselve wooninge, ende hare keersse is het Lam, Apoc. 21. 23. In welck hemelsch huys oock vele wooningen zijn, Joh. 14. 2.

c V. Wat voor geselschap is daer?

A. Daer is de Heere Godt almachtigh, de Vader, Soon, ende de Heylige Geest, vertoonende ende openbarende ten vollen sijne heerlickheyt ende vriendelickheyt; daer is de Heere Jesus onse Middelaer; daer zijn alle heylige uytverkorene Engelen; daer zijn de geesten der volkomene Heyligen, aller saliger Patriarchen, Propheten, Apostelen, Martelaren, ende andere geloovigen, die in dese werelt een goeden strijt gestreden ende haren loop voleynt hebben. Hebr. 12. 23.

c V. Welck is de vreughde die daer genoten sal werden?

A. Deselve is onuytsprekelick. 1. Cor. 2. 9.

d V. Waer uyt blijckt de geduersaemheyt van dese vreughde?

A. Dat deselve noyt een eynde hebben sal, waerom die oock genoemt wert het eeuwige leven.

SONDAGH XXIII. VRAGE 59, 60, 61.

VRAGE 59.

Maer wat batet u nu dat ghy dit al glooft?

Antw. Dat ick in Christo voor Godt rechtveerdigh ben, ende een erfgenaem des eeuwigen levens.

d V. Hoe wort desen Sondagh afgedeelt?
A. In twee deelen.
d V. Welck zijn die twee deelen?
A. 1. Welck daer zy de vrucht ende voordeel van ons geloove, Vrage 59. 2. Van 't stuck der rechtveerdighmakinge, Vrage 60, 61.
c V. Heeft het geloove wel eenigh profijt ende voordeel?
A. Ja.
c V. Wat profijt ende voordeel?
A. 1. Dat ick in Christo voor Godt rechtveerdigh ben. 2. Een erfgenaem des eeuwigen levens.
c V. Is dan de rechtveerdighmakinge een vrucht van het geloove?
A. Ja.
d V. Bewijst dat?
A. Rom. 5. 1. Wy dan gerechtveerdight zijnde uyt den geloove, &c.
c V. Is het eeuwige leven oock een vrucht van het geloove?
A. Ja.
d V. Bewijst dat?
A. 1. Petr. 1. 9. Verkrijgende het eynde uwes geloofs, namelick de saligheyt der zielen. Joh. 5. 24. Ende gelooft hem die my gesonden heeft, die heeft het eeuwige leven, &c.
c V. Is het genoegh, om dit tweederhande profijt en

voordeel te bekomen, dat men eenige stucken ende artijckelen gelooft, of moet men alles gelooven?

A. Men moet alles gelooven wat ter saligheyt noodigh is: want alle de artijckelen soo nauwe aen den anderen gehecht ende gebonden zijn, dat, in gevalle yemant eenen artijckel tegenspreeckt ofte verwerpt, hy als dan het gantsche geloove by consequentie omkeert ende vernietight; waerom oock de Apostel klaerlick seght, dat vervloeckt zy, die gene, die een ander Euangelium predicke als hy gepredickt heeft. Gal. 1. 8, 9. met 5. 2, 4.

c V. Wat is voor Godt rechtveerdigh te zijn?

A. Voor Godt rechtveerdigh te zijn en beteeckent hier anders niet dan soo gestelt te zijn, dat men hebbe soodanige gerechtigheyt, welcke daer ten vollen den eysch des Wets Godts genoegh doen kan, ende volgens dien ons kan maken vrygesproken te werden in 't gerichte Godes van de helle ende eeuwige verdoemenisse, ende verklaert te werden als gerechtigh te zijn tot het hemelsche Koninckrijck, ende het eeuwige leven. Philipp. 3. 8, 9.

c V. Waerom wort 'er by gedaen in Christo?

A. Daer door wort te kennen gegeven, dat de Heere Christus is de verdienende oorsaeck van dese onse rechtveerdighmakinge?

d V. Wat beteeckent het woort rechtveerdighmaken?

A. Vrijspreken, voor rechtveerdigh houden, sententieren [1]) ende verklaren.

d V. Is het dan niet te verstaen van een veranderinge van het inklevende quaet tot het goet, gelijck als men yet uyt wit swart, ofte uyt koudt warm maeckt?

A. Neen.

d V. Beteeckent het niet eenige innerlicke veranderinge in de mensche?

A. Neen.

d V. Wie seggen sulcks?

---

[1]) *Rechterlijk spreken.*

A. Die van 't Pausdom.

d V. Is het dan een onderscheyden werck ende weldaet Godts, daer door wy innerlick verandert ende verbetert worden?

A. Ja.

d V. Hoe wert die weldaet genoemt?

A. Heylighmakinge: 1. Thess. 5. 23. Ende de Godt des vredes selve heylige u geheel ende al.

d V. Maer is het niet eenen Godt die 't alle beyde doet?

A. Ja.

d V. Is het eene daerom het ander?

A. Neen.

d V. Waer uyt soudt ghy bewijsen, dat het woort rechtveerdigen, beteekent voor rechtveerdigh houden, schatten, oordeelen, &c.?

A. Prov. 17. 15. Wie den goddeloosen rechtveerdight, ende den rechtveerdigen verdoemt, zijn den Heere een grouwel. Rom. 8. 33, 34. Godt is die rechtveerdigh maeckt, wie is 't die verdoemt? &c.

d V. Waer uyt soudt ghy bewijsen, dat het in dese materie soo beteeckent?

A. Rom. 8. 1, 33, 34. Soo en is 'er dan nu geen verdoemenisse voor den genen die in Christo Jesu zijn, &c.

c V. Maer kan yemant wel gelooven, die by Godt niet gerechtveerdight is, dat hy met hem versoent is?

A. Neen.

c V. Gaet de rechtveerdighmakinge niet voor het geloove?

A. Sy kan geseyt worden voor te gaen ende na te volgen.

d V. Hoe seght ghy datse voorgaet?

A. Voor soo veel die beteeckent sekere actie of werck Godes aen ende van sijne zijde alleen.

d V. Hoe seght ghy dat de rechtveerdighmakinge een vrucht is van het geloove, ende het selve in ordre na volght?

A. Voor soo veel deselve in ons gewrocht, ontfan-

gen, ons geappliceert wort, ende in ons termineert.

d V. Als de rechtveerdighmakinge genoemt wert een vrucht van het geloove, wortse dan genomen in de eerste ofte in de tweede aenmerckinge?

A. Niet in de eerste, maer in de tweede aenmerckinge.

d V. Hoe gaet de rechtveerdighmakinge toe, voor soo veel sy aengemerckt werde·aen de zijde Godes?

A. Deselve is geschiet tseffens, ende over alle uytverkorenen Genes. 3. 15. met 2. Corinth. 5. 18.

d V. Is'er een, of zijnder meer rechtveerdighmakingen?

A. Daer is maer een rechtveerdighmakinge, maer sy wort tweesins aengemerckt.

d V. Hoe veelderley heylighmakinge is 'er?

A. Een.

d V. Hoe gaet die toe?

A. Allengskens ende met trappen.

d V. Is dan de heylighmakinge niet volmaeckt op aerden?

A. Neen: 1. Corinth. 13. 9, 10, 12. Want wy kennen ten deele, ende wy propheteeren ten deele, &c.

d V. Waer salse volmaeckt zijn?

A. In den hemel: 1. Corinth. 13. 10. Doch wanneer het volmaeckte sal gekomen zijn, &c.

d V. Hebben wy in Christo meer gewonnen, als wy in Adam hebben verloren?

A. Ja.

d V. Wat is dat?

A. De rechtveerdighmakinge om niet, ende de continuatie ofte sekere volherdinge in het verbont Godts, ende den staet der genade.

d V. Is'er wel wat aen gelegen dat men in Christum gelooft?

A. Sekerlick ja.

d V. Die in Christum niet en gelooft, wort die wel gerechtveerdight?

A. Geensins: Joh. 3. 36. Maer de toorn Godts blijft op hem.

Vrage 60.

Hoe zijt ghy rechtveerdigh voor Godt?

Antw. Alleen door een oprecht geloove in Jesum Christum: alsoo, dat al is 't dat mij mijn conscientie beklaget, dat ick tegen alle de geboden Godts swaerlick gesondight, ende der selver geen gehouden hebbe, ende noch steedts tot alle boosheyt geneyght ben; Nochtans Godt sonder eenige mijne verdienste, uyt louter genade, my de volkomene genoeghdoeninge, gerechtigheyt ende heyligheyt Christi schencket ende toerekent, even als hadde ick noyt sonde gehadt, noch gedaen, ja al hadde ick oock al de gehoorsaemheyt volbracht, die Christus voor my volbracht heeft, soo verre ick sulcke weldaet met geloovige herte aenneme.

b V. Hoe zijt ghy rechtveerdigh voor Godt?

A. Alleen door een oprecht geloove in Jesum Christum, &c.

b V. Hoe kondt ghy voor Godt rechtveerdigh zijn, soo ghy doch een arm sondaer zijt?

A. Alleen door het geloove.

c V. Is'er dan niet meer van doen als het geloove?

A. Ja.

c V. Welck is dat?

A. De gerechtigheyt Christi.

c V. Maer is'er yet meer van doen in den mensche als het geloove?

A. Neen.

b V. Zijn onse eygen wercken niet van doen tot de rechtveerdighmakinge?

A. Neen.

c V. Zijnse schadelick soo wy daer door willen gerechtveerdight worden?

A. Ja.

d V. Bewijst dat?

A. Phil. 3. 8, 9. Ja gewisselick ick achte oock alle dingen schade te zijn, om de uytnementheyt der kennisse Christi Jesu mijns Heeren, &c. vs. 9. Ende in hem gevonden werde, niet hebbende mijne rechtveerdigheyt die uyt de Wet is, &c.

d V. Wie zijn de gene, dewelcke de wercken brengen in de rechtveerdighmakinge, soo datse om of op, ende van wegen de goede wercken, 't zy ten deele of ten geheele, willen gerechtveerdight worden?

A. De Papisten, Socinianen, Remonstranten, Mennoniten.

b V. Maer zijn de wercken dan nootsakelick?

A. Ja.

b V. Hoe zijnse nootsakelick, om het recht des eeuwigen levens daer door te verkrijgen, of daer door gerechtveerdight te worden, of de saligheyt te verdienen?

A. Neen

c V. Hoe dan?

A. Om tot de datelicke ende volle genietinge van het selve te komen.

d V. Bewijst dat men alleen door het geloove gerechtveerdight wort?

A. Rom. 3. 28. Wy besluyten dan dat de mensche door 't geloove gerechtveerdight wort sonder de wercken der Wet. Gal. 2. 16.

d V. Waer uyt willen de Papisten de rechtveerdighmakinge uyt de wercken bewijsen?

A. Jacob. 2. vs. 21, &c. Want gelijck het lichaem sonder geest doot is, alsoo is oock het geloove sonder de wercken doot.

d V. Wat soudt ghy daer op antwoorden?

A. Jacobus en spreeckt daar niet van de oorsaken der rechtveerdighmakinge, maer van het teecken ende reden, waer uyt deselve ende het ware geloove onderkent worden, en wil met die woorden niet anders

te kennen geven, als dat de mensche betuyght ende bewesen wort door de goede wercken, dat hy het ware geloove heeft, ende daer door gerechtveerdight is, alsoo het ware salighmakende geloove sonder de wercken niet bestaen kan: Jac 2. 26. Want gelijck het lichaem sonder geest doot is, alsoo is oock het geloove sonder de wercken doot.

d V. Maer soudt ghy de Papisten niet met eenige krachtige redenen konnen overtuygen, dat men van wegen de goede wercken niet wort gerechtveerdight?

A. Ja.

d V. Hoe?

A. 1. Om dat de goede wercken doorgaens van de rechtveerdighmakinge worden uytgesloten, als te sien is Rom. 3. 28. Rom 11. vs. 6. 2. Timoth. 1. 9. Tit. 3. 4, 5. 2. Om dat de mensche, eer hem Godt rechtveerdight, gantsch geen goet, dat ter saligheyt soude dienen, doet, noch gedaen heeft, noch doen en kan soo langh hy in dien staet blijft, Ephes. 2. 1, 2. Rom. 14. 23. ende Hebr. 11. 6. 3. Om dat de goede wercken zijn vruchten van de rechtveerdighmakinge, soo dat een mensche gerechtveerdight is eer hy eenige oprechte goede wercken doet. 4. Om dat de goede wercken zijn onvolkomen ende met sonden besmet, gelijk in de volgende Sondagh nader sal aengewesen werden.

d V. Maer is 't geloove de principale oorsake van onse rechtveerdighmakinge?

A. Neen.

d V. Is het de verdienende oorsaeck van de rechtveerdighmakinge?

A. Neen.

d V. Wie is de verdienende oorsaeck van onse rechtveerdighmakinge?

A. Christus.

d V. Wat is het geloove dan?

A. Een middel ende instrument, waer mede wy de gerechtigheyt Christi ende sijne bloedige verdiensten aennemen ende ons toepassen.

d V. Gaet het geloove de rechtveerdighmakinge voor, of volght het?

A. Het wort geseght voor te gaen ende te volgen, na de distinctie boven gestelt.

c V. Worden wy gerechtveerdight om dat wy gelooven, of op dat wy gelooven souden?

A. Alle beyde kan geseght worden na de distinctie boven gestelt over Vrage 59.

c V. Wie is de gene, die gerechtveerdight wort?

A. De geloovige.

c V. Is hy geloovigh als hem Godt rechtveerdight?

A. Ja, en neen: na de distinctie boven gestelt.

c V. Is hy heyligh in hemselven, of siet hem Godt als soodanigh aen, als hy hem rechtveerdight?

A. Neen: maer sondigh ende goddeloos: Rom. 4. 5. Die den goddeloosen rechtveerdight.

c V. Is'er dan in hem geen goet werck, waerom, ofte waer op Godt hem rechtveerdight?

A. Neen.

d V. Is'er dan geen heyligheyt in den mensche, waerom, of waer op de Heere in 't stuck van de rechtveerdighmakinge sien soude?

A. Neen.

d V. Wie seggen sulcks?

A. De Papisten ende andere, hier boven aengewesen.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat de mensche in hemselven sondigh ende onreyn is, als hem Godt rechtveerdight?

A. Rom. 4. 5. Die den goddeloosen rechtveerdight. Ezech. 16. vs. 6. Als ick u voorby ginck, soo sagh ick u vertreden zijnde in uwen bloede.

d V. Waer uyt sult ghy bewijsen, tot overtuyginge van de wederpartijders, dat'er in den mensche geen heyligheyt nochte inwoonende gerechtigheyt is, als hem Godt rechtveerdight?

A. 1. Uyt de gealligeerde plaetsen. 2. Om dat in soodanigen mensche de sonde heerscht, ende hy een dienstknecht is van de sonde, Johan. 8. 34. Rom. 6. 6.

Ende om dat hy doot is in sonde ende misdaden, sonder de minste geestelicke bewegingen, Ephes. 2. 1, 2. 3. Om dat wy dan, ten aensien van ons, niet souden werden om niet, maer om wat gerechtveerdight worden; ja niet uyt genade, maer uyt ende na verdiensten, het welck de Schrifture doorgaens tegenspreeckt, als onder andere, Rom. 3. 24. Ephes. 2. 8, 9. Als oock, dat niet Godt ons eerst sal lief gehadt hebben, maer dat wy Godt eerst sullen lief gehadt hebben, tegen 't gene den Apostel seyt, 1 Joh. 4. 10.

b V. Hoedanigh zijn de wedergeborene ende ware geloovige in haer selven ende uyt haer selven, of ten aensien van het vleesch in haer noch woonende?

A. Stedes tot alle boosheyt geneyght.

c V. Kan een Christen mensche, nu gerechtveerdight zijnde, seggen, ick ben noch stedes tot alle boosheyt geneyght?

A. Ja.

d V. Maer hoe kan dat bestaen, dat eymant geneyght is tot alle boosheyt, ende nochtans lust heeft tot de Wet des Heeren?

A. Hy is geneyght tot alle boosheyt uyt hemselven, ten aensien van de erfsonde die noch in hem overigh is: Rom. 7. vs. 18. Want ick wete dat in my, dat is, in mijnen vleesche geen goet en woont, ende hy heeft lust tot de Wet des Heeren, ten aensien van de geest, ende de vernieuwinge die in hem is, Rom 7. vss. 22, 26.

d V. Wat onderscheyt is'er dan tusschen de ongeloovigen ende geloovigen?

A In den ongeloovigen heerscht de sonde, ende in de geloovige niet.

c V. Wat is'er dan in de ongeloovige?

A De sonde.

c V. Is'er yet meer in haer als de sonde ende het vleesch?

A. Neen.

c V. Wat is'er meer in de kinderen Godts, als de sonde ende het vleesch?

A. De geest der wedergeboorte, of de nieuwe creature, Galat. cap. 5 vs. 17.

c V. Welck van beyden is in haer meester, de geest of het vleesch?

A. De geest.

d V. Hoe kan dat zijn, dat het vleesch geen meester is, ende nochtans sonde is?

A. Heel wel, als by exempel, het Pausdom is te Roomen, ende daer is het meester; het is oock in ons lant, en daer is het geen meester.

d V. Maer is dat niet te hart gesproken, dat men seydt, dat een kint Godts noch tot alle boosheyt geneyght is?

A. Neen: te weten, ten aensien van het vleesch ofte de inwoonende erfsonde, dewelcke niet is als een habituële ende inklevende quade genegentheyt tot de sonden.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Rom. 7. 18. Want ick weet dat in my, dat is in mijnen vleesch, geen goet en woont.

d V. Maer de Remonstranten ende andere wederpartijders seggen, dat Paulus dat spreeckt van hemselven als noch onherboren ende onbekeert zijnde?

A. Dat is valsch.

d V. Hoe sult ghy haer overtuygen?

A. Om dat een onherboren niet en sal noch en kan seggen, ick en doe dat niet meer, maer de sonde die in my woont, noch oock, ick hebbe lust aen de Wet des Heeren na den inwendigen mensche, Rom. 7. 17, 22.

d V. Bewijst dat?

A. Rom. 8. 7. Daerom dat het bedencken des vleeschs vyantschap is tegen Godt, &c. ende 2 Corinth. 3. 5.

d V. Als een kint Godts, hem vernederende voor Godt, bekent dat hy geneyght is tot alle boosheyt, bekent hy dan dat in hem alle actuële lust ende genegentheden zijn om alle sonden te volhrengen?

A. Geensins.

d V. Hoe komt het dat de inwoonende ende habituële verdorventheyt niet stedes uyt en breeckt tot alle en yeder particuliere datelicke begeerten ende sonden?

A. Dat komt door de genade Godts, daer door dat inwoonende quaet wort gestuytet ende te rugge gehouden, soo dat het tot de daet niet uytbreeckt.

b V. Welck is de rechtveerdigheyt daer mede wy voor Godt gerechtveerdight worden?

A. De rechtveerdigheyt Christi.

b V. De rechtveerdigheyt dan daer mede wy voor Godt konnen bestaen, is die buyten of binnen in ons?

A. Buyten ons.

b V. Is het ons eygen, of is het eens anders?

A. Het is eens anders, namelick, de rechtveerdigheyt Christi.

c V. Waerom en kan het ons eygen inklevende gerechtigheyt niet zijn?

A. Om dat wy van ende uyt ons selven verdorven zijn, Rom. 3. van het 9. tot het 24.

c V. Maer wat gaet ons eens anders gerechtigheyt aen?

A. Sy gaet ons aen.

c V. Konnen wy, die ondeughdigh zijn, wel met eens anders deught deughdelick zijn, ofte schoon met eens anders schoonheyt?

A. Neen: maer hier mede is het soo niet gelegen.

c V. Hoe soo?

A. Om dat de gerechtigheyt Christi onse gerechtigheyt wort.

d V. Hoe wortse onse?

A. Door toerekeninge: Rom. 4. 3, 6. Ende Abraham geloofde Godt, ende het is hem gerekent tot rechtveerdigheyt. Psalm 32. vs. 2.

d V. Waerom wort ons de gerechtigheyt Christi meer toegerekent als eens-anders?

A. Om dat hy is onse Borge ende Middelaer?

d V. Bewijst dat?

A. Hebr. 7. 22. Van een soo veel beter verbont, is Jesus borge geworden. 1. Timoth. 2. 5.

d V. Worden wy oock van Godt niet aengemerckt als een met Christo, ende hy met ons, gelijck als het hooft ende lichame, man ende vrouwe, borgh ende verborghde?

A. Ja.

b V. Wie is al meer onse borge?

A. Niemant.

c V. Waer door wort Christi gerechtigheyt de onse?

A. Uyt genade, ende om niet.

b V. Hoe worden wy dan gerechtveerdight, om niet, of om wat?

A. Om niet, ende om wat. [1])

b V. Hoe om niet?

A. Ten aensien van ons.

b V. Hoe om wat?

A. Ten aensien van Christo.

b V. Is Christus dan de verdienende oorsaeck?

A. Ja.

d V. Seght my nu eens kortelick, hoe wy gerechtveerdight worden door de genade Godts, door Jesum Christum, ende door het geloove?

A. Door Godts genade als de eerste ofte opperste oorsaeck; door Christum als de verdienende oorsaeck; door het geloove als een middel ende instrument.

d V. Waer staen die driederley oorsaken verhaelt?

A. Rom. 3. 24, 25, 28.

d V. Wort Christi doot en sijn laetste lijden ons alleen tot gerechtigheyt toegerekent; of oock alle sijn lijden ende gehoorsaemheyt, dat hy hier heeft geleden ende gedaen, geduerende den gantschen tijt sijns levens?

A. Alle sijn lijden ende gehoorsaemheyt dat hy hier geleden ende gedaen heeft den gantschen tijt sijns levens.

d V. Worden oock de goede wercken, ende heyligheyt des levens Christi ons toegerekent?

A. Ja.

---

[1]) *Wij zouden zeggen:* Om niets *en toch* om iets.

d V. Wort oock de inklevende ende oorspronckelicke heyligheyt sijner naturen ons toegerekent?

A. Ja.

d V. Is'er wat aen gelegen, dat men dit soo nauwe moet weten?

A. Ja.

d V. Wat is'er dan aen gelegen?

A. Om dat dit alles gehoort tot de rechtveerdigheyt die ons toegerekent wort.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat ons niet alleen het laetste lijden Christi, maer oock alle sijn lijden ende gehoorsaemheyt, dat hy heeft geleden ende gedaen den gantschen tijt sijns levens, toegerekent wort?

A. Rom. 5. 19. Alsoo sullen oock door de gehoorsaemheyt van eenen vele tot rechtveerdige gestelt worden. Phil. 2. 7, 8. Gehoorsaem geworden zijnde tot den doot, ja tot den doot des kruyces.

d V. Nochtans schrijft de Schrifture het selve de doot ende bloetvergieten alleen toe?

A. Dat is ten aensien, dat dat is geweest het principaelste ende voornaemste lijden ende gehoorsaemheyt; als oock, om dat dat is geweest als het compendium ende laetste vervullinge van alle sijn lijden ende gehoorsaemheyt. Als mede, om dat die gehoorsaemheyt ende dat lijden hadde een forme van offerhande.

d V. Welck is het effect ende vrucht van dese toegerekende gerechtigheyt Christi in de geloovige?

A. Datse van Godt aengesien werden even als hadden sy noyt eenige sonde gehadt noch gedaen, ja al hadden sy alle de gerechtigheyt volbracht die Christus voor haer volbracht heeft.

d V. Bewijst dat?

A. Psalm 32. vss. 1, 2. Welgelucksaligh is hy wiens overtredinge vergeven, wiens sonde bedeckt is, &c. 2. Corinth. 5. 21. Op dat wy souden worden rechtveerdigheyt Godts in hem.

c V. Maer gaet dit vast ende seker, soo Christus voor ons betaelt heeft, dat wy vry zijn?

A. Ja.

b V. Heeft Christus dan den hemel voor ons verdient?

A. Ja.

b V. Moeten wy nu selve den hemel niet verdienen?

A. Neen.

b V. Konnen wy het niet doen?

A. Neen.

Vrage 61.

Waerom seght ghy, dat ghy alleen door 't geloove rechtveerdigh zijt?

Antw. Niet dat ick van wegen de weerdigheyt mijns geloofs Godt aengenaem zy: maer daerom dat alleen de genoeghdoeninge, gerechtigheyt ende heyligheyt Christi, mijne gerechtigheyt voor Godt is, ende dat ick deselve niet anders dan door 't geloove aennemen ende my toe-eygenen kan.

c V. Is het geloove de principaelste oorsaeck van onse rechtveerdighmakinge?

A. Neen.

c V. Waerom seght ghy dan, dat ghy alleen door het geloove rechtveerdigh zijt?

A. Ten aensien, dat het geloove alleen is het instrument, ende de hant waer mede een mensche de gerechtigheyt Christi aennemet.

b V. De rechtveerdigheyt dan daer mede wy gerechtveerdight worden, hebben wy die selve niet gedaen?

A. Neen.

b V. Wie dan?

A. De Heere Christus.

c V. Hoe wortse dan onse?

A. Door toerekeninge. Siet verder hier van Vrage 60.

c V. Komt ons geloove niet by de gerechtigheyt Christi, om een deel daer van te zijn?

A. Neen.

c V. Is dan ons geloove ten geheele ofte den deele onse gerechtigheyt voor Godt?

A. Geen van beyden.

b V. Magh men wel seggen, dat wy gerechtveerdight worden door het geloove, door de gerechtigheyt Christi, ende door Godts genade ende barmhertigheyt?

A. Ja.

c V. Met wat onderscheyt wort dat van die drie geseyt?

A. Siet boven Vrage 60.

b V. Komt dan het geloove wel te pas in de rechtveerdighmakinge?

A. Ja.

b V. Hoe, dat het onse rechtveerdigheyt is?

A. Neen.

b V. Hoe dan?

A. Als een instrument.

d V. Soudt ghy dit met een gelijckenisse wel konnen verklaren?

A. Ja: namelick, de mont, de tanden, &c. zijn niet het voedtsel van eens mensches leven, maer een instrument waer mede de spijse genuttight en het lichaem geappliceert, ofte in het lichaem geassumeert wert.

b V. Wie is nu uwe geestelicke spijse, Christus of het geloove?

A. Christus.

c V. Wat is het geloove dan?

A. De mont daer mede men Christum geestelicker wijse eet ende aenneemt, ja sonder welcken mont niemant Christi bloedige verdiensten kan deelachtigh worden. Joh. 3. 36.

d V. Maer soude ons geloove niet konnen zijn de principale oorsake van onse rechtveerdighmakinge, door eenige acceptilatie [1]) ende genadigh-achtinge

[1]) Acceptilatie *is een oudtijds veel gebruikt woord, om aan te duiden, dat het geloof deze waarde niet* bezat, *maar dat deze waarde er aan werd* toegekend *door God.*

Godes, dat is, dat Godt ons geloove, hoewel ten deele noch onvolmaeckt, soude houden door eenige acceptilatie ende genadige achtinge voor 't onderhouden van de geheele Wet, ende voor een volle gerechtigheyt, waerom wy van Godt souden gerechtveerdight worden?

A. Neen.

d V. Wie plegen dit gevoelen op de baen te brengen?

A. De Remonstranten.

d V. Waerom en kan sulcks niet bestaen?

A. 1. Om dat wy dan niet om niet, maer om wat, en dat ten aensien van ons, souden gerechtveerdight worden. 2. Dat wy souden gerechtveerdigt worden door de wercken, nadien het geloove, als een particuliere deught ende goet werck, aengemerckt wierde. 3. Dat wy dan souden gerechtveerdight worden, om het gene 't welcke onvolmaeckt is: want ons geloove is onvolmaeckt, 1. Thess. 3. vs. 10. 2. Corinth. 3. 18. ende 4. 16. 4. Soo soude oock Godt de Heere in de rechtveerdighmakinge des sondaers, sijne volkomen gerechtigheyt, ende grooten yver over de handthavinge sijner gerechtigheyt, niet ten vollen openbaren ende bewijsen, soo hy een sondaer vryspräck van de verdoemenisse, ende het eeuwige leven toewese in sijn gerichte, om een onvolkomen ende gebreckelick particuliere werck, hoedanigh het geloove is. Ja het oordeel Godts beproeft zijnde aen den eysch sijnes Wets, soude bevonden worden niet na waerheyt te zijn, en dat tegen het gene Paulus seyt, Rom. cap. 2. vs. 2, 4. om dat het geloove nergens in de H. Schrifture onse gerechtigheyt voor Godt genoemt wort, maer ter contrarie, soo seght de Schriftuer wel duydelick, dat Christus onse rechtveerdigheyt voor Godt is. 1. Corinth. 1. 30. Jerem. 23. 6.

d V. Maer, seggen de wederpartijders, Christus heeft door sijne gerechtigheyt verdient, dat dit onvolkomen ende gebreckelick werck des geloofs, van Godt voor onse volkomene gerechtigheyt soude gerekent ende aengenomen werden?

A. Dat kan in 't minste noch in het meeste niet bestaen.

d V. Waerom niet?

A. 1. Om dat het nergens in Godts woort geschreven staet. 2. Om dat hier uyt soude volgen, dat Christus daerom soude gekomen zijn in den vleesche, ende alles soude geleden ende gedaen hebben, om ons geloove tot soo een voortreflickheyt te verheffen. d'Welck t'eenemael ongerijmt ende onschriftmatigh is.

d V. Maer, seggen sy verder, de Schriftuer seght wel duydelick, dat wy door den geloove gerechtveerdight worden, als onder andere Rom. 3. 28. Ephes. 2. 8.?

A. De Apostel seght oock, Rom. 5. 9, 10. dat wy gerechtveerdight worden door sijn bloet ende doot: wilt ghy het nu eygentlick verstaen van het geloove, soo en kan het niet eygentlick verstaen worden van Christi doot; en wort het eygentlick verstaen van Christi doot, soo en kan het niet eygentlick verstaen worden van het geloove: want wy en konnen niet, eygentlick te spreken, gerechtveerdight worden door het geloove, ende door de verdiensten Christi, als door de weerdigheyt van die beyde. Maer wat Christen is 'er, dewelcke sal dorven seggen, dat niet eygentlick de verdiensten Christi, maer het geloove het gene is waerom ende door welcks verdiensten wy gerechtveerdight worden? Is het geloove voor ons verwondet ende gekruyst? Is op het geloove geleyt aller onser overtredinge? Of is dit alleen den Heere Christo bejegent? Sekerlick ja. Wie en siet noch en verstaet dan niet, dat het geloove geseght wort ons te rechtveerdigen, alleenlick als een instrument, daer mede wy de gerechtigheyt Christi aennemen?

SONDAGH XXIV. Vrage 62, 63, 64.

Vrage 62.

Maer waerom en konnen onse goede wercken niet de gerechtigheyt voor Godt, ofte een stuck der selver zijn?

Antw. Daerom, dat de gerechtigheyt die voor Godes gerichte bestaen kan, gantsch volkomen, ende de Wet Godts in allen stucken gelijckmatigh zijn moet, ende dat oock onse beste wercken, in desen leven alle onvolkomen, ende met sonden bevleckt zijn.

d V. Hoe wort desen Sondagh afgedeelt?

A. In twee deelen.

d V. Welck zijn die twee deelen?

A. 1. De wederlegginge van de dwalinge der Papisten, aengaende de rechtveerdighmakinge door de goede wercken, Vrage 62. 2. De beantwoordinge van sekere tegenwerpingen, &c. Vrage 63, 64.

d V. Wat is het dispuyt tusschen ons ende de Papisten?

A. Of onse goede wercken zijn onse rechtveerdigheyt voor Godt: de Papisten seggen ja, wy seggen neen.

d V. Waer mede bewijsen wy ons stuck?

A. Om dat onse goede wercken onvolkomen ende met sonden besmet zijn.

d V. Konnen sy het hare bewijsen?

A. Neen.

d V. Waerom zijn onse goede wercken onse gerechtigheyt voor Godt niet?

A. Om dat Godts woort de wercken uyt het stuck der rechtveerdighmakinge doorgaens uytsluyt, &c.

d V. Bewijst dat?

A. Rom. 3. 21, 28. Maer nu is de rechtveerdigheyt Godts geopenbaert sonder de Wet, &c. ende 10. 3, 4. Ephes. 2. 8. Gal. 3. vss. 10, 11. Phil. 3. 9. Tit. 3. 5.

d V. Dat is te verstaen van de wercken der Wet, maer niet van de wercken des Euangeliums, seggen de wederpartijders?

A. 1. Daer wort in 't generael gesproken van alle wercken. 2. Godts woort en kent het onderscheyt niet van wercken des Wets ende des Euangeliums. 3. Soo seggen wy, dat selfs de wercken, die de geloovige doen in den staet der genaden, worden uytgesloten, als te sien is Rom. 4. vss. 1, 2. Ephes. 2. vss. 8, 9, 10. Philip 3. vs. 9.

b V. Konnen oock de goede wercken, 't zy ten geheele ofte ten deele, onse gerechtigheyt zijn voor Godt?

A. Neen.

b V. Waerom niet?

A. Om dat onse goede wercken onvolkomen ende met sonden besmet zijn.

c V. Hoedanigh moet de gerechtigheyt zijn die voor Godts gerichte bestaen sal?

A. Een volkomene gerechtigheyt, ende die in alle stucken de Wet Godts gelijckformigh is.

d V. Waer uyt bewijst ghy dat?

A. Deut. 6. 5. Soo sult ghy den Heere uwen Godt lief hebben, met u gantsche herte, ende met uwe gantsche ziele, ende met al u vermogen. ende 27. 26. Matth. 22. 37.

c V. Zijn onse goede wercken soodanigh?

A. Neen.

c V. Hoedanigh zijnse dan?

A. Onvolkomen ende met sonden besmet.

d V. Waer bewijst ghy dat?

A. Esai. 64. 6. Doch wy alle zijn als een onreyne, ende alle onse gerechtigheden zijn als een wechwerpelick kleet. Psalm 130. vs. 3. Rom. 7. 14. Jac. 3. 2. 2. Uyt de exempelen van de vrome ende Godtsaligen,

als van Noach, Loth, David, Job, &c. 3. Uyt de daeghlicksche ervarentheyt, dewelcke overvloedelick het groote gebreck ende sondelickheyt der kinderen Godts voordraeght.

d V. Wat is onvolkomen ende met sonde besmet, onsen heelen cours der gehoorsaemheyt, of yeder particulier goet werck?

A. Alle beyde.

d V. Bewijst het van yeder goet werck?

A. Esai 64. 6. Alle onse gerechtigheden zijn als een wechwerpelick kleet, met Galat. 5. 17.

c V. Het goet dat in de goede wercken is, soude dat niet genoegh doen aen Godts gerechtigheyt?

A. Neen.

c V. Soude men dan niet konnen gerechtveerdight worden met een redelicke gehoorsaemheyt, of moet het juyst soo volkomen zijn?

A. Ja: het moet zijn een volkomene gehoorsaemheyt, als te sien is, Deut. 27. 26. Vervloeckt zy, die de woorden deser Wet niet en sal bevestigen, doende deselve. met Galat. 3. 10. ende Matth. cap. 22. vs. 37. Jacob. 2. 10.

d V. De rechtveerdigheyt Davids, Pauli, &c. is die niet volkomen geweest?

A. Neen.

d V. Heeft David, Paulus, &c. eenigh quaet gedaen?

A. Ja.

d V. Wat voor quaet?

A. David heeft dootslagh ende hoererije begaen, 2. Sam. 12 Siet oock noch een ander sonde 2. Sam. 24. Paulus is in twist geraeckt met Barnabas. Actor. 15. 39.

b V. De goede wercken Davids, Pauli, &c. en zijn die niet volkomen?

A. Neen.

b V. Wat schort'er dan aen?

A. Sy zijn met sonden besmet.

c V. Bewijst, dat de beste wercken der geloovigen met sonden besmet zijn?

A. Esai. 64. 6. Alle onse ongerechtigheden zijn, als een wechwerpelick kleet. met Galat. 5. 17.

c V. Is dat wel een eere voor ons, dat wy seggen dat onse wercken met sonden besmet zijn?

A. Sulcks te doen en is geen eere; maer als wy het gedaen hebben, sulcks met nederigheyt ende leetwesen te bekennen.

d V. Is het een eer dat wy quaet doen?

A. Neen.

d V. Is het een eer voor ons, dat wy geerne willen bekennen, dat wy noch soo onvolmaeckt zijn, ende dat onse goede wercken noch met sonden zijn behangen?

A. Ja.

b V. Maer die goede wercken die wy doen, zijn die sonde?

A. Neen.

c V. Wat zijnse dan?

A. Deughden ende goede wercken.

b V. Is het dan wat anders sonde te zijn, ende wat anders met sonde besmet te zijn?

A. Ja.

d V. Wat is de oorsaeck dat onse wercken met sonden besmet zijn?

A. De verdorventheyt.

c V. Wat is'er dan noch in ons overigh?

A. Het vleesch.

c V. Bewijst dat?

A. Gal. 5. 17. Want het vleesch begeert tegen den geest, ende de geest tegen het vleesch, &c. Rom. 7. 15.

d V. Is in ons anders niet als de erfsonde?

A: Neen.

c V. Wat is 'er meer?

A. De geest der wedergeboorte ende de nieuwe creature.

c V. Wat onderscheyt is 'er dan tusschen de goddeloosen ende geloovigen, nadien sy alle beyde het vleesch in haer hebben?

A. In de goddeloosen is niet dan vleesch, in de geloovigen is vleesch en geest. Gal. 5. 17.

c V. Heerscht het vleesch in de geloovigen?

A. Neen: Rom. 6. 11, 14, 17, 18, 20. Alsoo oock ghylieden houdt het daer voor dat ghy wel der sonde doot zijt, maer Gode levende zijt in Christo Jesu onsen Heere.

c V. Heerscht het vleesch in de goddeloosen, ende heeft het in haer de overhant?

A. Ja: Joh. 8. 34. Een yegelick die de sonde doet is een dienstknecht der sonde. Rom. 6. 17, 19.

d V. Als het soo met onse goede wercken gestelt is, moet men dan evenwel goede wercken doen?

A. Ja.

d V. Maer sy zijn met sonden besmet?

A. Dat is by toeval, en niet uyt de innerlicke natuer ofte aert des goeden wercks.

d V. Moet men dan evenwel doen het gene Godt van ons eyscht?

A. Ja.

d V. Zijnder noch niet eenige andere redenen daer uyt men vastelick bewijsen kan, dat onse goede wercken niet en zijn, noch oock konnen zijn onse gerechtigheyt voor Godt?

A. Ja.

d V. Welck zijn die?

A. 1. Dat Christus dan te vergeefs soude gestorven zijn, Gal. 2. 22. 2. Dat wy niet en souden gerechtveerdight worden uyt genade, maer na schult ende verdiensten, het welck de gantsche Schriftuer tegenspreëckt, gelijck te voren gehoort is. 3. Dat ons geloove soude ydel zijn, ende de belofte te niete gemaeckt worden, Rom. 4. 14. Want de belofte is toegeseght niet den werckenden, maer den geloovenden, Rom. 4. vs. 16. Gal. 3. 22. Hebr. 10. 38. 4. Dat wy geen vergevinge der sonden van doen souden hebben, in welcke nochtans onse rechtveerdinge bestaet, Psalm 32. 1. Rom.

4. 6, 7. Want die door sijne wercken volkomentlick rechtveerdigh is, die en heeft geen sonde, ende oversulcks oock niet van nooden vergevinge der selve. 5. Dat wy souden mogen roemen, dat wy selve oorsake souden zijn van onse rechtveerdighmakinge ende saligheyt, als deselve door onse eygene rechtveerdigheyt, verdiensten, ende waerdigheyt verkregen hebbende, tegen het gene de Apostel seght Rom. 3. 27. ende 4. 2. 2. Cor. cap. 10. vs. 17. Galat. 6. 14. Ephes. 2. vs. 9. 6. Dat de vruchten souden zijn voor den boom: want onse goede wercken zijn vruchten der rechtveerdiginge, die deselve niet voorgaen, maer navolgen, nademael niemant eenige goede wercken doen en kan, of deselve moeten voortkomen uyt den geloove, Rom. 14. 24. Hebr. 11. vs. 6. door welck hy nu alreede gerechtveerdight is. Rom. 3. 28. 7. Ende ten laetsten, soo soude onse rechtveerdigheyt, daerom wy gerechtveerdight werden, niet wesen een geschenck dat wy van Godt ontfangen, maer het soude wesen een gave ende geschenck, dat wy Godt opdragen, welcke dingen al te samen absurdt ende ongerijmt zijn.

Vrage 63.

Hoe, verdienen onse goede wercken niet, die nochtans Godt in desen ende in den toekomenden leven wil beloonen?

Antw. Dese belooninge geschiet niet uyt verdienste, maer uyt genade.

c V. Godt wil onse wercken beloonen; ergo, soo moetense verdienen?

A. Dat en volght niet.

c V. Waerom niet?

A. Om dat niet over al verdienste is daer loon is.

b V. Hoe veelderley belooninge is'er dan?

A. Tweederley.

c V. Welck is die tweederley belooninge?

A. Uyt verdienste ende uyt genade.

d V. Bewijst dat?

A. Matth. 20. 9, &c. Ende alsse quamen die ter elfder ure gehuert waren, ontfingen sy eenen yeder een penninck, &c.

d V. Als Godt strickt met onse goede wercken wilde handelen, wat soudense verdienen?

A. Ten aensien van de aenhangende gebreckelickheyt ende besmettinge, de eeuwige doot ende verdoemenisse.

d V. Maer loochenen wy dat de goede wercken loon ontfangen?

A. Neen.

d V. Seggen wy datse loon ontfangen uyt verdienste of uyt genade?

A. Uyt genade.

d V. Waerom niet uyt verdienste?

A. Om dat de vereyschte conditie in het verbont der wercken van ons niet volbracht is: ende daerom en komt ons 't leven niet toe als na recht verdient zijnde.

d V. Welcke was de vereyschte conditie, daer op Godt het leven belooft hadde?

A. Levit. 18. 5. Ja mijne insettingen ende mijne rechte sult ghy houden, welcke mensche deselve sal doen, die sal door deselve leven Galat. 3. 12.

d V. Kan niemant van ons die conditie volbrengen, ende alsoo Godt rechtelick verbinden, om, volgens sijn verbont ende beloften, ons het leven te geven?

A. Neen: Rom. 8. vs. 3. Want het gene de Wet onmogelick was, &c.

d V. Waerom beloont Godt onse wercken, om onsent wille?

A. Neen.

b V. Om wiens wille dan?

A. Om Christi wille: Rom. 5. 19. Alsoo sullen oock door de gehoorsaemheyt van eenen vele tot rechtveerdige worden.

b V. Waerom om Christi wille?

A. Om dat hy is onsen Middelaer ende Salighmaker, ende sulcks met sijn volkomene gehoorsaemheyt verdient heeft.

d V. Maer de quade wercken verdienen de helle; ergo, de goede verdienen den hemel, en derhalven beloont Godt onse wercken om onsent wille?

A. Dat volght niet.

d V. Waerom niet?

A. Om dat het niet en is een ende de selfde reden: want de quade wercken zijn in haer selven genoeghsaem quaet om de helle te verdienen, maer de goede wercken en zijn in haer selven niet genoeghsaem goet om den hemel te verdienen.

Vrage 64.

Maer maeckt dese leere niet sorgeloose ende goddeloose menschen?

Antw. Neense: want het is onmogelick, dat soo wie Christo door een waerachtigh geloove ingeplant is, niet en soude voortbrengen de vruchten der danckbaerheyt.

b V. Maeckt dese leere geen sorgeloose menschen?

A. Neen.

d V. Wie is uyt kracht van sijne leere ende Religie yveriger in goede wercken, de Papisten, of de Gereformeerden?

A. De Gereformeerden.

d V. Waer is meer occasie om goede wercken te doen, in de Paepsche leere, of in onse leere?

A. In onse.

d V. Hoe soo?

A. 1. Om dat wy alleen erkennen Godts genade als de fonteyne van onse saligheyt. De Papisten daer-entegen komen met hare eygene voldoeningen ende ver-

diensten voor den dagh. 2. Om dat wy een seker vertrouwen hebben op onsen Salighmaker, ende door hem een hope van onse saligheyt; maer de Papisten zijn in alles onseker.

d V. Wie heeft meerder occasie om Godt te dienen, de Papisten, of wy?

A. Wy.

d V. Seggen wy dan dat de goede wercken nootsakelick zijn, ende dat men sonder deselve niet kan saligh worden?

A. Ja.

d V. Waer toe sal ick goede wercken doen als deselve niet verdienen?

A. Om te komen tot het actueel genieten van het eeuwige leven.

c V. Soude onse leere wel sorgeloose menschen konnen maken?

A. Neen: te weten uyt haren aert ende nature.

c V. Waerom niet?

A. Om dat het onmogelick is, dat, soo wie Christo door een oprecht geloove ingelijft is, niet soude voortbrengen vruchten van danckbaerheyt.

c V. Is het wel mogelick dat licht duysternisse soude voortbrengen?

A. Neen.

d V. Maer daer zijn luyden die Gereformeert willen zijn, en sy leven nochtans goddeloos?

A. Dat doet de leere niet.

d V. Wiens schult is het dan?

A. Haer eygen boosheyt schult.

d V. Waer staet het dat onse leere niet en kan sorgeloose menschen maken?

A. Rom. 6. 1. Wat sullen wy dan seggen? sullen wy in de sonde blijven, op dat de genade te meerder werde? Dat zy verre. Tit. cap. 3. vss. 5, 8

d V. Die gene dan die haer voor Gereformeerde uytgeven, ende ondertusschen soo qualick leven, zijn die ware Gereformeerde?

A. Neen: immers niet in dien deele, ende voor soo veel sy qualick leven; overmits sy niet na de reformatie, maer tegen deselve leven.

SONDAGH XXV. Vrage 65, 66, 67, 68.

Vrage 65.

Aengesien dan alleen het geloove ons Christi, ende aller sijner weldaden deelachtigh maeckt, van waer komt sulck geloove?

Antw. Van den Heyligen Geest, die het geloove in onse herten werckt, door de verkondinge des heyligen Euangeliums, ende versterckt dat selve door 't gebruyck der Sacramenten.

c V. Waer van wort hier gehandelt?
A. Van de oorsaken des geloofs.
d V. Hoe wort desen Sondagh afgedeelt?
A. In twee deelen.
d V. Welck zijn die twee deelen?
A. 1. Soo wort gehandelt van de oorsaken des geloofs, Vrage 65. 2 Van de Sacramenten in 't gemeyn, Vrage 66, 67, 68.
a V. Wie geeft het geloove?
A. Godt
a V Waer van daen komt het geloove?
A. Van boven.
b V. Wie is de oorsaeck van het geloove?
A. De Heylige Geest.
b V. Wie werckt het geloove?
A. De Heylige Geest.
c V. Werckt de Vader ende de Soon het geloove oock niet?
A. Ja. Joh. 6. 29. Ephes. 2. 8.

c V. Waer om wort het hier dan den H. Geest toegeschreven?

A. Om dat den H. Geest in de maniere ende ordre van werckinge der H. Drieheyt, door seker toe-eygeninge ofte appropriatie dit werck in de Schrifture besonderlick wert toegeschreven.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat de H. Geest het geloove werckt?

A. 1. Corinth. 12. 9. Ende eenen anderen het geloove door den selven Geest. 2. Corinth. 4. 13. Galat. 5. 22.

d V. Is'er wel yemant die ontkent dat de Heylige Geest de werckmeester is van het geloove?

A. Ja: te weten, met der daet ende door vaste consequentie, al hoewelse het met klare woorden soo niet uyt en drucken

d V. Wie zijnse?

A. De Remonstranten, Mennoniten, &c.

d V. Nochtans seggen alle genaemde Christenen, dat het geloove een gave Godts is?

A. Dat is maer soodanigh een genade ende gave Godes, die hy uyterlick de mensche komt presenteeren ende voordragen.

d V. Hangen sy dan het geloove principalick ende voornamentlick aen den vrijen wille van den mensche?

A. Ja.

d V. Is 't genoegh dat de Heylige Geest aen het herte van den mensche klopt?

A. Neen.

c V. Is het genoegh dat de Predikant Godts woort predickt ende voordraeght?

A. Neen.

c V. Kan een pen wel schrijven sonder de hant?

A. Neen.

d V. Moet dan Godes bysondere inwendige en krachtige genade, het geloove neffens het woort, in het herte van de menschen wercken?

A. Ja.

d V. Bewijst dat?

A. Actor. 16. 14. Welcker herte de Heere heeft geopent, dat sy acht name op 't gene van Paulo gesproken wiert. 1. Corinth. 3. vss. 5, 6.

d V. Seght my eens kortelick wat de H. Geest doet, soo wanneer hy krachtelick het geloove in den mensche werckt?

A. 1. Soo verlicht hy het verstant des menschen met een salighmakende kennisse des heyligen Euangeliums, soo dat een mensche die niet alleen verstaet, maer oock met een volle toestemminge voor waerachtigh houdt. 2. Soo persuadeert ende overredet hy den menschen krachtelicken dat hy de belofte des heyligen Euangeliums met versekeringe aenneemt, ende sich toe-eygent, waer op dan volght een medegaende ende volgende vertrouwen ende gerustheyt sijns herten.

b V. Maer gebruyckt de Heylige Geest niet eenige middelen, om dat geloove in den mensche te wercken?

A. Ja.

b V. Wat middelen gebruyckt den Heyligen Geest?

A. Het Woort ende de Sacramenten.

d V. Het woort ende de Sacramenten, werckense op een ende de selfde maniere?

A. Neen.

d V. Wat onderscheyt is'er dan tusschen het Woort ende de Sacramenten?

A. Dat het Woort gepredickt wort geloovigen ende ongeloovigen; de Sacramenten daerentegen worden alleen gegeven daer het geloove is, of daer men na het oordeel der liefde de uyterlicke professie, die met woorden en wercken geschiet, oordeelt dat 't geloove is.

b V. Magh men den ongeloovigen het woort Godts wel prediken?

A. Ja

b V. Magh men oock den ongeloovigen de Sacramenten wel geven?

A. Neen.

d V. Waerom magh men den ongeloovigen het woort Godts wel prediken, ende nochtans de Sacramenten niet geven?

A. Om dat het woort dient tot de eerste inplantinge van het geloove, alwaer het niet en is, ende de Sacramenten versteroken alleen het geloove alwaer het is.

d V. Is het woort alleen tot inplantinge des geloofs?

A. Neen: maer oock tot onderhoudinge ende versterckinge van het ingeplante geloove.

d V. Bewijst, dat het woort dient tot inplantinge van het geloove?

A. Rom. 10 14, 17. Ende hoe sullen sy in hem gelooven van welcken sy niet gehoort en hebben, &c. Actor. 10. 44. ende 16. 14. 1. Petr. 1. 23.

d V. Bewijst dat de Sacramenten alleen zijn om het geloove te verstercken in den genen die het alreede hebben?

A. Rom. 4. 11. Ende hy heeft het teecken der besnijdenisse ontfangen tot eenen zegel der rechtveerdigheyt des geloofs. Act. 8. vss. 36, 37, 38. 1. Corinth. 11. 28.

b V. Is het wel van nooden dat men ter kercke gaet?

A. Ja.

b V. Waerom?

A. Om dat men sonder het gehoor van Godts woort niet kan saligh worden.

d V. Bewijst dat?

A. Om dat men sonder het gehoor van Godts woort het geloove niet en kan bekomen, Rom. 10. 14, 17. ende sonder geloove is het onmogelick saligh te worden, Hebr. 11. 6.

d V. Wat soudt ghy dan van soodanige menschen houden, die soo weynigh of gantsch niet ter kercke gaen?

A. Sy verroeckeloosen ende verwaerloosen haer eygen saligheyt.

d V. Soude men dan Godts woort t'huis niet mogen lesen?

A Ja: en men moet het doen. Psal. 1. 2.

d V. Maer is dat particulier lesen genoegh?

A. Neen: maer het publijck aenhooren van Godts woort moet'er by komen; het eene dan moet gedaen, ende het ander niet nagelaten worden. Hebr. 10. 25.

c V. Als men nu het geloove heeft, moet men dan oock noch ter kercken gaen?

A. Ja.

c V. Tot wat eynde?

A. Om te beter vermeerderinge van het geloove te bekomen.

b V. Is het gebruyck van de Sacramenten oock nootsakelick?

A. Ja.

b V. Soude dan oock een mensche, die tot sijn kennisse ende verstant gekomen is, sich moeten begeven tot het Avontmael des Heeren?

A. Ja.

c V. Tot wat eynde?

A. Om daer door in sijn geloove meer ende meer gesterckt te werden.

c V. Alle die gene dan, die niet ten Nachtmael gaen, souden die verdoemt zijn?

A. Neen.

c V. Zijn de Sacramenten absolutelick ter saligheyt nootsakelick?

A. Neen.

d V. Hoe zijnse dan nootsakelick?

A. Niet als een middel sonder welck men absolulick niet soude konnen saligh worden, maer als een gebodt ende bevel des Heeren, dat wy moeten nakomen.

d V. Moet men wel verachten het gene Godt ons biedt?

A. Neen.

d V. Die gene dan dewelcke niet en willen te Nachtmael gaen, seggende, het waer jammer datse alle verloren souden gaen, die daer niet en gaen, daer

de Heere haer nochtans redelicke kennisse en verstant gegeven heeft, zijn die geen verachters van de Sacramenten?

A. Ja.

d V Die verachters zijn van de Sacramenten, zijn die oock verachters Godes?

A. Ja.

d V. Die Godt veracht sonder bekeeringe, kan die wel saligh worden?

A. Neen.

d V. Bewijst dat?

A. 1. Sam. 2. 30. Want die my eeren sal ick eeren, maer die my versmaden sullen licht geacht worden. ende 2. Sam. 22 27. Waerom oock de Oudtvader Augustinus seer wel seyt, dat niet het derven of het missen, maer het verachten van het Sacrament verdoemt.

d V. Is dan de staet van soodanige menschen, die soo weynigh van het Avondmael houden, seer periculeus?

A. Och ja.

Vrage 66.

Wat zijn Sacramenten?

Antw. De Sacramenten zijn heylige sichtbaerlicke waerteeckenen ende zegelen van Godt ingeset, op dat hy ons door het gebruyck der selver, de belofte des Euangelij des te beter te verstaen geve ende verzegele, namelick; dat hy ons van wegen des eenigen slachtoffers Christi, aen 't kruys volbracht, vergevinge der sonden, ende dat eeuwige leven uyt genaden schenckt.

c V. Het woort Sacrament staat dat in de Schrifture?

A. Neen.

d V. Van wat tale is het?

A. Van de Latijnsche of Romeynsche tale.

d V. Wat beteeckent het eygentlick in de Latijnsche tale?

A. Het beteeckent, 1. Een seker gelt, welck onder de Heydensche Romeynen van twee pleytende of weddende partijen nedergeleyt wierde in een heylige plaetse ofte by haren Opperpriester, op die conditie, dat, wie het pleyt ofte wedsel soude komen te winnen, die soude sijn gelt geheel wederom tot hem nemen, maer de verlieser soude het sijne daer laten in de gemeyne kiste. 2. Soo beteeckent het den gewoonlicken eedt in den oorloge, ofte den krijghs-eedt, waer door de krijghslieden haer selven den Veltheer als verplichten. Ende by de Latijnsche Kerckelicke schrijvers wort het Griecks woort *Mysterion*, dat is, verborgentheyt, in 't Latijn met het woort Sacramentum veeltijts overgeset, daer van dit woort schijnt in de Kercke gekomen te zijn.

d V. Is dit dan een woort dat in het Christen geloof eygentlick beteeckent, of oneygentlick?

A. Oneygentlick, zijnde genomen ende ontleent van wereltsche saken in 't Roomsche rijck gebruyckelick.

d V. Soude men geen ander bequaem woort konnen gebruycken?

A. Ja: Rom. 4. 11. Ende hy heeft het teecken der besnijdenisse ontfangen, &c.

d V. Wat zijn Sacramenten?

A. Heylige sichtbare waerteeckenen ende zegelen van Godt ingeset, &c.

c V. Hoe veel conditien worden in een Sacrament aengemerckt?

A. Vier.

c V. Welck zijn die?

A. 1. Dat het is een heyligh waerteecken ende zegel. 2. Sichtbaer. 3. Van Godt ingestelt. 4. Ons beteeckenende ende verzegelende de beloftenisse des Euangeliums, dat is, de vergevinge der sonden door Christum.

c V. Worden dese vier conditien altijt nootsakelick vereyscht?

A. Ja: en by aldien maer een van de vier ontbreekt, soo en is noch en kan het geen Sacrament zijn.

d V. Bewijst, dat de Sacramenten zijn heylige waerteeckenen ende zegelen?

A. Genes. 17. 11. Ende ghy sult het vleesch uwer voorhuyt besnijden, ende dat sal tot een teecken zijn des verbonts tusschen my ende tusschen u. met Rom. 4. 11. Exod. 12. 13.

d V. Bewijst, dat het zijn sichtbare waerteeckenen ende zegelen?

A. Dat blijckt uyt de sake selfs.

d V. Bewijst, dat het zijn teeckenen, &c. van Godt ingestelt?

A. Actor. 7. 8. Ende hy gaf hem het verbont der besnijdenisse. Exod. 12. 27. Joh. 1. 33. 1. Corinth. 11. 23.

d V. Bewijst, dat het zijn teeckenen, &c. van de beloften des H. Euangeliums?

A. Genes. 17. 13. Ende mijn verbont sal in u-lieder vleesch zijn ten eeuwigen verbonde. 1. Corinth. 5. 7. Actor. 22. 16. 1. Cor. 11. vs. 23, 24, 26, 28

c V. Is het woort Godts niet een Sacrament?

A. Neen.

d V. Waerom niet?

A. Om dat dese voorseyde conditien daer inne niet gevonden worden.

d V. Wat ontbreeckt 'er?

A. Het en is geen sichtbaer teecken.

b V. Het Houwelick, is dat een Sacrament van het Oude ofte Nieuwe Testament?

A. Van geen van beyde.

c V. Waerom niet?

A. Om dat de voorseyde conditien daer inne niet gevonden worden: want het is geen teecken ende zegel van Godt ingestelt, om ons te beteeckenen de belofte des Euangeliums.

a V. Is de Penitentie ofte bekeeringe geen Sacrament?

A. Neen.

b V. Is de bekeeringe dan quaet?

A. Neen.

c V. Wat is het dan?

A. Het is een nootsakelick ende uytnement werck, sonder 't welck men niet kan saligh worden.

c V. Is het geen sichtbaer teecken?

A. Neen: want sy bestaet principalick in 't herte, Rom. 12. 2.

d V. Maer daer zijn somwijlen uyterlicke teeckenen van droefheyt ende vernederinge?

A. Die en zijn formeelick de penitentie ofte bekeeringe niet van dewelcke hier gesproken wort.

c V. Is den regenboogh geen Sacrament, Gen. 9. 12.?

A. Neen.

c V. Het is nochtans van Godt ingestelt, het is een sichtbaerlick teecken, het is een teecken van het verbont Godts, wat ontbreeckt 'er dan noch aen?

A. Het en is geen teecken van het genaden-verbont in Christo, of van de beloften des Euangeliums.

d V. Het vel van Gideon, is dat geen Sacrament. Jud. 6. 37?

A. Neen.

d V. Het te rugge gaen van de Son, op de sonnewijser Achabs, is dat geen Sacrament, Esai. 38 8.?

A. Neen.

d V. De oplegginge der handen Christi op de kinderen, is dat geen Sacrament?

A. Neen.

d V. Is het niet gestelt om te blijven ende te zijn een ordinaris Sacrament in Kercke Christi?

A. Neen

d V. Het inten van een boom, is dat geen Sacrament?

A. Neen.

d V. Wat ontbreeckt 'er?

A. Het en is geen teecken van Godt ingestelt, om de belofte des Euangeliums te beteeckenen ende te verzegelen.

d V. Is het een geheylight teecken ende zegel van de gemeynschap met Christo?
A. Neen.
d V. Het voetwassen, daer van staet Joh. 13. is dat een Sacrament.
A. Neen.
d V. Wat ontbreeckt 'er?
A. Om dat het niet ingestelt is, tot een ordinaris teecken ende zegel van de beloften des Euangeliums, ende de gemeynschap met Christo.
d V. Het Olysel, daer van staet Jac. 5. 14. met Marc. 6. 13. is dat een Sacrament?
A. Neen.
d V. Wie houden het Olysel voor een ordinaris Sacrament, aen den stervenden te bedienen?
A. Die van het Pausdom.
d V. Hoe is dat dan te verstaen Jacob. 5. 14?
A. Als een extraordinaire teecken, dat men gebruyckte in de oeffeninge van de gave der gesontmakinge, voor dien tijt sommige nevens andere extraordinaire gaven in de gemeynte van Godt gegeven.
d V. Bewijst dat?
A. Marc. 6. 13
d V. Wat wort verstaen door de beloften des heyligen Euangeliums?
A. De vergevinge der sonden ende dat eeuwige leven, ons uyt genaden van Godt, om de offerhande Christi, ende volle gehoorsaemheyt geschonken.

Vrage 67.

Zijn dan beyde dat woort ende de Sacramenten daer henen gericht ofte daer toe verordent, datse ons geloove op de offerhande Jesu Christi aen 't kruys, als op den eenigen gront onser saligheyt wijsen?

Antw. Jase doch: want de H Geest leert ons in den Euangelio, ende versekert ons door de

Sacramenten, dat onse volkomene saligheyt in de eenige offerhande Christi staet, die voor ons aen 't kruys geschiet is.

b V. De Sacramenten geven die de genade der rechtveerdighmakinge?

A. Neen.

b V. Wat doense dan?

A. Sy beteeckenen ende verzegelen deselve.

b V. Zijnse dan tot dien eynde ingestelt, dat sy ons geloove op de offerhande Jesu Christi aen het kruys, als op den eenigen gront onser saligheyt wijsen?

A. Ja.

d V. Waer uyt bewijst ghy, dat de Sacramenten de genade van rechtveerdighmakinge of de vergevinge der sonden niet en geven?

A. 1. Petr. 3. 21. Waer van het tegenbeelt de Doop, ons nu behoudt, niet die een aflegginge is der vuyligheyt des lichaems, &c. Matth. 3. 11. Marc. 1. vs. 4. Joh. 3. 6. Doet hier by dese reden; Soo de Sacramenten uyt ende door haer eygen selven de genade ende saligheyt gaven, soo soudense dat doen of door een natuerlicke kracht, of door een boven-natuerlicke kracht; niet door een natuerlicke, want dan soude alle water 't doen; niet door een boven-natuerlicke, want die kracht die moest dan zijn, of van binnen de Sacramenten ingeplant, ende alsoo een met de Sacramenten inwendigh vereenight, of van buyten den Sacramenten nootsakelick ende onfeylbaerlick vergeselschappende; niet het eerste, want als dan soude Godt eene geschapene sake mede deylen een kracht om te scheppen, die hem alleen eygen is, tegen Esai. 42. 8. Niet de tweede, want als dan souden alle die gene, aen dewelcke de Sacramenten bedient wierden, sekerlick ende gewisselick saligh worden, tegen het gene ons vertoont wert in Simon den Toovenaer, die gedoopt is geweest, Actor. 8.

vss. 13, 21, 22, 23. Is dan seker dat de kracht der selver geen ander en is als een morael instrument, te weten, om volgens Godes instellinge ende belofte de vergevinge der sonden ons te beteeckenen ende te verzegelen.

d V. Wie zijn die gene, die seggen, dat de Sacramenten uyt ende door haer selven de saligheyt ende de genade Godts geven?

A. De Papisten.

d V. Wat bewijs brengen sy by?

A. Joh. cap. 3. vs. 5. Soo yemant niet geboren en wort uyt water ende Geest, hy en kan in 't Koninckrijcke Godts niet ingaen.

d V. Wat soudt ghy daer op antwoorden?

A. 1. Alhier wort niet gesproken van den Doop, gelijck selfs een vermaert Leeraer Toletus onder haer bekent. 2. Door het woort water wort verstaen den Heyligen Geest, die seer bequamelick by water wort vergeleken, als te sien is Esai. cap. 44. vs. 3. Ezech. cap. 36. vs. 25. Joh. cap. 7. vss. 37, 38. Gelijck in gelijcken sin ende meyninge de Heylige Geest wort vergeleken by vyer, Matth. cap. 3. vs. 11. 3. Genomen (het welck wy nochtans niet toegeven) door dit water wiert den Doop verstaen, soo en sal evenwel niet volgen het gene de Papisten hier uyt willen besluyten, te weten, de absolute nootsakelickheyt van den Doop, ende alsoo een inklevende of een aenklevende kracht des selfs, om de saligheyt te geven. Want, 1. de Doop te rechte geseyt wert sulcks te doen, wanneer hy uyterlick beduyt ende verzegelt 't gene Godt inwendigh doet: gelijck de offerhanden des Ouden Testaments geseyt worden de sonden te versoenen. 2. Als van den Doop soo wert gesproken, moet daer onder oock verstaen werden die geestelicke kracht die de Doop beduydt, namelick, het bloet ende den Geest Christi: in welcken sin de Apostel den Doop noemt het badt der wedergeboorte. Titum 3. vs. 5. Siet oock Psalm 51. 9. Dat hier worden by een ge-

voeght de werckende kracht van de wedergeboorte, namelick, de H. Geest, met het instrument, het water, beyde worden sy geseyt te wederbaren, niet in gelijcke kracht, maer elck na sijn aert van wercken, gelijck de Heere Christus klaerlick aenwijst vs. 6. daer hy sprekende van het rechte werckende zaet, seght, Wat uyt den Geest geboren is dat is Geest, niet daer by doende van 't water, soo oock vs. 8.

d V. Wat bewijs brengen sy meer by?

A. Actor. 22. 16. Staet op laet u doopen, ende uwe sonden afwassen.

d V. Wat soudt ghy daer op antwoorden?

A. Dat is een Sacramenteele manier van spreken, wanneer het teecken gegeven wert den naem van de beteeckende saeck, als te sien is Genes. 17. 10. Exod. 12. vs. 27. Matth. 26. vs. 26. ende hier na sulcks van de Sacramenten in 't particulier breeder sal aengewesen werden.

d V. Zijn dan de Sacramenten bloote ende letterlicke teeckenen?

A. Neen.

d V. Wie seggen dat?

A De Mennoniten ende Socinianen.

d V. Hebbense geen kracht met allen?

A. Dat en seggen wy niet

d V. Welck is hare kracht, ende hoe verre gaet die?

A. Datse beteeckenen ende verzegelen de vergevinge der sonden, van wegen de voldoeninge ende gehoorsaemheyt Christi.

d V. Hebbense deselve kracht, of konnense het selve doen, dat Christus, of de H. Geest, of de genade Godes doet?

A. Neen.

d V. Waarom niet?

A. Om dat se dan de vergevinge der sonden ende de saligheyt souden geven, als principale of als verdienende oorsaken.

V. Hoe is dan hare kracht ende werckinge van de

kracht ende werckinge Christi ende des H. Geests onderscheyden?

A. Als de werckinge des teeckens van de werckinge der beteeckende sake.

Vrage 68.

Hoe veel Sacramenten heeft Christus in den nieuwen verbonde ofte Testamente ingeset?

Antw. Twee: namelick den H. Doop ende het H. Nachtmael.

a V. Hoe veel Sacramenten zijnder in den Nieuwen Testamente?

A. Twee.

a V. Zijnder geen seven?

A. Neen.

b V. Wie seggen dat?

A. De Papisten.

c V. Maer die vijf Sacramenten, (als het Formsel, de Penitentie ofte Oorbiechte, het Houwelick, de Ordre, het laetste Olysel) die de Papisten daer by doen, staen nochtans in Godts woort, als het eerste, Actor 8. 17, 18. het tweede, Matt. 16. 19. met Joh. 20. 23. het derde, Ephes. 5. 3. het vierde, Joh. 20. vss. 21, 22. het vijfde, Jacob. 5. 14.

A. Dat is wel soo, maer daer staet niet dat het Sacramenten zijn.

d V. Waerom is de confirmatie, of het Formsel, de Penitentie, het Olysel, het Houwelick, de Ordre geen Sacrament?

A. Om dat de conditien daer inne niet gevonden werden die tot een Sacrament behooren, gelijck in 't voorgaende gesien is.

b V. Wie heeft de Sacramenten des Nieuwen Testaments ingestelt?

A. Christus.

a V. Welck zijn de twee Sacramenten des Nieuwen Testaments?

A. De H. Doop ende het H. Avontmael.

c V. Waer staet de instellinge des Doops?

A. Matth. 28. 19. Marc. 16. 15, 16, 17.

c V. Waer staet de instellinge des Avontmaels?

A. Matth. 26. 26, 27, 28. Marc. 14. 22. Luce 22. 19.

c V. Waer wort de instellinge des H. Nachtmaels herhaelt ende uytgeleyt?

A. 1. Corinth. 11. 23, &c.

d V. Staet het eygentlick soo met uytdruckelicke woorden in Godts woort dat'er twee Sacramenten zijn?

A. Neen.

d V. Staet het dan daer ten aensien van de sake selfs dat'er twee zijn en niet meer?

A Ja.

d V. Lesen wy wel ergens in Godts woort van meer Sacramenten?

A. Neen.

d V. Maer soudt ghy niet een sekere plaetse konnen by brengen, daer dese twee Sacramenten schijnen by malkanderen gevoeght te werden?

A. Wert van sommige bygebracht 1. Corinth. 10. 2, 3.

AENHANGHSEL.

d V. Zijnder Sacramenten geweest voor den val?

A. Daer zijn Goddelicke teeckenen geweest van het verbont, doch in hare beteeckeninge van de Sacramenten des nieuwen verbonts onderscheyden.

d V. Welcke?

A. De boom des levens. Genes. 3. 22.

d V. Gaf de boom des levens eygentlick het leven?

A. Neen.

d V. Wie seght dat?

A. Socinus, ende sijne huydendaeghsche medestanders.

d V. Waerom wort dien boom dan genoemt de boom des levens?

A. Als het leven beteeckenende ende verzegelende.

d V. Zijnder altijt geweest Sacramenten na den val?

A. Het is waerschijnelicken ja.

d V. Kan men voorseker weten, of en wat Sacramenten daer geweest zijn voor Abrahams tijden?

A. Neen.

d V. Zijnder voor de tijden Mosis meer Sacramenten geweest als de Besnijdenisse?

A. Hier van kan men niets sekers seggen.

b V. Hoe veel Sacramenten zijnder eygentlick geweest, die bekent zijn in den Ouden Testamente van Mosis tijden af?

A. Twee.

b V. Welck zijn die?

A. De Besnijdenisse ende het Paeschlam.

b V. Wie heeft beyde dese Sacramenten ingestelt?

A. Godt de Heere.

c V. Wanneer is de Besnijdenisse ingestelt?

A. Ten tijden Abrahams. Genes. 17.

c V. Wat beteeckende ende verzegelde de Besnijdenisse?

A. Dat Godt eeuwighlick haer Godt soude zijn, ende sy sijn volck?

d V. Waer staet dat?

A. Genes. 17. 7, 8.

c V. Wanneer is het Paeschlam ingestelt?

A. Ten tijde Mosis. Exod. 12.

c V. Hoe moest men dat bereyden?

A. Siet Exod. 12 5, &c.

c V Hoe moest men dat eten?

A. Siet Exod. 12. 11.

d V. Wat beteeckende ende verzegelde dat?

A Den doorgangh van den Engel in Egypten, ende het slaghten van het Paeschlam Christus. 1. Corinth. 5. 7.

d V. Waer staet dat?

A. Exod. 12. 23, 27.

d V. Was het oock een offerhande?

A. Neen.

d V. Bewijst dat?

A. 1. Om dat de offerhanden geschieden moesten op den Altaer, ende op een sekere geordineerde plaetse, Levit. c. 17 vs 5. het Paeschlam in de huysen. 2. De offerhanden geschieden alleen van de Priesters, het Paeschlam wiert bereyt van yeder Vader des huysgesins, Exod. cap. 12 vss. 2, 3. 3. Van een soen-offer voor de sonde en moght niemant eten als de Priesters. Levit. 6. vss. 25, 26. Nu, van het Paeschlam, het welcke, soo het een offerhande ware, een soen-offer soude zijn, was geoorloft yeder een te eten. Exod. 12. vs 6.

d V. Het wort nochtans genoemt een Paesch-offer. Exod. 12. 27?

A. Door het Hebreeusch woort, 't gene op vele plaetsen beteeckent offer oft offeren, en wort hier niet anders verstaen noch te kennen gegeven, als slachten ofte dooden: gelijck oock 't selfde woort soo verstaen ende uytgeleyt moet of immers kan werden Genes. 31. vs. 54. 1. Reg. 1. 9. Soo dat men hier kan verstaen Paeschslachtingh, ende het eten van het geslachte ende gedoode lammeken, volgens de ordonnantie ende insettinge Godes.

d V. Hadden de Sacramenten des Ouden Testaments een kracht met de Sacramenten des Nieuwen Testaments?

A. Ja.

d V. Wie ontkennen dit?

A. De Papisten.

d V. Wat seggen sy dan van de Sacramenten des Ouden Testaments?

A. Sy seggen, dat de Sacramenten des Ouden Testaments alleen gehadt hebben een bloote schaduwe, ende de Sacramenten des Nieuwen Testaments de sake selfs. 2. Dat de Sacramenten des Ouden Testa-

